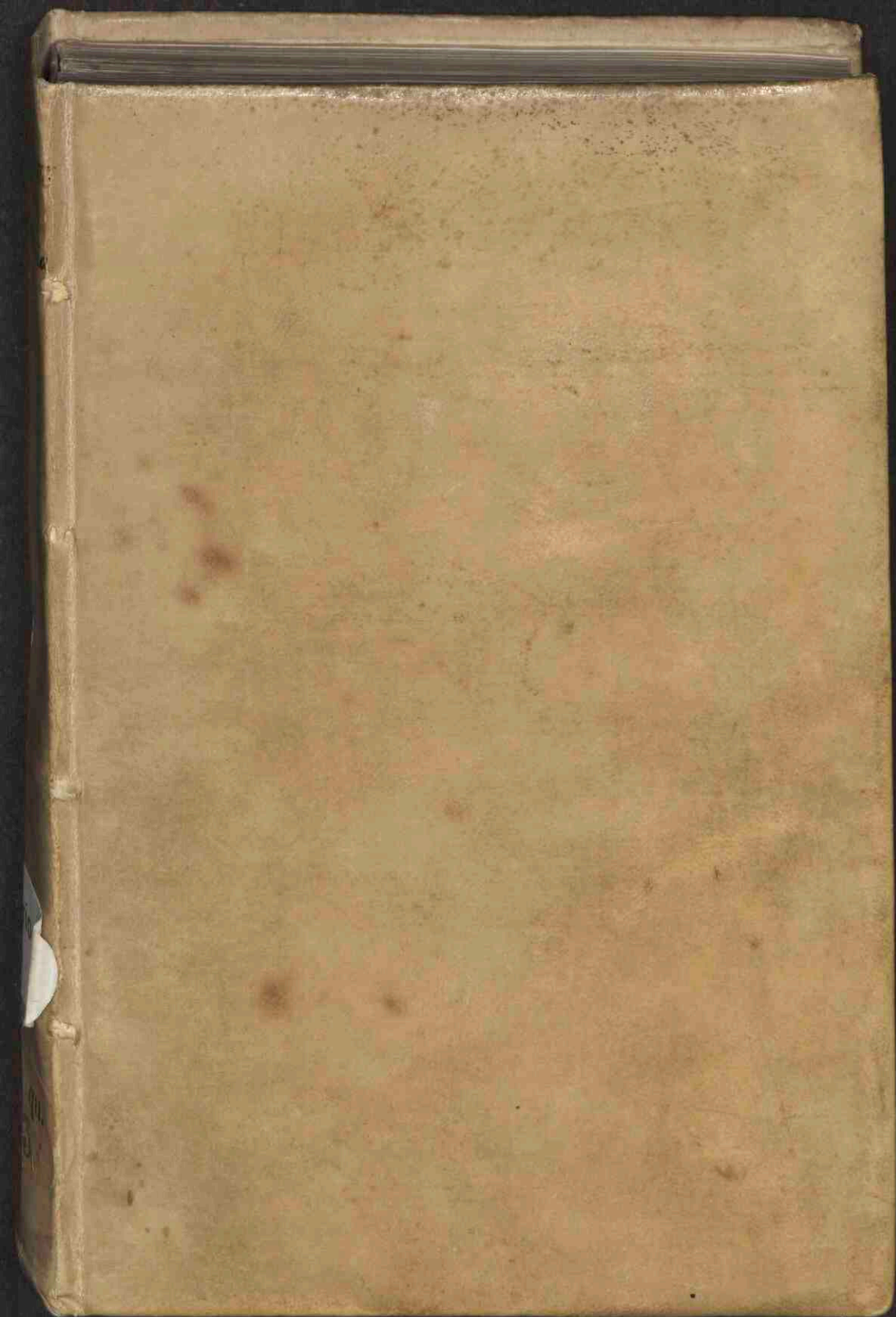

**Leonis Baptistae Alberti Florentini viri clarissimi Libri de re
aedificatoria decem : opus integrum et absolutum:
diligenterque recognitum ...**

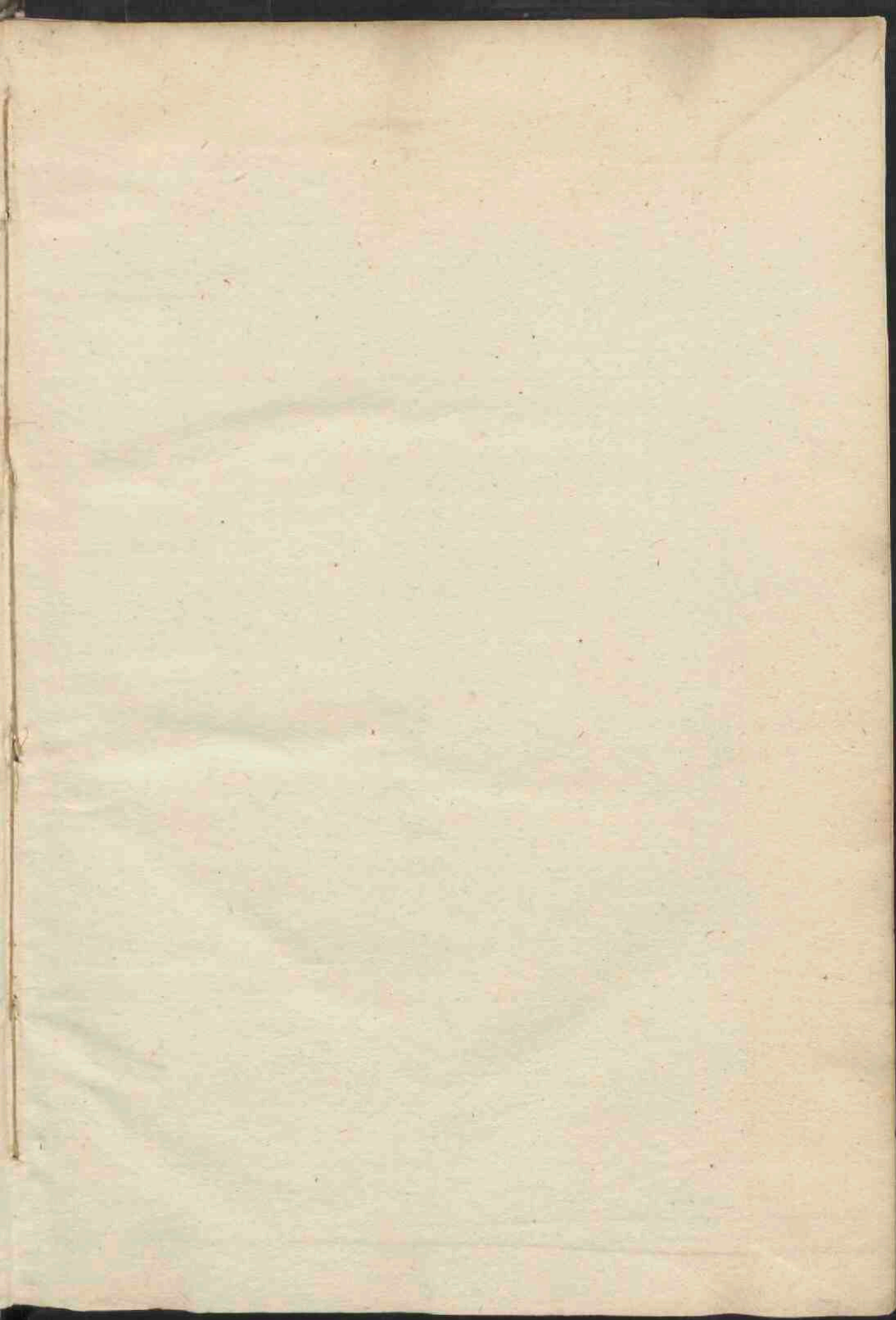
<https://hdl.handle.net/1874/363135>

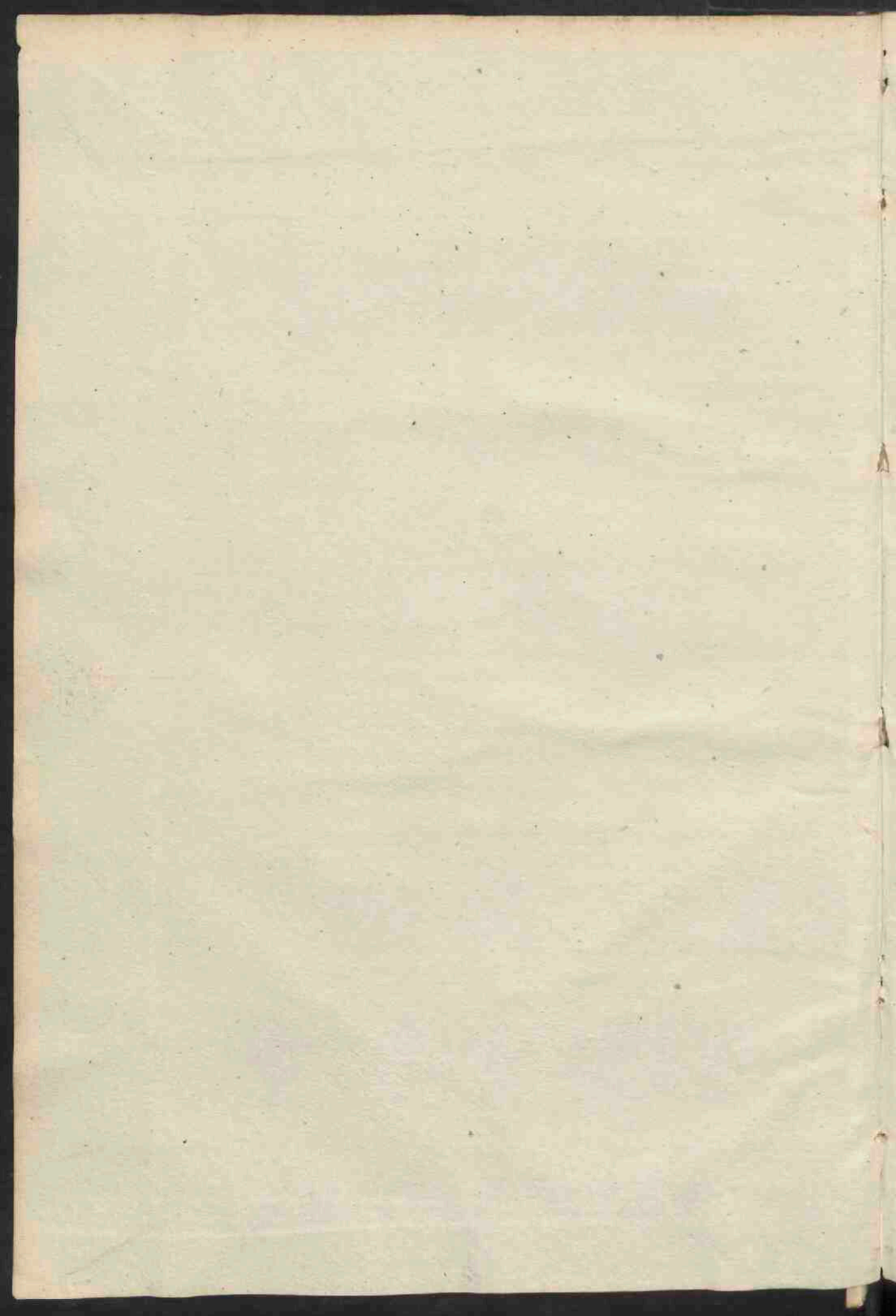

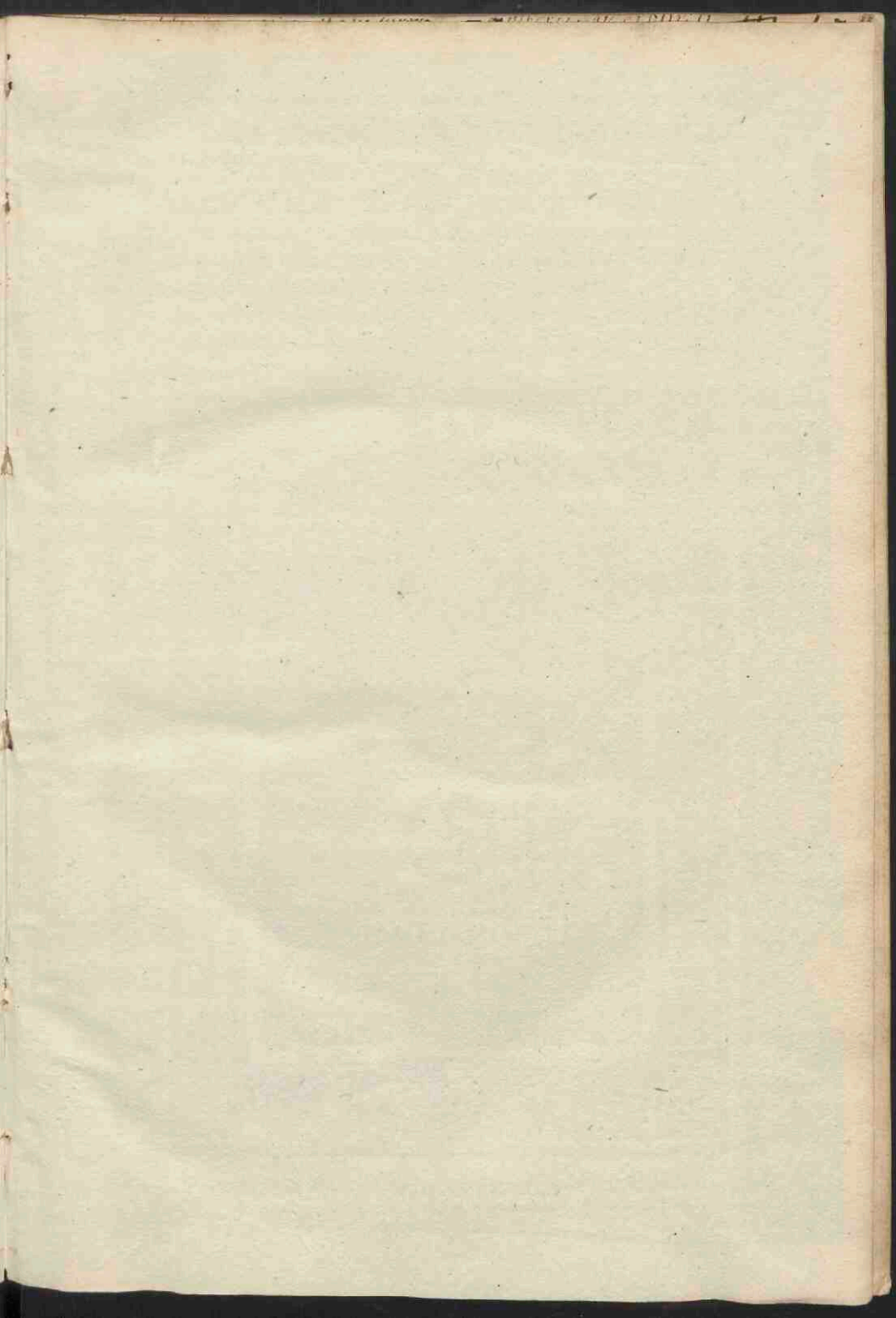
4

' Artes.

Quarto nº. 33.

165

Leonis Baptistae Alberti, Florentini viri
 clarissimi **Libri De re aedificatoria decē.** Opus
 integrū et absolutū : diligenterq; recognitum.
Distinctum est autē nuper opus ipsum totum / quod antea
 peruia legebatur oratione **per capita** / nōnullis e textu reb;
 insignibus depromptis / et in margine annotatis.
Facta est etiā capitū ipsorū nō inelegans **tabula** cū dictionū
 et ipsarū rerum scitu dignarum quē in margine sunt / **indice**
 admodum **luculento.**

Venūdantur Partibus **In Sole aureo** vici sancti Iacobi.
 Et in interfignio **trii coronarū** e regione diui **Benedicti.**

Baptista Sicul⁹ in auctoris persona Ad Lectorē.

Ingenuum superesset opus nunc Dedale: si me
Legisses: validis volitare per aera pennis
Vidisses teneri trepidantia brachia nati.
Possit et Archimedes totum qua verteret orbem
Inuenta gaudere basi: curaque solutus
Siquis hyperboreos ardet discindere montes:
Aemulus assiduo superet Baby lona labore:
Condat et excelsa pendentia culmina olympo
Velificatus Athos narratur: iungere terras
Pontib⁹ humana instruxit sollertia: sed te
Non minus ista iuuent volumus quæ pagina signat:
Pugnabit nostra hæc armatos machina muros
Cautius: hac poterit sese hostis ab hoste tueri:
Terrigenisque minus nocuissent tæla tonantis:
Frustra et trinacrij sudassent brachia fabri:
Enceladus sicula nec iam præmeretur harena.
Quo priuata domus: quo regia tecta struantur
Ordine: quo loca sacra deū ornes: quoue prophana
Certus eris: quo rura colas: quæ fertilis illinc
Surgat ager: læta vt capiant vix horrea messes:
Inde optm vitia emendes qua regula: quemue
Quisque modum rebus tandem proponat agendis
Accedit post hæc romanę gratia linguæ:
Si te forte iuuat: nulla pallefcere culpa
Ore loqui: eloquiū hic est: quodq; imiteris habebis,
Et quæ nulla tibi veterum monumenta dederę:
Hic nosces: lecturę meas si voluere carthas
Non pigeat: oculisque tenax si parcere auaris
Dediscas: largas si bibliopola sonanti
Impleat ære manus. nostros legisse labores
Non te pœniteat: celeri quos callidus arte
Impressor doctę perstrixit robore dex trę.

FINIS.

Godofred⁹ Torin⁹ Bituric⁹ Philiberto Babco &
Ioanni Alemano Iuniori viris ornatissimis.

S. P. D.

MAiores nostros sua probitate cōtētos modū suū ad
ficandī parua cū arte et elegantia quōdā exercuisse (vi
ri singulari virtute cumulatissimi) nemo est q̄ nesciat.
Contēti siquidē ipsa mediocritate domos et habitacu
la magno sine luxu et splēdore cōstruebāt et inhabitabant. Eo
tādē est peruētum: vt ingenijs plusculū iā expergefactis fiāt et
adstruant aedificia passim nō incelebraria. Nēpe ab illo tpe quo
magnanim⁹ ille Rex toti⁹ Italię terror Carol⁹ Octau⁹ nō sine
magna glia victor Neapoli redijt ars ipsa aedificādi sane quāve
nusta / Dorica et Ionica / Itē Italica totā hic apud Galliā exerceri
cepit bellissime. Ambasię / Gallioni / Turonię / Blesis / Parrhi
sijs et alijs cētū nobilib⁹ locis publice et puate cōspicua iā aedifi
cia cernere licet antiq̄lia. Licet iquā adeo nitida et adyngūē ex
culpta dispicere multa: vt non mō Italos / imo Dores et Iones
Italorū magistros ipsi Galli vincere videātur et iudicentī mani
festissime. Reb⁹ huiusmōi et ingenijs tā excellēter florentibus
optimū esse duxi / rē admodū vtilē nō ingrat⁹ obferre / diligēsc̄p
superaddere. Leo Baptista Albert⁹ author in architectura et fa
miliaris et luculent⁹ apud me q̄si sopit⁹ delitescēbat. Visus est
dignissimus qui tēpestiue iā pro claris et meliorib⁹ ingenijs ob
lectandis et adiuuādis in Gallia dare īpressioni. Dignissim⁹ in
quā visus est mihi / et eo maxie / qd et libri ipsi decē / quib⁹ totū
op⁹ cōstat / per capita sunt distincti. Ipsa capita vir bonis literis
erudit⁹ Robertus Dyræus Fortunatus me⁹ apud suū collegiū
Plesiciacū Parrhijs quatuor annos qb⁹ docebā olī primari⁹ / ac
curate et diligēter digessit. mihi exscribēda nō grauate dono de
dit. Exscripsi / opusq; totū insuper elimauī / mendis q̄ plurimis
defecauī / succū text⁹ in margine trāscripsi. Chalcographo ipri
mēdū dedi. Sinite oro viri Biturigū celeberrimi op⁹ egregiū in
bonorū oīm igeniorū et studiosorū manus sub noīe vestro mi
hi semp excolendo foeliciter exire / haberi / legi.

Valete patrię columina et ornamēta speciosissima.

Parrisijs e regiōe collegij Coq̄retici. xv. kal. septēbres. M. D. xij.

CIVIS.

Commendatio in authorem per Angelum Po-
litianum Ad Laurentium Medicem.

Baptista Leo Florétinus e clarissima Albertorū familia / vir ingenij elegantis / acerrimi iudicij / exquisitissimi
māq; doctrinæ / cū plura alia egregia monimēta pos-
teris reliquisset / tum libros elucubrauit de archite-
ctura decem / quos propemodum emendatos / perpolitosq; edi-
turus tāiam in lucē ac tuo dedicatur⁹ nomini / fato est functus.
Huius frater Bernardus homo prudēs / tuiq; inter primos stu-
diosus / vt vna opera tanti viri memoriæ volūtatiq; cōsuleret /
et tuis in se meritis gratiam referret / descriptos eos ex archety-
pis / atq; in volumen redactos tibi repræsentat Laurenti Medi-
ces. Et cupiebat ille quidē / vt ipsum apud te munus / auctoreq;
numeris Baptistam ornare verbis. Quod ego mihi nulla ratio-
ne statui faciendum / ne tā absoluti operis / tanq; excellētis viri
laudes culpa deterrerē ingenij. Namq; operi quidē ipsi maius
multo ex lectiōne præconium accedet / q̄ quantū ego vllis ver-
bis consequi possim. Authoris autē laudes / nō solum epistolę
angustias / sed nostræ omnino paupertatē orationis reformi-
dant. Nullæ quippe hunc hominē latuerūt quamlibet remotæ
literæ / quamlibet reconditæ disciplinæ. Dubitare possis vtrum
ad oratoriam magis an ad poeticen factus. Vtrum grauior illi
sermo fuerit / an vrbanius. Ita perscrutatus antiquitatis vestigia
est / vt omnē veterum architectandi rationem et deprehendes-
rit et in exemplum reuocauerit. Sic vt non solum machinas et
pegmata automataq; permulta / sed formas quoq; ædificiorū
admirabilis excogitauerit. Optimus præterea et pictor et sta-
tuarius est habitus. Cum tamen interim ita ex amissim teneret
omnia vt vix pauci singula. Quare ego de illo vt de Carthagie
Salustius / Tacere fatius puto q̄ pauca dicere. Huic autem libro
Laurenti cum vel præcipuum locum in tua bibliotheca velim
attribuas / tum eum et ipse legas diligenter / et legendum vul-
go / publicandūq; cures. Nam et ipse dignus est qui voliter do-
cta per ora virū / et in te iam vno propemodū recumbit / desertū
ab alijs patrociniū literarum. Vale.

*Ex stat. Leonis Bapt. Alberti officios fol. 63.
apud P. Joannem in deoq; doloq; videri.*

Index librorū & capitū.

Leonis Baptistę Alberti Florentini De re edificatoria in libros decem Index.

Authoris prefatio rei edificatorię necessitatem/ vtilitatē suscepti operis causas et ordinem continens.

¶ Libro Primo de Lineamentis.

Lineamētorum vis & ratio. quidq; lineamētum. Folio. iij. fa. j. Caplm. j.
Sediū seu edificiorū primordia partes sex. Regio/ Area/ Partitio/ Caplm. ij
Parietis/ Tectū/ Apertio. Tria harū cuiq; partiū cōferentia. Sa
lubritas/ Firmitas/ Amenitas. fo. iij. fa. ij.

De regione/ Cœlo/ seu aere/ sole et ventis aerem ipsum euarian Capi. iij.
tibus. fo. iij. fa. j.

Quenam regio optima et percōmoda ex his quę sub aspectu & Capi. iij.
propalam sunt. fo. v. fa. ij.

Seligēde regionis indicia subtiliora/ ex fructuū copia/ senū mul Capi. v.
titudine/ iuuenū formositate/ partuū sine mōstris itegritate.
Mēbroꝝ amplitudine. Tonitru/ Fulguris/ Inundationū: &
Terremotus raritudine. Longa obseruatione. Et aliorum lo
corum similitudine probata. fo. vij. fa. ij

Alia regionis occultiora cōmoda & incōmoda/ seu diuinit⁹ na Capi. vj.
tura/ vel fortuito locis indita ad quę sapiens beneq; conside
ratus inspiciat. fo. viij. fa. ij.

De area/ deq; linearum speciebus. fo. ix. fa. j. Ca. viij.

Arearum species formę atq; figurę/ et quenam earū vtiliores Capi. viij
ac firmiores. fo. x. fa. j.

De partiōe/ deq; partium seu mēbrorū ad totum et inter se con Capi. ix.
gruitate/ modestia/ compactaq; varietate. fo. xj. fa. ij

De parietum et columnarum formis lōgitudine/ crassitudine/ Caplm. x
dimensione/ figuris & coadiacētibus. fo. xij. fa. ij.

De vtilia tecta sint: tum incolis ipsis: tum ceteris edificiorū par Capi. xj.
tibus/ eorūq; species et formę diuersę. fo. xiiij. fa. j.

De apertionib⁹: fenestris scz hostijs & alijs quę totam parietis Capi. xij.
crassitudinē nō peruadūt: quales: quot: & quātę. fo. xiiij. fa. ij

De scalis et earū generib⁹. Graduū impari numero/ quātitate/ Capi. xiiij
interiectis areolis/ fumi & aquarū exitu/ foci/ gulis puteorū/
& cloacarum situ & apertione. fo. xvj. fa. ij

¶ Libro secundo qui de materia inscribitur.

Sepe et multū animo/ menteq; anteuoluendū/ & asseru/ a/ tabel Caplm. j.

Index libroꝝ & capitū.

la/seu quavis alia re/modulis totū opus & singulas ei⁹ ptes
impune addēdo/seu minuēdo p̄figurandū quod/ quale/ &
quātū futurū sit ēdificiū: ne re p̄cra cta te facti peniteat: ac tibi
dicendū. Hoc noluisse. Illud maluisse. fo. xvij. fa. ij.

Capl̄m. ij Ne quid suprayres/ aut p̄ter naturā: sed quis-tu/ quid et quō
in loco agas. fo. xvij. fa. ij.

Capi. iij. Peritorū cōsilio & exēplo tibi cōstet imprimis vnde sumpt⁹ oī
bus q̄ ad opus ip̄m p̄ficiendū necessaria p̄paratis. fo. xix. fa. ij

Capi. iij. Quenā ædificiorū p̄parāda sit materia/ que fabri/ que habita
tionū seu domiciliorū primordia/ antiquoꝝ & p̄teritorum
de cedendis arboribus sententiā. fo. xx. fa. j.

Capi. v. Qualiter cesis arborib⁹ materies ipsa custodiā vbi melius cō
seruetur et diutius duratura aptius collocetur. fo. xxj. fa. ij.

Capi. vj. Edificijs arbores cōmodissime que ad quid quib² locis æternio
res/ firmiores et durationis q̄ maxime. fo. xxii. fa. i.

Ca. vij. De arborib⁹ iterum summatim et in genere. fo. xxiiii. fa. i.

Capi. viij De lapidib⁹ quādo eximendi/ & in opus reponendi qui facilio
res tolerantiores/ meliores/ et durabiliores. fo. xxv. fa. i.

Capi. ix. Nonnulla de lapidibus memoravi digna que veteres memine
runt. fo. xxvi. fa. i.

Capl̄m. x De lateribus vnde/ quādo/ qualiter formandi/ et eorū cōmodi
tates. fo. xxvii. fa. i.

Capi. xj. Calcis et gypsi varię species & naturę cōueniētię et differentię:
et circa hęc nōnulla scitu haud indigna. fo. xxviii. fa. j.

Capi. xij. Harenarum tria genera: diuersa quoq; varijs in locis ædificādi
materia. fo. xxix. fa. ij.

Capl̄m. xij An inchoandorum ædificiorū tēporis obseruātia cōducat qui
busq; p̄cibus augurijs seu venetatione captandū sit initiū.
folio. xxx. fa. ij.

¶ Libro tertio qui de opere inscribit cōtentorū index.

Capl̄m. j. Operis astruēdi ratio structurę partes quot/ que/ quib⁹ indigēt
fundamentū structurę partem esse minime et vbi iaciēdum
prius mature delineandum esse. fo. xxxj. fa. ij.

Capl̄m. ij Fundamēta linejs p̄signanda circa que grauis q̄ ceteris qui
busq; partib⁹ peccatū fuerit nisi in solido potissimum funda
ueris. fo. xxxij. fa. ij.

Capi. iij. Varia locorū genera nec vlli fidendum ilico verum imprimis
cisterne/ puteiq; fodiēdi palustribus in locis inuerse/ p̄ustecq; n

Index librorū & capitū.

fudes et pali maleis haud grauiorib⁹ sed icu crebro adufq⁹
sublime figendi. fo. xxxiiii. fa. ii.

De lapidū natura/forma/habitudine calcis & fulcture glutino Ca. iiii.
et alligamētis que ad rem faciunt breuiuscula recollectio. fo.
xxxiiii. fa. ii.

Pedamentorū ad arcā vsq; cōplendorū ex veterū & monumē- Capi. v.
tis/ & exēplis nōnulla dogmata. fo. xxxv. fa. j.

Estuaria seu spiramēta crassiorib⁹ muris ab imo ad summū lin Capi. vj.
quēda quid inter pedamentū et parietē intersit parietis ptes
primarię. Structurę gñā: podij materia & foā. fo. xxxvj. fa. i

De lapidū ptextu atq; p̄nexu q firmiores aut debiliores creatio Ca. vij.
ne seu gnatione/ deq; parietū angulis & affib⁹. fo. xxxvii. fa. i

De cōplementi partib⁹/ corticibus/ infarcinamētis et eorum ge Ca. viij.
neribus. fo. xxxvii. fa. ii.

De lapidum p̄cinctu/ nexu/ coronis quoq; fultu lapides pluri- Capi. ix.
mi in parietis soliditatem cogantur. fo. xxxix. fa. ii.

De legitimo parietis astruendi genere quo quidē attollatur la- Capi. x.
pide/ & induratū calce reddat. fo. xxxix. fa. ii.

De illiniēdo pariete necnō corticib⁹ siue crustulis vestiēdo ar- Ca. xj.
chitectorū vetustissima lege velut oraculum p̄bseruanda nō
nullis ad fulminis (forte) depulsionē adiunctis. fo. xl. fa. ii.

De tectis trabibus & tignis quorum seu lignea siue lapidea fue Ca. xij.
rint nunq̄ ab offib⁹ ossa distiungenda. fo. xli. fa. ii.

De flexilinis tectis arcub⁹/ eoz d̄tia & extructiōe. fo. xlii. fa. j. Ca. xiiij.
Testudinū genera que/ quot/ qualia/ qualiterq; rectius et vtili⁹ Ca. xiiij.
cōsumentur. fo. xliiii. fa. i.

De tectorū crustis et eorū vtilitate/ tegularū generibus/ formis Capi. xv.
et materia/ imbricib⁹ et stillicidiis. fo. xlvi. fa. i.

De pauimētis ex Plinii/ vitruuii/ et veterū diligētiori collectio Ca. xvj.
ne/ variorūq; incipiendorū/ ac terminandorū operū tēporis/
anni/ loci/ aeris/ modi & faciei annotatione. fo. xlvi. fa. ii.

4 **Q**uartus liber de vniuersorū opere cōscript⁹ hęc ptinet. *ny*
Edificia hominū causa cōstituta siue ad vitę necessitatem vsus Capi. i. j.
oportunitatē/ seu tēporū/ voluptatē definita. Cētus hominū
partitio varia vnde & ædificiorū quoq; diuersitates adiuuen
te/ & a quibus deniq; ordiendum. fo. xlviii. fa. i. *authori s; libri*

4 **V**rbis regio/ collocatio/ species/ locus/ situs/ cōmoda/ incōmo- Capi. 3. ii.
da. An in mōtibus in plano vel ad littora melius tam philo

sophorum ac veterū, q̄ propria autoritate/sententia/et ex
emplis diffusus. fo. l. fa. j.

Capl. iij. Vrbis ambit⁹ spacū & amplitudo opidorū atq; murorū figurē
riuales vrbū vrbatiōes seu designatiōes/ & formę. fo. liij. fa. ij.

Capi. iij. De mœnibus/ ppugnaculis/ turrīb⁹/ et portis. fo. liij. fa. ij.

Capi. v. Viarū tā militariū q̄ vrbianarū proinde & aliarū rerum magni-
tudo/ forma/ & ratio. fo. lv. fa. ij.

Capl. vj. De ligneis/ lapideisq; pontib⁹: eorū pilis/ fornib⁹/ arcubus/
angulis/ riparum/ iubicib⁹/ cuneis/ seu spinis/ arcub⁹/ ansis/
stratura/ & fastigatione. fo. lvj. fa. ij.

Capi. vij. De eloacis earū v̄su & specieb⁹: deq; fluminibus et fossis aqua-
rijs nauigijs deseruientibus. fo. lix. fa. j.

Ca. viij. De portibus: vbi & qualiter melius extruēdi: deq; plateis & lo-
cis publicis in vrbe partiūdis atq; linquendis. fo. lx. fa. j.

Libro quinto (qui de singulorum operibus in-
scribit) contentorum index.

Caplm. j. Epilogo præmissa a digniorib⁹ ordiens. De regia & tyrannica
munitione/ seu habitatione: earūq; differētijs & partib⁹ in ge-
nere non nihil adducit. fo. lxj. fa. j.

Caplm. ij. De porticu/ vestibulo/ atrio/ sala/ scalis/ itionib⁹/ apertionibus/
aditibus vno vel plurib⁹ recessibus/ celatisq; diffugijs princi-
pum ac priuatorū q̄dum discrimine/ principis quoq; & eius
vxoris discreta cōiuncta ve habitatione. fo. lxij. fa. j.

Capi. iij. Porticus atrij: seu basilicę cōcēnaculi æstiuales/ aut hyemalis:
locorū et specularū cōmoditates: regiarū quoq; q̄dum et ty-
rannorū arcibus structurā necessario diuersam. fo. lxiiij. fa. ij.

Ca. iij. Vbi nam arx ipsa locanda per cōmoda ei⁹ descriptio: seu mariti
ma siue in plano sita fuerit. Deq; palis/ fossis/ pontibus & tur
ribus eiusdem. fo. lxiiij. fa. ij.

Capi. v. Excubię in arce statōes & fori/ trabes/ tecta/ aq̄/ miles/ arma/
frumēta/ penna/ acetū/ ligna/ cisterna/ loculi/ adit⁹/ cuniculi/
cloacę/ abdita/ cū ceteris monarchię desideratis. fo. lxiiij. fa. ij.

Capi. vj. Quales/ vbi rempublicā plures administrabūt/ deceāt habitati
ones/ et vbi. An semote curia/ basilica/ prætorium/ castra/ tē-
pla/ delubra/ sacella. fo. lxxv. fa. j.

Ca. vij. Pontificum claustra ad pietatem/ et ex officio castra ad philoso-
phiā/ virtutē/ veritatē & misericordiā. Claustrorū ḡnia/ maritū
videlicet & foeminarū: vel in vrbe/ vel extra/ Theatra/ Circi/

Ca. vij.
Memoria

Index librorū & capitū,

et plateę concionandi gratia. fo. lxxvj. fa. j.

De paleſtris / diſputatorijsq; edificijs / publicis auditorijs & ſcho Ca. viij.
lis / imbecillū locis & hoſpitarijs / egrorūq; tam mariū q̄ foe-
minarum diuerſorijs. fo. lxxvij. fa. j.

Repetitione preęta dicendorū (ſeu ad ſacra / ſeu prophana pti- Capi. ix.
neant) ſerie aperit: de ſenatu ſc; ſenatoria / iudiciariaq; curia /
templo / preętorio / et his accomodis. fo. lxxviii. fa. j.

De terreſtrib; caſtris ponēdis & corū triplici gñe: tēporario: ſta Capi. x.
tario / ſuſtētorio: & id qdē ex aliorū opinioe poti; fo. lxxviii. ij

Terreſtriū caſtrorū ſalubrior locus / magnitudo / forma / foſſe / Ca. xj.
agger / vallum / pinnae / cerui / turres / portę / arx / oppugnatio /
circūuallatio / repugnatio / præmunitio ex propria ſententia
magis. folio. lxxix. fa. j.

Maritima caſtra claffis: portus: naues: nauium partes & figurę Ca. xij.
portuum quoq; munitiones. fo. lxxxj. fa. j.

De publicano et decumano queſtore / necnon id genus cōmea- Ca. xiiij.
tum magiſtratib; quib; horreū ærarium: armamentarium
emporium / naualia: et equilia debētur. Dec; trib; carceris ge
nerib; et eorū ſtructuris locis et formis. fo. lxxxij. fa. j.

De priuatīs domibus et villę ſummis rationib; / loco / & ſitu. Ca. xiiij.
fo. lxxxiiij. fa. j.

Villarū tecta duplicia. Ingenuorū / & glebæ aſcriptioe ruſtica Capi. xv.
norum inſtrumēta / cum inanima tū animata eorū loca repo
ſitoria / diuerſoria / ſtabula / preęſepia. fo. lxxxiiij. fa. j.

Villici induſtria circa animantes: lepores / gallinas / palumbos / Ca. xvj.
et minores auiculas / meſſes / fructuſq; colligendos atq; colē
dos / aream quoq; conficiendam. fo. lxxxv. fa. j.

Herilis et ingenuorū villa / eiufq; ſtructura / partes ſingulæ / vbi Cap. xvij.
quot / que / qualia / et quāta hominum / iumētorum / atq; fru-
ctuum loca diuerſoria ſeu reſepitoria. fo. lxxxvj. fa. j.

Inter locupletiorū villam et vrbanum diuerſorium diſcrimen: Ca. xviii.
tenuiorū ædificationes ad locupletiores quantū pro faculta
tibus permittitur accedere debere: et æſtiuis quidem q̄ hiber
nis vſibus potius ædificandū. fo. lxxxix. fa. j.

Libro ſexto quo de ornamento diſſerūtur contenta. 6
Epilogus ſuſcepti operis difficultas et ratio. De vitruuio et an Caplin. j.
tiqus architecture ſcriptorib; iudiciū: et in ſcribendis quatu
ſtudij: laboris ac diligentię ſit impenſum. fo. lxxx. fa. j.

Index librorū et capitū.

- Ca. ij. De ædificiorū dignitate/ gratia/ amcenitate/ pulchritudine/ et ornamento dicendum. quid sint/ quidq; inter se discrepēt certa art/ ratiōe ædificandū: ipi⁹ deniq; artis parēs. fo. lxxxj. fa. j
- Capl³. iij. Ædificatorie adolescentia apud Asiaticos. Luxuria apud Græcos. Florulentia vero apud Italos matura ab regib⁹ cura et administratiōe suscepta/ Cui⁹ præcepta quedam vniuersalia quedam vero particularia. fo. lxxxii. fa. i.
- Capl. iiii. Ab ingenio manu vel natura decor et ornatus omnis in reb⁹ / et quāq; manu / vel hominis ingenio regio ipsa vix decorari queat/ cōplura tamē alia & admiratione digna/ et creditu difficilia iuuari atq; ornari hois industria posse. fo. lxxxiii. fa. ii.
- Capl. v. De partitione repetitio breuiuscula: deq; pariete/ tecto/ ac reliq; materia: cōpositione: ordine et mō exornadis. fo. lxxxv. fa. i.
- Cap. vj. Quēadmodū maximorū lapidū moles ac pondera facilius moueantur aliorum prius iudicio: et naturali quidem ac philosophico. fo. lxxxvi. fa. i.
- Ca. vij. De trocleis: vestibibus: rotulis: rotis et earum partib⁹ magnitudine formis et figuris aptiorib⁹. fo. lxxxvii. fa. ii.
- Ca. viij. De troclea et eius anulis/ de ponderibus fyne trahendis/ vecte pellendis/ rota vehendis/ vel seorsum vno dūtaxat horū modorū/ vel plurib⁹ simul arte/ experiētia/ et exemplo: sensum tñ tantū atq; mature aggrediendo. fo. lxxxviii. fa. ii.
- Capl. ix. In crustandis parietibus harenationum tunicæ tres adminus. Earū officia et materia. Inductarum et adactarū crustationū species Calx paranda: pictorie crustationis inuentum nouū. folio. xc. fa. i.
- Capl. x. Adactæ crustationes obtabulatæ subtilius defecandi/ lenigandi/ et parietib⁹ affigendi marmoris industria: pultis colorib⁹ variis inficiendę modus haud illepidus. fo. xcj. fa. ii.
- Capl. xi. De tecti contignationib⁹: testudinationib⁹ et subdualib⁹ crustationibus: et siue ex cedro: ære: plūboue tabulę fiant seu vī treatæ sint tegulę qualiter et quid cōmodius. fo. xcii. fa. ii.
- Capl. xii. De apertionū ornamentis/ difficultatib⁹/ afficto ossib⁹ et colūnis erigendis ope afficto adherente et soluto. fo. xciii. fa. i.
- Ca. xiii. Primariū esse in columnis ornamentū earūdem lineæ axis finitor circuli diametri loca plectura retractio: vēter nextrū: anulus. axis: ipsiusq; diametri ptes: et partiū pticulę. fo. xciiii. fa. i
- ¶ Liber septim⁹ de sacrorū ornamentis hæc habet.

Index libroꝝ & capitū,

- Resumptis architecturę diuisionib⁹ mœniū templorum et ba Caplm. j.
 silicę religionē sacram religiōis areę et vrbis honestatem et
 gratiam exemplis et rationib⁹ ostendit. fo. xcy. fa. ii.
- De muroꝝ & tēploꝝ ap̄ veteres ēdificatiōe p̄maria. f. xcyii. f. i Caplm. ij
 Quanto ingenio / cura / industria / diligentia constituendū et ex Ca. iij.
 ornādū sit tēplū: quibus diis / vbi / & q̄lia tēpla. fo. xcviij. fa. i.
- De templi partib⁹ forma / & figura / seu rotunda / quadrangula / Capi. iij.
 seu polygonia fuerit. fo. xcix. fa. i.
- Templorum porticus: accessus: gradus: ipsiusq; porticus aptio Capi. v.
 nes et interualla. fo. c. fa. ii.
- Columnæ: et colūnationū porticus partes: capitula: et capitū- Capl. vj.
 lorum genera. fo. ci. fa. ii.
- De columnarum et earum partium lineamentis non inutilis Cap. vij.
 repetitio. De basi / choris / orbiculis / anulis / latastro. Linea-
 mētorū particulis / fasceola / gradu / rude / funiculo / canalicu-
 lo / gulula / vndula. fo. cii. fa. ii.
- De capitulo et eius partibus dorico: ionico: necnon corynthio Ca. viij.
 more. fo. ciii. fa. i.
- De capitulorū trabe / tignis / assibus / fasciis / modulis / regulis Capi. ix.
 imbricib⁹ / striis / et aliis huiusmodi quę ad colūnationes per-
 tinēt. fo. cy. fa. ii.
- De templi pavimento interiorib⁹ spaciis areę loco parietibus Capi. x.
 et parietum ornamentis. fo. cyii. fa. ii.
- Templorum tēta testudinata esse oportere quomin⁹ incendio Capi. xj.
 veluti multa subiaceant. fastigiorum quoq; dignitas et stru-
 ctura. fo. cix. fa. i.
- Templorū apertiones. fenestrę. hostia. valuæ. cum earum parti Capi. xii.
 culis. rationibus et ornamentis. fo. cx. fa. i.
- Ara sacrificii an vnayel plures. de cœnę communionē. optimo Capi. xiiij.
 rū coniunctionē. tēpli et sacrificiorū luminibus. candelabris
 alacritate crateribus. cęterisq; nōnullis quibus egregię ornā-
 tur templa. fo. cxii. fa. ii.
- Basilicę primordia / portus partes / structura / et quid nam a tē: Ca. xiiij.
 plo discrepet. fo. cxii. fa. ii.
- De trabętis et arcuatis colūnationib⁹ / q̄les basilicarū colūnæ Ca. xv.
 coronæq; variæ et earū sedes / necnō fenestrarū altitudo / lati-
 tudo / reticulatio / de p̄tinuatiōe / de ianuis et earum rōib⁹. fo.
 cxiii. facie. ii.

Index librorū et capitū.

- Ca. xvj. De publicis rerum monumentis iucundiora nōnulla animi re
leuandi gratia sequēti libro præinserta. fo. cxv. fa. j.
- Ca. xvij. Aut statūq; in tēplis ponēdę / et q̄ / q̄les / vbi / quot. fo. cxvj. fa. ij.
¶ Libri octaui de publico profani ornamentis index.
- Capit. j. De viarum publicarum siue militarium / seu vrbānarum orna-
tu. & vbi sepeliendū sit / aut vrendum cadauer. fo. cxvij. fa. ij.
- Capit. ij. De sepulchris / et sepeliendi multis varijsq; ratiōibus et modis.
fo. cxvij. fa. j.
- Ca. iij. De sacellis / pyramidibus / columnis / aris / mole / et alijs id ge-
nus sepulcorū monumētis. fo. cxx. fa. ij.
- Capit. iij. De sepulchrorū titulis notis et sculpturis. fo. cxxij. fa. j.
- Capit. v. Speculæ et earum ornamenta. structuræ / sacella / nodi / parietes
colūnæ / gradus / ignes / et imagines. fo. cxxij. fa. ij.
- Capit. vj. Urbium viæ digniores: vt portæ / portæ / pontes / arcus / triuia /
fores adornantur. fo. cxxv. fa. j.
- Ca. vij. De spectaculis theatris et curriculis adornādis quantaq; sit eo-
rum vtilitas. fo. cxxvij. fa. ij.
- Ca. viij. De Amphiteatri / Circi / ambulationū / stationū / et minorū / iudi-
cium litigiosæ porticus ornamentis. fo. cxxxj. fa. ij.
- Capit. ix. De comitorum senatusq; curijs adornādis: lucis etiam et nata-
torijs libris / bibliothecis. scolis. stabulis. nauū statiōib; / in
strumētisq; mathematicis vrbes exornari. fo. cxxxij. fa. j.
- Capit. x. De Thermis / earum cōmoditatib; et ornatu. fo. cxxxij. fa. ij.
¶ Libro nono qui de priuatorum ornamentis cōtenta.
- Capit. j. Frugalitatē et parsimoniā in edificijs seruandā esse / seu publi-
ca / puata / regia / senatoria / p̄toria ve desideres. fo. cxxxv. fa. ij.
- Capit. ij. Vrbānarum et non vrbānarū ædiū diuersus ornatu. In subur-
banis tñ et villicum et vrbānū pbabit ornamentū. f. cxxxvij.
facie. ij.
- Capit. iij. Edificiorum partes & membra tā natura q̄ specie differre / va-
rioc; mōlineamentis et ornatu decorari debere. fo. cxxxvij.
facie. ij.
- Capit. iij. Quibus edes priuatę / pauimēta / porticus / areę / horti vtpote
picturis / herbis plantis / vel statuis ornentur. fo. cxl. fa. j.
- Capit. v. Edificiorū formā dignitatem / venustatē / velut in aīalibus ex
corporis partib; disquirendā esse vnde cōcinnitatis munus
assurgat: velut ex numeris parib; quidē aut iparib; finitiōe
musicis vocib; et tonis rerū naturæ cōsistūt. fo. cxlj. fa. ij.

Index libroꝝ et capitū.

- Numerorum in dimetiēdis areis correspondentia / diffiniōis Ca. Vi.
 ratio armonijs & corporib⁹ nō innata. fo. cxliiij. fa. i.
- De columnis mō et dimēfione ponēdis : collocatiōe et finitōne. fo. cxlvi. fa. i.
- Summę quēdā et pbreues annotationes / ac veluti leges pro totius rei ēdificatiōe et exornatiōe. fo. cxlvii. fa. i.
- Quæ architectus cōsiderare debeat : quæ cōferant ac necessaria sint : quæquē ad eū pertineant. fo. cxlix. fa. i.
- 10** **C** Liber decim⁹ et vltim⁹ de operum istauratiōe hec cōtinet. **10**
- De operum vitijs. Vnde pueniāt. Quæ ab architecto emendari possint / et quæ non. Quænā cœlū graue faciāt. fo. cli. fa. ii. Capitu. i.
- Quæ ad vsū necessaria / et imprimis aqua / quā et maiores nostri multi semp̄ fecerūt / aquarū quoq; varietas. fo. cliiij. fa. ii. Capl. ii.
- Quattuor circa rem aquarū consideranda / Et vnde generetur / aut erumpat / quo ve defluat aqua. fo. cliiij. fa. ii. Capl. iij.
- Inueniendę latētis aquę indicia / fossuraq; duplex. fo. clv. fa. ii. Capl. iiii.
- De aquarū vsib⁹ / q̄ salubriores : vñ optimæ / vñ p̄tra. fo. clvi. fa. ii. Capl. v.
- De aquarū ductu & vsib⁹ bellissime et aptissime. fo. clx. fa. i. Capl. vi.
- Cisterna duplex / ad potū altera scilicet / altera vero ad ceteros vsus. fo. clxii. fa. ii. Capl. vii.
- De esca et veste q̄ in agricultura parāda : agriq; colēdi / minusq; feraci regioni subueniēdi modus. fo. clxiiii. fa. i. Ca. viiij.
- De fossis / ne aquarū copia defit / ne ve vsus ei⁹ impediā. fo. clxvi. facie. i. Capl. ix.
- De in littore maris aggerib⁹ et corroboratiōe / deq; portuum munitione et aquę fluuij clusione. fo. clxvii. fa. i. Capl. x.
- Minutiora quēdā quæ ad ignis vsū cōferunt. fo. clxx. fa. ii. Capl. xi.
- Quō serpētes / culices / cimices / muscę / mures / pulices / tineę / et id genus molesta nocuaq; perdant et arceant. fo. clxx. fa. ii. Capl. xii.
- De parietib⁹ auleis vestiēdis / et locis calefaciēdis / ipsorumq; parietū vitijs reformandis et emēdandis. fo. clxxi. fa. ii. Ca. xiiii.
- De his quæ nō prouideri sed iā effecta emendari possint / qualia sunt fissuræ / fundamēta / colūnæ / ossa ēdicularū / proclinationes / parietes et pauimenta. fo. clxxii. fa. ii. Ca. xiiii.

FINIS.

Tabula dictionū & ipsarū scitu.

Tabula dictionū et rerum
scitu dignarū in margine
annotataiū.

- Abies. Picea & Pinn⁹ qñ
cedendē. fo. xxi. fa. i.
Abies. fo. xxii. fa. ii.
Achaia. fo. viii. fa. i.
Ad colūnā & offis debilitatē. fo.
clxxiii. fa. i.
Adrianus. fo. clii. fa. ii.
Aer purus habitandus. folio. iiii.
facie. j.
Aer. fo. iiii. fa. ij.
Aer pestifer qui. fo. iiii. fa. ij.
Aer purus qui. fo. iiii. fa. ij.
Afflictorū operū duo genera. fol.
xcii. fa. ij.
Agger fluuiatilis ex quib⁹ cōstrui
debet. fo. clxvj. fa. ij.
Agesilai dictum. fo. cxxxvj. fa. j.
Agrigētina tribus viris custodiri
poterat. fo. li. fa. j.
Alatri structura spectabilis. fo. xj.
facie. j.
Albani. fo. cxix. fa. j.
Alburnus. fo. xxiii. fa. ij.
Alexander. fo. v. fa. ij.
Alexander. fo. xx. fa. j.
Alexander. fo. cxv. fa. j.
Alexander. fo. cxv. fa. ij.
Alexander. fo. cli. fa. ij.
Alexandrini. fo. cxx. fa. j.
Alites aureę quattuor magicę. fo.
lto. lxxxv. fa. j.
Alnus. fo. xxij. fa. ij.
Amasis. fo. cix. fa. ij.
Amasis. fo. cxvj. fa. j.
Ambulatio. fo. lxxvj. fa. j.
Ambulationes. fo. cxxxij. fa. j.
Amœnitas. fo. iiii. fa. j.
Americi. fo. l. fa. j.
Amurca. Pice. Oleo & visco. mate
ria est linēda. fo. xxj. fa. ij.
Amphitheatrū. fo. cxxvij. fa. ij.
Amphitheatrū. fo. cxxxj. fa. ij.
Amphitheatrales ludi. fo. cxxxj.
facie. ij.
Angularis testudo spherica. folio
xlv. facie. j.
Angulus. fo. ix. fa. ij.
Anguli in muris an cōferant. fo.
lii. facie. ii.
Angulorū positus. fo. x. fa. ii.
Anguis viu⁹ in vasto lapide spira
mentis obstrulo/ repertus. fol.
xxix. fa. i.
Anni et aeris cōseruatio nō cōtē
nenda. fo. xlvi. fa. i.
Animi et manus vitia. fo. cli. fa. ii.
Anulus in columnis. fo. xlii. fa. i.
Anse in parietib⁹ que. fo. xli. fa. i.
Anterides quomō excitandæ. fo.
lv. fa. i.
Anthiochus. fo. cli. fa. ii.
Antoninus. fo. cli. fa. ii.
Antū. fo. lii. fa. i.
Apertio. fo. iiii. fa. i.
Apertiones. fo. xv. fa. ii.
Apertiones. fo. lxi. fa. i.
Apertionū genus quod parietem
non peruadit. fo. xvi. fa. i.
Aqua fontialis / fluuiialis / putea
lis. fo. clviii. fa. i.
Aqua optima que. fo. vii. fa. i.
Aqua pluuiæ. fo. clviii. fa. i.

Tabula dictionū & ipsarū scitu.

- Aqua quibus signis perscrutanda fo. clvi. fa. i.
 Aqua quō coletur. fo. clxiii. fa. ii.
 Aquę defluuū quo artificio claudendū. fo. clxix. fa. i.
 Aquę fontiuales quō inter se differant. fo. clix. fa. i.
 Aq̄ iueniēde modū. fo. clvi. fa. ii.
 Aquę natura. fo. clv. fa. i.
 Aquę nō depurate in potū assumptę icōmoda non pauca. fo. vi. facie. ii.
 Aq̄ sublitescentis indicia. fo. clvi. facie. i.
 Aquę vtilitatem fo. cliii. fa. ii.
 Aquarū ductus variū. fo. clxi. fa. ii.
 Aquarū gradaria q̄litas. fo. clviii. facie. i.
 Aq̄rū miracula. fo. cliiii. fa. i.
 Aquarū septū qua arte parādum. folio. clxviii. fa. i.
 Aquę species varię. fo. cliiii. fa. j
 Aquarū stagnantiū q̄ pessima. fo. clx. fa. i.
 Aquilo valitudinē restituit et cōseruat. fo. v. fa. ii.
 Ara. fo. cxxi. fa. ii.
 Arabes. fo. viii. fa. i.
 Arabes. fo. l. fa. i.
 Araneę albanę. fo. vii. fa. i.
 Araneoli apud Apuleā venefici. fo. vii. fa. i.
 Arbores q̄ sunt cedendę. fo. xxi. facie. i.
 Arbores signis et tabulis faciūdis aptę. fo. xxiiii. fa. i.
 Arbores y t enecentur. fol. clxxii. facie. i.
 Archades ludorū inuētores. fo. cxxvii. fa. ii.
 Archelai præfecti Mitridatis turris alumine illita. fo. xxii. fa. ii.
 Archimedes. fo. lxxxvi. fa. i.
 Archimedis dictū. f. lxxxvii. fa. j.
 Archimedis sepulchrū a Cicero ne reptum. fo. cxxiii. fa. ii.
 Architectus qui. fo. i. fa. i.
 Architecti consiliū quomodo impartiendū. fo. cli. fa. i.
 Architecti officiū. fo. cxlix. fa. i.
 Architecto quę in primis sunt necessaria. fo. cl. fa. ii.
 Architectorū veterū norma. fol. xxxii. fa. i.
 Architecture laus. fo. i. fa. ii.
 Architecture vtilitas. fo. i. fa. ii.
 Arcula aurea. fo. xv. fa. i.
 Arcus. fo. ix. fa. ii.
 Arcus. fo. lviii. fa. ii.
 Arcus rectus. fo. xliiii. fa. ii.
 Arcus triumphalis. folio. cxxvi. facie. ii.
 Area. fo. iii. facie. ii.
 Area. fo. ix. fa. ii.
 Area. fo. lxiiii. fa. i.
 Area. fo. lxxv. fa. ii.
 Areę ad libellam coęquandę. fo. xi. facie. ii.
 Arearum ratio. folio. cxliiii. fa. i.
 Argonautę. fo. cxv. fa. i.
 Aristoteles. fo. xlix. fa. i.
 Arithmetica. fo. cxlv. fa. ii.
 Armonia. fo. cxliiii. fa. ii.
 Aretina terra. fo. xxviii. fa. i.
 Artanatrix melę fluuū exitū obstruxit. fo. clxvi. facie. i.

Tabula dictionū & ipsarū scitu.

- Artaxerxes. fo. clij. fa. ij
 Artemisia Carię regia. fo. xix. fa. j
 Arx. fo. lxx. fa. j.
 Arx amonioꝝ. fo. lxiiij. fa. ij
 Arx vrbis postica. fo. lxiiiij. fa. j.
 Asithia. fo. xxxv. fa. j.
 Astirij. fo. l. fa. j.
 Athenis tres port⁹ naturales. fo. lio. lx. fa. j.
 Athenienses. fo. xlviij. fa. ij
 Atheniēses acumine ingenij thebanis p̄stiterūt. fo. iiiij. fa. j.
 Atrium. fo. lxiiij. fa. j.
 Atrium. fo. lxxvj. fa. j.
 Atriū q̄latū esse debeat. fo. cxxxix. facie. j.
 Auernus lacus. fo. clxix. fa. ij
 Augustus. fo. cxv. fa. ij
 Augusti sepulchrū. fo. cxx. fa. ij
 Aulea testudinea. fo. xliiij. fa. ij.
 Aurę quales a diuersis regionib⁹. fo. liij. fa. ij.
 Auster noxius. fo. v. fa. ij
 Auster vētus grauis & morosus. folio. liij. fa. ij.
 Authores de re q̄dificatoria. folio. xx. facie. ij.
 Auxiliū dei implorandū in rebus inchoandis. fo. xxxj. fa. ij.
 Axecla. fo. lxxxvij. fa. ij

 Abylo. fo. liiij. fa. j.
 Babylo vrbis quadrangula. fo. liiij. fa. j.
 Baię. folio. lj. fa. j.
 Balnearū metę. fo. cxxxv. fa. ij.
 Balsamū sacrificijs incensum. fo. cxij. fa. ij.
 Basilica. fo. lxiiij. facie. j.
 Basilica. fo. cxiiij. fa. j.
 Basilica quid differt a tēplo. fol. cxiiij. fa. j.
 Basilicarū ianuę. fo. cxiiiij. fa. ij.
 Basilicarū parietes. fo. cxiiij. fa. ij.
 Basis pilarū quō astruēda. fo. lvij. facie. ij.
 Basium partes. fo. cij. fa. ij
 Bibliothecę oli. copiosę. f. cxxxiiiij. facie. j.
 Bibrias rex pōti. fo. lxxxiiiij. fa. ij.
 Biblus vrbis primo a Saturno muro cincta fuit. fo. l. fa. j.
 Bisantio serpentes neminē ledūt. fo. lxxxiiiij. facie. ij.
 Bisseiū opidū tutū. fo. liij. fa. j.
 Bosphorus. fo. viij. fa. j.
 Britāni. folio. xlix. fa. j.
 Buccides extremis tectorū imbricibus p̄sonas primus apposuit. folio. cx. fa. j.
 Buxus. folio. xxiiij. fa. ij.

 Admus. fo. cxvj. fa. j.
 Calx. fo. xxvij. fa. j.
 Calx quomodo paranda. fo. xcj. fa. j.
 Calcis cōfectura. fo. xxvij. fa. ij.
 Calcis maceratio & vtilitas. folio. xxxix. fa. ij
 Calcis opera. fo. xxxiiiij. fa. ij.
 Callicula marmoreū eglę & eburneū p̄sepe habuit. f. cxlviiij. fa. j.
 Caligula. fo. v. fa. ij.
 Calor & frigus duo mascula. fol. clviij. fa. ij.
 Cambises. fo. cix. fa. j.
 Canalicūsus. fo. cij. fa. ij.
 Canalicui. fo. cvij. fa. j.

Tabula dictionū & ipsarū scītu.

- Cādelabrū. fo. cxii. fa. ii.
 Capaquia. fo. clxiii. fa. j.
 Capitulū doricum. fo. ciiii. fa. i.
 Capitulum corynthiū. f. ciiii. fa. ii.
 Capitulum Ionicum. fo. ciiii. fa. i.
 Capitulū Italicum. fo. cv. fa. i.
 Capitulorum tria gña. Doricū. Ionicum. Corinthiū. fo. cii. fa. i.
 Capra nauticū istm. f. clxxiiii. f. j.
 Caprificus pietib⁹ surd⁹ est aries. fo. clxxii. fa. i.
 Capua. fo. xcvi. fa. ii.
 Carcer. fo. lxxii. fa. ii.
 Carre. fo. liiii. fa. i.
 Carreyrbs egypti populosissima fo. lxi. fa. i.
 Carina. fo. lxxi. fa. ii.
 Carthaginēsiū mos. fo. xcvi. fa. i.
 Castellū in riuo quid. fo. clxii. fa. i.
 Castra maritima. fo. lxxi. fa. i.
 Castra terrestria et statua ybi et quō locanda. fo. lxxix. fa. ii.
 Castrorum terrestriū tria gña. fo. lxxviii. fa. ii.
 Catulus. fo. xcii. fa. ii.
 Cauea. fo. cxxviii. fa. ii.
 Cauediū. fo. lxxvi. fa. i.
 Cedrus. fo. xxv. fa. i.
 Cella vinaria. fo. lxxviii. fa. ii.
 Coelū quæ grauefaciāt. f. clviii. fa. j.
 Coelū recti pauimētū. fo. xiiii. fa. i.
 Coenatio. fo. lxxvi. fa. i.
 Coenaculū. fo. lxxvii. fa. i.
 Cerannia. fo. viii. fa. i.
 Cerrus. fo. xxiii. fa. ii.
 Cerusa. fo. xci. fa. ii.
 Cēsar dictator duas tabulas talē tis emit. xc. fo. cviii. fa. ii.
 Centrum. fo. x. fa. i.
 Cheminius. fo. lxxxvi. fa. ii.
 Cicleole. fo. lxxxviii. fa. i.
 Ciconia. fo. v. fa. ii.
 Cimatiū quid. fo. ciiii. fa. i.
 Cimices vt depellas. fo. clxxi. fa. i.
 Cigolū opidū rutissimū. fo. lii. f. i.
 Circūuallatio. fo. lxx. fa. ij.
 Circūuallatio theatri qd. f. cxxx. ij.
 Circus. fo. cxxviii. fa. ii.
 Circus. fo. cxxx. fa. ii.
 Cisterna. fo. clxiii. fa. i.
 Cisterna potoria. fo. clxiii. fa. i.
 Citrea materies. Castanea et Fic⁹ egyptia quō p̄ dianē. fo. xxii. f. i.
 Ciuitas quō ponēda. fo. l. fa. ii.
 Ciuitatis et dom⁹ diffinitio philosophica. fo. xi. fa. ii.
 Cyri epitaphiū modestissimū. fo. lio. cxxi. fa. i.
 Cyri sepulchrū. fo. cxxi. fa. i.
 Clauī in pietib⁹ affixi. fo. xc. fa. ii.
 Clauī in tignis. fo. xlii. fa. ii.
 Clauiculi quī. fo. xli. fa. i.
 Claustrorū gña. fo. lxxvi. fa. ii.
 Clazomeng. fo. li. fa. ii.
 Cloaca quid. fo. lix. fa. i.
 Cloacē diffusorie. fo. lix. fa. ii.
 Cloacē p̄ficiende mod⁹. fo. xlvi. i.
 Cleopas. fo. lxxxvj. fa. ii.
 Coclea quō ducenda. fo. ciiii. fa. ii.
 Coclea. fo. lxxxviii. fa. ii.
 Collocatio. fo. cxlvi. fa. ii.
 Collossū v' ediculā a p̄clinatu vt subleuem⁹. fo. clxxii. fa. ii.
 Columna quid. fo. xiii. fa. i.
 Columnē. fo. cxxi. fa. ii.
 Colūnē in hortis. fo. cxxxvii. fa. i.
 Columnē quo spatio in porticib⁹ cōstituende. fo. cl. fa. i.

Tabula dictionū & ipfarū scītu.

Colūnationū capsa. fo. c. j. fa. ij.	Crustationes adactē. fo. xc. j. fa. ij.
Colūnationū partes. fo. c. j. fa. ij.	Crustationes optime q̄. fo. cxl. f. j.
Comitiū. fo. cxxxiii. fa. j.	Crustationes pictorie. fo. xc. j. fa. j.
Cōcenaculū. fo. lxiii. fa. j.	Crustationū species. fo. xc. fa. ij.
Conchē margaritarū crustationibus immiste. fo. xcij. fa. j.	Crustulē. fo. xli. fa. ii.
Conclauē. fo. lxxiii. fa. ij.	Ctesiphon. fo. lxxxvi. fa. ii.
Conclauē. fo. lxxviii. fa. j.	Cubica radix. fo. cxlv. fa. j.
Cōdēdorū ēdificiorū primi ortus folio. iiii. fa. ij.	Cubiculū. fo. lxxvi. fa. j.
Cōparatio d̄ arborib⁹. fo. xxiiii. li.	Cubilia p̄ trabibus qualia esse debent. fo. xliij. fa. ij.
Cōpedes lacedemontoz. f. cxv. ii.	Cubus. fo. cxlv. fa. j.
Cōsideranda q̄ sunt ante ēdificationē. fo. cxlviii. fa. i.	Culina rustica. fo. lxxiiii. fa. j.
Cōtectū ædificio puteū nō pbāt. fo. clx. fa. ii.	Cuneorū in arcubus compositio. fo. xliiii. fa. j.
Cōrignatio. fo. cxiiii. fa. ii.	Cupressus. fo. xxii. fa. ij.
Cōtra eurucas remediū. f. clxxj. ij.	Curia senatoria. fo. lxxviii. fa. j.
Cōtra solis ardores & hyemis feruitiā. fo. clxxi. fa. ij.	Curiarū duo ḡna. fo. cxxxii. fa. j.
Cōtra stellioēs remediū. f. clxxj. ij.	Artus. fo. cxv. fa. j.
Contra vesperitiliones & muscas remediū. fo. clxxi. fa. ij.	Dauid. fo. xx. fa. j.
Coquina. fo. lxxvii. fa. ii.	De aggere ad fluuiū faciēdo. fo. clxv. fa. j.
Corinthia ratio. fo. ciii. fa. ii.	De aquis varia. fo. clvij. fa. ij.
Corda. fo. ix. fa. ii.	De auriculis. fo. lxxv. fa. j.
Coronā. fo. xxxvi. fa. i.	Decim⁹ numer⁹. fo. cxliij. fa. ij.
Coronē cinnameē. fo. cix. fa. i.	De Crusta parieti aut pavimento inducenda. fo. clxxiiii. fa. j.
Coronices quē. fo. cv. fa. ii.	De cuniculo fodiēdo. folio. clvij. fa. ij.
Cornua formicarū. fo. cix. fa. j.	De dalus apud selinūtios probat⁹. fo. j. fa. ij.
Cratis philosophi celebre dictum. fo. cxxiii. fa. i.	De dierū canicularium natura. folio. clvij. fa. ij.
Creta. fo. viii. fa. j.	De fluuiali fundo. fo. clxv. fa. ij.
Crinia cyprius tegulam inuenisse fertur. fo. xlvi. fa. ij.	De fossura. fo. clvi. fa. j.
Crotona. fo. viii. fa. i.	Deioces medorū rex. fo. cxlviii. j.
Crusta ex cōchis & ostreis. f. cxl. ij.	Delos. fo. viii. fa. j.
Crustē quomodo fiāt optime. fo. xlvii. fa. ij.	Delphines. fo. v. fa. ij.
	Demetrii institutū. fo. viii. fa. ij.
	Derceta. fo. cxv. fa. ij.

Tabula dictionū & ipsarū scitu.

De trocleis. fo. lxxxviii. fa. ij.
 De vrbe emēdāda. fo. clii. fa. j.
 Diameter. fo. x. fa. j.
 Diametrorū in colūna existentū
 rationes. fo. xciiii. fa. j.
 Dies natalis vr̄bis ponendę sub q̄
 signo esse debeat. fo. xxxi. fa. j.
 Dimetiēdarū in colūna partiū do
 rica ratio. fo. cii. fa. ii.
 Dimensiones ad colūnarū cōposi
 tionē. fo. cvii. fa. ii.
 Diogenis sepulchrū. fo. cxxiii. f. ij.
 Directionis artificii. fo. clxi. fa. i.
 Dolia. fo. lxxxviii. fa. ii.
 Dom⁹ priuata. fo. lxxiii. fa. i.
 Domus priuata quomodo p̄stitu
 enda. fo. lxxv. fa. j.
 Domus regia. fo. cxxxvi. fa. ii.
 Domus vr̄bana. fo. cxli. fa. i.
 Druidę. fo. xlvi. fa. ii.

E Chatana vr̄bs muro se
 pteno & versicolori i
 cināa. fo. cxlviii. fa. i.
 Edē sacrā nullo adhibi
 to ferramēto ædificatā. fo. cl. f. j.

Edificādi mos apud diuersas gē
 tes. fo. xxx. fa. i.

Edificādi ratio. fo. cxlii. fa. ii.

Edificādi ratio. fo. xii. fa. i.

Edificaturo q̄liter solū cōmodū
 esse debeat. fo. xxxii. fa. i.

Ediū cōtegenderū mos apud di
 uersas gentes. fo. xlvi. fa. i.

Ediū exornādarū figurę tres. fol.
 cxlii. fa. ii.

Eginitę. fo. cxv. fa. ii.

Egyptus. fo. viii. fa. i.

Egyptiū. fo. xl. fa. i.

Egyptiū m̄rifici. fo. cxvi. fa. i.

Egyptiū se primos hoīm creatos
 gloriabātur. fo. v. fa. i.

Egypti laus a positōne & aliis.
 folio. l. fa. ij.

Egyptiorū mos. fo. cxix. fa. ii.

Elus Aristides. fo. cxxxvii. fa. ii.

Eliogaballus. fo. xix. fa. ii.

Eliogaballus. fo. cxxv. fa. i.

Eliogaball⁹ auro pauimenta stra
 uit. fo. cxlviii. fa. i.

Emilius. fo. clvi. fa. j.

Epidaurorū mos. fo. xcvi. fa. ii.

Epigeni sentētia. fo. clxiii. fa. ii.

Epigrāma lepidū. fo. cxxiii. fa. i.

Epigrāmata qualia esse debēt. fo.
 cxxiii. fa. i.

Epimenidis de spectaculo senten
 tia. fo. cxxvii. fa. ii.

Erithrę sepulchrū. fo. cxx. fa. ii.

Esculus. fo. xxii. fa. ii.

Ethiopia. fo. viii. fa. i.

Ethiopum mos. fo. l. fa. i.

Aetrusca disciplina de vr̄biū die
 natali. fo. liii. fa. ii.

Eubosia insula. fo. lxxxiiii. fa. i.

Eurialus. fo. iiii. fa. ii.

Agus. fo. xxii. fa. ii.

Fagus. fo. xxii. fa. ii.

Familia. fo. lxxvi. fa. i.

Familie collocacionem

pulcherrimam. fo. lxxvii. fa. i.

Falceola. fo. clii. fa. ij.

Fascia regia. fo. cvj. fa. ij.

Fastigiatio. fo. lix. fa. j.

Fenestra accubās. fo. cxxxix. fa. ij.

Fenestrę. fo. cxliii. fa. j.

Fenestrę quomodo faciendę. fo.

xv. fa. j.

Fenestrę templorū. fo. cxj. fa. ij.

Tabula dictionū & ipsarū scitu.

Fœnix. fo. clx. fa. ij
 Fimo bouillo materia linēda. fo.
 xxj. facie. ij.
 Finitio quid. fo. cxliij. fa. ij
 Firmitas. fo. iij. fa. j.
 Fissi parietis remediū. fo. clxxij. ij.
 Fistulæ. fo. clxij. fa. j.
 Fistulę auscultatorię. fo. lxij. f. ij.
 Flumina pensilia. fo. clxj. fa. ij
 Pluuiorū duct⁹ mirabiles. f. cllij. j
 Focus. fo. lxxvij. fa. j.
 Folia arborū q̄ ad austrū spectant
 citius deficiunt. fo. xxxvij. fa. j
 Fontes q̄ sunt optimi. fo. clx. fa. j
 Forma rotunda naturę q̄ gratissi-
 ma. fo. xcix. fa. j
 Forma sexangula naturę gratissi-
 ma. fo. xcix. fa. j
 Formicas vt extrines. fo. clxxj. j
 Fornices & arc⁹ potiū obfiratiōe
 mirifica substitui debēt. f. lvij. j.
 Forum. fo. cxxvj. fa. j.
 Fossa aquaria. fo. clxvj. fa. j
 Fossa nauigabil⁹ ab Auerno vsq̄
 hostiā a nerone istituta. f. xix. j.
 Fossę p̄ castris statiuis. fo. lxix. f. ij
 Fossurę obliquitas quō cognoscē-
 da. fo. clx. fa. ii.
 Fraxinus. fo. xxiiij. fa. ij
 Fumi & aquarū exit⁹. fo. xvij. fa. j
 Fundamentum. fo. xxxij. fa. j
 Fundamēti diffiniēdi modus. fo.
 xxxii. fa. ij
 Funiculus. fo. ciii. fa. ij
 Funis madefact⁹ cicleolis mouen-
 dis aptę. fo. lxxxix. fa. ij
 Furtarię fissurę. fo. lxvij. fa. j
 Future habitudinis cōiectura. fo.
 vij. fa. ij

Alatia. fo. viij. fa. j
 Galli. fo. xlviij. fa. ij
 Ganges riuus centies q̄
 ter & decies sex dedu-
 ctus. fo. clxiiii. fa. ij
 Garamātes. fo. v. fa. j
 Gellio. fo. iij. fa. ij
 Geli⁹ taxi⁹ luteū sibi astruxit q̄ die-
 ficium. fo. xx. fa. ij
 Germanorū solitudines. f. l. fa. j.
 Gētes oli sine vrbib⁹. fo. xlix. f. ij.
 Getarum mos. fo. cxix. fa. ij
 Giges. fo. cxii. fa. ij
 Gypsum. fo. xxviii. fa. ij
 Gypsum Arimium. fo. xxvij. fa. ij
 Gipsi confectura. fo. xxvij. fa. ij
 Glaucopis dicitur habēs oculos
 cæcios. fo. iiii. fa. ij
 Glutinū indelebile. fo. cxiiii. fa. ij.
 Gordianorū in structura luxuries
 fo. cxxxvj. fa. ij
 Grad⁹. fo. xvij. fa. j. & fo. ciii. fa. ij.
 Gradus. fo. cxxix. fa. j
 Gręcorū mos. fo. xcvi. fa. ij
 Gulula. fo. ciii. fa. ij.

Abitationū q̄ sit haben-
 da ratio. fo. xij. fa. j
 Harena. fo. xxix. fa. ij
 Harena ex limo fit. fo. l.
 clxvij. fa. ij
 Harenarū differētia. fo.
 Harenatio. fo. xc. fa. ij
 Haxus aspidē inebriat. fo. clxxj. ij
 Hebreorū de tēplis ponēdis insti-
 tutum. fo. C. fa. ij
 Heliogabalus. fo. cxxxiiij. fa. ij.
 Hernici. fo. viij. fa. j
 Hiberus. fo. viij. fa. j.
 Hieroglyphica. fo. cxxiii. fa. j

Tabula dictionū & ipsarū scitu.

Hierosolima sinuosis anfractib⁹
 muroꝝ oli tutissima. fo. liiij. f. j
 Hipodam⁹. fo. xlix. fa. j.
 Hircan⁹ pōtifex. fo. lxiij. fa. ij.
 Hoies apud meroem tādiuuiere
 q̄diu volūt. fo. lxxxiiij. fa. j.
 Honori⁹ pont. maxi. fo. xcij. fa. ij.
 Horreum. fo. lxxviij. fa. ij
 Horreū & erariū. fo. lxxij. fa. ij
 Horti pēfiles in syria. fo. xlvj. f. ij.
 Horti suburbani. fo. cxxxviiij. fa. j
 Hospitaria. fo. lxxvij. fa. j
 Hostia. fo. xv. fa. ij
 Hydafpe. fo. viij. fa. j.
 Hydra. fo. cliij. fa. j.
 Hyperbius. fo. iiij. fa. ij
H Anua tēpli. fo. cx. fa. ij
 Ianua ornamentū. fo. l.
 cxj. fa. j.
 Iason. fo. cxv. fa. ij
 Ictyophagi. fo. cxix. fa. j
 Ignis venena purgat. fo. clxix. f. ij
 Igne affiduo nō est vtendum. fo.
 lxxvij. fa. j.
 Immunis vt fias ab iniuria serpe
 tum. fo. clxxj. fa. j
 Impleole. fo. lxxxix. fa. ij
 Incile. fo. clx. fa. ij
 Indi. fo. xlix. fa. j.
 Infarcinationū ductus q̄lis apud
 veteres. fo. xxxviij. fa. ij
 Infima hæc oīa tēpore senescere.
 fo. clij. fa. j.
 Infumibulum. fo. lxxviij. fa. ij
 Infodones. fo. viij. fa. j
 Locus de terra & mari dict⁹. folio.
 clx. fa. ij
 Ionica ratio. fo. clij. fa. j.
 Iope. fo. l. fa. j.

Iouis simulachrū ex vite indica.
 fo. xxiiij. fa. ij
 Iphicrates. fo. clxvj. fa. j.
 Italia. fo. l. fa. j.
 Iuones. fo. cxxix. fa. j.
 Iuglans. fo. xxiij. fa. ii.
 Iulius cæsar ædē magno sumptu
 absolutā vt reficeret diruit. fo. l.
 xviii. fa. j.
L Acenarū mos. fo. l. cliij.
 facie. j.
 Lacus. fo. clix. fa. ii.
 Lacus mira hoīm manu
 facti. fo. clxiiij. fa. ij
 Lacus suffossis mōtib⁹ deducti.
 fo. clxiii. fa. j.
 Lapis alb⁹ serratilis. fo. xxvj. fa. j.
 Lapis cāpanus. fo. xxvj. fa. j.
 Lapis histricus. fo. xxvj. fa. j.
 Lapis quo tēpore eximendus. fo.
 xxv. fa. j.
 Lapis volsciniensis. fo. xxvi. fa. i.
 Lapides a maris aqua gignuntur.
 fo. clxvii. fa. ii.
 Lapides spōte nascētes. fo. xxvj. ij
 Lapidū diuersit as. fo. xxxiiij. fa. ij
 Lapidū q̄litates scitu nō indigne.
 fo. xxv. fa. ii.
 Larex. fo. xxiii. fa. i.
 Latastrū quid. fo. ci. fa. ii.
 Lateres triangulares & eorū vtili
 tas. fo. xxviij. fa. ii.
 Lateres vitro illiti. fo. xxvii. fa. j.
 Laterū tria genera. fo. xxvii. fa. ii.
 Laurū/ Aquilā/ Vitulū marinum
 fulgur nō petit. fo. xlj. fa. ij.
 Lex hēbreorū de seminibus. fo. l.
 clviii. fa. i.
 Leges pro parietibus astruendis.

Tabula dictionū & ipsarū scitu.

- fo. xlj. fa. ij.
- Leges romanæ æneis tabulis insculptę. fo. cviii. fa. ii.
- Lemnos. fo. viii. fa. j.
- Liburnū. fo. clxix. fa. ii.
- Ligij. fo. l. fa. j.
- Limus quomodo exhauriendus. fo. clxix. fa. i.
- Linea. fo. ix. facie. ii.
- Lineamenta. fo. iii. fa. i.
- Locri. folio. viii. fa. i.
- Lubricādī gña. fo. lxxxvii. fa. ii.
- Luculli dictum. fo. lxxvii. fa. ii.
- Ludorū variorū varij inuētores. folio. cxxviii. fa. i.
- Luna quęnā pcedendīs arborib⁹ cōmodissima. fo. xxi. fa. i.
- Lybia. fo. viii. fa. i.
- Lycurgi lex. fo. cxxxvi. fa. i.
- M**Acedo. fo. xx. fa. i.
- Machinę qd. fo. xc. fa. i.
- Man⁹ rustica. fo. lxxiii. facie. i.
- Marcus Antonius. fo. vii. fa. i.
- Mariū reciprocatio in fluxu et refluxu. fo. clxvii. fa. ii.
- Marmora circū exsecta. f. xcii. fa. j.
- Marmora excrecere. fo. xxvi. fa. j.
- Marmora quibus rebus vitient et maculentur. fo. xxxix. fa. ii.
- Materiarū q̄litas. fo. xxiiii. fa. ii.
- Maurelius mons florentin⁹. fol. xxxiiii. facie. i.
- Mazara. fo. cliii. fa. ii.
- Męcenas edificando insaniebat. fo. xix. fa. i.
- Mediocritas. fo. cxlv. fa. ij.
- Mediocritas geometrica. fo. cxlv. facie. ii.
- Mediocritas musica. fo. cxlv. f. ii.
- Mediocritatū captādarum modi tres. fo. cxlv. fa. ii.
- Mel colchicum admirabile. folio. vij. fa. j.
- Memnō. fo. cxvi. fa. i.
- Memphis. fo. liii. fa. i.
- Mēphis vrbs triāgula. fo. liiii. fa. j.
- Mēphitic⁹ ager vberim⁹. fo. l. f. ij.
- Mœnia dijs dicata. fo. xcy. fa. ii.
- Mœnia quāto lapide astruēda. folio. xcvii. fa. i.
- Meridianū mare accolentes duas solis patiūtur inuēstiones. fo. v. facie. ii.
- Metę circenses. fo. cxxxii. fa. i.
- Metellus. fo. clxx. fa. i.
- Micerinus. fo. cxx. fa. i.
- Mina rex. fo. lvij. fa. ii.
- Myris. fo. clxiii. fa. ii.
- Moyſis statutū. fo. cxxvii. fa. ii.
- Monagus ludorū inuētor. folio. cxxviii. fa. ii.
- Montiū p̄spectus ab oriēte & septētrione. fo. lxxvii. fa. i.
- Montium p̄spect⁹ a meridie. fol. lxxvi. fa. ii.
- Montiū p̄spectus a septentrione. fo. lxxvi. fa. ii.
- Monstrū raro ori⁹ apud Gallias. fo. viii. facie. i.
- Morus. fo. xxiii. fa. ii.
- Mos antiqu⁹ epulādi. fo. cxii. fa. j.
- Mos antiquorū in vrbe assignanda. fo. liii. fa. i.
- Mos cesaris in pōtis astruētionē. fo. lvi. fa. i.
- Muranū. fo. clxix. fa. ii.
- Murulus. fo. xiii. fa. i.

Tabula dictionū & ipsarū scītu.

Murus. fo. lxxiii. fa. i.
 Murus vr̄bis interior quō duci
 debet. fo. lxi. fa. ii.
 Muri gallici ex descriptione cęsa
 ris. fo. liiii. fa. ii.
 Muri plateenses. fo. liiii. fa. ii.
 Muri quomodo sunt ponendi. f.
 liiii. facie. ii.
 Mutinensis terra. fo. xxviii. fa. i.
 Mutuli. fo. xlii. fa. i.

Auale emporiū. f. lxxii.
 fa. ii.
 Naues onerarię. fo. lxxj
 fa. i.

Nauiſ Traiani ex lacu Nemorē-
 ſi eruta plus. mccc. ānos merſa
 iacuerat. fo. lxxi. fa. i.

Nero. fo. xix. fa. i.
 Nero vr̄bē romā dilatāt̄ viis ferui
 diorem reddidit. fo. lvi. fa. i.
 Nextrū quid. fo. xciiii. fa. ii.
 Nexura in pariete. fo. clxxii. fa. ii.
 Nicorax. fo. clxvi. fa. ii.
 Nicoris regina. fo. lvii. fa. ii.
 Nicotrix. fo. clxv. fa. ii.
 Nigrigene⁹ architectus. fo. lxxv. ii.
 Nilus puritate/ fluuiis oīb⁹ prefe
 rendus. fo. clix. fa. i.
 Niniue. fo. liii. fa. i.
 Nodus in specula quid. fo. cxxiii
 fa. ii.
 Nodus in trabe repudiādus. fo. l.
 xlii. fa. i.
 Nomē ad rem faciēs dignitatem
 affert. fo. lxxxv. fa. i.
 Numa. fo. xlviii. fa. ii.
 Numa diē natalē cum vr̄be roma
 fertur habuiſſe. fo. liii. fa. ii.
 Numidę regio optima ſubhume

ta. fo. vi. fa. i.

Nux euboica. fo. xxii. fa. ii.

Belici mira quondā arte
 deuecti. fo. lxxxvi. fa. ii.
 Obuallandorū caſtorū
 mores varii. fo. lxxix. i.
 Octavianus. fo. lxx. fa. ii.
 Octonarius numerus. fo. cxliii. l.j.
 Olea. fo. xxiii. fa. ii.
 Olea neptuni & mineruę. folio .
 lxxxiiii. fa. i.
 Olearia. fo. lxxviii. fa. ii.
 Oleaſter. fo. xxiii. fa. ii.
 Oenoe inſula. fo. v. fa. ii.
 Operaria quadrupes. fo. lxxiiii. ii.
 Oppugnatio. fo. lxx. fa. i.
 Orbiculus. fo. cii. fa. ii.
 Organa motu aq̄ ſonantia. fo. clxj
 facie. ii.
 Ornamentorū in columna ptes. fo.
 ciii. fa. ii.
 Ornamentorū vitia. f. cxlvii. fa. ii.
 Oſi nobile pauimentū. fo. cxl. fa. j
 Oſſa oſſib⁹ cōpingenda. fo. xliii. j.
 Oſyris duo tēpla cōdidit aurea. f.
 lxxxv. fa. ii.
 Othonis ſepulchrū modicum ſed
 manſurum. fo. xix. fa. i.
 Oxus fluui⁹ potuiſ inſaluberrim⁹.
 fo. clvii. fa. ii.
 Allas. fo. iiii. fa. ii.
 Paleſtre. fo. lxxvii. fa. i.
 Palma. fo. xxiii. fa. i.
 Palūbaria. fo. lxxv. fa. j.
 Panthei. fo. xlviii. fa. ii.
 Pantheon. fo. xcii. fa. ii.
 Pantheon. fo. cviii. fa. i.
 Paries. fo. iii. fa. ii.
 Paries. fo. xiii. fa. ii.

Tabula dictionū & ipsarū scitu.

- Paries. fo. xxxvi. fa. i.
 Paries inhabitandus qualis. fol. clxx. fa. ii.
 Paries templi. fo. cviii. fa. i.
 Parietis astruendi modus. fo. xl. facie. i.
 Parietis ornamenta. folio. cxxii. fa. ij.
 Parietē parieti applicare docet. f. clxxii. fa. ii.
 Parsimonia in pictura et simula-
 chris. fo. cxxxvi. fa. i.
 Partitio. fo. iii. fa. ii.
 Pauimēta. fo. xlvii. fa. i.
 Pausanias. fo. cxy. fa. i.
 Pedamentum. fo. xxxvi. fa. i.
 Pedamentorū veterū diuersa gñā
 folio. xxxv. fa. i.
 Pera. fo. viii. fa. ii.
 Peras. fo. cxvii. fa. i.
 Perse. fo. clii. fa. ii.
 Perfarum mos. fo. cxl. fa. i.
 Perscriptio. fo. ix. fa. ii.
 Pestilens vapor quō in puteo ca-
 uendus. fo. clvii. fa. i.
 Perusia. fo. liii. fa. i.
 Pharus. fo. li. fa. i.
 Pharos ab alexandro designata.
 fo. liii. fa. ii.
 Philippus arma et tabulas apud
 Themū confregit. fo. cix. fa. i.
 Phinius. fo. cxv. fa. ii.
 Phiteonū vasa lapidea trecēta. fo.
 cxli. fa. i.
 Phlegias. fo. cix. fa. ii.
 Picea. fo. xxii. fa. ii.
 Pictoris et architecti pscriptio q̄
 fol. xvii. fa. i.
 Pile quib⁹ reb⁹ astruēde. fo. lviij.
 facie. j.
 Pinus. fo. xxii. fa. ii.
 Pyramides. fo. cxxi. fa. i.
 Piscina. fo. lxxv. fa. ii.
 Plateę. fo. lx. fa. ii.
 Plato. fo. xlix. fa. i.
 Plato de vrbe cōstituēda. fo. xcvi.
 fa. i.
 Platonis sententia de vicis vrbiū
 fo. lvi. fa. i.
 Plumbi vsus in subdiualibus cō-
 tignationib⁹. fo. xcii. fa. ii.
 Plute⁹. fo. cvi. fa. i.
 Pluuia tonitrualis falsitudine im-
 pura. fo. clviii. fa. ii.
 Pluuie primę post caniculā ama-
 re et pestilentes. fo. clviii. fa. ii.
 Podiū. fo. xxxvi. fa. i.
 Podiū arcis. fo. lxiiii. fa. i.
 Poetarum triplex gen⁹. fo. cxxix.
 facie. ii.
 Polycrates. fo. v. fa. ii.
 Polumbotra. fo. liiiii. fa. i.
 Pomorum conseruatio. f. lxxviii.
 facie. ij.
 Pompeius. fo. cxv. fa. ii.
 Pompei theatrū. fo. xix. fa. i.
 Pondera duo per planū simul tra-
 hi. fo. lxxxix. fa. i.
 Pons. fo. cxxv. fa. ii.
 Pons adriani. fo. cxxv. fa. ii.
 Pons adriani. fo. clxv. fa. ii.
 Pons lapideus. fo. lvii. fa. i.
 Pons vbi locandus. fo. lvi. fa. i.
 Portę. fo. lv. fa. i.
 Portę. fo. cxxv. fa. ii.
 Porticus. fo. lxii. fa. i.
 Porticus. fo. lxii. fa. i.
 Porticus. fo. lxxvi. fa. ii.

Tabula dictionū & ipsarū scitu.

- Portic⁹ agrippē. fo. xcii. fa. ii.
 Portic⁹ forenses. fo. cxxvi. fa. ii.
 Porticus in templo quomodo et
 vbi ponēda. fo. C. fa. ii.
 Portic⁹ in theatro. fo. cxxx. fa. i.
 Porticus litigiosa minorū iudiciū
 fo. cxxxiii. fa. j
 Portus. fo. lx. fa. j
 Portus. fo. cxxv. fa. ii.
 Portus Adriani. fo. xix. fa. j.
 Portus Claudij. fo. xix. fa. i.
 Portus quō muniēd⁹. fo. clxviii. j
 Porfennē sepulchrū. fo. cxxi. fa. i.
 Possidoni⁹ mathematic⁹ egregi⁹.
 fo. cxxxiiii. fa. ii.
 Postica. fo. lxii. fa. ii.
 Pretorium. fo. lxxviii. fa. i.
 Priapus. fo. cxvii. fa. i.
 Primaria vna excitāda ad arcem
 turris. fo. lxxiii. fo. ii.
 Prochyta. fo. viii. fa. i.
 Procinctus. fo. xxxvj. fa. i.
 Procinctus. fo. xxxix. fa. i.
 Prora. fo. lxxi. fa. ii.
 Prothogenis nepotes domicilia
 mortalib⁹ excogitarūt. fo. xx. ij
 Ptolomei specula. fo. cxxv. fa. i.
 Pulchra de ornatu. fo. lxxxii. fa. i.
 Pulchritudinis vis. fo. lxxxii. f. ii.
 Pulpitum. fo. cxxxix. fa. ii.
 Puluis rapillus. fo. xlvi. fa. ii.
 Pumex. fo. xci. fa. ii.
 Pumex testudinib⁹ faciendis vti-
 lissimus. fo. xlv. fa. i.
 Pumex Tharaconēf. fo. clxiii. ij
 Puppis. fo. lxxi. fa. ii.
 Purgatio fluminū. fo. clxviii. fa. i.
 Putei structura. fo. clvii. fa. i.
Quercus. fo. xxii. fa. ii.
Racemi bicubitales. fo. l.
 facie. ii.
Ratione/artiū cognitio
 ne: & fortunę p̄speri
 tate/hō a belua differt. fo. xlix. j
Radices & potētia quid in areis.
 fo. cxlv. fa. i.
Radius. fo. x. fa. i.
Rapinates. fo. cxvi. fa. i.
Rauenna. fo. cliii. fa. ii.
Rauēne vas lapideū pro tecto po
 situm. fo. x. fa. ii.
Regia. fo. lxiii. fa. ii.
Regio. fo. iii. fa. ii.
Regula dorica. fo. xcvi. fa. ii.
Reipublice apud diuersas gentes
 varia diuisio. fo. xlvi. fa. ii.
Relentādi modus. fo. xlv. fa. ii.
Remediū ne aqua in cisterna pu
 trescat. fo. clxiii. fa. i.
Remediū p̄ptisicis. fo. clxix. fa. ii.
Repugnatio. fo. lxx. fa. i.
Res edificanda partib⁹ sex cōstat.
 fo. iii. fa. ii.
Rerū mouendarū rationes. folio.
 lxxxvii. fa. j.
Rhodope meretrix sepulchrū re
 giū sibi astruxit. fo. xix. fa. i.
Riuus quō parādus. fo. clxi. fa. ii.
Riuu fructili partes. fo. clxi. fa. ii.
Robur. fo. xxii. fa. ii.
Roma febricosa. fo. viii. fa. i.
Romanorū mos p̄ castris muni
 endis. fo. lxix. fa. i.
Romulus. fo. xlvi. fa. ii.
Rota. fo. lxxxvii. fa. ii.
Rotulus. fo. lxxxvii. fa. ii.
Rubigo ne innascat. fo. xli. fa. i.
Rudens. fo. ciii. fa. ii.

Tabula dictionū & ipsarū scitu.

- S**abei. fo. cxix. fa. i.
 Sacellū vnico et integro lapide factū. f. lxxxv. facie. ii.
 Sacella. fo. cxx. fa. ii.
 Sacrariū. fo. lxxvi. fa. ii.
 Sacrificiorum rit⁹ variū. fo. xcix. i.
 Sacrorū parietū varia ornamēta. fo. cviii. fa. i.
 Sagitta. fo. ix. fa. ii.
 Sala vnde dicta. fo. lxii. fa. i.
 Saluces rex colchorū. fo. xcii. f. ij
 Salarū. fo. lxxii. fa. ii.
 Salomō. fo. xx. fa. i.
 Salubritas. fo. iiii. fa. i.
 Samia terra. fo. xxviii. fa. i.
 Sarcophagus lapis. fo. cxx. fa. ii.
 Sarcophagus lapis mirabilis. fo. xxvi. fa. ii.
 Sardanapali sepulchrū. f. cxxiii. ij
 Saxa veronētia. fo. xxix. fa. ii.
 Scalē. fo. xvi. fa. ii.
 Scythē. fo. cxix. fa. ii.
 Scola medicorū. fo. cxxxiiii. fa. i.
 Scolē. fo. lxvii. fa. i.
 Scorpiones et serpētes vt interi- mas. fo. clxxi. fa. i.
 Secādi marmoris rō. fo. xci. fa. ii.
 Seleucus. fo. cxv. fa. ii.
 Semiramis. fo. xx. fa. i.
 Semiramis. fo. clxvi. fa. ii.
 Semiramidis statua mirandē va- stitatis. fo. cxvii. fa. i.
 Senari⁹ numer⁹. fo. cxliii. fa. i.
 Senæ. fo. lix. fa. ii.
 Seofolis. fo. clii. fa. ii.
 Sepulchrū iouis in Creta. f. ii. f. i.
 Sepulturē loc⁹ apud romanos. f. cxviii. fa. i.
 Serpētes vt expellant. f. clxxi. f. j.
 Sefostris rex. fo. l. fa. i.
 Sefostris. fo. cxv. fa. i.
 Sessiones. fo. cxxxv. fa. ii.
 Seuerus. fo. clii. fa. ii.
 Sibaritē. fo. ix. fa. i.
 Signorū duo gñā. fo. xci. fa. i.
 Simādī sepulchrū. fo. cxxiii. fa. ii.
 Simulachrū tralucidū. fo. lxxxv. fa. ii.
 Simulachra ex ligno. f. cxvii. f. i.
 Sinus. fo. lxxvi. fa. i.
 Siracuse. fo. iiii. fa. ii.
 Smyrna. fo. lix. fa. ii.
 Smirillus. fo. xci. fa. ii.
 Solon. fo. xlviii. fa. ii.
 Sofostris. fo. cxvi. fa. i.
 Spectacula. fo. cxxvii. fa. ii.
 Specula. fo. lxiii. fa. i.
 Specula babylonica mirabilis. fo. cxxiiii. fa. i.
 Speculē. fo. cxxiii. fa. ii.
 Speculē decētissima descriptio. f. cxxiiii. fa. i.
 Squameola. fo. xxviii. fa. ii.
 Stabula elephatorū. f. cxxxiiii. i.
 Stagnū. fo. lxxv. fa. ii.
 Stagni spuma. fo. xci. fa. ii.
 Statuē ex sale et vitro. fo. cix. fa. j
 Statuē immensē magnitudinis. f. cxvi. fa. i.
 Statuarū inuētores qui primi. fo. cxvi. fa. i.
 Statuarii. fo. cxvi. fa. i.
 Stasirates seu dinocrates ex mō te Athos effigiē Alexādi se fa- turū pollicebatur. f. lxxxiii. ii.
 Sterquilinia. fo. lxxviii. fa. ii.
 Striē. fo. cvii. fa. i.

Tabula dictionū & ipsarū scitu.

- Suber et alię arbores ad colūna-
 rum vsū aptę. fo. xxii. fa. ii.
 Subpeditare q̄ dñt in arce. f. lxy. j
 Suggestū. fo. xxxvi. fa. i.
 Suppitiones veterū. fo. xxxi. fa. i.

 Abule. fo. cvi. fa. i.
 Tabule ī tignis. f. xlii. ii.
 Tatius thermas cētū co-
 lūnis numidicis astru-
 ctas hostiensib⁹ donauit. folio.
 lxxxii. fa. ii.
 Talge. fo. l. fa. ii.
 Tarquin⁹. fo. xix. fa. i.
 Theatra. fo. xv. fa. ii.
 Teges. fo. lxxiiii. fa. ii.
 Tectū. fo. iiii. fa. i.
 Tectū. fo. xiiii. fa. i.
 Tectura. fo. xiiii. fa. i.
 Telū cupidinis. fo. cxii. fa. ii.
 Termini finiū indię a libero prē
 denictarū. fo. cxv. fa. i.
 Templū. fo. lxy. fa. ii.
 Templū apollinis in delo insula.
 fo. ii. fa. i.
 Templū milesiū. fo. xcvi. fa. ii.
 Templū samiū. fo. xcvi. fa. ii.
 Templum vaspasiani. fo. xxxvi. i.
 Tempa olim celebra cōcremata.
 fo. cix. fa. i.
 Tépla q̄ primi posuerūt. fo. xcvi. ii.
 Tempa quib⁹ diis locis aptis po-
 nenda. fo. xcvi. fa. ii.
 Tempus rerū p̄sternator puicax.
 fo. clii. fa. i.
 Terebynt⁹. fo. lxxxiiii. fa. i.
 Terra apud indos et hyperboreos
 bifera. fo. l. fa. ii.
 Terra oīa vorat et cōsumit. fo. lix
 fa. ii.
 Terra plastica. fo. xxviii. fa. i.
 Terra quę laterib⁹ p̄ficiendis apta
 fo. xxvii. fa. i.
 Tessellulata marmora. fo. xcii. fa. j
 Testudo recta spherica. fo. xliiii. ii.
 Testudo sua etiam habet ornamē
 ta. fo. cix. fa. ii.
 Testudinis recte spherice stabili-
 tas p̄tegra. fo. xlv. fa. i.
 Testudinū gr̄a. fo. xliiii. fa. i.
 Theatri partes. fo. cxxviii. fa. ii.
 Thetra maxia et minora in quib⁹
 inter se differant. fo. cxxxi. fa. i.
 Thebe. fo. liii. fa. i.
 Theodor⁹ et thol⁹ egregii colum-
 narū artifices. fo. xciiii. fa. i.
 Therme. fo. cxxxiiii. fa. ii.
 Thermarū māliones. fo. cxxxv. f.
 Thesauri in sepulchro dauid. fo. f.
 lxii. facte. ii.
 Theseus. fo. xlviii. fa. ii.
 Thesiph⁹. fo. xxxv. fa. i.
 Thorus. fo. cli. fa. ii.
 Thraso. fo. iiii. fa. ii.
 Tiberius princeps. fo. xxi. fa. i.
 Tigna. fo. cv. fa. i.
 Tiphinehi⁹. fo. iiii. fa. ii.
 Titus. fo. xx. fa. i.
 Tyburtin⁹ lapis ab ouidio pumex
 viuus dictus. folio. cxl. fa. ii.
 Tygranes. fo. xcvi. fa. ii.
 Typho. fo. viii. fa.
 Tyranni sedes. fo. lxiii. fa. ii.
 Tyrles quid. fo. clii. fa. ii.
 Tyrus. fo. li. fa. ii.
 Trabeationes arcuatę et colūnatę
 fo. cxliii. fa. i.
 Trabs corynthia. fo. cvii. fa. i.
 Trabs dorica et ei⁹ modul⁹. f. cv. ff

Tabula dictionū & ipsarū scitu.

- Trabs Ionica. fo. cvi. fa. i.
 Tribunalia. fo. xcix. fa. ii.
 Tricliniū. fo. lxxvii. fa. i.
 Tripolea creta. fo. xci. fa. ii.
 Tritici & seminum p̄seruatio. fo. lxxviii. fa. i.
 Triuium. fo. cxxvi. fa. i.
 Troglodita. fo. viii. fa. i.
 Trogloditeꝝ. fo. cxix. fa. i.
 Turris mnestorea. fo. xxxiii. fa. ii.
 Turres fo. lv. fa. i. & fo. lxx. fa. i.

 Apor oli apud Seleucā pestilēs. fo. xv. fa. i.
 Varijs deis varię tēploꝝ formę ponēde. folio. xcvi. fa. ii.
 Vasa et id genus alia tēplis oli dicata p̄ciosissima. fo. cxii. fa. ii.
 Valua fluuij emissoria. fo. clxix. f. j.
 Value corio et ferro tegende. fo. lv. fa. ij.
 Value cupressine in tēplo. Dianę Ephesię quadringētos ānos p̄durasse dicunt. fo. xxiii. fa. i.
 Value. et earū pticulę. fo. cxi. fa. j.
 Value eugeniane. fo. xxiii. fa. i.
 Value ornamēta. fo. cxi. fa. ii.
 Vaticana facella. fo. xi. fa. i.
 Vellin⁹ mons. fo. xxix. fa. ii.
 Vermes in lapidib⁹. fo. xxix. fa. i.
 Vesta. fo. iii. fa. ii.
 Vesta. fo. xx. fa. ii.
 Vestibulū. fo. lxii. fa. j. & lxiii. fa. j.
 Via aquatica. fo. clxiii. fa. ii.
 Via militaris. fo. lv. fa. ii.
 Via quō fieri possit cōmoda. fo. clxiii. fa. ii.
 Vię collaterales & minutiores. fo. lvi. fa. i.
 Vię interpretatio. fo. cxviii. fa. i.
 Vię latitudo ex xii. tabularū cōstitutione. fo. lv. fa. ii.
 Vię oli structura mirabilis. fo. lio. cxxv. fa. i.
 Vicinia tetro odore vitāda. fo. v. j.
 Vitiū areę. fo. cxlvii. fa. i.
 Vitia ex aqua impura nascētia. fo. lio. clviii. fa. j.
 Vitia i pietib⁹ emēdāda. f. clxxii. j.
 Villa q̄lis eē debet. fo. cxxxviii. f. j.
 Villa q̄ loco habēda. fo. lxxiii. f. ii.
 Vitis in prato ponēda. f. clxiiii. fi.
 Vitis seculorum ęternitatē supat. fo. xxiiii. fa. ii.
 Vitruui⁹. fo. liiii. fa. ii.
 Virtus et veritas. fo. lxxvi. fa. i.
 Vlms. fo. xxii. fa. ii.
 Vndula. fo. ciii. fa. ii.
 Volaterre. fo. lii. fa. i.
 Vrbs ponēda cuiusmōi agrū habere debet. fo. li. fa. i.
 Vrbs quō ad mare ponēda. f. li. f.
 Vrbs quō plano in loco ponēda. fo. lii. fa. i.
 Vrbes longissime. fo. liiii. fa. i.
 Vrbes muris amplissimis cinctę. fo. liii. fa. ii.
 Vrbiū quōdā ornamēta pulchra. fo. cxxxiiii. fa. i.
 Ut silua crescat. fo. clxiiii. fa. i.
 Xerxis sepulchrū. fo. cxx. fa. ii.
 Xerxes templa gręcię flāmis absumpsit. fo. xcvi. fa. i.
 Xistus. fo. cxxxv. fa. i.
 Yolaus vrbs sp̄ libera. fo. ix. fa. i.
 Zarine sepulchrū. fo. cxx. fa. ii.
 Zenodar⁹ artifex celebr. f. xx. ii.
 Laus deo.

Leo Baptista De Re ædificatoria. Fo. I.

LEONIS BAPTISTE ALBERTI DE
RE AEDIFICATORIA INCIPIT.
LEGE FOELICITER.

¶ Authoris Præfatio rei ædificatoriæ necessitatē / vtilitatē / suscepti operis causas et ordinem continens.

Vltas et varias artes que ad vitam bene / beateq; agendā faciunt summa industria et diligentia cōquisitas nobis maiores nostri tradidere. Quæ oēs et si ferāt pre se: quasi certatim huc tendere. Vt plurimum generi hominū p̄ sint: tamē habere innatū atq; inñitum eas intelligimus quippiam: quo singulæ singulos præ ceteris diuersosq; polliceri fructus videant. Nāq; artes quidem alias necessitate sectamur: alias pbamus vtilitate. Alię vero q; tm̄ circa res cognitu gratissimas versent̄ in præcio sunt / Quales autem hæ sint artes nō est vt p̄sequar: in prōptu enim sunt. Verū si repetas ex omni maximarū artū numero nullam penitus inuenies quæ nō sp̄retis reliquis suos quoldā et pp̄rios fines petat et cōtemplē. Aut si tādē cōperias vllā: quæ cū huiusmodi sit: vt ea carere nullo pacto possis: tū et de se vtilitatem: voluptati / dignitatiq; cōiunctā præstet: meo iudicio ab eā rū numero excludendā esse: nō duces architecturā: nāq; ea quidem siquidē rem diligētius p̄sitaris et publice et priuatim cōmodissima et vehemēter gratissima generi hominū est: dignitateq; inter primas nō postrema. Sed anteq; vltra progrediar: explicādū mihi censeo quēnam haberi velim architectū. Non enī tignariū adducam fabrū: quē tu summis cæterarū disciplinarū viris cōpares. Fabri enī manus architecto pro instrumēto est. Architectū ego hunc fore cōstituiam / qui certa admirabiliq; ratione et via tum mēte animoq; diffinire: tum & opere absolute

Archite-
ctus qui.

Leonys Baptiste Alberti.

mines cōciliandos atq; vna cōtinendos/ maiorē in modum vā-
 luisse nimirum persuadebitur. Sed ne Architecto ea re solū de-
 bēmus/ quod tuta optataq; diffugia p̄tra solis ardores Brumā
 pruinaſq; dederit: tam et si ipsuz id haud quā minimū benefi-
 cium est: q̄ quod multa inuenerit priuati et publice: p̄culdubio
 longe vtilia: et ad vite vsū iterum atq; iterum accōmodatissima
 Quot familias honestissimas et nostra et alię orbis vrbes tēpo-
 rum iniuria labefactatas funditus amisisset/ n̄t eos patrij lares/
 quasi in maiorū suorū gremio receptos cōfouissent. Dedalū sua
 apud Se- probarunt tēpora: vel maxime quod apud Selinuncios Antrū
 linūtios ædificarit: ex quo tepens lenisq; vapor ita efflaret ac colligeret/
 probat⁹. vt sudores grauissimos eliceret: corporaq; curaret sūma cū vo-
 luptate. Quid alij q̄ multa istiusmodi excogitarunt: que ad bo-
 nam valitudinē faciunt gestationes/ natationes: thermas et hu-
 iusmodi. Aut quid referam vehicula p̄strina horaria et minu-
 ta hæc: quæ tamē in vita degenda plurimuz momenti habent?
 Quid aquarū copias ex intimis reconditisq; p̄ductas: v̄ibusq;
 tā varijs tāq; expeditis expositas? Quid trophea: delubra: fana:
 templa et eiusmodi/ q̄ ad cultū religionis fructūq; posteritatis
 adinuenit? Quid demū q; abscissis rupib⁹/ p̄fossis montib⁹/ cō-
 Archite- pletis conuallib⁹/ coercitis lacu mariq; expurgata palude coędī
 cluræ ficatis nauib⁹/ directis fluminib⁹/ expeditis hostijs/ p̄stitutis p̄o-
 laus. tibus: portuq; non solū tēporarijs hoīm cōmodis p̄uidit. Ve-
 rum et aditus ad oēs orbis prouincias patefecit. Ex quo effectū
 est/ vt fruges/ aromata/ gēmas/ rerūq; peritias et cognitiones:
 et quæcunq; ad salutē & vitæ modū cōferant: hoīes hominib⁹
 mutuis officijs cōmunicarint. Adde his tormenta/ machinas/
 arces/ et quæ ad patriaz/ libertatē/ rem/ decusq; ciuitatis tuendā
 augendamq; ad propagandū stabiliendūq; imperium valeant.
 Equidē sic arbitror: quotquot a veterē hoīm memoria vrbes
 obsidione sub alioꝝ imperiū venerūt: si rogenē a quo debellatæ
 subacteq; sint: non negaturas ab architecto. Armātū enim faci-
 le hostem contempnissē. Sed ingenij vim: et operum molem: &
 tormentorū impetum: quibus vrgeret/ obrueret/ pressaretq; ar-
 chitectus tolerare diutius nequiuissē. Et cōtra obsessis q̄ nunq;
 euenit: vt sese alia re magis q̄ architecti ope et artibus satis fore
 tutos deputēt. ¶ Tum si habitas expeditiōes repetas/ fortassis
 reperies hui⁹ artibus et virtute victorias plures q̄ imperatoris

ductu auspicijsue partes: hostemq; sepius huius ingenio absq;
 illius armis / q̄ illi⁹ ferro / sine istius cōsilio succubuisse. Et quod
 maxime prestat / parua manu saluoq; vincit milite architectus.
 De vtilitate hactenus. ¶ Q̄ vero grata & q̄ penit⁹ insideat ani
 mis ædificādi cura et ratio cum aliunde / tū hinc apparet / q; ne
 minē reperias modo adsint facultates / qui non tot⁹ ad quippiā
 cōædificandū pendeat. Et siquid ad rē ædificatoriā excoGITarit /
 volens ac lubens nō pferat: et quasi iubente natura vsui hoīm
 propalet. ¶ Et q̄ sepe euenit: vt etiā reb⁹ alijs occupati nequea
 mus nō facere / quin mente et animo aliquas ædificationes cō
 mentemur. Et aliorum spectato ædificio singulas ilico dimen
 siones lustramus ac pensitam⁹: proq; ingenij virib⁹ disquirim⁹
 quid nā adimi / addi imutari ve possit: quo id opus reddatur ele
 gantius / vltroq; monem⁹. Siquid vero bene diffinitum recteq;
 absolutuz sit: quis id nō spectet cū sūma voluptate atq; ilarita
 te? Iā vero q̄tum ciues domi forisq; nō iuuerit modo atq; dele
 ctarit architectura / sed multo quidē honestarit. qd est quod re
 feram? Quis non sibi laudi ascribat q; ædificarit? Priuatis etiā
 q; habitemus ædibus paulo accuratius cōstructis gloriam? Bo
 ni viri q; parietem aut porticū duxeris lautissimā. Q; ornamen
 ta postium columnarū tectiq; imposueris et tuā & suam vicē cō
 probant et congratulantur. Velea re maxime quod intelligūt
 quidē te fructu hoc diuitiarum tibi / familie / posteris vrbicq; plu
 rimū decoris et dignitatis adauxisse. ¶ Cretā insulā in p̄mis se
 pulcrum iouis nobilitauit: nec tantū Apollinis oraculo Delō / Iouis in
 q̄ forma et specie vrbis tēpliq; maiestate colebat. Quantū vero Creta.
 auctoritati iperij et nomīs latini ptulerit ædificatio nichil plus Tēplū ap
 dico q̄ nos ex his bustis et residuis veteris magnificentie: quæ pollinis ī
 passim videm⁹ multa historicis credere didicisse: q̄ alioquin for Delo in
 tasse min⁹ credibilia videbant. Preclare igit̄ apud Tucididē pru
 dentia veterū cōprobatur: qui ita urbē omni ædificioꝝ gnē pa
 rassent / vt lōge q̄erant potentiores viderent. Et qs fuit sūmoꝝ
 ac sapiētissimoꝝ p̄cipū / quin inter primas ppagādi nomīs &
 posteritatis curas rē habuerit ædificatoriā? Sed de his hacten⁹.
 ¶ Demū hoc sit ad rē stabilitatē / dignitatez / decusq; rei publice
 plurimū debere architecto. Qui qdē efficiat vt ī ocio cū ameni
 tate / festiuitate / salubritate. In negotio cū emolūmēto rezq; in
 cremēto: in vtrifq; sū piculo & cū dignitate versemur. Hūc igit̄ ex

Leo Baptista De re ædificatoria.

voluptate/atq; mirifica opum gr̃a:exq; necessitate:exq; inuētō
rum adiuuentis præsidioq;:exq; fructu posteritatis pbandum
colendumq; esse:atq; inter primarios/qui de genere hominum
honores et præmia meruerint/habendū non negabimus. Atq;
nos quidem cū istec ita esse intelligeremus/cæpimus animi gra
tia de eius arte et rebus accuratius perscrutari:quibus nā prin
cipijs diducerentur/quibusue ptibus haberentur:atq; finirent̃:
quas cum inuenissē genere varia numero pene infinita/re ad
mirabilia/vtilitate incredibili:vt interdum non constaret q̃ nā
hominum cōditio:aut quæ reip.pars/aut quis ciuitatis status
magis debeat architecto/imo oīm cōmoditatum inuētōri:pu
blica an priuata:sacra an profana:ocium an negocium:singulī
ne quicq;/an genus hominū vniuersum/ Instituimus pluribus
de causis:quæ longū esset hic prosequi:eadē ista colligere: quæ
his decem libris mandata sunt litteris.Quoꝝ hic erit rebus tra
ctandis ordo. Nam edificiiū qđ corp⁹ quoddam esse animaduer
timus:quod lineamentis/veluti alia corpora constaret et mate
ria.Quoꝝ alterum istic ab ingenio produceretur:alterum a na
tura susciperetur.Huic mentem cogitationemq;/huic alteri pa
rationem selectionemq; adhibendam. Sed vtrorūq; per se neu
trum satis ad rē valere intelleximus/ni & periti artificis man⁹/
quæ lineamentis materiam conformaret accesserit. Cumq; ædi
ficiorum varij essent vsus/peruestigandū fuit an eadem linea
mentorum finitio quibusq; operibus conueniret. Distinximus
ea de re ædificiorum genera/in quibus quidem cū habere pluri
mum momentū videremus/cohæsiōnē modumq; linearū inter
se:ex quo præcipua pulchritudinis effectio emanarit. De pul
chritudine idcirco cæpimus disquirere quid nam esset/& qualis
cuiq; deberetur. Cumq; in his omnibus peccata interdum offē
derentur/inuestigauim⁹ quo pacto emendari instaurariq; pos
sent. Cuiq; igitur libro pro rerū varietate suus inscribitur titu
lus hunc in modum. Nam primi quidem titulus. Primo linea

in hoc to
to opere
p libros
singulos
tractent̃.

Secūdo materia. Tertio opus. Quarto vniuersoꝝ op⁹:
Quinto Singulorum op⁹: Sexto Ornamentū: Septimo Sacro
rum ornamentum: Octauo Publici p fani ornāmētum. Nono
Priuatorium ornamentum. Decimo operum instauratio: addi
ti nauis: æraria historia: numeri et linearū. Quid conferat archi
tectus in negotio.

LEONIS BAPTISTE ALBERTI DE
LINEAMENTIS. LIBER PRIMVS.

¶ Lineamentorū vis et ratio. quidq; lineamentum. Caput.I.

O lineamentis edificiorum conscripturi optima et elegantissima queq; a peritissimis maioribus fuisse litteris tradita: et q̄ in ipsis operibus facundis esse obseruata animaduueremus/colligemus: nostrūq; hoc in opus transferemus. His etiā addem⁹ si quid nostro ingenio et peruestigādi cura et labore adinuerimus: qđ quidem vsui futurū putemus. Sed cū huiusmodi reb⁹ alioquin duris et asperis atq; multa expte obscurissimis cōscribendis me cupiam esse apertissimū/et quoad fieri possit facilē et expeditissimū: nostro p̄ more explicabimus. quid nam sit qđ aggrediar. Nam hinc nō negligendī rerū dicendarū fontes patebunt: vñ cetera q̄biliore ofone dicant. Rē igiſ sic ordiemur.

¶ Tota res edificatoria lineamētis et structura constituta est. Lineamentorū om̄is vis et ratio consumit. Vt recta absolutaq; Lineamē habeat via coaptandi/iungēdiq; lineas et angulos: quib⁹ edificij facies cōprehēdatur atq; cōcludat. Atqui est quidem lineamenti munus et officiū p̄scribere edificijs et partib⁹ ædificiorum aptū locum et certū numerū: dignūq; modum et gratū ordinem: vt iam tota ædificij forma et figura ipsis in lineamētis conquiescat. Neq; habet lineamentū in se vt materiam sequat. Sed est huiusmodi vt eadē plurimis in edificijs esse lineamēta sentiam⁹: vbi vna atq; eadem in illis spectet forma. Hoc est vbi eorū partes: et partiū singularū situs atq; ordines inter se conueniant totis angulis: totisq; lineis. Et licebit itebras formas p̄scribere animo et mente/seclusa om̄i materia. Quam rē alsequemur adnotādo & p̄finitēdo angulos & lineas certa directione et cōnexionē. Hæc cū ita sint: erit ergo lineamentū certa cōstansq; p̄scriptio p̄cepta animo/facta lineis et angulis perfectaq; aīo & ingenio erudito. Qđ si velim⁹ inuestigare quidnā ip̄m ædificiū: totaq; structura per se sit: fortassis faciēt ad rem/si cōsiderabim⁹ quibus primordijs: quibusue p̄gressib⁹ in habitādi sedes: q̄s ædificia nūcupāt: olim ceperint atq; excreuerint Qui si recte opinor: de tota hac re sic statuisse possumus.

Leonis Baptiste Alberti.

CSediū seu edificiorū primordia. Partes sex/Regio/Area/Partitio/Paries/Tectum/Apertio. Tria cuiq; harū partiū cōferentia. Salubritas/Firmitas/Amenitas. Caput. II.

DRincipio genus hoīm in aliqua tuta regione sibi quāsi
 uisse quietēdi spacia: et illic inuēta area vsui cōmoda
 et grata cōstitisse: atq; situm ipm occupauisse: vt non
 eodem loco fieri domestica omnia et priuata uoluerit.
 Sed alibi accubari/alibi focū haberi: alibi alia ad vsū colloca
 ri. Hic adeo cepisse meditari vt tecta ponerent: quo essent a sole
 et imbrib⁹ operiti. Idq; vt facerent adiecisse: deinde parietū late
 ra: quibus tecta imponerentur. Sic enim a gelidis tēpestatibus
 et pruinosis ventis se futuros tutiores intelligebāt. Demū pa
 rietib⁹ aperuisse a solo in sublimi uias et fenestras: quib⁹ cum
 aditus & cōgressus darētur: tum & lumina & aurā apertis tēpo
 rib⁹ exciperētur: et cōcepta fortassis intra lares aqua/vaporescq;
 expurgarētur. Ita quicūq; ille fuit seu *Vesta* dea *Saturni* filia/
 seu *Eurialus*/*Hyperbius*q; fratres/seu *Gellio*/aut *Thrafo*/*Cy*
*Hyperbi*⁹ clops ve *Tiphinchius*/qui ista principio instituerit. Tādem sic
 Gellio. puto hos fuisse condēdoꝝ ædificiorū p̄mos ort⁹/p̄mosq; ordi
 Thrafo. nes. Demū excreuisse vsū & arte hanc rē arbitror. Varijs ædifi
 Tiphin= ciorū generib⁹ inuentis: quo ad res prope infinita redacta est.
 chius. Namq; alia quidē publica: alia priuata: alia sacra: alia profana:
 alia ad vsū et necessitatem: alia ad vr̄bis ornamētū: alia ad tē
 plorum voluptatem cōstituuntur. Sed omnia ab his quæ recen
 sum⁹ principijs manasse negabit nemo. Quæ si ita sunt in pro
 ptu est totam ædificandi rem cōstare partibus sex. Hæ sunt eius
 modi *Regio*/*Area*/*Partitio*/*Paries*/*Tectum*/*Apertio*. Hæc p̄n
 cīpia si fuerint percognita fiet vt quæ dicturi sumus facilius in
 telligātur. Ergo ea sic finiemus. Namq; erit quidem apud nos
Regio. *Regio* circūexpōsita totius solī amplitudo et facies: vbi ædifi
Area. candum sit: cuius pars erit *area*. *Area* vero erit certum quoddā
 loci perscriptum spaciū: quod quidē muro ad vsū utilitatēq;
 ambiatur. Sed *areæ* appellatione ueniet quoq; id quocūq; ipm
Partitio. ædificij loco sit: qđ deambulantes vestigio premimus. *Partitio*
 est quæ totius ædificationis aream in minoris areas partitur:
 vnde fit vt quasi membrīs in vnum adactis & coaptatis totum
Paries. ædificij corpus minoribus ædificijs refertum sit. *Parietem* dici
 mus omnem structuram: quæ a solo in altū surrexerit ad ferentē

dum onus tectorum: quæve obducta stet ad interiora ædificij
 vacua obuallâda. Tectum appellamus nõ partem illam ædifi- Tectum
 cij solũ sublimem atq; extremã/qua pluuiæ intercipiuntur. Verũ
 et tectum id maxime est quicquid late, longeq; distetũ supra de
 ambulantiũ caput adstet. Quo in genere sunt contignationes:
 cõcamerationes/testudinata: et eiusmodi. Apertiones nõcupa- Apertio.
 mus quicquid est vbicq; per ædificiũ: qd ingressum/egressumve
 inde incolis rebus ve præbent. ¶ De his igif et de singulorũ par-
 tibus nobis dicendũ est: si prius nõnulla retulerimus: quæ qui-
 dem seu principia/seu principijs nostri hui⁹ instituti operis in-
 sita atq; innata sunt: plurimũ certe faciẽt ad rem. Nã cõsideran-
 tib⁹ an sit quippiam/qd quibusq; harũ quæ diximus partiũ cõfe- Quid pdi
 rat/tria inuenim⁹ minime postponẽda: que quidẽ & tectis et ctis parti
 parietib⁹ et reliquis eiusmodi plurimũ conueniant: ea sunt hec. bus cõfe-
 Ut sint eorũ singula ad certũ destinatumq; vsum cõmoda et in rat.
 primis saluberrima. Ad firmitatẽ/perpetuitatẽq; integra & so- Salubri-
 lida/& ad modũ æterna. Ad gratiã & amẽnitatẽ cõpta/posita: tas.
 et in omni parte sui (vt ita loquar) redimita. His quasi rez dicen- Firmitas
 darũ primordijs & fundamẽtis iactis ad institutũ psequamur. amẽnitas
 ¶ De regione/ Cœlo/seu aere/ sole et ventis aerem ipsum eua-
 ziantibus.

Caput. III.

Regionem veteres vt omni nocuo liberã et cõmoditatĩ Aer pur⁹
 bus refertissimam haberẽt/quo ad eius fieri poterat habitãd⁹
 vehemẽter elaborabant. Atq; imprimis cœlũ ne ha-
 bituri essent graue & infestum/omni diligẽtia penitus
 præcauebant/prudenti id quidem et permaxime necessario cõ-
 silio. Nam terram atq; aquam siquid habeat in se vitij/arte et
 ingenio corrigi posse non negant. Cœlum vero nulla ingenij
 ope/nullaq; hominum manu satis posse emendari asseuerant.
 Et omnino spiritus anhelitus/quo vno maxime vitam ali ser-
 uariq; sentimus mirifice ad salutem conferet/si erit per q̄ purif-
 simus. Tum et quantam habeat cœlum in gignẽdis/producen-
 dis/alendis/seruãdisq; rebus vim: quis est quem id fugiat? Qu
 et præstare ingenio eos intelligas homines: qui cœlo fruuntur Atheniẽ-
 puriore/q̄ eos qui crasso et madenti. Quæ vna res potissimum ses acumi
 effectisse creditur/vt Atheniẽses acumine ingenij multo præsti- ne igenij
 terint Thebanis. Cœlum pro situ et locorũ facie/aliud atq; ali thebanis
 ud haberi sentimus: quarum varietatum rationes partim in- pstitẽrũt.

Leonis Baptistæ Alberti.

telligere videmur / p̄ti nature obscuritate abdite atq; obstruse nos penitus latet. Sed de manifestis pri^o: post occultiora p̄scri-
tabimur: q̄ regiones cōmodissimas deligere et saluberrime pos-
simus degere. Aerē veteres theologi Palladē nuncuparunt: et
hanc Homerus deā esse ait et Glaucopi appellari / puruz signifi-
cās aerē: qui natura sui plucidissimus sit. Atqui i promptu qui
dem est eū esse aerem saluberrimū: qui purgatissimus: et q̄ purif-
bēs oculos simus sit: qui acie visus liberrime peruius: qui per lucidus: qui
cæsius. leuissimus: qui coequabilis et minime varius. Tum contra pes-
siferum illic esse aerem statuemus: vbi spissitudine quadā aut
nebularū: aut vaporū stet cōcretus atq; fetulent⁹. Vt q̄si quoddā
graue hæreat supcilijs: atq; acie p̄mat. Hæc vt ita sint vtrāq; in
partē fieri arbitror / cū cæteras ob res / tū solib⁹ maxie atq; v̄eto.
Neq; hic physica illa recensēbim⁹ / quo pacto vi solis vapores
ex intimis terre visceribus exhauriant: atq; in æthera tollantur
Quo maximo in spatio orbis vastum in cumulū coaggregati:
aut immani mole sua faceffunt: aut radios solis excipiēdo / qua
parte arefacti sunt eo in latus labunt: suoq; casu aerē impellūt /
ventosq; concitant. Inde q; sese intra oceanū acti siti imergunt:
mari demū infusi & humore pregnātes iterato aere vagādo v̄e-
tis coercent: et q̄si spōgia p̄stricti guttatim expressū humorē stil-
lent atq; impluāt: q̄ & noui terræ vapores cōcreent. Siue hæc ve-
ra sint q̄ recensuimus: siue est ventus aut sicca fumositas terre.
Aut calida euaporatio mota a frigore impellente: siue aeris fla-
tus: siue purus aer mundi motu / aut sive cursu et radio cōmo-
tus: siue gnabilis rerū spūs suapte natura agitabilis / siue q̄ppia
sit / qd non in se ipso sed in aere poti⁹ cōsistat ductū ex calida vi
fūmi ætheris atq; incensione facta ad aerē liquentē. Siue aliorū
alia vlla rō et opinio indisquisitione habēda firmior et antiquior
est / p̄tereundū cenſeo. q; fortassis ab re videri possit. Verū hic ni-
fallor dabi⁹ vt possim⁹ interpretari cur sit / q; videm⁹ alias orbis
regiones esse eiusmodi / vt aere gaudeant letissimo: dū alię illia
cōtigē & p̄peposite in sinu tristi ore celo et q̄si mesto die cōsor-
descant. Nāq; id quidē fieri cōiecto aliaz nullā ob rē / nisi q; his
cū sole: & ventis nō bene cōueniat. Siracusas aiebat. Cicero ita
esse positas. vt integrū p̄ annū accolē cuiusq; diei solē videāt: ra-
rum id tamē oprandū / et quo ad necessitas: lociq; oportunitas
nō interpellat / in primis affectandū. Sumendaq; ea oim erit

Aer.

Pallas

Glauco

pis dī ha-

bēs oculos

cæsius.

Aer pur⁹

qui Aer

pestifer q

Siracuse.

regio: ab qua nebularum vis: & ois dēfioris vaporis crassitudo
 lōge absit. Compertū habēt qui ista sectant/ radios ardore q; so-
 lis acrius agere/ in quo densū offenderint: q̄ in raro. In oleo q̄ in
 aqua: in ferro q̄ in lana. Ex quo aerem: qui istic q̄ in pximo ve-
 hemētī⁹ effereufcat: grauē crassūq; esse arguunt. Egyptij de no-
 bilitate contēdentes cū ceteris orbis gentib⁹ gloriabantur esse se primos
 apud se hoīm genus principio pcreatū: neq; alibi pcreari opor hoiz crea-
 tuisse/ q̄ vbisaluberrime essent victuri. Se enī quasi ppetuovere tos glia-
 et constanti aeris tenore p̄ceteris omnib⁹ deoz benignitate mi-
 zifice donatos esse. Tum et inter egyptios eos prsertim qui ad
 Lybiam spectēt/ q; ibi nunq̄ aurē varient/ esse oīm p̄ditos vali-
 tudine homines q̄ integerrima scribit Herodorus. Et certe vi-
 dere videor vrbes quasdā cū Italie/ tum et aliaz gentiū nō aliā
 obrē/ q̄ ob aeris modo frigētis mō feruētis subitā intēpiē fieri
 morbosas atq; pestilentes: Itaq; et q̄tum solis & quos soles ha-
 beat regio nō iniuria spectādū est. Neqd adsit aut solis aut ym-
 brarū/ quod plus satis sit. Solē Garamantes orientē et occiden-
 dem execrantur/ q; nimia radij assiduitate vranf. Alij nocte q̄li-
 ppetua pallent. Hęc ita vt sint non id tantuz efficit q; orbis axē
 proniorē aut obliquiorē habeant/ facit id quidem plurimuz/ q̄
 quod ipsa locoz facie: aut obijciantur solib⁹ atq; vētis excipien-
 dis/ aut obstruanf. Malī qdē auras q̄ vētos/ vētos tñ q̄uis acres
 et immodicos minus modeste/ q̄ imobile et perinde graue celū
 ferā: et capiūt vitū (inquit Ouidius) ni moueātur aq̄. Quid aer:
 pfecto motu vehementer (vt ita loquar) hilarescit. Nam motu
 fieri quidem opinor/ vt surgentes a terra vapores: aut dissipen-
 tur: aut motibus incalescendo concoquantur. Sed hos ventos
 velim fractos obiectis montib⁹: et siluis: aut lōga cōmigratio-
 ne lassos appellere: Velim et ne per loca appellāt: vnde raptum
 malū ad nos afferāt. Idcirco vitandū cuiusq̄ vicinā admonere:
 ex qua noxiū quid effluat. Quo in genere sūt teter odor/ impu-
 rusq; ois vapor palustrium fedatūq; p̄sertim aquarum et fossio
 num. Constat apud phisicos oēm fluuiū qui niibus excrecat/
 aerā ducere frigidū et crassum. Sed inter aquas nulla erit fēdior
 q̄ quæ motu nullo exagitata contabescat: eritq; morbosior vin-
 cinā huiusmodi stagio/ q̄ vētis min⁹ pbatis substituet. Nā vē-
 tos ferūt suapte natura nō oēs esse tales vt salubres aut insalu-
 bres sint. Sed aquilonē inqt Plini⁹ theophrastū atq; Hippocra-

Aegyptij

Garamā-

tes.

Ouidius.

Vicinia te-

tro odore

vitanda.

Leonis Baptiste Alberti

Aquilo tem secutus oim esse ad bonā valitudinē restituendā atq; seruā
 valitudi- dam accōmodatissimū. Austrū affirmāt oēs physici p̄ ceteris ge
 nē restitu- neri hoim esse noxiū: qu et pecudē austro flante nō sine piculo
 it et cōser- esse ī pascuis arbitrant. Neq; itē sev spīā temere ciconias austris
 uat. cōmittere obseruarūt. Delphines p̄ aquilonē voces audire au-
auster no- ra secundante. Austro vero et tardius audire/ & nō nisi ex aduer
 xius. so redditas. Spirante aquilone dies durare anguillam fenos si-
Ciconia. ne aquis: austro nō durare/ tantā inesse huic v̄eto crassitatē et in
Delphi- morbos vim. Itaq; vt austro egrotari & admodū pituitosos red
 nes. di: ita et corocussuri referunt. Meridianū etiā mare iprobant
Meridia- vna presertim re q; radioꝝ flexionibus obiectā regioneꝝ duos
 nū mare pati soles iudicēt: vnū cœlo/ alterū ab aquis inurentē. Et maxi
 accolētes mā illic fieri varietatē aeris sole cadente intelligūt. Vbi frigen-
 duos so- tes vmbre noctis aduenerint. Et sunt q; occiduas appulsiones
 lis patiūt flexionesq; radioꝝ: seu ab aquis et mari: seu a mōtibꝝ remittan
 iustiones tur: ceteris molestiores putēt/ quod integro eiꝝ diei sole tā inca-
 lesfactum locū plus satis feruidiorē reddāt/ æstu adducto et fle-
 xionibꝝ cōgeminato. Quod si dabitur vt his cū solibus grauio
 res etiā vēti: liberos ad te habeant aditus/ quid erit quod mole
 stius aut minꝰ ferendū sit/ Matutinas etiā auras/ q̄ crudos ob
 surgentes vapores offerāt/ nō immerito lōge iprobabūt. Dixi-
 mus de sole et ventis/ quibꝝ aerem variari/ et salubrē atq; insa-
 lubrē fieri manifesto sētimꝰ: & diximus breuissime quoad hic
 dicendū videbāt: et de his suo loco distinctius p̄scrutabimur.

¶ Quenā regio optima et percōmoda ex his quæ
 sub aspectu et propalam sunt. Capitulum. IIII.

Caligula **R**ursus in captanda regione cōueniet vt sit ea quidem
 cuiusmodi vt incolis omni ex parte bene sit futuruz/
 ū rerū natura: et cū reliquoꝝ hoim genere atq; cōuis
 ru. Neq; enī ego illic/ vbi condere Caligula vrbē de-
 stinauerat ī alpiū arduo aliquo et difficili iugo/ nisi maxima co
 gat necessitas: ædificabo. Vitabo et desertā solitudinem: qualē
 Varro fuisse refert partē. Galliæ/ q̄ inter Adienū sit/ qualemue
 scribit Cēsar p̄ sua fuisse tempora Britaniā. Neq; placebit si illic
Oenoe in vtī īnsula pōti Oenoe viuendū erit ouis tm̄ auū: aut si glande
 fula. vtī apud Hispaniā Plinij tēporibꝝ nōnullis viuebāt locis. Ve-
Alexāder lim igitur nihil desit: qđ ad suū futurū sit. Præclare Alexander
Polycra- negauit velle ī monte Athos p̄dere vrbē/ alioquī futurā ex Po
 tes.

lycratis architecti cōmento admirabilē/ea re/ q̄ rerū affluentia
incolæ habituri nō effēt. Aristoteli fortassis poterat placere ea
regio: p̄sertim adendis vrbibus/ quæ difficiles haberet adit⁹. Et
cōperio fuisse gentes: q̄ suos fines desertissimos et destituti-
mos longe ac late hostium incōmodādorū gratia esse affecta
rint. Horum rationes p̄basse ne cōueniat/ an nō alibi discepta-
bimus. Sec hęc si ita iuuāt publicis istiusmodi in reb⁹/ nō est vt
eorū institutū improbē. At reliquis p̄fecto ædificijs ponendis
mihi ea p̄placebit regio/ q̄ et multos et varios habebit aditus:
quibus et nauī et iumento et iugo tū estate/ tū et hyeme necessa-
ria cōmodissime possint cōuehi. Atqui erit ipsa regio neq; aqua
rū exuberantia madida/ neq; siccitate aspera: sed habilis et cōtē-
perabilis. Aut si id ex sentētia nequeat: paulo frigētē & siccā/
q̄ minus calentē et plus satis humectā eligemus. Nā tecto/ pa-
riete/ veste/ igne/ motu/ frigora vincētur. Siccitatē quidē cur ve-
hementer hoīm corpora aut ingenia lædat habere ī se quippiā
haud multū arbitrātur. Tū et siccis durefcere/ frigidis fortassis
horrescere hoīes putāt. Verum humidis tabescere corpora oīa
et calidis solui affirmāt. Et videre licet cū frigida p̄pter t̄pā ho-
mines/ tū et frigenti loco habitātes corpore stare valido et mor-
bis libero. Tam et si statu aut calentibus locis excellere ingenia
frigentib⁹ p̄stare corpora. Tu3 ex Appiano historico intellexi.
Numidas ea de re maxime lōgeuos esse q̄ hyemē nequicq̄ ha- Numide.
beāt, frigentē. Omnīū tū optima erit regio: q̄ sub humecta et te- Regio op-
pens sit. Proceros. n. et venustos ea homines feret atq; etiā mi- tima sub-
nime tristes. Secundo loco ea erit Regio percōmoda/ q̄ niuosis humecta.
in. puicijs pl⁹ ceteris habebit solis/ & q̄ solib⁹ arefcētī ī puicia pl⁹
habebit humecti atq; vmbraz. S3 nullo ponē loco ædificiū vt
cūq; ipsū sit: incōmod⁹ atq; indecētī⁹/ quā cū itra puallē abditū
sit. Nā vt cetera omittā/ q̄ ī prōptu sūt: ea sine vlla dignitate de-
litescere/ et p̄spect⁹ amānitate intercepta nullā h̄re grām. Quid Attende
illud/ quod breui fiat/ vt imbriū ruinis obruatur: et circū fluen ædificij ī
tibus aquis infūdatur: et ī modico ibibito humore p̄tinuo ma- conualle
descat: et terrenū vaporē valitudinī hoīm vehementer noxiuz abditū in-
affiduo effumet. Non illic valebunt īgenia hebetatis spiritib⁹. cōmoda.
Nō illic durabūt corpora. Cōmaceratis p̄pagibus putrescent li-
bri: arma et q̄cunq; in horreis erunt: marcescēt deniq; vitiabū-
tur vliginis exuberantia. Tum si eo ingreditur sol vndiq; recis-

Leonis Baptistæ Alberti.

procatis radijs torrebūtur. Si nō excipient soles / crudescēt v̄m
bra / atq; torpebūt. Adde his q̄ v̄t̄us si eo penetrat quasi canali
bus coarctatus durus & molestius furit q̄ par est. Si nō ingredī
fit vt cōcretus illic aer (vt ita dicā) lutefcat. Cōuallem enī istius
modi possum⁹ nō idēceter lacunā / stagnūve putare aeris. Itaq;
erit quidē loci forma et digna et amēna: q̄ nequa q̄ humilis &
quasi imersa: sed quę celsa & admodū specularix fiet: et quo læ
tissim⁹ aer assiduo aliquo spiritu moueat. ¶ Habebit p̄t̄erea ea
rum rerū copiā: q̄ vsui et voluptati vsq; futura sint / aquā / ignē /
escam. Sed in his seruandū erit nequid inde saluti et reb⁹ hoīm
officiat. Aperiēdi / gustādīq; fontes. Spectādē et ignib⁹ aquę ne
quid viscosi / mucidi / crudulentive in se admistū habeāt: quo in
colę in morbos incidāt. Sino illud quod aquis fit / vt gutturosi
calculosiq; reddantur. Sino et rariora illa aquarū miracula: q̄ &

Attende docte / & elegāter colligit Vitruuius architec⁹. ¶ Extat Hippo
aque nō cratis physici sentētia / aquā nō depuratā sed grauem et sapore
depuratā nō decēti qui biberit: hi v̄tre q̄stuofo et tumēti fiēt. Cętera cor
in potū poris mēbra cubiti / spatule / facies reddētur penitus extenuata:
assūptę in et mirū in modum gracilia. Adde q̄ vitio splenis male cōcreto
cōmoda sanguine in morbos incident varios & pestilētes. Estate prolu
nō pauca uie v̄tris fluente bile et dissolutis humorib⁹ deficient. Tum et
morbis grauioribus atq; diutinis integrū p̄ annū laborabunt:
aqua intercus & p̄cordioꝝ angustia et anxietatibus laterum
vrgebūtur. Iuniores bili atra insanient: senes humorū incēdio
flagrabūt. Fœminę egre cōcipiēt: et per q̄ difficiles part⁹ enitē
tur. Omnis deniq; etas & sexus morte imatura intēpestiue cadet
acta morbis atq; absumpta. Dies vero vitę istoꝝ ager null⁹: nō
tristes et coinquinatos malis humorib⁹ atq; oīm perturbatio
num genere vexatos: tū et animo exagitati semp̄ erunt in mæ
rore atq; luctu. Plura possent de aquis dici: q̄ veteres hystorici
annotarūt / varia & admirabilia: et ad hoīm gen⁹ bene atq; ma
le habendū validissima: Sed rara illa et fortassis ad peritiā ostē
tandā: q̄ ad rē edisserendā facerēt: tū et de aquis plixi⁹ suo diceſ
loco. Illud adeo negligendū nō est / qđ in prōptu est aqua nutri
ri oīa q̄ coalescant / plantas / semina: et quib⁹ ea vitę pars inest / q̄
motu vigeat: quorū fructu et copia reficiātur hoīes atq; nutri
ant. Id si ita est / p̄fecto quos nā habeat succos aquarū hęc in q̄
vitā acturi sum⁹ regio quā diligētissime scrutari opor. et. Indiā

inquit Dyodorus multa ex parte habere hoīes pceros & validos/ingenioq; præditos acri/ q; aerē ducāt purū et aquas saluberrimas bibant. Atqui aquā dicemus esse sapore optimā/ quæ Aqua op saporē habeat nullū: & colore cōmodissimā: quæ omī sit color tima quæ re penitus vacua et libera. Tum et aquā esse optimam referūt/ quæ limpida perlucida et tenuis sit: quæ in cādūm linteū infusa non cōmacularit: quæ feruefacta fecem nō dimiserit. Quæ muscosum alueum quo perfluat et præsertim saxa coinquinata nō reddiderit. Addūt aquā p̄cōmodam esse in qua legumina decocta bene mitescāt: et bonam qua bonū efficias panem.

CPerscrutandū item pari ratione ne quid edat regio/ qd sit pestilens/ aut veneficum quo ad qui degāt eo loci in periculo sint Sino illa quæ apud veteres celebrātur/ Colco ex frondib⁹ arborum stillare mel/ quo gustato p̄sternātur exanimis: diēq; intechucū adgrum p̄ mortuis habeant. Et qd aiūt in Antonij exercitu herbarū vitio euenisse: quas frumenti inopia milites cū edissent in M. Antofani facti lapidib⁹ fodiendis intētivsq; eo sese exagitabant/ quo ad bili cōmota caderent atq; interirēt/ nullo tuti remedio p̄tra perniciem/ vt scribit Plutarcus q̄ vino epoto: trita hæc. Quid hic ætate apud Apuleam in Italia superi boni/ quæ nā incredibilis veneni vis increbuit/ ex terrestribus nonnullis araneolis apud Apuquarū morfu hoīes ad variā insanie deliramēta cōcitātur/ atq; leam veveluti per furorē acti reperiūtur. Mirū dictu. Nullus grauis tu nesci. mor. Nullus liuor extat/ qui corpore vsquam appareat factus veneficę bestiolę seu morfu/ seu aculeo. Sed principio obrecta mente languēte attoniti: et ni opem afferant/ cōfestim pereūt.

Hos Theophrasti medicamētis curant. Qui quidē viperarum morsib⁹ tybicine adhibita mederi asseuerabat. Ergo varijs modorū sonis musici ita cōsternatos mulcent. Cū vero ad suū ventum est canendū/ illico quasi exciti assurgūt: et per alacritatem ex libidine animi rem omī neruorū et viriū contentione exequūtur. Atqui videbis demorfos alios saltitando/ Alios canendo/ Alios alia exercēdo & conādo quæ libido eorū et insania fert ad vltimam vsq; lassitudinē: ne quicq; intermissa operadies plusculos desudare/ et nulla re alia cōualecere nisi fatietate cōceptæ/ inchoatęq; demētię.

CAtqui simile quiddā apud Albanos eos q cōtra Pōpeiū multa equitū vi bellarūt affuisse Araneę legitm⁹. Nāq; illic solitas ferūt gigni araneas: quarū alia tactos albanę.

Leonis Baptiste Alberti

a se homines cogere ridendo emortalia: cōtra flendo.

CSeligende regionis indicia subtiliora / ex fructuū copia / senū
 multitudine. iuuenū formositate / partuū sine mōstris. Integri
 tate. Mēbrorū amplitudine. Tonitruī. Fulguris Inundationū.
 Terremōtus raritudine. Longa obseruatione. Et aliorū locorū
 similitudine probata.

Caput. V.

Eq; item in seligenda regione ea spectasse tantum sat
 est: quæ sub aspectu et propalā sunt exposita. Verum
 etiam obscurioribus inditijs notatis totam causā ani
 mo aduertisse opus est. At qui erunt quidē inditia op
 timi aeris / integrarūq; aquarū si ea regio feret bonorū fructuū
 copiā. Si senes ætate grandes numero cōplures nutriat. Si va
 lida et formosa iuuentute. Si integro et frequenti partu abun
 dabit. Adde si puros partus et nullis monstris fedatos dabit.

Nāq; ego vidi quidem vrbes / quas temporū gratia non nomi
 no: in quibus parturiat nulla quæ nō se spectet vna hoīs. Atq;
 præterea mōstri alicui⁹ effectā matrē. Vidi et vrbem aliā Italię:
 vbi strumæ / strabi / claudī / & tortuosi tā multi nascant. Vt nulla
 pene illic creuerit familia / quę nō aliquē habeat mancū et pmi
 nutum. Et pfecto recte admonēt / vbi corporis ad corp⁹ mēbri
 ve ad mēbra crebras ac maximas dissimilitudines videris: id ce
 li aerisq; vi ac vitio: aut occultiori aliq; deprauatæ naturę causa
 fieri. Et faciat ad rē quod aiunt in crasso aere minus famescim⁹

Future
 habitudi
 nis conie
 ctura.

In tenui plus sitiunt. **C**Neq; nō condecet ex aliorū animantiū
 forma atq; effigie futuras hoīm habitudines p̄iectasse. Nā si iu
 menta et pecora firmissima / et mēbroꝝ amplitudine atq; protē
 sione multa esse illic viderint / tales se habituros itidē filios po
 terūt nō iniuria sperasse. Neq; ab re erit si a corporib⁹ reliquis /
 quibus vitę vigor extinctus est / inditia sūperim⁹ aeris atq; vē
 torum. Nāq; ex pximis ædificiorū structuris ea didicisse possu
 mus / quę si erunt facta scabra et cariosa / inditio erit aduentitia
 inde mala cōfluere. Arbores etiā in vnā aliquā partem quasi cō
 muni cōsensu pclinatę: aut refractę infestis ventorū motibus
 cessisse ostentāt. Ipsaq; rediuuua saxa locis innata / aut posita / si
 sūmoten⁹ plus satis putria facta sūt: variā loci intemperie nūc
 ardescens / nunc torpētis aeris attestant. Et vitāda nimirū hec
 in primis erit regio / qua vehementes istiusmodi temporum tē
 pestatumq; motus crassentur. Nam mortalium corpora si calo

ris aut frigoris acri appellente vi occupentur / illico tota corpo Nota qd
 ris coagmentatio: et singularuꝝ partim connexio labefactatur felicitatis
 ac soluitur: et ad morbos immaturamq; senectutem compellit aut infeli
 Urbem sub montibus / que ex procliu sole spectet occidentē: citatis qz
 vel ea re maxime insalubrem esse affirmant: quod mox anhelis que infra
 tus noctis et ymbre gelidiores sentiantur. ¶ Conuenit etiā pꝛ scripta ha
 teritorū temporum vicissitudine ex prudentum obseruatione beat res
 repetita / siqua sunt etiam rariora omni diligentia pꝛ cogitasse. gio.
 Nam sunt loca quedam quibus inest natura occultuꝝ quippiā / Locri.
 quod ad felicitatez atq; infelicitatem faciat. Locris et Crotonæ Crotona
 nunq̄ fuisse pestem referunt. In insula Crete nulluꝝ nocuū ver= Creta.
 sari animal. Apud Gallias raro visum oriri monstrum annota Apud
 runt. Alibi neque æstate feruenti: neque hyeme fulgurare affir Gallias
 mant phyci. At in Campania inquit. Plinius per id temp^o rarū orit̄
 uitatibus ad meridiē positis fulgurat. Ceramnia apud Epirum monstrū.
 montes ferunt dictos a crebris fulminib⁹. Tū et Lemnū insulā. Cerānia.
 q̄ illic assidua fulmina iaciantur / poetis dedisse inquit Seruius Lemnos.
 Vt eo loci Vulcanum cecidisse dicerent. Apud Bosphorum et Bospho=
 Insodones tonitrua et fulgra nunq̄ visa attestātur. egypto por rus.
 tenti loco est si pluerit Apud Hydaspem æstatis initio continui Insodo=
 imbres manant. In Libya tam raros moueri ventos ferunt: vt nes.
 ex celi crassitudine variē per aerem concretę vaporibus species Aegypt⁹
 spectentur. At contra maiore in parte Galatię per æstatem tāta Hydaspe
 vis perflat venti / vt lapides pro harena per sublimē trahat. In Libya.
 Hispania ad Hiberū Circio vento onerata per celi plaustra pre Galatia.
 dicant. Notum quidem apud Ethiopiam non perflare. Hūc ve Hiberus.
 ro apud Arabes ventum. et Trogodytas virentia oia exurere Aethio=
 affirmāt historici. Delon quidem nunquam fuisse terremotib⁹ pia.
 vexatam. Sed semper eodem mansisse saxo / cum circumuicine Arabes.
 terremotibus ceciderint scribit Thucidides. Partem eam Italię Troglo=
 quæ ab Algido sub Roma totū Hernicorū colliu tractu ad Ca dita.
 puāvsque est / crebris terremotibus quassatam: & prope desola= Delos,
 tam videmus. Sunt qui Achaia a crebra aquarum inundatio Hernici
 ne dictaz extiment. Romam eternum febricosam fuisse compe= Achaia.
 rio. Easq; febres Galienus nouum emittitāū esse genus putat Roma fe
 Cui varia et prope pugnancia in varias horas remedia adhibē bricosa.
 da sunt. Apud poetas vetus fabula est. Typhonem pchita in= Typho.
 sula sepultum sese sub terra cōmouere: ex quo fiat vt funditus prochyta

Leonis Baptistæ Alberti.

insula cōtremiscat. Id quidem poetę sic cecinere quā terræmotibus insula et eruptionibus vexaretur/ adeo vt Etrienſes: et Calchidenſes habitatores olim coacti ſint auſugere: & rursus qui poſt tēpora ab Hyerone Syracuſano miſſi eſſēt/ vt nouam illic urbem p̄derent/ aſſidui periculi & calamitatis metu auſugerūt. Itaq; eiusmodi oīa ex longa obſeruatiōe repetenda ſunt: & ex aliorum locoꝝ ſimilitudinibus cōparanda/ quo tota ratio integrior habeatur.

¶ Alia regionis occultiora p̄moda et incōmoda ſeu diuitijs natura/ vel fortuito locis indita ad quę ſapiens bene conſiderat⁹ inſpiciat.

Caput. VI.

Quin et diſquirendum an nullis incōmodis occultioribus ea regio offēdi aſſueuerit. Putabat Plato eſſe vt locis nōnullis diuina quędam interdum inſpiret vt getq; vis ac dēmonū terminatio incolis aut propitia aut p̄tra infeſta. Sūt quidē loca quib⁹ homines facile inſaniār: quibus ſeſe facile in perniciem dedant: quibus aut ſuſpendio/ aut p̄cipitio/ aut ferro & veneno facile vitam ponāt. Adde his quę ſecretioribus iterū naturę inditijs p̄ſcrutatis/ quecunq; ad rem

Demetrii faciunt penſitaſſe opus eſt. ¶ Vetus a Demetrio vſq; ductū inſtitutum. ſtitutum nō modo urbibus et oppidis/ Verum etiā militari⁹

indies caſtris ponendis. Vt iecora depaſtarū illic pecudū inſpectemus quo ſint habitu et colore. Quę ſi forte vitio infecta apparuerint/ vitandā loci inſalubritatē p̄ ſe ferūt. ¶ Aiebat Varro cōpertum h̄re ſe locis quibusdā minutiffima quędam athomorum inſtar volitare animantia aere: & anhelitu in pulmone excepta h̄rere p̄cordijs. Et rodēdo inferre morbū atrum et rabificū: atq; p̄inde peſtē p̄niciēq; afferre. Neq; illud p̄tereūdum eſt/ q̄ loca inuenies aliqua ſuapte natura incōmodis p̄pe omnibus vacua et periculis libera. Sed ita ſunt expoſita/ vt eo

gentes exterę et aduentitię/ non interraro peſtē et calamitatez inferant. Eamq; rē nō armis tantū et iniuria exequūtur qualia ſunt quę Barbaris atq; imānibus obijciantur. Verum et p̄ amicitiam atq; hospitalitatē vehemēter ledāt. Aliqui q̄ vicinos cupidos rerū nouarū habuerint/ ex illorum ruina et iactura periclitati ſunt. Peram in ponto ianuēſū coloniam aſſiduo peſtis vexat/ quod eo loci indies excipiantur conuecti ſerui cū animi egritudine. tū et ſitu atq; illuuiē tabeſcentes et morbidi. Auſpi

Pera.

eijs item et seruato cœlo regionis futuram fortunam indagasse
 prudentis et bene cōsulti esse affirmant. Quas ego artes modo
 cum religione conueniant/ minime aspernandas duco. Quis id
 negabit quicquid id ipsum sit quod fortunā nūcupant in reb⁹
 hominū valere plurimū? Ne vero affirmabimus publicā vrbis
 Romæ fortunā ad propagandū imperium valuisse non pluri-
 mum. Yolai vrbē in fardis ab Herculis nepote conditam/ et si a Yolauſ
 Carthaginensibus Romanisq; perſæpius armis laceſſita exte vrbis ſēp
 terit: æternū tamen fuiſſe liberā ſcribit. Dyodorus. An id abſq; libera.
 loci illius fortuna factuz eſt apud delphos/ vt templū a Flegia
 prius incenſū/ tertio itē Sillæ tēporib⁹ arderet: qd et Capitoliū
 quotiens arſit: quotiens flagrauit: Sibaricenſium vrbis cū iteꝝ Sibariteꝝ.
 atq; iterū vexata et ruruſ deſtituta et ruruſ deleta extitiſſet. Po
 ſtremo etiam deſerta manſit. Quin et illinc fugientes mala. pſe
 cuta felicitas eſt. Nam cum alio ſeſe tranſtuliffent/ nomenq; vr
 bis priſtinū abieciſſent: tandē calamitate eſſe imunes ne quicq;
 potuere. Nouis enim irruentibus incolis vetuſtiſſimæ atq; pri
 mariæ familię oēs ferro et cæde abſūptę vna cū tēplis & vrbe fū
 ditus periere. Sed iſta ſinam⁹: quorū reſertiffime ſunt hitoriaꝝ.
 Hoc apud nos conſtet hominis eſſe non ſtultiſſimi/ omnia ten
 tare aggredi: quibus ædificationis cura atq; ipenſa futura ſit nō
 fruſtra: opuſq; ipſum futurū ſit conſtans et ſaluberrimū. Et p
 ſecto in tanta re exequenda nihil prætermiſiſſe ſapientis et be
 ne conſiderati hominis officium eſt. An eſt non maximum ti
 bi tuſq; aggredi/ quod ad ſalutem faciat/ quod ad vitam cū di
 gnitate & voluptate agendā conueniat. Quod ad nominis po
 ſteritatē et celebritatē conferat. Iſtic tibi rerū ſtudia optimaꝝ
 Iſtic tibi liberi et dulcis familia. Iſtic ocij & negocij dies habebū
 tur. Iſtic totius vite rationes conſumentur: vt tota invita nihil
 apud genus hominū inuenire opiner pter virtuteꝝ/ cui maiore
 cura/ opa/ diligētia vacandū ſit/ q̄ vt ſoſpitate cū familia bene ha
 bites: et bñ habitari his neglectis reb⁹/ q̄ recēſuim⁹/ quis eſt qui
 poſſe affirmet? Sed de his hacten⁹. Sequitur vt de area inueſti
 gemus. ¶ De area/ deq; linearū ſpeciebus. Capitulū. VII.

N area captanda quicquid de regione diſſerui⁹ ob
 ſeruandum eſt. Nāq; vti quidem regio ampliōris cu
 ſuſdam prouincię certa ſelectaq; eſt pars. Ita et area to
 tius regionis præſcriptum et diffinitum quoddā ſpa
 b

Leonis Baptiste Alberti.

- Arca.** cium est/quod quidē ad aedificium habendū occupatur. Ea de re ferme omnia habet area cum regione p̄munia quæ ad laudē vituperationēq; faciant. Verum hæc tam et si ita sint/habet tamen disquisitio et aduersio hæc p̄ceptiones quasdam quæ vnice et proprie ad arca spectare videātur. Quasdam etiā quæ nō tm̄ ad arca per̄scriptionē faciāt. Quin multa ex parte quoq; ad regionem rationes pertineāt: et sunt huiusmodi. Nā p̄siderasse oportet qd aggrediamur: publicū ne opus/an priuatū: sacrum ne an profanū: et cætera generis eiusdem: de quibus suo loco distinctius loquemur. Aliud enim foro/aliud theatro/aliud palestre/aliud templo spacij locorūq; debetur. Itaq; pro cuiusq; ratione et vsu habendus arca situs erit et modus. Verum hoc locovt generatim ista vti cepimus/prosequamur: ea tantum attingemus quæ fore necessaria arbitramur. Si prius de lineis aliqua retule ro/quæ ad rem cōmode exprimendā faciāt. Nam de arca descriptione tractantibus conuenit vt de his transigamus/quib⁹ ipsa per̄scriptio annotatur. Omnis igitur per̄scriptio lineis fit et angulis. Lineæ quidē sūt extrema per̄scriptio/quæ integre arca spacium circumcludit. Hæc vero ad per̄scriptionē pars illa superficie substituta/quæ intra duas mutuo sese intercedentes lineas cōtinetur/angulus dicitur. Atqui ex mutua quidem duarum linearū interfectione quattuor conscribuntur anguli. Quorum si erit quisq; quibusq; trium reliquorū equalis/recti nuncupabuntur. Et qui recto minores erunt/acuti appellabuntur: vt qui recto ampliores obtusi dicentur. Linearum item alia recta/alia flexa/cocleas et verticofas lineas hic non est vt referā. Recta linea a puncto est ad punctum oblōga per̄scriptio/ducta ita vt fieri nulla possit breuior. Flexa linea pars est circuli. Circulus est ea per̄scriptio facta ab altero duorum punctorum: qui in eadem superficie ita sit circūactus/vt toto per̄scriptionis ductu se per neq; plus: neq; distet minus a medio immobili/ quē obambiat p̄cto quē cum primum circumduci occeperat. Sed his addendum q; flexa linea quā esse partem circuli dixim⁹/apud nos hic architectos similitudinis gratia Arcus vocatur. Et quæ linea a duobus extremis punctis flexæ lineæ directa ducitur pari similitudine Corda nūcupabitur. Et quæ linea a puncto mediæ corde coæquabilibus vtrinq; angulis ad arcum vsq; perducta extiterit/sagitta appellabitur. Et quæ linea a puncto imobi

li/ qđ intra circuluꝝ est ad flexã eandemq; extremã circuli lineã perduceretur Radiꝝ dicitur. Et puncto qđẽ huic immobili/ quod Radius. medium intra circuluꝝ affidet Centro nomen erit. Et quæ lineã Centrum recta per centrũ transiens duobus locis flexã circuli lineã secabit Diameter appellabitur. Inter arcus item differẽtia est Nãq; Diamet. alius integer: alius cõminutus: alius ppositus est. Integer is est qui circuli mediã partẽ occupat/ hoc est/ cui corda integri est circuli diameter. Cõminutus: cui corda est minor diametro: estq; perinde idem is arcus cõminutus semicirculi pars. Compositꝝ ex duobus cõminutis constat: efficitq; ea de re in sũmo angulũ arcubus sese mutua iunctione interfecantibus: quod neq; integro neq; cõminuto euenit. His cognitis rem sic psequemur.

CArearũ species formæ atq; figuræ. et quẽnã earum
vtiliores ac firmiores. Capitulum. VIII.

ARearũ alia angularis: alia circularis. Angularium alia penitus rectis lineis Alia rectis et flexis mixti conclusa est. Quæ vero angularis flexis pluribꝝ sit lineis posita/ nullis intermissis rectis me in veterũ ædificijs inuenisse non memini. At in his obleruanda ea sũt/ quæ in totis ædificij partibus vehementer vituperantur si desint: et non sine gratia et cõmoditate habentur si adsint: hoc est vt cum angulis: tum lineis: tum etiam partibus quibusq; varietas quædã adsit. Ne nimium qđẽ frequẽs/ neve omnino rara/ sed ita ad vsũ et gratiam posita/ vt integra integris: et paribꝝ partia correspondeat. Rectis angulis percõmode vtũtur. Acutis angulis nemo vsus est etiã minimis in areis et neglectis nisi inuitus/ & cogẽte aut locorum aut dignarum arearũ ratione et modo obtusos angulos satis decentes putarunt: sed hoc seruarunt vt numero essent nusq; dispares. Aream omnium capacissimã et in qua sepienda seu aggere seu muro minus impensẽ habeatur/ eam esse affirmant quæ sit rotũda. Proximã huic putant quæ plurimos habeat pfectos angulos. Sz esse oportet angulos oino cõpares mutuoq; correspondentes atq; coequabiles omni in area. At qui has quidem in primis cõprobant/ quas intelligãt parietes attollere cõmode ad operis altitudinem recte statuendam vti ea est: quæ sex/ quæ ve octo habeat angulos. Vidimꝝ et areã angulorum decem aptissimam et venustissimã. Est etiã vt recte poni an

Leonis Baptistæ Alberti.

gulorum area queat duodecim atq; item sexdecim. Vidimus quidem quattuor et viginti angulorum aream: sed rariora istec. Laterrum lineas ita esse oportet vt e regione oppositæ coequalis sint et nusquam longissime lineæ toto in opere breuissime vno perducto adigentur. Sed erit inter eas pro rata rerum iusta et pdecens ppor

Angulo- tio. Angulos eo versus iubet statui / vnde courgens aut ponde-
rū positus ris ex rupe: aquarū aut ventorū impetus et vis imineat atq; im-
petat quo appellentē iniuriā / molē ve diffindat atq; dissipet / mu-
ris fronte valida nō imbecillitate laterū aduersus molestiā vt
ita loquar illuctantibus. Quod si cætera ædificij lineamēta eue-
tuerint quo minus possis angulo istic vti ex sententia / flexione
vtendū erit quando et flexa linea circuli est pars: et circulus ipse
philosophorum sententia totus est angulus. Cæterū area aut
plano ponetur loco / aut accliu / aut sūmo in montis vertice. Si
plano ponetur loco / coaggetare oportet: et quasi podium sub-
struere. Nā id cū ad dignitatē plurimū cōferat: tū et ni fiat / plu-
rimū incōmodū afferet. Fluminū enī et imbrū alluiones af-
ferre limū solent planis locis: quo fit vt ipsū solū sensim intus
mulescat: tū et hoīm negligentia nō asportatis ruderibus et pur-
gamentis / q̄ indies destituuntur plana facile circūcrescunt. Ro-
mam aiebat Frontinus architectus sua etate collibus excreuis-
se ppter incendiorū frequentiā. At eam ipsā hac etate videmus
totam ruinis et feditate obrutam. Vidi ego in Umbria facellū
vetustum plano in loco positum / tamen multa ex pte submersum /
facta soli in se ex cretione q̄ ea planities sub montibus ex-
tendatur. Sed quid ea memorem / q̄ sub montibus sunt apud Ra-

Mirū apud uennā / sub pomerijs nobile id delubrū: cui p tecto integrū ex-
Rauennā tat lapideū vas / tam et si ad mare et longe a montibus resideat /
vas lapi- plus tamen quarta sui parte intra solū imersum est vt temporū
deū pro te Quā verō altam esse cuiusq; areæ exaggerationē oporteat / suo
cto posi- dicitur loco: cū de his rebus nō sū matim vt hic / sed distincti^o lo-
tum. quemur. Sed esse quāq; areā / aut natura aut arte factam firmissi-
mam cōuenit: qua de re illos in primis audiēdos puto / qui mo-
uent vt vna aut altera spacio distātibz fossione quid solū id de
sitate aut raritate mollitia ve ad ferenda structure onera per se
valeat / perscrutemur. Etenim si accliu ponetur loco / pspicien-
dum est ne superiora pressurē molestijs impellāt: aut inferiora
si forte moueantur / cetera in ruinā trahant. Firmissimaz quidē

et omni ex parte obfirmatā velim hanc esse ædificij partē: quę totus operis futura sit basis. Si erit area in mōtis vertice/aut erit ea quidē exaggeranda aliqua ex pte: aut decusso cacumine præfurgētis mōtis coequāda. Hic p̄spiciēdū est vt id aggrediamur qđ seruata dignitate moderata & modica fiat cū impēsa atq; labore. Fortassis quidē p̄ducat partē ab sublimi excindere: et partem accliuā exaggerare. Quā rem bene cōsultus quisq; fuit ille architectus apud Alatrū Herculicā urbem in saxeo mōte positā Alatri effecit. Curauit enī vt basis/seu arcis/seu tēpli: q̄ sola nunc cete structura ris sup̄ædificationib⁹ dirutis videat/ex rescissis a summo vertice fragmētis subfirmata et substrata extaret. Et eo in opere illud est: qđ maiore immodū probē. Nam obiecit angulū areę eo verus vnde repens mōtis pendet: eūq; cōsolidauit angulū congestis prægradibus immanium fragmentorū frustis & mole. Deditq; operā cōponendis lapidib⁹: vt structurę seruata parsimonia decorē afferret. Et illius quoq; p̄siliū placuit architecti: qui quidē quo loci nō vsq; adeo tantā lapidis habuerat copiā substituendo mōtis pondere aggerē struxerit frequētib⁹ emiciclis dorso flexarū linearū intra montē abiecto. Quę structura cum grata est aspectu/tū est & firmissima: tū etiā qđ impēsarū rationem facit. Nam efficit murū non solidū/qui tantū habeat virium/ac si penit⁹ fuisset solidus/latitudine quāta et flexarū linearum illic sagittę sunt. Vitruuij quoq; ratio placet: quam video Romę passim a veterib⁹ architectis/ac præsertim in Tarquinij aggerē obseruatā vt anterides substituerētur. Sed nō omnibus locis id obseruarūt vt semp̄ inter se anterides tantum distarent quātū ipsa esset alta substructio. Sed p̄ mōtis firmitate aut (vt ita loquar) labilitate/modo frequentiores: modo rariores posuerūt. Animaduerti etiā veteres architectos nō vnā pximam p̄pter areā substructione fuisse cōtentos: sed plurib⁹/quasi gradibus ad infimas vsq; radices mōtis totas rupes firmatas esse voluisse. Quorū ego cōsiliū minime negligēdū puto. Ad Perusiam riuus q̄ inter Luciniū mōtē & collē vr̄bis fluit/qđ assiduo collis radices abrodendo sub ea cauet totā accliuatatis molē in se impēdentē cōmouet: ex quo magna pars vr̄bis soluit et labascit. Et mihi quidē vehemēter probātur sacella cōpluscule quę ad basilicā maximam in Vaticano hinc atq; hinc circum aream adacta sunt. Nam istarū quidē ex quę intra excisum/et infossū

Leonis Baptiste Alberti.

montem positę ad parietę basilice coherent plurimū adminicu-
 li et cōmoditatis prestant: molē enī cōtinuo ingrauescētis mō-
 tis sustentāt: et per obliquū montē suffluentē humiditatē inter-
 cipiūt: atq; in edem aditū interpellant: quo fit vt basilicę prima-
 rius paries sicciior/firmiorq; reddat. Quę vero sacella alterū ad
 infimū obliqui mōtis latus affidēt: ea quidē totā superiorē cōs-
 planatiorē factā opere arcuato sistere/et pronos oēs telluris la-
 psus coercendo facile possunt ferre. Et eū etiā architectum/qui
 Romę ad Latonā templū struxit/per quā recte cōsuluisse operi
 et substructurę aduertit. Angulū enī areę ita porrexit intra sup-
 insidentē montē/vt vrgentē pōderis vim duo directi parietes
 tolerarēt/et obiecto angulo aduersam molestiā diuiderent atq;
 dissiparēt. Atqui postea q̄ de veterū laudib⁹ dicere aggressi su-
 mus/qui prudētī cōsilio edificarunt/illud nolim præterisse qđ
 in mentē redit et egregię facit ad rem. Extat architecti per vtile
 institutū apud Venetias in tēplo Marci. Areā enī toti⁹ templi
 cū cōfertissime obsolidaret/plurib⁹ puteis refossam reliq;: quo
 si qui forte flatus terrę subter cōciperētur/facilem sibi exitū vē-

Areę ad
 libellā co
 equādę.

dicarent. Postremo areas vniuersas quas tecto feceris operatas
 ad libellā coęquasse cōdecet. Quę vero sub diuo relicte sint a li-
 bella ipsa nō plus q̄ vt imbrīū defluxus efferant deprimēdę sūt
 Sed de his hæten⁹ & fortassis plura q̄ hic loc⁹ posceret. Nā ple-
 raq; harū rerū quę dixim⁹ ad murorū opus faciūt. Sed ita inci-
 dit/vt q̄ natura admodū inter se cōnexa sunt/ea & nos dicendo
 nō segregarimus. Sequit vt de partitione dicendū sit.

¶ De partitione/deq; partiū seu mēbroꝝ ad totū et inter se cōs-
 gruitate/modestia/cōpactaq; varietate. Caput.IX.

Ota vis ingenij: omnisq; rerū edificādarū ars et peritia
 vna in partitione psumit. Integri enī edificij partes:
 et partiū singularū integras (vt ita loquar) habitudi-
 nes: omniūq; deniq; linearū et anguloꝝ cōsensum &
 cohesionē in vnū opus: vna hæc partitiō vtilitatis/dignitatis/
 amēnitatisq; habitacione cōmetit: q; si ciuitas philosophoꝝ
 et dom⁹ rum sentētia maxima quędā est dom⁹: et cōtra domus ipsa mi-
 diffinitio nima quędā est ciuitas: quid ni harū ipsarum membra minima
 philosophoꝝ quędam esse domicilia dicētur/vt est atrium/xistus/cenaculū/
 phica. porticus & huiusmodi. Et in horum quo vis quid nam erit aut
 incuria/aut negligentia prætermissum: qđ non dignitati & lau

Ciuitatis
 et dom⁹
 diffinitio
 philoso-
 phica.

di operis officiat: Plurimum igitur curæ et diligentiae adhiben-
 dum est his rebus considerandis: quæ ad vniuersum opus faci-
 unt: dandaq; opera vt etiam minime partes esse ingenio et arte
 cõformes factæ videantur. Hanc ad rem apte et cõmode perfici-
 endam superiora omnia quæ de regione/ deq; area dicta sunt/ p
 pulchre conueniunt: ac veluti in animante membra membris/
 ita in ædificio partes partibus respõdeant/ condecet. Ex quo il-
 lud dictum est qd aiunt. Maximorum ædificiorũ maxima oportere
 esse membra. Quam quidem rem ita obseruarunt veteres/
 vt cum cætera/ tum et lateres ponerent publicis et amplissimis
 ædificijs maiores q̄ in priuatis. Itaq; cuiq; mēbra apta regio ac-
 cõmodatus situs: et contribuere non amplior q̄ rei vsus exigat/
 non minor q̄ dignitas postulet; non loco alieno et impertinen-
 ti/ sed suo & ita pprio vt alibi commodius esse nusq̄ potuerit.
 Non enim quæ honestissima ædis pars futura est reiecto in lo-
 co. Nõ quæ maxime publica in abdito. Nõ item quæ priuata in
 propatulo collocabitur. Adde q̄ etiã temporũ rationes habende
 sunt/ vt alia æstiuis/ alia hybernis locis attribuãtur. Namq; Que fit
 aliq; alijs debetur & situs et magnitudines: æstiuas laxiores esse habitatio
 oportet: hybernæ vero cõpressiores si erunt/ nõ improbabunt. nũ habenda ratio.
 Tum æstiuis vmbra et v̄tũ: hybernis soles debetur. Et in his ca-
 uendum est/ ne incolis eueniat vt ex hoc loco frigenti alterũ in
 locum æstuosum equabili non intermisso aere exeant. Aut isto
 extepenti in alterũ brumis & v̄tis infestum. Nam id oĩm ma-
 xime salutĩ corporũ officeret. Et cedãt ea quidem inter se mem-
 bra mutuo oportet ad comunẽ totius operis laudẽ & grãam
 constituendam/ vel cõponendam: ne quid om̄is decoris conatu
 occupato/ altere penitus neglectæ relinquãtur. Sed inter se ita
 conueniant/ vt inde vnum integrũ/ recteq; cõstitutum corpus
 magis q̄ diuisa et dissipata esse membra videantur. Cæterũ in
 membris conformãdis modestiã naturẽ imitari oportet. Neq;
 enĩ vti in reliquis/ sic & in hac re nõ magis sobrietatẽ laudam⁹
 q̄ p̄fusam ædificandi libidinem vituperam⁹/ modica esse oportet
 mēbra: et ad rẽ de qua sis acturus necessaria. Nam ædificãdi Aedificã-
 omnis ratio/ si recte prospexeris/ a necessitate profecta est. Eam di ratio.
 aluit cõmoditas: vsus honestauit: vltimum fuit vt voluptati p̄-
 spiceretur: tam et si nunq̄ ab imodicis omnibus ipsa voluptas
 nõ abhorruit. Erit ergo eiusmodi vt mēbroꝝ in ea nihilo plus

Leonis Baptistæ Alberti.

desideretur quod adsit: & nihil quod adsit vlla ex parte improbetur. Neque item omnia vnica tantum linearum ductione et terminatione perscribi velim/ ita vt nulla re inter se differat. Sed alia delectabunt si maiora sint/ alia conferent si minora sint. Alia ex istorum mediocritate laudè assequuntur. Ergo placebunt erectis constitutæ lineis: hæ alteræ flexis ac demum alia vtraque linearum ductione præfinitè probabuntur: modo id serues/ quod sepe admoneo/ ne in id vitium incidas: vt fecisse monstrum imparibus aut humeris aut lateribus videre. Condimentum quidè gratiæ est omni in re varietas si cõpacta et cõfirmata sit mutua inter se distantium rerum parilitate eadè si inter se dissoluta et disconuenienti quadam disparitate discreparint/ erit ea quidem absurdissima. Nam veluti in lyra cū graues voces respondeant acutis: & mediæ inter vtrasque ad centum intentæ resonant: fit ex vocum varietate sonora et mirifica quædam proportio equabilitas/ quæ maiore in modum oblectet animos atque detineat. Ita et quibusque reliquis in rebus euenit: quæ quidè ad mouendos/ habendosque animos faciât. Ceterum hæc vt ferat vsus atque cõmoditas atque etiã peritorum laudata cõsuetudo exequenda erunt. Nam cõsuetudini quidè in plerisque vel repugnare gram tollit/ vel assentiri emolumento est: atque egregie conducit. Quãdo ita ceteri pbatissimi architecti facto attestari vili sunt/ hanc seu doricam seu Ionicam/ seu Corinthiam/ seu Thulcanicam partitionem omnium esse cõmodissimam/ non quo eorum descriptionibus transferendis nrm in opus quasi astricti legibus hæreamus: sed quo inde admoniti nouis nos preferendis inuentis contendamus/ parè illis maiore ve si queat fructus laudis assequi. Sed de his suo loco distinctius persequemur/ cum inuestigabimus quo pacto vrbem & vrbis membra: et que ad cuiusque vsu oporteat collocentur.

¶ De parietum et columnarum formis longitudine/ crassitudine/ dimensione/ figuris et coadiacentibus. Capitulum. X.

Munc sequitur vt de parietum descriptione summati translegamus. Sed illud hic nolim præterisse/ quod apud veteres annotaui/ eos maximo opere cauisse/ ne vllam areæ extremam lineam rectam ducerent/ ita vt esset illa quidè prelonga et nullis locis non intercepta cum flexarum linearum conuersione/ tum et angulorum sectione. Atque hoc ideo fecisse peritissimos viros in proprio est/ quo vellent parietem quasi adactis adiuu-

eis/ quibus cohereat/ firmiorem reddere. In parietū ratione re-
 censenda a dignioribus incipiendū est. Is ergo locus admonet:
 vt de colūnis et de is quæ ad colūnas pertinent dicendū sit: qñ Colūna
 ipsi ordines colūnarum haud aliud sunt q̄ pluribus in locis p̄si quid
 xus adapert⁹q; paries. Quin et colūnam ipsā diffinisse cum iu-
 uet/ fortassis non ineptæ esse eā dicā firmam quandā et ppetuā
 muri partem excitata³ ad perpendicularum ab solo. imo vsq; ad
 sūmum tecti ferendū gratia. Tum et tota in re edificatoria nihil
 inuenies quod opera et impensa et gratia præferas colūnis. Sed
 habent colūnæ ipsæ quippiam inter se/ q̄ sint dissimiles: hic nos
 similitudinē/ q; ea presertim ad genus pertineat/ nō pretermi-
 temus. Dissimilitudinē vero/ cū ad species ea quid spectet/ alibi
 prosequemur suo loco. Atqui vt ab ipsis/ vt ita loquar radicib⁹
 ordiamur/ qui busq; colūnis fundamenta substituūtur. Funda-
 mentis quidem ad aræ planitiē coequatis cōsueuere muruluz **Murulus**
 superimponere: quē nos arulam/ alij fortassis puluinar nuncu-
 pabūt. Supra murulū basim adigebāt: in basi colūnam statue-
 bant: supra colūnam capitulum collocabant. Et harū quidem
 hec erat ratio vt colūna oīs infra mediū turgesceret: surtū vers⁹
 retraheretur. Crassitudineq; sua esset pede vno amplior q̄ sūmo
 capite. At columnā inuentā puto principio sustinendorū tecto-
 rum gratia. Postea deuenisse hoīm studia videmus: dignissima
 rum rerū assequendarū cupiditate excitata: vt q̄ edificarint mor-
 tales/ æterna esse & immortalia quoad possent elaborarint. Iccir-
 co colūnas & trabes atq; etiā tabulata ac tecta integro ex mar-
 more posuere. Atqui in eiusmodi reb⁹ statuendis veteres archi-
 tecti/ naturā rerū ipsarū ita imitati sunt/ vt a cōmuni vsu ædifici-
 orum discessisse videri minime voluerint: et vna omnib⁹ mo-
 dis studuerint/ vt eoruz essēt opera cū ad vsū apta et firmissima:
 tū et aspectu venustissima. Colūnas natura nimirū primo præ **Anulus i**
 buit ligneas et rotūdas: post id vsus effecit/ vt aliquib⁹ locis ha **colūnis.**
 berentur quadrangule. Iccirco si bene rē interpretor quod vi-
 derent ligneis colūnis ad alterutra capita immisos anulos aut
 ferro aut ære cōflatos: quo ad ponderis pertinacia colūnæ ip-
 sę minus finderent. Inde et architecti marmoreis colūnis latuz
 in imo pede anulū fixere ad fasceolæ similitudinē: qua fiat vt
 etiam a guttis resultantū stillarū defendātur: et in sūmo itē fas-
 sceolam et fasceolæ torquē superadictum posuere: quib⁹ adiu-

Leonis Baptiste Alberti

mentis lignea esse colunam viderent comunitam. At in basibus colunarum hoc obseruarunt vt earum infima pars rectorum sit linearum et rectorum angulorum. Suprema vero superficies ad suam colunam ambitum finiretur. Et obseruarunt vt esset basis hec quae quae veritas lata magis quam alta: tum et esse eam certa parte sui latiore quam sit colunam voluere et infimam basis ipsius superficie latior rem esse quoque voluere quam supremam. Et murulum item parte esse quota amplior quam basim. Et fundamentum item esse parte quota latum magis quam murulum voluere. Et quaecumque huiusmodi altera in alteris posuere ad perpendicularum medij centri collocauere. At contra capitula omnia in his conueniunt: vt in fine partes suae colunae lineas imitentur. Supreme vero et quadrangulam superficiem destinant. Et erit quidem capituli suprema pars nunquam non amplior quam infima. Hec de colunis. Paries vero ipse ad colunam rationes tollitur vt si altitudine erit futurus quanta est coluna cum capitulo crassitudo illi sit quanta in imo est coluna. Tum et hoc obseruarunt vt nulla esset coluna: aut basis: aut capitulum: aut paries ceteris sui ordinis vlla ex parte non simillima altitudine et latitudine et omni denique dimensione ac figura. Cumque in vitio vtrumque sit parietem et tenuiorem et crassiorum: et demissiorum: et sublimiorum fecisse: quam ratio et modus postulat. Malim tamen peccare in partem hanc: vt demi possit: quam vt addi oporteat. Hic iuuabit et vitia etiam non praeterire aedificiorum quo ad rem simus cautiore. Prima enim laus est carere omni vitio. Atqui aduertit in basilica Petri Romae id quod res ipsa praese fert factum incosultissime: vt supra crebras et continuatas apertiones praelongum et praelatum parietem ducerent nullis flexis lineis corroboratum: nullis fulcturis communitum: quod ve considerasse oportuit totam ipsam alam parietis nimium frequenti apertione suffossam: perquam sublimem tetendit posuitque vt impetuosis aquilonibus excipiendis extaret. Quo factum est vt iam tum primum assidua ventorum molestia pedes plus sex a perpendiculari rectitudine in pronum cesserit. Neque dubito futurum vt olim leui appulsu modice motu facto corruat. Quod ni trabationibus rectorum retineretur proculdubio sponte sua iam inchoata obliquitate rueret. Sed architectum est vt minus vituperem: quoniam quidem loci et situs necessitate secutus satis se a veteris tutum fortassis putauit motis obiectu: qui quidem templo praestat. Male tamen totas illas hinc atque hinc alas obfirmationes esse.

Paries.

Que vtilia tecta sint: tum incolis ipsis: tū ceteris edificiorū par-
tib⁹: eorūq; species et formæ diuersę. Capitulū. XI.

Tectorum vtilitas omnium est prima et maxima. Non enim solum incolarum salutem confert / dū noctem im-
bremq; atq; iprimis æstuātem solē repellunt atq; ex-
cludūt. Verum et mirifice omne tuetur ædificiū. Tol Tectum.

le tectum putrescet materia / labescet paries: fatiscēt latera: om-
nisq; deniq; structura sensim dissoluetur. Ipsa etiam fundamē-
ta tectorū ptectione / quod vix credas / corroborantur. Neq; tā-
ta ædificiorum vis igne & ferro & hostiū manu et ceteris omni-
bus calamitatibus data in ruinā cecidere / quanta corruiere ædi-
ficia non aliam ob rē nisi ciuiū negligentia / q; tectorū ope desti-
tuta et nuda relicta sint. Arma nimirū ædificiorū tecta sunt con-
tra tempestatum iniurias atq; impetū. Quæ cū ita sint præclare
mihi maiores nostri cū cæteris in rebus / tū hac in re videntur fe-
cisse / qui tantos attribuere tecto honores voluerūt: vt tectis or-
nandis omnes condecorandæ rerū arte prope cōsūperint. Te-
cta enī videmus ære et vitro et auro posita lacunaribus aureis
lamisq; auratis: et coronarum præterea et floꝝ sculptura et sta-
tuis etiam elegātissime insignita. Tecta alia sub diuo / alia non
sub diuo. Sub diuo sunt quæ nullos ad ambulationis vsus / sed
vniue ad imbrē excipiendum sint posita. Non sub diuo sunt cō-
tignationum et testudinū intermediæ extensiones: quibus fiat
vt edificio quasi ædificiū aliud superimponatur. In his ergo il-
lud veniet vt vna inferioribus edificij mēbris ipsuz id opus tes-
tū sit: et superiorib⁹ itē sit area. Sed harū quidē contignationū ea
pars tectū recte appellabitur: que supra caput distenta pendeat:
quā eandem celū nūcupabimus. Quæ vero ob ambulantiū pe- Celū tecti
de pressetur / pauimētum tecturaq; nuncupa bitur. Sub diuo au pauimen-
tum extrema operimenta / quæ imbris excipiendis imponū- tum.
tur / pauimenti ne loco sint / alibi disquiretur. Tectorū vero que Tectura.
sub diuo sūt tam et si plane in se fortasse sint supficies / nunq; tñ
erunt ille quidē æque distantes pauimēto quod operuerint pa-
uimēto. Sed semp in aliquā erunt partē pcliuia et obliqua im-
briū effusendorū gratia. At tectorū / quæ nō sub diuo sūt / pla-
nas quasq; supficies esse pauimēto æque distantes oportet. Te-
cta vniuersa angulis & lineis ad areæ figurā parietūq; formam
quibus operimentuz futura sint / se accommodēt necesse est. Atq;

Leonis Baptistæ Alberti.

hæc cū inter se succedant varia: nam alia flexis omnibus lineis alia rectis/et alia mistis/& eiusmodi. Fit inde adeo vt tectorum quoq; variaz & multiplices manarint formæ. Tã & si tecta ipsa ex se suapte natura sint varia. Quorū alia emispheria/alia cōca merata/alia fornicata/alia arcub⁹ cōplusculis cōpacta. Itē alia que carinę dicātur: alia que displuuiā nuncupant. Verū vtrūq; futurū sit/omne tectū esse huiusmodi oportet: vt vmbra sui pauimentū foueat/aquamve pluuiā ab vniuerso cui operimentū edificio sit penitus admoueat. Nam semper quidē est ad ledendū paratus imber & additus ad maleficiū/quis minimos nunq̄ non vsurpat: etenim tenuitate perterebrat/mollitie inficit/assiduitate cōmacerat omnes edificiij neruos/deniq; structurā funditus vitiat atq; perdit. Ea de re probe obseruarūt periti architecti: vt liberū fluendi cursū imbribus pararent: cauerentq; ne quo loci aqua consisteret/aut vsquam peruaderet/ quo noxam inferret. Hinc niuosis in locis tecta maxime displuuiā sursum arrepta esse ad acutum angulū voluere: quo niuium increnēta minus accrescerēt et liquidius dilaberent. Locis vero (vt ita loquar) estiuis tecta obliquitate min⁹ repente posuere. Ceterū curandū est vt q̄ maxime vno eodēq; cōpari atq; integro fieri possit tectoq; seruata luminū/parietūq; ratione longe lateq; totū penitus edificiū operiat: ita vt stillicidijs dilabens aqua: nullā parietū partē madefaciat. Tum et tectum ita ponere oportet vt in aliud tectū non impluat. Superficies quoq; tecti decursu esse oportet nō vastas & immanes. Nā tegularū vltimis canalibus pluuię præ multorū imbriū exuberantia redūdarēt: et intra edificiū influerent. Que res multo essent cū operis detrimēto. Ergo vbi erit area maxima in plures esse diuisum superficies tectū/ in variasq; partes defluere oportet. Nam id cū ad cōmoditatē/ tum ad gratiā pertinet. Siquo incidet loco vt plura ponēda tecta sint/coadiungētur illic quidē tectis tecta: ita vt q̄ semel sub tecto excepti sint/totas obambulant edes operiti tecto.

CDe apertionib⁹: fenestris sc̄ hostijs et alijs que totā parietis crassitudinē nō peruadūt: quales: quot: & quātē. Caput. XII.

Equitur vt de apertione dicēdum sit. Apertionū duo sunt genera. Nā alia luminibus & vētis. Alia rebus & incolis aditū/exitūq; in edificiū p̄bent. Luminibus fenestraz seruiūt: rebus hostia/scalæ & spacia intercolū-

narū. Item quib⁹ aqua & fumus puadit / vtī sūt putei: cloacæ & foci vt ita loquar / gula: et præfurnia atq; extuaria apertionū loco veniūt. Atqui pars quæq; dom⁹ habebit fenestras: quo respirat inclusus aer: atq; in horas inouat. Nam alioquin putrescet et vitū afferet. Apud babiloniam in tēplo Apollinis inuētam refert Capitolinus hystoricus auream arculam peruetustā: ex Attende qua corruptus: et perinde veneficus inclusus aer / cū illa quidē mirū de refringere se effundens: nō eos solū interemit qui tū prope aurea araderant / verū et cōtagionib⁹ pestem atrocissimā totā in Asiam cula. vsq; ad Parthos intulit. Ex Ammiano item Marcellino hystorico legim⁹ Marci Antonij & Veri tēporib⁹ apud Seleucā post directū templū: et perlātū simulacrū Conici Apollinis Romā / fuisse per milites inuentū angustū et prius cōclusum a Caldeorum vatib⁹ foramen. Qd vbi præde studio referarūt / pestilens Vapor exiluerit vapor tam atrox: itaq; detestabilis vt a Persarum fini olim apd bus intra Galliā vsq; infecta omnia sint reddita tetro & funesto Seleucā morbo. Fenestras igit esse oportet mansionib⁹ singulis. Id qui pestilens. dem cū luminis excipiendi / tum etiā innouandi aeris gratia: & Fenestras eas quidē ad loci vsū & parietis amplitudinē accōmodatas. quomō Vr neq; plus: neq; item minus excipiāt luminis neq; frequētio faciendē res / aut rariores sint q̄ vsus postulet. Tum & p̄spiciendū est quibus ventis excipiendis pateant fenestræ ipsæ. Nam q̄ salubres spectabūt auras multo adaperas quoquo versus licebit facere. Et eas quidē iuuabit ita aperire: vt incolarū corpora appellēs flatus ambiat. Hoc maxime fiet si fenestrarū spondæ essent humiles adeo vt videri et videre per vicos ambulātes possis. Quæ autē nō vsq; quaq; saluberrimis ventorū plagis obiectæ erunt fenestræ: ita ponētur vt lumina excipiāt non pauciora q̄ conueniat: sed ne etiā plura q̄ quib⁹ possit carere. Et ponētur illæ quidē in sublimi / quo vētos a corporib⁹ obiectus paries intercipiat. Nam habebūt quidē hoc pacto ventos / quib⁹ aer reficiat. Sed erūt infracti atq; perinde nō omīno nō sani. Prospiciendū est etiā qui soles penetraturi inde intra eades sint: & p̄ diuersorū cōmoditate habēde apertiores aut arctiores fenestræ sunt. Nā q̄stius diuersorij aut vastos quaq; versus si erūt illæ quidē septentrionales / aut si erūt meridianæ solibusq; obiectæ infimas et modicas posuisse apertiones cōferet / quādo quidē ille expeditiores auras excipiāt: hē minorib⁹ radiorū circulus offendaſ:

Leonis Baptiste Alberti

et satis habebit assiduo circūfulgente sole luminum is locus in quo magis vmbre gratia homines q̄ luminū cōuenerint. Cōtra hybernīs in diuersorijis fenestře directis solibus patebūt: si erūt adapertes: sed ventis nō ita patebūt si erūt sublimes: nam recto cursu vēti stantes incolas nō impetēt. Cæterū lumina vndeuis excepturus sis/haberi ea in prōptu est/vnde cœlū liberū intuearis. Et omnes apertiones quæ luminū excipiendorū causæ factę sint/nullo pacto cōdecet posuisse infimas. Vultu enim lumina spectātur/nō pedibus: tū et euenit istiusmodi vt vnus aut alterius hominis obiectu lumina intercipiātur: locufq; deinceps reliquus reddat̄ obscurior. Qā quidē incōmodum nō fit lumine ducto a sublimi. Hostia fenestras imitent: vt pro loci frequētia et vsu maiora aut minora/plura/pauciorave adhibeantur. Sed in vtrifq; obseruatū video vt publicis ēdificijs cōplurime horū Theatra. in primis generū apertiones fierent. Eam rē nobis theatra attestātur. Quę si recte interpretamur/tota constant apertionib⁹ cū Aptiōes. scalarū/tū maxime fenestrarū et hostiorū. Atqui Apertiones q̄dem ita locasse oportet vt ampliorib⁹ parietib⁹ nō minime ponantur apertiones et modicis parietū frontib⁹ nihilo vastiores adigantur q̄ vsus postulat. In huiusmodi apertionib⁹ aliq̄ alia probarūt lineamenta. Sed pbatissimi vbi licuit nō nisi quadrāgulis et rectilineis vsi sunt. Tandē in hoc omnes cōueniunt/vt p̄ ædificij amplitudine et figura vticūq; ille quidē sint accōmodetur. Tum & hostiorū apertiones ita cōstituēdas ducūt/vt altiores oñino sint q̄ latæ. Et ex his quæ altiores sint duos hæ capiunt cōtinuos circulos. Quæ vero humiliores altitudinē habent diametri eius q̄drati cui⁹ sit latus ima hostij ipsius latitudo Et posuisse hostia illic conuenit/vnde in quasq; partes ædificij cōmodissimus quoad fieri possit aditus p̄beatur: tum & gratiæ. studuisse oportet in huiusmodi apertionibus/vt magnitudinibus cōequatis dextera sinistris respōdeant. Numero autē fenestras et hostia assuevere ponere ipari. Sed ita vt hinc atq; hinc partes parib⁹ rñderēt. Media vero essent paulo ampliora. Atq; maximopere præcauebāt/vt viribus ēdiū parcerent: ea de re lōgē ab angulis/et colūnarū p̄ductionib⁹ apertiones ponebant locis potissimū parietis imbecilliorib⁹: sed quę oneri sustinendo nō vacarēt. Et seruabant vt a solo ad tectum vsq; integrę & minime interfractę q̄ plures possent parietis partes surgerent

ad perpēdiculū. Est genus quoddā quasi apertionū qđ hostia & Gen^o ap-
 fenestras situ & forma imitētur: sed totam parietis crassitudinē tionū qđ
 nō peruat. Verū quasi scaphis incauatis digna/ aptaq; spacia parietem
 fedelq; signis et tabulis p̄bent. Hę autem & quo loci & q̄ crebrę nō perua
 q̄q; ample statuendę sint/ tū dicem^o distinctius/ cū de ornamen dit.
 tis ædificiorū tractabim^o: tam et si nō minus ad impensę ratio
 nem q̄ ad venustatē operis faciat: qđ in muro cōplendo minus
 lapidū et cementi cōsumat. Hoc tantū faciāt ad rem/ qđ has sca
 pharum collationes numero aptas/ amplitudine inuastas/ for
 ma decēti esse oportet: vt sui ordinis penit^o fenestras imitētur:
 et apertiones quidē istiusmodi vticūq; ille sint aduerti ex yete
 rū operib^o nō ampliores p̄sueuisse ponere q̄ vt sui parietis par
 tem occupēt septimā. Sed ne minores quidē q̄ vt capiāt nonā.
 Inter columnarū spacia nimirum inter primas apertiones con
 numerāda sunt. Ea p̄ ædificiorū varietate quoq; varia p̄stituū
 tur. Sed de his distinctius dicem^o/ cū p̄sertim de sacris ædib^o
 parādīs suo loco ratiocinabimur. Hic sat sit admonuisse aperti
 ones hasce ita ponēdas/ vt columnarum ratio/ quę tectis susti
 nēdis relinquuntur/ in primis sit per q̄ diligētissime habita: ne
 quid ille quidē graciliores relinquātur atq; rariores/ q̄ vt cōmo
 de ferre onus tectorū possint: neue quidē crassiores: aut frequē
 tiores q̄ vt areę spacia & aditus ad rerū/ tēporūq; vsus expedita
 relinquātur. Cęterū apertiones alię cū crebrę extabunt colūnę
 Alię cū rare. Nāq; crebris colūnis trabs: raris arcus superaddu
 citur. Sed om̄ibus apertionib^o quibus arcus ducit^o curandū est
 vt sit ille quidē arcus nō minor q̄ circuli dimidia pars parte ad
 dita semidiametri septima. Nam apud peritos cōpertum affir
 māt/ hunc esse omniū vnū ad perennitatē accōmodatissimum.
 Cęteros vero omnes arcus esse putant imbecilles ad ferēdum
 onus: et promptos atq; expositos ad ruīnam. Pręterea semicir
 culum arcum esse vnum/ qui corda et adminiculis nō indigeat
 arbitramur. Cęteros autem omnes/ ni eis aut cordam/ aut con
 traria pondera/ quibus cum certent adegeris/ videmus suapte
 vi fatiscere atq; labescere. Non hic p̄termittam egregium id
 laudeq; dignissimum/ qđ annotaui apud yeteres apertioes istis
 usmodi etiam & testudinum arcus ita optimis illis ab archite
 ctis positas in templis/ vt si oēs intimas subdemeris colūnas/
 tamen apertionum arcus/ tectorūq; testudines persistant/ et mi

Leonis Baptistæ Alberti.

nime corruât/ita sunt oēs arcuū ductiones/quib⁹ testudines in
cūbūt/ad solū vsq; perductę miro artificio et paucis cognitoyt
stet opus solis arcub⁹ incūbēdo. Etenī cū illis qdē tell⁹ p corda
firmissima sūt/qd ni & ipsi p se arcus firmissimi eternū plissent⁹

CDe scalis et earū generib⁹. Graduū ipari numero/quāitate/
interiectis areolis:fumi et aquarū exitu/foci/gulis puteorū et
cloacarū situ et apertione.

Caput. XIII.

Scale.

Scalis ponendis plus est negocij q̄ vt possis nisi matu-
ro & digesto cōsilio recte ponere. Nam vnīs in scalis
tres veniūt apertiones. Et harū vna quidē est hostiū
quo in scalis cōscendēdis aditus pateat. Altera est fe-
neltra/qua fiat vt recepto lumine cuiusq; gradus retractio per-
spiciat. Tertia est cōtignationis & tecti apertio:qua in superius
pauimentū/operimentūq; quadiuis. Ea de re illud aiunt sca-
lis nimirū ipediti operū descriptiones. Sed q̄ volēt scalis nō im-
pediri scalis ipsas nō impediāt. Certū enī & ppriū dicabūt spa-
cium areę quo liber & solut⁹ excursus pateat:suprema vsq; ad
tecta:q̄ sub diuo sunt. Neq; te pigeat qd̄ tātum areę scalis occu-
pet. Nam satis referēt cōmodi illic/vbi ceteris partibus ēdificij
inferant minimū incōmodi. Adde q̄ etiā fornices et vacua que
sub scalis relinquentur/ad vsus percommodos non deerunt.
CScalarū apud nos duo sunt genera. Nā de militarib⁹ expedi-
tionū/munitionūq; scalis non est hoc loco vt referam. Vnē q̄-
dem per quas nō gradib⁹: sed obliquo accliuū. Alterę quib⁹ per
gradus in sublimē cōscendimus. Accliuūa ponere maiores con-
sueuere quoad ei⁹ fieri poterat facilia et pressa. Verū vti ex eo-
rum ēdificijs annotaui/satis cōmoda putarūt que ita essent du-
cta: vt altitudinis perpēdens linea ad lōgitudinis iacentē lineā
parte respōderet sexta. In gradib⁹ vero maxime templorū im-
parem numerū probauere: nā fieri quidē aiunt vt recto in tem-
plū pede ingrediamur: quā rem ad religionē facere arbitrātur.
At in his animaduerti bonos architectos obseruasse vt gradus
nunq̄ ferme plures vnū in ordinem cōtinuos q̄ aut septem/aut
nouē adgerēt. Credo aut planetarū/aut vrbū numerū imita-
tos. Sed ad huiusmodi seu septenos/seu nouenos quosq; gra-
dus cōsultissime areolam subtexebāt: quo fessi et imbecilles ad
cōscendēdi laborē intermissas haberēt quietes. Et si quis casus
incidisset/vt scādentes ruerēt/ haberēt illi quidē spacia vbi cor-

ruēdi impetū sifterēt/seqꝫ recipere atqꝫ firmarent. Et id quidē ipse vehemēter pbo/vt sint scalę suis areis interceptę:sintqꝫ luminosę et p loci dignitate amplę et spaciosę. Gradus vero sca- Gradus . larū ita finiēdos ducebāt: vt neqꝫ crassiores sextatē/neqꝫ tenuiores dodrāte essent. Retractionesqꝫ graduū ne min⁹ q̄ sexquipedales/ne ve plus q̄ bipedales ponerētur. Scalę toto in edificio quo erūt numero pauciores/quo ve occupabūt minus areę/ eo erunt cōmodiores. Fumi et aquarū exitus expeditos esse oportet:& ita deriuatos vt nō persistant/nō exuberent/nō coinqui- Fumi et nent/nō offendāt/nō periculū afferāt edificio. Hinc gulas foci exitus. longe seiūxisse ab omī materia opus est, ne aut scintilla/aut cōcalescence incendať seu trabs/seu tignum q̄ fuerint p̄xima. Riuos etiā fluentiū aquarū ita deduci iubent vt supflua depellātur et nullū aut abrodēdo/aut madefaciendo vitium inferāt edificio. Nāqꝫ horū siqua nocēt/tā et si minutissime nocēat/sit tamen & tēporis diuturnitate & lacescēdi pseuerāti/vt accumulatissime nocēat: et in his aquarū ductionib⁹ obseruatū aptissimis architectis aduertit/vt etiā imbres stillicidiorū/aut ita ducerent porrectis fistulis/vt aduētantes nō aspergerēt: aut ita exciperent impluuijs/vt ad vsum hoīm vel intra cisternas colligerēt: vel cogerēt certis locis emanare vnde priuatę sordes abluerētur: et hoīm nares/oculiqꝫ minime offenderētur. Et in p̄mis curasse mihi visi sunt: vt oēm aquā pluuiā longe ab edificio arcerent atqꝫ amouerent/cū cęteras ob res/tum ne edificio solum humectareť. Et in omīb⁹ apertionib⁹ id mihi curasse etiam visi sunt/vt eas ponerent locis aptissimis. Vnde plurimum cōmodorum vniuerso edificio prestareť:& p̄sertim puteos maxime in publica & patēti edis parte ponēdos statuo/modo digniora:& nō sua spacia nō occupētur. Et sub diuo positos puriorē et sinceriorē aquā exhibere physici affirmāt. Sed quacūqꝫ edis parte aut putei infossi: aut cloacę substratę fuerint: aut aqua & humor infuderit/apertiones esse illic oportet eiufmodi. Vt coplurimū aeris asp̄ret/quo humectę exalationes pauimenti abstergantur et depellātur ventorum afflatu atqꝫ aeris impulsu.

CHacten⁹ de lineamētis edificiorū/q̄ ad vniuersum opus pertinere videbātur/perstrinxim⁹/singulis rerū dicendaz generibus annotatis. Nūc de opera & structura edificiorū dicendū est Sed prius de materia: et reb⁹ his q̄ parasse ad materiā oportet.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.
LEONIS BAPTISTE ALBERTI DE
MATERIA. LIBER SECVNDVS.

Sepe et multū animo/menteq; anteuoluendū/et asserula/ta
bella/seu quauis alia re/modulis/totū opus et singulas ei⁹ par
tes impune addendo/seu minuēdo præfigurandū quod/quales/
et quātū futurū sit ædificium: ne re peracta te facti peniteat: ac
tibi dicendū. Hoc noluissem. Illud maluissem. Caput primū.

Opus ædificiorum atq; impēsam nō temere in
choādā arbitror/cū cæteras ob res/tum ne
honor et nomini officiat. Nam cū bene con
stitutum opus his omnibus laudē efferat: qui
in ea re cōsiliū: operā: studiūve adhibuere: tū
etiam si quid erit in quo auctoris prudētiam/
aut opificis peritiam vlla ex parte desideres/
plurimū laudē et nomini officiet. Et patent quidem atq; admo
dum in promptu extant laudes et vitia maxime publicorum
opus: in quibus magis ad se despiciendū nescio quo pacto tra
hit qđ indecēs est/ qđ ad se admirādum qđ pulchre perfectum &
omī ex parte absolutū constet. Ac mirū quidem quid ita sit cur
monente natura et docti et indocti omnes in artibus et rationi
bus rerū: quid nam insit aut recti: aut prauī confestim sentim⁹.
Estq; præsertim in rebus eiusmodi sensus oculorum vnus om
nium acerrimus. Quo fit vt si quid se obtulerit: in quo aliquid
curtum/ claudicās/ redundās inane: aut incōditum sit/ illico cō
moueamur: et lepidiora esse desiderem⁹. Cur id accidat nō om
nes intelligimus/ tamen si rogemur emendari/ corrigiq; posse
negabit nemo. At qualis ea sit ratio exequendi: non erit omni
um explicasse: sed solum in ea re bene consultorum. Bene quī
dem cōsulti est omnia præcogitasse et præfinisse animo et menter
ne in opere aut perficiundo/ aut iam absoluto dicēdum sit: hoc
noluissem/ qđ illud maluissem. Et mirum quidem qđ non leuissi
mas penas male cōstructi operis pendamus. Qdenim temere
et incōsulti aggressi in initio non perpenderamus/ temporū suc
cessu tandem recognoscimus. Ex quo fit aut æternum ob erro
ris offensam peniteat: si nō deleatur ac emendetur: aut si demo
stratur/ impensarū & iacturæ ratio/ iudicijq; tui leuitas et incon
stantia dānetur. Iulius Cæsar eodem a nemorēsi a fundamentis

inchoatam/magnoq̄ sumptu absolutā: quia non tota ad an-
 mum ei respōderet/ totā diruisse affirmat Suetonius. Qua qui-
 dem in re etiā apud nos posteros vituperāndus venit si quid tū sūptu ab-
 non satis quē ad rem facerēt p̄cogitauit: aut si forte quæ tum solutā: vt
 erant recte instituta potuit postea leuitatis errore odisse. Iccir-
 co vetus optime ēdificātiū mos mihi quidē semper probabi-
 tur: vt nō perscriptione modo et pictura/ verū etiā modulis
 exēplarijsq̄ factis asserula/ seu quauis reuñuersum opus et sin-
 gule cūctarum partiū dimēsiōnes de consilio instructissimorū
 iterū atq̄ iterū pensitemus: atq̄ examinētur prius q̄ quid aliud
 aggrediare qd̄ impēsam aut curā exigat. In modulis vero ducē-
 dis dabitur/ vt regionis sitū et areę ambitū et partium numerū
 atq̄ ordinem: et parietum faciē: et tectorū firmitatē: et omniū
 deniq̄ rerum/ de quib⁹ libro superiore transegimus rationē &
 cōformationem pulcherrime spectes atq̄ consideres. Et licebit
 istic impune addere/ diminuere/ commutare/ innouare/ ac peni-
 tus peruertere quoad omnia recte conueniant et comprobentur.
 Adde q̄ futurę impēsę modus et summa/ quæ res minime
 negligēda est/ certior habebitur latitudine/ altitudine/ crassitu-
 dine/ numero/ amplitudine/ forma/ specie/ qualitateq̄ rerū sin-
 gularū pro earū dignitate et fabrorū manu pēsitatē. Nam co-
 lumnarū: capitulorū: basiū: coronarū: fastigiorū: crustationū:
 pauimentorū/ statuarūq̄: et eiusmodi: quę quidem aut ad cōsti-
 tuendū: aut ad exornandū ēdificiū pertinēt: ratio et summa ex-
 plicatior/ certiorq̄ habebit. Hoc p̄termittendū nequicq̄ cen-
 seo/ qd̄ valde faciat ad rē modulos fucatos et (vt ita loquar) pi-
 cturę lenocinijs faleratos p̄ducere nō ei⁹ architecti/ qui rem do-
 cere studeat: sed ei⁹ est ambitiosū qui spectātis oculos illicere &
 occupare/ animūq̄ ab recta disquisitione partiū pensandarū ad
 mouere ad se admirandū conetur. Quare modulos velim dari
 nō exācto artificio perfinitos: terfos: illustratos. Sed nudos &
 simplices: in quib⁹ inuētōris ingeniū/ nō fabri manū p̄bes. In-
 ter pictoris atq̄ architecti perscriptionē hoc interest: q̄ ille p̄ Pictoris
 minētias ex tabula mōstrare vmbrijs & lineis/ & angulis cōmi- et archite-
 nutis elaborat. Architect⁹ sp̄retis vmbrijs p̄minētias istic ex fū et p̄scri-
 damētī descriptiōe ponit. Spacia ū & figuras frontis cuiusq̄ & ptio quę.
 laterū alibi p̄stātib⁹ lineis atq̄ veris angulis docet/ vti q̄ sua ve-
 lit nō apparētib⁹ putari v̄isis: s̄ cert⁹ ratifq̄ dimēsiōnib⁹ ānota

Leonis Baptistæ Alber. De re Aedificatoria.

ri. Itaq; modulus huiusmodi fecisse oportet: et eos diligentissime cum teipso et vna cū plurib⁹ examinasse: et iterū atq; iterū recognouisse/ vt nihil in opere vel minimū futurū sit quod nō et quid et quale ipsum sit: et quas sedes: et quantum spacij occupaturū sit/ et quos ad vs⁹ futurū sit/ teneas. Et præsertim tectorum ratio præ ceteris vt expeditissima sit in primis curandum est. Nā tectum quidē natura sui/ si recte iterpretor ex omni ædificatione mortalib⁹ primū fuit eoz⁹ quæ ad vsū quietis facerēt: adeo vt tectorū gratia nō paries solū: et quæ cū parietib⁹ surgūt et consequūtur Verū etiā ea quæ sub solo ipso sunt inuenta esse non negent/ vti sunt aquarū depulsiones et deriuationes quæ ex imbribus et cloacæ et eiusmodi. Ego vero vsu istarum rerū perdoctus memini q̄ sit difficile perducere op⁹ vt in eo sint partium cōmoditates dignitati venustatiq; cōiunctæ: hoc est vt habeant cū cætera quæ probentur/ tū et partiū exultantem varietatē qualē p̄portionū ratio et concīnitas diffinierit. Magnū est superi id quidē/ sed habili/ destinato decenti aptoq; tecto operire cuncta hæc non nisi solertis: et admodū circūspecti esse ingenij opus et artificij affirmo. Demū cum tibi alijsq; peritis tota operis facies perplacebit et p̄iectatio ita vt nihil se offerat in q̄ hæsitet/ nihil in quo melius posse cōsiliū capi statuas/ moneo ne libidine ædificandi ad opus inchoādum p̄peres vetusta ædificia demoliendo: aut imania vniuersi operis fūdamenta iaciendo: q̄ ipsū inconsiderati et præcipites faciunt. Sed si me audias super sedebis tēpus aliquod/ quoad ingenij tui recēs approbatio deferbuerit/ cuncta demū accuratius recogniturus/ cū nō inuenti amore: sed cōsiliij rōnibus dabitur/ vt de ipsa re consideratius diiudices. Omnib⁹ enim in reb⁹ agendis multa temp⁹ afferet vt aduertat atq; p̄pendat/ quæ te vel solertissimū fugerant.

CNe quid supra vires aut præter naturā sed quis tu/ quid/ et quo in loco agas.

Capitulum. II.

MOdulos tibi recognituro hæc inter pensandas rationes versentur necesse est. Principio ne quid aggrediar supra vires hoīm. Ne ve quid suscipias: quod cum rerū natura protinus depugnaturū sit. Nature enim vis tā & si interdū mole obiecta iterpelleretur: aut innixu aliquo detorqueat/ eiusmodi tamen est/ vt si fuerit ea quidē nunq̄ nō superare ac p̄fligare quicquid obuerfetur: atq; impediatur. Et omnē

quidē cōtra se expositam rerū (vt ita loquar)peruiciā diuturna et assidua oppugnādi perseuerātia tēpore/secūditate labefactat atq; persternit: q̄ multa hominū manufacta et legim⁹ & videmus nullā p̄sertim ob rem nō durasse/ nisi q; cū natura rerum cōtenderint. Eum qui ponte nauibus producto obequitare instituerat mare quis non irrideat: aut potius insolētis oderit insaniam? Portū Claudij sub hostia/et apud Teracinā portus Adriani/ opera omī ex parte alioquin ęterna/ tamen videmus iam tum pridem obstrusis harena faucib⁹ et repleto sinu penitus defecisse mare nunq̄ intermissa illuſtatione assidua la- cessente et indies peruicente. Quid tū putas futurum vbi aut impetentium aquarū vim: aut ruentium rupium molem omnino arcere/propellereq; institueris? Quę cum ita sint aduertisse oportet ne quid eiusmodi aggrediamur qđ ipsum non recte cū rerum natura conueniat. Proxime cauendum est nequid ad te recipias in quo perficundo ipse tibi deficias re imperfecta. Tarquinum regem Romanorum/ ni superi dij amplitudini yr̄bis fauissent. ni crescente imperio satis opum ad tantā inchoatam magnificentiā suppeditaſſent/ quis non vituperasset/ q; templi fundamentis iaciundis totā futuri operis impēsam pfudisset? Accedit qđ non modo quid queas/ verum et quid deceat nō in postremis considerandum est. Rhodopen Thraciam meretricē illam celebrem et suorum temporum memoriam non laudo. Quę sibi sepulchrum incredibili impensa condi iussit. Nam ea quidē et si meretricio quęstu regias adepta esset opes: regio tamē digna sepulchro ne quicū fuit. At reginam Carię Artemisiam cōtra non vitupero/ quę amantissimo & dignissimo viro regina. sepulchrū condidit magnificentissimum: quīs quoq; in his modestiam pbem. Mecenatem increpabat Horatius q; ędificādo infaniret. Mihi vero apud Cornelium Tacitum probat is qui Othoni sepulchrū posuit modicū/ sed māsurum. Qđ et si in priuatis uatis monumētis modestiā/ in publicis magnificentiā exigunt sepulchrę publica etiā interdū priuatorū modestia collaudātur. Pompei theatrum ob egregiā operis magnitudinē et dignitatē laudib⁹ sed et admiratione prosequimur. Dignum opus et Pompeio et vici- trice Roma. Sed Neronis ędificandi insaniam et vastissimoꝝ operum ad soluendorum furorem non omēs probant. Tum & theatrū. eum qui tam multis hominū milibus mōtem apud Puteolos

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

Elioga-
ballus.

Fossa na-
uigabilis
ab Auero
no vsq;
Hostiã a
Nerone
instituta.

non foderit: quis nõ malit vt illiori aliqua in re tantũ operę atq;
impense cõsumpsisse: Eliogaballi prodigiosam insolentiã quis
non detestabit. Cogitarat enim columnam ponere in gentem/
per quã intrinsicus ad summũ p̄scenderetur: vt illic Eliogabal-
lum deũ, cui esset initiatus/locaret: sed non inuento tam vasto
fazo cõquisito vsq; ad Thebaidẽ destitit. His etiã addẽdum est
ne quid aggrediare qđ ipsum et si alioquin vile dignum ac non
penitus difficile factũ sit facultatib⁹ et temporis oportunitate
suppeditantib⁹/ tamen sit ipsum eiusmodi vt breui/ aut successo-
ris negligentia/ aut incolarũ tedio defecturũ sit. Fossam quinq;
remib⁹ nauigabilem ab Auerno vsq; Hostiã a Nerone institu-
tam cũ alias ob res vitupero/ tũ etiã qđ in ea seruanda perpetuã
eternãq; imperij fœlicitatẽ et huius rei studiosos cõtinue prin-
cipis desiderasset. Quę cũ ita sint officij erit ea spectasse quę re-
cẽsumus: hoc est quid sit qđ agas/ et quid quo agas loco: et qui
sis qui id agas. Et pro eius dignitate et vsu rem totam cõstitue-
re nimirũ hominis erit bene consulti et considerati.

¶ Peritorũ cõsilio et exemplo tibi cõstet imprimis vnde sum-
ptus om̄ibus quę ad opus ipsum perficiendum necessaria præ-
paratis.

Caput. III.

Is notatis atq; animaduersis lustranda tibi erũt reli-
qua/ an sint eorũ quęq; recte definita & apte suis lo-
cis distributa. Quo p̄ munere obeũdo ip̄m te ita com-
pares opus est: vt in om̄i rerũ istarũ aduersione præ te
feras turpe ducere te nõ id assequi quoad in te sit: vt aliud alibi
opus nullũ parifactũ impẽsa et simili ductũ oportunitate pos-
sit/ aut spectari lubẽtius/ aut laudari vberius. Neq; enim sat est
istiusmodi in rebus nõ cõtemni: sed p̄bari quidẽ in primis con-
decet/ et item haberi vt imitẽtur. Quare seueros esse nos et per
qđ diligẽtes rerũ explicatores oportet. Et curandũ vt cum nihil
nõ elegans & p̄batissimũ interponat: tũ & om̄ia inter se mutuo
ad dignitatẽ/ gratiãq; cõueniant/ vsq; adeo vt quicquid addide-
ris/ aut mutaris/ aut detraxeris vitiosius id et deteri⁹ futurũ sit.
Sed rerũ istarũ/ iterũ atq; iterũ admoneo/ fac sit moderatrix pe-
ritorũ prudẽtia et consiliũ eorũ qui spectaturi sint recto aliquo
et sincero cũ iudicio. Nã istorũ scientia & institutis magis qđ pri-
uata voluntate et sensu dabit/ vt quę agas vel optima sint/ vel
optimis similia. Demum peritorum voce probari qđ agas pro-

fecto pulcherrimum est: et satis superque approbāt qui meliora non afferunt: ex qua re fructū quoque voluptatis capias quādo nemo istorum qui sapiunt nō assentiantur. Et conferet quosdā audisse. Nam interdum euenit vt etiam istarum rerum imperiti ea dicant quæ minime aspernēda peritissimis videātur. Cum vero tota ædificij ratio ex singulis modulorum partibus ita erit apud te spectata et cognita: vt nihil non animaduersum: nihil non adnotatum vti spiam relinquatur: et interea ita oīno decreueris edificare: et apud te cōstabit vnde sumptibus oportune satisfiat/parabis reliqua ad opus ipsum exequendū necessaria: ne quid inter ædificandum desit: quā a perficiendū operis celeritate auocet. Nam cum sint plura quibus ad opus absoluendū indigeas: cūque illorum quid vis nō adsit omnem structuram possit aut impedire/aut vitare/officij erit nihil neglexisse/ quā cōferat si adsit: aut noceat/ si desit. **Dauid & Salomon** Hebreorum reges facturi templū Hierosolimīs/ cum maximā vim auri/ argenti/ æris/ lignorum/ lapidisque et eiusmodi parassent: tū & ne quid deesset quā ad rei facilitatem et celeritatē faceret/ a proximis regibus multa fabrorū milia et architectos accersuisse scribit Eusebius Pamphilus. Quā factum quidem vehementer probo. Nā affert nimirum operi dignitatē: & auctoris gloriam accumulatiōem reddit: quā arte ac recte factum mature perfectum sit apud scriptores celebratur. **Alexāder Macedo** quem refert Curtius/ urbem apud Tanaīm nō minimam edificasse diebus non plus septē. Et **Nabuchodonosor** quā templum Belī (vt scribit Iosephus hystoricus) diebus quindecim absoluerit: quāve **Babilonē** triplici (vti aiunt) muro cinxerit diebus itidem quindecim. **Titus** quā murum stadiorum paulo minus quadraginta astruxerit. **Semiramis** quā singula maximorum murorum stadia apud Babilonem singulis diebus perfecit: quāve murum ad coherentium latum stadiis ducentis admodum profundū atque latū diebus non plus septem duxerit. Sed de his alias.

¶ Quenā edificiorū preparāda sit materia/ qui fabri/ que habitationū/ seu domiciliorū primordia: antiquorū et præteritorū de cedēdis arboribus sententia. **Caput. IIII.**

Væ vero parasse cōuenit/ nimirū hæc sunt/ calx/ harena/ lapis/ materia. Itē & ferrū/ & es/ & plūbū/ & vitrū/ & hmōi. Et in primis fabros mīme iperitos/ mīme les

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

ues / mīme icōstātes seligēdos duco: qb^o tu opus recte pscriptū sedulo faciendum mandes atq; cōmendes / vt probe perfiniāt / matureq; absoluant. Et in his omnib^o pbandis iuuabit ex pxi mis quæ alibi in prōptu extant operibus ducere argumenta et cōiecturas quibus admonitus statuas quid tua in re agendū sit Namq; in illis vitia et laudes notent: eadē quoq; in tuo futura ope p̄simillima poteris arbitrari. Nero princeps cū instituisset centum ac viginti pedum Romæ ad venerationē solis colossū ponere: in quo superiorū amplitudinem & magnificentiā supe

Zenoda^o r^o artifex
celebris.

raret / non prius locasse faciendū. Zenodaro artificip̄ ea tēpora celebri ac singulari scribit. Plinius / q̄ satis p̄batū vidit quid in tāti opis artificio valeret facto in gallia apud Aruernos colosso miri ponderis. Atq; his p̄stitutis cætera p̄sequamur. Atq; nos quidem in huiusmodi rebus / quæ ad op^o ædificioꝝ cōmoda sunt / recensendis / ea referamus quæ docti veteres tradidere.

Autho
res de re
ædificato
ria.

Presertim Theophrastus. Aristoteles. Cato. Varro. Plinius. Vitruuiusq;. Nam ea quidē longa obseruatione magis / q̄ vllis ingenij artib^o cognoscūtur. Vt ab his qui istiusmodi sūma diligētia adnotarunt / petenda sint. Sequemur igit̄ ea colligētes: quæ p̄batissimi veteres pluribus et varijs locis tractauere. Addem^o etiā nostro pro more siqua ipsi ex maiorū operib^o aut ex peritorum artificū monitis adnotarimus: que vlla ex parte dicendis conferant. Etenim percōmode fieri arbitror si naturā reruz̄ ipsarum sequentes ab his ipsis incipiem^o / quæ prius ad hanc rem ædificatoriā sibi homines vsurparunt. Ea ni fallimur fuere cæ

Geli^o Ta
xi^o luteū
sibi astru
xit ædifici
cium.
Vesta.
Protoge
nis nepo
tes domi
cilia mor
talib^o ex
cogita
runt.

duæ arbores & syluarū materia / tāet si apud auctores inueniā qui de his inter se discrepent. Sunt quidicant hoīes primū speculū habitasse ita vt pecus et domini cōmuni clauderentur ymbra. Hinc credunt quod fertur apud Pliniū Geliū quendā. Taxisium imitatione nature primū oīm luteum sibi astruxisse ædificium. Deam Diodorus Vestā Saturni filiā ait primū habitacula adinuenisse. Eusebius Pāphilus elegās antiquitatū p̄scrutator ex veterē testimonijs. Protogenis nepotes excogitasse hominibus domicilia asseuerat / quæ ex folijs harundinū & papiro intexerentur. Sed nos redeam^o ad rē Veteres igitur et i primis Theophrastus scindere arborē præsertim abietē et picēā et picinum iubēt / vbi primū germinalle tenerosq; caudices promptis se occeperint. Vbi et propter humoris exuberantiā facile corti

cem amouisse possis. Esse tñ aliquas postvidemiã: quę cęsę cõ: Quo tpe modiores sint vti est acer vlmus/fraxin⁹:tilia. Robora itē si cę abies. Piz dātur verę fieri teredinosa attestant. At eadē si cedātur bruma cea, et piz fieri vt neq; vitient⁹/neq; pandātur. Et faciat ad rē quod adno: nus cedē tarunt materiã quidē: quę per brumã flāte borea cedatur/etiaz dę Itē alię virentē bellissime et ppe imunē fumo ardere. Que res inditio arbores. est humorē succosã esse nō crudo sed digesto. Vitruuio placuit materiã cedi a primo autūno vsq; anteq; flare incipiat. Fauoni⁹ Heliodus quādo inquit sol nostrū in caput pendens multa in: feruescit vi: et hoīm inde color fuscatur/tunc messis instat. Cū vero decidere folia ceperit/tu siluã cedito. At cato rem totã sic moderatur. Materiē inquit si robur sit/cedito vbi solstitiū fue: rit. Nã ad brumã semp intēpestiua est: cętera materies quę se: men habet cū maturū fuerit/quę nō habet/cū libuerit. Que ma: turū et vna viride habet/tūc cedito cū semen exciderit. Vlmum vero cū cadunt folia. Et referre plurimū aiunt qua luna ferruz Qua luna adigas. Nuaq; tantã quidē vim lunationū esse in eiusmodi re: ferrum at bus ferro attingendis putāt cū cęteri/tum in primis Varro: vt boribus etiam qui tondantur luna decrescente fieri cōfestim caluos as: adigas. re feuerent. Ea q; de re. Tiberiū principē referunt diē capillo ton: fert pluri dendo seruasse. Astronomi affirmāt non defuturã animo tristi mum. ctiam si capillū aut vnguem secueris luna oppressa maleq; affe:
cta. Illud faciat ad rem quod aiunt quas res ad vsū habituz sis Tiberius vt locis moueātur has ferro manuq; tractandas cū fuerit luna princeps. in libra cancro ve. Que vero stabilia et locis imota futura sint/
tunc inchoandas et pertractādas cū erit luna in leone tauro ve et eiusmodi. Sed cedi oportere materiē periti oēs admonent lu: na deficiente. Nã tunc admodū exhaustam esse arboris statuūt Quenã lu crassam illã pituitã: quę quidē ad citam putredinē imbuendaz na p cedē perprona sit: lunaq; istac cęsam carię non infestari expertum dis arbo: est Hinc est q; aiunt frumenta vt vendas metito luna pleniore rib⁹ pmo Nam et ipsa tunc admodū plena sunt: vt vero asserues metito dissima. luna sitiente. Cōstat etiã frondes arboꝝ luna decrescente pre: paratas nō putrescere. Diem vero cedendis arboribus cōmodã putat Columella a vigesima vsq; ad trigesimã consenescentis lunę. Vegetio scindi arborē placuit a quintadecima vsq; ad vi: gesimã secūdã lunã: hincq; religionē ortã putat: vt pro eter: nitate his tantum diebus celebrent: q; per eos cęsa æternū du:

rent. Addunt et lunam obseruandam vt occidat. At plinius op
time cædi arborē putat Cane fidere maxie oriēte / lunaq; coeūte
qui dies interlunium vocatur : et noctem ducit expectandā ei?
ipsius diei quo ad luna sub terra sit. Huius rei ratione Astrono
mi esse predicāt: q̄ vi lunæ oīs rerum humor cōmoueat. Er
go humore lunā versus ad vltimas radice fibras aut retracto
aut destituto. Cætera materies perpurgator reliquit. Adde his
quod multo fideliores putāt futuras si non statim prosternātur.
Verū circūcidantur vt stantes sic arescant. Quin et abietē arbo
rem alioqui cōtra humoris contagionē haud quāq; firmissimā
si luna decrecente decorticetur / futurā affirmant / vt aquis non
corrūpatur. Sunt q̄ attestent robur et quærcū graues materias /
quæ aquis natura subsidāt / si circūcidantur vere primo & post
amissam frondem prosternant / reddi vt aquis ad dies vsq; no
nagesimū adnatent. Alij amplius cōcidi stantis arboris crassitu
dinē iubēt ad mediā vsq; medullā q̄ sanies et malus succus stil
lando effusius depleatur. His addunt ne vllā sternas arborē do
landā aut secandā ante suos editos fructus et seminis maturita
tē. Percissam inde arborē / vt præserti quæ fructum ferat / nudari
penitus cortice admonent oportere.

¶ Qualiter cæsis arborib⁹ materies ipsa custodiā. Vbi meli⁹ cō
seruet: et diutius duratura aptius colloce. Capitulū. V.

Am facile quidem sub libro / dū cortice optæ stent / cō
taminant. Cæsam materiē hñe cōditam oportet loco
vbi graues soles et acres vētoꝝ afflat⁹ nō appellat: &
p̄serti q̄ spōte dātur / ymbra penit⁹ p̄tectas esse oportet

Fimo bo Qui et huius gratia fimo illinire maxime bouillo veteres archi
uillo ma: tecti obseruarūt: Id ea de re fieri Theophrastus differebat / q̄ cir
teria linē cūclusis egressibus / cōcreta pituita / immo dicaq; vaporuꝝ vis p
da. medullā sensim instillet atq; respiret / quo fit vt cætera ligni sic
citas siccādo coequalibus p̄densetur. Stātes itē cacumine quod
inuerso cōmodius siccati arbitrantur. Tum et cōtra vetustatē
ac futuros morbos varia adhibeāt remedia. Theophrastus de
fossā materiē multo dēfari arbitratur. Cato iubet celsā materiē
Itē amurca illiniri / quo a tinea et carie immunis sit. Quæ aquis et
ca / pice mari vitientur pice tutari in promptu est. Referūt et ligna quæ
oleo / & Vi macerata sint / amurca nullo fumi tedio ardere. Ad labyrinthū
fco. ægyptium positas esse trabes ex spina ægyptia inchoatas oleo

scribit Plinius. Visco inquit Theophrastus illitam materiē nō ardere. Neq; hoc pretermittā. Extat apud Gelliuꝝ ex annalibꝫ Quinti Claudij turrīm lignēā ad Pyreū/ quod eam Archelaus Archelai Mitridatis præfectꝫ multo alumine obliuisset. Sylla oppugnā: præfecti te minime aruisse. Sūt præterea quæ modis varijs densent: et cō Mitrida- tra tēpestatū iniurias corroborentur. Nā citreā quidem mate- tis turris riem ꝑdiunt terra et illiniunt cera. imponūtq; aceruis frumen alumine ti septenis diebꝫ/ totidē intermissis. Quo fit vt cū firmior: tū et illita ad opus cōmodior reddatur. Mirum em̄ in modū ꝑōderi detra Quemō hitur: hanc ipsā etiā siccata mari duritiē acgrere affirmant spissā citrea ma et incorruptibilē. Castaneam aquis maris purgari constat. Fi- teries Ca cum ægyptiam scribit Plinius stagno imergūt/ vt siccetur atq; stanea: et leuigetur: nam ea quidē prius aquis subsidit. Nostros fabros ti ficus egyptiarios videmꝫ aquis et luto submersam/ qua presertim torno ptia con- vtuntur: materiē seruare dies triginta quod maturiꝫ exsiccataꝫ dian- et fieri ad oēs vsus habiliorē putant. Sunt qui affirmant mate- riei cuius euenire hæc/ vt si dū adhuc vires/ defodias in humido æterna sit. Sed siue defodias: siue illitam lucis ve cōditā serues. hac in sententia periti oēs cōueniunt: vt nisi post trimestre tãgi verent. Dēfari em̄ et quandā q̄si maturitatē firmitatis imbuisse oportet priusq; in opus producātur. Sic habitam subet Cato exi mi producis ad solē luna decrescete et post meridiē/ decrescen- tisq; lunæ ipsius quatuor ꝑximos dies quibus plena fuerit/ im probat/ admonetq; ne austro flante educatur. Et cū eduxeris ca uendum ne trahas per rorē: ne ve rorulētam aut gelidā aut nō vsq; quaq; siccam doles aut perfundas terra.

CArbores edificijs ꝑmodissimę quæ ad quid: quibꝫ locis eter- niores: firmiores: et durationis quā maxime: Capi tulū. VI.

Materiem visus est putasse Theophrastꝫ nō ante triē- nium bene exsiccata fore ad asseres preserti et val- uarum vsus. Operi ædificiorum cōmodissimas pu- tant arbores has/ Cerrum/ Quercuz/ roborā/ esculū/ populum/ tilium/ Salicem/ Alnum/ Fraxinū/ Pinum/ Cupres- sum/ Oleastrum/ Oleam/ Castaneam/ Laricem/ Buxum: et Ce- drum: item et Ebanum: et item Vitim. Sed his omnibus varia est natura: et perinde varijs vsibus commodandæ. Nam aliæ sub diuo ceteris præstant: aliæ in ymbra seruantur: aliæ nitent:

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

aere: aliæ durefcūt inter aquas et defoffe æterniores sunt. Iccirco hæ lamis afferibus sculpturis / intestinisq; operib; altere tignis & trabibus: relique subdualib; pauimētis ferēdis & operimētis habēdis existunt firmiores & præsertim Alnus fluuiatilib; et palustrib; palationib; fundamētōrū omēs exuperat: & humoris patiētissima est. Eadem in aere et solibus non durat.

Alnus.

Esculus. Cōtra Esculus impatiēs est humoris. Ulmus aere & in ppatu Ulmus. lo densat: alibi pādīt et nō persistit. Picea et item Pinus si terra

Picea.

Pinus.

Robur.

obruantur æterna sunt. At robur quidem q; spissa et neruosa sit & densa / minutisq; foraminibus prædita humorē non recipiens terrenis quibusq; ædificationibus per q̄ aptissima est: maximeq; posita vt ferat pondera erit / tū quidē pro colūna admodū validissima. Verū huic natura cum tātā immiserit duriciem vt perterebrari nequeat nisi madefacta / tñ affirmant supra terram esse incōstantē et rituosam fieri et cōtorquere sese: eādēq; etiā aqua marina facile corrūpi. Id oleę et ilici et oleastri / que ceteris in reb; cū robore cōueniunt nō accidit vt aquis cōmacerentur.

Quercus. Quercus nullo senio conficit / quia intimū succosa est & ppe vti

Fagus.

Iuglans.

Suber et

alię arbo

les sunt;

Trabeationib;

& tignis aptā

putat. Theophrastus nucē

res ad co-

euboicam: qd ea quidē anteq̄ rumpat / sonitu signū det. Exq; eo

lūnarum

factum olim vt ex balneo apud Andrū qui inerant oēs incolu-

vlū apte.

mes ab ruina tectorū secuta effugerint. Sed oīm optima Abies

Nux Eu

boica.

Abies.

Nam cū pperitate et amplitudine primaria sit: tum rigore naturali cōtenta nō facile oneribus præssantib; flectit: sed directa in uictaq; permanet. Adde q; facilis est et parietib; suo pōdere nō molesta. Huic vni plurimę ascribūtur laudes: plures de se præstare vtilitates affirmāt. Vnū tñ illi esse vitiū nō negant: qd per facile ad se flāmas admittat: atq; ignib; infesa sit. Huic nō post Cupressus. ponit cōtignādīs q̄dib; Cupressus arbor alioquin eiusmodi vt inter nostras arbores primariā & præcipuā sibi laudē vendicet. Hęc veteres inter clarissimas cōputabant non vltimā ab cedro atq; ebano. Cupressumq; apud Indos ppe inter aromata venerātur: et merito id quidē laudent qui velint amoniā chiam & cirenaicā: quā esse eternā prædicat Theophrastus. Vtrū odore / nitore / robore / magnitudine / rectitudine / perēnitate. His omnib;

in laudibus quā tu illi arborē cōparabis. Cariem et vetustatem
 penitus nihil sentire cupressum affirmant: et rimā sponse haud
 quā capere. Ea nimirū de re Plato leges publicas: atq; instituta
 in sacris ponēdas censebat tabulis cupressinis/ quod futuras
 forte æterniores putabat q̄ ære. Hic locus admonet vt referam
 memoratu digna/ quę de cupressu ipsa legeri & videri. Valuas Valuæ cu
 cupressas in tēplo Ephesiæ Dianæ annos durasse quadringen- pressinæ i
 tos testatur: & eas seruasse nitorē: adeo vt nouas perpetuo dice templo
 res. Nos Romæ ad Petri basilicā vidim⁹/ cum ab Eugenio pō Dianæ
 tifice maximo valuæ restituerentur/ vbi hoim manus iniuriarū Ephesiæ
 rapiendo argento quo olim fuerant vestitæ/ nō intulissent/ soli quadrin-
 das et integerrimas annos plus quīgētos quinquaginta p̄durasse gētos an-
 Nā si recte annales pontificū vrbis Romæ interpretamur/ tot nos p̄du-
 ab Adriani tertij. Pontificis tēporib⁹ qui eas posuit ad quartū rase dicū
 Eugenium sunt. Itaq; contignationib⁹ faciundis. Abietē p̄bāt tur Value
 et cupressum vna re fortassis preferunt q̄ sit æternior. Sed est Eugenia
 abiete grauior p̄bant et pinū et piceam. Pinū enī abiete p̄similē nā.
 esse contra iniectum pond⁹ reniti putāt. Sed inter pinū atq; abie-
 etem cū cætera tum hoc interest/ q̄ terebinæ abies eo ledif mi-
 nus quo est pin⁹ quidē succo q̄ Abies dulciori. Ego nulli post-
 ponendam puto Laricem hāc equidē structurarum pōdera fix- Larex.
 missime et diutissime sustentasse cū alibi tum apud Venetias ex
 vetustis fori operibus annotauim⁹. Atqui eā quidem de se pre-
 stare vtilitates cūctas/ quas ceteræ præstent arbores affirmant.
 Neruosa est: viriū tenax: in tēpestatibus firmissima. aduers⁹ ca-
 riem illesa. Vetus opinio hanc cōtra igniū iniurias inuictam &
 prope illesam persistere. Quin et obiciēdos ex larice asses eo ver-
 sus vnde ignium aduētitiū malum ex timescas iubent. Sed nos
 eam vidimus incensam ardere/ tamen ita vt flāmas dedignari:
 easq; velle ab se discutere videatur. Vnū habere cōstat viriū: nā
 aquis marinis redditur teredini obnoxia. Inutiles trabeatio-
 nibus fore prædicant robora et oleam/ q̄ graua sint: q̄ cedant
 ponderi & p̄p̄e sponse sua deflectant: tum et quæ facilius fran-
 guntur q̄ findant ad istos trabeationū vsus vtilia non sunt/ vti
 est olea/ et ficus/ & tilia/ et salicta/ et eiusmodi Mirū quod de pal Palma.
 ma assenerant/ cōtra superimpositū pōdus reniti: & in diuersū
 curuari. Subdiualib⁹ trabeationibus et tecturis iuniperū oibus
 præferunt: et huic ait Plini⁹ eādē esse naturam atq; cedro. Sed

IIIXX Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

- Olea. solidiorem. Tum et oleam infinitam habere eternitatē prædicant. & Buxum etiam inter primarias annuerant. Castaneam quidem tam et si pandat et torqueatur/non tamen in his operibus quæ sub diuo esse oporteat/refusant. Probant et in primis
- Oleaster. oleastrū ea maxime re qua & Cupressum/q; cariem nō sentiat: q̄ in numero sunt arbores/quib⁹ insitus et infusus vnctuosus et gūmosus succus est/præsertim amarus Eiusmodi enī vermē negant admittere et aduentitias humiditates excludere in promptu est. Contrariam his putant materiē omnē: que dulci sit succo prædita: et quæ facile incēdatur. Ab his tamen excipiūt oleā et oleastrum. Cerrū autē et Fagū natura imbecillē esse p̄tra tempestatem et nō puenire ad venustatē affirmat Vitruui⁹. Plini⁹ quercuz item celeriter ait marcescere. Ad reliqua vero intestina operavalarū/lectorū/mēlarū/subselliorum et eiusmodi abies egregia est: præsertim quæ ad Alpim Italiæ montez excrescat. Nā hecarbos natura est siccissima et glutina q̄ tenacissima. Est et picea & cupressus his rebus percōmoda. Fagum fore alioquī fragilē prædicant. Sed capsis lectisq; vtilē: et in tenuissimas secari laminas: secari quoq; et ilicem aiunt bellissime. Inutiles et asseres habendæ sunt iuglans/q; facile frangatur/vlmus fraxinusq;. Nā hæ tã et si lente/facile tamē panduntur. Verum obedientissimā esse omnium in opere affirmant fraxinum. Sed nucem demiror non multo esse in antiquoruz monitis celebratio rem/quando ea quidem vt videre licet/cuz ad cæteros plerosq; vsus/tum maxime asseritijs operib⁹ admodū habilis et pertractabilis est. Morū laudant cū ab eius æternitatē/tum q; nigrescat vetustate idies et fiat gratior. Valuas memorat Theophrastus cōsueuisse diuites ponere ex loto ilice buxo ve. Vlmū quæ rigorem firmissime asseruet: ideo portarum cardinib⁹ vtilē ducunt. Sed permutari iubēt oportere vt sit radix superior inuerso cacumine. Catouectes aquifolios laureos atq; vlmeos fieri iubet. Clauiculis cornū cōprobant. Gradus ad scalas orno atq; acere ponebāt. Pinus: Picea: Vlmus ad aquarū ductus intercasuabantur: sed hæce nisi terra contegas ocissime senescere asseuerant. Cæterum ornandis ædibus laricē feminā quæ colore similis est melli cōpertū habēt in tabellis pictorū esse imortalem: et nullis riuis fixilē: palmaq; ei nerui nō insunt tractim: sed cæsium. Idcirco ad simulacra deorū efficienda vtebant. Tum et vtebant

tur Lotho ac Buxo et Cedro: et item cupressio: et crassiore olea-
rum radice: ægyptiacq; persica: quam esse lotho simile referunt.
Torno autē siquid terete reddidisse opus erat: Fago: Moro: Te-
rebinto: et imprimis Buxo omniū spississima: et egregie torna-
tili: et ebano omniū gracillima vtebatur. Neq; signis et tabulis Arbores
efficiendis aspernabantur populū albā/et item nigram: et salicē signis et
et carpinū et sorbum/sambucū et ficū. Que arbores cum siccita- tabulis fa-
re et æquabilitate ad excipienda seruādaq; pictorū glutiniamē- ciundis
ta et illiniamenta vtilis sūt. Tum ad formas exprimendas du- apte,
ctibiles quidem atq; admodū faciles. Verum inter hasce omniū
mollissimam extare tiliam in promptu est. Sunt qui ad signa cō-
ficienda iuiubam comprobant. His contraria est robur: quādo
quidem inter se et cum alijs omnibus eiusmodi materijs inso-
ciabilis omnino: et omnis glutinis aspernatix sit. Idem vitiuz
esse omnib⁹ lactumosis et crispis aiunt/ vt omne genus glutina
menti abdicent. Rasile itidē atq; densum quodq; lignū ægre co-
heret glutino. Que itē diuersa sūt natura vti est. Hedera. Laur⁹/
Tiliaq; q; calidæ sint/ cum his que humectis locis nascuntur:
q; eiusmodi omnes frigidę natura sint/ diu glutino nō coherēt
Vlmus/ Fraxinus/ Morus/ Cerasusq; q; siccæ sint cū platano &
alno/ quæ madide natura sunt/ non cōueniunt. Quin et tantuz
affuit apud maiores/ vt natura inter se nō congruentia: et con-
traria glutino connecterēt. Vt etiam simul non iugata/ sed hæ-
rentia vetuerint coagmētari. Hic illud Vitruuij quod esculeos
quidē axes admonet querquinis non iungendos.

C De arborib⁹ iterū sūmatī/ et in genere. Capi. VII.

 Erum vt de his omnibus sūmatim referā. Apud om-
nes auctores constat infæcundas arbores firmiores
esse fertilibus. Siluestres et manu ferroq; non cultas
duriores esse domesticis. Nā siuестres qdē i morbos
incidere/ qb⁹ interimant negat Theophrastus. Domesticas ve-
ro: et maxie q̄ fruct⁹ ferāt grauisimis esse obnoxias morbis p̄di-
cāt. Et int̄ feraces p̄coces serotinis/ et dulces acutis esse imbe-
cilliores statuūt. Et inter acutas atq; asp̄as solidiores putāt eas
quę fruct⁹ acerbiore ratioreq; edāt. Que alternis annis pmūt
et quę penit⁹ steriles sint/ feracib⁹ nodosiores sūt. Et istaz quo-
quāq; breuior/ eo difficilior. Et steriles magis crescūt quā ferti-
les. Addunt et eas quæ in p̄patulo et nullis neq; montib⁹ tectæ

Leonis Baptistæ Alber. De re Aedificatoria.

neq; filuis: sed crebris ventis & tēpestatib⁹ agitatę creuerint/ fir
miores illas quidē crassioresq; esse: sed breuiores/nodosioresq;
q̄ quę in cōualle et loco a vētis tuto excreuerint. Tū & arbores
ortę in locis humidis atq; opacis molliores putant: q̄ q̄ in apri
cis atq; siccis coaluerint. Et q̄ ad boream nascātur aptiores esse
q̄ quę a borea ad austrū declinēt. Et quę locis a sua natura sint
alienis natę non sec⁹ atq; abortiuas respuūt. Et meridianas q;
dem præduras fore: sed medullis cōtorqueri et min⁹ coequabi
les præstare se ad opus exequendū. Præterea aridas natura atq;
ad crescendū tardas robustiores esse q̄ quę laxę et secunde sint.
Nā qđ in his foemineā/in his vero alteris masculinā esse natu
ram putabat Varro/et candida quęq; ligna minus esse densa et
Qualitas magis tractabilia: q̄ quib⁹ color quiuis infusus sit. Et pondero
materia sa quidē oñis materia spissior/duriorq; leui est. Et quo quęq;
rum. leuior/eo est fragilior: et quo crispior/eo astructior. Tum quib⁹
natura dederit/ vt diutius in vita vigeant/ dedisse etiā vt abscis
sę tardius corrūpanē. Oñi etiā in ligno/quo minus medullę in
est/eo natura illi acrior et robustior est: quę partes ad medullā
proximiores sunt/duriores hę quidē ceteris/ac densiores sunt q̄
Cōpara cortici ppinquiore sunt neruo tenaciore sunt. Etenī in arbo
tio de ar ribus veluti in animāte p cute esse statuunt extremū corticē: p
borib⁹. carne id qđ ad cutem subest: p osse id qđ ad medullam circū ob
uoluit: & nodos in plantis per similes esse neruis putabat Ari
Alburn⁹ stoteles. Ligni partē oīm pessimā Alburnum deputāt/cū alias
ob res/tum qđ teredinib⁹ infensa sit. Adde his q; partes mate
riæ/quę dū staret arbor ad solem meridiē vrgebatur/ aridiores
erūt ceteris et graciliores/tenuioresq; tñ densiores: habebūtq;
medullā ista ex parte cortici viciniorē. Et quę item partes tellu
ri et radicib⁹ fuere finitime/stabunt ille quidē ceteris grauiore
hui⁹ signū qđ aquis egre adnatabūt: et arboris cuiusq; pars me
Vitis dia crispior/et maculę vticūq; sint/quo radicibus adiunctiores
culorum eo amfractiores intimas tamen quasq; partes supernatib⁹ con
stātiores et cōmodiores ducūt. Verū in arborę generib⁹ cōperio
tē supat. aliquas de quib⁹ optimi scriptores longe mirāda referāt. Nam
Iouis si vitem quidē seculorū eternitatē superare affirmāt. Iouis simu
mulacrū lacrum factū ex vite in vrbe Populonia ad Cęsarıs tēpora con
ex vite vt spiciebat seculis permultis incorruptū. Neq; vlli esse ligno na
tis indica turā penitus eterniorē oñes prædicāt. In Arriana Indorum re

gione haberi vites tam crassas ait Strabo vt eius truncū hoies vix amplexētur bini. Apud Vticā tectū ex cedro stetisse annos mille dućētos octo & septuaginta tradidere. In Hispania tēplo Dianę trabes ex iunipero ab anno dućētesimo ante excidium Troię vsq; ad Hanibalem durasse testant. Atqui cedro quidem Cedrus. mira est natura: si vti ferūtyna hęc arbor clauū nō tenet. In mōtibus q; ad Benacū sunt abieti genus riget: quo si feceris vas/nī prius oleo perunxeris nō cōtinebit vinū. Hacten⁹ de arborib⁹.

¶ De Lapidibus quādo eximēdi: et in opus reponēdi. qui faciliores/tolerātiores/meliores/et durabiliores. Caput. VIII.

Lapidus est etiā lapis qui p̄ muris habēdus sit: is erit duplex. Alius qui cemetis coaptādis/deuinciendisq;. Alius qui structure conueniat. De eo qui ad structurā prius. Sed multa cū breuitatis causa: tū q; nimīū trita sunt prętermittā. Neq; isthic insistam vt physica illa de lapidū primordijs atq; origine disputem: ex aque ne ac terre cōmistionibus viscosa illa principia in limū prius: subinde in lapidem duruerint: frigoris ne an qđ de gēmis asserūt/caloris vi/ solisq; radio densata cōcreuerint/ an potius vt rerū aliarū/ sic & lapidū itidem sint a rerū natura indita telluri semina. Colores ne lapidibus ex rata terrenorū corpusculorū cum liquētī aqua confusione insint. An ex innata feminis ipsius vi. An ex cepta radij impressione adsint. Itaq; istiusmodi omnia tam & si fortassis aliquid facerēt ad rem exornandam: ea tamen prętermittā: remq; ipsam edificatoriam quasi inter fabros vsu & arte probatos tractans liberius & solutius psequar/ q̄ exactissime philosophātes fortassis postulant. Cato lapidē (inquit) estate eximito: sub diuuo habeto. Ante bienniū in opus ne ponito: æstate quidē/ quo pore lauentis/ & gelicidijs/ & imbrib⁹/ reliquisve temporū iniurijs in- pis exi-
sueti lapides sensim affuescant. Nā lapidem quidē nuper ex fo- mēdus.
dina humore natiuo & succo pregnantē/ si vētorū acerbitati & subitis gelicidijs obieceris/ findetur atq; soluet. Sub diuo quo quisq; lapis q̄ sit validus: et cōtra res aduersas & lacescētes constans. Primo istiusmodi quasi preludio futuri cū tēporis æternitate certaminis cōprobes. Non ante bienniū quo imbecilles natura: et qui vitium in opere facturi erant nō te lateat et a fir-
mioribus separētur. Etenim quocūq; in genere lapides inueniri certū est inter se varios: ita vt alij sub aere durescāt: alij prui-

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

nis aspersi rubiginē trahant atq; dissoluantur et hmōi. Verū hi
quales pro locoꝝ varietate et natura sint/vsu & experiētia pul
cherrime innotescūt. Vt iam ex veterū ædificijs cuiusq; lapidis
vim et virtutē didicisse plenius possis q̄ ex philosophantiū scri
ptis et monumētis. Tamē de toto lapidū genere vt summatim
Lapidū q̄ loquar/sic licebit statuiffe. Albus quisq; lapis facilior fusco est.
litates sci Trāslucid⁹ opaco ductibilior. Et quo quisq; magis imitabitur
tu nō in= salem/eo erit intractabilior. Harena inspersus lapis collustrāti
digne. asper est. Aureꝝ si intermicabunt scintille/cōtumax. Nigrantes
si vt ita loquar scatent pūcti/indomitus. Qui guttis est angula
ribus aspersus/is erit firmior q̄ qui glubosis: et guttæ quo erūt
minores/eo erit lapis tollerātior. Et quo cuiq; color purgator
atq; limpidior/eo ęternior. Et lapidi quo venarū aderit min⁹/
eo integrior. Et quo vena ipsa cōtiguō lapidi colore p̄gruētior
eo æquabilior: et quo tenuior/eo morosior: & quo anfractior
et volutior/eo austerior: et quo internodosior/eo acerbior. Ve
narū ea est apprime fixilis q̄ sui medio lineā habuerit ductā ru
brica/aut ocrea putrenti pxima ad has erit q̄ diluto et albescen
te herbaceo colore sparsim fuscabitur. Omnīū difficillima q̄ gla
ciem p̄sertim ceruleā imitet. Venarū numerū dissidiosum & in
cōstantē indicāt: et quo directiores/eo infideliores. Lapis quo
diffractis glebulis aciem acutiore et tersiore dederit/eo erit con
cretior. Et lapis cū defringit̄ cute qui minus extabit aspera /is
erit habilior scabro. Sed scabri ipsi quo erūt candidiores/eo mi
nus erūt obsequētes. Et contra fuscus quisq; lapis vbi erit luna
minutiore/illic magis ferri acie aspernabit̄/ignobilis quisq; la
pis quo fistulosior eo durior. Et q̄ aqua aspersus summotenus
tardi⁹ arefcet/is erit crudior. Et grauis q̄q; lapis solidior & ex
polibilior leui: & leuis quisq; friabilior graui: et resonās dū feri
as lapis dēsi⁹ est surdo: & q̄ duriter p̄fricatus olebit sulphur/
acrior est q̄ q̄ nihil referat olidi: et quo deniq; ad scalprū contu
mator/eo cōtra laceffentes tēpestates rigidior & cōstātior. Ad
fauces fodinē q̄ tēpestatib⁹ p̄fruct⁹ glebis sese grādionib⁹ as
feruarit/hūc firmiore ducūt. Omnis itē lapis ferme cū defoditur
mollior est q̄ sub diuo est habit⁹: et humore aspersus: atq; infu
sus lapis tractabilior ferro est/q̄ cū exaruerit. Et suo q̄q; lapis
quo humectiore fodinē loco exēptus sit/eo cū aruerit erit den
sior: et austro flante credunt dolabiliores esse q̄ flante borea: et

borea virgēte facilius findi q̄ austro. Verum lapides ipsi quales futuri per etatē sint/si quid libeat ocius periculū facere/inditia patebūt hinc. Nam qui aqua cōmadefactus per plurimum pōderi adiecerit/erit is quidē humido dissolubilis. Qui vero igne & flāmis pertactus facefcet; sub sole æstuq; nō pdurabit. Neq; hic prætermittenda censeo digna memoratu quēdā: quę de nōnullis lapidibus veteres meminere.

CNōnulla de lapidib⁹ memoratu digna quę veteres meminere rint.

Caput. IX.

AM erit quidē nō ab re intellexisse quātum habeāt in se et varietatis et admirationis/quo quęq; aptis vsib⁹ decētius accōmodētur. Circa vōlsciniēsem et in stratonēsi agro esse lapidē prædicāt oibus edificiorū vsib⁹ accōmodatissimū: cui neq; ignis: neq; vlla tēpestatū vis noceat. Eūdemq; esse cōtra tēpestatē penitus eternū atq; incorruptibilem: et simulacrorū lineamēta qui diutissime asseruet. Cū ex incendijs vrbē restitueret Nero scribit Tacitus saxo gabino et albano vsūm p̄ trabib⁹/ q̄ is lapis ignib⁹ imperui⁹ sit. Apud Liguriā et apud Venetias/in Vmbria Piceno apudq; Belgas sup̄ peditat albus lapis: quē ferrare dētata ferra et dolare possis per facile. Et ni aliogn natura esset iualid⁹ et imbecillis/oīm egres sus foret in operib⁹. Sed pruina et gelu et aspergine rūpitur: et p̄tra auras maris minime est robust⁹. Habet histria lapidē marmori nō dissimilē. Sed his vapore et flāmis pertact⁹ illico finditur et dissilit: quā ipsam rem euenire asseuerant cuiq; lapidi qui fortis sit: præsertim albo silici et item nigro vt ignis ne quicq; p̄ferat. In Cāpania lapis est fusco cineri simillimus: cui etiam mistos putes et interiectos esse carbones: is qdē supra q̄ possis existimare pōdere leuis est & ferro dolabilis/ & p̄fus tenax/ et itē constans: et cōtra ignes et cōtra tempestates nō inualidus: sed adeo arens & sitiens/vt calcis humores confestim absorbeat et vret. Exhaustaq; & vanida pulueris instar relinquet illimēta. Hinc breui dissolutis cōpaginibns labescit opus vltro atq; corruit. At lapidi huic natura p̄trarius est globosus lapis/ p̄sertim qui sit fluuiatilis: nam semp̄ madēs cementis nō coheret. Quid illud qd in marmorarijs lapidicinis cōpertum habēt marmora excrefcere. Romę per hęc tempora inuēta sub tellure sunt fistulosa excrelosi lapidis tyburtini minutalia vnum in solidum lapidē tēpo scere.

Leonis Baptistæ Alber. Dere ædificatoria.

ris terræq; vt ita loquar fomento concreuisse. Ex lacu Reatis no videbis quo loci per abruptum illud precipitiū aqua redun dans in Nar fluentē corrui. ripæ supremū labrū indies cōcre uisse; vt argumentū hinc nonnulli sumpserint ex istiusmodi ad dimento lapidīsq; incremēto conuale ipsa faucib⁹ abstrusa esse ctam lacū. Sub agro Lucano non longe a filari flunio qua par te ad orientem versus ex altis rupibus aquæ stillantes defluūt cōcrescere indies videbis grandia pendentū lapidū glacionia / ad magnitudinē vt sint eorū quodq; onus carroq; perq; pluri morū. Is lapis recens et materno succo madens admodū tener est. Vbi vero aruerit / fit durissimus: et ad oēs vsus accōmodatī simus. Id ipsū euenire ex nō nullis veterib⁹ aquæ ductib⁹ specta ui: vt formarū latera concreta quadā gūmatione lapidis cōcru fterur. In Gallia duo spectasse hac ætate licebit digna memora tu. Nāq; extat quidē agro. Corneliano peralta torrētis ripa: ex qua grandes et plurimi globosi lapides terræ viscerib⁹ intimis cōcepti passim indies crebris locis parturiūtur. In agro Fauentino ppter Lamonis fluenti ripā adsunt natura p̄tensi vasti la pides: qui nō modicā indies vī salis vomāt: spacioq; lapidesce re arbitrenf. In agro florētino Aetrurię apud Clatim amnē fū dus est in quo alternis septēnijs prædura quib⁹ abunde cōsper sus sit / saxa in glebas redeūt. Apud cisicenos et item circa Cas sandreā verti globosā terrā in saxa refert. Plinius. In puteo la no puluis suppeditat q aq̄ maris durefcit et fit lapis. Toto etiā littore ab Oropo vsq; aulidē quicquid mari abluat lapidem fie ri et cōcretū reddi referūt. In Arabia etiā glebas ait Diodorus effossa terra suaue olentes: q̄ qdē veluti metalla fuscę igni in lapi dem vertātur. Addit et hocce demū lapides eiusmodi esse: vt cū in eos guttę aquæ pluuię ceciderint / iuncturis colliquescētibus toto fiant in muro lapis vnit⁹. Sarcophagū quoq; lapidē apud Troadem asię defodi ferunt / qui fixili vena cōiūgatur: In hunc lapidē defūctoꝝ cōmissa corpora ante diē quadragesimuz tota præter dentes assumi asserunt: et quod magis mireris / vestē cal ciamentaq; et eiusmodi vna cū corporib⁹ illata verti in lapideq; prædicāt. Cōtrari⁹ huic est comites lapis / q̄ Dariū pdidisse refe runt. Is enī corpora præseruat itegerrima. Sed de his hacten⁹. ¶ De lateribus vnde: quando: qualiter formādi: et eorum cō moditates.

Lapides
sponte na
scentes

sarcopha
gus lapis
mirabilis

ET qui constant quidem lapidis loco veteres perlubeter
 vsos lateribus: credo equidem inopia rerum et necessitate
 ductos homines primum usurpasse/ vt lateritia ponerent
 edificia: q; postea q; ai aduersum est q; id structuræ ge-
 nus opera facile/ ad vsu commodu/ ad gratia aptu/ ad perenni-
 tate firmu constantiq; existeret: persecuti sunt cum cetera tu et regias
 edes struere lateritias. Demum posteaq; seu casu/ seu industria p-
 cepere qd ignis ad firmados/ desandosq; lateres valeret / testa-
 ceo passim opere oia attollere pseuerarunt. Et quatu ex vetu-
 stissimis structuris annotaui: hoc pfecto ausum dicere/ nihil ad
 ois quos velis edificationu vsus inueniri comodius latere no
 crudo/ veru cocto: vbi coquedi & ducedi ratio diliges adhibeat
 Sed de lateritij operis laude alas. Ad rem fit qd aiut lateri ducē
 do terra pbari ea/ q; sit albicans & cretosa. Item pbari quoq; ru-
 bicosam et ea que masculus dicit sabulo. Harenosam vero & pe- Que ter-
 nit⁹ sabulosam vitanda/ et in primis calculosam oino abigenda ra lateri-
 statuunt: qd hm oi intercoquedu distorqueatur et perfindant/ tu bus confi-
 excocte spote sua atterantur. Lateres no statim effossa terra du- ciendis
 cendos putat: sed fodi terra autuno iubent/ comacerari tota p apra.
 hyemem & vere primo duci. Na si ducas bruma/ in proptu est
 fumosas fieri gelatu: sin autē solstitio/ acri estu findetur sumo-
 ten⁹ exsiccado. q; si cogat necessitas vt p hybernos algores fin-
 gas lateres: operito illico siccissima harena. Sin per estatem fer-
 uentē/ humectis paleis: na sic habiti no finduntur neq; cotorque-
 tur. Sūt qui lateres vitro habere illitos velint. Id si iuuabit cu-
 rasse oportet ne ducatur ex sabulosa/ aut nimiu macra arentiq;
 terra/ na vitru absorberet. Veru ducedi sunt ex albicanti & cre- Lateres
 tosa & leta: habediq; sunt tenues/ na crassiores q forte sint egre vitro illi-
 percoquuntur et fixura imunes no euadunt. q; si crassiores facere ti.
 oportebit incommodo pvidebit multa ex parte vbi medias per
 crassitudines vno & item alteris locis stilo perforabunt/ quo &
 siccari et excoqui comodius valeant sudore/ vaporeq; p istas ip-
 sas quasi estuationes aspirate. Figuli fictilib⁹ supilliniunt cre-
 tam albaria/ qua fiat vt vitru patinis equabilissime allique scat
 incutim. Id etiā operi lateritio coferet. Aduerti ex veteru edifi-
 cijs in laterib⁹ mistam esse parte nonnullam harenæ presertim
 rubre: et rubrica et marmor imiscere assueuisse inuenio. Expti
 sumus eadēyna ex terra reddi lateres multo firmiores/ si veluti

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

panes facturi massam prius quasi fermētarium: demū iterum atq; iterū subactā reddiderimus / vt sic admodū cerea / & omib⁹ etiam minutis calculis purgatissima. Durescūt quidem coctura adeo vt multa flāma in siliceā duritiem vertātur. Et lateres seu fiat igne id dū coquūtur / seu forte fiat aere dū siccātur / quę eadē res euenit panib⁹ / crustam adducūt solidā. Iuuabit igi^r tenues facere / quo plus adsit crustę / min⁹ medulle. Et in his experiri licet si terfi & perpoliti astruātur / durabūt ille si cōtra tēpestates qđ cui vis lapidum eque eueniet / vt terfi scabritie nō exedātur. Atqui testas quidē tergēdas putant / aut nuper exēptas ex fornace anteq̃ cōmaduerint / aut si madent anteq̃ siccescant. Nā semel madida atq; rursus exsiccata durefcit testa adeo vt ferri aciē delimet atq; cōsumat. Sed nos cōmodius pxime ductam et ad

Lat erum
tria gene
ra.

huc vrentē radimus. Atqui laterū tria apud veteres fuerunt genera. Vnū longū sexquipedē: latū pedē. Alterū palmos quinq; quoquo versus. Tertiū palmos non plus quattuor: Videm⁹ in edificijs testas p̄sertim ad arcus et nexuras pedes quasq; versus latas binos. His non eque vsos veteres publicis atq; priuatis operib⁹ recitāt: sed maiorib⁹ publica / minorib⁹ priuata struxisse edificijs. De his quoq; annotaui cū alibi in veterum monumētis: tū via Appia alia atq; alia extare maiorū et minorū laterū genera: quib⁹ varie vterētur: vt nō modo quicquid ad vtilitatem / verū etiā quicquid ad gratiā aptum et cōdecens venerit in mentem: id sedulo voluisse perficere arbitror. Vt cętera omittā lateres vidi longos digitos nō plus sex / crassos vnū / latos tris. Sed his potissimū pauimenta spicatim insternebāt. P̄ cęteris mihi pbātur trianguli / quos faciebāt hūc in modum. Laterem enī quoquo versus pedali amplitudinē ducebant crassum digitum et semis / hunc dū virebat duab⁹ lineis diametralib⁹ ab angulo ad oppositū angulū signabant linea pfunda / quę vsq; dimidiā lateris crassitudinē scinderet. Hinc igitur quattuor habebatur trianguli equeales. Lateres has p̄stabant commoditates. Nā minus capiebāt cretę / coaptabātur in fornace / eximebant / deferebātur in opus habilis: puta qui vna manu quattuor haberētur. Hos faber leui ictu inter abstruēdum alterū ab altero diuidebat. Hisq; per frontes parietū ordines inducebat latere pedali extrinsecus vt pateret. Angulo vero introrsus obiecto. Ex quo impensa quidē minor / opus gratius / structura firmior

Lateres
triangula-
res / et eo-
rum vtili-
tas.

reddebāt. Nam cum toto pariete nulli nō integrī adesse lateres
 apparerēt: tū anguli dentatim in farduris parietū illigati opus
 firmissimū reddebāt. Ductos lateres ne illico in fornacē impo-
 nas iubēt/ni persicci sint: et non ante bienniū siccos reddi: et in
 vmbra cōmodius siccati q̄ in sole asserūt. Sed de his quoq; ha-
 ctenus/ni forte addas/q̄ā annotauere terrā ad hmōi opera que
 plastica nūcupātur pbari inter egregias Samiā/Arretinam/et Terra pla-
 Mutinensem. In Hispaniā Pergameā. In Asiaynū hic bre uita itica.
 tis gratia non pretermittam. Queq; de laterib⁹ vsq; dicta sunt Samia.
 eadem in tegulis tectorum atq; imbricibus: atq; tubulis/atq; Arretina.
 omni deniq; plastico fictiliq; opere fore obseruanda. Diximus Mutinen-
 de lapide. Sequitur vt de calce dicendum sit. sis.

C Calcis et Gipsi varię species et naturę cōueniētię et differen-
 tię: et circa hęc nōnulla scitu haud indigna. Caput. XI.

Alcem ex vario lapide Cato Cēsorius improbat. Et Cato.
 calcē que fiat ex silice ad om̄e opus dānat. Tum et ad
 calcem efficiendā vehemēter est inutilis lapis q̄squis
 exhaustus/arridus/putrēs/inquo excoquēdo ignis
 nō inueniat quid absummat: quales sunt tofinci: et q̄ circa Ro-
 mā agro Fidenate atq; Albano subruffi atq; pallētes sunt. Ter-
 tia enī parte sui pōderis q̄ suus fuerat lapis leuior sit calx opor Calx.
 tet ea/quā periti p̄bent. Quin et lapis nimīū siccolus et natura
 madens/q̄ sub igne vitrescat/haud quāq; est ad calcem efficien-
 dam vtilis. Viridis (inquit Plini⁹) lapis igni vehemēter resi-
 stit. At nos de porphirite lapide cōpertū habemus/non modo
 fāmis nō excoqui/verū et cōtigua queq; circūhereant saxa in-
 tra fornacē reddere/vt ignib⁹ ne quicq; satis excoquant. Atqui
 & terricosum quoq; lapidē/q̄ calcem impurā reddat/respuūt.
 Sed calcem in primis laudant veteres architecti: quę de lapide
 fiat preduro et admodum spisso et presertim albo. Hanc enim
 cum ceteris vsibus non incōmodam: tum maxime testudinib⁹
 firmissimam ducunt. Secūdo loco probant calcem eam: que sit
 ex lapide alioquin non leui & putri: sed fistuloso. Hanc enī ad
 opus tectorum esse omniū precipuam & ceteris ductibiliorem
 et reddere opera splendidiora cēsent. Vidim⁹ & in Gallia vsos
 architectos calce non alia/q̄ que facta sit ex collectitio torrētū
 saxo globoso/fusco/p̄duro et eiusmodi/vt possis putare silicē
 eam tamen in opere tum saxo/tum lateribus multa per tēpora
 d iiii

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

- egregiam prestitisse firmitateꝝ p̄stat. Inuenio apud Pliniū eam quæ fiat ex molari lapide calcē esse natura pingulentam: idcirco ad omnes vsus percōmodam. Nos experto intellexim⁹ euz molarem lapidē qui guttatim sale asper⁹ est/ cū rudior ac perinde aridior sit non succedere. Eū vero alterū salibus nō mistū qui spissior et limacū frangatur tenuiore est puluere/ succedere. Sed lapis vt cuncꝝ sit/ ad calcē effossus vt ilior erit q̄ collectiti⁹: et ex ymbrosa humentiꝝ fodina exemptus/ q̄ ex areniti: et ex albo ductibilior q̄ ex fusco. In Gallijs apud maritinas Eduorum regiones calcem lapidis inopia ostreaceis conchilijsq; efficiunt
- Gypsum. Est et calcis genus gypsum: fit enim et ipsum lapide excocto: tā et/ si Cypro et Thebis fodi gypsum referūt sūma tellure solibus cōcrematum. Sed gypseus oīs lapis a calcis lapidib⁹ differt/ qđ tenerrimus sit/ friabilis/ præter vnū/ qui in Syria foditur. Nam prædurus quidem est. Differunt etiā quod gypseus lapis horis non plus viginti: qui vero lapis ad calcē est/ horis non min⁹ sexaginta coquitur. Gipsi quattuor aduertī esse per Italiā species harum duꝝ tralucidæ/ duæ nō tralucide. Tralucidarū vna glebis aluminis/ seu potius alabastro est similis: hanc Squameolā nūcupant/ quod tenuissimis quasi squamis coherentibus et paginatim cōpressis p̄stet. Altera squameosa quoꝝ est: sed magis sali similis fusco q̄ alumini. Non tralucidarū autē species ambæ cretā obdensatam imitantur. Sed est altera albicans et suppalens: altera pallori suffusum colorē habet ruffū. Postremę prioribus dēiores inter postremas subruffa tenacior. Inter priores quæ purior/ ea cādidiora et splendidiora in dealbarijs operib⁹
- Gypsum. figilla et coronas prestat. Apud Arimīnum gipsū inuenies solū Arimiū. dum/ vt dicas esse id marmor: aut alabastrū: ex eo iussi tabulas Gipsi cō- ferra dentata ferrari ad opus crustationum cōmodissimas. Omfectura. ne gipsū nequid p̄termittā/ malleis ligneis affligi et cōteri/ vsq; in farinā reddat: loco siccissimo accumulatum seruari/ statim p̄duci/ aqua celerrime infundi/ confestim ad opus adigi oportet.
- Itē calcis. Calx contra: nō enī tunsā verū ex gleba infundi: et multo quidem ante cōmacerari oportet aqua exuberante prius q̄ in opus præsertim tectorū immisceas/ quo si qua fortassis gleba parū fuerit ignibus excocta maceratiōe diutina soluaturn atq; liquefcatur. Nā cū recens et non penitus proluta et p̄macerata sūmitur/ qđ in ea sit latentes subcrudi aliq; calculi/ euenit vt hi quidē indies

putrescant: et subinde emittant pustulas / quibus omnis expol-
 tio vitietur. Adde quod calce non vno simul vt ita loquar plu-
 uio infundere sed sensim oportet madefacere alteris atq; alteris /
 atq; itē alteris aspersionib⁹ / quoad plane sit ebria reddita. De hic
 loco humecto et sub ymbra pura sine vlla rerum aliarū mixtura
 et nihil plusq̄ sūmotenus leui opta harena asseruāda est / quoad
 temporis mora liquidius fermentet. Et opertū quidē habēt cal-
 cem diuturna huiusmodi fermentatione multū ad virtutē au-
 gere. Nos qdē veterib⁹ ac desitutissimis in scriptis relictā / post
 annos vti ex multis pieturis p̄spicue patebat / quingētos nup
 inuentā vidim⁹ madidā et liquentē / et vt ita loquar maturam
 adeo vt mollitie mella ossiumq; medullas lōge superaret: Atq;
 ea quidē ad quēuis vsū nō est vt putes q̄modi⁹ posse quippiā
 inuediri. Duplum refert sic habita harena: q̄ quæ recenter ex-
 tincta misceatur. In his igitur calx atq; gipsum nō pueniunt / in
 ceteris pueniūt. Illico em̄ eximas ex fornace: ac sub ymbra & sic-
 co in loco habeas / mox infundas oportet. Nā siue fornace ipsa
 siue alibi ad auram ad lunā / ad solem adseruetur: p̄sertim æsta-
 ste ocissime resoluet in cinerē / et fiet inutilis. Hactenus de his
 Fornacib⁹ lapidē ne imponas monent ni cōfregeris / ita vt sint
 frustra glebis nō minora / sino illud quod facilius coquatur. Cō-
 pertum quidē est medijs in lapidib⁹ p̄sertim globosis interdū
 adesse vacuas aliquas cōcavitates: quib⁹ aer inclusus plurimū
 afferat detrimenti. Nā succenso fornacibus igne fit vt istic seu
 frigore introrsus abscedente aer perstringatur / seu in calescen-
 te demū lapidē idē aer in vaporē exaugeatur / fit inq̄ vt cōtume-
 scat et quaq; versus p̄fracto carcere quo cohercebatur imani so-
 nitu aciq; impetu erumpat / totāq; fornacis congeriē disturbet
 atq; peruertat. Et sunt qui lapidibus istiusmodi viderūt media Vermes ī
 intus vigere animantia cū aliā et diuersa / tū vermes piloso dor lapidib⁹.
 fo et multipedes / qui quidē fornacibus soleāt dispendiū afferre
 Neq; hic nō subiugā digna quādā memoratu de reb⁹ istiusmo-
 di / quę nra etate visā sunt. Nō em̄ hec scribim⁹ solū fabris / verū Anguis
 et studiosis etiā rex dignarū. Qua de reiuuat intermiscere inter viu⁹ in va-
 dum quę delectent: & ab re tñ atq; instituto aliena nō sint. Mar sto lapide
 tino quinto pōtifice maximo / allatus extitit anguis reptus La spiramen-
 tio a fabris apud fodinas vitā ducēs in vasto quodā lapide cir- tis obstru-
 cū omnib⁹ a spiramētis obstrulis. Repertę et aliquot ranę / & itē so reptus

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

Vellinus mons. cancri/ sed hi qdē mortui. Tū et cādīdissimo marmore in medio per hæc tēpora frondes arborū repertas testor. Vellin⁹ mons/ qui Brutios a Marcis diuidit/ oīm præcellus toto vertice caluescit lapide albo/ et rediūuo illic q̄ pte in brutios spectat/ passim videbis diffractos lapides refertos sigillis concilioꝝ maritimoꝝ: nō ampliorib⁹ q̄ vt ea sub vola man⁹ capias. Quid illud?
Saxa veronensia. Ex agro Veronēsi idies colligūtur saxa cælo strata signo quiq̄ folio certis et cōparibus lineis aptissime p̄scripta atq; bellissime imbricata naturæ arte admirabili et p̄finita/ vt imitari subtilitatē operis possit prors⁹ mortaliū nemo. Et quod magis mirere nullū huiusmodi inuenies lapidē nisi inuersū/ ipressaq; signi formā obtegentē: q̄ facile putes naturā nō admirationi hominū/ sed sibi effinxisse tantas delicias artificij sui. Ad rē redeo. Nō hic inistā referēs quo pacto focivestibulū p̄furniūq; testudinare/ et interiorē igniū sedē coaptare oporteat/ vt extuās flāma respiret/ vt suis quasi limitibus coherceat/ vt in vnū ad op⁹ coquendi cōfluat tota igniū vis atq; p̄spiret. Neq; p̄sequar quo pacto sensim succedere & ignē nō intermittere/ sc̄q; dū flāma ad supremū vsq; nequicq̄ fumosa exeat: et sūmi intra fornacē lapides candescāt/ et coctū lapidē nō esse nisi cū flāmis turgēfacta q̄ circūhiarat fornax sese receperit atq; perstrinxerit. Mirū in quo naturā spectes elementi. Nā si calce cocta ignē sub demeris/ fiet calcaria fēsū minus in imo calens/ in sūmo vero magis multo reddetur ignita. Nunc qm̄ his operibus perficiendis nō calce tantū/ verū et harena opus est: de harena ipsa nobis dicendū est.

Harenarū tria genera diuersa quoq; varijs in locis edificandi materia.

Capitulum. XII.

Harena

Harenarū tria sunt genera/ Fossicea/ Fluuiatilis/ Marina. Omnium optima fossicea. Atq; ea qdē multiplex est/ Nigra/ Cana/ rubra et carbūculus et glareosa. Si quis me roget quidnā esse harenā statuā: fortassis dixerō eā esse/ quę maiorib⁹ p̄fractis lapidib⁹ minutulis p̄stet lapillisculis. Tameſi Vitruuio placuit harenā & p̄fertī ī Aetruria quā carbunculū dicit/ genus esse quod dā reræ ignib⁹ a rerū natura intra mōtes inclusis peruste et redditæ/ vt sit iā terra nō cocta solidior et toſo ipſo mollior. Verū inter hæc oēs harenas præferunt carbūculū. Aduertī romę publicis ædificijs vſos nō in postremis rubra. Cava intra fossiceas vltima est. Glareosa sū

damedtis farciūdis cōmoda est. Sed inter primarias pximo loco annumerāt glareā tenuiorē p̄sertim quę angularis & ab cō terræ imissione imunis sit; vt̄ est quę apud Vilumbros abūde suppeditat. Subinde harenā pbant/quæ ex fluento post primā supremā cutē abrepta eximatur. Et inter fluuiatiles torrentiū/ et inter hæcē vt̄ilior quę intra mōtes pniorib⁹ profluuijs sub̄stitit. Extremo venit loco harena q̄ ex mari excepta sit: et inter maritimas nigrantē ac vitrosā nō omnino vt̄uperāt. Apud Pī cētes agro salernitano harenā ex mari sūptam fossiceę nō post ponūt. Sed eius regionis nō oī ex littore desūptam pbant. Nā cōpertū quidē habent littorib⁹/quæ ad austros excipiendos pateant/harenā esse oīm deterrimam. Que vero ad libycū spectēt littora/ea quidē harenā ferre minime pessimā. At inter maritimas harenas esse cōmodiorē p̄stat/quæ ad rupes subsideat: gra no ve crassiore sit. Atqui habēt harenę quiddā quoetiā differāt inter se. Māq; marina inarescit difficile & sulfugine dissolubilis Harenaz differētia
madescit cōtinuo atq; subfluit. Inde igitur onera egre et nunq̄ fidissime sustinet. Fluuiatilis q̄q; humectior est q̄ fossicea: eaq; de re ductibilior et tectorijs habilior. Fossicea p̄pter pinguedinē tenacior: sed facit rīmas: ea de re cōcamerationib⁹ adigūt/nō ad tectoria. Sed erit harena optima suo in gnē quęq; fricata et p̄stricta manib⁹ stridorē faciat: et quæ in candidā vestē excepta nō coīquinabit: neq; terrā subsidentē relinquet. Cōtra erit harena nō bona: quæ p̄ se lenis et nequicq̄ aspa: et colore odoreq; luteā terrā imitē: quę ve intra aquā exagitata/aquā reddet plurimum turbulentam et limosam: quæ ve ī area relicta ilico herbescet: eritq; non bona/que dudum conuecta diu extiterit sub ære ad solem et lunam et pruinas: nam terricosa efficitur et putris: et perinde cum ad producenda arbuscula et caprificos parata: tum ad continendam structuram infirmissima. Diximus de materia/lapide/calce/et harena: quę a maioribus pbarentur Sed locis non omnibus dabitur/vt̄ ea pro instituto rebus agēdis cōmoda et parabilia inueniamus. A siam aiebat Cicero pro Mosedifi p̄ter copiā marmoris/semper ædificiorum et signorum gloria candi ap̄ floruisse. At marmora locis oib⁹ nō inuenies: alibi aut nullus diueras est lapis: aut si est/is quidē non ad oēm vsū est habilis. Tota gentes Italia ab ea ea parte quæ ad meridiē vergit/fossiceā reperiri harenā testantur: ab Apēnino citra nō reperiri. Babylones inquit

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

Plinius bitumine Carthaginiēses luto vtūtur. Alibi omnino lapidis inopia cratib⁹ et argilla edificāt. Budinos refert Herodotus cū priuatas / tum etiā publicas eedes nō re alia edificare q̄ ligno: vt etiā vrbis mœnia atq; ipsa deorū simulacra sint apud eos lignea. Neuros ligno penit⁹ carere ait Mella: vt lignorū loco succedere cogātur ossa. Aegypto iumentorū segestionib⁹ focum fouēt. Hinc est vt alij alia sibi habere p̄ necessitate et rerū oportunitate diuersoria cogātur. Apud ægyptios sunt qui vel regias domos harundinib⁹: apud Indos qui cætarū costis sibi edificēt. Apud Dedaliā in Sardis suffossa tellure habitare scribit Diodorus. Carris Arabiæ oppido muros / domosq; massis efficiūt salis. Sed de his alās. Itaq; vt dixim⁹ nō omni loco eadē lapidis harenęq; et hmōi est copia. Sed diuersis diuersa et naturę et rerū existit ratio atq; modus. Idcirco his vtī oportet q̄ sup̄ peditant: & in his ipsis adhibēda est cautio: primo vt habiliores & cōmodiores / selectos paratosq; habeam⁹: pxime vt edificādo aptiorib⁹ vtamur / suis qbusq; locis cūcta recte disptiēdo.

CAn inchoādorū edificiorū tēporis obseruātia conducatur: quibusq; præcibus / augurijs / seu veneratione captādum sit initiū.

Caput. XIII.

Equit vt paratis rebus / q̄ recēsuim⁹ / materia / lapide / calce / harena: nūc de p̄struēdi edificij ratione & modo trāsigam⁹. Nā ferrū quidē æs atq; plūbū et vitrū et reliqua istiusmodi vt pares nihilo plus opus est industria / q̄ vt coemas atq; in vñ cogas / quoad in opere perficiēdo nō desint tam etsi de his seligēdis et distribuēdis dicem⁹ suo loco / quę ad operis ornamentorūq; rationē absoluēdā pueniant. Atq; nos quasi opus facturi sumus & manu edificaturi ab ipsis fundamētis rem ordiri aggrediemur. Sed hic prius est vt iterū admoneā p̄fanda esse tēpora cū publica / tum & priuata nra / nostrorūq; eiusmodi sint: nequid aggrediamur: in quo perturbatis rebus aut inuidiā captes si pseueres edificādo: aut dispēdiū si deseras. Adde q; & nature tēpora in primis erūt obseruāda. Nā videre quidē licet / vt ea q̄ p̄ hyemem edificātur / locis p̄sertim frigidis gelent. Ea vero q̄ per estatē / locis p̄sertim æstuosis arecant / prius q̄ cohereant. Hinc igit̄ admonēbat Frontin⁹ architectus esse ad opus exequēdum apta accōmodataq; tēpora: quę sunt a kalēdis aprilis ad kalēdas vsq; nouembris / intermisso æstatis

feruore. Sed pro locorū varietate et cœlo opus maturandum aut pducendū statuo. Itaq; si cum his cūq; ceteris reb⁹ quæ supra recensuim⁹ bene tibi pueniet: erit demū area futuri operis describenda / signatis in solo spacijs sua et linearū et angulorū dimensione. At sunt qui admonēt bonis initijs inchoandā esse ædificationē: pmaximi quidē interesse quo quidq; tēporis momento in rerū præsentiu⁹ numero esse occeperit. Lutius Tarutius vrbis Romæ natalē diem adinuenisse fortunæ successibus annotatis prædicatur. Tantāq; h̄re vī ad res futuras ipsū hoc inij momentū putarūt sapientissimi veteres: vt fuisse Iulij firmicus maternus referat / qui mūdi geniturā ex rerū euentib⁹ cōpertā fecerint: ac de ea re accuratissime scripserint. Nāq; Escula Nota sub
36 pūs Annubiusq; et istos secuti. Petofiris et Necepso sic fuisse q̄ signo di
37 hanc affirmāt: surgente ab horizonte Cancro et Luna ex dimidio es natalis
38 sole in leone / saturno in capricorno / icue ī sagittario / marte in vrbis pos
 scorpione / venere in libra / mercurio in virgine. Et profecto tē- nēde esse
 pora si recta interpretamur plurimū pleriq; in rebus possunt. debeat.
 Nā et quid illud qd̄ aiunt die brumali pulegiū aridū florescere /
 inflatas vesicas dirūpi salictorū folia. Malorū granaverti ac cir
 cūagi / muriūq; iocusculis fibras nūero indies ad lune numerū
 cōgruere atq; æquari. Ego vero etsi istius disciplinē p̄fessorib⁹
 et tēporū obseruatorib⁹ non tantū tribuā / vt eos existimē suis
 posse artibus certā prestare fortunā rebus: nō tamē est vt asper
 nandos ducā siquādo disputent p̄scripta istiusmodi tēpora mo
 nente cœlo vtrāq; in partē posse q̄ plurimū. Sed vti ea sese ha
 beat res / seruaſſe quæ admonent: aut plurimum p̄derūt si vera
 sunt: aut minimū nocebūt si erūt falsa. Adderē hic aliqua riden
 da / q̄ veteres pbauere inchoādis reb⁹: sed nolī interpretant̄ se
 cus atq; res ferat. Et p̄fecto ridiculi: qui bono itē omine cū cete
 ras res: tū et ip̄imis areæ p̄scriptionē inire iusserūt. Veteres his nes vete
 sup̄stitionibus adeo vacabāt: vt esse primū militē in delectu cō rum.
 scribēdo curarēt: ne ei esset nomē vlla ex parte infaustū: tum et
 lustrāda colonia atq; exercitu bonis nominib⁹ eligebāt / qui ho
 stias ducerēt: et locādis vectigalib⁹ cēsores. Lucrinū lacū ob no
 minis foelicitatē esse oīm primū instituere. Tum et malo noīs
 omnis p̄moti quæ pri⁹ Epidamnū vocabat̄: ne indānum eo na
 uigātes ire dicerent Dyrrachiū appellari voluere. Eadē rōne &
 Beneuentū / quod prius Maloeton diceret̄ nūcupauere. Rideo

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

hic nam bona etiã verba et precãtia adiungi placet. Et sunt qui affirmet hoim verba tanti esse/ vt vel a feris mutisq; rebus audiantur. Sino illud Catonis verbis lassatas boues instaurari. Solere quidẽ hoies aiunt impetrare a solo patrio verbis & precibus/ vt insuetas et alienas alat arbores: ipsasq; arbores exorari posse vt trãsmigrent/ et in alieno accrescant. Iam mihi postea q̃ inepti esse cœpimus/ aliorũ ineptias recẽsendo illud ridiculi grã nõ omittã/ quod aiunt adeo audiri hoim gen⁹/ vt rapã affirmant ampliorẽ crescere: si dũ seratur obsecratur/ vt sibi et familie et vicinis benigne pferat. Quæ qdẽ res si ita sunt: nõ intelligo cur ocimum herbã putent/ quo magis cũ maledictis et probris satũ sit/ eo fruct⁹ letiores afferre. Sed missa hæc faciam⁹. Ceterũ p̃stare quidẽ arbitror/ si oĩ opinionũ incerta sup̃stitutione despecta/ rẽ ipsã sancte & religiose aggrediemur. Ab Ioue p̃cipiũ mus: iouis oĩa plena. Ergo purificato animo: & sc̃te pieq; adorato sacrificio/ inchoari tantã rẽ p̃placebit: his maxime habitis precib⁹ ad superos/ qbus poscat: vt opẽ auxiliũq; p̃beant operi/ & faueãt cœptis/ quoad fauste/ feliciter/ p̃spereq; eueniat res: sitq; lōga cũ sua suorũq; hospitũq; salute et salubritate: cũ rerũ firmitate: animi equabilitate: fortunaz incremento/ & industriæ fructu/ et glorię p̃pagatione: bonorũq; omnium perennitate/ atq; posteritate. De his hæctenus.

Attende.
in reb⁹ in
choandis
dei ip̃lorã
duz prius
auxilium

LEONIS BAPTISTE ALBERTI DE OPERE LIBER TERTIVS INCIPIT.

Operis astruendi ratio: structure partes: quot: quæ: quib⁹ indigent. Fundamentũ structuræ partẽ esse minime: et vbi faciendum prius mature delineandũ esse. Capitulum primũ.

Mnis astruendĩ opis ratio/ hac vna in re versatur atq; cõsumitur: vt pluribus ordine congestis et arte compactis rebus: seu sint illi quĩdem quadrati lapides: seu cementa: seu materia: seu qd aliud vis solida ex eis/ et quoad ei⁹ fieri possit integra vnitaq; cõstructio perducat. Integra cõnitaq; ea dicentur/ quorum partes a partibus neq; resecte/ neq; distũcte/ neq; nõ suis insitæ locis sint. Sed toto linearum tractu cohereant atq; consequantur. In structura igitur considerasse oportet/ quenam in ea pri-

marię sint partes: et quę partiũ lineę atq; ordines. Structurę p
 ficiundę partes minime obscurę sunt. Namq; sũmum/infimũ
 dextrum/sinistrum/proximum/distans: et quę inter has extre
 mitates intercurrent media/ex se patent. Sed quid cuiq; inlit:
 cur inter se differant: non oēs intelligunt. Neq; enim est opus
 tollere vt putant imperiti/lapidem lapidi: et cementa cementis
 suprastruere. Sed diuersę cum sint partes: longe diuersis indi
 gent rebus et industria. Aliud enim fundamentis: aliud procin
 ctui & coronis. Aliud angulis & apertionũ labris. Aliud extre
 mis cutibus. Aliud intimis parietum infractionib⁹ et crassatio
 nibus debetur. Quod autem cuiq; debeatur/nostřũ erit profe
 qui. In his igitur absolueudis ab ipsis fundamentis incipiẽm⁹:
 eos vt diximus imitati: qui manu sint opus effecturi. Fũdamẽ
 tum/ni fallimur/structurę pars non est: sed locus videlicet ac Fũdamẽ
 sedes: in q̄ structura ipsa tollẽda statuẽdaq; sit. Nã si dabit area tum
 penitus solida atq; omnino constans lapidea fortassis: quales
 apud Veios nõnullas inuenias: quęnã tibi illic erũt fundamẽ
 ta iaciunda potius q̄ vt structurã ipsam attollas. Apud Senas
 visuntur maxime turrium moles/ ipso primo et nudo in solo
 positę. Est enim mons solidus substratus tofo. Fũdatione igitur
 hoc est itione in fundum atq; soffura erit op⁹ vbi firmũ sta- Qualiter
 bileq; solum proficissa demissaq; fouea quærẽdũ sit: quod ipsũ ædificatu
 fieri ferme plerisq; oĩbus in locis cõuenit: de quibus postea. Cõ ro solum
 modum futurũ solum inditio erunt hæc/ si nulle aderunt her- cõmoduz
 bę/ quę humectis in locis soleant: si arborẽ aut nullã ferat: aut eẽ debeat
 eam tantum: quę nisi in præduro et densissimo oriatur. Si cir
 cũ multo erunt oĩa siccissima et penitus arentia. Si lapidosa la
 pide nõ minuto/ non globeo: sed angulari solido præsertim fili
 ceo. Si sub se neq; scaturient fõtes/ neq; fluentum puadet. Fluẽ
 ti. n. natura est/ vt aut rapiat sēpiterne quoad motu valeat/ aut
 importet. Ea re fit vt plana/ quę propter fluuius excurrit/ soli
 firmitatem præstent non prius/ q̄ vbi sub alueum descenderis.
 Prius q̄ quicũ fodere incipias angulos arearum et omnes late
 rum lineas diligentissime iterum atq; iteruz annotasse te oportet:
 quales futuri sint et quo statuatur loco. His angulis ponẽ
 dis norma op⁹ est nõ pusilla/ sed prægrandi: q̄ directionũ lineę normave
 certiores consequant. Normã veteres cõficiẽbãt trib⁹ rectis re terũ archi
 gulis in ynũ triangulũ ðiunctis: quarũ erat vna cubitos tris: al tectorum

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

tera quattuor: tertia cubitos erat quicq. Atqui hos quidē angulos ponere imperiti/nisi reb⁹ omnibus q̄ aream occupēt/ amotis et solo prius reddito vacuo et penit⁹ complanato nesciūt. Ea q̄ de re/qd̄ in hostiū agro moderātius facerent/repēte raptis maleolis/fabros vastatores ad diruēda et delenda omnia imittunt. Quorū est error castigādus. Nam multa et fortunæ iniuria/ et temporū aduersitas/et rerū casus atq̄ necessitas possunt afferre quæ moneant/vetentq̄ nequid cēpta p̄sequare. Et interea dedecet p̄fecto nō parcere veterū laborib⁹/et cōsulere ciuiū cōmodis/his q̄ assuetis maiorū suorū laribus capiāt: quādo et perdere et prosternere/et funditus cōuellere quicq̄ vbiq̄ sunt/ex arbitrio semp̄ relictum sit. Itaq̄ pristina velim serues itegra quo ad noua illis nō demollitis attolli nequeant.

Fundamēta lineis p̄signāda: circa quę graui⁹ q̄ ceteris quibusq̄ partib⁹ peccatū fuerit: nisi in solido potissimū fundaueris.

Caput. II.

Vndamētis describēdis meminisse oportet prima parietū exordia & foccos/quos etiam fundamēta nūcupant/habēda esse quota parte sui ampliora/q̄ sit futura pars: eorū imitatione qui alpib⁹ Aetrurię p̄ nives ambulāt. Nam hi quidē pedib⁹ adigunt cribros funiculis in eū ipsum vsū cōtextis: quorū amplitudine vestigia minus imergant. Anguli ipsi quo pacto annotētur/esset nō facile examissim p̄sequi verbis solis: qd̄ sit eorū captandorū ratio ex mathematicis ducta: et lineaz̄ exemplo indigeat: res ab instituto aliena: de qua alibi in cōmentarijs rerū mathematicarū trāsegimus. Tentabo tñ atq̄ enitar quātū hic conferat ita loqui: vt qui ingenio valeas/facile intelligas multa/vnde totā rē postea ex te cōsequaris. Obscuriora fortassis quę videbūtur/ si libebit

Fūdamēta ad vnguē tenere ex cōmentarijs ipsis petita percipies. Nos qui ti diffiniēdem fundamenta diffiniētes assueuimus lineas dirigere/ quas di mod⁹. radices nūcupamus/hūc in modū. A media enī fronte operis/ ad posticū protēdo lineā: ad cui⁹ dimidiā longitudinē figo teluri clauū: per quā trāuersam duco ex geometrorum monitis perpēdiculārē. Itaq̄ ad hasce duas lineas/ quicquid demetiēdū est redigo: succedunt omnia bellissime: p̄stō sunt æquidistātes certissimi finiūtur anguli: partes partibus respondēt/apteq̄ cōformātur. Qd̄ si forte dabit vt interiectis parietib⁹ veterū edifi

ciorū captā di angulū terminū ac sedem radio visus expedire no
 tasse non queas: tibi æque distātes lineæ ducendæ sunt ea / qua li
 bera et expedita patebit via: hinc signato intersectionis pūcto /
 cum gnomonis / tum diametri productione / tum etiā alijs æq
 distantibus ad normam coequatis lineis rē pulcherrime asseq
 mur. Neq; erit non accōmodatissimū radios visus locis super
 eminētib⁹ terminare linea: quo illinc dimisso perpendiculo cer
 ta præstetur directio atq; progressio. Signatis peride lineis et
 angulis fossionū pueniret quidē oculorū et intuitus vim habe
 re qualē per hæc habuisse tēpora hispanū quēpiā fabulantur.
 qui aquarum venas per terræ intima serpētes / non secus discer
 nebat ac si in aperto fluerent: Tanta sub terra succedunt inco
 gnita: quibus non tuto onus et impēsam ædificationis substi
 nēdā committas. Et oportet profecto cum toto ædificio / tum
 præsertim ipsis fundamētis nihil negligere: in quo cauti et cir
 cūspecti ædificatoris ratio et diligētia desiderari possit: quādo
 in cæteris siquid erratum est / lædit leuius: & emendatur facili⁹:
 et perfertur cōmodius q̄ in fundamētis: in quibus nulla erra
 ti excusatio admittenda est. At veteres / quod faustum et felix
 sit / fodito inquirūt / vsq; dum solidū iuenias. Habet ei tell⁹ sub
 duplices et multiplices cutes: alias fabulosas: alias harenosas:
 alias calculosas et eiusmodi: sub quib⁹ ordine vario et incerto
 dēsa & cōcreta substitit cutis: ferēdis ædificijs validissima. Quæ
 et ipsa quidē varia est: neq; ceteris sui generis vlla pene in re si
 milis. Sed alibi durissima & ferro prope inexpugnabilis: alibi
 crassior: alibi nigricās: alibi albicās: quā ceteris ibecilliorē ple
 riq; putāt. Alibi cretacea: alibi to finea: alibi ex q̄dā argillē gñe
 imista glarea. De quib⁹ oibus quēnā sit optima certū dari aliud
 nullū iudiciū potest p̄ter vnū: vt eā pbent: q̄ ferrū egre excipiat
 q̄ve aqua imissa minime dissoluat. Et solidū ea de re nullū ha
 beri putāt certi⁹ atq; cōstāt⁹: q̄ qd ad aquā p̄ terrē viscera scatu
 riētē sublit. Nos vero doctos & peritos oēs incolas et vicinos
 architectos psulendos putam⁹. Qui qdē & veterū ædificiorū ex
 emplo: & ponendorū indies vsu recte ist⁹ ædifices: regionis so
 lū quale sit et qd valeat facile didicisse potuere. Dātur tñ argu
 mēta de soli firmitate p̄tentāda & cognoscēda. Nam vbi graue
 aliqd per solū puolutaris / aut ex alto cadētem dimiseris: et nō
 subcōtremuerit locus: aut aquā ex patina / illic statuta / crispātē

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

nō reddiderit: nimirū firmitatē istīc polliceri interpretabimur. Tu tamen solidū inuenies nō semp̄ om̄i in loco: sed dabitur regio vti est apud Adriā / apudq; Venetias / vbi sub congestitia inuenias aliud nihil ferme præter solutum limum.

CVaria locorū genera: nec vlli fidendū illico: verum in primis cisterne / puteiq; fodiēdi palustrib⁹ in locis inuerse preusteq; sudes et pali maleis haud grauiorib⁹: sed ic̄tu crebro adusq; sublimē figendi.

Caput. III.

Iuersa igi^r tibi erit foundationis ratio / p̄ locorū diuersitate exequēda. Locorū alius elatus / alius depressus: ali⁹ inter hęc medi⁹ / vtputa q̄ accliuis sit: hic adeo ali⁹ us siccior & aridior: vti sunt p̄sertim mōtium iuga et vertices. Ali⁹ penitus madēs et infusus: vti est qui apud mare: apud lacunas & intra cōualles subsidat. Ali⁹ ita est positus / vt neq; siccus oīno: neq; penit⁹ madens sempiternē sit: vti natura sui sunt accliuia: vt qb⁹ aque nō persistūt imotē & cōtabescētes: sed lapsu aliquo per pronū deducūtur. Nullis locis illico fidendū est inuento qđ ferrū respuat: posset enī id esse in cāpestri parte vt et infirmū: ex quo maxima iactura et totius operis ruina olīm cōsequeret. Nosq; vidim⁹ turrim apud Mnestorē / Venetiarū oppidū / q̄ post annos aliquot q̄ absoluta extitit / pōdere sui perforato cui incūbat solo / vti res mōstrauit / tenui & imbecilli ad sūma vsq; ppugnaculz imersum ierit: quo magis incul pādi sūt q̄ nō solido istiusmodi a natura substrato & substituto p̄cipue vt ferat ædificia: sed vel macerie aliq̄ veteris ruine inuenta / nō eā quāta et qualis sit fundit⁹ perscrutant: sed in ea p̄altos parietes attollūt incōsiderate / et minuendē impensē auuiditate / oīm ædificationē vltro perdūt. Preclare iccirco admonētur / vt oīm primi fodiātur putei. Id quidē cū ceteras ob res / tū vt aperitissime pateat quātū queq; sese habeat cutis ad opus tolerādum aut infirmandū. Accedit qđ ad multas rerū agendarū cōmoditates & aqua inuēta / et q̄ egerantur cōferet. Accedit etiā q̄ hinc ad aperta respiratio a subterraneis exalationū motib⁹ tutā illis famq; prestabit ædificio firmitatē. Itaq; seu puteo / seu cisterna / seu cloaca / seu quauis pfūdiore fossione recognitis q̄ sub terræ latitabāt cutibus / cōmodissima eligēda est / cui opus cōmittas. Tū et elato & quocūq; etiā in loco: vñ p̄fluēs vnda conuellerē / aut asportare quippiā valeat: pfundiorē oīno iduxisse fossam

Turris
Mnesto-
rea.

cōferet. Nā assidua imbrū iteratione mōtes ipsos ablui/abster
 gi/atq; p̄inde iminui/inditio est: qđ extātes speculę indies expe
 diti⁹ visunt: q̄ interiecto mōtis primit⁹ nō apparebāt. **Maureli⁹** **Maureli⁹**
 us mons q̄ supra Florentiā est/patrū nostrorū etate multa vire **mons flo**
 bat abiete. At nūc nudus & asper relic⁹ est/imbrū ni fallor ab- **rētinus.**
 sterfionib⁹. Decliuib⁹ areis iubebat Iunius Columella inferiori
 ri a parte & loco p̄ssiore fundamēta ordiri auspicaremur. Perite
 id quidē. Nāq; p̄ter id qđ illic iacta/et p̄structa admodū suis co-
 aptata locis p̄sistent: quasi fultura valida renitētur aduersus ea
 q̄ mox si q̄des p̄latare libuerit/ad partē superiorē applicabunt.
 Fiet etiā vt q̄ fortassis vitis subsequi ad istiusmodi fossiones in
 terdū soleant hyāte solo atq; labēte/min⁹ te lateāt/minusq; no
 ceāt. Paludosis in locis laxā adaperire fossam cōuenit: fossaq;
 latera palis/cratib⁹/tabula/alga/limo & istiusmodi reb⁹ muni
 enda hinc atq; hinc: ne aqua subinfat. Mox exhauriēda siqua
 residua intra munitiones inest aqua/egerēdaq; harena/abruen
 dusq; lotosus alueus fundit⁹: quoad inuenias vbi pes vestigio
 sistat. Idē ip̄m sabuloso in solo quoad res postulet faciendū est
 Ceterū om̄is fossionis fundū ad libellā plane coequādū est: ne
 quā in partē vspiā sit decliue/quo imponēda coequatis pōderi-
 bus collibrētur. Habet enī pōdus in se hoc insitum et innatū:
 vt depressiora semp oppetat & opprimat. Sunt q̄ in palustrib⁹ fie
 ri iubēt/sed magis ad structurā q̄ ad foundationis rē pertineāt.
 Atqui sicut iubent. Sudiū et palorū copiā cacumine præusto
 pede inuerso ad sublime figito: vt sit operis huius area lata du
 plo/q̄ futur⁹ est murus: sintq; palī ad muri futuri altitudinem/
 lōgi nihilomin⁹ vna partiū ex octo: sintq; crassi vt ad sui longi
 tudinē/ita vt pars respōdeat nihil min⁹ duodecima deniq; con
 ferti cōfigātur quoad vbi plures interfigas adit⁹ nō pateat. Cō
 figēdoꝝ paloz̄ machinas vticūq; ille sint h̄re oportet malleos
 nō grauissimos: sed crebro ic̄tu incudētes. Nā prægraues cum
 sint pōdere/īmani/īpetuq; intolerabili materiā p̄tinus perfrin
 gunt. Crebritas quidem oēm soli contumaciam et peruicaciam
 assiduitate lassat & domitat. Videre licet vbi tenuē velis duram
 in materiā clauū infigere: si malleo vtaris graui, nō succedit: si
 pusillo & apto/penetrabit. Hęc de fossionib⁹ hactenus: nisi for
 te illud addendum sit/qđ interdum aut parsimonie gratia/aut
 vitandę soli intermedij labilitatis causa iuuat non vna et con-

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

tinuata fossa opus solidum pducere: sed interuallis intermissis quasi pilas tantū aut colūnas posituri fundamus: q̄ inde ab alteris ad alteras ductis arcibus/reliquus paries supextollatur. In his eadē obseruāda sunt/que vsq; recēsuimus. Sed quo plus oneris in hacce ipositur⁹ sis: eo latiores et obfirmiores subigas foundationes atq; pedamenta oportet. Hactenus de his.

¶ De lapidū natura: foīa: habitudīe/calcis et fulcture glutino/ et alligamētis q̄ ad rē faciūt breuiuscula recollectio. Capi. IIII.

Elíquum est vt structurā aggrediamur. Sed cuz tota fabri ars ordoq; astruendi pendeat/partim ex lapidū natura/et forma/et habitudine: partim ex calcis fulcturæq; glutino atq; illigamētis. De his igitur prius

Lapidū dibreuiissime recensenda sunt quæ ad rē faciāt. Lapidū alij rediui-
uerlitas. ui et fortes et succosi/ quales sunt/ silex/marmora/et eiusmodi:

quibus innatū est vt sint graues et sonori. Alij exhausti/leues/ surdi: quales sunt tofinei et sabulosi. Item lapidū alij planis superficiebus/rectis lineis/equalib⁹ angulis: quos quadratos nūcupant. Alij superficiebus lineis/angulis multiplicib⁹ et varijs: q̄s incertos appellabimus. Rursus lapides alij pregrādes: hoc est quos singulos nude hoīm manus absq; traha/ vecte/ rutulo et gerulis et istiusmodi agere ad arbitriū nequeāt. Alij minuti: q̄s vel vna manu tollere collocareq; possis ex sententia. Tertij lapides inter istos: qui pondere et magnitudine medijs sint/ iustos appellamus. Omnē lapidē et integrū et minime lutosū et bene madentē esse oportet: Integer an quassatus sit/ indicabit sonus quē sub ictu refert. Abluetur nullibi purius q̄ torrēte. Nō penitus madidū reddi aquis ante diē nonū sat̄ cōstat/ qui iustus sit lapis: qui aut̄ prægrandis/ tardius. Nuper exemptus ex fodina longe veterano cōmodior. Qui semel calcem expertus sit lapis secunda non amat piugia. Hæc de ipso lapide.

Calcis opera.

¶ Calcem quidē quæ ex fornace apportata glebis fuerit non integris sed resolutis atq; admodum puluerulosis/reprobant: et validā futuram in opus negant. Eam probāt/ que ignibus perpurata candicās et leuis et sonora sit: quæ ve cū aspergas multo crepitu/acrē vaporis vim in altum euomat. Superiori quod impotēs sit/harenæ min⁹ deberi constat. At validiori huic plus. Cato staruebat in singulos pedes dari calcis modū vnū: harenæ duos Alij aliter. Vitruuius quidem atq; item Plinius/harenas iubēt admia-

sceri: vt sit ad fossiceas ps quarta: ad fluuiatiles atq; maritimas
 tertia. Ceterū vbi p lapidū natura et qualitate/ vti mox refere-
 mus/ materia futura erit/ liquidior et mollior/ incerniculis ha-
 rena excipiet. Vbi vero spissior/ tūc glareā angularis et fractio-
 num mineralia admiscebunt vna cū harena ex dimidia. Tertiā
 si tunc teste partē adieceris affirmant oēs futurā multo tena-
 ciorem. Tu tñ vtiq; miscueris/ iterū atq; iterum subigas opor-
 tet: ad minorū vsq; corpusculorū cōmitionē. Et sunt ea de
 re qui probe cōmiscēdi gratia mortarijs diutius versant atq; in
 tundūt. Et de calce quoq; hactenus. Ni forte his quē diximus/
 illud desit: calcem suis et p̄sertim eadem ex fodina/ cognitis
 lapidibus/ tenacius q̄ cum externis coherere.

C Pedamentorū ad aream vsq; cōplendorū ex veterū et monu-
 mentis/ et exemplis nōnulla dogmata. Capi. V.

D Edamētis extruendis: hoc est fundamentis ad aream
 vsq; cōplendis/ quidnā moneant nihil inuenio apud
 veteres/ p̄ter vnū illud: vt lapidē/ qui sub diuo vti su-
 pra dixim⁹/ bienniū habitus vitiū fecerit/ fundamen-
 tis conijcias. Nā veluti in militia desides & imbelles/ q̄ p̄ferre
 solem & puluerē nequeāt: domū ad suos nō sine nota remittū-
 tur. Sic & istic molles & eneruatos lapides reijciūt: vt pristino
 in ocio/ assuetaq; in vmbra ignobiles cōquiescant. Tā etsi apud
 hystoricos assueuisse in terra cōperiam veteres ponendis peda-
 mētis/ omni industria & diligentia enitī: vt esset illic structura/
 quoad ei⁹ fieri posset omī ex parte nihilomin⁹ q̄ in cetero muro
 solidissima. Nicerini fili⁹ Aegyptiorū rex Asithim/ cui⁹ id fuit Afithis
 institutū/ vt qui ex gre alieno tenerent/ patris cadauer in pign⁹
 darent/ lateritiā structurus pyramidem/ fundamētis iaciundis
 p̄fixit in palude trabes: hisq; sup̄duxit lateres. Memorīe quoq;
 p̄ditū est. Ctesiphū optimum illū: qui celeberrimū Dianę tem- Ctesiph⁹
 plum apud Ephesum astruxit/ cū sibi locū delegisset planū et
 emūctum: qui demū a terremotibus futurus esset imunis: prin-
 cipio/ ne lubrico illic atq; parū stabili in solo/ tantę molis fun- Diuersa
 damēta temere collocarētur/ strauisse aiunt calcatis carbonib⁹: veterū pe-
 Deinde vellerib⁹ tantum palorū media interualla expleri cre- damento
 berrimo carbone atq; incōculari/ et mox quadrata sup̄extēdi rū gnā.
 saxa iuncturis q̄ longissimis. Cōperio & apud Hyerosolimam
 in fundamētis publicorū operū fuisse qui lapides ponerent lō-

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

gos vigenos:altos nō minus denos cubitos. Verū alibi exper-
tissimorū veterū amplissimis operibus aduertī variū illis fuisse
modū atq; institutū cōplendis fundamētis. Ad sepulchrū An-
toniorū fragmētis p̄ceduri lapidis nō maiorib⁹ q̄ vt manū im-
pleant/natāte cemento cōpleuere. In foro argētario ex cemēto
om̄is generis fractorū saxorū. Apud Comitū frustis q̄ glebis
ex lapide ignobili substruxere. Sed hi mihi p̄placuerē: q; apud
Tarpeiam imitati naturā sunt opere collibus p̄sertim aptissi-
mo. Nā veluti struēdis mōtib⁹ illa solidis lapidib⁹ molliorē
materiā intermiscet. Sic hi duū pedū substrauere opus quadra-
to q̄ potuere integro lapide. Huic superfundere quoq; duum
pedū quasi pultē cementitiā: atq; sic deinceps alternis ordinib⁹
lapidū et pulte fundamēta oppleuere. Alibi cū glarea fossili: tū
et item collectitio saxo/firmissima vidi a maiorib⁹ facta persta-
re post multas etates opera fundamentorū huiusmodi & stru-
cturas. Apud Bononiā turris excelsē atq; firmissimē/cū demo-
liret inuēta fundamēta sunt infarcita saxo globofo & creta ad
cubitos ferme sex. Cetera deinceps astructura erant calce. Itaq;
varia in his ratio est: & quid horū p̄ceteris pbem/nō facile di-
xerim tā ex omni istorū genere inuenio: qd̄ longe firmissimū et
validissimū existat. Sed parsimonie inferuēdum statuo modo
rudera et que putrebilia sint nō perfundas. ¶ Sūt et alia peda-
mentorū genera. Vnū quidē porticib⁹ & locis his debet: vbi co-
lūnarū ordines cōstituātur. Aliud quo maritimis vtimur locis
vbi solidi ad arbitrium captādi solī certa facultas non pateat.
De maritimis tum dicem⁹/cum de portu et mole intra profun-
dum mare sistenda tractabim⁹. Nam pertinet id quidē non ad
vniuersorum ædificorū opus/de qua re hic loquimur: sed ad p̄-
priam vrbis partem quādam: de qua vna cum alijs sui generis
tractabimus: cum de publicis istiusmodi operib⁹ mēbratim re-
feremus. Ordinibus igit̄ columnarū cōplere in oblōgū fossam
totam nō est opus perpetuato structure ductu: sed columnarū
ipsarū primo sedem cubiliaq; cōuenit obfirmare. Hinc ab alte-
ro ad alterum/quo adq; horū ducendū sunt arcus/dorso in pro-
fundū inuerso/vt ei pro corda sit ex area planicies. Sic enī vnū
in locum plura hinc atq; hinc superadicta pondera/min⁹ erūt
ad perforandū solum prompta/arcuum fultura istiusmodi ob-
sistente. Et q̄ sint columnæ ad solum perforandum aptæ: et q̄

courgeant pressentq; pōdera in eas posita/inditio est ad nobile Tēplum Vespasiani templū angulus: qui ad æstiuū occasum vergit. Nā Vespasium illic viam publicam/areę angulo interceptam reddere per siani. uiam voluissent/paulula facta ad inter aream diuersione fornicęq; per templi structurā adacta: angulum ipsum quasi pilam ad vię latus reliquerūt: et cōfirmarunt operis soliditate anterī discq; iusidio. At is tandē p̄mente vasta ædificij mole/et indulgente solo fecit vitium. De his satis.

¶ Estuaria seu spiramenta crassioribus muris ab imo ad summum linqūeda. Quid inter pedamentū et parietem interlit. Parietis partes p̄marie. Structurę genera: podij materia et forma.

Capitulum. VI.

Actis fundamētis expedit⁹ insequit⁹ paries. Hic illud p̄termisisse nolim: qđ cū ad fundamēta cōplēda/tū ad totos parietes absoluēdos pertineat. Nā vastis qđem in ædificijs/vbi crassior futura murorū moles est ab ipsiū fundamētis mediū p̄ opus ad sūmū vsq; relinquēda sunt apta extuaria spiramētaq; nō penit⁹ interrara. Vñ siquid vaporis cōcreti & coacti sub tellure moueat/libere id absq; vlla structuræ pernicie profuse possit exalare. Veteres hmōi nōnullis in locis cū istius ipsi⁹ rei gratia/tū & cōmoditatis: quo in sūmum opus ascēsus pateat: tū et fortassis ipenitē minuēde causa scalā cocleā intimū perducebāt. Ad rem redeo. Inter pedamentū atq; expeditum parietē hoc interest: qđ id laterib⁹ fossę coadiutū cōstare sola potest infarctura: hic alter plerisq; cōponit⁹/vti mox referam partib⁹. In pariete primarię insunt partes: ima qđ illico supra fundamēti infarcturā surgit: hanc si ita licet appellabimus podium suggestūve. Media qđ parietē circūambit atq; amplectit⁹: hęc procinctū dicūt. Suprema hoc est pars ea qđ vltimum parietis illaqueamentū habeat: hęc demū coronā nūcupant. Sunt & inter primarias parietū partes vel in primis p̄cipue anguli & insertę conceptęq; seu pile/ seu colūnæ/ seu quiduis istiusmodi: qđ quidē sustinendis trabeationibus arcubusq; tectorū/ illic columnarum sunt loco: quę om̄ia appellatione ossium veniunt. Sūt et apertionū stantia hinc atq; hinc labra: quę angulorū/ columnarūq; insimul naturam sapiunt. Præterea et apertionum tectū hoc est superliminare/ siue recto sit positum trabe: siue arcu ducto ipsa/ inter ossa cōputabitur. Nam esse arcum quidem

Pedamētum.

Paries.

Podium.

Suggestū

Procinct⁹.

Corona.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

non aliud dicā q̄ deflexam trabem: et trabē quid aliud q̄ in trā
uersum positā colūnam. Quæ autem inter has primarias par
tes intercurrunt atq; extendūtur/recte complemēta nuncupa
buntur. Vniuerso etiam in pariete aliquid esse quod ipsū cūctis
quas hic recensuim⁹/partibus cōueniat: hoc est media muri in
farcinatio: et gemini hinc atq; hinc seu coria nūcupes: seu corti
ces: quorū alter extrinsecos ventos solēq; excipiat: alter intesti
nam arcæ vmbra foueat. Sed corticis infarcinamētōrūq; inter
se ratio pro structuræ varietate varia est. Structure genera sūt
hæc: ordinariū: rheticulatū: incertū. Et hic illud Varronis nō
nihil faciet ad rē: quod refert Tusculanos quidē septos ad vil
las ducere structura ex lapide. In agro vero gallico ex coctilib⁹
lateribus. In Sabinis crudo: per Hūspanias terra ex lapillis cō
posita ædificare. Sed de his postea. Ordinaria ea structura est in
qua lapides quadrati/seu iusti/seu potius prægrādes coaugmē
tantur: ita vt sint suis lineis ordine ad regulā libellā et perpēdi
culum positi. Qua structura nulla est firmior/ nulla cōstantior.
Rheticulata ea est in qua lapides quadrati seu iusti seu poti⁹ mi
nuti ponūtur nō iacētes in latus/ sed in angulū stātes: frōte ad
regulā et perpēdiculū exposita. Incerta ea est in qua lapis incer
tus ita inferitur/ vt quodq; latus quoad p̄ eius lineas licuerit cō
tigni lapidis laterib⁹ hæreat ad vnguē. Huiusmodi lapidū adiū
ctionib⁹ in silicea viarū structura vtimur. Ceterū his generibus
varijs locis varietemur. Nā ad podiū crustā nō nisi quadrato
ponem⁹ lapide prægrandi præduro: q; si structurā quidē esse/ vt i
diximus quoad ei⁹ fieri possit/ integrā et solidissimā oportet. Et
toto ipso in muro nusquā est soliditate firmitateq; opus maio
re q̄ istic. Quid ī vnico si quæ eas lapide: aut certe numero lapidū
firmabis eo: qui ad vnus integritatē ppetuitatēq; sit perq̄ pro
xim⁹. Prægrādis quidē quo argumēto lapis tractet atq; admo
ueatur: qñ id genus vel maxime ad ornamentū spectat: suo dis
cem⁹ loco. Atqui ducito/ inqt Cato/ ex firmo lapide et calce vt i
supra terrā opus extet pedes: reliquā vero parietis partem/ vel
etiā crudo si libeat latere fieri nō vetant. Hunc ea rōne hic mo
tū in prōptu est: q; guttis stil/antiū ex tectis imbrīū ea parietis
pars abrodif. Sed nos cū veterū ædificia repetim⁹ intuemurq;
cū alibi passim has recte æditorū ædificiorū ptes præduro esse sub
stitutas lapide: tū et apud eas gētes/ vbi pluuiarū iniuriā nō ve

reantur: fuisse qui ad pyramidē totā substrauerint basim apud Aegyptū nigro lapide p̄duro: fit vt rē lati⁹ interpter. Nā veluti in ferro aere ac ceteris eiusmōi/si iterato atq; iterato i p̄trarias p̄tes inflectant fatiscūt: et postremo lassata rūpunē. Ita et corpora alternis offensionib⁹ laceffita maxime vitiant atq; corrūpuntur. Quā rem ipsā aduertit ex p̄tib⁹ p̄serti ligneis. Nā quē p̄tes t̄c̄ p̄q; vicissitudinib⁹ modo sicce solis radio et ventorū afflatu: modo madētes nocturnis aquæ vaporatiōib⁹ sūt: eas quideꝫ ocissimere reddi exesas atq; penit⁹ cariosas videm⁹. Ipsū idē licet videre ex murorū partib⁹ his quæ imæ p̄pter solū extent. Nam alternis humorū et pulueris cōtaminatiōib⁹ cōmacerant atq; abrodūtur. Qua de re ipse sic statuo totius ædificij podiū/duro et firmissimo et p̄grandi lapide asitūendū: q̄ crebris p̄trariorū offensionib⁹ tutissimū pseueret. Et durissimi q̄les sint lapides: sat libro secundo recensuimus.

¶ De lapidū p̄textu atq; connexu qui firmiores aut debiliores creatiōe seu ḡnatiōe deq; parietū angulis et ossib⁹. Capi. VII.

Erum lapides ipsi cū istic/tū et alibi p̄maxie interest quo ponātur p̄textu atq; cōnexu in ope. Nā veluti ligno ita et lapidi insunt cū venæ/tū et nodi/tū et p̄tes alię alijs ibecilliores. Quin et p̄adi marmora et cōtor queri in p̄c̄ptu est. Habent in lapidib⁹ apostemata et collectiōnes putris materię: quæ tēporib⁹ intumescit aeris inhausti/vti puo/humectatione imbibita: ex quo grauiorē pustulæ et col laceratione colūnarū atq; trabiū sequūtur. Quare p̄terea/que de lapide suo loco superius trāsegimus: nosse oportet lapidem creari a natura vt i videmus p̄cumbentē/materia vt i interpretant/liquēte et fluxibili: quę cū sensim cōcreuerit et obduruerit: ipsa massa primas suarū partiū figuras asseruata. Hinc est q̄ in eoinfime partis corpusculis/vt puta grauioribus cōstat ma iusculis/q̄ supreme: et intercurrent venę: prout materia materię super: infusa et obducta cohæsit. Ea ergo quæ in vena taceant/ seu sint illiæ quidē prioris materię spumamenta/vna cū sup ad ducta materię fecibus cōmissa. Seu quid aliud sūt: quādo has ipsas sic dispares cōiuniri penitus natura nō siuerit: fixilē nimirum esse in lapidē cōstat. P̄terea vt i ex re ipsa palā atq; in p̄c̄ptu est i c̄mp̄statū/vt ita loquar: cōtumelia nequid recōditiora p̄struemur: cōpacta et p̄creta omnia corpora conficiūtur/dissol

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

uuntur. Ita et in lapide quæ partes tēpestatib⁹ pferendis obnoxie extiterunt: maceratiores sunt atq; putribiliores. Que cū ita sint ponendis lapidibus aduertisse iubent/his presertim partibus ædificij: quas esse robustissimas oportet: vt firmissime & minime deciduæ lapidū facies cōtra aduersarias rerū offensiones obijciant. Ergo nō in latus vena stans collocabit: nequid decrustetur tēpestatib⁹: sed iacebit prostrernata: vt pressa mole supin cūbentū nusq; pandat. Et interior q̄ in fodina abdita fuerat facies siste vt extet patula. Succosior enī est & validior. Verū nulla tolerātor habebitur facies toto in abscesso lapide: q̄ q̄ massā ipsā nō per fodinæ tractū descuerit: sed quæ transuersā iacentis massæ protensionē obtruncarit. Anguli insuper totū per ædificium: q; eos quidē perq̄ ægregiē validos esse oporteat/structura admodū solida firmādi sunt. Nāq; profecto si recte interpretor/angulus quisq; totius ædificij altera est pars: qn̄ vni⁹ quidē vitiū anguli absq; duorū laterum iactura nō succedat. Qd si huc spectes: proculdubio cōperies nulla ferme ædificia cœpisse deficere aliūde/q̄ ab anguli alicui⁹ infirmitate. Recte igit̄ veteres angulos assuevere ponere crassiores multo q̄ parietes: et in colonatis porticibus ad angulos firmiora adigere alamentis. Anguli igitur firmitas non eo tantū desiderat: quo tectū ferat: est enī id colonarū opus vel magis q̄ angulorū: verū et imprimis q̄ parietes in officio cōtineantur: ne a ppendiculi rectitudine vllā in partē deflectant. Ergo habebitis quidē lapides præduros/et lōgitudine plixos: vt quasi brachia et vlnę per cōiugatorū parietū pntensionem inuehantur. Eruntq; lati p parietis crassitudine lapides hi: vt nulla sit op⁹ media infarcinatione. Similia esse angulis ossa in pariete et apertionū latera cōdecet: et eo firmiora/quo maioribus pōderib⁹ fortassis fuerint substituenda. Et imprimis oportet manus hoc est aliquos hinc atq; hinc alternis ordinibus lapides promittant/quasi adminicula ad reliqui parietis complementa sustentanda.

¶ De complementi partibus/corticibus/infarcinamentis et eorum generibus.

Capitulum. VIII.

Complementi partes sunt/quas vniuerso parieti cōmunicare diximus cortices & infarcinamenta. Sed corticū alij extimi: alij e regione positi intestini. Extimi si lapide posueris duriorē cōferet: id quē ad ædificij perē

nitatem alioquī totis p̄plemētis: ope quo libuerit seu reticula-
 to/ seu incerto induxeris nō redarguā: mō infestis et acriter la-
 cessentibus/ seu solibus/ seu ventorū molestijs/ seu etiā ignibus
 aut pruinis lapidē obijcias eū/ qui natura sit ad impetū molēq;
 atq; iniuriā tolerandā validissimus. Et presertim illic vbi ex fi-
 stulis tectorū aut stillicidijs maiores cadētes imbres v̄eto illidā-
 tur oīno adhibenda robustissima materia est: quando id quidē
 in vetustis ædificijs passim vidisse liceat istiusmodi aspersionū in
 iuria ipsū marmor/ vt sic loquar/ p̄fresū atq; penitus exesū esse.
 Tam etsi pleriq; oēs periti architecti/ quo huic iniurię p̄viderēt
 imbrem a tectis collectū assueuere p̄ impluuiā interclusū didu-
 cere atq; dispellere. Quid illud quod annotarūt maiores/ folia
 per annuos autūnos solere parte arboris quæ ad austrū et meri
 diē spectent prius decidere. Nos aduertim⁹ collapsa vetustate austrū spe-
 ædificia oīa coepisse ad austrū deficere. Et cur id eueniat: for-
 tassī in causa est/ q; solis ardor et vis dū virebat opus/ imaturę
 succos assūpsit calcis. Adde q; austrinis flatibus iterum atq; ite-
 rum humectatus atq; subinde solis incensionibus inferuact⁹
 paries cōmaceratus imputruit. Ergo his et huiusmodi iniurijs
 apta/ et validissima obijcienda materia est. Illud ip̄imis obser-
 uandū cēseo: vt ceptos ordines toto structure ambitu coęqua-
 to et minime dispari ducas: ne quid ad dextrā prægrandi: ad si-
 nistram vero minuto constet lapidē. Nāq; pressari quidem aiūt
 structuram nouissimo pondere iniecto: et calcem pressione in-
 ter siccandū desistere: ex quo per opus lacerationes fieri necesse
 est. At corticem intestinum vna cum tota sui parietis facie mol-
 liore ducas lapidē non vetabo. Sed quocūq; vtare tā intestino
 q̄ extimo tollendus cortex est: vt stet is quidē ad suā lineā atq;
 perpendiculū extensus et perfinitus. Sua erit lineā quę ad arcæ
 circūscriptionem coęquata respondeat: ita vt sit ea penitus om-
 ni pte sui nusquā tumida/ nuiq; caua/ nusq; vndosa/ nusq; nō di-
 recta/ et p̄be coaptata et p̄finita. Interstruendum et dum mur⁹
 viret si primam induxeris harenationem: fiet deinceps vt quā
 adegeris seu crustam seu albarium indelebile opus præstetur.
 Infarcinamentorum duo sunt genera. Vnū quo inter cortices
 ad vacuum quod inest cementis congestis opplēt. Alterū quo
 id lapidē non nisi ordinario: sed ignobili potius interstruūt q̄
 oppleant. Vtrūq; parsimonix causa inuentus apparet. Quādo

Que ad
 austrū spe-
 ctāt citi⁹
 deficiunt.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

quiuis lapis minutus atq; ignobilis huic murorū parti deman-
datur. Nā si dabit vt prægrandis & quadrati lapidis copia sup-
pediter: quis aut minuto/ aut fractitio sponte vtetur lapide/
Atqui hac vna in re a cōplemētis ossa ipsa differunt. Q̄ in his
media inter crustas infarciunt/ fractitio & cōmutato quocūq;
datur lapide/ opere ppe cōgestitio et tumultario. In his alteris
nulli aut perq̄ modici immiscenē lapides incerti: Sed tota totū
id intimum ordinario extexunt opere. Mallem ad æternitatem
plenis ordinib⁹ vniuersum parietem quadrato lapide cōpletū
redderent. Tamen qualicūq; vacuū id inter cortices lapide op-
plēdum institueris: quoad res patitur curato vt ductu coe qua-
to librati ordines cōnectant. Tum & officij quidē erit ab altero
extimo ad alterū intestinū corticem/ aliquos nō penitus inter-
raros ordinarios lapides mediā per parietis crassitudinē ad cor-
tices ipsos mutuo cōnectendos traducere: quo infusa infarcina
menta spondas crustarū nō prudant. Infarcinationū ductus
obseruarūt veteres vna perpetuaq; refusione attollere: nō altio
ductus q̄ res q̄ vt in quinos quosq; pedes ordines supextenderēt: quo ve-
luti neruis/ illigamētisq; structura arctata/ cōcinctaq; redderēt:
quo etiā siquid totā per infarcinationē aliquo aut fabrorū vi-
tio/ aut casu desidisse cōperit: nō illico in se reliquorū supurgen-
tiū pōdus trahat. Sed habeāt superiora quasi innouatā ad cōsi-
stendū basim. Ceterū admonent/ qđ apud omēs veteres probe
obseruatū video: nequid maiora inter fariendū saxa interserā-
tur: q̄ vt librę pondus cōpleāt: minutiora enī que sunt/ facilius
viri atq; ad nexuras adæquari arbitrātur q̄ prægrādia. Et fa-
ciat ad rem qđ apud Plutarchū de Mino rege traditur. Nam is
quidē cū plebē per artes diuideret: sic cēsebat corpus omē quo
magis minutas diuisum in partes sit: eo facilius ad arbitriū tra-
ctari atq; coe quarari. Illud nō negligendū puto: qđ caua oīa com-
plēsse/ et nihil vsquam interuacuū reliquisse oportet: cū ceteras
ob res/ tum ob id ne istuc animātia ingrediatur: que nidificatu
et congestis sordibus atq; seminibus caprificos per murum ex-
citent. Dictu incredibile quātas lapidū moles/ et quas cōgeries
cōmotas vna esse arboris radice viderim. Illigāda igitur & cō-
plēnda que construas omnia diligenter sunt.

¶ De lapidum p̄cinctu/ nexu/ coronis quoq; fu' tu: vt lapides
plurimi in parietis soliditatē cogātur. Caput. IX.

Dnter procinctus aliqui præterea nexus lapidū maiorum inducuntur: qui et crustas exteriores crustis interioribus: et ossa etiā ossib⁹ illaqueata reddat: quales hi sunt/ quos in pedes quinos interserendos dixim⁹

Alij vero et hi quidē primarij procinctus sūt: qui angulorū pre procinct⁹ hendendorū/ operisq; detinendi gratia/ per totā parietis longitūdine pducuntur. Sed hi postremi rariore adhibentur: et vnicō in pariete plūq; binos aut interdum tris me nūq; vidisse meminī. Eorūq; situs sedesq; primaria est: vt sūmū parietis veluti corona/ immunē frequentiorib⁹ illis innexuris æqui impedes quinos fiūt. Lapidēs si aderunt tenuiores nō dedecet. In his vero alteris/ quas coronas nūcupamus: quo et rariore illē qui dem sunt/ et plus habēt negocij: eo robustiores et crassiores apposuisse lapidēs cōuenit. In vtrisq; suo in genere lōgissimi & latissimi et firmissimi desiderantur. Sed ita collocabunt minores illi: vt vna cum cæteris parietis corticibus ad perpendicularē et regulam cōueniant. Hi vero alteri coronas imitati frontis prolectura pminebunt. Ponunturq; lapidēs istiusmodi prælongi et admodū lati ad libellā/ et ordinibus bene cōnectunt: vt quasi supaddito pavimento subinstructa operiantur. Lapidū istic nexura est: cū nouissimus quisq; nūc supinfernatur lapis: ita in iam tum substratos coagmentatur et concinnat: vt in duorum substitutorū cōmissuram/ æquata et collibrata extensione mediū accumbat. Que lapidū nexura vniuersa in structura minime negligenda cū sit/ tum est eadē in pinctib⁹ huiusmodi maiorem in modū obseruanda. Aduerti reticulatis operibus veteres assueuisse procinctū inducere: vt constaret ordinibus laterculorum quinq; aut nihilo paucioribus tribus/ quorū essēt cūq; cæteri/ tum ad minus ordo vnus lapide positus nō crassiore q̄ cæteri illic iuncti/ sed longiore atq; latiore. Ordinarijs vero instructuris lateritijs vidimus quosq; in pedes quinos illigamenti loco fuisse vno cōtentos ordine lateris pamplicipedalis. Vidimus etiā q̄ laminas plūbeas prælōgas parietib⁹q; pares latitudine illigamētī grā interspaserit. Verum in lapide prægrādī astruendo pinctu rariore vel q̄si solis coronis p̄tētos video. In coronis absoluedis q̄n hæ quoq; parietē firmissima recigunt nexura/ neglexisse nihil oportet corū q̄ hactenus de pinctu ipso dixim⁹/ vt in his nulli nisi prælongi et admodum latissimi et

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

oīm firmissimi lapides imittantur: coaptenturq; nexura continua
ta et recte compacta / ordinibus ad libellā exactis: et p cuiusq; rōne
ad regulā redactis et coæquatis. Eoq; maiorē istic curā et diligē
tiam adhibeas / ipsa res postulat: quo et pcingunt op⁹ corone ip
so loco labiliore. Et tecti p̄terea mun⁹ suos in parietes obtinēt
Hinc est quod aiunt lateritijs parietib⁹ crudis testaceā coronā
adigito: ne siquid ex sūmo tecto aut stillicidijs impluat / officiat
Sed p̄tectura tueatur. Ea de re adeo in oī reliquo pariete quīs
obseruādū est: vt ei p̄ tecto bñ obstructa stet corona ad oēm im
brium iniuriā refellendā. Rursus p̄siderasse oportet / quo ful
tu / quibus ve adminiculis lapides plurimi vnā in parietis soli
ditatē cogantur atque p̄tineant. Considerāti nimirū sese offert:
vt in primis ad istā rem op⁹ esse calce intuar: tã etsi non oēm la
pidem calce iungendū statuā. Marmora em̄ cōtactu calcis non
modo candorē amittunt: vtz etiā obscenis maculis cruoris de
honestantur. Tantaq; in marmore inest cādoris supbia: vt vix
ra vitient alium possit p̄ferre q̄ ipsum se. Quid putes / fumos dedignatur:
et maculē oleo illibutū pallefcit: nigro infusū vino lutescit: aqua ex mate
teria castaneæ perducta fuscatur intimū atq; ificitur: vt ne abra
rendo quidē istaz rerū notæ deleanf. Hin veteres nuda in op⁹
marmora / nullo calcis illinimēto obducto quo ad poterant adi
gebant. Sed de his postea.

Attende
qbus reb⁹
marmo
ra vitient
et maculē
tur.

CDe legitimo parietis astruendi genere quo quidē attollatur
lapide / et induratū calce reddatur. Capitulum. X.

Vncquādo ad periti fabri officij pertinet / nō tam se
ligere cōmodiora / q̄ apte accōmodateq; vti his q̄ sup
peditēt: rē nos sic p̄sequemur. Calcē intellige sexco
ctam esse vsq; vt p̄bes: que infusa & inde post feruorē
extincta / spumā lactis imitata sese suscitās totis glebis tumes
cit. Nō satis p̄maceratā indicij erūt calculi inter harenandū of
fensi. Plus forte si admiscueris harenę q̄ par sit / aspitate sui nō
coherebit. Siraūt minus q̄ eius natura et vis feras: quasi visc⁹
Calcisma lentitudine improba restitabit ægreq; obsequet. Calcē non vsq;
ceratio et quoq; maceratā / atq; alioquin imbecillioem indēnius cōmit
vtilitas. tes fundamentis q̄ cætero pariet: et inter sarcinamēta q̄ in cru
stis. Ab angulis vero et ossibus præcinctibusq; / p̄cul abigenda
est oīs calx: in quauel minima insit mēda: et prefertim arcubus

fidissima intermiscenda est. Anguli/ossa/procictus/coronæ ha-
 renam tenuiorē/graciliorē puriorēq; exigunt: presertim vbi terfo-
 ducantur lapide. Infarcinamenta glandulosiorē non respient
 materiam. Lapis arens natura et litiens fluuiatili cū harena nō
 pessime cōueniet. Madens natura lapis et humectus/harenas
 fossiceas adamabit: ad austrū nolim sumptā ex mari harenam
 obijcias: septētriones aduentos fortassis cōmodius exponetur
 Minuto cuiq; lapidi materia debetur spissior. Sicco & exhausto
 crassior. Quāuis vniuersa in astruptione veteres crassiorem pul-
 tem istiusmodi tenaciorē putent q̄ tenuem. Prægrandes lapi-
 des non nisi per liquentē et fluxibilē materiē fulcture ex arbi-
 trio recumbūt: vt forte magis lubricādi cubilis gratia: quo sūt
 illi quidē dum coaptātur sub manu ad motum faciles/q̄ cōglu-
 tinādī causa/huiusmodi esse inducta materies videatur. Atqui
 omnino plurimū cōferet aliquid molle istiusmodi et leuigatuz
 cubile submittere. Quo fiat vt lapides iniquo sub pōdere labo-
 rantes non defringantur. Sunt qui vbi passim ex veterū operi-
 bus prægrandes intueātur lapides/medijs iuncturis illibutos
 rubrica/vfos interpretentur ea pro calce. Id mihi non fit veri-
 simile: vel maxie ea re/q; non vtrasq; adiūctionis superficies/ sed
 tantū alterā illibutā videā. Est etiā circa parietes quippiā: quod
 neglexisse non conferat. Neq; enī præcipiti festinātia et tumul-
 tuaria manu est paries coaceruādus/opa nusq; intermissa. Ne q̄
 per segnitiem desidiosam/quasi inuit⁹ ædifices/cocepto est ope-
 re procrastinandum. Sed prosequi rē oportet modo et ratione
 in qua sit celeritas coniuncta cum consilij et diligentiae maturi-
 tate. Altius attolli opus vetant periti: nisi pars hacten⁹ exacta
 duruerit. Nā recens et molle opus/impotens et resolubile cuz
 sit/quę suprastruxeris nequāq; perferet. Videre quidē licet/hy-
 rundines natura edoctas cū nidificant/primas illutationes ad-
 tigna: quæ quidem pro fundamentis et radice operis sunt: atq;
 item his primis proximas aggestiones apponere ne quicq; te-
 mere: sed opere intermisso/mature sensimq; astruere: quoad pri-
 mordia operis firmitudinem consecuta sint. Duruisse calcē sta- Vide mo-
 tuunt/cum lanuginem flosculosq; fabris cognitos desudarit. dū paries
 Quot in pedes intercalanduz sit ipsa muri crassitudo/et loci et tis astruē
 coeli temperies admonebit. Vbi duxeris intercalanduz operito di-
 sūmū opus strumentis: ne vento et sole succus materia haust⁹

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

euaneſcat: poti⁹ q̄ attēporato ſicceſcat & cohereſcat. Vbi opus reſumpſeris/pura iterū atq; iterū aqua infundito/quoad probe immaſceat: Et pulueres nequid caprificib⁹ gignundis fomen- ta relinquātur/pœnitus abluantur. Nihil eſt quod opus ad ſoliditatē ſtabilitatēq; magis confirmet: q̄ abundantia lapidē com- maſceſſe aqua. Madidū negant lapidē eſſe: qui ſi diffregeris/ non tota ſit facie intima infuſus et nigricans. Adde his q; inter inſtruendū in ſingulis locis/ quibus ad varios ædificij vſus et voluptates/ deſideraſſe quiſpiā nouas apertiones poſſit per pa- rietis ductū inter extexendus arcus eſt: quo poſtea inde ſuffoſ- ſus paries/tutā et cōnatam habeat quieſcēdi ſedē arcū. Neq; di- ci poteſt/ vti vnico interdū ſubdempto ex pariete lapillo/ tota ſtructurę vis et nerui labefactent. Et p̄fecto aſſequemur nunq̄ vt veteratis ſtructuris nouę applicētur: ita vt nō p̄tinuo inter ſe diſcidiū faciant. Et eā ob cicatricē debilitatus paries/q̄ redda- tur ad ruinam prōptus/nō eſt vt referam. Craſſus paries arma- menta non poſtulat/quādo fabris latitudine ſui p̄ſtet: vt aſtru- endo conſiſtant.

CDe illinēdo pariete: necnō corticibus ſiue cruſtulis veſtiēdo Architectorū vetuſtiſſima lege velut oraculū obſeruāda: non- nullis ad fulminis (forte) depulſionē adiunctis. Caput. XI.

Quimus de legitimo aſtruendi genere: quo quidē lapi- le attollaſt et duratū reddaſt calce. Sed cū ſint captādi lapidis genera alia que nō calce ſed luto ſtēt interlita: et alia que lapidib⁹ nullo ſulta glutino coaptētur. Et ſine p̄terea alia ædificādi genera: que ſola inſarctura/et alia q̄ ſolis finiātur corticib⁹: et hmōi breuiſſime trāſigemus. Lapidē qui illiniāt terra/cū quadratū/tū et maxime arentē eſſe oportet eāq; ad rem nihil eſt cōmodius latere ſeu cocto/ſeu potius cru- do bene exſiccato. Paries crudo ductus latere valitudini habi- tantū aptus/et cōtra ignes tutiſſimus cū ſit: tū et terræmotib⁹ nō multo cōmouet: ſed idem ni fiat craſſior/cōtignationes nō tolerat. Hinc pilas iubebat Cato interſtrui lapideas/quib⁹ tra- beamēta ſubſtituerētur. Limū quo fulcias ſunt qui eſſe optant bitumini perſimilē/et eſſe optimū arbitrātur eū qui imiſſus aq̄ lente diſſoluit/qui de manu egre abluat/qui longe denſet cum ſicceſcat. Alij harenarium p̄ferūt/quia ductibilior ſit. Veſtire oportet opus hoc cruſtula extrinſecus ex calce/interius ſi libet

gypso / aut etiã creta argentaria: Ea vt cohærescat aptius inter
 cõponẽdum testacea sunt fragmenta / rimulis iuncturarũ spar
 sim interferenda: quæ veluti dẽticulti promineãt: vt eis crustu-
 la firmitus p̄tineatur. Nudũ lapidẽ cum quadratum esse oportet
 tum et præ alijs grandẽ atq; etiã solidum et firmissimũ: Hic nul
 la infarcinamenta / æquatissimi ordines / perpetua nexura exi-
 gũtur: crebraq; debentur ansarum clauiculorũq; illigamenta.
 Ansæ sunt quibus æquate appositi lapides binatim iũgantur: Ansæ in
 et cõtinuatũ in ordinem cõiunguntur. Clauiculi sunt qui inferio
 res et vna superiores in lapides infixi cauẽt nequid forte pro-
 trusi ordines alteri ab alteris distrahantur. Ansas clauiculorũq;
 ferreos non reprobãt. Sed nos ex veterũ operibus intellexim⁹
 ferrũ corrumpi et nequicq; durare: æs vero durare et prope æter
 num esse: Quin et ferri rubigine marmora cõmacerari et circũ-
 rũpi aduertit. Visunt et lignæ ansæ lapidib⁹ vetustissimorũ ope
 rũ interserte: q̄s ego ferreis haud quã postponẽdas duco: græq;
 ferreæq; ansæ plumbo firmantur. lignæ sat firmæ sunt suapte
 forma quæ sic dolantur vt similitudinis gratia caudæ hirundi-
 næ nũcupent. Inferendæ ansæ sunt ita vt imbriũ stillæ ad eas
 vitandas non penetrent. æneas contra vetustatem firmari pu-
 tant / si dum cõstantur trigesima stagni pars immisceatur: Ru-
 biginem minus verebuntur / sibi bitumine aut etiam oleo perun-
 gantur. Ferrum cerula gypso et liquida pice temperari / ne rubi-
 ginem sentiat / affirmant. Ansæ lignæ cera pura et amurca il-
 libutæ non putrescunt: plurimũ liquẽtis plumbi et admodum
 feruentis / ad captas ansarum q; infuderint lapides subcrepui-
 se video. Sola et infarctura ductos passim inuenies in veterum
 ædificijs parietes perq; firmissimos. Hi ducũtur quẽadmodum
 et terre quibus Africa et Hispania vtebatur / duab⁹ vtrinq; seu
 tabularũ seu craticiorũ spõdis adactis / quæ pro crustis adstent
 quoad infusum opus duruerit. Sed in hoc differunt / q; hic ce-
 mẽtitiã pulterem prope vndantem infundunt: illic terram lã-
 tosam humectatione et subactione redditam ductibilem incul-
 cant pede et planatorijs vectibus. Istic etiam pro nexura in pe-
 des trinos quasi ruderamẽta insternũt maiusculos lapides pre-
 fertim ordinarios: aut etiã fractitios angulares: Nã globosus
 et si cõtra iniurias plane sit fortis: nisi tamen multa deuinctus
 erit suffragatione: in omni structura lõge infidelẽ habebit se. Il

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

lic vero terreis Africę parietib⁹ spartū aut maritimū iuncū luto
imiscent/opus ductū mirabile: qđ vētis & imbrib⁹ incorruptū
duret. Ad Plinij tēpora turre & speculę terreę iugis mōtiū im
Cruſtulę poſitę vsq; ad Hānibalē spectabant. Solas inducim⁹ cruſtulas
vt ſic eas poti⁹ q̄ cortices appellē: craticijs atq; ſtorijs ex harūdi
ne nō recētibus opus illiberale. Sed quo paſſim vetus romana
plebs vteret. Illiniunt crates luto vna cū paleis triduo ſubacto
poſt veſtiūtur/vti mox dixi/calce aut etiā gypſo: demū pictura
ſignis ve honeſtātur. Gypſo ſi teſtā tūſam ex tertia imiſcueris/
aſperuginē nimis verebit. Calce imiſtū maiorē in modū inuale
ſcit: in humido pruina et gelu/gypſum oīno inutile eſt. Reſtat
vt quaſi epilogu/legē referā apud architectos vetuſtiſſimā quā
p oraculo obſeruandā ſtatuo: ea eſt hmōi. Muro baſim ſubigi-
to firmiſſimā: ſuperiora inferiorib⁹ medio cētro ad ppendiculū
reſpōdeāt/ponito. Angulos oſſaq; parietū ab ſolo ī ſublime ro
buſtiore lapide obfirmato. Calcē cōmacerato. Lapidē in opū
niſi madentē ponito: inſeſtis offenſorib⁹ duriorē obijcito. Stru
cturā ad regulā et libellā & perpēdiculū ducito: cōmiſſuras an
tecedētū medię deinceps lapides obtineāt curato. Integros or
dinib⁹ exponito: mediū parietē refractis farcito: ordines ordi
nib⁹ crebris traductis lapidū nexuris coadiugato. Haſtenus de
pariete. Venio ad teſtū. ¶ Sed nolim illud pteriſſe: cui⁹ argu
mēta apud veteres maiorē in modū obſeruata intelligo. Sunt

Laurum/ in rerū natura/ quib⁹ pculdubio in eſt vis nō aſpernāda: laurū
Aquilā/ arborē: aquilā/alitē/vitulūq; maritimū piſcem aiūt fulgura nō
vitulum petere. Hęc ſi operi itercludātur: ſunt q̄ fortalle putēt futurū in
marinū: tactū fulminib⁹ & imune. Equidē id ego eque poſſe videor ſpe
fulgur rare: atq; illud credere qđ aiūt ranā rubetā ſictili incluſam me
nō petit. dioq; deſoſſam agro/arcere alites ab ſemētis. Et oſtrim arborē
si in domū inferat/ reddere part⁹ difficiles. Et enomion leſbiā
frondē ſub teſtis habitā p̄cipitare aluū & inanitate peſtem in
ferre. Redeo ad rē. Hic repetere oportet que ſupra cum de linea
mentis ædificiorū tractaremus/perſtrinximus.

¶ De teſtis/trabibus/& tignis/ quorū ſeu lignea/ ſiue lapidea
fuerint: nunq̄ ab oſſib⁹ oſſa diſiūgenda. Caput. XII.
Ectorū igiſ alia ſub diuo: alia non ſub diuo. Et horę
aliqua lineis cōſtant rectis: aliqua flexis: aliq̄ miſtis.
His addito qđ hic faciat ad rē. Nā aut ex arborū ma

teria pone tectū aut lapide. Ordinemur inde adeo rē principio hīc sumpto: vt statuam⁹ quippiā esse: qđ ipsum ad vniuersi tecti ra tiocinationē pertineat: et sit hmōi: Tecto cuius et ossa & ner uos/& complemēta/et cortices/et crustulas inesse eque atq; in muro interpretemur: tñ hoc ita ne sit re ipsa consideremus. Prin cipio vt ab his qui rectis lineis ex materia siluarū cōstant inci piam⁹. Tectis quidē ferēdis opus est firmiores a pariete ad pa rietē substituas trabes: atq; has vti modo cōmētabamur esse in trāsuersū positas colūnas nō inficiabimur. Offis ergo loco erit trabs: qđ si p̄ ip̄eī rōnes liceret: q̄s nō optet torū habere opus/ vt ita loquar ossēū & solidissimū: hoc est cōtinuatis colūnis/et cōiunctis trabib⁹ cōpactū et obfirmatū: Sed parsimonie p̄spici mus/superfluū putātes q̄cqd seruata operis firmitate possit de trahi: ea de re trabiū hic sinūtur iterualla. Ex q̄ et trabib⁹ trans uersalia iponunt tigna: & abducuntur decurrētes q̄druli: & si q̄ sunt istis filia. Quē oīa haud quaq̄ dedecet putasse illigamēta. In his demū asses/tabulęq; ampliores coaptate nimirū cōple mēti vicē tenebūt: parię ratiōe pauimētū tegulasq; corticē esse extimū. Cœlū vero tecti/qđ supra caput pēdeat intimū esse cor ticē nō negabim⁹. Ergo hęc ita esse si cōstat/inuestigem⁹ siquid sit/qđ cuiq; horū debeat: quo his recognitis facili⁹ q̄ lapideis te ctis cōueniat intelligam⁹. ¶ De his igit quoad res postulet bre uissime trāligam⁹. Sed faciat hoc ad rē/hui⁹ ætatis architectos nō laudo: q̄ cōtignationib⁹ habēdis/vastas foraminū lacerati ones ipsis in ossib⁹ parietū relinquūt: qb⁹ absoluto pariete tra biū capita imittant. Ex qua re paries imbecillior atq; aduersus igniū populationes/ędificiū male tutum reddi: q̄ pateāt inde ad pximā aulā aditus incēdio. Quare placēt apud veteres qui affuevere parietib⁹ lapideos mutulos firmissimos bene cōmē- Mutuli. dare: quib⁹ q̄ dixi trabiū capita iponant: q̄ si cōcatenari trabea tione parietes velis/nō deerūt ansę & fibulæ eņeę/et capt⁹ ex tates ex mutulo: qb⁹ cōmodissime ad eā rē vtare. Trabē oīno integrā esse & admodū sincerā: medięq; p̄sertim lōgitudine sui vacare mēda oportet. Aure ad alterū caput posita/ictus altero ex capite resonātes accepti si erūt iquassi: & obtusi itimū latere morbū indicabūt. Nodositas in trabe lōge repudiāda: p̄serti si Nodus i erūt nodi crebri/ & vnū in cumulū cōtuberosi. Quē ligni ps me trabe res dulle adsit. pxia dolabif/vt stet in ope sup̄ma. Ex inferiore aut pudīād⁹.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

q̄ futura est trabis superficie dedolata / p̄ter corticē / aut nihil aut
q̄ id queat minimū. Quo aut̄ in latere transuersi aliqd̄ apparuit
vitijs: ponito id vt stet supremū. Oblōga si qua excurret directā
per trabē fissura / lateribus ne cōmittito. Sed aut̄ supremæ / aut
potius infimæ mandato superficiē. Si qua p̄terebrāda aut for-
tassis cōuulneranda sit: parcito mediæ lōgitudini: infimāq; ne
lædito superficiem. Si aut̄ vti in basilicis obseruarunt / binatim
erunt trabes ponēde / laxamenta digitorū aliquot intermittito
qua respirēt / nequid mutuo incalecēdo inficiant̄. Et conferet
quidē p̄ singulū par trabes ipsas alternatas collocasse: ne iuxta
eodē in cubili amborū capita p̄quiescāt. Sed vbi istius pes / istic
alterius caput incumbat. Sic enī mutuo firmiore pedis robore
mutuæ leuoris partis imbecillitati subuenient: et trabes ipsas
cognitas esse hoc est vno materiæ genere / vnaq; filua / vna cœ-
li frōte adultas / si fieri potest / eadēq; die abscissas oportet. Quo
paribus naturæ viribus par officij gerant. Cubilia trabibus ad
p̄ trabib⁹ libellam sternito: ita vt sit eorū quodq; solidū et firmissimū. Ca-
qualia eē uetorq; ponendis trabibus / nequid materies calcē attingat: et si
debet. nito circūaperta et libera spiramenta: nequid vllius penitus cō-
tactu vitietur aut cōclusa tabescat. Ad trabis puluillū subster-
nito filicē herbā arentē / aut carbones / aut potius amurcā suis
cōmistam nucleis. Sin aut̄ erūt arbores minores / q̄ vt queas in
tegrā vnico ex trūco trabē ponere: plures in vnā cōpacturā co-
agmentato / ita vt inse artius vim obtineāt: hoc est vt superior
cōpactę trabis linea fieri nequicq; possit ponderū pressura bre-
uior: et contra inferior linea fieri haud possit lōgior. Sed quasi
corda ad supadactos / qui sese p̄trarijs frontib⁹ p̄trudēt / trūcos
obfirmandos neruoso sistat captu. Tigna p̄xime oīsq; reliqua
materies / q; ex trabe secta expediuntur / trabis sinceritate inte-
gritateq; p̄babuntur. Tabulas nimij spissas putāt nō p̄modas
q̄m detorqueri cū occeperint / clauos extrudant: et asserib⁹ quis
tenuioribus clauos apponi iubēt duplices: p̄sertim sub diuali-
bus coassationibus qbus tabularū anguli et mediā lateraq; fir-
mentur. Clauos qui pondera in transuersū ferant crassiores fie-
ri iubent. Alios aut̄ graciliores vbi sint / nō reprobant. Sed lon-
giores esse hos et capite dilatatiores p̄uenit. æneos clauos sub-
diuo et in humecto penniores: ferrei intestino in opere et sicco
neruosiores fore cōpertū habeo. Vbi ex vsu ad firmandam con-

signationē veniat / ligneis clauiculis delectantur. Quæ autē de ligneis tectis dixim⁹: eadē et in lapideis trabib⁹ obseruabuntur. Trāsuersę enī et venę et mēde a trabiū vsu reijciētur ad eficiendas colūnas: aut si erūt mēde moderatę et leues latera lapidis quib⁹ apparuerint / cū in opus ponētur resupinabūtur. Per longum excutrētes venę quib⁹ vis in trabib⁹ tolerabiliores habebūtur q̄ trāsuersę. Tabulę itē lapideę cū alias ob res: tū et pōderis grā minime crassiores ponentur. Quę demū in tectis aut ligneis / aut lapideis apponentur asseres / tigna / trabes / neq; adeo graciles / neq; adeo rari ponētur vt ad sese onusq; ferēdū sint in ualidi. Et cōtra neq; adeo crassi / neq; adeo cōferti vt opus illepidū et informe reddāt. Sed de operis forma & grā alibi. Itaq; de rectilineo tecto q̄ vsq; dicta sunt / sufficiāt. Ni forte illud desit vt moneā qđ quidē omī opere vehemēter obseruādū censeo. Aduerterunt physici in corporib⁹ aiāntiū naturā assuesse opus suū ita pfinire: vt nunq; ossa ab ossib⁹ separata aut disiūcta esse vsq; voluerit: sic etiā nos ossa ossib⁹ cōiungem⁹ / & neruis / illi pingēda. gamētisq; bellissime affirmabim⁹: vt sit ossiū series & p̄pactura: q̄ sola etiā si desint cætera stet opus suis perfinitū mēbris atq; firmitatibus.

C De flexilineis tectis / arcub⁹ eorū dīa & extructiōe. Ca. XIII

Venio ad tecta flexilinea. Atqui ea quidē q̄ oēs ad numeros rectilineis tectis plene respōdeāt cōsideremus. Flexilineū tectū cōstituūt arc⁹: & arcū esse trabē inflexam suāsim⁹. Procurrūt etiā hic illigamēta: addūf & q̄ interuacua cōpleāt. Sed velim apert⁹ intelligi qđ arcus ipse sit / quibus p̄stet partibus. Etenī ducēdi arcus rationē traxisse hoīes hinc puto. Nā cū viderēt trabes duas iūctis capitibus posse imis pedib⁹ diuaricatis ita firmari / vt mutuo innexu paribusq; cōtra se pōderib⁹ sisterent: placuit inuētum / et cōperunt istoc opere displuuiā ēdificijs tecta apponere. Post id fortasse cū ex instituto maiore cooperire arēā trabiū breuitate nequiuissent: intermediū ad sublimia truncorū capita aliquid interposuere: vt esset prope atq; apud græcos littera. **rx**. Appositūq; ipsum id fortassis cuneū appellauere. Succedente inde argumento multiplicatis cuneis istiusmodi arcus effigie effectam spectātes p̄bauere: eamq; ducēdi arcus rationē ad opera lapidea trāferentes / integrū additamentis arcū effecere: vt iam fateri oportet

IIIJX Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

teat arcū ipsum cuneorū plusculorū cōpactione cōstare. Quorū alij capitib⁹ infimis ad arcū ipsum subsideāt: alij ad dorsum in fidentes nodū spine obtineant: alij reliquū expleant ambitū costarū. Non sit ab re eadē repetere: quę primo in libro recēsum⁹ Arcus inter se differūt. Nā est quidem rectus / quę integer semicirculus p̄stituit: hui⁹ corda per circuli centrū dirigif. Est & qui trabis naturā magis q̄ arcus sapiat: hunc cōminutū dicimus q̄ sit nō integer semicirculus: sed sit eius quota aliqua pars: hui⁹ corda a cētro distat et supra est. Est et cōpositus arcus: quę eundem alij angularē / alij arcū dicūt: qui ex arcubus duobus cōminutis cōponitur: habetq; sua in corda duo duarū flexarum sese

Arcus re
ctus.

mutuo secātium linearū centra. Rectū arcū oīm esse firmissimū cū re ipsa censet: tū et ratione argumentorq; monstret. Et dissolui quidē spēte quo possit pacto nō video: nisi cuneorū alter alterū extrudat: ab qua quidē iniuria tam lōge absunt / vt etiā alter alteri⁹ ope cōfirmetur. Quinetiā vbi forte id moliri aggrediuntur / ponderū natura quib⁹ aut subsistūt / aut imbuti ipsi sunt cunei / vetantur. Hinc illud Varronis / qd̄ ait in arcuatis operib⁹ dextra non magis stare ex sinistris / q̄ sinistra ex dextris. Et spectare licet rem. Suprem⁹ quidē cuneus / qui ad spinā mediā vnicus sit / quo nam modo erit validus cuneos ppellere collateralis: aut illis ipsis prēmētibus quādo poterit is quidē ex sede iā occupata ptrudi? Qui vero pximi per costas succedūt cunei libramētis ponderę facile in officio cōtinētur. Demū et alterutra ad capita qui subsideāt cunei / quid erit cūr moueātur superioribus in officio persistētibus. Ergo rectis arcubus / qui sese facile tueant cordam nō exigimus: in cōminutis autē ferreā catenā / aut q̄ corde vim obtineat / parietū extensionib⁹ hinc atq; hinc cōfirmamus: hasq; esse extensiones optamus non breuiores q̄ quibus cōminutus / qui deest ambit⁹ queat integrari. Qd̄ ipsum facere veteres architecti nunq̄ neglexere: et cōminutos omnes arcus vbi id licuit, nunq̄ non intra parietū latera integrarunt.

Arcus cō
minuti.

Quin et preclare illud obseruarūt / vt rectis trabib⁹ vbi occasio p̄stabat / cōminutum arcū superadducerēt. Tum et cōminutis ipsis arcubus rectos arcus etiam superadigerēt: qui sub se positos cōminutos cōfouerent: & ponderū molestias interciperēt. Cōpositi arcus apud veteres nō visuntur. Sūt qui turriū apertionibus inducēdos putent: quo nimia superimposita pōdera

quasi prora obiecta diffindant. Tam etsi oppositi arcus istiusmodi pōderibus cōfirmētur superadictis magis q̄ opprimantur. Cuneos quib⁹ arcus ducat omnes de lato / et quoad fieri possit prægrādi velim esse ex lapide. Nā est quidem cuiusq; corporis Cuneorū pars indissolubilior: que a natura cōcreta et cōnita est: q̄ quæ in arcub⁹ hoīm manu et arte cōiuncta atq; cōpacta est. Esse etiā oportet cōpositio mutuo coequales / vt quasi in libra dextera sinistris respōdeant facie / magnitudine / pōdere et eiusmodi. Arcus plures si ad porticus per aptiones cōtinuatas a colūnis et capitulis duxeris: facito cunei vnde bini aut plures arcus iuncti insurgūt / nō duo: aut p̄ arcuū numero totidem sint lapides et dissecti. Sed vnico atq; idem p̄sus integer: quo hui⁹ et istius arcus capita cōtineātur. Qui vero secūdi proximi in hos primos insurgent cunei / si prægrādi erūt ex lapide curato ambo / alter ad alterū suis hēreat iunctis ad lineā renibus. Terti⁹ q̄ secundos hosce operiet lapis ad murorū leges libella coaptabit nexura cōparili: ita vt iūctis ambob⁹ arcubus seruiat: amborūq; cuneos detineat captu. Toto in arcu facito vt iunctionū adhesionē / et cōclausurē suā ad cētrum dirigātur. Spine cuneū periti vnico & integro et p̄grandi semp lapide apposuerē: q̄ si erit muri crassitudo maior q̄ vt cuneos istiusmodi queas integros ponere: is demum iā non arcus: sed esse testudo poti⁹ incipiet: quā nos fornicē appellabim⁹.

¶ Testudinū genera: que / quot / qualia / qualiterq; reāius et vtilius consumētur.

Capitulum. XIII.

Testudinū varia sunt genera. . Diquirēdū qd̄ inter se differāt / et quib⁹ lineis cōstituantur. Fingenda mihi erūt noīa: quo sim / quē esse me his libris maxime elaborandū institui: facilis & minime obscur⁹. Neq; me p̄terit Enniū poetā maximas cœli appellasse fornices: & Seruū um cavernas dixisse eas esse q̄ in carinarū sint factæ modū. Sed peto hāc veniā / vt his libris id tandē satis putem⁹ dictū latine: qd̄ cū apte ad rē: tū et apertissime intelligat. Testudinū ista sunt Testudis genera / fornix / camera / et recta spherica: et si que istarū quota nū gñā. sunt pars. Ex his recta spherica sui natura nō nisi parietib⁹ a circulari area surgētib⁹ imponit. Camera vero testudo quadratis debet areis. Fornicib⁹ autē areę angulorū quattuor: seu breuiorē res illę quidē / seu oblōgę sint: quales videmus criptoporticus operiūtur. Testudo ea q̄ perforati ad mōtis similitudinē ducat.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

Verbi etiã similitudine apud nos fornix appellabitur. Erit igitur id velutivnum atq; item alteros ad arcũ arcus adegeris: aut quasi flexæ trabis latitudinẽ extensã multo ac p̄tinus dilatataz reddideris. Ex qua re assequemur / vt quasi inflexus paries in caput pro tecto adstet. Sin aut̄ fornice hãc fortassis a septẽtrione ad meridiẽ p̄tensã / transuersã altera fornix ab orientẽ ad occidentẽ solẽ peruadens totis lineis secuẽrit / testudinẽ cõstituent: quã iflexorũ cornuũ similitudine: quæ in angulos p̄currant camera nũcupabim⁹. Qd̄ si arcus ipsi cõplures et coæquales mu-

Testudo **recta** **sphæ**
rica. tuo vnicũ in punctũ medijs culminis sese interfecuerint: testudinẽ cõstituent celo similem: rectã inde sphericã appellari hãc placuit. Quæ testudines aliqua istarũ e partibus cõstet / hæ sunt. Nã si coeli hemispherum natura perpẽdiculari et recta sectione ab orientẽ ad occidentẽ versus duas in partes diuiserit. Testudines dabit geminas: quæ quidẽ scaphis hemicycloz p̄ tecto sũt. Sin aut̄ ab orientis angulo ad angulũ meridiẽ: et a meridiano istoc ad angulum occidentis: et ab isto ad angulũ septẽtrionis: et a septentrionali quoq; istoc ad primariũ illud oriẽtis angulum pari ratione natura circũseptum et cõmutilatum coeli hemispheriũ reddiderit: testudinẽ tũ quidem in medio relinquet:

Aulea **te**
studinea. quã nos turgidi veli similitudine auleã nũcupabim⁹. In quave ro perficiunda plures fornices partes cõueniãt: quales videm⁹ sex octo ve angulorũ areas testudinari: hãc nos sphericã angularem appellabimus. Testudinũ astruendarũ ratio eadẽ quæ in muris asseruabit. Ossa enĩ integra ad sũmum vsque testudinis ex ossib⁹ parietis insurgent: et p̄ illorũ modo istic̄ imposita perducuntur: et inter se quota aliqua distabunt parte. Ab ossib⁹ vero ad ossa illigamẽta protrahentur: et mediã cõplementa infarcentur. Sed in hoc differunt: q; in pariete ad rectã regulã normãq; et libellã / lapides et singuli ordines coagmentantur atq; componũtur. In testudine aut̄ ordines ad flexã regulã / et lapides oēs conclausuræ ad sui arcus cẽtrum dirigũtur. Ossa ferme nusquã induxere veteres nisi cocto ex latere / eodẽq; vt plurimũ bipedalĩ: monẽtq; testudinũ p̄plementa absoluas lapide leuissimonequid muri iniquo abhinc pondere fatigentur. Consueffe tñ̄ aduertĩ aliquos nõ solidissima semp ossa p̄ducere. Sed ossiũ loco sparsim stantes in latus lateres interseruisse / capitibus pctinatim in se iunctis: vt si quis dexterẽ manus sũmos digitos

fūmis sinistris digitis interstringat. Et intermedia complere ce Pumex
 mētio congestu: et preserti pumice cōsueuerunt: quē oīm la- testudini
 pidem testudinationibus cōplendis cōmodissimū esse oēs pfi- bus faciē
 tentur. Sed arcubus et testudinib⁹struendis armamēto op⁹est: disvtilissī
 id rudis et tēporanea quēdā est p̄tignatio ad flexę lineę ambitū mus.
 diffinita: cui p corio et cute aut crates aut harūdines/aut vilia
 istiusmodi p̄sternūtur/sustinendę coaggregationis in testudine
 quoad duruerit. Est tamen inter testudines vna oīm recta sphe Testudi-
 rica quæ armamenta nō postulet: quādo ea quidē nō ex arcub⁹ nis recte
 solum cōstat: verū etiā coronis. Et quis possit referre aut medi spherice
 tari/ q̄ sint horū vterq; innumerabiles herētes adacti sese mutuo stabilitas
 intersecātes/ad pares angulos et ad ipares: vt quocūq; loco p̄ntegra.
 p vniuersā testudinē istiusmodi aliquē interfecueris lapidē plu
 rimorū intelligas te et arcuū & coronarū cuneū apposuisse: et
 coronā qui coronæ supastruxerit: et iā arcū/qui alterę arcū pdu
 xerit/singito velle id opus labescere/vnde incipiet: Cunctis p̄-
 fertim cuneis vnū centrū petentibus pari et virib⁹ et inixu. Hu
 ius testudinis firmitate pleriq; apud veteres adeo abusi sūt: vt
 solum in quotos aliquos pedes testaceas simplices coronas in
 strauerint. Ceterā vero testudinē opere tumultuario cementa-
 riam perfundēdo materiē p̄fecerint. Sed lōge eos p̄bo q̄ inter
 ducendū opus curarint/vt qua arte lapides in pariete illigātur
 eadē hic coronæ inferiores pximis superiorib⁹: et arcus inuicē
 arcubus locis nō rarissimis innectant: p̄sertim si harenæ fossi-
 ceæ copia nō suppedabit: aut maritimis austrinis ve op⁹obi-
 ciatur. Angularem quoq; testudinē sphericā modo per ei⁹ isti⁹ do spheri
 crassitudinē rectā sphericā interstruas/poteris attollere nullis ca.
 armamentis. Sed istic nexura potissimū opus est: qua huius im
 becillæ partes partibus illius firmiorib⁹ arctissime illigentur.
 Tamen conferet ductis iā vna atque alteris lapideis/et duratis
 coronis/leuia illic subillaqueare amenta et ansas: quibus tm̄ ar
 mamenti cōmittas: quātum sat sit ferendis coronis his quę ali
 quot inde in pedes suprastruātur/ quoad siccessiāt. Et deiceps
 cum hæ quoq; partes duruerint/in quotos quosq; ordines ista
 hæc armamenti subsidia ad suprema p̄ficiunda trāsserre: quoad
 vsq; op⁹absolutū reddideris. Testudo/ Camura/ atq; itē fornix
 armamētis substitutis inducat̄ necesse est. Sed veli istarū p̄mos
 ordines/et arcū capita firmissimis sedib⁹ cōmendari. Neq; pla-

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

F cent q̄ pri⁹ totos parietes extollūt solis pediculis mutuloꝝ reli-
 ctis / q̄bus post tpa testudinē ꝑmittāt infirmū op⁹ atq; incōstās.
 Quare si me audiēt vna hi qdē arc⁹ & parib⁹ ordinib⁹ cū suo pa-
 rietē cui inhereant / ducent: q̄ id opus plurib⁹ perq̄ valde id fieri
 pōt firmissimis nexib⁹ cōiuniat. Vacuavero int̄ assurgētes infle-
 xus testudinū et parietē cui adhæreāt relicta / quē locū fabri co-
 xam nūcupant / infarciant nō tellure aut solutis ruderb⁹ lictis:
 sed poti⁹ structura ordinaria et stabili / parietiq; iterū atq; iterū
 cōnexa. Et placēt qui leuādī oneris grā / fictilia vasa aquaria va-
 cua p̄ coxarū crassitudines indidere rimosa atq; inuersa: nequid
 collecta illic humiditate ingrauescēt. Et cemēta sup̄infūdere ex
 lapide minime graui / sed alioquī tenaci. Tota demū in testudinē
 vt icūq; illa sit / naturā imitabimur: q̄ qdē cū ossa adiūxit ossi-
 bus: tū et carnes ip̄as intexuit villulis nexura p̄ oēs diametros
 interductis in lōgū / in latū / in p̄fundū / in obliquū. Hoc nobis
 artificii naturę lapidibus interserēdis ad testudines imitandū
 censeo. His absolutis p̄ximū est vt insternātur / res in tota ædifi-
 catione primaria / & nō magis necessaria q̄ difficilis: in qua asse-
 quēda & p̄ficiunda oīs oīm cura et diligētia iterū atq; iterū ela-
 borauit. De his nobis dicendū est. Sed pri⁹ illud interserendū
 iuuat: quod ad testudinū op⁹ in p̄mis spectat. Et enī inter testu-
 dines absoluēdas differētia est. Nā q̄ arc⁹ aut testudo subiectis
 armamētis faciēda sit / ꝑfesti atq; minime intermisso ope astrua-
 tur necesse est. Quę vero sine armamētis fiat / intercalationib⁹
 ꝑpe singulos in ordines indiget quoad ꝑgesta firment: ne ptes
 nouissimę sup̄adiectæ / p̄stinis nō sat̄ firmatis / resolutæ defluāt
 Et p̄terea armamentatis testudinib⁹ iuuat ilico / vbi sūmis ꝑclu-
 sæ fuerit cuneis paulo / vt ita loquar / relentare subices / q̄bus ar-
 mamēta sustineātur. Id qdē vt recētī adhuc in ope cōmissi cu-
 nei nō natēt inter fomēta et sultū calcis. Sed coequabilē inter
 se acquiescēdi sedē suis librat̄ pōderib⁹ occupēt. Alioquī inter
 siccandū ꝑgesta nō vt op⁹ postulat / ꝑstipate cōgruerēt: sed rimas
 relinq̄rent sedēdo. Idcirco sic fiat / nō pror̄ adimant: sed indies
 sēsīm relentētur armamēta: ne si nō attēperate subdemas / cru-
 dū op⁹ sequat̄. Post dies vero aliq̄s p̄ opis magnitudine adhuc
 plusculū relētato. Sic deiceps facito / quoad lapidei p̄ testudinē
 Relentā: cunei sese captēt / et op⁹ dure scat. Relentādī modus hic est. Nā
 di mod⁹. cū opis armamēta in pilis aut vbi ꝑducat ꝑstitueris: primū illic

subigis/capitib⁹ ipsis armamenti cuneos ligneos ad bipēnis si-
militudinē acuminatos. Cū igit relētare op⁹ libuerit/malleolo
cuneos hocce distrudes sēsīm quoad voles/sine piculo. Deniq³
sic statuo/nō añ integrā p̄fflam hyemē armamēta esse subde-
mēda. Id quidē cū ob cæteras res: tū ne imbriū madefactione
eneruatū resolutūq³ opus prouat. Tā et si dari testudinib⁹ nihil
cōmodius potest: q̄ vt aquā abunde combibant/et nunq̄ sitim
sentiant. Haftenus de his.

C De testoz³ crustis: et eoz³ vtilitate: regularū generib⁹/formis
et materia imbricibus et stillicidijs. Capitulū. XV.

R Edeo ad tecti crustā Nēpe si recte interpretamur/nihil
est ī toto ædificio antiquus/q̄ hñe sub quo vrētes soles
atq³ e cælo cadētes tēpestates p̄fugiens excipiare. Id
adeo bñficiū tibi vt penne sit p̄stat nō paries/nō area
nō q̄duis istorū oīm: sed vna in primis quātū videre licet/extre-
ma tecti crustula: quā ipsā hñe p̄tra oēs tēpoz³ iniurias validā/
put rei necessitas postulat/atq³ p̄stantē hoīm industria et artes
facto rez³ oīm piculo vix dū satis reptā reddidere. Neq³ facile re-
periri posse cōfido. Nā cū nō solū imbrē: verū et gelationes et
æstus/et oīm itē infestissimi vēti laceffere nusq̄ intermittāt: qs
tā assiduos imo acerrimos hostes tolerare vsq̄ diutius possit?
Hinc est q³ alia ilico putrescūt: alia dissoluūtur: alia parietes de
primūt: alia findunt/rūpunt: alia abstergūt: vt ne metalla qdē
alibi cōtra tēpestatū iniurias inuicta istic tā multas p̄ferre offen-
siones queāt. Sed hoīes p̄ locoꝝ natura copiā rerū/quæ ad ma-
nus subueniret nō aspernati/quoad licuit necessitati p̄uiderūt.
Ergo varię cōtegendoz³ operū ortę obseruationes. Pyrges in- Mos cōte-
quit Vetruui⁹/harūdine: & apud Massiliā subacta cū pal' eis ter- gendarū
ra operiūt. Thelophagi apud Garamātas/vt refert Plinius/te- ædiū apd
studinū sup̄ficiē crustus tegūt. Maxima ps Germaniæ asserulis diuerias
vtif. In Belgica puincia candidū facilius secant lapidē/q̄ lignū gentes
tenuēs ī laminas: q̄s p̄ tegulis exponūt. Ligures etrusciq³ tegē-
dis q̄dib⁹ latastras adhibēt crustoso ex lapide disceptas. Alij pa-
uimēta de qb⁹ mox referā expti/tandē oībus picilitat/nōdū tñ
ingenia et industria mortaliū inuenere cōmodius tegula testa-
cea. Nā pauimētoꝝ qdē op⁹ pruinis scabrescit/findit fidet. Plū
bū feruoribus solis colliquescit. æs si graue est/magno pomif: si
tenue/vētis deturbať/atq³ erugine gracilescit/ablacerať. Tegula

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

Crinia iam Cipriū quēdam Criniā agricolæ filiū inuenisse ferūt. Eius
Ciprius duo sunt genera. Vnū planū/latū pedē/longū cubitum spōdis
tegulā in hinc atq; hinc hirtis extantib⁹ ad sui latitudinē partē nonam,
 uenisse Aliud aduolutū et cruriū tuendaꝝ arma imitē. Ambo qua im
 fertur. brem defluentē capiāt apertiores: qua euomant arctiores. Sed
 plani imbrices cōmodiores sunt: modo ita iūgātur ad regulam
 et libellā/ne in latus pēdeāt:necubi lacunę intercurrent/aut tu
 muli extēt: nequid trāsuersi fluentē pluuiā interpellat: nequid
 interuacū relinquat. Vasta si erit tecti superficies/ampliores exi
 gētur tegulę: ne imbriū riuuli canalib⁹ nō recipientibus super
 fundātur. Tegulā ne turbines asportent/velim omnē fultu cal
 cis affirmari: p̄sertim in publicis operib⁹. Nā in priuatis fat erit
 si prima stillicidia cōtra ventorū impetū affirmaris: tū et soluti
 aptius instaurātur/vbi vitiū factū sit. Alioquī id hūc in modū
 fiet aptissime. Nā in tectis qdē ligneis assiū loco testaceę tabel
 lulę ad decurrētes quadrulos extēdentur vinctę gypso. In has
 tabellulas sup̄insternētur plani imbrices/& firmabūtur calce.

Opus id cōtra ignes tutissimū/& ad vsum incolarū accōmoda
 tissimū. Et minore fiet impēsa/si tabellarū loco cannā gręcā
 subintraueris/calceq; firmaris. Tegulā quā p̄sertim operibus
 publicis calce affirmaris/velim nō nisi biennio sub gelu et sole
 habitā sumas. Inualida enī si fuerit posita/nō sine operis dispē
 dio tollet. Subuenit vt illud referā/qđ apud Diodorū historicū
Horti pē celebres illos ad hortos pensiles Syrię nouo et minime inutili
files in inuēto factū legim⁹. Nā in trabibus quidē harūdines asphalto
Syria. oblitās apposuerē: in eas coctos lapides coaptauerē duplici in
 stratura vinctos gypso. Tertio loco plūbeas adiunxere tegulas
 ita conflatas atq; coagmentatas/vt nullus humor ad primos
 lateres penetraret.

CDe pauimentis ex Plinij/Vitruuij/et veterū diligētiōri colle
 ctione/variorūq; incipiendorū ac terminādorū operū tēporis/
 anni/loci/aeris/modi et faciei annotatione. Capitulum. XVI.

Enio ad pauimēta: quando ea quidem tectorum na
 turā sapiunt. Horum alia sub diuo: alia contignatis:
 alia non contignatis: vtrifq; solidā & ad suas lineas
 exactam esse oportet superficiem: vbi inducantur.
 Sub diuo superficies fastigiabitur: vt in denos quosq; pedes
 nihil minus binum declinet digitum. Et habebit quo aqua de

fluens: aut in cisternas excipiatur: aut deriuetur in cloacas.
 His ex cloacis si aut in mare aut in amnes nō poterit refūdī/in-
 fundito aptis locis puteos ad aquā vsq; scaturientē: fossāq; re- Attende
 pleto saxo globoso. Id demū si nō licebit foueas inquitunt faci modū cō
 to capaces/et indito carbones: deinde cōpleto sabulo/hæc hu- ficiendæ
 moris exuberantiam sorbeant atq; absument. Cæterū si erit a cloacæ
 reæ solū pgestitiū/ festucabitur acuratissime et superinduceſ/ cū
 scatumine rudus. Sin aut erit subcōtignata superficies: tunc alte
 ra superaffigatur transuersa coassatio/ & statuminetur/ et indu-
 catur rudus crassū pede. Subrudus sūt qui spartū aut filicē sub-
 sternendā putent: ne quid materia calcis cōtactu vitietur. Rudus
 si erit nouū/ ad tres ptes vna calcis misceat: si residuū ad quīq;
 duq; inducū conspissetur/ cedendo vectib; celeberrime. His ad
 crassitudinē digitorū senū addatur puls ex texta trita: q̄ ad tris
 partis vnā habeat admistā calcis. Vltimo inferant fertilia/ aut
 testa spicacea/ aut tessere ad lineam et regulā. Tutius erit opus/
 si inter scatumen et pultē imbrices tegulę iunctæ calce ex oleo
 infertentur. Pauimentū nō subdiuale/ quod eius ob siccitatez
 egregie pbāt/ sic fieri iubet Varro: fodito ad pedes binos/ & fe- Varro.
 stucato solū: et inducito aut rudus aut testaceū pauimentū. Di-
 mittito apertas nares: vnde suos p canales humor extillet: cō-
 gerito carbones: hisq; pculatis atq; admodum inspissatis in-
 ducito sabulone et calce et fauilla mixtam offā crassitudine fe-
 mipedali. Hæc quæ hactenus recensuim; ex Plinio atq; impri-
 mis Vitruuio interpretati sumus. Nunc quę de pauimentis ex Pauimē-
 veterū operib; sūma et cura et diligētia collegeri referaz; a qb; ta.
 plura me longe q̄ a scriptorib; pfiteor didicisse. Atqui incipiaz
 quidē a sūma crusta/ quāq; non infirmā et rimosā hñe p̄q; diffici-
 le quidem esse. Nā cū humore p̄gnans est humida/ fit sole ven-
 tis ve vt sūmotenus siccescat. Ex qua re vt in residuo alluui-
 nis videmus luto contrahitur cutis/ atque fissuras pandit me-
 mendabiles. Nā illic partes quæ aruerint/ quouis artificio am-
 plius non cohærent. Humectæ vero ptes facile p̄trahentibus
 cedūt et sequuntur. Crustā video aut testaceā imposuisse veteres/
 aut lapideaz. Nam tegulas quidem maxime vbī pedibus non
 pressētur/ positas vidi quaq; versus latas cubito iūctas calce ex
 oleo: et visuntur laterculi minuti crassi vnum lati binum digi-
 tum: longi duplo q̄ lati iuncti stantes in latus ad spicarū imita-

IIII Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

Puluis
rapillus
Attende
quomō
crustæ fi-
ant opti-
me.

tionē. Lapideas crustas videre passim licet ex tabulis marmo-
reis grandioribus: et itē ex relectis minoribus atq; tessellulis
Præterea spectantur vetustæ crustæ ex sola materia: quæ fiat iū-
cta calce/harena et tunsa testa minutiore quantū p̄lector ex ter-
tia. Competit̄ habeo crustas hæcæ fore firmiores & p̄stāiores
si partē adieceris quartā tunsi lapidis tyburtini. Sunt q̄ puteo-
lanū puluerē/quē rapillū nūcupant/huic operi p̄bent mirū in-
modū. Crustas itē quæ ex sola sint materia obductę experiri li-
cet verberatu crebriore et indies iterato acquirere spissitudineꝝ
et duritiem prope vt superet lapidē. Et crustis istiusmodi p̄stat
si lotura calcis aspergantur: si oleo linaceo obliniantur/impor-
tari duritiē quandā vitreā/et contra tēpestates illesam. Calcem
oleo subactā affirmāt nihil pauimentis nociuū admittere. Sub
crusta video affusā materiā ex calce et minutulis testæ p̄fractæ
ad crassitudinē digitorū binum trinumq;. Sub ea offēditur q̄si
infarctura partim ex testa p̄fracta: partē ex minutulis lapidū/
que fabri excusserint scalp̄ro: et hanc ferme crassā pedē alibi in-
ter superiorē: atq; hāc inuenio testaceos laterculos substratos
postremo infimū saxa subsidūt pugnīs nō maiora. Videre licet
in torrente saxa quæ mascula dicūtur: vti sūt globosa silicea et
vitraria/ilico ex aquis sicari. Testāvero et tofum & istiusmodi
diu seruare cōceptū humorē. Ex quo sūt qui affirmant nō pene-
trare admodū ad crustas humorē ex tellure: vbi subinstratum
istud sit saxo pauimentū. Vidim⁹ etiam qui in pusillas pilas sex
quipedales quadrato ordine p̄ soluz binos in pedes dispositas
apposuerunt tegulas testaceas: q̄bus instruxere quale diximus pa-
uimentū. Sed hoc pauimenti genus præcipue ad balneas perti-
net: de quibus suo dicitur loco. Humore humectoq; aere gau-
dent pauimēta dū fiunt. Et in vmbroso atq; humido firmiora
et integriora seruātur. Et pauimētis nocua ip̄rimis sūt/soli in-
firmitas/et repens exsiccatio. Nā veluti reiteratis pluuijs den-
satur in aruis tellus: ita et pauimenta abūde humectata in vñā
et integrā soliditatē ferruminant. Quo in loco pauimēti ex fi-
stulis tectorū imber cadēs excipit̄/lapideā posuisse oportet cru-
stā perq̄ integrā et admodū solidā: ne impotētium guttarū affu-
dua (vt ita loquar) improbitate refodiatur atq; vitietur. Præter-
rea pauimentū quod in materia et contignato insternit̄ curan-
dū est vt ossa quib⁹ sustineat̄/viribus sint valida et inter se coarq̄

lia. Queres si nō erit:puta si q̄ loco aut paries aut trabs valde robustior cæteris subiecta sit:eo loci findetur pauimentū atq; vitabitur.Nā cū materia nō semp eodē tenore vigoreq; consistat/sed tēporē varietatib⁹ moueatur/humidīs mollescit:siccis ad rigiditatem sese reuocat atq; obfirmat; ea re partibus enervationibus sub pondere laborantibus atque fidentibus nimis finditur. De his hactenus. Sed illud nolī præterisse quod p̄be faciat ad rē.Nāq; alia quidē fundamentis fodiundis: alia complendis. alia parietibus attollēdis: alia testudinibus imponēdis alia crustis obducēdis tēpora atq; anni aerisq; modus et facies de bentur. Etenī fodiuntur quidē cōmodissime per caniculam atq; ipsum per autūnū tellure arenti et humoris exul erantia fossiones nō impediēte. Cōplent etiā haud omnino incōmodē ad primū ver/maxime vbi p̄fundiora sint:nā ab æstatis ardoribus satis p̄tegentur tellure obsidente atque circūfouente. Sed lōge cōmodius cōplebuntur ad brumę initiū: modo ea regio non sit sub cœli axe et eiusmodi: vt e vestigio gelet potius q̄ cohæreat. Partes quoq; cū æstus nimios: tū et acres algores atq; subitas gelationes atq; præ cæteris aquilones ventos odit. Et imprimis testudo oīm maxime æquabilē et contēperatam cœli tēpestatem optat: quoad obfirmauerit opus sese/atque duruerit. Crustas per q̄ attēperate inducemus ad vergiliarū ortū: et per eos demū dies quibus multo afflarint humectarintq; austru. Nā nī prorsus humectuz sit quod crusta aut ope dealbario vestiatur/nō coherescēt apposita: sed passim diffusa discerptaq; decidēt: crebraq; scabritie op⁹ dehonestabitur. Sed de crusta albarioq; opere suo loco diffusius dicetur. Nūc absolutis rerū dicendarum generib⁹/ad reliqua distinctius considerāda transeamus. Et primo de ædificiorū gñibus & varietate. et qd cuiq; debeat: pxime de ædificiorum ornamentis: postremo de istorū vitijs: quæ aut opificis errore/aut temporuz iniuria facta sint/emendandis aut instaurandis transigemus.

Anni et
acris ob-
seruatio
non con-
tēnenda.

LEONIS BAPTISTE ALBERTI DE
VNIVERSORVM OEPR ELIBER. IIII

Ⓒ Aedificia hominū causa constituta: siue ad vitę necessitatem vltus oportunitatem: seu tēporuz voluptatē definita. Cetus hominū partitio varia: vnde et ædificiorū quoq; diuersitas adiuncta: & a quibus deniq; ordiendum. Capitulū primum.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

Ædificia nominū esse causa constituta in prō-
ptu est. Nā principio quidē / si recte interpre-
tamur / facere op⁹ hoīes cōepere : quo se suaq³
ab aduersis tēpestatib⁹ tuerent. Proxime item
psecuti sunt nō modo vellent q̄ ad salutem ef-
sent necessaria: verum et si qua etiā ad expedi-
tas quasq³ cōmoditates assequēdas cōferrēt:

ea nulq̄ esse prætermiſſa voluere. Inde adeo rerū oportunitate
admoniti atq³ illecti eo deuenere: vt etiā quæ ad voluptates ex-
plendas facerent excogitarint / indiesq³ vsurparit : vt si quis ita
dixerit ædificia fore aliq̄ ad vitæ necessitatē: alia ad vsus oportu-
tunitatē: alia ad temporum voluptatē diffinita: fortassis apte
ad rem aliquid dixerit. Sed cū ædificiorū circūspicimus copiam
et varietatē: facile intelligimus non tantū hos esse ad vsus oīa;
neq³ horū tantum aut illorū gratia cōparata. Sed pro hominū
varietate imprimis fieri / vt habeamus opera varia et multipli-
cia. Quod si ædificiorum genera / et generum ipsorum partes
fatis vti instituimus / adnotasse voluerimus: omnis inuestigā-
di ratio nobis hinc captanda sit atq³ inchoanda: vt homines /
quorum causa consent ædificia / et quorum ex vsu varientur ac
curati⁹ cōsiderem⁹ qd iter se differant: quo inde singula clarius
recognita distinctius pertractentur. Repetam⁹ ea de re / quid de

Reip. apud diuersas gētes va- ria diui- sio. Theseus. Solon Atheniē- ses. Romul ⁹ . Numa. Galli. Druide. Panthei.	hominū cætu patiundo veteres illi rerum publicarū legūq ³ cō- ditores viri peritissimi senserint: qui studio / cura / diligentiaq ³ istiūsmodi rebus perscrutandis atq ³ recēendis summa cum lau- de inuentorūq ³ admiratione versati sunt. Theseus / inquit Plu- tarcus. rem publicā diuisit in eos qui leges diuinas atq ³ huma- nas cōstituerent atq ³ interpretarētur: et eos qui artificio exercerē tur. Solon p̄ cēsus diuitiarūq ³ copia et modo suorū habuit ciuū um ordines distributos: ita vt qui min ⁹ .ccc. ex agris annua ex- ciperent ppe in ciuū numero censendos nō putarit. Athenien- ses primos sibi habere viros doctrina & vsu rerū cultos / ac peri- tos: proximos oratores: postremo opifices. Romulus a plebe equites & patritios discreuit. At Numa rex plebē diuisam fecit per artes. Apud Gallias plebs pene seruorū ducebat sorte. Re- liquos aut milites fuisse tradit Cēsar: aut sapiētīę religioniq ³ de- ditos: quos illi Druide nūcupant. Apud Pātheos supremi sūt sacerdotes: secūdi agricoles: tertij milites: cū quib ⁹ et pastores &
---	--

duces ouīū. Britāni suos quattuor diuidebant generib⁹. Primi Britāni erāt quibus fiāt reges: alteri sacerdotes: tertio loco milites: postremo vulgus. Aegyptij primos dedere gradus sacerdoti: sub Aegyptij inde reges / p̄fectosq; locarunt: tertio posuere ordine bellatores: et multitudinē diuerse itidem inter agricolas pecuarios artificesq; / atq; etiā (vt inq̄t Herodotus) mercennariū et nautam. Hippodamū referunt suā quoq; diuississe rem publicā in partes Hippodamū: artificē / agricolā / et ppulsatorē belli. Nō improbasse Aristoteles eos visus est: qui a multitudine selegerit dignos: quos Aristoteles cōsilijs / magistratib⁹ / iudicijsve p̄ficerent. Ceterā vero plebes diuisam reliquerint inter agricolas / artifices / mercatores / mercenarios / equites / pedites / et turbam naualem. Cui haud multo dissimilē ex Diodoro historico fuisse apud Indos rē publicā Indi apparet. Nā illic sacerdos / arator / pastor / artifex / miles / effor: et qui publicis cōsilijs p̄sunt. Plato rē publicā alterā dixit p̄catam esse: et ocij quietisq; cupidā: alterā ardētem et bellatricē: prout eorū essent animi qui reb⁹ p̄essent. Exq; animi partibus oēm ciuiū multitudinē partitus est. Vnā eorū qui ratione cōsilioq; cūcta moderātur. Alterā eorū qui armis iniurias p̄sequantur. Tertiā eorū qui alimēta / quib⁹ patres & milites subsistēt / p̄beāt et subministrēt. Hęc de multis veterū cōmentarijs excerpta breuissime p̄strinxi. Ex quib⁹ illud admoneri videor: vt quas collegerim / omnes esse rerū publicarū partes statuā: singulisq; singula deberi ēdificiorū genera diiudicē. Sed nos quo ex instituto rē totā distinctius trāsigam⁹ iuuet sic differuisse. Mortaliū numerū si quis in partes diuisurus sit / quidnā huic aliud principio veniet in mētem: q̄ vt sentiat nō eosdē cēsēdos esse: si vna loci alicui⁹ incolas vniuersos cōsideres: atq; si partib⁹ separatos distinctosq; recēseas. Proxime naturā, ipsam cōtēplat⁹ num sentiet illos quidē in qua potissimū re alter ab altero differat: ex ea sibi re notas captādas esse: quib⁹ alteros ab alteris se Ratione / cernat. Atqui nihil est / quo magis homo quispiā differat ab hominē / q̄ vna illa in re: qua ab genere beluarū lōgissime abest / ratione / gnitiōe / et artii optimarū cognitione: adde si velis fortunę p̄spere et fortunatē. Quib⁹ in dotib⁹ omnib⁹ pauci vna inter mortales p̄ne p̄speritātē. Hinc igif prima nobis patebit diuisio: vt pau tate hō a cos ex omni multitudine seligamus: quorū alij sapiētia / consilio / ingenioq; illustres: alij vsu rerū et peritia p̄bati: alij opum fert.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

copia et fortunarū affluentia existāt celebres. His primarias rei publicę partes cōmittēdas quis neget? Ergo egregijs viris qui cōsilio pollcāt/ prima et cura et moderatio reꝝ cōmendabitur. Hi rem diuinā religione statuēt: iusti equiq; modū lege constituent: bene beateq; vtuēdi viā mōstrabunt: p auctoritate dignitateq; suorū ciuū tuēda indiesq; augēda aduigilabūt. Atq; vbi quid cōmodū/ vtile/ necessariū fore præsenferint: cum ipsi etate forte fessi cōtemplādis rebus occupari maluerint q̄ exequēdis: demādabunt peritis vsu rerum atq; ad agendū expeditis: vt de patria bene mereri psequātur. Hi vero alteri suscepto negotio cum domi solertia & solitudine: tū foris labore et tolerantia rem ex officio pcurabunt: dicēt ius: ductitabunt militē: exercebunt seq; suorūq; man⁹ & industriā. Demū cū rebus perficiūdis intelligent frustra muniti: nisi & facultates adsint. Ad istos igit̄ proximi: quib⁹ aut ex agro/ aut mercatura facultates suppeditent. Cetera om̄is hoīm manus & numer⁹ hisce primarijs put vsus postulet obtēperabūt atq; subministrabūt. Hęc si satis cōueniūt ad rem cōpertum quidē habem⁹ edificiorū genera debent alia ciuū cētui vnuerso: alia primatib⁹: alia multitudini. Tū et primatib⁹ alia his qui domi consilijsq; p̄sunt: alia his q̄ negotio exerceātur: alia his qui facultates cōgerant. Quorū oīm quidem cum pars quēdā ad necessitatem/ vti diximus/ pars ad cōmoditates referatur: sit quoq; nobis qui edificia commentamur/ par aliquid animi gratia dedisse: dum p̄missi loco istiusmodi partitionū exordia esse ex philosophantiū rudimētis repetēda instituerim⁹. De his igit̄ nobis dicēdū est/ quid vna vniuersis: quid paucioribus primarijs ciuibus: quid minorū multitudini cōueniat. Sed exordiū ad res tātas vnde captabim⁹? An vti homines ista sibi cōparare indies profecuti sunt? Ita et nos a priuatis egenorū casunculis rē inibimus: et inde ad amplissima ista que videm⁹ theatrorū/ thermanū/ templorūq; opera perueniemus. Nam constat quidem orbis gentes diu nullis cinctas vrbiū mœnibus degisse. Et scribūt quidē historici Dyolimo sine niso Indiam peragrāte nullas fuisse apud eas gentes muro cinctas ciuitates. Grēciamq; olim nullis munitā fuisse muris scribit Tucidides. Et p Gallias item ad Cæsaris tēpora/ tota Burgundionum gens non vrribus cōgebantur: sed passim in vico congruebāt. Quin et primam quidem fuisse vrbem comperio

Magistratus
Gentes
olim sine
vrribus.

cinctas vrbiū mœnibus degisse. Et scribūt quidē historici Dyolimo sine niso Indiam peragrāte nullas fuisse apud eas gentes muro cinctas ciuitates. Grēciamq; olim nullis munitā fuisse muris scribit Tucidides. Et p Gallias item ad Cæsaris tēpora/ tota Burgundionum gens non vrribus cōgebantur: sed passim in vico congruebāt. Quin et primam quidem fuisse vrbem comperio

Biblum a Fœnicibus occupatā: quā circūobducto suis ædibus Biblus muro cinxerit Saturnus. Tam etsi vsq; ante diluuiū conditam vrbs prius Iopem dinumeret Pōponius. Aethiopes inquit Herodotus? cū mo a Sægyptū occupassent nullū delinquērium occidebāt: sed erat vt turno terrę cumulos ad vicos quos incolēbāt exaggerarēt. Hinc per muro cin Aegyptum constitisse vrbes dicunt. At de his alas. Nūc etsi na cta fuit. tura quidem vti aiunt/omnia quæ fiunt leuioribus principijs Iope. excreuisse videam: placet tamen a dignioribus ordiri. Aethio-

¶ Vrbs regio/collocatio/species/locus/situs/cōmoda/incom pū mos. moda. An in mōtib⁹/in plano/vel ad littora melius/tā philo sōphorum ac veterū/ q̄ propria authoritate/sententia/et exem- plis diffusius.

Caput. II.

Vniuersis vrbib⁹/et quę vrbis partes sunt publica oīa debētur. Vrbis habēdę speciē causamq; si ex philoso- phorū sentētia esse hanc cōstituem⁹: vt vitā eo ducāt accole pacatā/et quoad ei⁹ fieri possit vacuā incōmo- dis/omīq; molestia liberā. Profecto iterū atq; iterū excogitasse oportet: qui ponat loco situ et linearū ambitu. De his alij alit- ter sensere. Sūmam scribit Cēsar ad laudē/solitos Germanos Germa- ducere/vbi latissimas circūuastatis finib⁹ haberēt solitudines. norū soli Id quidē ita q; repentinas hostiū excursiones ea re maxime ab- tudines. uetari arbitrantē. Exercitū in Aethiopiā Sesostrim Aegyptio Sesostris rū regē imittere destitisse putāt historici q; frugū inopia & lo- rex. corū difficultate absterreret. Regē Assyrii aduenā desertis et in Attende aquosis tutati locis passi sunt nunq;. Arabes itidē q; aq; et fru- harū gen- ctibus deficiāt/ab externorū ipetu & iniuriā eternū fuisse imu- tium mo- nes ferunt. Italiā nulla re alia sepe a barbaris petitā armis scri- res. bit Plini⁹/q; vini ficiq; voluptate. Adde q; rerū istarū copia / q̄ Assyrii. ad voluptates faciat/vti aiebat Crates/et senib⁹/& iuuenibus Arabes. nocua est. Nā illos efferatos: hos effœminatos reddit. Apud Italia. Aemericos (inquit Ltuus) regio fertilissima est. Sed q; plerūq; Americi. vbere solet agro euenire/hoies alit imbelles. Cōtra Ligij q; ter Ligij. rā incolāt lapidosam/qua exerceri assiduo & extrema vict⁹ par- citate diē trahere oporteat: perq; industrii & robustissimi sunt. Quę res cū ita sint/hmōi fortassis regiones asperas & difficiles cōdēdis vrbib⁹ erūt qui nō vituperēt. Alij secus. Nāq; optabūt quidem agi apud se naturę beneficio & munere: vt cū ad neces- sitates/tū et ad voluptates et delitias addi ampli⁹ nihil possit.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

Bonis enim vt benevtamur/dari posse legibus et patrū institu-
tis. At vero quæ cōferāt in vita/iucūdiōra quidē nimirū ea esse
si domi sit/ḡ si aliunde quęsito opus sit. Et cupient quidē agrū
Mēphiti- dari/qualē apud Memphim: quē scribit Varro frui cœlo adeo
cus ager clementi/vt nulli arborū ne vitib⁹ quidē folia integrū p̄ annu3
vberrim⁹ decidāt. Qualē ve sub Tauro mōte locis quæ ad aqlonē spectāt
Racemi Nāq; illic Strabo racemos dari cubitorū binū attestat: et singu-
bicubita- lis a vitibus singulas vini amphoras: et vnica ex ficu modios
les. Terra colligi. lxx. Qualē ve India Hyperboreaq; in insula ad oceanū
apud in- colit:cuius agro bis annuos fructus capi p̄dicat Herodotus.
dos & Hy Qualē ve apud Lusitanos: vñ ex recidis seminib⁹ alteras atq;
perbore- alteras capiāt messes. Aut poti⁹ qualē Talge Caspio in mōte: q
os bifera ager fruges etiam incultus p̄beat. Rara hæc: et quæ facili⁹ op
Itē apud tes ḡ reperias. Ergo præstātissimi veteres/qui de huiusmodi re
Lusita- bus ab alijs accepta/et ab se excogitata mādarent litteris. Cui
nos. tatem statuūt ita esse oportere positā: vt agro cōtenta suo: quā-
Talge. tum rerū humanarū ratio et cōditio patitur/nullis aliūde peti-
Quomō tis indigeat. Et ita munitā finū ambitu: vt cū ab hoste nō faci-
ciuitaspo le possit inuadi: tū et alienā emittere in puinciā militē ad arbi-
nenda. triū valeat hoste etiā inuito. Sic enī habitā ciuitatē et libertatē
tueri/et se imperiūq; multo p̄pagare posse cōsentiuūt. Sed quid
Aegypti ego hic dixerim Aegypto ad laudē in primis datur: q; sit quaq;
laus a po versus mirū in modū munita/et penitus inaccessibilis/hic ma-
sitione et ri/illinc deserti vastitate obiecta: dextera montibus abruptissim-
alijs. mis: sinistra paludibus diffusissimis. Tū et agri tanta est fertiliz-
tas/vt esse Aegyptū veteres publicū orbis orreū dixerint. Sole
req; deos eo animi gratia et salutis cōfugere. Hanc tñ regione3
tā munitā tam fertilē: vt cunctos mortales pascere/deos ipsos
excipere hospitio saluareq; posse gloriēt: nunq; fuisse oī ab euo
liberā testatur Ioseph⁹. Probe igit̄ ad rē admonēt/qui res mor-
taliū ipsius etiā Iouis in gremio tutas/nequicq; futuras fabulē
tur. Iuuet idcirco illud Platonis imitari/cū rogare3 vbinā essēt
p̄clarā illā quā sibi effinxisset ciuitatē inuenturi: nō inq; agi-
mus istuc: sed cuiusmodi fore oīm optimā statuisse deceat p̄-
stigam⁹: tu eā cæteris preferendā ducito: quę ab istius similitu-
dine min⁹ aberrarit. Sic et nos quasi exēplaria afferētes eā p̄scri-
bamus vrbē: quā oī ex parte futurā cōmodā doctissimi arbitre-
tur: in cæteris tpi et rerū necessitati obsequētes. Illud Socratis

Liber.III. De vniuersorū opere. Fo.LI.

tenebimus: vt que res ita per se cōstet/vt nisi in peius queat im
mutari: esse hāc putem⁹ optimā. ¶ Itaq; esse oportere vrbē sta- Vrbis pos
tulimus eiusmodi: vt incōmodorū oīm que primo recēsuimus nenda cu
libro/ nulla oīno adsint. Et si q̄ res ad vitę necessitatē optentur iusmodi
nullę desint. Habebit agrū salubrē/latissimū/variū/amcentū/fe agrū ha
racem/munitū/referūtū/ornatū omni fructūū copia/omni fon- bere debz
tūū exuberātia. Aderūt flumina/lacus/marisq; oportunitas pa Itē & alia
tebit: vnde cōmodissime si qua desint cōuehātur: et q̄ supersint
exportētur. Deniq; ad res ciuiles bellicasq; p̄clare cōstituendas
atq; augēdas om̄ia suppeditabūt: quib⁹ & suis p̄sidio/et vrbis or
namēto/et amicis voluptati/et inimicis terrori sit futura. Et bñ
quidē agi cū ea ciuitate statuā: que bonā aliquā agri partē pos
sit inuito hoste colere. Cēterū locasse vrbē oportet agro in mez
dio: vnde spectare in oram suā/et discernere oportuna/et attē
perate p̄stare esse quo necessitas postulet: vnde villic⁹ aratorq;
ad opus p̄dire frequēs & ex agro cū fructu & messe onustus mo
mēto reuerti possit. Sed patēti ne in cāpo an littore/an mōtib⁹
colloques maximi itereft. Nā habz quidē horū quodq; qd̄ p̄stet:
et cōtra qd̄ min⁹ p̄bes. Cū exercitū Dyonisius per Indiā ageret
cōfectū estu deduxit ad montes: illico salubri captata aura cō
ualuit. Et mōtes occupasse vrbis cōditores visi sunt: q; illic tu
tiores fortassis futuros intellexerūt. Sed aquis deficiūt. Flumi
nū aquarūq; cōmoditates p̄stabit planities. Sed eadē crassiori
operit̄ celo q̄ estate ferueat/hyeme algeat intēperāter: estq; ea
dē ad ipetus aduersos min⁹ valida. Littora ad p̄trahēdas mer
ces oportuna. Sed qd̄ illi aiūt/maritima om̄is vrbis rerū noua
rū illecebris/et nimia negociantium vi excitata atq; vexata affi
duo fluctuat: et ad multos periculorū externarūq; classū casus
et discrimina exposita est. Quare sic statuo. Quocūq; ponas vr
bē loco/ conandū vt istorū oīs cōmoditatis sit particeps: incō
modis vacet. Et velim mōtib⁹ dari planitiē/et planis tumulos
vbi vrbē statuā. Id ex arbitrio assequi locorū varietate si non li
cebit/vtemur ad res necessarias captādas argumētis hmōi: vt Vrbis q;
maritimis plagis vrbis nō littori nimiū vicina/si erit in plano: modo ad
neve nimiū semota: si erit in mōte sita relinquať. Mutari litto
ra testātur cū plerq; alibi alię vrbes: tū in Italia Baię mari im nenda.
mersę. Apud Aegyptū Pharos/que prius mari fuerat circūdať Baię.
ta: nūc veluti Cherionessus ad continentē heret. Sic et Tyrum Pharos.

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

Tyrus. et Clazomenas fuisse scribit Strabo. Quin et tēplū Ammonis
 Clazome olim fuisse ad mare ferūt secessu: q; maris lōge in mediterraneis
 neq. is restitisse. Atqui monēt aut ipsum ad litt⁹ aut porro longe ab
 mari ponas. Nā maris quidē aurā videre licet sale grauem esse
 atq; asperā. Ergo cū ad mediterranea p̄sertim plana appulerit:
 humentē illic aerem offenderis inhausto deliquescente sale/ni-
 mirū cœlū reddit crassum et p̄pe muculentū: vt plerisq; istius-
 modi in locis volui nōnunq̄ aere telas aranearū similes videas
 Aiūtq; cū acre nō secus atq; cū aquis agl: quas in prōptu est mi-
 stione salitarū corrūpti/ quoad etiā fœtore offendant. Probāt v-
 bem veteres p̄sertim Plato: quæ a mari milia distet. x. Q; si ab
 mari lōge posuisse non licebit: situ locabit̄ quo aurę istiusmodi
 nisi diffractę & lassę ac depuratę appellāt. Locabiturq; pone/vt
 mōtium intercurfū vis oīs a mari noxia intercepta frustet. Ex
 littore aspectus ipse maris perq̄ iucūdu est: neq; itē nō salubrē
 lustrat̄ cœlo. Quę enī assiduīs vētis agitata cōtinuis momētis
 respirēt: has esse Aristoteles saluberrimas regiones putat. Sed
 caueāt ne sit mare istic herbidū depresso littore et immerso: sed
 pfundū/ abruptis viuo saxo hirtisq; ripis rigens. Ipsamq; vrbē
 supbo/ vti loquūtur/ mōtis dorso statuiffe cū ad dignitatē/ tum
 ad amœnitatē/ tū & in primis ad salubritatē atq; salutē cōferet.
 Nā quo loci ad mare imineāt mōtes: nusq̄ est illic mare nō pro-
 fundū. Tum ex mari siqua vaporū crassitudo insurgat/ ascensu
 deficit. Et si quid repētina hostilis manus attulerit aduersū/ ma-
 turius p̄uidef/ et tutius submouef. Collibus positā vrbē pbāt
 Quo mo veteres: quę ad orientē vergat. Probāt etiā quā pertingat cali-
 do icolle da in regione boreas. Alij fortassis eā probabūt: q̄ ad occidentē
 p̄na sit: ductiq; ea sub cœli facie fertiltiores esse cultus senserint.
 Atqui sub Tauro monte/ q̄ partes ad aquilonē spectent/ longe
 ante alias esse salubres: ea p̄sertim re qua & fertiles p̄dicant
 Quo mo historici. Demū sicubi in mōtibus ponendū sit oppidum/ in pri-
 do in mō mis animaduertēdū est: ne quod istiusmodi in locis affolet: ma-
 tibus. xime vbi celsiores circū alij sese attollāt colles: grauis & diuti-
 na nebulatū collectio atram diē/ et fuscū assiduo rigidūq; cœlū
 p̄beat. Tum et ventoz; immodica excursitatio et molestia ne
 quid imantius vexet prouidēdum est: et p̄sertim boreas istic.
 Nam is quidē inquit Hesiodus cū cæteros/ tū in primis fenes
 reddit torpētes & inflexos. Incōmoda erit vrbis area/ in quam

superextēsa rupes a sole cōceptos vapores refundat: aut in quā auerņe cōualles auram acrius obfundant. Alij p̄cipitijs locorū esse vrbis latus finiendū monent. Sed p̄cipitia ipsa ferme om̄ia qui ex se contra motus & tēpestates inualida sint mōstrāt cum alibi plerāq; oppida/ tum et in Aetruria Volaterre: labunt enī Volaterre temporū ductu: et que imposueris trahūt in ruīnam. Et cauisse re. quidē oportet nequis supra imineat cōtiguus mons: quo occu pato infestus hostis vrgeat: neve vlla subtendat hosti tuta plānities tanta: vt eo loci castra vallare ad obsidendum/ aut aciem fruerē ad oppugnādum possit. Urbem cōdidisse Agrigētīnam Agrigētī Dedalum legimus ardua in petra/ difficili aditu/ vt tribus non na tribus plus viris custodiret aptum p̄sidiū: modo nō eque paucis ob viris custruat armis exitus/ atq; arceat ingressus. Cingolum in Piceno stodiri a Labieno cōditum/ periti rei militaris vehemēter cōprobant/ poterat. cū ceteras ob res: tū q; plerisq; ferme om̄ibus mōtanis oppidis Cingolū euenit/ vt vbi cōscenderis equa pateat dimicatio/ id illic nō sit. oppidū Rupe enī educta et p̄cipiti refutant. Nec habet quidē hostis tutissimū qui agrū vna circū excursione populari ac vastare ad arbitrium possit: neq; om̄es vna obsidebit aditus: nec se iuxta castris positus tuto recipiet. Nec pabulatū/ lignatū/ aquatum emittet sine periculo. Cōtra oppidanis sit: nā subiectis subnexusq; hinc atq; hinc collib⁹ crebris iteriectis vallib⁹ habēt qua euestigio egredi lacessere: atq; iprouisum ad oēm subitā spem et occasionem possint irrūpere atq; opprimere. Neq; minus pbant in Maris Bisseium oppidū Bisseiū ipō in truiuo cōfluentiū hinc atq; hinc fluminū: etiā oppi atq; inde valliū arcto ingressu/ accessu difficili/ asperis/ et inuis dū tutis. circūsurgentibus mōtibus: ita vt neq; loco assidere hostis/ neq; oēs obseruare valliū fauces possit: oppidanis ad subsidia & cōmeatus recipiēda atq; importanda/ & ad lacessendū egregie expeditis. ¶ Hacten⁹ de mōtib⁹. Qz si plano posueris loco: & vti Vrbs q̄ assolēt ad fluētū ita vt is quidē media fortassis puadat mōenia: mō placurato ne ab austro/ aut in austrū defluat. Nā illinc humiditas/ no in locū hinc frigiditas adaucta fluuij vaporib⁹ molestior infestiorq; p̄ co ponē ueniet. Sin autē extra oppidi septū p̄terlabef: p̄stāda erit cir da. cū regio/ et quib⁹ eo sit vētis aditus expeditior/ his muros obijciēdos: fluui⁹ habēdus pone. In ceteris illud nautarū faciet ad rem/ q; putant vētos quidē natura sui admodū subsequi solere solē et orientales auras. Atūt phisici mane diei puriores esse:

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

Quales a cadente sole humidiores. Contra occidentales esse auras surgē
diuerſis teſole ſpiſſiores: occidente leuioreſ. Quæ reſ ſi ita eſt/fluēta ad
regioniſ orientē atq; itē ad occidentē dimiſſa haud quaſ improbabunſ.

b⁹ auræ. Nā cū ſole ipſo perueniens aura aut diſpellet ſiquid tranſvrbe
exhalarit vaporis nociui/aut ſuo acceſſu minimum adaugebit.
Poſtremo ad boream fluenta/lacū et eiufmodi ſubtēdi malū/ſ
ad auſtrū: modo ne ſit oppidū poſt vmbſrā mōtiſ poſitum: quo

Auſtervē quidē eſſet nihil triſtius. Sino cætera quæ ſupra diſſeruiſ. Cō
t⁹ grauiſ pertū habent auſtrū grauē quidē eſſe et natura moroſū: vt eiuf
& moroſ⁹ mole preſſiſ veliſ nauigia quaſi addito pōdere multo obmergā
tur. At Borea cōtra mare proraſq; leuigari. Sed horū qdūiſ pre
ſtat ſubmotū eſſe pcul/ſ aut imiſſum aut ad muros adiūctum
atq; applicitū. Et pſerti reprobāt fluiū q depreſſuſ ripiſ admo
dū hirtiſ /pſūdo alueo/ſaxeo/vmbroſoq; ſuat: q; iſ qdē et po
tuſ det nociuoſ: et aerē inſalubrē: tū et a ſtagno paludeq; pigra
et lutoſa lōge abfuſiſſe oīno prudētis ac bene cōſulti eſt. Nō re
peto cœli morboſ qui inſundūtur iſtinc/inatas quidē habēt cū
cæteraſ æſtiuaf peſteſ foetoriſ/culicū foediſſimoſūq; vermīuſ
et eiufmodi. Tū & vbi alioquī terriſſima ppurgatiſſimaq; puteſ
eſſe: illud nō deeſt vt quod de planiſ dixim⁹: multo iſta magiſ
atq; magiſ hyeme algeant: et ſub æſtu intēperanter ferueāt Po
ſtremo iterū atq; iteſ puidiſſe oportet/ ne ſiue mōſ ſiue rupeſ/
ſiue lacuſ/ſiue paluſ/ſiue flumen/ſiue fonſ/ſiue quidūiſ horū
iſta ſe habent: vt hoſtē munire tutariq; aut vrbi et ciuibuſ affer
re vlla ex parte incōmodum poſſit. Hæc de vrbiuſ regione ac
ſitu haſtenuſ.

Urbis ambit⁹ ſpaciū et āplitudo opidoſ atq; muroſ figure.
Ritualet vrbiū vrbatiōeſ ſeu deſignatiōeſ/et forme. Ca. III.

Uſiuſ vrbiſ ambitū et partiū diſtributiōē intelligi
muſ p locorū varietate futurā eſſe oportere variam
quūquidē mōtibuſ nō dari in prōptu eſt: vt ſeu ro
tundā/ſeu quadrāgulam/aut quā aliā pbeſ/muroſ
deſcriptiōē poſſiſ eque atq; aperto ī plano ducere. Veteres ar
chitecti oppidiſ circundādiſ/murorū anguloſ improbarūt: q;
hoſtibuſ laceſſentibuſ magiſ q; incoliſ deſendentibuſ opitulē
Anguli ī tur: q; item ad machinarū iniuriatolerandaſ ſint nequaſ va
muris an lidi. Et certe anguli ad inſidiat atq; telorū miſſioneſ/expugna
cōferant. toribuſ nonnihil cōferūt: vbi excurrēdi et ſeſe recipiendi facul

Liber.III. De vniuersoꝝ opere. Fo.LIII.

tas præstetur. Mōtanis tñ vrbibus ijdē maximo interdū p̄sidio sunt: vbi se aduersus viarū occurſus offerāt. Ad Perusiā vrbem Perusia. celebrē q̄ vicos hac illac quasi a manu dispanſos digitos p̄ obductos colles porrigat: si volet hostis anguli frōtem petere/nō patebit illic vbi multa incessit manu/et quasi aliqua sub insidē te arce except⁹ /tela eruptionesq; nō pferet. Itaq; nō locis oib⁹ circūdande vrbis vna eadēq; rō est. Postremo inquit veteres vrbem atq; nauim haud quaḡ esse oportere tā amplā/vt vacilet vacua/aut nō sufficiat plena. Sed alij q̄ tutiorē putarint/cōfertissimā voluere. Alij q̄ optimā sibi spē pollicerent in poste: vrbes sparum/laxioribus spatijs delectati sunt. Alij fortassis celebritati tio quam et nominis posteritati cōsuluerunt. Nāq; vrbem quidē solis a maxime. Busiride conditā quā Thebem nuncupāt. CXL. Memphim cē Thebena et quinquaginta. Babylonē supra trecenta itē quinquagī. Mēphis. ta. Niniuē bis ducēta atq; lxxx. circuisse stadia ex veterū histo: Babylo. riis cōperio. Et fuerunt qui tantū cōcluserint areæ: vt intra se: Niniue. ptum ex vrbis solo annua alimenta colligerēt. Hic ex vetere. p uerbio illud. pbarim qđ aiunt/ oīa vt nihil nimis: aut si in alte. rā peccasse partē iuuet: hanc malim quæ ad auctū ciuiū numeꝝ. percōmode possit excipere: q̄ quē suos honeste nō capiat. Adde q̄ nō ad tectorū modo vsū et necessitatē vrbs habēda est: verū et ita habēda vt a curis ciuilibus ad platearū/curriculorū/orto. rūq; et ambulationū et narationū et huiusmodi ornāmēta deli. tiaq; grauissima pateant spatia et diuersiones. Referūt veteres Mos an. Varro/Plutarcus alijq; solitos maiores vrbīū mœnia ritu et re tiquoꝝ ī. ligione diffinire. Iugatis enī bobus mare et foemina diu auspi: vrbe desī. cato æneū aratrū trahebāt: siebatq; sulcus p̄migeni⁹: q̄ mœniū gnanda. ambit⁹ designaref. Boue femella itiore: malculo extiore se. quebant aratrū. Coloni patres glebas submotas et sparsas pro. ficissum in sulcū refūdētes/ incumulantesq; neqd disseminaref. cū ad locos portarū ventū erat aratrū manib⁹ sustinebāt: q̄ inta. ctū portæ limē relinq̄ret. Ea re p̄ter portas totos murorū ābi. tus et op⁹ sacratū ducebat. Portas ne appellare qđē sacras erat. fas. Per Romuli tpa inquit. Dyonisi⁹ Alicarnasseus/patres in. choandis vrbibus solitos facto sacrificio ignes ante tabernacu. la incēdere: eoq; pp̄m educere: vt expiationis grā flāmas tran. silirent. Pollutos nimirum ad eam rem sacrā non admittēdos arbitrabant. Hæc illi. Alibi cōperio profeminata puluere ex tel.

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

Pharos ab Alexandro defignare. Et alexandrū in huius telluris locū/cū Pharon p̄de dro defignata. ret/q̄ pura defecisset/farinā subiecisse: quæ res vatibus futura prædicendi occasionē præstitit:q̄ istiusmodi præfagijs p̄ natalibus vrbiū dies annotatis certos putarent euent⁹ tēporum posse predicari. Quī et apud Aetruscos ritualibus libris docebantur quænā foret ex natali vrbiū die secula successura. Id quidē non Aetrusca spectato cælo/de qua re supra secūdo diximus libro: sed captis disciplinā de vrbiū die natali. ex præsentīū rerū argumentis atq̄ coniectura. Sic eos scripsisse meminit Censorius. Quo die vrbes constituant̄/de his q̄ eo die nati sunt:q̄ diutissime vixerint die mortis sue/primi seculi modū finire:eoq̄ die qui essent reliqui in ciuitate:de his rursum eius mortē/qui longissimā egisset ætatē/finē esse seculi secundi Sic deinceps tēpus reliquarū terminari: mitti a dijs portenta/ quib⁹ admoneremur quodq̄ seculū esse finitū. Hæc illi. Tum et addunt his argumentis Aetruscos didicisse ppulchre sua secula. Sic enī mandarūt memoriæ quattuor prima suoz/secula annorū fuisse. C. Quintū. cxxiij. Sextū. xx. et. C. Septimū totidem Octauū tū demū agi p̄ tpa. Cæsariū. Nonū et decimū superesse. Tum et secula ipsa qualia futura sint nō ignorari arbitrabātur Numa di hiscē inditijs. Romā quidē orbis imperiū habiturā ex eo coniectarunt:q̄ qua die cōdita sit ex natis per eā diē vnus regnū ad eum cū vrptus sit. Hunc inuenio fuisse Numam Nā p̄ditā vrbem et natū be Roma Numā. xiiij. calendas maias meminit Plutarcus. At muro incā fertur hactam vrbē Lacenæ q̄ nō haberent gloriabant̄. Freti enī suoz/buisse. cuiū armis et robore/satis se quidē putabāt munitos esse legibus. Aegyptij aut̄ Persæq̄ cōtra maiore imodū suas vrbes murorū presidijs muniēdas putarunt. Nāq̄ cū alij/tū et Niniues/finis cin atq̄ itē Semiramis murorū crassitudinē suis esse vrbib⁹ volueret/vt iuncti currus supremā p̄ operis amplitudinē traherentur Altitudinēq̄ tāta eduxere/vt centenū excederēt cubitū. Apud Tyrum alta fuisse mœnia pedes. CL. meminit Arrianus. Et cōperti qui ne vnus tantū cōtenti fuerint mœnibus. Carthaginēses triplici vrbē cinxere muro. Deioces vrbem Cebatanā/tā etsi esset in ædito posita/septimo cinxisse orbe ait Herodotus. Nos vero quādo ad tuendā salutē et libertatē hostibus aut fortuna aut numero supantib⁹ potissima inesse ipsis in muris presidia intelligimus. Neq̄ istos probamus/qui prorsus nudā voluer

runt urbem esse: neque illos qui omnem tuendi sui spem ipsa in
 moeniū extractione posuisse videant. Platoni tamen assentior.
 Nam esse quidem ciuitati cuius insitum atque innatū / vt singu-
 lis momentis temporis sit periculis proxima captiuitatis: quā
 do ita seu natura / seu hominū moribus comparatum sit: vt ha-
 bendi terminos et percipiscendi fines / nullius ratio sibi neque pu-
 blice neque priuatim præscripserit. Ex qua vna potissimum re ar-
 morum omnis iniuria oborta est. Quæ si ita sint / vtique custodi-
 bus custodias / et munitionibus munitiones addendas quis ne-
 gabit? Cæterū quod alibi dixim⁹ / omnium erit capacissima vrbs /
 quæ sit rotunda: tutissima quæ sinuosis anfractibus muroꝝ ob-
 ualletur: qualē fuisse Hierosolimam scribit Tacitus. Nō enim Hieroso-
 sine discrimine hostem intra sinus / aut certa cum spe frontibus lima sinu
 machinas admoturū statuunt. Commoditatibus tamen ipso ex osis āfra-
 oppido capiendis prospiciemus: quam rem pro locorum oportet
 tunitate et necessitate fecisse veteres aduertim⁹. Namque Antium
 quidem vetustam urbem latinam ad littoris sinum amplexan-
 dam / oblongum fuisse ex veteris ruine residuis apparet. Carræ Vrbes lō-
 ad Nilum quoque oblongū tenduntur. Polubotram urbē In giffimæ.
 dorum in Graijs longam fuisse scripsit Megasthenes stadia. Antium.
 lxxx. latam. xv. distentam fm fluumium. Quadrangulum ha- Carræ.
 buisse murorū ductum Babylonē. Memphim vero in delta lit- Polūbo-
 tere modum perfinitā referunt. Denique quacumque probatis am tra.
 bitus descriptionē / sat pro rei necessitate prouisum putat Vege Babylo
 tius: si tā latos posueris muros / vt ppulsatores armati mutuo vrbs qua
 se obuia excursionē non impediant. Si excitariimus tam altos / drāgula.
 vt scalis admotis transcendendi nequeant. Si ita calce structuraque Mēphis
 firmarimus / vt arietis machinisque nō cedant. Etenim machinarū triāgula.
 duo sunt genera. Vnū / quo ictu impulsuque prosternūt opus. Al-
 terū quo suffodiunt muros atque subruūt. Vtrisque magna ex par-
 te puidetur nō muro magis quā fossa. Nā murū istic nisi ab in-
 fima aqua aut firmo a lapide perductū nō pbant: sed ipsā fossā
 et laram et admodum profundam exigūt. Nam ea quidē testu-
 dinē et turri ambulatoriā et istiusmodi excludet: ne admoueri
 iuxta queant. Et inuenta aqua aut saxo / omnis cuniculorū agē-
 dorum conatus frustrabitur. Est apud militares quæstio / fossā
 ne præster aqua repletā habere: an siccam præferant. Incolarū
 enim valitudini / non in postremis consulendū statuūt: tum et:

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

hanc probant / in qua siquid missilium impetu corruerit / illico id tollere et purgare possis cōmode: ne istinc aggeratus ingressus hosti relinquantur.

C De mœnibus / propugnaculis / turribus & portis. Caput. IIII.

Quō mu-
ri sūt po-
nendi.

S Ed redeo ad mœnia. De his ducēdis sic monent veteres / interuallo vigenū pedū interposito / duo intrinsecus muri fabricitētur: deinde terra ex fossis egesta intermittat / vectibusq; denset: tollēturq; muri istiusmodi ita vt de plano ciuitatis ad similitudinē gradus quasi cliuo molli vsq; ad ppugnacula possit ascēdi. Alij ex fossa inquit ex emptā tellurē p aggere ad vrbis ambitū ponito: murūq; vnū ab ipso fossę alueo tollito crassitudine vt terrę supurgētis on⁹ perq; valde sustineat. Ab hoc item aliū intra vrbē versus murum educito celsiorē / a prioriq; distantē spacio nō angusto: sed quāto illic facta acie cohortes habeāt spacia dimicādi expedita Muros itidē ab exteriorē ad interiorē murū trāuersos interia cito: quorū nexu et adminiculo primarij inter se his iuncti detineātur: et telluris intermissę vim vrgētem perferāt validi⁹. At nos quidē præter hęc eos muros pbam⁹: qui ita statuant / vt si tādē impetentiū machinarū vi sternant / habeāt substitutum areę spaciū: quo loci mōtes assideant: et fossas ruina sui non cōpleant. In ceteris per placet Vitruuius. Opus inquit muri sic faciū dum cēseo: vt ei⁹ per crassitudinē tabulę oleagineę vsulate p q̄ creberrimę interstruātur: vt vtręq; muri frōtes inter se quē admodū fibulis histaleis colligatę / eternā habeāt firmitatem.

Vitruui⁹

Muri pla-
teenies.

Huiusmodi ferme a Peloponessib⁹ obsessi Plateenses obiecisse hostib⁹ murū refert Tucidides. Nā laterculis quidē ligna intermiscuere: atq; multo firmare. Et muris omnes inquit Cæsar apud Gallias hac fere forma sunt. Trabes directę ppetuæ in lōgitudinē parib⁹ interuallis distātes iter se introrsus reuincitūtur: & grādib⁹ saxis effarciūtur: ita vt trabs trabē non cōtingat: hmōi ordinib⁹ coagmētandis iustā muri altitudinē explēt. Id opus & specie nō deforme / et ad defensionē est validū: nam ab incendio lapis / et ab ariete materia defendit. Hæc in muris cōnexiones sunt q nō valde pbēt: nāq; aiūt quidē calcē & materiē diu nō cōuenire / q; vras & absumat salib⁹ ardoreq; calcis. Tū si erit vt missilibus machinarū opus impetat fiet inquit vt vniuersi muri p nexa exaggeratio quasiata p moueat: et vna

Muri gal-
lici ex de-
scriptiōe
Cæsarīs.

omnis ad ruinā reddat̃ prona. At muros cōtra missilium iniuri-
 rias sic pulcherrime firmari arbitramur. Anterides basi triāgu Anteris-
 la vno in hostes angulo plecto denū interuallo cubitoꝝ inter des q̃mō
 se distantes p̃ muri directiones excitabimus: & arcus ab his ad excitāde.
 alteras interducem⁹ atq; testudinabimus. Et interuacua quæ il-
 lic veluti scaphæ relictę sūt/subacta paleis argilla vectibus dē-
 santes p̃plebim⁹. Fiet hīc vt tormentoꝝ vis & impetus appel-
 lēs lentitudine frustretur argillæ. Fiet etiā vt nō nisi sparsim &
 ilico obstruendis fenestris murus tormētoꝝ assiduitate queat
 debilitari. Apud Siculos pumicis copia perpulchre id p̃stabit:
 quod istic q̃rimus. Alibi pumicis et argillæ loco nō incōmode
 vtūtur tofo. Gypsū etiā huic opi nō recusabim⁹. Demū ex his
 siquid adsit/quod humoris austro nocturnisq; vaporibus obie-
 ctū sit/id lapidea crusta atq; tectura vestiatur. Et imprimis iu-
 uabit ripā fosse exteriorē paulo ponere elatiorē accliuitate q̃ cę-
 terū agri solū est. Sic enī missiliū destinationes muros vr̃bis nō
 attingēt: sed supuolabūt. Et sunt qui murū cōtra machinamē-
 ta missiliū tutissimū putent eū: qui lineamento ita ducatur/vt
 ferre denticulos imitef. Atqui placēt ad vr̃bē Romā muri: quib-
 bus decurforiū ad mediā altitudinē inest. Suntq; p̃ murū aptis
 locis relictę fissure/vnde furti a sagittarijs incautus et p̃perās
 hostis saurietur. Et ad murū turres quīquagenos in cubitos q̃-
 si anterides adigendę p̃deuntibus in rotundū frontib⁹ et p̃ce-
 ritate celliores muro: vt qui p̃pius applicuerit missilibus nudū
 obijciat latus et cōficiatur. Siceñ et murus a turrib⁹/et turris a
 turre mutuo defendetur. Turres quo latere vr̃bē spectāt/muro Turres.
 nudatas ponito et apertas: ne hostem fortassis imissū p̃tegāt.
 Turribus murisq; coronæ et decori sūt/et firmitatē ex nexura
 afferunt: et ad motarū scalarū irreptiones p̃hibent. Sunt qui p̃
 muros sub ipsis præsertim turribus intermissa præcipitia relin-
 qui velint/et muniri pontibus ligneis: qui confestim aut redu-
 cti/aut deiecti prout res exigat vsui aut saluti sunt. Ad portarū Portæ.
 vtrūq; latus/veteres assueere geminas grādiōres turres p̃esti-
 tuere multa sui parte solidas: quę veluti brachia sinus faucefq;
 ingressus foueant. Turribus nulla testudo sed lignea tabulata
 interstruātur: quæ vbi opus sit et reuelli et igne absumi queāt.
 Turriū tabulata clavis figivetant: quo maturius possint hoste
 peruincente deturbari. Tecta et secessus non deerunt: quib⁹ ex-

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

cubiæ hybernas pruinas et eiusmodi tēporū iniurias tolerant.

Propugnaculis pendētia subsint foramina: quibus lapidē & fa-
Valuę co ces in hostē/et aquā etiā siquid portā incenderit/sūdas. Valuas
rio et fer- corio et ferro tectas ab igne vindicari p̄dicāt. De his hacten⁹.

ro tegēde ¶ Viarum tā militariū q̄ vrb̄anarū proinde et aliarū rerum ma-
gnitudo: forma et ratio. Capitulum. V.

Ortarum ratio pro viarū militariū numero haberi
da est. Nā viarū quidē aliæ militares: aliæ nō milita-
res. Non hic illa iuriconsultorū plequor: vt actus iu-
mentorū iter hoīm h̄ri gratia viā vtrūq; cōplecti sta-

tuam. Sunt quidē militares qua in puincia proficiscimur cum
exercitu atq; impedimētis. Ergo militarē nō militarib⁹ multo
esse spacio siorem oportet. Et aduertī assuesce veteres ponere vt

Via lati-
tudo ex
xij. tabu-
larū con-
stitutiōe.

essent cubitos nusquā minus octo. Ex lege. xij. tabularū: viā sic
finiūt: vt quę in porrectū sit, latitudinē habeat pedes. xij. Quæ
in anfractum idest vbi flexū est. xvj. Non militares sūt quibus
a militari egredimur aut in villam oppidū ve: aut æque aliā in
villam militarē: vti sunt per agrū actus: per vrbem diuerticula

Est prætereaviarū quoddā genus/ quod quidem plateæ naturā
sapiat: vti sunt quę ad certos aliquos vsus habeant/ præsertim
publicos: puta quæ in tēplum/ in curriculum/ in basilicam du-

Via mili-
taris

cat. Viarum militariū ductus non eisdem ipsū per agrum
esse atq; intra vrbem oportet. Extra vrbē omnino seruāda hæc
sunt: vt patula et apertissima ad omnē circū aspectum sit: vt im-
peditionib⁹ cum aquarum/ tum ruinarum sit libera et expedi-
tissima: vt latronibus ad insidias captādas nullæ penitus late-
bræ nulli secessus relinquant: vt in eā non passim vnde vis adi-
tus ad populationes pateāt. Postremo vt directa breuissimaq;
sit: oīm erit breuissima/ non vt illi quæ rectissima: sed quæ tutis-
sima. Maloq; plixiorē paulo/ q̄ parum cōmodam. Sunt qui pu-
tent agrum priuernatem esse tutissimum q̄ eum profundæ vię
quasi dimeris fossæ perseccent/ ingressu ambiguarū/ p̄gressu in-
certæ et minime tutæ: ripis extātibus: vnde hostis facile possit
obteri peritiores tutissimam putant: que coequatum per collis-
culorum dorsum agitur. Proxime ad hanc accedit quæ ex vete-
re more extracto aggere medios per campos dirigitur. Quin &
illam veteres ea de re aggerum nūcuparunt: et protecta sic per-
ducta multas de se prebebit cōmoditates: nam cum ex prospe-

etus amenitate per celsam exaggerationem ambulantes viatores ab itineris labore & molestia plurimum leuentur: tū et multo interest hostē longe prauidisse: et habere qui possis infestuz virgentem aut modica manu distingere: aut nulla tuorum iactura si superet cedere: et ad rem sit quod ad viā portuensem anno taut. quādo enim Aegypto/ Affrica/ Libya/ Hispanijs/ Germania insulis hominū ingens numerus: mercum maxima vis cōfluebat: stratam effecere duplam: et in medio lapidū ordo emittens vti limes extabat pedem/ vt prodirent altera: redirent altera/ vitata properantium offensione: huiusmodi esse militarē viam extra urbem oportet/ expeditam directam atq; tutissimā Cum ad urbem applicuerit si erit ciuitas clara et prepotēs vias habere directas amplissimas condecet: quę ad dignitatem maiestatemq; vrbis faciant. Sin autem erit colonia/ aut oppidum tutissimos prestabit aditus: si non expedito in portam rectabit: sed in dextram aut sinistraz prope moenia ac presertim sub ipsius murorum propugnaculis diducetur. intra urbem vero non directa/ sed fluentū more in hāc atq; in hāc/ atq; iterato in hāc ipsam esse partem molli flexu sinuosam condecet. Nam preter illud q; ea quidem vbi prolixior videbitur: illic vrbis amplitudinem opinione adaugebit: profecto vehementer quoq; cōfert ad gratiam/ ad vsus comoditates/ ad temporumq; casus/ et necessitates. Etenim et quanti erit hoc et rectantibus ad singulos gradus: sensim nouæ ædificiorū facies obijciatur: vt cuiusq; domus egressio et prospectus ex media viæ ipsius amplitudine dirigat: vt cum alibi nimia laxitas indecora sit et etiā insalubris: hic ipsa quoq; vastitas coducat. Urbem Romam scribit Cornelius dilatatis a Nerone vijs effectā feruidiorem: et ea de re mi- Nero vr-
nus salubrem: alibi contra in arctis viarum crudescunt: estate bē Romā
nunquā erit nō umbrosa: nulla itē aderit dom⁹ quā nō diei ra- dilatatis
dius ingrediat. Et aura nunq; erit imunis. Nā vñ vis mota ap- Vijs ferui
pulerit rectā & magna ex pte expeditā pterfluēdi areā inueniet diorē red
Et ventos eadē nunq; infestos experietur: illico enim retundē- didit.
tur parietum obiectu. Adde q; si ingredietur hostis: non min⁹
a fronte atq; lateribus/ q̄ a tergo laceffitus periclitabitur.
De militaribus haften⁹: nō militares hæc imitabunt ni for-
tassis hoc intersit/ q; istic quidē ad lineā directe si erunt: cum an-
gulis parietū et partib⁹ ædificiorū magis cōuenient. Sed intra

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

Vię colla vrbē placuisse cōperio veterib⁹ vias adesse aliquas inextricabi-
 terales & les atq; aliquas nullius exitus quas ingrediēs hostis noxius ve-
 minutio: anceps suiq; diffusus hesitet: aut si esse audacior perseueret: ma-
 res. ture periclitet. Esse et minutiores vias cōferet/nō in longū p-
 ductas: sed in primā tranuersam viā terminatas: vt quali non
 publicū/expeditūq; iter: sed potius obiectę domus aditū p̄beat
 nam id et domib⁹ lumina paratiora: et vrbi quā volunt hostis

Platonis lem excursionē impeditiorē p̄stabit. Vicis intra vrbē disparfis
 fnia de vi et minime cōtinuis habitā fuisse Babilonē scribit Curtius Pla-
 cis vrbū. toni cōtra nō vicos modo sed parietes etiā domorū haberi cō-
 iunctos placuit: idq; opus vrbi esse p̄ muro voluit.

C De ligneis / lapideisq; pontib⁹: eorū pilis / fornicibus / arcub⁹
 pilis / angulis / riparū subicibus / cuneis / seu spinis arcub⁹ / ansis /
 stratura / et fastigatione. Caput. VI.

Pons vbi
 locādus.

Pons quidē potissima vię pars est. Pōtis habendi lo-
 cus erit idoneus nō omnis. nā p̄ter id q; nō extremū
 seclusumq; in angulū paucorū cōmoditatibus relin-
 qui: sed medias in regiones vsibus vniuersorū patere
 pontē cōuenit. Profecto locādus is quidē erit: vbi et facile po-
 nere: & impēsa nō grauissima pficere: et ęternū futurū sperasse
 liceat. Captāda igit vada nō pfundiora: nō abruta: nō incerta:
 nō mobilia: sed coequata et māsura. Vitādi vortices / gurgites /
 voragines et eiusmodi: q̄ mala per fluenta versant. Vitādiq; in
 primis anfractib⁹ riparū cubiti: cū cęteras ob res / sunt enī istic
 ripę vt videre licet ruinis obnoxie: tū q; per eos ipsos cubitos
 alluuiōnū tempestatib⁹ rapta ex agris materia et trūci et syluæ
 non recto expeditoq; lapsu deuehūtur: sed obuersantur: aliaq;
 alias retartādo glomerātibus cōgruūt: vastūq; coactę in cumu-

Pons li-
 gneus.

lum hærēscūt pilis: vnde fauces arcuū obstipatę succūbūt quo
 ad mole p̄ressantiū aquarū deturbať opus / atq; diruiť. Sed sunt
 pontiū alij lapidei / alij lignēi. De ligneis prius / q; opere sint fa-
 ciliores: post de lapideis transigemus. Vtrūq; firmissimū esse
 oportet. Ergo is multa et valida lignorū copia corroborabiť.

Mos Cæ-
 saris in
 pontis
 astructio
 ne.

Quā ad rē pulchre exequēdam / illud Cęsarī maiorē in modū
 cōfert. Nam pōtis quidē efficiēdi rationē sic instituit. Tigna bi-
 na sexquipedalia paululum ab imo præacuto dimersa ad alti-
 tudinem fluminis / interuallo pedum duoz; inter se iungebat.
 Hęc cum machinationibus immissa in flumen defixerat: figi-

ficisq; adegerat nō directe ad perpēdiculū/sed pna ac fastigia:
ta: vt fm naturā fluminis procūberēt. His item cōtraria duo in
ter se ad eundem modū iuncta: interuallo pedū quadragenū ab
inferiore parte cōtra vim atq; impetū fluminis cōuersa statue-
bat. Hęc vtraq; vti dixim⁹ cōstituta bipedalib⁹ trabibus super
immisissis iungebat longis quātū infitorū tignorū iunctura dis-
stabat. Huiusmodi autē imissæ trabes binis vtrinq; fibulis ab
extrema parte destinabātur: quib⁹ disclusis atq; in cōtrariā par-
tem reiuñctis/tāta erat operis firmitudo atq; ea rerū natura: vt
quo maior vis aquę se incitasset/hoc arctius colligata tenerent
iuga. Hęc materia iniecta cōtēxebātur longurijs: cratibusq; cō-
sternebantur: ac nihilo segnius graciliores trabes quas subijci
endo subucas nūcupāt/ad inferiorem partē fluminis obliquæ
agebātur/quo pro ariete subiectę/et cum omī opere coniunctæ
vim fluminis exciperēt. Et alię item trabes supra pontem exta-
bant fluuio mediocri spacio infixę: vt si arborū trunci siue na-
ues deijciēdi operis causa essent a barbaris missę: his defensori-
bus earū rerū vis minueretur: neu ponti nocerent. Hęc Cæsar.
Non sit ab re qđ apud Veronam assueuere ligneos pontes in-
sternere ferreis virgīs: ea præsertim parte qua redam et carros
trahebāt. ¶ Sequit lapideus pons: ei⁹ ptes hęc sunt. Subices ri Pons la-
parū pilę: fornix instratura. Inter subices riparū atq; pilas hoc piceus.
interest: q; hęc valido penitus obnixu persistent necesse est. Nam
ad sustinēda modo superiniectę fornicis pōdera vti et pilę: ve-
rum et amplius ad prima pōtis capita et arcuū vim arcendam
et cōtinendā nequid pandāt. Ergo eligēdæ ripæ vel potius ru-
pes lapideę nāq; obfirmissimæ: quib⁹ pontis capita cōmittas.
Pilarū numerus ad fluuij latitudinē referetur. Arc⁹ ipares cū
delectant numero: tū et cōducūt firmitati. Nam medijs fluen-
ti cursus quo a cohertione riparū remotior est/ eo et liberior: et
quo liberior/ eo et cōcitatior atq; ipetuosior deuoluitur. Ergo
is quidē linqūedus est vagus: ne pilarū firmitati officiat illuctā
do. Et locandę per fluuiū pilæ quidē sunt/ vbi castigatōres et
vt ita loquar defidiosiores vndę pterlabātur. Huius argumen-
ta loci dinoscendī alluuiōnes mōstrabunt: alioquin sic rem ca-
ptabimus. Eos enī imitati qui nucem flumine sparsere: quib⁹
collectis obsessi vescerētur/perpetuū fluminis transitum supra
longe ad passus puta mille quingentos: quo præsertim tēpore
h

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

fluuius excreuerit: quippiam tale quod aquas supernatet deisciemus. Inditio erit aquas maiore illic se cõcitare impetu: quo loci quæ feceris plurimum conueniant. Ponendis igitur pilis hunc vitabimus locum: eum captabimus ad quem iacta rariora / tardioraq; deuenerint. Mina rex cum ad memphim portem facere instituisset: Nilum deduxit alio per montes: abso-

Mina rex lutoq; opere suum in alueum restituit. Nicoris Aſyorum regina paratis omnibus quæ ad pontem instruendum facerent: effoſſo lacu amplissimo / fluuium diuertit eo: atq; interea dum lacus impletur sicco fluminis alueo pilas extruxit. Hec illi. **¶** CAt nos sic rem psequemur. Pilarũ fundameta per autumnũ aquis deficiẽtibus listẽtur: septo circũactõ. Septi faciendi modus hic est. Pali nõ infrequẽtes duplici ordine figũtur: vt capitibus ab aqua emergãt in vallorũ speciẽ: obducũturq; introrsum ad pilas / pro vallorũ ambitu crates: et cõplentur ordinũ interualla: alga et luto: inspissanturq; cõculcatione q; ifluere ampli⁹ aqua nequicq; possit. Moxq; intra sinum septi resident: seu aqua / seu præter aquam limus harenave sit / seu quid aliud operi incõmodũ sit eximitur. Cetera perficiũtur vti libro superiore perscripsi mus. Ad solidũ eni defoditur: vel potius palis præuisis solũ arctissime cõspissantur. Istic aduerti egregios architectos assuesse perpetuo potis ipsius tractu perpetuã substituuisse basim eã effecere nõ vna oẽm clauso flumine vnico septo. Sed additamẽtis nouissima iam tũ positis adigendo. Tota eni vis aque oĩno arceri et cõtineri nequicq; potest. Ergo sinenda fluẽto dum opus ducimus estuaria sunt / quib; lassẽt contumacia pturgentiũ vndarũ. Aestuaria istec aut ipso in vado aperta dimittent / aut vbi cõferat parabitur formẽ lignẽq; et canales pensiles / quib; exuberans fluẽtis aqua superfluẽdo labat. Q; si tantẽ piguerit impẽse singulis basis pilis bases ponito simplices / vt sint ex liburnẽ similitudine oblõge / prora et puppi in angulũ pmissa / & p̄finita / atq; sm aque ipsius decursum ad lineam dirigitõ / vt præimpotentũ aquarũ vim dispartiũdo comminuant. Meminisse oportet vndas puppibus pilarũ q̄ proris esse infestatiores. Id mõstratur ex ea re q; ad puppes pilarũ fecũdior illuctatur aqua q̄ ad proras. Tum et visuntur illic gurgites in pfundum excavaticum proræ ipsæ alueo harena oppletiore persistant. Quæ quom ita sint has esse partes in oĩni opetis mole munitissimas

et ad tolerandas aquarū affiduas molestias firmitissimas oportet. Ad rem igitur vehementer confert/ si profundum opus ipsum pedamenti multo quaq; versus/ et maxime ad puppim pertendatur quoad etiā quouis casu subdempta pedamentorū parte/ multa supersint quę oneri pilarū ferendo nō deficiant. Confertq; in primis quibus basim istic ipso a primordio ꝑducere in accliuę: vt aquę superuadētes nō prærupto irruat: sed lapsu molli facile dilabit. Nam præcipiti cadens aqua fundum cōmouet/ et inde facta turbidior asportat cōmota: et locū momētis excavat. Pilas astruemus lapide quę id queat prægrandi longitudine Pile qb⁹ et latitudine eximia: quę natura sui gelicidijs resistat: et aquis nō reb' astru maceretur: neq; alioquin facile dissoluat: neq; facescat sub one endę. re: coagmentabitq; omni diligentia ad regulā/ ad perpendicularū/ ad libellā/ nexuris nunq; intermissis/ in lōgum/ in transuersum iuncturis mutuo complicitis/ spreta omni minorum lapidum infractura. Adigenturq; ex ere acus et ansę crebrę eorum loculis ita pressis et ita dispositis vt vlcibus non debilitentur lapides: sed firmentur capiti: tolleturq; in altum opus/ prora et puppi angulari: toto vertice eminenti vsq; etiam exuberantes alluiones pilarum frontes superet. Pilarum crassitudo ad pōtis altitudinem erit sub quadrupla. Fuere qui non in angulum proras istiusmodi et puppim sed emiciclo finierunt ductos credo liniamenti venustate. Et ciclum tamen si habere anguli vires dixerim angulum tamen istic in primis probo: modo non ita acuminetur: vt ad omnes leues iniurias decussatus dehonestetur. Quin et is quidem ciclo decussatus/ detonsusq; placebit: si erit non ita obtusus relictus et impetentis vndę celeritas insensa resistet. Iustum pilis angulum statuemus fore cui rectus angulus sexquitercius sit: aut si minus deleat sexquialter. Hęc de pilis. ¶ Ad riparum subices si quales optamus natura loci non præstabuntur: pilarum opere firmabimus: nouissimasq; ad ripam pilas ipso in sicco arcusq; aliquos protende Fornices mus: vt si quid forte vndarū assiduitas tempestatum successu et arc⁹ pō ex ripa absterferit/ via tamen producto in agrū ponte minime tū: obfir intersecetur. Fornices et arcus cum cæteras ob res: tū propter matione acres et nusq; intermissas carrorū intremitationes esse oportet mirifica per quę egregie validas et mirifice obfirmatas. Adde quę interdus substitui trahenda per pontem sunt vastissima fortassis pōdera colosso: debent.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

rum obeliscorū et eiusmodi: vtq; Scauro limitarem lapidē tra-
henti euenit: redemptores publici damna infecta metuāt: ea re
pons et lineamento & omni opere ad perpetuitatem erit acco-
modandus contra carrorū incussiones crebras atq; molestissi-
mas. Deberi pontibus integros lapides pregrandes inducit ra-
tio: facile vt assentiamur incudis exemplo. Nā si grādīs et per-
inde grauis illa quidem sit: malleorum incussationes facile sus-
stinet. sed si leuior: idibus resultat et cōmouetur. Diximus for-
nicem arcibus complimentisq; contineri: et arcum esse firmissi-
mum eum qui sit rectus. Quod si ex pilarum dispositione ita re-
spōdeat rectus: vt eius nimirum procerā incuruitate offēdare:
vtetur cōminuto: riparum subicibus maiori crassitudine mul-
to confirmatis. Deniq; arcus quiuis qui ad fornicis istius fron-
tes extabit coaptabitur ipso ex lapide præduro & pregrādi ni-
hilosegnius q̄ is quem pilis mandandum duxeris. Et ne erunt
quidem gratiliores in arcu lapides: q̄ vt crassitudine ad cordam
sui ex decupla respondeant. Corda ne erit quidem longior q̄ vt
ad pilæ crassitudinē sexcupla: ne breuior q̄ vt quadrupla respō-
deat: aderunt quæ ad cuneos istiusmodi mutuo innectēdos ac-
ærei insiti: atq; ansæ minime inualidæ: tū ad arcū supremus cu-
neus / qui spina dicitur / erit cum ad compares lineas cum cæte-
ris dolatus: tū habebit amplius quippiā altero sui capite crassit-
tudinis: quo non nisi fistigica inseri: et leui ariete possit intrudi
Sic enim subinde reliqui per arcum subiecti cunei arctius per-
fricti constantius in officio perdurabunt. Complementa om-
nia interstruentur lapide / quo null⁹ integrior nexura / qua nul-
la piunctor afferri possit. Quod si firmissimi lapidis copia vsq;
non suppedabit complementis perficiundis imbecilliores. p
necessitate non recusabo modo toto ipsius fornicis dorso spi-
na et vtrinque contigui ad spinā adacti ordines nequicq; nisi ex
præduro lapide asciscātur. Sequitur vt insternatur id opus nō
magis pontibus q̄ perpetuis quidem vtis densandum est soluz
inspargendumq; glarea / ad cubiti crassitudinem: post superin-
struendus lapis sultu harenæ puræ fluuiatilis aut marine. Pō-
tibus autē substratura et solū cementio opere ad sui arcus parē
crassitudinē erit coequandum. Post id quæ instraueris calce ful-
cienda sunt. In ceteris par ambobus erit ratio. Nā munientur
quidem latera structura firmissima / et superinsternētur lapide /

Arcus.

nec pusillo/nec volubili: qui leui appulsu diuellatur: nec item amplissimo/adeo vt illic veluti in lubrico plabi iumentū si ceperit ruat: priusq̄ fixurā inueniat vbi vngula resistet. Atq̄ plurimū quidē interest quo insternatur lapide: aut quid putas longo et assiduo iumētoꝝ rotarūq̄ attritu fieri: quando formicas ipsū p̄ silicē pedū attritu excauasse callē admoneamur? Sed veteres aduertit: cū alibi: tū ad Tiburtinam viæ mediū siliceo lapide instrauisse. Latera vero hinc atq̄ hinc operuisse glarea minuta. Id quidē quo istic rotę instrata corrūperent minus recuteret iumentoz vngulas: alibi et præsertim pontibus sublatos lapideis gradib⁹ toto pōtis tractu calles habuere ad spōdas/quib⁹ ambularent pedites nitidius. Mediū aut̄ plaustris equitibusue relinqueretur. Cæterū veteres huic operi silicē lapidē egregie pbauerūt. Inter silices fistulosus p̄modior: nō quia durior/sed quia vestigijs minus lubricus. Qualicūq̄ dabitur lapide p̄ rerū copia vtemur: modo prædurissimi seliganē quibus ea saltē vię pars insternatur: quā potissimū iumenta reptādo petant. Et petunt quidē æquabiliorē: accliuiorē penitus recusāt: poneturq̄ seu filex/seu quiuis lapis latus/cubitus crassus ne minus pede. Suprema superficie æquabili/lateribus coherentib⁹ nullis intermissis hiatus dispositus ad fastigiū quo exceptus iber diffundatur. Fastigiatio triplex. Nam aut in mediū strata decurrit accliuitas q̄ lateribus debet vijs: aut in latera q̄ arctiores minus impedit: aut rectā p̄ lōgitudinē perducet. Ista quidē moderantur prout cloacarū riuulorūq̄ exitus in mare: in lacum: aut in fluentū p̄stant. Iusta erit fastigiatio binos in cubitos digitum semis. Aduerti veterū accliuia qbus in montes ascenderēt triginta quousq̄ in pedes pedē fastigiasse vnū. Et locis nōnullis vtputa ad pontiū capita visuntur fastigiata altitudine vt sūt singulos in cubitos palmo: sed sunt ea quidē breuia: quæ onustum iumentū vno innixu præteruolet.

Fastigiatio.

De cloacis earum vsu: & speciebus: deq̄ fluminibus et fossis aquarijs nauigijs deseruientibus. Capitū. VII.

Cloacas ad opus viarum spectare arbitrantur: q̄ subtermedias per vias ducendæ sint: q̄ ad insternendas/coæquādas/purgatioresq̄ reddēdas vias p̄ferāt. Has ea de re hic nō negligamus. Eniūero cloacā quid esse ego aliud dixerim q̄ pōtem/vel poti⁹ arcū aliquē lōge latissimū quid.

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

nimirū idcirco in his cloacis p̄stituendis quæ hæcenus de p̄ote ip̄so astruendo recēsuim⁹: oīa admodū obseruabunt. Atq̄ cloacarum quidē vsū veteres tanti fecere: vt in nullo ope absoluēdo tm̄ impensæ et diligētīe adhibuisse vs̄piā videātur. Cloacas inter mirifica vrbis romæ opera primas annumerant. Nō hic infisto/quātas afferant cloacæ cōmoditates/ad vrbis lautitiæ ad publicarū priuatarūq; ædium mūdiciem/ad aeris salubritatem et sinceritatē nō inficiendā.

Smyrna. Smyrnam vrbē in qua Treboniū Dolobella obsidione liberauit viarū directione et operū ornamentis alioquin fuisse pulcherrimā ferunt: sed cloacę q̄ non adessent: quib⁹ sordes emissæ exciperent/ seditate hospites offēdebat. Senis in Ethruria ad lautitiem deest q̄ desūt cloacę. Ex quo fit vt non solū prima vltimaq; noctis vigilia quibus horis collectarū sordiū vasa ex fenestris fundunt/ tota feteat: verum et inde iterdū obscena et grauiter humectata sit. Cloacarū aliæ sunt quas diffusorias appello q̄ immissas aquas in fluentū/in lacū/ aut in mare defundāt. Aliæ subdiuæ quib⁹ p̄ceptæ aquarū sordes non alio euomantur: sed quasi terræ aluo inhaustæ s̄sido conficiantur. Diffusorias esse substratas oportet stratura decliui ac prona & solida: q̄ liberrime diffluat: & q̄ illic strueta sint assidua humectatione nō macerent. Et hæc cōsent habere a fluuio sublatas: quoad turbidis alluuiōnibus non compleatur: et limo minime obstruat. Sub diuis ip̄o nudo erimus p̄tenti solo. Nā terrā quidē poetæ cerberū: philosophi lupū esse deorū p̄dicāt/ q̄ oīa vorat: oīa cōsumat. Igitur spurcities et q̄ immissa concipientur tellure cōficiēte euanescent: et min⁹ vaporū ad seditatē odoris exalabunt. Sed veli cloacas in quibus vrina fundenda sit p̄cul abduci a parietibus. Ardoribus enī solis maiorem in modum inficiūtur atq; vitiantur. Flumina p̄terea et fossas aquarias quæ p̄sertim ferendis nauigijs seruiant cū viarū rationib⁹ censendas puto/ quando inter vehiculorum genera nauium ascribendā non inficient. Tū et mare ip̄sū natura sui quid erit aliud demū q̄ multo patens via. Sed de his nihil est hoc loco quod plixius differuisse conferat. Quod si quid acciderit vt hoīm vsibus ista hæc minus suppeditent: erit tunc vt manu et arte quæ forte offēderint vitia/ emendētur: et q̄ desint cōmoditates parentur: quarū rerū suo tractabitur loco ratio.

Senæ. Ex quo fit vt non solū prima vltimaq; noctis vigilia quibus horis collectarū sordiū vasa ex fenestris fundunt/ tota feteat: verum et inde iterdū obscena et grauiter humectata sit. Cloacarū aliæ sunt quas diffusorias appello q̄ immissas aquas in fluentū/in lacū/ aut in mare defundāt. Aliæ subdiuæ quib⁹ p̄ceptæ aquarū sordes non alio euomantur: sed quasi terræ aluo inhaustæ s̄sido conficiantur. Diffusorias esse substratas oportet stratura decliui ac prona & solida: q̄ liberrime diffluat: & q̄ illic strueta sint assidua humectatione nō macerent. Et hæc cōsent habere a fluuio sublatas: quoad turbidis alluuiōnibus non compleatur: et limo minime obstruat. Sub diuis ip̄o nudo erimus p̄tenti solo. Nā terrā quidē poetæ cerberū: philosophi lupū esse deorū p̄dicāt/ q̄ oīa vorat: oīa cōsumat. Igitur spurcities et q̄ immissa concipientur tellure cōficiēte euanescent: et min⁹ vaporū ad seditatē odoris exalabunt. Sed veli cloacas in quibus vrina fundenda sit p̄cul abduci a parietibus. Ardoribus enī solis maiorem in modum inficiūtur atq; vitiantur. Flumina p̄terea et fossas aquarias quæ p̄sertim ferendis nauigijs seruiant cū viarū rationib⁹ censendas puto/ quando inter vehiculorum genera nauium ascribendā non inficient. Tū et mare ip̄sū natura sui quid erit aliud demū q̄ multo patens via. Sed de his nihil est hoc loco quod plixius differuisse conferat. Quod si quid acciderit vt hoīm vsibus ista hæc minus suppeditent: erit tunc vt manu et arte quæ forte offēderint vitia/ emendētur: et q̄ desint cōmoditates parentur: quarū rerū suo tractabitur loco ratio.

Cloacæ
diffuso
riæ.

Terra oīa
vorat et
cōsumit.

De portubus: ybi et qualiter melius extruēdi: deque plateis

et locis publicis in vrbe partiūdis atq; linguēdis .Capi. VIII

M Vnc si qua est vrbs ps quæ cū his cōueniat de quib⁹ hic agendū est: ea nimirū erit portus. Atqui port⁹ qui Portus. dem veluti ī curriculo esse carcer videbitur: a quo viē cursū in eas: aut peracta excursionē desinas & cōquiescas. Alij portū fortassis nauigij stabulum esse interpretabuntur. Esto id vti vis: et carcer/et stabulū/et pceptaculū. Certe si port⁹ cuiusq; ppriū est/ nauim a pcellas impetu ad se recipere: tueri pfecto necesse est: adsint latera valida et alta. Tū et coaptatum habeat spatiū oportet: ita vt illic nauigia et grādia et onusta excipi cōmode/et acquiescere tuto possint: quas res si prestabit ipsa per se locorū oportunitas: nihil erit quod amplius desideres nisi forte veluti apud Athenas: quā tris habuisse portus natura Athenis scribit. Tucidides/ animi dubius sis/ quē nam ex pluribus tres portus tibi præcipiū captes vbi terras quas portus postulet psequare tus natura. At constat quidē ex his quæ primo in libro diximus/ regiones rales. esse alias quib⁹ venti nō oēs possūt: alias quib⁹ eorū alij pmolesti et perasidui vigeāt. Hūc igif præferemus portū: q̄ faucibus mitiores et seditiores auras spirat: quē ve ingredi et egredi ventis lentibus neq; dudū longū expectatis valeas. Oēs inter ventos placidissimū esse boreā arbitrantur: tū et aquilone motum mare illico cessante vēto quiescere austro cessante post diu fluctuare asseuerant. Sed p̄ locorū varietate ad nauiuū vsū quæ cōmodiora et expeditiora sint eligentur: optatur et pfunditas cū faucibus tū sinu tū ripis: quæ nauim onerariā graue puctis rebus nō refutet: et fundo esse purgato/ nequicq; hærbofo conuenit. Tametsi plurimū interdū cōmoditatis afferant hærbarū densæ cōplexæq; radices ad ancoras obfirmādas. Malim tamē huiusmodi esse portū: vt nihil in se concipiat/ quod puritatē aeris cōtaminet: aut naues ledat: vti sunt alga hærberq; aquis ortæ. Nam infestissimos carinis vermes tineas/ atq; lumbriculos et putrescentib⁹ littoribus pestilentes fetores excitant. Portus quoq; tabificū et pestilentē reddent dulces immistæ aquæ: presertim quas montes a nimbis conceptas dederint: habere tamē conterminos proximisq; fontes ac riuos. Vnde puram et nauiservabilem desumas aquam: et velim expeditos et directos/ et certos egressus habeat/ immunes syrtribus: liberos impedimentis: tutus ab insidijs hostium/ & pyratarum: tū & in capur iuxta

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

cellos et cōspicuos velim aliquos vertices mōtium iminere in
signes/notabiles/quos nauē procul dinoscētes veluti destina
tum velificationis signū petant. Intra portū ducēda est ripa &
pons: quo nauis exonerandę cōmoditas sit pximior. Hęc ope
ra veteres fecere. Alij aliter: de quib⁹ nō est hic edisserendū loc⁹
Nam eorū quidem ratio ad portū emēdandū/molēq; ducendā
pertinet: quę suo dicētur loco. Habebit etiā portus circūambu
lationē/et porticum/et templū: qua egressi nauī excipiātur. Nō
deerunt colūne et anse et anuli ferrei quibus nauis illigē. Cre
bri statuētur fornices: quib⁹ importata cōdantur. Suscitabunt
et turres p faucib⁹ altę et munitę: vt ea ex specula velorū aduē
tus pręuideāt: et nocturnis ignib⁹ certos nautis ingressus mō
strent: et ppugnaculis nauigia sociorum tueātur/et transuersę
adijiētur catenę/quibus hostis excludatur/et a portu mediāq;
in urbē dirigē via militaris: cōfluentq; vici nō pauci: quib⁹ vn
dequaq; insolētem in classem hostium fiat irruptio: habebitq;
introrsus seductos sinus minores: vbi debilitata nauigia istau
rentur. Sed hoc qd ad portum pertineat non prętermittat. Ce
lebres et fuere et sunt ciuitates ea re tutiores q; fauces et p fau
cibus ingressum incertū habeant/et vix in oculis mobiles ca
natum diuersiones in singulas horas annatantibus cognitū.
Plateę. Hęc sunt quę de publicis vniuersorum rebus dicenda videban
tur/ni illud addideris/q; partiri plateas iubeant: quibus in pa
ce conuecta mercētur: et iuuentus exerceatur: et in bello ligna
tiones/pabulationes/et istiusmodi tolerandę obsidionis reme
dia seruentur. Templum vero delubra/et basilica/et spectacu
lum/et eiusmodi magis cōmunia sunt q; propria non multoꝝ:
sed sacerdotes illi quidem/seu magistratus sint. De his igitur
suo dicetur loco.

LEONIS BAPTISTAE ALBERTI DE SINGVLORVM OPERIBVS. LIBER QVINTVS.

¶ Epilogo pręmissa a dignioribus ordiens. De regia et tyran
nica munitione/seu habitatione earūq; differentijs et partib⁹
in genere nonnihil adducit. Capitulum primum.

Perum Varietates cū intra urbem/tum et in agro ad ciuiū/incolarūq; rationes accommodari oportere/proximo superiore libro differuimus:cōperumq; fecimus alia ciuiū cetui uniuerso: alia digniorib⁹/alia ignobilioribus deberi edificia. Quę autē uniuersorū gratia conuenirent absoluius. Singulorū necessitati quintus hic liber cōmodisq; cōparabitur. Qua in re et varia et ampla/et difficili explicanda quoad nobis erit ingentij industrięq; enitemur: vt intelligas voluisse me nihil prætermittere: qđ aptum ad rem desiderare quispiam possit: et nihil afferre qđ magis ad exornandam orationē q̄ ad exequēdum institutum faceret. Ordiendum quidē a dignioribus. Dignissimi omnium sunt: quibus rerū summa et moderatio cōmittat. Hi quidē plures erūt aut vnus. Dignissimum nimirum oportet esse hūc qui ceteris præsit solus. Quę igitur istius vnus gratia fiant cōsideremus. Si maximū interest cuiusmodi fore ipsum hūc cōstituum⁹/illū ne similit⁹/qui sancte pieq; imperet volētibus: quiue nō magis suis emolumentis q̄ suorū ciuiū salute et cōmodis moueatur: an contra eiusmodi qui sibi paratā esse cū subditis velit rem: ita vt etiā inuitis imperet. Nam cū cetera pleraq; omnia edificia/tū et urbem ipsam nō eādē oportet eorū esse/ quos tyrānos nūcupant: atq; eorū qui imperiū/ quasi cōcessum magistratum inierint actueantur. Regū enim erit vrbs munita/plus satis: vbi aduentitium arcere hostē valeat. Tyranno cū sui nihilo segnus hostes sint q̄ alieni: vtrimq; munienda ei ciuitas est/ aduersus alienos/ aduersusq; suos/ et ita muniēda vt alienis atq; etiā suis cōtra suos vti subsidijs valeat. ¶ In hostes urbem superiore libro munitā fecimus: in suos quid expediat considerare mus. Perualidum putat Euripides aduersarium esse multitudinem natura sui: eaq; si fraudem dolūq; in vnū contulerit reddi omnino inexpugnabilē. ¶ Carras apud Aegyptū urbē populi solissimam/ adeo vt cum in diem defunctorū capita si non plus vrbs agy mille efferantur/ sospitē et optime valere arbitretur. Prudentis pti populi regi reges crebra fossa aquaria ita diuisere: vt iam non vnā/ sed solissima plurimas esse pusillas iunctas vrbes dicas. Id ita fecerūt credo vt nisi cōmoditas passim diffunderet. Sed ea re imprimis assecuti sunt vt graues multorū motus nō vereātur: et q̄ moueant

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

leuissime cōprimant: vti si quis ex magno colosso duas plures
ve effecerit statuas tractabiles atq; portabiles. ¶ Romani nul-
lū senatorē mittebant p̄consulē in Aegyptū: sed equestres vi-
ros singulis locis distribuebāt. Id quidē ea de re instituisse aie-
bat Arrianus: ne tā apta ad res nouas puincia vni⁹ ip̄erio age-
retur. Et annotarūt quidē vrbem nullā ciuū disidijs immunē
dari: cui⁹ aream natura discreuerit/ vti si peruadat fluentū/ aut
si plures emineāt colles/ aut si pars colle/ pars iaceat plano mu-
ro interducto cōmodissime diuidet. Ducēdum puto/ non quia
Diametrū trāsuersam per areā: sed veluti circulo circulū inclu-
das: nam ditiores quidē/ laxiorib⁹ delectati spacijs: facile prio-
re a muro excludi se patiētur. macellūq; mediaq; vrbis officia
nas nō inuiti/ circūforaneis cupidenarijs relinquēt: ignauiaq;
illa terrentiani gnatonis turba/ fartorū/ lanioꝝ/ coquorum &
eiufmodi: plus securitatis & minus suspitionis afferet q̄ si ab ea
primarij ciues nō excluderētur. illud nō sit ab re qd̄ apud Festū
legimus. Ser. Tullium patritios vico iussisse habitare: in quo si
quid molirētur: ex loco superiore posset opprimere. Murū hūc
interiorē oportet ita ducere/ vt nulla sit vrbis regio qua is qui-
dem nō pertingat: et oportet cū ceteros vrbis muros: tū maxi-
me hunc crassitudine/ om̄iq; operis artificio/ validissimū attol-
lere/ et sublimē: quo ad priuata cunctorū tecta excellat/ minisq;
et ppugnaculis/ atq; fortassis etiā fossa cōuenit hinc atq; hinc
munire: vt per eū satellites vtroq; protecti latere tumentur. Tur-
res insuper non ad apertas introrsum/ sed circūtectas muro: et
tam in suos q̄ in aduētitos hostes expositas esse locis oportet:
p̄sertim quib⁹ vie/ aut alta templorū tecta dirigantur. In tur-
res velim nullos nisi per murū ipsum cōscensus dari. Et in mu-
rum nisi qua pmiserit princeps aditū patere ex arce per vrbē ad
vias nulli arcus/ nullę vspiam turres: relinquende/ phibende/
et mœnia ni p̄iecturę. Vnde missilibus decursitantes per vicos
milites possint submouere. Deniq; ita paranda om̄is harū rerū
ædificatio est vt edita om̄ia qui domines possideat solus: et suis
percurrēdi vniuersam per vrbē facultatē remoret nemo. Itaq;
his tyrannorū vrbis a regū vrbe differt. Fortassis ea etiā re dif-
ferunt: q̄ liberis populis plana cōmodiora sint. Tyrann⁹ mōte
sit tutior. Cetera istorū ædificia q̄ inhabitēt et regis & tyranni:
pl̄risq; in reb⁹ nō modo inter se verū & vna cū plebeis priuato

rum ædificijs cōueniunt: nōnullis etiā ab his atq; inter se differunt/prius dicendū qui cōueniant post quid cuiq; sit proprium. Hoc genus ædiū necessitatis gratia cōstitutū interpretant: insunt tñ partes aliquæ/ alioquin cōmodæ quas vsus et cōsuetudo ita vinēdi efficit/ vt putētur penit⁹ necessariæ vti est portic⁹ ambulatio/ gestatio et eiusmodi: ea nos qñ sic ædificationis ratio sua deat nō ita distinguem⁹/ vt cōmoda ab ipsis necessarijs segregemus. Sed sic vt quēadmodū in vrbib⁹: ita et in ædib⁹ istiusmodi/ alia vniuersorum esse/ alia paucorū/ alia singulorū dicamus.

CDe porticu/ vestibulo/ atrio/ sala/ scalis/ itionibus/ apertionibus/ aditib⁹ vno vel plurib⁹ recessibus/ celatisq; diffugijs principum ac priuatorū/ ædiū discrimine/ principis quoq; et ei⁹ vxoris discreta cōiunctave habitatione. Caput. II.

DOrticū quidem & vestibulū nō seruoꝝ magis vti Dioscorus putat q̄ vniuersorū cuiū gratia positū arbitramur. Intra eðes ambulationē aream/ atriu: selā quam Sala vñ a saltādo dictā puto/ q; in ea nuptiarū & cōiuuarū ala dicta.

critas celebres non vniuersorū/ sed potius incolarū sunt. Cœnacula alia liberorū esse/ alia seruorū constat/ tū dormitiones matronarū/ virginū/ hospitem/ singuloꝝ ferme sunt. De vniuersa istorū partitione quoad generatim pertinebat dixim⁹ libro primo: in lineamētis numero enī amplitudine/ et situ pro cuiusq; vsu apte expediātur necesse est: nūc ista particulatim psequimur

CPorticus & vestibulū aditu honestabit. Aditus cum vja qua Porticus pateat honestat: tum & operis dignitate/ qua pfiniat interiora Vestibulo: cœnacula et cellę et eiusmodi locis disponentur aptis/ vt immissa lum. cōmode seruetur: vt bene cū aere solib⁹ ventisq; cōueniant: vt ad vsus expetitos accōmodētur/ distinguēturq; nequid cōmeritia: aut hospitū/ aut assiduorū istis dignitatē/ cōmoditatē/ voluntatē minuant: illis petulantia augeant/ ac veluti in vrbe forū/ plateę/ ita in eðibus atriu/ sala/ et generis eiusdē habebunt: loco nō reiecto/ nō abdito/ nec angusto: s; prōpra sint vt cœtera in eas mēbra expeditissime cōstiuāt. In has quidē scalaz & itionum aptiones: in has coniuuarū salutationes & gratulationes terminabūt. Rurhus habebit eðes adit⁹ nō multiplices: sed vni cū quo ianitore incio ingredi nemo aut asportare quippiā possit. Apertiones cū hostiorū/ tū et fenestrarū cauebimus: ne furi Apertio: bus neve item vicinis pateāt ad turbāda/ spectanda/ noscēdaq; nes.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

que int⁹ aut dicant^r aut gerant^r. Aegyptij ita domos puatas ædificant vt extrinsecus nullæ fenestraz aptiones appareant. Optaret fortassis quispiã posticã adesse ianuã: q̃ messes seu reda seu iumẽto inueherent: neqd inquinamẽtis p̃mariã vestibula dehonefarentur; adderentq; posticulam secretiorem: qua inscãia familia solus dominus admittere occultos tabellarios et internuncios egrediq; ex arbitrio possit/prout tempora reruq; modus ferat. Hosce non improbo/illud peruelim non deesse abditissimas latebras/occultissimos recessus/et celata diffugia/ipsi patrifamilias vix agnita: quibus aduersis casibus argentũ/ves-

Postica.

Theauri in sepulchro Dauid.

Hircanus pontifex.

stem/seq; si id ita mala tempestas tulerit saluet. Fecerant ad sepulchrum dauid loculos: quibus thesauros ex regis hæreditate conderent/arte mirifica: ita vt nullatenus possent esse manifesti. Ex quorum vno post annos. M. CCC. Hircanum pontificem ait Iosephus auri talenta hausisse tria milia vt obsidione ab Antiocho liberaret ciuitatẽ. Tum et post tempora Herodesq; ex altero magnam quoq; rapuisse vim auri p̃dicãt. In his igitur ædes principum cum priuatis conueniunt. Inter principũ et priuatorum ædes hoc maxime interest/q; earum vtræq; suam in primis naturam sapiunt. In hac quidem quæ plurimorũ sunt vsibus addicatã/numero et amplitudine excellere: in altera que paucoru aut singulorum sunt/cultiora magis q̃ amplissima fieri cõuenit. Tum et hoc interest: q; in his etiam singulorum receptus naturam sapiant principum necesse est: quæ quidem plurimorum sint/quando nusquam in regũ domibus nõ superfluit multitudo: in alteris vero priuatis domibus partes quæ plurimorum sunt ita quoq; posuisse iuuat vt ne plus quidem regia domus membra penitus distincta/vxoribus viri: ministrorum: ita vt queq; non modo ad vsũ: verum et ad maiestatem pertineãt/vbiq; suppeditent: et nulla ex domesticorũ multitudine confusio redundet. Difficile sane id/et qd haud queas vnico sub tecto efficere. Ergo cuiq; sua et regio et area/suumq; integrum tecti spatium et opus dabitur. Sed ita iungentur tecto et itionibus: vt seruorum domesticorumq; manus/dum p̃ standis operibus properant/non veluti ex vicina aliqua domo acciti sese præbeant: sed præsentibus p̃esto et prompti sint. Atq; paruuli/ancillæ graculæq; cohortis strepitus avirorũ cõmerijs secludantur: et ministrorum omnis illa uitities separabitur

Principum confessus et triclinia dignissimo stantur loco. Dignitatem afferet loci celsitudo/et sub oculis spectatum mare/colles/et ampla regio. Tota vxoris domus omnino a principis viri domo secernatur: præter id quod vltimū conclauē et genitalis lecti dormitiones vtriusque cōmunia patebunt. Hostio et ianitore eodē vno amborū domus claudetur atque custodietur. Cætera quibus eæ ab alijs differant magis propria sunt priuatorum quàm principum: de ipsis ergo suo dicemus loco. Rursus inter se principum aedes in hoc cōueniunt. Nam præter ea que priuatis eorum vsibus debentur habere quidē oportet aditum ex ipsa militari via: ipsosque præsertim fluuio aut mari: tum pro vestibulolaxos receptus: quibus legatorū procerūque cōmeatus seu Vehiculo/ seu iumento vecti excipiantur.

CPorticus atrij: seu basilicæ cōcænaculi æstiuales aut hyemalis: locorum et specularum cōmoditates: regiarū quoque ædium a tyrannorū arcibus structurā necessario diuersā. Capi. III.

Porticum et tecta nō hoīm solū gratia/ verum et iumētorum velim adesse: quibus a sole et imbri contegantur. Ad vestibulum porticus: ambulatio: gestatio: et eius modi pergrata est: vbi iuuentus seniores a principis vestibulū colloquio redeuntē expectans exerceatur saltu: pila: disco: lucta. Pro penetralibus subinde atrium/ basilicæ ve: vbi clientes Atrium. disputādo patronos præstolentur: vbi & princeps ius diciturus Basilica. ad tribunal sedē statuatur. Subinde concænaculum: vbi seniores Concænaculum. principum salutatū conueniant: et rogati sententiam dicant. Idque fortassis aliud æstiuum/ aliud esse hiemale cōuenit: et omnino patrum qui cōuenerint ætati fessæ et delitijs prospiciendū est: nequid illic valitudini aduersū influat. et quantum ratio et necessitas temporū postulat rebus disceptandis statuendisque possint sine vlla vel minima impeditioe p̄morari. Cōperio apud Senecam primū omnium Gracchum/ mox Liuiū Drusum instituisse nō vno loco audire omnes: sed habere turbā segregatam et alios in secretis recipere: alios cum pluribus: alios cum vniuersis: vti amicos primos et secundos eo pacto notaret: id si istiusmodi in fortuna aut licet aut placet: ianux diuersæ fient et plures: quibus alia atque alia parte recipiant/ ac receptos mittāt: et quos nolint excludant sine cōtumacia. Aedibus specula supemineat Specula. quæ e vestigio cuiusuis motus fiat certior. Itaque in his et istorū

XXX Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

Regia. similibus cōueniūt. In quibus vero differunt hæc sunt. Nā regum quidezædes in media vrbe aditu facilis : ornatu venusta : lautitiez elegans magis q̄ superba sit condecet. Tyrāno nō ædes magis q̄ arx locanda est : vt sit neq; in vrbe neq; ex vrbe. Adde q̄ ad regis ædes spectaculū templū procerūq; tecta pulcherrime Tyrāni se adiungūt. Tyrānorū sedes quaz; circū spatios in modico se gregatis oīm ædificijs sese contineat necesse est. Honestissima et que vtrūq; deceat atq; iuuet erit ædificatio / si neq; exponetur regia : patens adeo / vt insolentes ne queat depellere : neq; distinguetur arx / ita vt carcer magis q̄ lauti principis diuertoriū videatur. Vnum hic nolim præterire. Nā cōmodissima que dez tyrānis sunt occultæ et latentes intra crassitudinem parietis fistuleau sculæ auscultatoriz : quibus furtim caprent quid seu hospites / seu familiares inter se colloquantur. Sed quom regizæ dom⁹ prium sit / omnibus pene ac maxime primarijs in reb⁹ aliter se atq; arcem habere : officij erit arci regiam adiungere : quo et rex subitis casibus : arcem veteres vrbeb⁹ ponere instituerunt : quo in aduersis tempestatibus refugium haberent. Vbi virginū matronarūq; pudicitiam cū sacrorum sãcitate tutarentur. Meminit quidem Festus arcem apud veteres religioni sacratam fuisse et appellari solitam auguriam : archanūq; illic fieri quoddam solitum per virgines sacrificium / occultū / longeq; a vulgi notitia remotū. Ea de re priscorum arcem nullā esse templis vacuā inuenies. Sed arcem tyranni sibi vsurpauere : lociq; pietatē ac religionem ad scelus immanitatemq; verterunt : calamitatifq; sanctorum illud refugium erūnarum fomentum reddidere. Nos rē Arx amo prosequamur. Amonijs arx ad templū muro circubatur triplī morum. ci. Prima extabat munitio tyrannorū. Proxima coniugū cū liberis. Vltima satellitū erat sedes. Aptuz opus ni magis spectet qui toleret q̄ qui inferat vim. Ac mihi quidem vti eius militis fortitudo non pbatur quidē : si nihilo plus præstet / q̄ vt insul tantem hostem obdurate perferat : sic et ab arce expectandū puto / vt non modo sustinere laceissentē : verum et cōpescere impetentes valeat. Vtrūq; tamen ita curandū / vt vehementer ipsū ad solū quæ sisse videre. Hæc vt assequamur / loci sit⁹ et murorum ratio præstabit. Dubitare video peritos rei militar⁹ arcem ne esse firmissimam velit / colle an plano collocet.

¶ Vbinā arx ipsa locanda percōmoda eius descriptio : seu mar

tima siue in plano fuerit sita. Deq; palis: fossis: pontib⁹ et turri-
bus eiusdem.

Capitulum. III.

Ollinas quidē nō dari vbi vis eiusmodi/vt obsedisse
et diruisse nequeas: neq; plana si recte astruantur/im-
pune attentari armis. De his non disputo. Tota nem-
pe res locorum est oportunitatibus p̄mendanda/ita

vt que de vrbe diximus oīa ad ponendā arcē cōsument. Omni
no habeat arx oportet expeditas irruptiones: vnde in hostes/
in ciues/in suosq; castrenses: siqua seditio aut perfidia id exigat
et sua et externa possit auxilia libere petere atq; imittere tellu-
re/fluente/lacu/mari. Percōmoda erit arcis descriptio quæ sibi
iunget oēs vrbs muros quasi. o. littera ingētes. C. inflexis cor-
nibus præhendāt nō circūcludant. sic/aut a qua plures radij ve-
luti ad circūferentiam exeant: sic enī quod oportere nuper di-
cebam⁹: neq; intra vrbem erit arx: neq; adeo extra vrbe. Quod

Arx vr-
bis post-
ca.

si q; arcē volet breuissime describere fortassis nō errabit/ si eam
dixerit posticā esse vrbs omni ex parte egregie munitissimam

Sed sit ea quidem vtī volunt operuz supremus vertex & vrbs
nodus: minax: aspera: rigidatq; sit oportet. peruicax: inuicta: pu-
silla q̄ ampla erit tutior. Nam hic paucorū fide: illic multorum
officio indigebimus. Et quid ille apud Euripidem: nunq̄ fuit
multitudo non referta malis ingenijs: ita istic ī paucis fides mi-
nus incerta erit q̄ in multis perfida. Arcis podium ponetur so-

Podiū ar-
cis.

lidū/vastis lapidibus/linea extrinsecus obliqua: quo scalæ ad-
motæ curuatu debilitentur: et qui applicuerit hostis hærendo
ad murum dimissos lapides non euitet: et tormentis imissa nō
vsq; arietēt: sed ex obliquo dissiliant. Area introrsus passim la-

Area.

tissimis et crassis lapidibus duplici atq; etiam triplici solio di-
missis insternetur ne quid cuniculis furtim obsidentes irreptēt
Murus altissimus solidissimus crassissimusq; ad supremas vsq;

Murus.

coronas attollatur: qui pulcherrime machinarum vim et missi-
lia refutet: et scalis aut etiam aggere quoad in nos sit minime
queat æquari. Cætera vtī de vrbiū muris diximus perficient
Præcipua quidem ad tuendos vrbs et arcis muros in hoc erit
ratio: vt cures penitus ne hostis impune p̄pius possit appelle-

re. Id fiet cū fossa qua diximus profundaq; lataq; tum et furta
rijs vt ita loquar sub fissuris per ipsuz imū podij dispositis. Vn fissuræ
de hostis dū se scuto superne p̄teget; qua sit parte nō tectus trā-

Furtariæ

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

ueheret. Hoc eni genus defensionis oibus ante est. Tutius eni
istic occasionem cõficiēdi hostis captant/breuiore finiūt linea/
raro petūt hostem frustra: cui totū corpus operire difficile est:
vnūq; obuīū hostem si præterit tælū: petet pximū/aut interdū
vnū et item alterū et alterū. Supne autē immissa nō sine pericu
lo destinātur. Vix vnū tantū petūt: qui et præuidisse et leui mo
mento declinasse/et breui scuto refutasse immissa queat. Si erit
arx maritima circūuāda impediētur palis/saxis/ne nonnunq̃
machinamēta ppius possint appellere. Si erit plano: fossa aq̃
ria circūdabit: sed ea ne quid putidi aeris afferat vsq; fodietur/
quo scaturiat viuā aquā. Si erit monte/præcipitijs vallabitur:
vbi licebit hisce oībus ytemur. Quib⁹ vero ex locis tormēto
rū missilia possint impetere: cycli aut potius anguli murorum
veluti prore in acutū obijciētur. Non me fugit q̃ periti aliqui
militia asserūt cōtra missiliū impetū muros præaltos fore non
vtilis. Horū eni ruina equatis fossis expeditissimū præberi ho
stibus irruētibus aditū. Hoc nō eueniet si que supra dixim⁹ oba

Ad arcē
turr̃ vna
primaria
excitāda.

seruabūtur. Redeo ad rē. ¶ Ad arcem turris vna primaria exci
tabif/multa sui parte solida: toto opere robusta: vndiq; munis
ta: cæteris celsior: accessu ardua: ingressu nō nisi ponte mobili.
Mobiliū pontiū duo sunt genera. Alterū quo inuerso claudif
egressus. Alterū quo porrecto atq; retracto vtimur: vbi acres la
sciunt venti. Posterior cōmodior est. Turres quæ circūpetere
hanc missilibus possunt parte huic versa nudæ habebūtur: aut
muro tecte relinquentur gracili.

¶ Excubiæ in arce stationes et fori/trabes/tecta/aqua/miles/
arma/frumēta/perna/acetū/ligna/cisterna/loculi/aditus/cuni
culi/cloacę/abdita/cum ceteris monarchię desideratis. Ca. V.

EXcubiārū stationes et propugnatorū fori distribuē
tur: vt alij infimas arcis ptes: alij supremas: alij alias
distinctis munerib⁹ sedibusq; curent: demū aditus &
egressus/et oīs partitio sic habebif et parata & mu
nita: vt neq; amicorū perfidia/neq; inimicorū vis fraus ve pos
sit ledere. Arcis tecta ne tormentorū ponderibus obruātur/ad
acutū angulū finiētur/aut valido opere et spississimis trabibus
obfirmabūtur: post imponef crusta/et in eā præterea tubuli: p
quorū vacua exceptus imber pfluat/nullo calcis/aut limi ful
tu illiti insternētur. Postremo testaceis fragmentis/vel potius

pumice superinparis operiētur binū ad cubitum crassitudine. Sic neq; ruentiū ponderū in se/neq; ignium iniuriā verebūtur. Sūmatim quidē erit arx perficiēda: vt si pusillam quādā vrbē coedifices: pari igif atq; vrbs ipa muniēt opere et arte: ceteraq; coaptabūtur quę vsui sint. Nō deerit aqua suppeditabit vbi mi Quę in ar-
 litem arma/frumēta/pernam/acetū/et in primis ligna colloces ce suppe-
 atq; asserues: et in arce ipsa turris istac primaria quā dicimus/ ditare de
 veluti minutior quēdā aderit arx: cui prorsus desit nihil eorū bent.
 quę arcibus desiderētur. Habebit cisternā/et loculos rerū quib⁹
 sese abunde alat et tueat. Habebit aditus vnde in suos etiā inui-
 tos irrūpat: et vnde petita subsidia imittat. Illud hic non præ-
 tereo cuniculis aquarijs arces interdū defensas: interdū vrbes
 cloacis captas fuisse. Horū vtrūq; iuuat nūcijs emittēdis. At cu-
 rasse oportet/vt istiusmodi res multo min⁹ ledere possint q̄ iu-
 uare. Fiēt igitur aptissimi: ducētur tortuosi: excipiētur p̄fundo
 vt neq; armat⁹ puadere: neq; inermis in arcem euadere/ nisi vo-
 catus admissusq; sit potis. Finient bellissime cloaca/aut potius
 deferta et ignota in arenaria/aut secretis tēploꝝ faniscis ac bu-
 stuarijs. Tum si humanos casus nequicq; neglexisse oportet ni-
 mirū iuuabit notos sibi habere ingressus intīmā in arcē: quib⁹
 si quādo euenit vt excludat/possit attēperate irrūpere cum ar-
 matis: et fortassis cōferet ad hanc rē/partē habere aliquam mu-
 rorū abditissimā: quę nō ex calce sed creta obstructa sit. Vnius
 tantū gratia qui ceteris pręsit/seu sit ille quidē rex / seu tyrān⁹
 quid fecisse oporteat diximus.

¶ Quales/vbi rēpublicā aministrabūt deceāt habitationes/et
 vbi. An semote curia/basilica/prętorium/castra/templa/delu-
 bra/sacella.

Caput. VI.

S Equitur vt ea trāsigamus/quę hi requirāt/q; nō vni-
 ci tm̄ p̄sunt: sed simul plures gubernēt rē. His aut to-
 ta. r. p. quasi vnus magistratus integra cōmitteat: aut
 partibus distribuet. Constat. r. p. sacris quib⁹ superos
 colim⁹/his pōtiffices pręsunt: et p̄phanis quib⁹ hoīm societas
 et salus cōtineat. His domi senator iudex: foris castrorū dux &
 classis p̄fectus et hmōi. Cui vis istorū duo debent genera domi Domus
 cilij: alterū qđ ad suū pertineat officiū: alreꝝ quo se familiamq; priuata q̄
 suā recipiat. Larem quidē familiarē habebit quisq; sifem huic: modo cō
 cui sese p̄ vitę instituto esse velit similem/aut regi/aut tyrāno/ situēda.

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

aut demū priuato. Sunt tamen aliqua quę huic hoium generi apprime debeātur. Pręclare Virgil⁹. Secreta inquit erat patris Anchisę domus: arboribusq; obtecta recesserat. Intellexit quidem primatū edes et sua et familię gratia a vulgi ignobilitate/ et fabrorū tumultu lōge abesse conuenire: cū ceteras ob res ob delicias/ cōmoditatesq; spaciōrū/ hortorū/ amcēnitātū: tū ne tāta in familiā/ tam multiplici/ tam varia: lasciuens iuuentus dū oīm ferme nemo uiuat sibi cibo/ potuq; alieno plerūq; infāntat: maritorū querimōnias excitet/ tū etiā nequid iproba salutātū ambitio plus satis patronos inquietet. Et prudētissimos video principes non modo extra vulgi frequentiam/ vērę et ab vrbe secessisse: ne quis plebeius nisi magna impulsus re molestiore assiduitate infestet. Aut quid tāti erunt istorū opes: si nō licuerit interdū ociari et pigrescere. Istorū quidē domus qualescūq; sint habere admodū oportet saluatorū cōceptacula capacia: et egressum et viā/ qua pdeat in forū minime angustam: ne qui sectātur familiares clientuli et cohortales/ et qui se cōgerūt vt togatorū numerū augeant/ inter studia comitandi pressuris turbētur. Quę autē sint sese hi proceres pro suscepto munere exercent: in prōptu est senat⁹ curia iudex basilica prętorio uedux castris classeq; et eiusmodi. Quid pōtifex? huic quidem nō templū solū/ vērū et quę illi sunt castrorū instar apprime cōueniunt qñ militiā et pōtifex/ et qui sub pōtifice sacris administrādis additi sunt: arcē et laboriosam agūt: qualē in eo libro q pōtifex inscribit recēsumus: virtutis aduersus vitia. Tēplū aliud maximū: quo summus antistes solēni ritu statas cerimonias et sacrū faciat. Aliud cui minores pōtifices pręsint: quo in numero per vrbe regiones sacella/ et in agro delubra sunt. Tēplū maximū media in vrbe fortassis cōmodius: seductum autē a cōfer ta ciuiū multitudīne et frequētia honestius: colle dignius: plano stabilius collocabitur ob terremotus. Demum eo ponēdū erit loco templum: quo sit summa futurū cum ueneratione et maiestate. Inde adeo circūlonge a cōspectu abigēdę sunt penit⁹ rerū oīm sordes/ impuritates/ indecētęq; quib⁹ patres/ matrone/ virgines supplicatum accedētes aut offendantur: aut a san ctimonie obeundę instituto preuertant. Apud Nigrigeneū architectum qui de limitibus scripsit/ sic inuenio: priscos architectos putasse deorum tecta recte haberi quę frōtibus in occiden

Templū.

Nigrigeneus architectus

Liber. V. De singulorū operib⁹. Fo. LXVI.

tem vergerēt: sed placuisse posterioribus oēm eā religionē conuertere: et qua cœli parte primū terra illuminēt: eo versus templa et limites obijciēdos putasse: vt statim surgētem ex aurora solē cōspicārētur. Illud tamen in delubris facellisq; veteres passasse video: vt eorū frōtes prodeūtibus aut ex mari/ aut ex fluuio/ aut ex via militari porrigantur. Postremo tale ipsum esse oportet: atq; ita oīni ex parte cōparatū: vt absentes ad se visendum illectet/ presentes delectet/ atq; detineat operis admiratione et raritate. Testudinatū ab incēdio erit tutius: cōtignatū ab terremotibus illesi⁹: sed cōtravetustatē hoc robusti⁹: ad grām alterū hoc venustius. De tēplis hastenus. Nam p̄ multa q̄ dicenda videbātur ad ornāmēta magis q̄ ad vsū tēplorū pertinēt: de quib⁹ alibi trāsigemus. Minora templa et sacella pro loci dignitate et vsu maximi templi rationes imitabūtur.

CPontificū claustra ad pietatē/ et ex officio castra/ ad philosophiam/ virtutē/ & misericordiā. Claustrorū genera/ mariū vide licet et foeminarū: vel in vrbe/ vel extra/ Theatra/ Circi/ et plasteq; concionandi gratia.

Caput. VII.

Pontificis castra quidē sunt claustra quib⁹ aut pietatē/ aut virtutis gratia plurimi cōuenere: quales sunt q; se sacris addixere: et q; virginitatē superis vouere. Sunt et castra pōtificia: quib⁹ studio forū ingenia in rerū humanarū/ diuinarūq; cognitione assequēda versant. Nā si pōtificis officiū est cetus hominum ad vitā oīni ex parte perfectam: quoad in se sit perducere. Id non re alia fiet pulchrius q; philosophia. Quom enī in hoīm natura duo sint quę nobis id presta- **Virtus et**
re possint: virtus scz et veritas. Quādo fiet quidē vt hec pertur- **veritas.**
bationes animi sedet atq; excludat. Illa vero naturę opus atq;
rationes explicet: nobisq; cōmunicet: ex quibus rebus ingeniū
 ab ignorantia: mens a corporis cōtagione purgef. Per hanc ni
 mirū inimus vitā beatissimā prope vt simus dijs redditi persi-
 miles. Adde qđ bonorū est quales et esse/ et haberi pōtifices vo-
 lunt ea meditari: studere: psequi quę hominū generi ab homi-
 ne deberi intelligāt: egrotos/ imbelles/ destitutos: et eiusmodi
 officio/ beneficio/ misericordia/ leuando/ iuuando. In his enim
 sese/ suosq; exercent pontifex officij est. De his nobis/ seu ad
 maiores pontifices/ seu potius ad minores pertineat dicēdum

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

Claustro videtur. Atqui a claustris incipiem⁹. Claustrorū genera alia cō
rum gñā cluforum/ita vt nusq̄ in publicum prodeant/ preterq̄ fortassis
in templo/et lustrationū pōpa. Alia nō vsq̄ conclusa/ita vt pe
petuis tēporib⁹ arceantur. Hor⁹ itē alio mares/alio feminæ cō
tinentur. Virginū claustra neq̄ intra vrbē si posita sint vitupe
ro: neq̄ omnīno extra vrbē laudo. Illic sane solitudo minus p̄
bebit infeltatorū: sed qui se ingesserint/plus habebunt ocij et li
centiæ ad facinus/vbi nulli assisteret arbitri q̄ hic inter multos
sceleris spectatores atq̄ dehortatores. In vtriq̄ p̄uidēdū qui
dem est: nevelint de castitate mereri male: sed in primis ne pos
sint. Qua de re ita præcludendi adit⁹ oēs sunt: vt nemini pateāt
obseruandi/vt circūuolitare attētator possit nemo sine præsen
tis ignominia suspitione. Neq̄ tam munita esse legionū castra
vallo fossaq̄ oportet q̄ ista⁹ septa sunt muris obuallanda/alt⁹
integris/nullis vsq̄ aptionibus relictis: quib⁹ non dico casti
monia expugnatores/sed ne oculorū aut verborū quide⁹ faces
et veneres ad animos labefactādos possint imitti. Lumina in
trorsus p̄ areā subdiualē excipiēt. Circū areā porticus/ambula
tio/celle/cenaculū/conclauē/et que⁹ vsui sūt expriuatorū ædiu⁹
rationibus aptis locis disponēnt. Neq̄ deesse velim ortuli spa
tia/et pratuli: que ad recreādos animos magis q̄ ad fouēdas vo
luptates valeant: q̄ quom ita sūt/non incōsulte ex media inco
larum frequētia sūmouebuntur. Vtro⁹ septa si ex vrbe cōcesse
rint cōferet id quidē. Nam eorū ad scripta sanctimonie assidui
tas/et animi pacata religio: cui sese totos dedicarunt/minus ve
xabitur salutator⁹ frequētia. Sed istorū tecta seu mares seu fæ
minæ sint velim occupent loca q̄ id fieri possit saluberrima/nec
claustro inclusi/dū solū vacant animo: corpore aut multa ma
credine/et vigilijs affecti torpent: vitā durius trahāt egrotatio
nibus q̄ sit par. His demū quos vrbs exclusit in primis locū da
ri velim natura munitū: quē repētina latronū vis/aut excurrēs
hostis leui manu ad arbitriū nequeat populari: eaq̄ de re vallo
muro/turriq̄ pulchre muniatur: quod loci religio patietur. Eo
rum vero cōcluforū sedes qui studia bonarū artū cum religio
ne cōiunxerint/quo illi quidē p̄ suscepto officio p̄modi⁹ queāt
hoim rebus consulere/non omnīno medios inter artificū tu
multus ac strepitū/sed ne etiā ab ciuiū frequentia seductos lon
ge esse oportet: id quidē cum alias ob res tum q̄ sunt eo⁹ fami

lię grandes: tum etiā q̄ multi ad se concionantes / differentesq̄
de rebus sacris cōfluant. Quib⁹ rebus pculdubio recto indigēt
immodico. Recte locabunt apud diuersoria publicorū operum
theatri/circi/plateę/quo multitudo sponte sua sese animi gra-
tia perlubenter conferens facilius patiaturistorū persuasione/
hortatione/admonitione a vitijs ad virtutem: ab imperitia ad
rerum optimarum cognitionem euocari.

¶ De palestris/disputatorijsq̄ ædificijs/publicis auditorijs &
scholis/imbeciliū locis et hospitarijs/egrorūq̄ tam marium q̄
fœminarū diuersorijs. Caput.VIII.

A pud veteres præsertim græcos assueuere vrbe in me- Palestre.
dia ponere ædificia: quas palestras appellarūt: vbi po-
pulares disputādo versarent. Illic quidē inerant spa-
cia fenestrata et apertionū p̄spectus: et sedēdi ordines
aderāt et porticus: virentē herbis areā et florib⁹ vestitā circuen-
tes hmōi opera perq̄ belle cōducunt huic religiosorū generi: ac
velim quidem vt qui studijs bonis delectent assidui apud artiū
p̄fessores cōmorētur/summa voluptate/nullo cū fastidio præ-
sentū rerū aut satiate ea de re: ita istic parabo et porticū & areā
et eiusmodi: vt nihil ampli⁹ ad diuersandī vsum optes. Lenes
excipiēt soles hyeme: estare vero vmbra/aurāq̄ q̄ id fieri queat
gratissimā. ¶ Sed de his ædificationū delitijs suo distinctius lo- Scholę.
co psequemur. Q̄ si iuuat publica statuere auditoria & scholas
vbi sapiētes doctoresq̄ conuenias: ea ponito loco/vt sint inco-
lis oībus eque oportuna. Cessent fabrorū strepitus: absint ni-
dores: fetores: nō admittat ociosorū lasciuas: sapiat solitudi-
nem grauib⁹ et circa res maximas et rarissimas occupatis cō-
dignam: habeatq̄ auctoritatis in se magis q̄ venustatis. Cæte- Hospita-
rum quo pietatē aduersus imbecilles et destitutos exerceat pō- ria.
tū: locus erit et varius et summa diligētia cōstituēdus. Nam
alibi destitutos/alibi egrotantes suscipias et foueas necesse est:
tū et inter egrotātes sunt/quos cauisse oportet: ne dū paucis &
inutilibus p̄spicias: plurib⁹ et vtilibus periculū afferas. Fuere
in Italia principes qui suis in vrbib⁹ vetuerint genus illud ho-
minū veste ac mēbris laceros/quos erroneos appellāt/præcabū-
dos hostiatim petere. Illico enī vbi appulerant/monebātur ne
quid plus triduo sese in vrbe videri sinerent inertes: nullū esse
tā cōminutū quin aliqua in re hoīm cetui sua possit opera pro-

Leonis Baptiste Alber. Dere ædificatoria.

desse: quin ceci funarijs saltē iuuādis p̄sunt. Quos vero grauior aliquis morb⁹ omnino opprēsserat: hos cōuenarū hospitem magistrat⁹ apud minores pontifices legionibus distribuebant. Itaq; illi neq; pijsimorū cōuicinorū opem frustra poscebāt: nec ciuitas ea fedissimorū obscenitate offēdebat. Apud Etrichiam p̄ veterē illo sanctitatis & verissime religionis cultu quo semp claruit mirifica visum hospitaria incredibili habita ipensa: vbi ciuiū peregrinorūve quiuis nullā quæ ad salutē pertineat rem sibi defuturā sentiat. Sed quom sint egroti alij morbidi: qui lepra/peste/et huiusmodi cōtagionū venenis beneualētes inficiant: alij vero vt ita loquar sanabiles sint/distincta hos habere velim diuersoria. Veteres Aesculapio/Apollini/salutiq; dijs: quorū artibus et numine genus hoīm bonā valitudinē recuperare atq; seruari arbitrabantur eades loco non nisi saluberrimo astruebāt: vbi sincerę aurę et purgatissimę aquę suppeditarēt: quo illic delati egrotantes non ope deū tantū/verū etiā locorū beneficio prōptius cōualescerēt. Et nimirū saluberrima in primis loca esse optabim⁹: vbi aut publice/aut priuatim egrotos habeas. Sicca fortassis eam ad rē atq; saxosa et ventis assiduo abstersa: et solibus nō vsta: sed facili tēpore illustrata plabuntur: qñ humida putredinum fomenta sunt. Sed palā est naturā in re omī gaudere tēperamēto: quin et fanitas ipsa haud aliud est q̄ cōplexi ex quib⁹ cōstet temperamentū: et mediocria semp delectant. In ceteris cōtagiosi nō vrbe modo/verū etiam ab via publica lōge excludētur: reliqui vrbe asseruabūtur: istorū oim tecta partiātur & distribuātur sic/vt alibi se recipiāt qui curant alibi quos incurādos magis susceperis: q̄ seruandos: quoad sic sese sua tulerint fata: vti sunt decrepiti & capti mente. Adde q; alibi foeminas/alibi mares/siue egrotēt/siue istos curent/separratim habēdi sunt. Adde etiā q; veluti in famulis sic & in his: aliorū alias secretiores/alias cōmuniōres esse diuersorij partes cōuenit: prout ipsa curādi et cohabitādi ratio/modusq; mōstrabit: de quib⁹ nostrū non est plixius p̄sequi. Tantū hoc faciat ad rem fore istiusmodi omnia suis totis partibus ex priuatorum vsibus diffinienda. De his hactenus. Nunc qđ reliquum est p̄sequamur ordine vtī institueramus.

Repetitione prēuia dicendorū (seu ad sacra/seu prophana) serię aperit: de senatu scz senatoria/iudiciariq; curia/templo/

prętorio/et his accōmodis.

Caput.IX.

Am esse quidē partes.R.P.duas diximus:alteram sacram/alterā pphanam.Sacra absoluta est tū et pphana aliqua ex parte ptracta:vbi de senatu et iudicio in cōsuetudinibus principis habēdo differuim⁹:illis quę addenda sunt hic breuissime annumerabim⁹:mox ad imperatoria castra et classem deueniem⁹:postremo priuata expediētur. Senatū veteres tēplis cogere assueuerunt. Postea increbuit mos vt extra urbē haberef. Demū qđ ad maiestātē atq; ad res agēdas pfectabat/ pphria huic habere muneri testā voluere. Quib⁹ fessū ēta Curia senatoria. te patres/neq; vitę plicitate deterrerētur: neq; loci incōmoditate phiberētur: quominus & cōuenirent frequētes:et vna diutius adessent:media iccirco in vrbe curiā senatoriam locauere: eiq; iudiciariā/et templū pxime adiungēdum putarūt: non ea re tantū vt ambitionibus detenti/et causis forēlibus occupati cōmodius non intermisso/aut studio/aut officio vtriusq; satisfacerent: verū etiā vt patres ipsi vti sunt ferme omnes natu maiores admodum religioni dediti/salutatis dijs nō intermissa opera a templo ad negociū se possint transferre oportune. Adde qđ si quādo aut legatos/aut principes exterarum gētium sibi dari copiā senatus petierint ex.R.P.est locū habere vbi cū dignitate et hospitibus et vrbis pfectolantē excipias. Ceterū huiuscemodi publicis diuersorijis nihil quod ad ciuū multitudinē cōmode excipiendā:honeste detinendā:oportuneq; emittendā faciat: vlla ex parte negligendū est:et pfectertim curandū/vt itinerrū & luminū/et spaciōrum/& eiusmodi:quę vsui ventura sint/ ne vllę penitus cōmoditates desint. Ac prętorio quidē: quo lo Prętorium ci plurimi altercātur/apertiones/& plures/& ampliores,& pfectiores adigēde sunt/qđ aut tēplo/aut curię. Tū in senatū adit⁹ quidē munit⁹ nequicq; minus qđ honestius sit/necessē est. Id quidē cū ceteras ob res:tū ne temerarius bachantiū tumultus insana ex plebe seditioso aliquo auctore cōcitus in patrū perniciem ad arbitriū possit irrūpere: quā vel ea maxime re portic⁹ ambulatione/& eiusmodi adiciēda sūt:vbi seruitia cliētelę/familieq; suos pfectolātes in pfecteditatis casib⁹ sit pfectsidio. Illud nō pfectermitto.Locis quidē oībus quib⁹ vox aut recitantiū/aut canentiū/aut disputantiū audiēda est:testudinata haud vsq; cōueniūt qđ vocē retūdant:cōtignata cōueniūt qđ sonora sint.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

CDe terrestrib⁹ castris ponēdis et eorū triplici gñe: tēporario: statario: sustētorio: et id qdē ex aliōz opiniōe poti⁹. Cap. X.

CAstris ponendis nimirū oīa repetēda pensādaq; sūt quæ libris superiorib⁹ de vrbū ponendaq; rationibus disseruimus. Nā sūt castra veluti vrbū quædā semina: et cōstitutas vrbes nō paucissimas cōperies illic/vbi periti bellorū duces metarint. In castris tamē præcipua hæc sūt: vt intelligamus castra ipsa quid spectēt. Castra quide; ni repētinos armoz casus et maiorē hostiū vim vererentur nō ponerent. Et penitus abre id opus esse arbitrētur: hostiū idcirco ratio habenda est. Hostiū alius armis et manu est par: ali⁹ cō Castrorū citatior et validior. Castroz hinc tria esse gña statuem⁹. Vnum terrestriū tēporariū et momentis mutabile: quo inter agendā expediendamq; rē aduersus p̄pares armatos vtimur/ptim p̄tinēdi in tuto militis: p̄tim coaptādē postulandæq; occasionis causa vt cepta præclare pficias. Alterū gen⁹ castroz erit statariū: suisq; disfidētē copijs hostem: dū se munito aliquo in loco cōtinuerit præmere et occupare instituas. Tertiū fortassis castrorū genus illud erit: quo impetentē vrgentēq; hostē sustineas/q̄ad laceffēdi satietate aut obsidionis tedio affectus discedat/atq; abeat. In hisce omnib⁹ egregie curandū in primis puidēdum est: sic se habeant omni ex parte/vt eis nihil desit rerū omniū quæ ad salutem/ad se tuendū/ad tolerandū/frāgendūq; hostē accomodent. Et contra vt hosti nihil quoad in te sit rez oīm suppeditet: qui bus aut te possit laceffere: aut sese ferre sine incōmodo atq; periculo. Ergo captāda in primis erit loci oportunitas: que et inueniri abūde: et cōportari expedite: et excipi ad arbitriū p̄meatus subsidiaq; possint. A qua nequicquā deerit populū: ligna haud lōge aberunt ad tuos receptus liber in hostē egressus expedit⁹. Hosti contra oīa p̄pedita/et difficilia relinquent. Extare velim castra quoad prorsus oēm hostiū regionē despectes: nequid conetur aut inchoet quispiā/quod nō illico p̄spectū tibi et cognitum sit. Locū deuexa/deiecta/ardua/abrupta late circūmuniēt. Nequid aut multa manu circūuenire: aut vlla ex parte se inferre sine graui discrimine hostis possit. Nequid vbi tādē appulerit/possit aut tormenta libere imittere: aut sine magno suo malo p̄sistere. Hæc si dabuntur locorū oportunitates vsurpentur. Alioquin considerasse oportebit/et quæ tibi castra/et quib⁹ lo-

cis pro exequenda expeditione ponenda sint. Nam et stataria castra munitiora multo esse q̄ temporaria oportet: et planis locis diffusiore artificio et ope indigēt maiore q̄ in collibus. Nos a tēporarijs incipiemus: quādo istorū quidē vsus frequētior est. Quin et castra persæpe mutasse valitudinē militū cōferre arbitrantur. Sed castris ponendis fortassis illud veniet in mentem vt ambigamus / suis ne in finibus / an alieno agro cōmodius habeantur. Aiebat. Zenophon mutatione castrorū ledi hostes: iuuari tuos p̄culdubio ad fortitudinē decus faciet: aliena p̄culcare: ad cōmoditates et securitatem cōferet suo sese in solo recepisse. Sed sic instituamus vt putem⁹ castra ad totā quæ sublit & pareat regionē esse quippiā simile atq; ad urbem arx: que et in suos contiguū regressū: et in externos perpromptū et paratum p̄gressū habeat necesse est. Cæterū obuallandorū castrorū varia Obuallā est ratio. Britāni subdibus decēpedalibus præuistis & p̄acutis se dorum ca se circūfæpiunt / altero capite intra solum infixō & exculcato: alio stros: motero extanti et producto: vt hostē aduersū spectent. Gallos res varijs fert Cæsar pro vallo carros hosti solitos obijcere. Isdē et traces aduersus Alexandrū vsos meminit. Neruij quo præsertim equem impediunt teneris incisis arboribus atq; mutuo inflexis / crebrisq; inter se ramis reiuñctis sepe obducūt. Nearchū præfectum Alexandri p̄ indicū mare nauigantē quo esset a barbaris tutior muro muniuisse castra meminit Arrianus. Romani erat Romano moris: ita casibus singulis / et fortunæ / et t̄pis p̄uidisse vt nusq̄ rū mos p̄ sui penitendū foret / ac militē quidē nō minus castris munien- castris dis: q̄ omni reliqua militia exercebāt : neq; tātī hostiū perniciē muniēdis faciebant / q̄ curabant vt suos egregie tutarent: posseq; hostē ferre / et ferendo frustrari: atq; refellere. id demū ad victoriæ partē non exiguā deputabāt. Ea re quicquid a quoquam: aut referri: aut excogitari possit oia complecti / et exequi ad sua cōmoda: et salutem vsurparunt: edita et circūabrupta si deerāt / fossis p̄fundissimis et aggere accumulato / precipitia imitabantur: valloq; et cratibus concingebant.

¶ Terrestrium castrorum salubrior locus: magnitudo: forma: fossæ: agger: vallum: pinne. Cerui: turres: portæ: arx: oppugnatio: circumuallatio: repugnatio: præmunitio ex propria sententia magis.

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

Orum nos instituta sic sequemur: loco meditabimur
 nō solum cōmodo/ sed quo pro agendis rebus presē
 tibus inueniri nullus possit accōmodatior: et preter
 ea que recensuimus erit is quidē siccus minime luto-
 sus alluionibus ne quicq̃ infensus/ sed ita positus: vt tuis nul-
 la ex parte se habeat impeditū. hosti autem nihil præstet quod
 tutum sit: aquam neq; morbosam in proximo neq; salubrē lō-

Castra ter-
 restria et
 statiuā
 vbi & q̃-
 modo lo-
 canda.

ge abesse patietur. fōres intra castra purissimos excipiet/ aut rī-
 uos: fluminaq; p castris obijciet. Id si minus licebit: curabit vt
 contigua cuiusuis aquationis cōmoditas adsit. Tum erunt ca-
 stra pro multitudine militum/ non laxiora q̃ vt distributis ex-
 excubiarum tesseris/ custodiri/ et intermissis ppugnandi vicissi-
 tudinib⁹: defendi p milites possit absq; lassitudine. Et cōtra ne
 erunt quidē cōtracta adeo et coarctata/ vt ad negociū spacia mi-
 liti nō suppedītēt. Angulos castris inutiles putauit Lycurgus
 in orbēq; ponebat/ ni aut montē/ aut flumē/ aut moenia post se
 haberet/ Alijs area castrorū placuit quadrangula: sed positio-
 nes finitionesq; castrorum/ accōmodabimus cōditioni tempo-
 rum/ ac locoꝝ naturæ/ prout rerū agendarum/ hostiumq; petē-
 dorum/ aut ferendorū ratio postulabit. fossā ducemus tam am-
 plā/ vt non nisi maxima vi aggeris. et multa ætate possint exæ-
 quarī: aut potius binæ fossæ spacio intromisso proscindentur:
 putarunt veteres istiusmodi quoq; in rebus numerum pedum
 imparē a religione pertinere et consueuere latā ducere pedes
 xv. profundā. ix. directis proscīdetur fossa lateribus vti pateat
 vno fundo/ quantum sūma inter se distent labra. vbi vero labi-
 le fiet solū/ paulatim/ angustiore ad infimū fastigio deprimeſ.
 Campesribus locis et demissis aqua ex fluēto/ aut ex lacu/ aut
 ex mari/ deriuata et diducta complebuntur. id si non licebit su-
 dibus et truncis dedolatis et præacutis/ et itē stinulis et muri-

Fossæ pro
 castris sta-
 tuis.

cibus per alueum infēsis/ ac disseminatis exasperabitur. Fossis
 productis & comparatis agger statuetur/ tã crassus vt musculis
 proturbari/ tam altus vt non modo falces ad diripiendum adi-
 gi: sed ne tela quidem ad militē deterrendū facile manu possint
 mitti: presentaneum est/ vt quæ fossis eximantur: in aggerem
 coaceruentur. huic operi veteres probarunt ex pratis reſectam
 telluris cutem: que herbarum radicibus contineatur. Alij inter
 persa constituunt viminayirentia salictarum/ que germinatu/

et fibrarum complicatu aggestum opus confirmet per labra
 fossæ interiora perq; extremū aggerem: configentur spinæ/stru-
 li erinati/hami et generis eiusdem: quibus ascensus hostiū re-
 tardetur. Aggerem supremum robusti yalli in coronam perfi-
 xi: et transuersarijs connexi/obcingentur crate et pluteis con-
 geminatis/et creta intermissa atque exculcata locabuntur. Pi-
 næ et cerui eminentes super exporgentur. Deniq; oīa in op^o cō-
 ferentur: quibus et minus subruī: proscindiq; possit/et minus
 transcendī: et sit miles /p pugnaculo tectior atq; tutior. Turres
 in pedes centenos marginibus excitabuntur: et presertim ipsis
 oppugnationū locis crebriores/celsioresq; parabuntur/vt etiā
 irrupentem in castra hostē possint deprimere. Pretorium/ &
 quintanā portam et decumanam/ & eius modi quæ suis castren-
 sium nominibus appellātur/ habebit locis tutissimis: et ad eru-
 ptiones fundendas/ ad cōmeatus conuehendos/ ad militem re-
 cuperandum expeditissima. Atqui hæc quidem vt dixi statuis
 castris magis debentur q̄ temporarijs: sed cuz sit officij omnes
 vereri casus quos aut fors/ aut tēpora valeant afferre/ ipsis etiā
 momentaneis castris: minime quoad ex vsu sit: quæ diximus
 negligentur. quæ autem ad stataria castra presertim ferendis ob-
 sisionib⁹ posita pertineant. his maxime similia sunt quæ de ty-
 rannorum arce transigemus: obsisionariū quoddam opus est
 arx: quando eam quidē ciues æternis odijs prosequantur: et ob-
 sisionis acerrimū genus est/ perpetuo aduigilare occasionemq;
 momentis assiduis prestolari/ qua possis in ea diruenda irrita-
 mentis odij satisfacere: ea re vti diximus curādum est/ vt sit ea
 quidem potens/ valida/ stabilis/ prompta ad se tuenduz: ad ho-
 stem frustrandū & propellendū: et contra oēs impetus/ & obsi-
 sionis peruicaciā tuta & illesa. Cæterū castris quibus conclusū
 hostē premas atq; infestes: ne quicq; istiusmodi omnia erūt in-
 diligentius obseruanda: & recte quidē quod quidē aiunt: rē bel-
 li ita se haberi/ vt obsisiones vicissim et ipsi multa ex parte obli-
 deantur: quare non id solū curandum est qui potiare q̄ cauendū
 etiam ne opprimare vel hostiū audacia et solertia/ vel tuo-
 rum indiligentia: vt potiare ista conferent oppugnatione circum
 uallatione opprimare itidē duo conferent/ repugnatio et præ-
 munitio: oppugnationū conatus omnis eo tendet/ vt in oppi-
 gnatio.

Turres.

Arx.

Oppugna

tio. Repu

gnatio.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

dum et munitiones irrumpas. non hic de scalis quibus etiam repugnante hoste cõscendas / nõ de cuniculis / non de ambulatorijs turribus / non de tormētis / nõ de reliquo omni ledēdi genere quo igne / aqua / omniq; naturę copia utimur: nõ inquã est hoc loco de his vt prosequar: alibi de his castręsium machinamētis distinctius p̄lequemur: sed sit hoc ad rem / qđ monēt cõtra missiliũ impetũ trabes / tigna / pluteos / crates / rudentes / fasciculos / faccos / lana / alga / scenoye infertos obijcito: p̄feretimq; ponito / vt extent p̄pendētes / et deundātes. cõtra ignes ista hęc madesafacito / maxime aceto / aut luto et crudo latere operito. cõtra aquas ne laterē pluant pelles superextēdito: rursus cõtra ictus ne pelles pertõsentur et collacerētur centonas infusas et madētes adijcito. Circũuallatio obsessis mœnibus pluribus de causis propinqua statuet̄ / nõ incõsulte: nã breuiore ductu / minore militũ labore / leuiore materię copia atq; ip̄ensa perfiniēt: et pacta paucioribus indigebit excubijs: sed ne ita intra pomeria est ip̄ingēda / vt oppidani muralibus tormētis militē in castris / aut in opere opprimāt: qđ si fit quidē circũuallatio: vti obsessis p̄sedia: et cõmeatus aliunde petita abuent̄: certe modo hoc ip̄m ex instituto assequare vbi vis interceperis aditus / atq; interclusis cõmodissime habebit̄: siue p̄õtes p̄qualaris / siue alibi vada et vias trabe aut maceria p̄sepieris siue stagna / lacus / paludes / flumina / colles ve inter se opere perducto vinxeris: siue dederis operã vt aquarũ vis recrescat / deuexaq; circũpleat: his addēda sunt q̄ ad repugnationis et p̄munitionis vsum valeāt. nam fossam / aggerem / turrimq; et eiusmodi / et contra oppidanos / et cõtra subsidiarias provincialiũ manus cõmunisse oportet: ne quid hi eruptione / aut hi concursu et inuasionē officiant ac ponētur quidē p̄terea locis idoneis castella et speculę quibus militi et iumentis aquatio / lignatio / pabulatioq; tutior / liberior / cõmodiorq; sit: sed ne ita disgregabũtur copię in partes varias vt nõ vno ip̄erio regi vnus viribus decertare vna cõspiratione alter alteri subsidio esse extēplo possit. Iuuat hic illud referre dignũ memoratu ex Aptiano historico. nã apud Perusiã quidē Octavianus dũ Lucium obsideret: fossam duxit stadia quinquaginta & sex p̄fessam vsq; ad tyberim: latãq; p̄fundãq; pedes. xxx. Adiunxit p̄terea murũ excelsum et ligneas turres quinquaginta supra mille supereminentes pedes. lx. atq; ita muniuit opus

Circũuallatio.

Octavianus.

vt obsessi non magis arcerentur q̄ etiā excluderentur ne vsq; exercitū possent lædere. De terrestribus hæcenus ni forte illud desit quod dignissimū spectatissimūq; locum deligere oportet/ vbi sūma cū maiestate vexilla reipublice collocent et diuina fiant cū maxima veneratione: et militares magistratus ad tribunal et cōsiliū vocati cōueniant.

¶ Maritima castra classis: portus: naues: nauium partes & figuræ portuū quoq; munitiones. Capitulum. XII.

Maritima castra classibus haberi fortassis erūt qui ne castra magent/ dicentq; nauib⁹ sevti quasi aquatico elephanto ritima. quē suis frenis moderent/ ac portus magis ad castrorū vsū referri q̄ nauium: alij cōtra nauim affirmabunt esse haud aliud quippiā q̄ arcem quandā obambulātē. Nos ista prætermittamus atq; sic statuamus duo esse quibus nostra hæc ratio & ars ædificatoria classiaris ducibus & turmis salutē atq; victoriā pariat/ vnū in nauib⁹ adornādis/ alterū in portib⁹ muniendis/ siue hostem petas/ siue phibeas. Nauium primarius vs⁹ est: vt te tuaq; transuehant pximus: vt bello subministrēt opē sine periculo: pericula quidē aut ipsa ex nauī veluti iuncta corpori et innata aderūt/ aut extrinsecus sportabūtur: extrinsecasunt ventorū vis/ vndarū moles/ scopulū sirtisq; incurfus: quæ quidem oīa vsū rerū maritimarū et locorū ventorūq; cognitione et peritia satis mature vitabuntur: innata autē vitia facient aut lineamenta aut materia/ his vitijs puidenduz est. Materiā oēm reprobāt quæ fissilis fragilis sidens putricosaq; sit clauos et ligulas æneas præferunt ferreis ex nauī Traiani per hos dies

Nauis Traiani dum quæ scripsimus cōmentater ex lacu nemorensi eruta/ quo Traiani loci annos plus mille.ccc. demersa et destituta iacuerat aduertit ex lacu pinū materiam & cupressum egregie durasse in ea tabulis extrinsecus duplicē superextensā et pice atra perfusaz/ tela ex lino ad si eruta: glutinarāt. supraq; id chartam plumbeā clauiculis æneis coadplus. m. firmanant. Fabricandis nauibus liniamenta veteres architecti .ccc. ānos sūpsere a piscibus: vt quod in illo dorsū in hac sit carina: quod mersa illi caput huic prora/ tū et p cauda temon/ et proremis brançæ cuerat. et aliculæ. Nauium duo sūt genera/ onerariæ et fugaces. nauis longitudo ad cursus præsertim directos in primis cōfert: breuitas ad temonis imperia faciet. Onerariæ longitudo velim ad la Naues titudinē sit/ ne minus tripla fugacis ne plus nonupla. Alibi de onerarię

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

nauium rationibus in eo libello qui nauis inscribitur profusi⁹
psecuti sumus / sed hic quantā faciat ad ceptā rem. Nauiū para-
tes hæ sūt carina / puppis prora / hinc atq; hinc latera adde si vis
temonē et vela / et quę ad cursū pertineant. Vacuū nauis quan-
tū sit aquę pondus qua possit ad iustū impleri tñ insitārū rezę
Carina. ponderis sustinebit. Carinā planā esse oportet: cætera oīa ad fle-
xe lineæ cubitū dedolabūtur. Carina quo erit latior eo pōdeę
tollerantior / sed cursu tardior: carina extenuata et reducta ve-
locior: sed ni plurimū indideris saburrę vacillabit. Carina am-
Prora. plavadosis apta / gracilis alto mari securior. Latera & Prora cel-
sa et sublata aduersus impetentes fluctus puicax: sed vētis gra-
uioribus peruicitur. Prore ductus quo erit argutior / eo ad cur-
Puppis. suę prōptior et labilior. Puppis q̄ gracilior eo ceptis sulcis tenē-
dis pseuerantior ad nauim vmbones et pectora valida et pau-
lo prōptiora esse oportet / quo velorū remozę ve appulsi et im-
petu fluctus ppellāt: subinde ad puppim versus gracilescat quo
veluti sponte sua lubrico diffugio euolet temonū numerus na-
ui auget firmitatē / minuit velocitatē arbori atq; nauī equa da-
bitur lōgitudō. minuta reliq; et quę ad vsū nauis et quę ad vim
belli faciāt remos / ancoras / rudētes / rostra / turres / pōtes / et eiūs
modi minutiora prætereantur: illud faciat ad rē trabes & tigna
spōdis et laterib⁹ pendētia et itē porrecta. p rostris et cōtra ipes-
tus cōtrarios p munimento esse / tū & arbores excitate p turri-
bus: antēnæ et scafæ in antemnas sublata p pontibus egregie
valebunt / veteres in prora coruos nři prora et puppi ppter ma-
lum turres excitare / et centonas rudētes sacco et eiusmodi p
vallo et tecto obijcere: et funibus r̄hete superobducto transcē-
dentes ad se prohibere perpulchre didicerunt. Et nauiū foros
quo pacto crebris psurgentib⁹ stimulis vnico tēporis momen-
to interdīmicādū possis penitus refertos reddere: adeo vt nō si-
ne vulnere accepto liceat hosti pedē paulo dimouere. Et cōtra
 vbi ex vsu sit altero minore momēto tēporis expurgari omni
istiūsmodi offensione amota possit: excogitauimus atq; adno-
tauimus alibi. Sed nō est hic vt velī ista repetere. Admonuisse
tantū iuuēt bona ingenia. Tū et inueni qua possim arte vnico le-
ui malleoli ictu fori tabulata dissoluere vniuersa: omnēq; mul-
titudinē que conscēderit deturbare: atq; ilico leui manu breui
momento opus integrū vsui restituere. Quę etiā excogitarim

ad submergendas incendendasq; naues hostiū ad perturbandā ad occidendā occisione miserabili turbā naualem nō est vt referam. De his fortassis alibi. Illud non pretereatur q̄ locis omnibus eadē nauis longitudo: altitudo: amplitudo ve nō debetur ponto inter insularū amfractus vastæ carinæ: q̄bus nō nisi multa hoīm manu imperes: male habent ventis paulo acrius seuiētibus. Contra ad Gades p̄fuso oceano pusilla fluctibus absorbetur. Rursus ad rē naualē spectat portus tueri aut impedire. Id mole in p̄fundum ducta: et aggere & catenis et reb⁹ eiusmodi obiectis: e quibus libro superiore transegitur: bellissime assequemur. Pali p̄figentur: Lapidū impedimenta iaciētur. Tū ex tabulis atq; viminibus forme et vacua grauib⁹ p̄pleta demergentur. Sin autē loci natura aut impēse magnitudo ista fieri p̄hibuerit: puta si fluida limositas aut nimīū p̄funda altitudo adsit: sic facito. Dolijs substratis ordine & iunctis trabes et tigna directa atq; in transuersum alia ex alijs collocata et compacta coaptato: adijcitoq; vt ex rate in hostē emineant rostra ardua præacuta et pali: quos tonsillas nūcupant: ferrato cuspidene quid leuigata hostiū nauis plenis velis audeat opus impetere aut translabi. Ratem ab igniū iniuria contergito tellure: crates et pluteos p̄uallo circūadigito: locis idoneis turres contabulato: frequenti anchora locis stabilibus: et quæ hostē lateāt: cōtra fluctus firmato iuuabit opus ducere sinuatū arcu in fluctus flexo quo robustius et validius fluctū ferat: & anchora p̄fidioq; extrinseco minus impigeat. De his hætenus.

De publicano et decumano questore necnon id gen⁹ p̄meatuū magistratibus quib⁹ horreū ærariū: armamētariū: emporiū naualia: et equilia debentur. Deq; tribus carceris generibus et eorum structuris locis et formis.

Capitulū. XIII.

M Vnc quādo quidē tātis reb⁹ agendis cōmeatu atq; impensa indigeas: dicendū est de magistratibus qui ista suppeditēt: q̄ in numero q̄stor: publicani: decumani et generis eiusdē. His debētur hæc horreū: ærarium: armamētariū: emporiū: naualia: eq̄lia. Pauca sūt q̄ hic dicenda videātur: non tñ negligēda. Nā horreū quidē ærariū: armamētariū satis cōstat media et celeberrima esse ponēdū parte vrbis: quo tutiora et p̄optiora sint. Naualia p̄pter incēdia a ciuium casis semouenda. Illud minime negligendū: q̄ integros ab so

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

lo surgētes: et præter tecta sese extollētes toto edificio interstru-
xisse oportet parietes: qui populātes incendiꝝ flāmas intercipi-
ant: veterēq; p̄fusius per tecta defluere. Emporia ad mare: ad
Horreū fluminū fauces: ad triuia militariū viarū statuētur. An naualia
et aerariū sinu et aquarū cōceptacula adiūgentur: quo loci subducenda
Nauale. instauranda: & mari dāda classis recipiat. Istic aqua vt assiduo
Empori- agiteꝝ motu curandū est: austro marcescūt meridiano: estu fati
um. scunt nauigia: orientis radio seruant. Tū horrea quęuis seruan-
dis rebus astruātur: cōstant loci/ aerisq; siccitate in primis gau-
dere. Sed de his p̄lixius cū de rebus priuatorū dicem⁹: ad quoꝝ
Salariū. rum rationes ea maxime pertineāt præter salaria. Etenī salaria
sic statuito. Solum infernito carbone ad cubitū atq; cōpēsato.
Inde superinspargito sabulū creta pura subactum palmos tris
et cōplanato. postremo latere vsq; ad nigredinē decocto pau-
mētato. Latera parietū intima ducito vbi lateris istiusmodi co-
pia nō est: lapide quadrato nō tofinio neq; rediuuio seruatura
intermedio et alioquin præduro/ et opus a pariete itrorsum ad
cubiti spaciū reducito: atq; tignis coadiunctis & clauis eris: aut
potius in paginib⁹ obnexis septum statuito. Interuallū a mate-
ria ad parietē harūidine cōpleto. Maiorē in modū iuuabit ma-
teriā creta ex amurca cōmacerata: et sparto iuncoq; cōfracto in
termisto dilutasse. Ceterū publica istiusmodi quauis ab furū et
hostiū et seditioforū ciuū insidijs: proteruia impetuq; prorsus
esse murorū/ et turriū/ et presidijs munita oportet. ¶ De publi-
corū operibus abunde videor peregisse: ni illud desit: qđ quidē
ad magistratus ipsos nō in postremis pertinet: vt habeant quo
loci eos cōmittant: quos ob contumaciā perfidiā/ i probitatēq;
Carcer. puniendos iudicēt: id demū non negligamus. Carceris genera
apud veteres tria fuisse inuenio. Vnū quo imodesti et parū ex-
culi cōpellantur: vt noctu a doctis et probatissimis bonarū ar-
tiū p̄fessoribus cōdocefiant: qđ ad bonos morēs et vitę modum
pertineāt. Alterū quo alieno ære obnoxij/ et qui carceris tedio
ab inita vitę petulātia absterrendi sunt detineātur. Tertium quo
immanes cōcelerati cælo: et hoīum cætu indigni: ac prope diē
plectēdi: ac tenebris et p̄dori addicandi demādantur. Postre-
mo hoc genus carceris si fuerit quispiā qui subterraneū antruz
et horrēdo sepulchro simile faciūdū curarit: is quidē ad fontis
penā nimis: spectabit magis q̄ lex ipsa aut hoīm ratio postulet

Nam et si perditī hoīes vltima oīa suis flagitijs mereātur: erit tñ et rei publice & p̄cipis officiū de pietate nihil demereri. Eo sat adeo sit firmasse opus pariete et apertionib⁹ et testudine: vt eripere nusq̄ facile sese cōclusus possit. Cui rei crassitudo et profunditas / et celsitas operis grādibus et p̄ceduris lapidib⁹ ferro et cre iunctis plurimū cōferet. Adde si vis et trabium et arduas obretatas apertiones & eiusmodi: tā et si minora et imbecilliora oīno hęc sunt: q̄ vt ea libertatis et salutis memor nequeat re fringere modo exequi sinas quātū ad rem perficiēdam naturæ et ingenij virib⁹ valeat. Ac p̄clare quidē illi mihi vidētur admonere qui dicūt adamantinū esse carcerē custodis aduigilātis oculū. Sed nos in reliquis veterū mores et instituta prosequamur: illud faciat ad rē carcerib⁹ adesse oportere vbi ventri pareant. Vbi etiā foco refocillētur absq; fumi et fetoris iniuria. Tū de tota re carceris est / vt sic statuas. Aream in parte vrbis tuta et nō neglecta cingēdam muro valido: alto / nullis apertionib⁹ interscisso: turrib⁹ et decursorijs munito. A muro isto introrsū ad cōclusorū parietes cubitos tres recedēdum est: quo excubiæ noctu obambientes cōiuratorū fugas intercipiāt. Mediū vero qđ inest areę spacū ita diuidendū: vt p vestibulo aula minime tristis pareat: qua ad capescendā disciplinam missi cogātur. Post hac primos aditus custodes armati intra cācellos et valli p̄fēdia occupēt. Subinde area subdiualis statuē. Aderūt hinc atq; hinc adactę porticus: quib⁹ in cellas plures plurib⁹ apertionibus p̄patulus aspect⁹ detur. Has intrā cellas decoctores & cre alieno obnoxij: nō vna omēs sed distincti asseruabunt. Fronte habebitur carcer astrictior: quo minoribus criminib⁹ rei mācipentur. Vltimis penetralibus capitales asseruabūtur.

CDe priuatis domib⁹ et villegi suminis rationibus / loco / & situ
Caput. XIII.

Venio ad priuata ēdificia. Domū alibi pusillam esse vrbem diximus. Ferme igit̄ eque oīa in ea astruēda cōsiderasse oportebit: quę circa vrbis opus p̄tineāt. Vt sit saluberrima habeat oportunitates: p̄stet cōmoditates. Quę ad vitā faciāt pacate trāquille atq; laute agendā. Ista hęc omnia suapte natura quę nā sint / et qualia esse: et cuiusmodi oporteat multa ex parte videor trāsegisse libris superiorib⁹. Sed hic aliūde Domus sumpto principio rem sic ordiemur. Priuatā domum familię priuata.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

gratia ponendã cõstat: vt in ea cõmodissime acquiescat / satis cõmoda nequicq̃ erit sedes ni sub eisdẽ tectis habeantur quecũq̃ istorũ gratia debeãtur. Magnus est hoim in familia et rerũ numerus quẽ nõ eque in vrbe atq̃ in agro ad arbitrium colloces. quid enĩ vrbanis ædificationib⁹ euenit vt vicinus paries stillidũ publica area via et eiusmodi pleraq̃ omnia impediãt / quomin⁹ ipse tibi satisfacias: id in rusticanis nõ euenit: liberiora illic prepedita istic sunt omnia: ergo cũ alijs plerisq̃ rationibus / tũ etiã hac iuuat sic rẽ distinguere / vt alia vrbana / alia rustica esse: priuatis dicã ædificia in vtrisq̃ aliud tenuiores / aliud opulentiores ciues exigũt: nãq̃ tenuiores quidẽ cohabitãdi modũ ex necessitate metiũtur / lautiores vix ex satietate finiunt libidini terminos. At nos quæ in quibusq̃ bene consulti moderatio cõprobet referamus: a faciliorib⁹ incipiendũ censeo. Rusticana expeditiora tum & diuites ad ipensam ruri prõptiores: sed pri⁹ pauca breuissime repetamus que ad summas villæ rationes faciant ea sunt eiusmodi. Cœlũ calamitosum / terrã cariosam fugiendum medio in agro ad montis radices aquosa aprica salubriq̃ in regione / et salubri parte regionis ædificãdum. Triste & insalubre cœlũ prestare arbitrant cũ cetera incõmoda de quib⁹ libro primo trãlegimus: tũ & syluas desiores prefertim arboribus refertas quib⁹ amarũ sit follium q̃n illic nec ventis / nec sole pertactus aer incrudescat. tum et solũ etiã sterile atq̃ insalubre a quo tãdem si quid capias / erũt syluæ villam ea parte agrĩ habendã puto que vrbanis cũ domini edibus bellissime condicatur. Est apud Zenophontẽ ad villã eũdum pedib⁹ exercitij gratia / redeũdum equo. Ergo erit nõ semota penit⁹ ab vrbe: eritq̃ via nõ difficilis / non impedita / sed hibernis æstiuisq̃ itionibus et subuectionibus apta atq̃ peroportuna / seu id reda / seu pedibus / seu etiam nauifortassis iuuet: cõferetq̃ / si erit non aliena a porta vrbis sed pximiq̃ / q̃ cõmodius / expeditiusq̃ sine maiore vestiu apparatu / & sine populo interprete possis cũ cõiuge & liberis vrbemq̃ villã q̃ frequẽs ad arbitriũ repetere villãq̃ habuisse cõdecet ea qua matutini radij oculis p̃ciscentiũ sint nõ infesti / & vespertini soles domũ redeũtes nõ molestet. Rursus habẽda villa est loco non vsq̃ desituto neglecto ignobili / sed eiusmodi vt illic et fruã⁹ spe et cœli amœnitate illecti habitet cum rerũ copia / et vite iocũditate / et sine periculo. Et ne itẽ has

Villa q̃
loco habenda.

benda quidē villa est loco nimīū celebri/aut ad urbē/ad viā mi-
 litarē/et ad portū adiuncta/vbi nauium numerus applicet/ sed
 collocabit apte vt istarū rerū voluptas cū non desit/ tū & res fa-
 miliaris prętereūtium hospitū frequētia haud multo infestet.
 Vētofa inquit veteres loca carere solēt rubigine:rosida vero
 et cōualles perstatūq; nō habentes eiusmodi nocuis frequēter
 vitiātur: illud mihi nō semper vbiq; locorū probabitur q; aiūt
 ædificādum villā vt spectet equinoctium solē oriētem. Nā ista
 quę de solib⁹ & aura ferūtur p regionū sorte mutari in prōptu
 est/vt non semper aquilo leuis neq; auster vbiq; insalubris sit.
 Perdocte quidē Celsus physicus ventos omnes asserebat qui a
 mari cadant esse dēsiores: qui autē a mediterraneis veniāt nūq̄
 nō esse leuiore: et vitādas ventorū gratia primas fauces vallū
 censeo: nam illic vēti nimium frigētes sunt/ si per ymbrā veni-
 unt/ aut nimium ætuosi vbi per cōstratum et collustratum ab
 multo sole applicent.

Villarū tecta duplicita. Ingenuorū/ & glebæ adscriptorū/ ru-
 sticanorū instrumēta/ cum inanima tū animata/ eorū loca repo-
 sitoria/ diuersoria/ stabula/ pręsepia. Caput. XV.

S Ed cum villarū tecta alia sunt quæ ingenui/ alia quæ
 adstricti glebę incolant. horūq; altera emolumēti cau-
 sa in primis cōstituta: altera fortassis animi gratia ad-
 ducta videātur: de his quę agrū apprime spectāt trāsi-
 gamus: horū tecta nō longe ab herilib⁹ esse oportet/ quo in ho-
 ras q̄ quisq; agat/ & q̄ facto sint opus intelligāt. huius quidem
 partis tectorū propriū est vt per eam fructus qui ex agro possit
 capi parētur/ colligātur/ atq; seruent: ni postremū hoc id est col-
 lecta vt serues: heriliū vrbanaūq; esse mun⁹ edium putas ma-
 gis q̄ prędij rusticani: ista perficies hominū manu instrumēto-
 rū copia/ & in primis villici industria & diligentia. Manū rusti-
 cam posuere veteres hominū ferme. xv. horū igitur gratia ha-
 bere oportet: quo loci algētes foueas aut tēpestatibus ab ope-
 re depulsos recipias vt cibū capiant/ vt acquiescāt/ vt cōparent
 quæ vsui futura sunt. Ergo parabit culina ampla minime ob-
 scura ab incēdij periculis tuta cum furno/ foco/ aqua/ et cloaca
 intra culinam tablinum vbi honestiores pernoctēt/ vbi cistam
 panariā/ pernā/ lardūq; in quotidianos vsus seruent: reliqui ita
 distribuānt vt suis quib⁹ quisq; pręsit rebus curandis p̄sto sint:

III Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

villicus ad ianuā primariā: ne quid noctu se infcio quispiā pro
grediatur/aut asportet quippiā. bubulci p stabulis ne quid eor
rum cesser diligentia vbi res postulet. Hæc de hoim manu hæc
tenus instrumenta alia animata vt quadrupedes: alia muta vt
vehucula/ferramenta et eiusmodi. istorū gratia ad culinā adiū
getur teges imodica: sub qua plostruz trahā/burrā/iuga/cistas

Teges.

fenarias/et eiusmodi colligas spectabit teges meridiē quo etia3
illic familia p brumā agat dies festos in sole. et dabitur prælo ac

Cōclauē.

torculari spacū expeditissimū et ppurgatissimū: aderit et cōcla
ue vbi aluo/us/calatus/orbiculi/funis/sarculus/bidētes & ge
neris eiusdē condant atq; infarciātur: in trabiū trāstris et iuga
mētis/ quæ ad tegetē sint crates consternent illic vectes/pticas/
hista leas/virgas/sarmēta/et frondē/et sagnamenta boū et ca
nabis et linū rude/et eiusmodi collocabūtur. Quadrupedū duo
sunt genera. operariū vt bos iumentū. et fructuariū vt porca pe

**Quadru
pes opera
ira.**

cus/capra/omneq; armentū. De operarijs prius quando instru
menti potissimū loco sint: mox de fructuarijs/ quæ ad villici in
dustriā pertinent. Bubilica et equilia caueto ne p hiemē sint algi

Bubile.

da: præsepia consepito ne pabulū dissipēt. Equis facito ex subli

Equile.

mi stramenta pendeāt/ vt stantes sublata ceruice non sine adhi
bito innixu decarpant: fiant enim ea recapite sicciore/et scapu
lis agilioribus ptra hordeū et semina p̄beto vt ex ifima scrobæ
hauriant: minus enī ingurgitabūt intemperāter: et minus inte
gra semina vorabunt: et præterea torulis pectoribusq; reddentur

firmiores et robustiores. Omnino puidenduz ne paries ad
p̄sepe fronti aduersus sit humectus: craneo est equus tenui &
humoris frigorisq; impatienti: eo fenestræ ne lunæ radios ad
mittant caueto: albū oculo inducit luna et tussim graue: et fau
cio pecori lunæ radius pestis est. Bobus depressa ponito quæ ta
centes manducēt. Focū si spectabunt iumēta fiēt horrida: bos
hoibus obiectis hilarescit. Mula calēti tenebrofoue habita lo
eo insanit. Sunt qui mulā putent satis tecto opertā esse/ si caput
opertum sit: cæteras partes corporis aeri et frigori obijciendas.
Bobus pauimenta lapidea substernito ne vngulæ illuuiæ pu
trescant. equis pauimenta subfodito et liceis aut pluteis robu
steis/ fossam operito/ ne vrinæ lutamentis cōmadescant et con
trepidatu pauimēta atq; vnguē attritam reddat.

¶ Villici industria circa animantes: lepores: gallinas: palūbos

et minores auiculas/messes/fructusq; colligēdos atq; colēdos/
aream quoq; conficiendam. Caput.XVI.

Illici industria versabit nō in eo modo vt tantum ex
agro colligat: verū & in primis ex animante quadru
pede/alite/pisce dicēdū breuissime. Armētaria septa
loco sicco et minime vliginoso ponito/solū erudera
to & peliue ducito vt euerri & facile possit purum fieri/partim
operito ea/partim sub diuo finito auster noctu humectave au-
ra/ne pecus pertingat/neue nimitū alij infestent venti.puideto.
Lepori pfundiorē ad aquā vsq; parietē lapide obducito q̄dra-
to aream sabulo mafculo locis plusculis ex creta cimolea tumu-
los excitato. Gallinis dato in corte porticulū ad meridiem con-
spersum plurimo puluere cinericio:supraq; id nidariū adigito:
et perticā vbi se noctu colligant. Sunt qui gallinas magnis ca-
ueis loco haberi cōsepto iubēt qui orientē spectet. Sed q̄ ouorū
gratia et prolis habeātur/veluti libertate alacriores sunt/ita &
fœcūdiōres in vmbra et cōcluso exortum ouum dissipit. Palū-
bariā fm aquam conspicuā:& moderate sub limen ponito:quo
fossa volitando ales:et ludēs quasi alarū palestra & plaufu:p-
nis alis labens gaudeat appellere. Sūt qui dicāt palūbā desum-
pta ex aruo esca:quo plus vię et laboris suos ad natos rediens
pertulerit/eo pullos pleniores dare: id quidē q̄ allata gutture
semina quib⁹ prolē nutriat semicocta fecerit mora:eaq; de re pa-
lumbariā arduo in loco positā probāt:tum & fortassis pręstare
arbitrātur palumbariā longe habere ab aquis:ne oua pedibus
madidis refrigerent. Ad turrin in angulis tinunculū alitem si
pscluseris/ab accipitrū iniuria fiet illesior. Lupinū caput cimino
aspersum vrceo cōditum rimoso:vt nidorē spiret/si intra aditū
infoderis:fiet vt plurim⁹ eo palūbus confluat:maiorū sedibus
relictis pauimentū si ex creta feceris & vrina hoīs iterū atq; ite-
rū asperferis/numerū adaugebit. pro fenestris coronæ lapideæ
aut tabule oleagineę applicētur p̄minentes cubitū:quo se ales
e vestibulo recipiat/& rursus euolet. ¶ Minores cōcluse auicu-
læ arborū atq; cœli pspectu cōtabescūt. Cubilia & areolæ aliti-
bus coaptabunt locis tepētibus. his vero q̄ magis ambulent q̄
volēt de p̄ssa:et ipso in solo apponent:ceteris demum altiora
collocabunt:singula spōdulis cohercebunt ouoz/& pullicino
rū cōtinendorū gratia. Cubiculoz operib⁹ lutū cōmodius cal-

Pro ar-
mētario.

Pro lepo-
rario.

Pro galli-
nario.

Palum-
baria.

De auicu-
lis.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

ce/& calx gypso. Lapis ois rediuuius noxius testa vtilior tofo
si modice excocta sit: materia ex populo aut abiete vtilissima.
Alitib⁹ oibus stabula esse oportet illustria/pura/munda/pferti
palumbarū: quin & quadrupedes si immundissime accubet: sca
ber fiet: ergo fiāt testudinata/totis parietibus illita/& leuigata
tectorio marmorato:& diligēter circūobstruant: ne feles/mus/
lacerta/et eiusmodi nocuē bestiole/ouis/pullis: aut parietibus
fint infeste/addētur escarie/aquarieq;. Ideo circa villā ducetur
fossa: qua anser/anas/& sus/& bos plui pfundiq; possit: & vbi
escā sumāt curabiūt: vt ccelo etiā pluuio & turbato lautissimoq;
fiant saturē. Alitū minorū stabulis aquaria/escariaq; cōceptacu
la/circa parietē adigētur canalib⁹/ita vt nec dispergere/nec fe
dare immissa valeāt. Ex his fistule extrinsec⁹ patebūt: quib⁹ vi
ctus imissus suppeditetur in medio lauacrū/quo abunde aqua
nō impura insuat. Piscinā cretoso in solo infundito pfundio
rem q̄ vt solis radio victa perferuecat/aut gelet frigore:tum &
cauernas circa latus aperito: quo etiā subitis turbationibus tu
multuās cōfugiat/ne animis destitutis cōtabescat/telluris succu
piscis alitur/estu acriore lāguet:gelatu interimitur: meridū
nos ad soles soluitur alacritate. Credūt lutasas imbriū aquas/
interdū excipi/nō incōmode/sed primē post caniculū excluden
de:q; sapiāt calcē/piscēq; enecent:& deinceps rare immittēde/
q; fetēti musco aquam/& piscē lētitudine inficiāt: illud curādū
vt perennis inspiret atq; respiret aqua ex fonte/fluuio/lacu/ma
ri. Sed de maritimis piscinis amplius veteres pcomode monēt
sic limosa inquitunt regio planū educat piscem: vt soleam/& cō
chilia harenosa.cæteros pelagios pascit mel⁹/vt auratas et dē
tices. Saxa turdos et merulas/et qui inter saxa nati sunt. Demū
stagnū esse aiunt optimū piscinis quod sit positum vt insequēs
maris vnda/priorē subinoueat/nec intra cōceptū sinat remane
re veterē pigrulentē. Minus enī concalescere aquas ducūt quæ
fensi inouētur. Hacten⁹ de idustria villici & diligētia multis in
reb⁹: sed mane qd facit ad rem messib⁹/fructibusq; colligendis
atq; cōdēdis pbat. hōz gratia areā frumētariā parasse oportet:
solibus & ventis patulā nō lōgius a tegete de qua nup dixim⁹
quo subitis obortis nimbis possis seruitia collectāq; spicā leui
momēto ad opertū subducere. Vbi areā facias sternito solū nō
ad libellā/sed leuiter castigatū & cōfodito: postea amurca pser

Piscina.

Stagnū.

Area.

gito bene finitocq; cōbibat postea cōminuito bene glebis deide
chilidro/aut palmicula coequato & paliculis verberato:postea
denuo amurca cōspargito cū aruerint neq; mus/ neq; formica
nidū faciet:neq; lutescet:neq; herba nascetur.Creta huic operi
plurimū afferet soliditatis.De ascriptitorū tectis haecenus.

¶ Herilis & ingenuorū villa/eiusq; structura partes singulae/
vbi/quot/quæ/q̄lia/et quāta hoim/& iumentorū/atq; fructuū
loca diuerforia seu repositoria.

Caput.XVII.

Merilem villā sunt qui dicāt aliā estuā esse:aliā hibernam:
atq; sic diffiniāt:vt cubicula hiemis spectēt brumalem
orientē:cœnatio equinoctialē occidentē.Cubi Cubiculū
cula vero estua meridiē:cœnatio hibernū orientē:am Cœnatio
bulatio ad meridianū equinoctiū exposita sit.Sed ea nos p cœ Ambula
li/regionisq; modo alibi atq; alibi aliter habēda cēsem⁹: quoad
tio.
frigida calidis:& vnda siccis cōtēperentur.Cæterum tecta inge
nuorū velim occupent locū agri nō feracissimū:sed alioquin di
gnissimū:vnde om̄is aure solis aspectusq; cōmoditas & volu
ptas liberrime capiatur/faciles ad se ex agro porrigit adit⁹.Ve
nientē hospitē honestissimis excipiet spatijs:spectabil/ specta
bitq; vrbē/oppida/mare/sufamq; planitiem/& nota colliu/mō
tiumq; capita/hortorū delicias/piscationū/venationūq; illece
bras sub oculis habebit expositas.Quomq;(vti diximus) ædiū
ptes alię vniuersorū:alię plurimorū:alię singulorū sint:in his
q̄ vniuersorū sūt imitabūtur:ēdes principū spatia qdē p forib⁹
vsurpabit amplissima curriculorū/equestriūq; certaminū: q̄ iu
uētutis iaculū & sagittā lōge exuperent.Intra fores itidē q̄ plu
rimorū sunt nō deerūt ambulationes/gestationes/natationes/
& areę/cū virētes/tū sicę/& porticus/& emicycli:qb⁹ ad gratos
p brumā soles senes cōfabulent:& familia diē agat festū:estate
fruātur ymbra.Atqui constat qdē in ædib⁹ alia deberi familię: Familia.
alia reb⁹ his q̄ familię grata habeant.Familiā cōstituent vir &
vxo:liberi & parentes/& qui horum vsu vna diuersentur/cu
ratores/ministri/serui/tum & hospitē familia non excludit.Fa
milię gratia habēda sunt quæ ad victum/vt esca:& q̄ ad vsum
vt vestis:arma:libri:atq; etiam equus.Omnium pars primaria
ea est quam seu cauam ædium/seu atriu putes dici: nos sinum Cauediū.
appellabimus/proxima veniunt cenacula: subinde habentur Atrium.
quæ singulorum sunt cubicula. Postremo existant concla
Sinus.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

uia: reliqua ipsi ex rebus notescunt. Itaque sinus pars erit primaria/in quam cætera oïa minora membra veluti in publicum ædis forum confluant: ex qua ve non aditus modo commodissimus/verum et luminum etiã comoditates aptissime importent: hinc apparet sinum quæq; sibi optare amplum spatium/apertum/dignum/promptum. Sed sinu alij contenti vno sunt: alij plures, pducere psecuti sunt: hosq; aut quoq; vndiq; altis parietibus aut partim præaltis/partim humilioribus parietibus cõcludere. Et voluerunt alibi opertos esse tecto: alibi sub diuo: alibi partim optos/partim nudos: alibi vno latere/alibi pluribus: alibi omnibus lateribus porticum adiungere: alibi in solo cõæquandos: alibi sub testudinato posuere pavemento. Circa hæc nihil plus dico/nisi vt regionum et tempestatum et vsus et ois comoditatis ratio adhibeatur ita vt frigenti regione acerbitas boreæ et aeris soliq; horror: æstuosa aut sub plaga molesti soles excludantur: cæli spiritus gratissimus admittatur: et lucis iucundissimæ quantum par sit copia omni ex parte influat: pvidebiturq; nequid ab vlygine soli noxium insudans officiat: nequid ve ex superioribus deuoluti nimbi obliment. Patebitq; in medium sinum aditus et vestibulum honestissimus minime arctus: minime arduus: minime obscurus:

Sacrarium. aderitq; primario obtutu religioni dicatum sacrarium cum ara ppala: quo loci ingressus hospes religionem ineat amicitia: et domum p. f. repetens pacem a superioribus & suorum tranquillitatem poscat: istoc salutantes amplexabitur: siqua erunt arbitria de consilio pensabit amicorum et huiusmodi. Cum his conuenient specularia fenestrarum media in porticum: quibus vna spectandi cum voluptate et soles et auras prout tempora postulabunt hauriant. Hibernis inquit Martialis obiecta noctis specularia soles. Ad

Porticus mittunt puros / & sine fece dies. Et porticum veteres ad meridiem ponendam censuerunt / quod æstate sol sublimiore ambiens cyclo non

Motium p- immittat radios: hieme submittat. Montium p. spectum qui sunt ad

Meridie. meridiam quod ea parte qua spectantur umbra opti sunt: quod albente eius cæli vapore caligantes reddatur non vsq; iucundos præbent / si longe distent. At iisdem proximiores et quasi in caput incumbentes si sint pruinosas præbent noctes & umbras prægelidas: alioquin ex propinquo gratissimi: & quod austros intercludant commodissimi sunt. Pro septentrione proximus mons radium solis remittens vaporem adauget: distans vero et pcul positus latiss-

mus est. Nam aeris puritate quæ sub ea cœli plaga perpetuo se-
 rena viget et solis fulgore quo perfūdatur/illustris et mirifice
 spectatus redditur. Subsolani mōtes,pximi frigentes horas an Ab oriēte
 ticularnas occidui rotulantē auroram præbent:ambo ex medio et septē-
 interuallo festiuissimi. Itidē & flumina et lacus:neq; sūt cōmo-
 da nimiū ppinqua/neq; sunt iucunda/vbi nimiū distēt. At cō-
 tra mare ex mediocri spatio soles impuros flat:ex proximo mi-
 nus ledit/quando æquabiliore perseueret aere. Ex longinquo
 illud insuper ad gratiā cōfert q; desiderium ciet sui. Tamen in- De maris
 terest qua cœli parte sese ostendet.nam patens a meridie adurit aspectu
 mare:sub oriente humectat:ad occidētem caligat: ex septērio
 ne præfriget.Ex sinu dabitur in cenacula ingressus.Ea erunt p
 vsus necessitate alia æstiuua alia hiberna/alia vt ita loquar/me-
 dioxuma.Æstiuuis cenaculis aquā in primis et hortorū viridīa Coenacu-
 poscunt:hibernis teporem et focū. In vtrīsq; amplitudo/hilari lum.
 tas atq; lautities optatur. Sunt argumēta quibus facile psua-
 deas focos apud maiores fuisse non quales habere assueuimus
 Et fumant inquit ille culmina tecti.Id præter Ethruriā et Gal
 liam ad hæc vsq; tēpora obseruatum per vniuersā Italiā vide-
 mus/vt nullæ haberentur fumi ex tectis gulæ. Triclinijs aie- Tricliniū
 bat Vitruuius hibernis nō est vtilis cameraꝝ coronario opere
 subtilis ornatu q; ab ignis fumo et crebris fuliginibus corrū-
 pantur. Quin et camerā supra focum atramento illinibant:vt
 atrū id pictura inductum p fumo videret. Alibi reperio lignis
 vti solitos purgatis ijsq; vt fumo essent imunes:quæ cocta nū-
 cupabātur:eijsq; rei gratia in lignorū appellatione iuriscōsul-
 tos cocta non venire censuisse:vt possis arbitrari focis vsos mo-
 bilibus ex ære ferrove prout cuiusq; res et dignitas postulabat
 Et fortassis castrense id genus hominū/et duratum militia/vti
 ad vnū omnes erant foco minus vtebātur. Neq; cōcedunt phy-
 sici vt assidue multo vtamur igne. Aiebat Aristoteles carniū lo Igne assi-
 liditatē in animante constare a frigore. Et notarunt qui ista p-
 fitentur fabros qui officinis ignarijs exerceanť ferme oēs vul-
 tu et cute admodū rugosa & crispa reddi: idq; fieri ea re attestāt
 q; cloacas gelu planitudines et succus quo caro fiat colliqueť
 igne:atq; vaporibus euanescat. Apud Germanos et Cholcos
 alibi ve vbi igniū auxilio cōtra rigores frigorū opus est conca-
 lefacto vtuntur conclauī:de quo suo diceť loco. Ad focū redea Focus.

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

mus. Sūt q̄ ad foci vsū ptineāt hæc: vt prōptus extet: vt plures vna foueat: luminis habeat sat: vētoꝝ nihil. habebit tñ q̄ resp̄ret fum⁹: alioqui nō conscēderet Ergo nō in angulū: nō multo intra parietē cogēs: nō tñ p̄mores p̄uiuarū menās occupabit. Aptionū flabris nō vexabit: imis faucib⁹ ex pariete haud multo p̄minebit: gula erit capaci: & a dextris ad sinistrā lata: excitata ad pp̄diculū: procera quoad toto sūmo capitulo fastigia oīa excellat. Id qdē certe p̄pter incēdioꝝ p̄icula: tū etiā ne vētus of fēlis tectorū obijcibus vndas aereas inglomeret: ac verticib⁹ fumos retardet atq; retundat: fumus sp̄ote sua ibuto calore cō-

Infumibulum.

scendit: sed inde flāmaꝝ et foci calorib⁹ acceleratius p̄pellitur. Gula igitur camini exceptus veluti fistula coarctetur: impetuq; secundantiū flāmaꝝ nō secus atq; sonus ex tuba truditur. Par igitur vti ī tuba si nimīū lata est surdecit aere obinuerso: sic fumus. Sūmi capituli vertex tegeť ob imbrē: naribus fietq; p̄patulis et circūfulis p̄septis tñ alamento quo ventī molestia ab

arceatur. Inter alamēta et nares laxatas reliquē ad euomēdos fumi fluuios. id vbi nō licet: vertulā appello: quā erectū in acū apponi velim. ea est capsis ænea lata quoad sūmas gulæ fauces intra se capiat. Stabit huic p̄iecta p̄ frōte crista quæ veluti temone acta lacessētibus vētis iuertat occiput. Cōmodissime capitulis gularū circūapponentē cornua ænea aut ex opere fictili amplo et apto vacuo puia ore supremo ad gulā ipsā cōuerso: qua austos bucca inferiore fumos suprema euomat inuitis ventis

Coquina

Cenaculis debet coquina et cella obsonaria vbi reliquias cenæ et vasa et mātilia referant. Coquina neq; in gremiū p̄uiuarū habenda est: neq; porro lōgius semouēda quoad q̄ calida p̄uiuis exigūtur interueniendū refrigescāt: sat erit silixarū/patellarū/cortinarū strepitus et foeditas excludē. Ferculoꝝ p̄portatiōes ne imber aut itionū īgrati anfractus aut locorū obscenitas impediāt: ne ve ab his digniora dehonestent p̄uidebit. Ex cenaculis cubacula p̄tūtur. Lautissimi est vti cenacula nō eadē hñe

Dictū Luculli

æstate atq; bruma. Venit ī mentē illud Luculli. Ingenuū hoīes deteriore ī sorte q̄ grues atq; hirūdines esse non oportere. Nos tñ q̄ in quibusq; bñ moderati rō cōprobet referam⁹. Ex Aemilio p̄bo historico solitos memini apud Grecos nō nisi in cōuiuijs p̄p̄in quorū vxores adhiberē: & p̄tes ædiū vbi sederent mulieres q̄ idā esse: q̄ p̄ter cognatos p̄p̄iquiores hō accederet nemo

Et pfecto vbi qdē pgruāt mulieres loca esse oportere arbitror
 nō sec⁹ atq; dicata religioni & castimonie: tū et lauta veli istius
 modi assignari puellis et virginib⁹ diuersoria: q̄ molliculi earū
 ai istiusmōi cōclauū minore cū tedio sui sese p̄tineant. **Matrona Cōclauē**
 vtili⁹ illic affidebit vñ q̄ qsq; domi agat intelligat. Sed nos q̄ ad
 patrios cuiusq; mores p̄dicāt sequamur. Viro atq; vxori dormi
 tio singulis singula debet: nō id mō vt pturēs aut malfata mu
 lier molesta viro nō sit: vx̄ et æstiuos etiā sōnos illeliores pa
 gat/cui lubuerit/sua cuiq; aderit ianua:& p̄ter id p̄mune aderit
 posticulu: q̄ mutuo se possit p̄tere sñ interp̄te. Sub vxoris p̄cla
 ue vestitaria/sub viri libraria cella p̄parabit. Parēs etate fessa q̄
 ocio & gete indigeat dormitronē habebit tepētē/obtectā/semo
 tā ab oī familię atq; externorū strepitu. Habebit in p̄mis foculi **Attende**
 lētitiā & q̄ alia valitudinarij exigūt animi & corporis grā. Hu- **pulchraz**
 ius sub p̄clauū argētaria erit cella. In hac liberi mares adolescen **Familiaē**
 tuli. Investitaria virgines puellę. In pximo nutrices p̄noctabūt colloca
 Hospitē collocabim⁹ ad iū pte q̄ sit pxima ad vestibulū: q̄ se sui **tionem.**
 liberi⁹ salutatores adeāt: & familiā reliquam minus sollicitēt.
 Prętextati libere e regiōe aut nō lōge ab hospite diuersabūt fa
 miliaritatē fruēdę & fouēdę grā. Subcōclauē hēbit hospes: vbi
 secretiora & cariora p̄dat: atq; ad arbitriū reclusus repetat. Prę
 textato erit subcōclauē cella armamētaria. Curatores ministri
 fui ab ingenuorū p̄mertijs ita segregabunt: vt p̄ cuiusq; officio
 decēs & pat⁹ locus attribuat. Ancillę et cubicularij suis p̄missi
 locis nō lōg⁹ aberūt q̄ vt extēplo audire: et p̄sto ad iubētis im
 peria possit esse. Curator triclinij ad vinariā cellā et penu aditū
 possidebit. Quadrupedū curatores p̄ stabulis accubabūt. heri
 les eq̄ a dorsuarijs segregabūt: habebūtq; loco vñ fetorib⁹ do
 mū aut int̄ se rixa nō offēdāt: aut igniū casu q̄ppiā obsit. **De tritico**
 semēq; poē marcescit humore: pallefcit estu: attenuat̄ afflictu: cal **et semine**
 cis p̄actu vitiat. Ergo vbi vis p̄dēdū duxerit/seu spelūcis/seu pu **p̄seruādo.**
 teis/seu tabulato/seu nudo in solo aceruatū/curato vt habeat
 loco siccissimo er penit⁹ recēti. Fuisse apud Sibolī repta frumē
 ta itēgra post annū cētesimū/a q̄ effossa fuerit testis est Ioseph⁹.
 Sūt q̄ hordea calēti loco nō vitari putēt: post annū ocus vitia
 tur. Affirmāt phisici hūido pari corpa vt corrūpanē: calido fie
 ri vt corrūpanē. Lutū ex amurca atq; argilla cōmaceratū sparto
 aut paleis tritis valde subactū si granario iduxerit/hēbis grana

114X Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

- Horreū. et formicę nō faciēt furta. Quę horrea seminū causa fiāt crudo ex latere prestabūt. Seminib⁹ atq; etiā fructibus cōdititijs bo- reas vētus amicior est austro: & ab locis humectis spirāte aura quauis pertabescūt gurgulione, vermeq; refundūtur. Tū & per tinaci atq; immodico quouis vēto reddūtur vieta leguminib⁹
- Ad po- præsertim fabis horreum cinere atq; amurca crustato. Poma in ma cōser tabulato occlusissimo atq; gelido habeto. Vtribus turgēfactis uanda. poma seruari integrū per annuꝝ putabat Aristoteles. Aëris in cōstātia om̄ia cōficiūtur: ea re om̄es arcebūtur flatus. Quinetiā
- Cella vi- ex aquilone ferunt poma rugis deturpari. Cellā vinariā subter naria. raneā & cōclusam, pbant: tñ vt vina sunt quę vmbra lāguēscāt Ventis om̄ibus qui a subsolano meridie ab occasu veniāt p̄ser- tim bruma & vere vinū pertactum perturba: ad caniculę autē sydus etiam borea cōmouetur: solis radio arefcit: luna hebescit motu fracescit atq; elanguescit: odoris rapax est vinum: fetore eneruat et soluitur: sicco & gelido tenoreq; vno perseuerāti an nos perfert. Vinū inquit Columella q̄diu frigidū erit: tam diu recte manebit. Cellā iccirco vinariam in loco ponito stabili: & a carroꝝ concursu immuni: eorū latus et lumina a subsolano in aquilonē obuertito. Sordes et male odorata om̄ia, vligo/ cras- sus vapor fumus/ horti spiramēta/ ex cepe/ brassica/ fico/ capri- fico expurgato/ longe abigito/ penitus excludito: solum cellæ pauimēto subdiuali sternito/ in medio lacunulam deprimito: qua si quid dolij vitio effusum sit colligas. Sunt q; opere cemē- titio & muratili dolia faciant. At dolia quo capaciora/ eo vinū erit acrius & fortius. Olearia calētes amant vmbas: odere au- ras frigidas: tū et fumo atq; fuligine inficiunt. Impura illa pre- termittant/ qđ aiunt sterquilinia habēda alia vbi nouū sterces alia vbi vetus cōdas. Humecto gaudere sole/ et vētis exinaniri Hoc sit ad rem q̄ ignes metuāt vt scēnile: et quę conspectu atq; odoratu terra sunt abigantur & ablegentur. Robusteo ster- quilinio serpens non orietur. Hoc prætercundum non censeo. Nam quid hoc mali est in agro sterquilinia ponimus loco ab- dito atq; excluso/ nequid familiam rusticam offendat fetori- bus: sub tectis vero et prope sub puluinari cellis primarijs: quibus alioquin integras captamus quietes: laterinas habe- re priuatas hoc est apothecas pestilentissimi fetoris volumus.

Si egrotabit trulla et vasculo cōmodius vteretur. Bene autē va-
lentibus quid ni abigendā istanc nauseam ducas: nō video. Et
spectasse liceat cū cæteras alites tū in p̄mis hirūdines quanto pe-
curent pullos habere suos nido nequicq̄ fedo. Mirū quid mo-
neat natura. Nā et pulliculi cū primū per ætatem firmatis mē-
bris licet nō nisi ex nido onus ventris deiciunt/adsunt et parē
tes: qui quidē quo longius feditatē abigāt rostro pullorū sege-
stionem aere cadentē excipiunt atq; asportant. Naturæ igitur
bene admonenti parendū censeo.

Inter locupletiorū villā et vrbānū diuersoriū discrimen: te-
nuiorū ædificaciones ad locupletiores quantū p̄ facultatibus
permittitur accedere debere: et æstiuis quidem q̄ hibernis vsi-
bus potius edificandum.

Capitulum. XVIII.

Sed villa et vrbana locupletiorum diuersoria inter se
hoc differunt: q̄ fortunatis villa æstiuū diuersorium
est/ vrbanis tectis ad brumas p̄modius tolerādas vtū
tur. Inde adeo ex agro oēm lucis/auræ/spatij/pspe-
ctusq; amēnitatē captāt/ex vrbe v̄mbratiles et molliores deli-
cias sequuntur. Sat idcirco est si quæ ad vsū ciuilē oportuna sunt
intra vrbem cū dignitate et salubritate præstātur: quoad tñ lo-
corū angustia & luminis copia patietur: oēm sibi villæ amēni-
tatem atq; iucūditatē ædes vrbanae arripiunt. Habebūt quidem
preter lassitatē sin⁹/ etiā porticū/ambulationē/gestationē/atq;
hortorū delicias et eiusmodi. Sin id minus licebit cōequabili ī
solo etiā ædificacionibus alteris in alteras supadactis iusta mē-
broz spatia cōparabunt. Natura loci permittente subterranea
infodientur quibus liquida ligna æque seruitia colloces: in ha-
sce honestiora superædificabuntur. Atqui addētur etiam in ha-
sce itē altera si opus sit ædificaciones: quoad familiæ vsib⁹ abū-
de p̄uisū sit. Primis vsib⁹ prime: digniorib⁹ digniores ptes dis-
tribuētur. Demū curabit vt sint parata discretatq; loca: qbus cū
messē fructus ve/tū instrumenta oisq; deniq; supellectilis asser-
uetur. Nō deerit/vbi ad res diuinas: vbi ve mundū muliebri/
et quæ ad festos dies: & q̄ ad virilē ornatū solenniū diez: & vbi
arma atq; tela: & vbi q̄ ad lanificia: & vbi ad epulationes/et ho-
spitum aduentū: et quæ ad rara temporū negocia annumerata
adscrip̄taq; seruentur. Alibi quod mēstruū: alibi quod annuū:
alibi quod ad vsū debet quotidianos: quæ singula sub conclauī

Leonis Baptistæ Albe r. De re ædificatoria.

vbi esse nō poterunt / curandū est maxime vt sint sub p̄spectu:

¶ Leo id magis quo in rariore futura sūt vsu. Nā quę res quotidie
videt / ea plane minus metuet furē. Tenuioꝝ ædificationes q̄tū
ferunt facultates ex locupletioꝝ lauitiā sibi exēplavēdicabūt
quę imitent: hac adhibita moderatione vt emolumenti rōnes
post habuisse nunq̄ velint voluptati. Ergo istoz villa nō mul-
to minus p̄spiciet boui et gregi q̄ vxori. Volet palumbariā pi-
scinā et eiusmodi ad fructū nō ad delicias: parabit tñ villā me-
lituſcule: quo materfamilias illic lubentius versari: et rē dome-
sticā diligenter curare assuescat: neq; tñ vtilitati fructuiq; p̄spi-
ciet: quin in primis vtilitudini p̄sulat. Vbi aerē mutare opus sit
per hiemē id facias monebat Celsus: minus enī cū periculo bru-
ma graue perferre cælum assuescimus / q̄ æstate. At nos villam
æstate potissimū petim⁹. Curandū igitur / vt sit illa quidē longe
saluberrima. Intra urbē sub ædibus tabernam quæstuariā ha-
bere q̄ tricliniū apparatiore: id demū ad suas spes et cupidita-
tes cōducere arbitrabitur: captabitq; in triuio angulus: in foro
frontē: itra militarē viā perspicuum reflexū: neq; alia ferme sol-
licitus erit cura / q̄ vt expositis venaliū illecebris aucupetur. In
testinis operibus non indecenter vtetur / crudo latere craticijs:
creta acerata materia. In extimis autē illud putabit non perpe-
tuo dari: vt vicino frugi et cōmodo vtatur: ea re circuet domuz
pariete cōtra hoīm ac temporū iniurias firmiore: viculosq; cō-
terminales aut ita ponet latos: vt aura mature siccētur: aut ita
ponet arctos / vt vno canali amboꝝ stillicidiorum effluvia exci-
pantur atq; deuomantur. Inter pluuiāres istiusmodi viculi ac
multo magis canales ipsi multo fastigiabuntur: ne resideat aq̄
neue refundatur: sed confestim expurgetur viā q̄ id fieri possit
breuissima. Cæterum de his omnibus sūmatim quæ repetenda
videantur / cū his quæ primo libro transegim⁹ hæc sunt. Quæ
hic sūma- partes ædificij igniū calibus immunes esse debēt: que temporū
tim anno iniurijs obiectę sunt: quę obclusiora esse: q̄ strepitu carere opor-
tantur. tet / testudinent. Terrenas oēs habitationes testudinari perpla-
cet: quæ terrenis superastruantur salubriores reddentur conti-
gnatione. Quibus ad crepusculum vsui venit lux: vti sunt salu-
tatio / ambulatio / et præcipue bibliotheca æquinoctium oriens-
tem spectent. Que tineam / pallorē / mucorē / eruginē ve metuāt
vestis / libri / arma / semē / esculentaq; omnia meridie atq; occidē

te coerceant. Si æquabili opus est lumine pictori/scriptori/scalptori et eiusmodi septétrionem dato. Demū vertito æstiuā oīa vt boreā excipiant: hiberna meridiē: verna & autūnalīa orientē Occidūū vero solē balneis et vernis cenaculis dato. Hæc si nō licet ex sententia/æstiuis p̄modissimas partes præoccupato. Et mea quidē sentētia qui ædificat æstiuis ædificet vsibus/si sapit: nā hibernis vt fiat satis leue est negociū: claudito: et focū incēdito. Contra æstū multa requiruntur: sed iuuāt ea quidem non sēper multū. Eo igitur hibernis facito area sit modica/altitudo modica/aptiones modice/æstiuā contra omni ex parte habeto laffa patula oīa. Facito sit captatrix aurē gelidiusculæ: soles autem & ab sole missos flatus excludito: multus aer ampla cōclusus aula multis vna conceptis aquis instar tardius cōferuescit.

LEONIS BAPTISTAE ALBERTIDE ORNAMENTO LIBER SEXTVS.

Epilogus suscepti operis: difficultas et ratio. De vitruuio et antiquis architecturę scriptoribus iudiciū: et in his scribendis quantum studij: laboris ac diligētię: sit impensum. Capi.I.

Ineamenta et materiā operum & manum fabrilem/ & quæ ad publica priuata/cum sacratum & profana ædificia constituenda pertinere videbantur/ quoad essent ea quidem ad ferendam iniuriā tempestatum apta: et ad suos queq; vsus pro locorum temporū hoīmque rebusq; rationibus accōmodata/ superioribus

libris quinq; transegimus diligentia quātum ex libris ipsis p̄spicere potuisti: vt eā in istiusmodi rebus tractandis multo maiorem nō desideres: labore me superi maiore q̄ pro imita prouītia interdū ex ipso me fortassis postulassem. Incidebant em̄ frequētes difficultates/ & res explicandæ/ & noīm inueniēdoꝝ et materię p̄tractandę/ quæ me abstererēt ab incepto atq; auerterent. Alia ex pte quæ ratio vt opus inchoare adduxerat: eadē reuocabat vt p̄sequeret atq; hortabatur. Nāq; dolebā quidē tā multa tāq; præclarissima scriptorū monumenta interisse temporū hoīsque iniuria: vt vix vnū ex tāto naufragio Vitruuū superstitē haberem/ scriptorē p̄culdubio istructissimū: s̄z ita affectū

De vitruuio.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

tēpestare atq; lacerū / vt multis locis multa desint / & multis plura desideres. Accedebat q; ista tradidisset nō culta / sic enī loquebat / vt latini græcū videri voluisse: græci locutū latine vaticinētur. Res autē ipsa in sese porrigenda neq; latinū neq; græcū fuisse testes: vt par sit nō scripsisse hunc nobis / q; ita scripserit vt nō intelligam⁹. Restabāt vetera rerū exēpla templis / theatrisq; mandata: ex quib⁹ tanq̄ ex optimis p̄fessoribus multa disceretur: eadē nō sine lachrymis videbā indies deleri. Et qui forte p̄ hęc tēpora ædificarent nouis ineptiarū deliramētis potius q̄ p̄batissimis laudatissimorū operū rationib⁹ delectari: quib⁹ ex rebus futuræ negabat nemo quin breui hęc pars (vt ita loquar) vitę et cognitionis penit⁹ esset interitura. Iccirco hęc cū ita essent nō poterā non facere / quin de cōmentādis his rebus et sæpe / & diu cogitarē. Inter cogitandū quidē tātas res / tam dignas / tam vtilis / tam in vita hoīm necessarias que sese vltro afferrēt scribēti nō negligēdas instituebā: officijsq; esse censebā viri boni & studiosi conari: vt partē hanc eruditionis quā prudētissimi maiores semp̄ maximi fecissent ab interitu vēdicarē. Itaq; anceps eram / incertusq; cōsiliij / p̄sequerem ne an potius intermitterem. Peruincebat amor operis et studiorū charitas: et qđ ingenium p̄stare satis nō potuisset studiū ardens et incredibilis diligentia suppeditabat. Nihil vsq; erat antiquorū operū / i quo aliqua laus elucesceret: quin illico ex eo peruestigarē si quid possem p̄discere. Ergo rimari omnia / cōsiderare / metiri / lineamētis picturę colligere nusq; intermittebā / quoad fundit⁹ quid quisq; attulisset ingenij / aut artis p̄hēderem atq; pernoscerem. Eoq; pacto scribēdi laborē leuabam / discēdi cupiditate atq; voluptate. Et p̄fecto tam varias res / tā dispares / tam dispersas / tā ab vsu et cognitione scriptorū alienas colligere in vnū / et digno recēdere modo / et apto locare ordine / et oratione tractare accurata & certa ratione mōstrare p̄sus est facultatis et eruditionis maioris q̄ in me p̄fitear: me tñ nequicq; penitet mei: si quod oīno instituerā assecutus sum: vt qui me legerint esse me faciliē dicendo maluisse statuāt q̄ videri eloquētem. Qđ vnū q̄ sit difficile in istiusmodi reb⁹ cōmentādis magis nouere experti q̄ credāt qui periculū nō fecere. Et ni fallor / que scripsim⁹ ita scripsimus: vt esse latina nō neges et satis intelligant. Id ipsum in his que sequuntur p̄ viribus efficiem⁹ ex trib⁹ partib⁹ q̄ ad vniuersam ædi

De se hic
author
humanif
sime scribit.

ficationē pertinebāt: vti essent quidē quæ astruerem⁹ ad vsūm apta: ad perpetuitatē firmissima/ ad grām & amœnitatē paratissima. Primis duab⁹ partib⁹ absolutis restat tertia oim dignissima et perq̄ necessaria.

CDe ædificiorū dignitate/ gratia/ amœnitate/ pulchritudine/ & ornamento dicendū. quid sint/ quidq; inter se discrepent certa artis ratione edificandū: ipsius deniq; artis parens. Caput. II.

ET enim gratiā quidē atq; amœnitatē nō alicunde manare arbitrantur/ q̄ a pulchritudine atq; ornamento: hinc ducti q; neminē inueniri sentiāt tā tristem & tardum: tā rudē & rusticānū: quin pulcherrimis reb⁹ maiorem in modū afficiat: ornatissima oñib⁹ posthabitis psequatur: turpib⁹ offenda: incompra omnia & neglecta explodat: & quātū cuiuscq; rei deesse ornamentī sentiāt: tm̄ deesse p̄fiteat qd̄ faciat ad gratiā atq; dignitatē. Dignissima igit̄ in primis a De orna-
fectāda pulchritudo est his p̄sertim qui sua velint reddere nō tu pul-
ingrata. Huic rei maiores nostri viri prudētissimi quātū deberi chra.
existimant: inditio sunt cū cetera: tū leges/ mīl̄itia/ res diuina/
totaq; R. P. q̄ incredibile dictū est quātō opere curarint vt essent
ornatissima: ac si censuisse videri voluerint: ista hęc sine quibus
hominū vita vix constare possit/ ornamentorū apparatu et pō-
pa sublata insipidum quid negotij et insulsum fore. Deos certe
spectato cœlo & mirificis eorū operib⁹ miramur magis q̄ pul-
chra illa quidē videm⁹/ q̄ q; esse vtilia sentiamus. Aut quid ista
psequar: ipsa rex natura qd̄ passim videre licet nimia pulchritu-
dinū voluptate sublaſciuire indies nō desistit: omitto cætera &
pingēdis floribus. Q; si qua in re ista desiderātur: profecto q̄dis-
ficiū eiusmodi est: vt hisdē carere nullo pacto possit sine perī-
torum atq; imperitorum offensione. Quid enim est vt moueamur
lapidum strue informi & inconcinna/ nisi vt quo ea quidē
maior sit: eo iacturam impensę magis vituperemus: & in con-
sideratam coaceruandorum lapidum libidinem detestemur:
Necessitati satisfecisse leue quid & perpusillum est: commodita-
ti prospexisse ingratum/ vbi offenderit operis inelegantia. Ac-
cedit q; hęc vna de qua loquimur cōmoditati atq; etiam peren-
nitati plurimū affert adiumenti. Quis enim non secum agi cō-
modius affirmabit/ vbi sese intra ornatos/ q̄ si neglectos intra
parietes receperit: aut quid alioquin tā obfirmatum effici vlla

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

Pulchritudinis vis. hominū arte poterit quod ab hoīm iniuriā satis munitū sit. At pulchritudo etiā ab infestis hostibus ipetrabit vt iras tēperant atq; inuiolatā se esse patiātur: vt hoc audeā dicere nulla re tutū eque ab hoīm iniuriā atq; illesum futurū opus: q̄ formę dignitate ac venustate. Huc om̄is cura/ om̄is diligētia/ om̄is impensæ ratio cōferenda est: vt q̄ feceris cū vtilia & cōmoda sint: tum & præcipue sint ornatissima ac perinde gratissima: quo ad qui spectent/ nulla in re alibi tantū erogatū esse impesę malint q̄ istinc. Sed pulchritudo atq; ornamentū per se quid sit: quidve inter se differāt fortassis animo apertius intelligemus q̄ verbis explicari a me possit. Nos tamen breuitatis gratia sic diffiniem⁹: vt sit pulchritudo quidē certa cū ratione concinnitas vniuersarū partium in eo cuius sint: ita vt addi/ aut diminui/ aut imutari possit nihil/ quin iprobabilius reddat. Magnū hoc & diuinū quo perficiēdo om̄es vires artium & ingenij cōsumunt: raroq; vel ipsi nature cuiq; cōcessum: vt in mediū pferat qd̄ plane absolutū atq; om̄i ex parte perfectū sit. Quotus inquit ille apud Ciceronem/ Athenis extat ephēbus pulcher. Deesse aliqd̄ spectator ille formarū: aut plus esse in his quos nō probaret intelligebat: qd̄ ipsum cū pulcherrimis rationib⁹ nō cōueniret: illis ni fallor/ adhibita ornāmēta hoc cōtulissent: fucando/ operiēdoq; siqua extabant deformia/ aut comando/ expoliēdoq; venustiora: vt ingrata min⁹ offenderēt/ & amoena magis delectarent. Id si ita p̄suadetur/ erit quidē ornāmētū quasi subsidiaria quedā lux pulchritudinis/ atq; veluti p̄plementū. Ex his patere arbitror/ pulchritudinē quasi suū atq; innatum toto esse perfusum corpore qd̄ pulchrū sit: ornāmētū autē afficti & cōpacti naturā sapere magis q̄ innati. Rursus sic est vt prosequar. Qui ita ædificāt/ vt que q̄dificēt probari velint/ qd̄ velle debent qui salē habēt hos certa sane moueri ratione. Facere quidē aliquid certa cū ratione artis est. Rectā iccirco & p̄batā ædificationem quis negabit nō nisi ex arte posse duci: equidē certe ipsa hæc pars quæ circa pulchritudinem/ ornāmētaq; versatur/ primaria omnium quom sit huius nimirū ipsius partis aliqua certa & cōstans erit ratio atq; ars: quā qui negligat infulsissimus est. Sed sunt quib⁹ ista non probentur/ dicantq; solutā & vagam esse quādā opinionē/ quæ de pulchritudine atq; omni q̄dificatione iudicemus: & pro cuiuslibet libidine variā & mutabilem esse formā q̄dificiorum nul

lis artium præceptis adstringendam. Cōmune hoc ignorantie vitium est: quæ nescias nequicquid esse profiteri. Tollendum errorem hunc statuo: non tamen illud assumo vt plixius rimari oportere censeam quibus primordijs emanarint artes: quibus rationibus ductæ: quibus alimētis creuerint. Sit non ab re quod aiunt artium parētem fuisse casum/atq; aduersionem/aluminum vsum atq; experimētum: cognitione vero atq; ratiocinatione excreuisse. Sic ferūt mille annis a mille milibus hominū medicinam inuētam extitisse: itidem & nauticā & plerasq; omnes isti usinodi artes minutis additamentis excreuisse.

Aedificatorie adolescentia apud Asiaticos. Luxuria apud Græcos. Florulentia vero apud Italos matura ab regibus cura & administratione suscepta. Cuius præcepta quedam vniuersalia quedam vero particularia.

Caput. III.

Aedificatoria quātum ex veterū monumentis percipimus/primā adolescentie vt sic loquar/luxuriē profudit in Asia. Mox apud Græcos floruit. Postremo præbatissimā adepta est maturitatē in Italia. Sic enim mihi fit verisimile: reges illos rerum affluentia & ocio abundantes vbi se suarq; opes sceptriq; maiestatem & amplitudinem intuebantur qd esse opus tectis grādiōribus/& pariete honestiore intelligerent/cepisse cuncta sectari/atq; colligere: quæ facerent ad eam rem: & quo maximis & honestissimis vterentur ædificijs: maximis fortassis arboribus tecta ponere: ex lapide min⁹ ignobili parietem ducere vsurpasse: præstitit opus admirationē atq; etiam gratiam. Inde q; laudari vasta fortassis opera sentirent: qd in primis regium esse mun⁹ arbitrarētur ea facere quæ priuati non possent operū immanitate delectati inter se ipsi reges studiosius certare progressi sunt ad insaniam vsq; pyramidum extollendarum. Credo equidem vsum ædificandi præbuisse occasionem vt multa ex parte cernerent quid interlit numero/ordine/positu: facie: quæ astruerentur vno aut altero commisisse. Ac perinde gratioribus delectatos spernere didicisse in concinniora. Successit Græcia: ea quidem qd ingenijs bonis/atq; eruditis floreret & flagraret cupiditate ornandi sui: cum cætera/tum & templum in primis faciendum curauit. Hinc cepit Assyriorum/Aegyptiorumq; opera diligentius spectare/ quoad intellexit quidem in istiusmodi laudari magis artificum

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

manus / q̄ opes regias. Nam posse quidem magna facere fortunatorū est. Facere autē quæ periti non vituperēt eorū est qui laudem mereantur. ex ea re suas esse partes instituit Græcia suscepto in ope id conari / vt quos fortunæ opib⁹ æquare nō possēt: hos quoad in se esset ingenij dotibus superaret. Cepitq; vti cæteras artes / sic et hanc ædificatoriā ipso ex nature gremio petere atq; educere / totaq; tractare / totaq; pernoscere sagaci solertia prospiciens perpendēsq;. Quid inter ea quæ pbētur ædificia interlit / atq; ea quæ minus pbentur. Ista in disquisitione nihil prætermisit. Omnia tentauit naturæ vestigia lustrans et repetens. paria quidē parib⁹ / recta flexis / prompta sub obscurioribus permiscēdo: intuebatur ante quasi ex maris feminæq; cōnubio tertium quippiam oborietur: quod faceret ad spem instituti officij: neq; destitit etiā in minutissimis iterū atq; iterū cōsiderasse partes singulas / qui dextra sinistris / stantia iacentibus / proxima distantibus cōuenirent / adiūxit / detraxit / æquauit maiora minoribus / similia dissimilibus / prima vltimis quoad comperit fecit. Laudari aliud in his / que ad vetustatē perferendā q̄si stataria constituerentur: aliud in his quæ nullā æque ad rē atq; ad venustatem fabricarentur. Hæc illi. Italia tum primum pro innata frugalitate sic statuebat / in ædificio nō secus atq; in amante cōuenire. Nā puta in equo sentiebat illa quidē ad quos vsus eius figuram membrorū cōprobes raro fieri quin eos ipsos ad vsus id animās cōmodissimū sit: et gratiā formæ perinde putabat ab expetita vsus cōmoditate nūq̄ exclusam aut se iunctam inueniri. Sed parto imperio gentiū cum non minore q̄ Græcia ornande vrbis studio et sui flagraret. Annū ante trigesimū que fuerat omnium pulcherrima in vrbe domus centesimum nō obtinuit locū: cuiq; incredibili ingeniorum copia qui ea re exercerentur abundaret: septingentos inuenio Romę vna

Tati⁹ther fuisse architectos: quorum opera vix satis pro eorū meritis laudamas cētū damus. Cūq; imperij vires satis quæ ad omnē admirationē facolumnis cerent suppeditarent. Tatum quendā referunt priuata impennumidicis astruēda terminas donasse Hostiensibus centum astruēdas Hostiensibus nūmidicis cum hæc ita essent: placuit regū potentissimorū amplitudinū cum vetere frugalitate coniungere: ita vt neq; parsimonia vtilitati detraxerit / neq; vtilitas opibus parceret. In vtriusq; donauit. autem quicquid ad lautitiem / venustatemq; vspiam excogitas

ri possit adiungeretur. Ceterum ædificandorū operū cura et sollicitudine nusq̄ intermissa ita discussam reddidit artem hāc ædificatoriā: vt nihil haberet ea quidem tam reconditum / tam latens / tam penitus abstrusum / quod non indagaretur eliceret / in mediumq; produceret / volentib⁹ dijs / arteque ipsa minime repugnante. Nam quom in Italiavetus haberet hospitium ars ædificatoria præsertim apud etruscos: quorum præter illa regū miracula quæ leguntur: laberynthi et sepulchrorū peruetusta et probatissima extant litteris tradita templorū ædificandorū monimēta / quib⁹ vetus ethruria vtebatur / quom inquā vetus haberet hospitium in Italia: quomq; intelligeret tanto pe expe ti sese: visa est ars hęc provirib⁹ præstare vt orbis ipsum quod cæteræ omēs virtutes honestassent / suis etiā ornamentis multo redderetur admirabilius. Ergo sese penitus noscendam habendamq; præbuit. Turpe nimis ducens arcem orbis atq; gentium decus æquari operū gloria ab his / quos omni reliqua virtutis laude superasset. Et quid hic referam porticus / tēpla / portus. theatra / thermarūq; opera gigantea: in quibus tātum admirationis affectū sunt: vt interdum facta quæ coram intuerentur peritissimi exterarum gentium architecti fieri negarent posse. Quid demū non plus dico cloacis faciendis pulchritudine carere non potuerunt: ornamentis vsq; adeo delectati sunt vt vel eam solam ob gratiam vires iperij profundere pulcherrimum duxerint: ædificando scilicet vt haberent cui apte ornamenta adiungerent. Itaq; superiorū exēplis / et peritorū monitis / et frequentiy su admirabilium operum efficiendorum abfolutissima cognitio extat: ex cognitione præcepta probatissima deprompta sunt: quæ qui velint / quod velle omnes debemus non ineptissimi esse ædificādo / prorsus neglexisse nulla ex pte debeant. Ea nobis pro inita prouincia colligēda / et pro virib⁹ ingenij explicanda sunt. Istarum rerum præcepta alia vniuersam omnis ædificij pulchritudinem et ornamenta cōplectunt alia singulas partes mēbratim prosequuntur. Prima ex mediā sunt philosophia excerpta: et ad artis istius modū viamq; dirigendā et conformādā adacta: proxima vero ex cognitione quā diximus ad philosophiæ normam vt ita loquar dolata artis seriem produxere. Dicam prius de his quæ magis artem sapiunt alteris quæ vniuersam rem præhendāt vt ar pro epilogo.

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

CAb ingenio manu vel natura decor et ornatus omnis in rebus / & quãq; manu / vel hominis ingenio regio ipsa vix decorari queat / cõplura tamẽ alia & admiratione digna / et creditu difficilia iuari atq; ornari hominis industria posse. Caput. IIII.

Quæ in rebus pulcherrimis & ornatissimis placeãt: ea quidẽ aut ex ingenij cõmẽto & rationib⁹: aut ex artificis manu deueniũt: aut a natura reb⁹ ipis imissa sũt. Ingenij erit electio / distributio / collocatio / et eiusmodi q̃ operi afferãt dignitatẽ. Man⁹ erit aceruatio / afflictio / amputatio / circũcisio / expolitio / et generis eiusdem quẽ operi afferãt gratiã. Rebus a natura ascitis erunt grauitas / leuitas / densitas / puritas. Cõtra verustatẽ virtus & similia: quẽ operi afferunt admirationẽ. Tria hæc partibus p̃ cuiusq; vsu & munere accõmodanda sunt. Partiu annotandarũ multiplex habetur ratio. Sed nos hic delectet ædificium sic partiri / aut per id in quo vna conueniunt: aut per id in quo dissimilia sunt omnia ædificia. Primo ex libro intellexim⁹ deberi ædificio cuius regionẽ / arcem / partitionem / parietem / tectum / apertionẽ. In his igit conueniunt. Differũt quidẽ q; alia sacra / alia pphana / alia publica / alia priuata: alia ad necessitatem / alia ad voluptatẽ / & eiusmodi parantur. Ordiamur ab his in quib⁹ cõueniunt. Regioni quidẽ man⁹ aut ingenium hominis quid possit gratiẽ aut dignitatẽ. afferre / vix satis constat: ni forte illud conferat: si eos imitabimur qui superstitiosa quẽ leguntur operũ miracula excogitarunt: quos tamen viri prudẽtes non vituperant: si cõmoda facere aggressi sũnt: et nõ laudant si sunt nõ necessaria. Merito id quidẽ. Quis

Stasira enim audeat quicũq; ille fuerit / seu Stasirates vt refert Plutarchus seu Dinocrates vt refert Vitruuius: qui ex monte Athos nocrates Alexandri effigiem facturũ se polliceret: in cuius manu ciuitas ex monte affideret milium capax hominũ decem. At Nitocrim reginam Athos est q̃ eũdem ad pagũ Assyriorũ tertio inflexum euphratem maxime figiẽ Ale mis fossionib⁹ multo ambitu appellere coegerit nõ equidẽ de xandri se laudabo: si regionẽ cum munitissimã fossiã profunditate / tũ & facturũ fertilissimã aquarũ exuberantia reddiderit. Sed tuuẽt ista reges policebat potẽtissimos. Iungãt maria maribus. p̃cisso spatio quod inter vtrũq; sit. Coequent mõtes vallibus. Faciãt nouas insulas: restituantq; rursus insulas cõtinẽti: nihil relinquunt alijs: quo se possint imitari: eoq; pacto sese cõmendẽt posteritati. Certe quo

erūt quidem eorū opera magis cum vtilitate cōiuncta: eo & magis pbabūtur. Assueuerunt veteres afferre dignitatē cū locis & lucis: tum etiā regioni religione. Totam Siciliam Cereri sacram fuisse legimus: sed ista prætereātur. Illud perplacebit: si erit quidē regio mirifica re aliqua prædita quę sit raritate singularis virtute admirabilis: et suo in genere præstabilis / vti quidē si forte cœlo erit præ ceteris oibus miti / & incredibili equalitate per- Attende
seueranti. Qualis apud meroem / quo loci homines tam viuāt homines
quādiu velint. Vtiq; si feret ea quidem regio aliquid nusq; visum apud Me
alibi: & generi hominum optabile atq; salutare. Qualis est quæ roem tā
succinos / cinnamum / balsamum ve ferat. Vtiq; si diuina vis ali diu viue-
qua inerit. Qualis solo Eubosio insula quam omni penitus no re quādiu
cuo esse immunem ferunt. Aream quādo ea quidem pars quo volunt.
ta regionis est cuncta hæc omnia honestabunt quę ornamento re Eubosia
gionis conferant: sed ab rerum natura plures paratioresq; præ insula.
stantur commoditates quibus area quę quibus regio reddatur ce
leberissima: habentur enim quæ passim variam et multiplicem
admirationem sui præbeant promontoria petre / verrucę / auer-
ni / antra / fontes / & eiusmodi: quibus admirationis causa edific-
casse præstet quę alibi. Neq; desunt veteris alicuius memorię ve-
stigia: in quibus & tempora / et rerum / hominūq; conditio attu-
lerit quod oculos / mentesq; moueat cum admiratione. Mitto
illa. Et locum vbi Troia fuit: & campos cruore madentes leu-
ticos / trasimenos / & mille huiusmodi. Hominum vero manus
& ingenū quę multa ad eam rem conferant / non facile dixerim.
Mitto cætera quę faciliora sunt. Platanos per mare vsq; in in- Attende
fulam Diomedis aduectas areæ condecorandæ gratia. Et a ma Olea Ne
ximis viris positas colūnas / obeliscos / arbores quæ posteri ve- ptuni &
nerentur. Qualis apud arcē Athenis diu stetit olea a Neptūno Mineruę
& Minerua posita. Mitto & multo æuo seruatas & a maiorib⁹ Terebyn
posteritati per man⁹ traditas res. Qualis apud Chebron there- tus.
byntus: quā a principio mūdi ad Iosephi historici tēpora durat Nota quę i
se ferunt. Illud pulcherrime faciet ad rē maiore immodū hone diuerlis
standā: cōmentū quidē elegans atq; perastutū: quā lege phibue locis cū
re / ne quis mas templū Bonę dæ / neue in eodem Dianę ad por- cerimo-
ticum patriciam ingrederetur. Et apud Tanagram / nequa mu- nia & reli
lier lucum: neue item interiora templi Hierusalem penetra- gione co-
ret: tum & nequis nisi sacerdos & sacrificij tātum gratia & fon- lebātur.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

te apud Panthos ablueretur. Ne quis doliolis loco apud cloacam romæ maximã ubi ossa Pompiliij regis sint dispuat. Tum et aliquot sacellis inscribere ne quod scortũ adhibeatur. Sacellum Dianæ in creta nisi pedibus nudis fas erat ingredi. Et ancillam in ædẽ Matutæ admittere nõ licebat. Apud Rhodios tẽplum Oridionis præco. Apud Thenedũ tybicẽ tẽplum Temnij nõ ingrediebatur. Ex Iouis Alfistij tẽplo egredi fas nõ erat nisi prius sacrificassent. Athenis in ædẽ Palladis: et Thebis in ædẽ Veneris hederã inferre nõ licebat. In tẽplo Fannæ vinũ ne licebat quidẽ nominare. Atq; instituere ne porta Ianualis Romæ vnq; clauderẽ nisi quom esset bellũ: ne ve tẽplũ lani aperiretur quom esset pax. Aedemq; Hortæ perpetuo apertam esse volueret. Hæc nos si quid erit vt imitari instituamus/fortasse cõdicet si indictũ sit/ne templa martyrum mulier: et virginũ dearũ viri non ingrediantur. Illud præterea q̃ dignissimũ est modo fiat hoim ingenio quod factum quom legimus min⁹ crederemus: ni per hæc tempora locis nonnullis similia videremus. Sunt q

Bisantio dicat hoim effectum arte: vt Bisantio serpentes neminem læserpentes dant: graculiq; illuc intra moenia nõ puolēt. Et in agro neaponaemineꝝ litano cicadæ nõ audiantur. Auem creta noctuã nõ ferat. Aedẽ ledũt No Achillis in insula Boristene auis nulla infestariť. Romæ forota et alia boario ædem Herculis nec musca intrarit nec canis. Quid illud scitu non q; per hæc tempora venetijs publica censoꝝ tecta nullum genus indigna. muscarum subit. Et apud Tolletum macello publico non plus vnam toto anno videbis muscã/et eam quidẽ insigni albedine notabilem. Talia compluria quæ leguntur lōgum esset psequi. et ea quidẽ arte ne an potius natura suapte fiant/non factis habeo quid referam. Quid tũ? Et qua natura id fiat arte qd aiunt. Ex tumulo regis Bibræ Ponti laurũ extare: a quo si qd decerptum inferatur in nauim/turgia illic nõ cesset donec abiciatur. In fano Veneris apud Paphos in ara non plueret. Apud Troadem circa simulachrum Mineruæ relicta sacrificia nõ putrescere. Ex tumulo Antei si quid erutũ sit imbres e celo sparigi/donec effossa repleantur. Sed sunt qui hæc demũ fieri posse affirmant arte. Iam tum pridẽ obsoleta imaginũ/quas astronomi sibi non ignotos esse profitentur. Ex eo qui Apollonij vitã scripsit memini ad regiam basilicam apud Babylonem magos tecto alligasse alites aureas quattuor: quas illi deorũ linguas

Bibras
rex pōti.

nuncupabant: habuisse quidem vim/ vt animos multitudinis Alites au-
 ad regis amorem conciliarét. Tum et grauis auctor Iosephus rex quat-
 attestatur. Eliazarum se quendam vidisse/ qui Vespasiano spe- tuor ma-
 ctante et filijs anulo ad nares Maniaci adacto/ eū cuestigio li- gicæ.
 beraret: profiteturq; Salomonē instituisse carmina/ quib; egri-
 tudines mitigentur. Et Serapis inquit Eusebius pamphylus
 apud Aegyptios/ quem nos Plutonem dicimus simbola edi-
 dit/ quibus demones expellātur: docuitq; quo pacto demones
 assumpta brutorum figura insultent. Et Seruius solitos refert
 homines certis consecrationibus muniri aduersus fortunæ im-
 petū: ne ve mori quidē nisi illa consecratione exauctorati pos-
 sent. Hæc si ita sunt/ facile adducar vt credam vt credam quod ex Plutar-
 cho legimus. Simulachrum apud Peleneos fuisse/ quod a sa-
 cerdote amotū a templo/ quoquo versus spectasset omnia ter-
 rore et maxima perturbatione conficiebat: quod ve oculi nul-
 li poterant pre timore intueri. Sed dicta hec sint animi gratia.
 Cætera quæ generatim ad aream honestandam faciant: vti est
 ambitus/ circumscriptio/ aggeratio/ complanatio/ stabilitio/ et
 eiusmodi non habeo quid amplius dicam/ nisi vt ea ex primo
 et item ex tertio superioribus libris repetas. Honestissima qui-
 dem erit quæ vt admonuimus siccissima æquabilis consolida-
 taq; sit etiam ad rem cui seruire oporteat aptissima atq; expedi-
 tissima/ egregieq; cōfert/ si erit instrata opere crustaceo: de quo
 mox dicemus cum de pariete tractabimus. Hoc etiam faciet ad
 rem quod monebat. Plato digniorē futurā loci auctoritatem/ Nomen
 si ei nomen splēdidissimū imposueris. Id argumentū placuisse ad rem fa-
 Adriano principi indicio sunt licus/ canopeus/ academia/ tem ciens dis-
 pe/ et clarissima eiusmodi nomina ab se cenaculis villæ tybur- gnitatē af-
 fert.

¶ De partitione repetitio breuiuscula: deq; pariete tecto ac re-
 liqua materia: cōpositione: ordine et mō exornādis. Ca.V.

 Artitio item et si magna ex parte primo libro tracta-
 ta sit: de ea tamen sic breuissime repetemus. In re om-
 ni primarium ornamentum est carere omni indecen-
 tia. Erit igitur decens partitio quæ sit nō interrupta
 non confusa/ non perturbata/ non dissoluta/ non ex male con-
 uenientibus compacta: eritq; membris non nimium multis/
 non nimium minutis/ non nimium vastis/ non nimium disso-

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

nis atq; deformib⁹ non quasi a cætero corpore diuulsis et dissipatis: sed erunt omnia p̄ natura & vtilitate et tractatione reruꝝ agendarū ita diffinita/ita explicata/ordine/numero/amplitudine/collocatione/forma: vt nullā partē totius operis sine aliqua necessitate/sine multa cōmoditate/sine gratissima partium concinnitate effectam intelligamus. Nam cum his quidē si bene conuenerit partitio omnis: illic ornamentorum iucunditas et decor cum recte constabit: tum clarius eluceſcer. Si non cōuenit: nullam p̄culdubio seruare dignitatē poterit. Itaq; totam cōformationem membrorū diductam & perfectā esse oportet ad consensum quendā necessitatis & cōmoditatis: vt non tam adesse has atq; alteras hasce ptes iuuet q̄ istas ipsas istic istocq; ordine situ/adiunctione/collocatione/cōformationeq; ipsa eadem qua sunt positas esse egregie conferat. Circa parietem atq; tectum exornādum pluribus tibi erit locus: vbi rarissima naturæ munerum et artis peritiā & artificis diligentiam ingeniq; vim explices. Quod si forte dabitur facultas vt possis vererē illum

Osyris
duo tem-
pla cōdi-
dit aurea.

Osyrim imitari: quē duo condidisse templa ferunt aurea: vnū cælesti: alterum regio Ioui. Aut vt possis lapide supra hominū opinionē maximo attollere: qualem Semiramis a montib⁹ deuexit Arabiæ. Latū quoq; versus cubitos. xx. longū ad. cl. Aut si tanta dabitur lapidum magnitudo: vt ex eo possis integram aliquam totius operis partē perficere: qualem Aegypto fuisse ferunt ad tēplum Latonæ sacellum/latū fronte cubitos. xl. vnicō et integro exsculptum lapide: alteroq; item vnicō cōtectum lapide. Profecto id quidem operi multum afferet admirationis

Sacellū
vnicō &
integro
lapide fa-
ctum.

eoq; magis si peregrinus difficilq; sit deuectus via: qualem scribit. Herodotus ab elephanto oppido petatum fronte latum cubitos plus. xx. altum. xv. tractum vsq; sui itinere dieruꝝ. xx. Ad rationes etiam ornamentorum egregie pertinebit: si dignus admiratione quis lapis loco erit positus nobili atq; insigni. Apud Chennim insulam in Aegypto sacellum illic nō tam est quidē mirabile q̄ vnicō sit tectum lapide/q̄ parietibus tam altis tatorum cubitorum lapis impositus sit. Afferet etiam ornamentum ipsius lapidis raritas atq; elegantia: puta si erit ex genere

Simula-
chrū tra-
lucidum.

marmoris: quo ædem fortunæ aurea in domo struxisse principem Neronem ferunt: puro/candido/tralucido: vt etiaꝝ nullis ad apertis foribus itus esse lux inclusa videretur. Deniq; istius

modi omnia conferent. Sed qualiacūq; ista quidem sint inepta erunt: ni accuratus in cōponendo seruetur ordo et modus. Singula enim ad numerum redigenda sūt omnia vt paribus paria: dextra sinistris: sūma infimis respondeāt: nihil intermiscendū quod perturbet aut res aut ordines. Omnia ad certos angulos paribus linæis adequanda. Videre quidē licet q̄ interdum ignobilis materia q̄ arte tractata sit plus afferat gratiæ q̄ afferat nobilis alibi confuse aceruata: murum Athenis quem tumultuario factum opere scribit Tucidides: raptis etiam sepulchrorū statuis / quis ea re pulchrum esse affirmabit / q̄ clade statuarum refertus sit? At contra iuuat ex rusticanis veterum ædificijs lapide incerto / minuto / opereq; cōgestitio aceruatos parietes spectare / vbi ordinibus stant æquatis coloribus alternati albo nigroq; distinctis / quoad pro operis tenuitate amplius nihil desideretur. Sed hæc fortassis magis ad eam partē parietis quæ crustatio dicitur q̄ ad perpetuos parietes tollendos pertinet. Cæterum omnes ita distribuētur copiæ: vt nihil inceptum nisi ex artis et consilij destinatione: nihil adaectum nisi ex incepti rationibus: nihil pro absoluto relictum quod ipsum non sit sūma diligentia curaq; elaboratum atq; perfinitum. Sed primarium parietis testiq; ornāmētum præsertim testudinati erit ipsa crustatio / colūnationem semper excipio. Ea quidem erit multiplex: albaria pura: albaria insignita: pictoria / contabulata / sectilis / vitrea / et quæ ex his partibus constet mista.

¶ Quemadmodum maximorum lapidum moles ac pondera facilius moueantur aliorum prius iudicio: et naturali quidem ac philosophico. Capitulum.VI.

E his nobis dicendum quæ sint et quæ fiāt. Sed quoniam maximorū lapidum mouendorum mentio habitata est: locus hic admonet: vt prius referamus quo pacto tantæ moles trahantur: atq; difficilibus locis imponantur. Refert Plutarchus Archimedē apud Syracusas Archimedes. per medium forum traxisse onustam onerariā nauim quasi iumentum loro et manu Mathematicum ingenium. At nos tantum quæ visibus cōmodentur prosequemur: postremo etiam non nihil explicabimus: ex quo docta et acuta ingenia rē hanc

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

haud obscure ex se percipere possint. Ex Plinio sic comperio
Obelisci obeliscum deuectum Thebas a focus fossa ex Nilo pducta/sub
mira quō missis lapidi nauibus plenis laterculo: moxq; exinanitis/vt cō
dam arte uehendi lapidis onus susceptū leuarent. Ex Amiano marcelli
deuecti. no hystorico sic comperio. Cōuectum ex Nilo obeliscum nauī
remigum trecentorum impositū volgijs et tractum a tertio vt
bis lapide porta hostiēsi in circū maximū. In eoq; erigēdo mul-
ta hominū milia laborasse: toto circo referto machinis altissi-
Ctesiphō marū trabium & vastissimorū funiū. Ex Vitruuio legimus Cte-
siphonē patrem & Methagenē filiū columnas & epistilia duxit
se Ephesum a chylindris cōmēto sumpto quo areā veteres cō-
planare iubeant. Affixit enī & firmauit plumbo singulis extre-
mis capitibus lapidū singulos acus ferreos porrectos: qui quis-
dem p axe rotarū extarent: rotasq; hinc atq; hinc axibus istius-
modi adegit: amplitudine tam latas vt ferreis illis ex axibus la-
pides ipsi penderent: inde versatu rotarum motos ac deporta-
Chemini tos. Cheminium ægyptiū ferunt in pyramide astruenda quod
us. esset opus altum stadia plus sex factis aggeribus vastissimos la-
Cleopas. pides apportasse. Cleopam Rasinitē filium scribit Herodotus
in ea pyramide qua astruenda centena milia hominum annos
plures fatigasset/gradus extrinsecus reliquisse: quo vastissimi
lapides breuibus tignis & aptis machinis admouerētur. Tum
& illud mandarūt litteris: alibi lapideos vastissimos trabes ale-
tis columnis fuisse ipositos in modū hunc. In trabis enī mediā
lōgitudinē duos substituerūt transversos thorulos mutuo cō-
tiguos: mox in alterum trabis caput aceruarunt sportulas ple-
nas harena: qua pressione caput alterū quod nudū esset alleua-
retur: & alter thorulus pōdere imunis relinqueretur translati-
subinde sportulis/inq; alterum iam sublatū caput alternatim
coaceruatis/& thorulis subinde altioribus ea parte substitutis
qua imissio apertior pateret: assecuti sunt vt sensim lapis quasi
sua sponte cōscenderet. Hęc breuissime collecta ab ipsis auctori-
bus plixius discēda linquimus. Ceterum pro operis instituto
pauca quę ad rem faciāt succincte repetēda sunt: nō hic insisto:
vt illa explicem pōderi naturā inesse vt cōtinuo premat: obsti-
nate querat inferiora: attolli totis virib⁹ repugnet: nisi cedat
loco/nisi vt victor. aut maiori pōdere puincēte/ aut cōtraria vi
pōtēte: neq; mot⁹ esse varios repeto: a cētro i cētrū/circa cētrū

et veli alia/trahi alia/impelli alia et eiusmodi: de hisce disquisi-
tionibus alibi plixius. Hoc stet apud nos: pōdera nūq̄ facili⁹
moueri q̄ quom descendant: sponte enim mouētur. Nunq̄ dif-
ficili⁹ q̄ vbi conscendant: natura enī repugnat. Tertiū vero quē
dam atq; inter hos mediū esse motum: et fortasse qui vtriusq; horū naturā sapiat: qui quidē neq; suapte mouetur: neq; obseq
repugnet: vti quom plano et minime impedito trahitur vado.
Cæteros omnes motus quo huic vel huic pximiores sunt/ eo
aut faciliores aut difficiliores esse. Quo aut pacto imania pondera moueri possint/ ipsa rerū natura multa ex parte mōstrasse
visa est. Nāq; videre quidē licet quæ stantem in colūnam impo- uendarū
nantur pondere facili appulsu perturbari: et cu; ad casū moue-
ri ceperint nulla vi admodum contineri posse. Tum & spectare rationes.
quidem licet colūnas ipsas teretes/ et orbis rotarū/ et volubilia
facile moueri: ægre consistere si rotentur: eadem si instituas tra-
here/ ita vt non rotentur/ non facile persequi. Tum et in prom-
ptu est maxima pondera nauū leui appulsu stagnātes p aquas
moueri si trahendo perseueres. Si vero arietes eas ne maximo
quidem subito quo velis ic̄tu moueri: et contra ic̄tu repentino
concitatoq; impulsu quædam moueri. quæ alioquin non sine
maxima ponderum vi dimouerentur. Supra glacie quoq; gra-
uia haud qua; repugnanter trahentē sequi. Prælongo item q̄
pendeant fune alligata aliquot quidē spariū esse ad motū prō-
pta perspicimus. Istorū rationes aduertisse atq; imitasse confe-
ret: nos ea succincte transigamus. Carina ponderis omnino so-
lida et coæquabilis sit necesse est: ea quo erit latior: eo min⁹ ob-
teret substrata vada: quo erit gratilior/ eo expeditior: sed sulca-
bit vada et obuorabitur. Ad carinam ponderis si aderūt angu-
li: vtetur quasi vnguibus ad vada carpenda atq; renitendum
Vada si erunt lubrica/ subsolidata/ æqualia/ cōstantia/ nusquaz
cadentia/ nusq̄ sese attollentia/ nusq̄ obfudentia quod interpel-
let: illud proculdubio non habebit pondus quod cōtra certet/
aut obsequi recuset/ præter vnū id quod ipsum pondus natura
sui quietis amantissimū sit: et perinde pigrū et morosū. Istis si-
milia fortassis intuens. Archimedes et rerū earum quas recen- Archime-
suimus vim alius repetens adduci visus est vt diceret, Si tātā dis dictū.
molis daretur basis: profecto se mundū posse puertere. In cari-
na vadoq; parādo q̄ istic quærimus p̄comode allequemur. Tra

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

bes enī insternent̄ p ponderis vastitate numero atq; crassitudo
ne et robore frequentes firmi coæquales nusquā scabri nusq; in
cturis interrupti iter carinā atq; vadū mediū quippiā esse opor
tet: quo id iter lubricū reddatur. Lubricant sapone aut sepo aut
Lubrican
di genera amurca/aut madente fortassis lotura cretæ. Est & aliud lubricā
di gen^o quod sit chilidris in trāsversā substitutis. Hic si erūt nu
mero cōplures/difficile ad lineas eq distantes atq; distinationes
p itinere agendo directos coaptabuntur: quod oīno necesse est
fieri ne pturbent atq; subradant: pōduscq; in alterā partē vehāt:
sed vna p̄spiratione in officio subsequant̄. Si erūt numero pau
ciores: illic quidē aut sub pondere deficientes fatiscunt: ac resolu
ti remorabūtur: aut qua vna linea substratā vadi supficiē: qua
ve altera item vna linea superimpositā pōderis carinā attingūt
quasi acie penetrando infigentur/atq; hærebunt chilindri cor
pus coæqualib^o circulis cōpluribus altero alteris cōgestis. Con
stat & circulū apud mathematicos asseritur rectā nō posse lineā
pūcto plus vno attingere. Hinc nos chilindri acie appellam^o li
neā/quā vnicā pondus ex clylindro p̄emat. Istis p̄uidebit̄ ma
terię dēsitatē/ & lineæ notatione ad normā atq; directione.

De trocleis: vestibus: rotulis: rotis et earum partibus magni
tudine formis et figuris aptioribus. Capitulum. VII.

SEd quom̄ præter hæc etiā sūt quæ vsu cōprobentur.
Rotæ/trocleæ/coclea/atq; vectes: de his accurati^o tra
ctandū est. Sūt enī rotæ volgulis multa ex pte simi
les. Semp enī vnicū in punctū p̄emūt ex ppendicu
lari. Sed hoc interest q; rotuli expeditiores sūt: rotæ axium in
terfrictione tardantur. Rotæ ptes sūt tris: ambiēs extrem^o am
plissimus limbus circuli: mediū axis: & circulus is in quo axis
inducat̄ quasi in armilla. Id alijs fortassis polū appellarent/nos
q; in alijs machinis stet/in alijs vero moueat: si ita licet: axeclā
nuncupabimus. Rota si axe voluetur crasso: durius p̄labetur:
si tenui/pondera nōn tolerabit. Rotarū extrem^o ambitus si bre
uis: quod de rotulis dixim^o infigif vado: si latus vacillat in al
terutras partes. Et si diuertendū forte i dexterā aut sinistra est:
egre obtemperāt. Axecla si plus satis aperta est rodendo exitat
si numium arcta fit cōtūmax. Mediū inter axem et axeclā lubri
cum esse oportet. Nam horū alter pro vado: alter pro carina pō
Rotulus. deris est. Rotuliet rotæ ex vmo illice. Axes aquifolio & corno

Rota.

Axecla.

Rotulus.

aut potius ferro Axecla omniū optima ex ære stagni parte ex
 tertia immista. Cicleolæ puſillæ ſunt rotæ. Vectis radios rota Cicleolæ.
 rû ſequitur. Sed iſtiuſmodi omnia qualiacūq; ſint: ſiue ſint in-
 genter rotæ: quas immiſſi homines calcando inuertât: ſiue ſint
 erganæ aut coclæ: in quibus vectis i primis valet: aut cicleolæ
 et quæ vis generis eiufdem: omnium eſt quidem ratio ex prin-
 cipijs ducta libræ. Mercurium ferunt vel maxime ob hanc rem
 diuinū habitum/ q; nullo ſigno manus: ſed ſolis verbis quæ di-
 ceret ita diceret vt plane intelligeretur. Id ego ſi verear poſſe af-
 ſequi/ tamen proviribus conabimur. Nā inſtitui nō vt mathe-
 mathicus ſed veluti faber de his rebus loqui: non plus q̄ quod
 pretereundum non ſit. Eſto ſit inter manus diſcēdæ rei gratia
 iaculum: in eo tris locos velim conſideres/ quos puncta nuncu-
 po. Duo extrema capita ferrum atq; pynnulas: tertium eſt me-
 dium amētum. Quæ vero ſpatia inter puncta hæc ſint ab amē-
 to ad capita radios nuncupo. Non diſputo quid ita ſit/ ſed ipſa
 res patebit experimento. Nāq; ſi erit quidem amentum tælo ſi-
 tum medio/ et æqualia pynnulis pōdera reſpondeant ferro: ſta-
 bunt ſane alterutra iaculi capita mutuo renitētia & collibrata.
 Sin erit fortassis ferratū caput grauius peruincetur pynnulæ
 Erit tamen in iaculo certus locus grauiori capiti propinquior:
 quo ſi amentum reduxeris/ ſeſe pondera ilico æquilabrabunt.
 Is erit punctus ille/ a quo maior hic radius tantū exuperat mi-
 norem q̄tum minus hoc pondus ab maiore exuperatur. Com-
 pertum enim fecere qui iſta queritarunt radios non pares pon-
 deribus: nō paribus æquari modo numeri partiū qui ex radio
 atq; ex pondere vna collecti ſunt in dextra contrarijs talibus i
 finiſtram numeris reſpondeāt. Nā ſi erit ferrum tria pynnulæ
 duo ab amēto ad ferrum radius duo ſit oportet: & radius alter
 ad pynnulas tria. Ex quo cū hic numer⁹ quinq; alteris quinq;
 par reſpondebit: æquatis radiorum et ponderum rationibus
 quieſcent æqui librati et compares: ſi non reſpondebunt nume-
 ri peruincunt: in quo excedent. Illud non prætereo/ ab eodem
 amento ſi pares protendentur radij pares dum capita mouebū-
 tur aere circulos ſignabunt. Si vero impares quoq; et impares
 deſcribent circulos circulis contineri rotas diximus: monſtra-
 tum idcirco eſt ſi vno eodēq; motu duæ contiguæ vnicū affixæ
 in axem rotæ moueantur: ita vt mota vna altera non quieſcat:

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

De tro-
cleis.

et quiescente vna altera nō moueat ex radiorū in vtriusq; longi-
tudine quę nā in vnaquaq; sit vis intelligemus. Radij longitu-
dinem notasse oportet a medio intimi axis puncto. Hęc si satis
intelligūtur om̄is, quā querim⁹ ratio hm̄ōi machinarū in aper-
to est maxime rotarū & vectis. In trocleis paululū est amplius
quā consideremus. Nā & traductus per trocleā funis & orbiculi
ipsi in troclea p vado sunt: in quo mediū quidē sit motus / quē
esse intra difficillimū atq; facillimū dixim⁹: q; neq; ascēdat neq;
descēdat: sed in suū centrū equate obinstet. Atqui vt intelligas
quid sit in re: sumito tibi statuā pōdo. M. Hęc si ex arboris trū-
co fune illaqueata pēdebit / certū est / simplicē funē istunc mille
integra sustinere. Adnectito ad statuam trocleā: & per eā tradu-
cito funē quo pendeat statua: et reducito ad trūcum / vt itera-
to pēdeat: prōptū est statuę pōdus duplicato pēdere fune: atq;
trocleā per equilibra mediū interstrigi. Prosequere addito etiā
trunco alterā trocleā & per eā quoq; traducito ipsum funē: que-
ro a te quota erit pōderis portio: quā reducta in altum & mox
traducta pars funis sustinebit: quingēta inquires. nō tu exinde
intelligis secūde huic trocleę dari pondus non posse maius ab
fune ipso q̄ quā habeat. Habebit ergo. V. non longius p̄grediar.
Hucusq; satis mōstratum puto diuidi pōdus trocleis: exindeq;
maiora moueri pōdera minore. Quot enī erunt istiusmodi cō-
duplications: tot erūt ponderis dispartitiones: ex quo illud se-
quit / vt quo plures adhibeātur orbiculi: eo pondus quasi con-
cisum / & in partes disgregatum cōmodius tractetur.

De troclea & eius anulis / de pōderib⁹ fune trahendis / vecte
pellēdis / rota vehēdis / vel seorsum vno dūtaxat horū modorū
vel pluribus simul. arte / experiētia / & exēplo sensim ramentū
tum atq; mature aggrediendo.

Caput. VIII.

Coclea.

Incipimus de rota / & troclea / & vecte. Nunc velim intel-
ligas cocleam cōstare anulis: qui quidem in se pōdus
sustinendū suscipiant. Hi anuli si essent integri & nō
ita cęsi / vt finis vni⁹ alterius principio iungeret / pro-
culdubio motū in eis pōdus neq; ascēderet / neq; descēderet: sed
equabili vado per cycli ambitū traheret. Cogitur igit vi vectis
pōdus per anuli obliquitates labi. Rursus si essent hi quidem
anuli ambitu perpusilli: & cętro finitimi nimis: vecte breuiore
pōdus / & virib⁹ leuiorib⁹ moueretur. Hic nō reticebo quid me

dicturum non putauit. Tu si rem ita parabis / vt ponderiscarina
 quoad id manus et fabri ars possit assequi / sit non amplior pun-
 cto. et stabili in vado / ita moueatur: vt motu suo lineas i vado
 efficiat nullas. Hoc testor Archimedis nauim mouebis et istius
 modi que voles consequeris. Sed de his alibi. Harum rez quas
 recensuimus singulae per se ad pondus mouendu validissimae
 sunt. Quod si vna omnes iungentur in vnu mirifice valebunt.
 Apud Germanos passim offendes ludibunda in glacie iuuetu-
 tem focculo ferreo gracili et subterleuigato inixam facto ipul-
 su leui teste lubricitate superlabi tanta motus velocitate: vt ne
 vinci quidem se a praepete alite patiaf. Sed quom pondera aut
 trahantur / aut pellantur / aut vehantur: fortassis erit vt sic possi-
 mus diffinire. Pondera quidem trahi fune: pelli vecte: vehi ro-
 tis: et eiusmodi. Quo autē pacto his vna omnibus possum? vti
 in promptu est. Sed in istiusmodi omnibus adesse oportet con-
 stans et obfirmatissimū aliquid: quo imoto caetera moueant.
 Id si trahetur pondus: adsit oportet maius aliud aliquod pon-
 dus: clauū ferreū tricubitum validū infigito funditus in soluz
 densatum / aut trāuersis truncis obfirmatum ad extremū clauī
 caput / quod ab solo emineat / vincla aduoluito trallearū atq; er-
 ganae. Si autē erit solum harenosū pfermto trabes praelōgos
 integros: in quibus vada coaptētur: et capitibus vincla ad cla-
 uum alligato. Dicam quod imperiti nō assentiantur: ni totā rē
 intellexerint: duo simul cōmodius trahentur per planū ponde-
 ra q̄ solum vnu. Id fiet sic moto primo pōdere vsq; ad extremū
 substrati vadi caput impediā: id cuneolis quoad praefirmatum
 h̄reat: et machinam quā fm pondus trahēdum sit: huic ita cō-
 pedito accingam: fiet vt eodem vado per pōdus sed mobile ab
 altero pari sed refirmato peruicatur. Si in altum trahendū erit
 pondus / cōmodissime vtemur trabe vnico aut malo nauis mi-
 nime imbecillo. Hunc si erigemus / calcē firmabim? ad clauum:
 aut stabile aliud quiduis. Extremo capiti funes alligabuntur /
 ne minus tres: vnus in dextrā / alius in sinistram / tertius per tra-
 bis longitudinē obtēdetur in pductū. Inde spatium aliquod ab
 calce mali trocleae ergana ve firmabitur in solo: et per eas distē-
 tus is funis trahetur: trahentē seq̄tur sese capite attollēs malus
 eum nos funibus illis geminis capiti alligatis hinc atq; hic qua-

Duo pon-
 dera per
 planū si-
 mul trahi

Leonis Baptiste Alber. Dere ædificatoria.

si loris moderabimur: vt quoad velimus stet: et in partem qua opus sit pendeat ad onus ponendū. Laterales isti hinc atq; hinc funes si alia maiora nō aderunt pondera quibus cōmodentur hunc in modū firmabūtur. Effodietur in pfundū fossa quadrata: truncus in medio fundo sternetur: huic vincla adnectentur vt ab solo emineāt fursū. In trūcum transuersi superinsternentur plutei: mox cōplebitur fossa terra & densabitur. Tum si ma defeceris fiet grauior: cætera omnia expedientur vti in planorū vadis diximus. Ad caput enim trabis et ipsū ad pōdus tralleæ adigentur: et propter pedē ergana firmabitur: aut quid vis eius modi in quo vis vectis insit. In hisce omnibus ad vsū operis seruanda hæc sunt / vt vastissimis ponderibus mouēdis media istiusmodi adhibeantur nō minuta aut inualida longitudo in fune / inq; radio / inq; omni quo ad mouendū vtamur medio qd imbecillitatē sapit. Nam est quidē lōgitudo natura sui coniuicta gracilitati: et contra ex breuitate crassitudo redditur. Si erūt funes tenues conduplicentur cicleolis. Si vastiores sint / quoq; et cicleole grandes subigātur: ne minuti circuli acumine funis interfecētur: axes immittantur ferrei crassi / vt sint ex sue cicleolæ semidiametro ne minus parte sexta: ne plus ex totius diame

Funisma
defactus
cicleolis
mouēdis
aptæ.

tri parte octaua. Funis madefactus est ab incēdio tutior: quod quidem frictione et motu fiat. Est etiā cicleolis voluēdis paratior. Adde q; et minus absoluitur. Aceto vtili⁹ madefit q; aqua: et maritima q; albula: dulci madefactus aq; feruenti in sole ocif sine marcescit. Conuolutiones in funibus tutiores q; innodatio. In omnibus cauendum ne funis funem secet. Regula ferrea vtebātur veteres cui primarias annodationes funiū et trallearum cōmēdarent / ponderi præsertim lapideo præhendēdo forcipe ferreo vtebātur forma forcipis ex littera. X. erat ducta digytis infimis intro versus aduncis: quibus pondus quasi cæcer mordicus instringeret. Suprema duo capita erāt armillata: p eas armillas funis traduct⁹ et reuinctus tractu sui forcipē astrigebat. Vidimus lapidibus vastis præsertim colōnarum media in superficie alioquī dolata atq; expolita reliētos vmbiliculos pminentes quasi ansas: quibus funium illaqueamenta detinebantur / ne subexfluere: vtunturq; præsertim ad coronas impleolis. Sic enī appello quæ fiant sic: incauatur formula in lapide ad crumenæ vacuæ similitudinē p lapidis vastitate palmos

ore arctiore: fundo introrsus latiore: vidimus impleolas p̄fūdas pedem: hanc cōplent ferreis cuneolis: quorū duo hinc atq; hinc collaterales lineamento ad .D. litteræ similitudinē finiuntur. Hic ad spatia intus cōplenda laterib⁹ impleolæ subingerentur. Medius vero cuneus quod inter vtrūq; vacui est postrem⁹ complet: singulorū cuneorū auriculæ extāt ex formula. Per auricularū foramina inuehitur digitus ferreus: et adiungitur ansa valida: cui funis ductari⁹ illaqueatus. Nos colūnas atq; portarum labra & huiusmodi quæ stantia sinenda sunt in hūc modum illaqueauimus. Fecimus ferreū aut ligneū ergasculum p̄ ponderis vastitate bene firmū: quo colūnam apto sui loco præhensā incinximus: cuneisq; gracilibus et oblongis leui malleo instruximus et affirmauimus. Demū vti aiunt brachas ex funibus ergasculo adegimus hoc pacto: neq; impleolæ vulnerib⁹ lapidem: neq; angulares lapidis acies cincturis rudentū lesim⁹ Adde q; genus hoc ligandi omnīū expeditissimū aptissimū & fidissimum est. Multa quæ ad istos vsus pertineant plixius alibi explicabuntur. Sed hic machinas tantum interpretari oportet. **Machinæ esse veluti animantia manibus admodū validissima: et dimo: quid. uere pondus nō alijs fere modis: q̄ id nos ipsi moueamus. Ea de re quas intentiones mēbrorum neruorūq; amittendo/pellēdo/trahendo/transferendo adhibeamus: tales machinis imitari necesse est. Vnū admoneo: vastissima vticūq; mouere institueris pōdera conferet sensim/cautim/mature/aggredi rem obvarios/incertos/irrecuperabiles casus et pericula/que istiusmodi negotio præter opinionem etiam expertissimis solent euenire. Neq; enim tāta sequetur laus et ingenij approbatio/si successerit quod tuo fretus consilio aggressus sis: q̄ redundabit detestatio et odium temeritatis/vbi male successerit. De his hactenus. Nunc redeo ad crustationes.**

CIn crustandis parietibus harenationū tunicæ tres adminus. Earū officia & materia. Inductarū et adactarū crustationū species Calx parāda: pictorię crustatiōis inuentū nouū. Ca. IX.

OMnibus crustationibus adegisse oportet harenationū tunicas ne minus tres. Prime officiū est parietis superficie præhensare arctissime/et reliquas superadditas harenationes ad parietē continere. Extreme officiū est expolitionū colorū/lineamētorūq; venustates exprome

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

Harena-
tio.

re. Mediarum officium est: vtrisque vitia emendare atque prohibere
Vitia hæc sunt. Nam si erunt vltimæ quidē et sup̄mæ acres vt
sic loquar mordicaces parietū quales esse quidē p̄mas oportet/
acrimonia sui crebris rimulis interfūdentur exsiccādo. Sin aut̄
erunt primæ illæ molliores: quales esse vltimas oportet: nō cō
præhensabunt tenaci morfu parietē: sed desciscent. Quo plures
erunt harenationes: eo illustrius leuigabitur: et cōtra vetusta-
tem solidiores perseuerabunt. Vidim⁹ apud antiquos qui vsq;
nonā superaddiderint harenationē. Harū primas omnino esse
oportet asperrimas ex harena fossili et testa non valde tūsa sed
glandulosa ad crassitudinē digytorum/interdū vsq; palmum.
Medijs tunicis harena fluuiatilis cōmodior/ q; min⁹ findatur.
Hæc item esse asperas oportet. Nā leuigatis superaddita non
adherent. Vltima omnium erit nitidissima marmorata: hoc est
cui pro harena sit tunsus lapis candidissimus. Hanc vltimam
partem crassā ponere semidigitū fat est. Aegre enim siccat si
crassior adiungitur. Vidimus qui parsimonie gratia extremam
cutim cortio calciamentorū non crassiorē superextenderit. Me-
diæ harenationes prout his aut illis proximiores sūt deinceps
moderabuntur. Venæ quædam alabastro tralucido perfimiles
lapideis montibus inueniuntur: quæ neq; marmor neq; gypsu/
sed inter vtrūq; sunt natura sui admodū friabiles. Is lapis tūsus
et pro harena mistus splendentes marmorei candoris scintilla
las mirifice referet. Visuntur passim crustationū continendarū
gratia clauī parietibus affixi: ætas docuit æneos præstare. Per-
placet qui clauiculorū loco inter iuncturas ordinū per parietē
factis minutis foraminibus extantes glebusculas filiceas con-
fixere malleolo nimirū ligneo. Murus quidē quo erit recetior/
quo ve asperior/ eo harenationes densius cōtinebit. Ergo si in-
ter astruendū et dum viret opus primam quāuis tenuem hare-
nationem induxeris captus præstabit superinducēdis tenaces
et indelebiles: post austros p̄modissime omne crustationis op⁹
inducetur: per boream et frigora et æstum aeris inducta/ prefer-
tim cutis vltima repente in scabrescet. Porro crustationum aliæ
inductæ alię adactę. Inducit̄ autem gypsu aut caxl. Sed gypsu
non nisi siccissimo est in loco vtile. Crustationib⁹ quibusuis ex
vetere pariete suffusa inimica est humiditas. Adigitur et lapis
nū spēs. et vitrum et huiusmodi. Inductarū crustationū hæc sūt species:

Clauī in
parietib⁹
affixi.

Crustatio
nū spēs.

albaria/pura/insignita/pictoria. Adactarum autē hæ: obtabu-
 lata/circūexecta/tessellulata. ¶ De inductis prius Calx sic para Calx quo
 bitur exuberatim et pura aqua operto in lacu diu macerabitur modo pa
 Inde ferro nō secus atq; ligna dolētur ascia bitur. Macerata sic randa.
 gnum erit/vbi inter ascia dūm calculi ferrum non offenderint:
 tertium ante mēsem nō satis etiam maturam putāt: lentam &
 valde glutinosam esse oportet quā probet. Nā si ferrū exierit
 siccum indicio erit euanidam esse & siticulosam. Cū harenā aut
 quid tūsum imiscueris diu & vehemēter atq; iterū diu subagita
 to: etiā rursus subuersato quoad quasi spumescat. Eam veteres
 qua vltimā cutim inducturi erant mortario cōpinsabant: tem-
 perabātq; ipsam hanc misturā vt ferrum nō detineret dū indu-
 ceretur. In iam inductā subarescentē atq; adhuc subuirētem al-
 tera inducet: curabiturq; vt tenore vno simul omnes cutes inare
 scant: leuib⁹ planatorijs & bacillis verberatas crustationes dū
 virent densant. Vltima cūtis in puro albario diligenter perfri-
 cata splēdorem dabit speculi: eādemq; factā penit⁹ siccā si vnxe
 ris cara & mastice modicoq; oleo vna colliquefactis: & sic vn-
 ctum parietē carbone ignito ex pelui concalefeceris vt vnguen-
 ta combibat: vincet marmora nitore. Nos experti sum⁹ crustas
 eiusmodi rimis euadere imunes / si inter inducendū illico appa-
 rentes fixuras manipulis virgularū ibisci / spartive crudi casti-
 gaueris. Qz si per caniculā / aut loco estuoso inductur⁹ sis / tun-
 dito et minutissime cōcidito rudētes vetustos / & pulti cōmisce-
 to. Tum & leuigabitur quidē bellissime / si sapone albo tepento
 aqua soluto modice inter leuigandū superasperferis multa in-
 unctura expallefcit. Signa figillis expeditissime affigenē. Sigil-
 la ex sculpturis hauriētur gypso madente superinfuso. Ea quī-
 dem cū aruerint quo diximus vnguēto peruncta cutē marmo-
 ris imitabūtur. Signorū istiusmodi duo sunt genera. Vnū pro Signorū
 minens. Aliud castigatū & rerūsum. Recto in pariete non incō- duo gna.
 mode asciscētur prominētia. Cœlo autē testudinū rerūsum ma-
 gis cōuenient. Nam pminētia si pēdeāt / pōdere sui facile de-
 stituūtur: incolisq; periculo sunt casu. Recte admonent vbi pul-
 uis multus futur⁹ sit / cœlatas coronas & pminētes nō adhibe-
 as / sed planas & castigatas: quo aptius absterganē. Pictorię cru Crustati-
 stationes alię in vdo: alię in ficco. Vdis color oīs natiuus ex la ones pi-
 pide / terra mineris et eiusmodi sumpt⁹ cōueniet. Fucatus autē ctorię.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

omnis color et omnis presertim qui in igne positus mutetur / siccissimi desiderat: calcemq; / lunamq; & austrum odit. Nouum inuentum oleo linaceo colores quos velis inducere contra omnes aeris & cœli iniurias æternos: modo siccus & minime vliginosus sit paries vbi inducat: tamen si comperio pictores antiquos pingendis puppibus nauium vsos liquenti cœra p glutino. Tum & vidimus in veterum operibus inductos parieti colores gemmarum / si satis rem teneo / cœra aut fortassis albo bitumine ad tantam duritiem redactos vetustate / vt ne igne quidem ne item aqua dissolui possint esse id vitrum assum dicas. Vidimus & q lacteo calcis flore colores maxime vitreos parieti dum virebat / adglutinarunt. Hec de his.

C Adactem crustationes obtabulatę subtilius desecandi / lenigandi / & parietibus affigendi marmoris industria: pulvis coloribus varijs insciendę modus haud illepidus. Caput. X.

Crustationes adactem. Secandi marmoris ratio.

Actem autę crustationes obtabulatę quauis aut purę quidę sint aut cœlate / amborum tamen vna est ratio. Mirum dictu quātū diligentię veteres secandis tabulis marmoreis atq; illustrandis adhibuerint. Vidi equidem tabulas marmoreas cubitos longas plus quattuor: latas duos: crassas vix semidigitum: & iunctas lineavndosa: quo magis spectantes fallerēt. Exsecandis marmoribus veteres harenam ethyopicam in primis pbase scribit Plinius: indicam proxime accedere: sed molliorę esse egyptiam: itidę prestare nostris. Ex quodam tamen adriatici maris vado repertam ferunt / quaveteres vterētur. Nos ex littoribus puteolanis harenam colligimus huic operi non in postremis vtilem. Ex quouis torrente angulosa harena sumpta vtilis est: sed quo crassior quidem est: eo laxioribus segmentis terit / & acrius rodit. Quo autem leuius delimit: eo politurę proximior est. Expolitio ab extremis limis incipit: delimit in id quod potius lingit quę rodit. Thebaica fricandis & poliendis marmoribus probatur. Laudant et cotes: smirillam appellat lapidę: cuius farina nihil prestabilius. Et pumex postremis delinimentis perutilis est. Stagni perusti spuma / vstaq; cerusa / & tripolea in primis creta & generis eiusdę quouis modo in minutissima corpuscula athomis pusilliora eadęq; mordentia conerantur vtillima sunt. Tabulis continendis si erunt ille quidem crasse clauiculi aut marmoris pminetes captus adinterfigatur parietis: subinde nude tabule applicent. Sin autem erunt

Smirill.
Pumex.
Stagni
spuma.
Cerusa.
Tripolea
creta.

tenuiores post secundas harenationes calcis loco cera/pix/ resina/mastix/et gummarum omnis numerus confuse colliquefacto adhibeat: sensumque calefiat tabula: ne repentina ignis molestia crepet. Ponendis tabulis laus erit: si ex earum expaginatione ac serie aspectus cocinnitas referet. Macule enim maculis & colores coloribus/ & talia talibus coaptanda sunt: ut alter alteri mutuo prestet gratiam. Veterum perplacet astutia: qui quidem proximiora oculo nitidissima expolita reddebant. In his autem que distantes et in altum erant future parcebant labori. Quin & locis aliquibus ne Tessellus leuigatas quidem apponebant: quod eo vix curiosissimi recognoscere lata mares in spectaturi essent. Cicum exsecta & tessellulata in hoc conueniens mora. niunt: quod in vtrisque picturam imitamur varijs lapidum/vitri/con Item Circharumve coloribus apta quadam explicacione compactis. Conchas cum exsecta margaritarum secare & imiscere crustationibus primum instituisse Conchæ Neronem ferunt. In hoc differunt quod in circumexectis que maiuscu margaritas possumus tabellarum partes adhibemus. In tessellulatis quatarum crustata minutalia fabis non maiora immittuntur: quo enim intra stationis minutiora sunt: eo splendoris scintillas diffusius referunt. Tessellularam superficiibus varias in partes accepta lumina reijcientibus differunt quod illis affigendis comodior gummarum pulvis est: his vero tessellulatis vitilior est calx: cui tyburtini lapidis farina tritissima imista sit. Sunt qui operi tessellulato calcem iterum atque iterum allutari aqua feruenti iubeant: quo salis ardoribus exuta mollior & letior sit. Rota video circumexectorum operum præduros lapillos fuisse delimitatos in tessellulatis. Aurum vitro appingitur calce plumbi qua nullum sit fluidius vitrum. Quæ de crustationibus diximus omnia ferme ad opus pavementi/ de quo dicturos polliciti sumus faciunt: præter id quod neque pictoreas/ neque adeo insignitas crustationes recipiunt: nisi forte per pictorijs illud veniat quod pulvere varijs coloribus inficere possumus: & spacijs circumieptis limitibus marmoreis ad picturæ imitationem fundere. Inficitur rubrica vsta testa silice & ferri fece et huiusmodi pavementis crustatis cum sicuerint opus dispumabit. Id fit sic. Siliceus lapis aut potius plumbum pondo quinq; supplanata superficie funiculis horsum istorum trahit/ retrahitque per pavementum sparsa harena asperima atque aqua quoad radedo bellissime leuiget. Non leuigabit nisi tessellularum anguli & lineæ sint conformes. Quod inductum sit oleo præsertim linaceo profusum vitream acquirit cutim. Amurca per

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

fundere comodissimū: tum et aqua in qua extincta sit calx vehementer conferet si iterū atq; iterū asperferis. In his omnibus quæ recensuimus vitabitur eiusdem coloris & formæ nimum crebra & vno in loco plus satis conferta et perturbate compūsta copia vitabitur et coniūctionū hiatus: omnia ad vnguē cōponentur atq; delicabuntur: vt cuncte partes operis æqualiter sese absolutas præbeant.

¶ De testi cōtignationibus: testudinationib⁹ & subdiualibus crustationibus: & siue ex cedro ære: plūboue tabulæ fiāt seu vitreatæ sint tegulæ qualiter et quid comodius. Capi. XI.

Porticus
Agrippæ.

Abet & tectum suas cōtignationū / testudinationū & subdiualiu crustationū delicias atq; venustates. Exstant in hanc vsq; diē ad porticū Agrippæ cōtignationes æneis trabibus pedū quadraginta: op⁹ in quo ne

Salauces
rex Col-
chorum.
Catulus.
Pantheō
Honoriz
us pont.
max.

scias impensā ne magis an artificis ingenium mirere. Cedro tectum ephesiae Dianæ annos stetit permultos alibi retulimus

Salaucem colchorū regē habuisse victo Sosostre ægyptiorum rege trabes aureas et argenteas meminit Plinius. Tum & visū

limarū fuisse referunt amplissimas sūmo nitore cādētes: vt a lō ge id tectū intuentibus niueus esse videatur mons. Catul⁹ pri-

m⁹ tegulas romæ æneas Capitolij inaurauit. Subiē Pātheon romæ æreis opertū squamis inauratis fuisse cōperio. Et Hono-

riū Pont. maximum euz / cuius tēpestare Maometes nouam Aegyptijs Lybiæq; religionē et sacra instituit / basilicā petri ta-

bulis totam operuisse æneis. Germania tegulis vitreatis nitet. Plumbo passim vtimur: opus quidē ad diuturnitatē aptū: atq;

in primis ad gratiā: neq; impēsa nō moderatū est: sed in eo hæc sunt incōmoda. Nā si cementitio applicabitur operi, illic qd nō

subrespiret, sed succēsis quib⁹ incūbat lapillis plus satis æstiuas feruore solis colliquescit. Faciat hoc ad rē, quod experiri licet.

Plumbeum vas igne non liquabitur: si plenū sit aqua: in ieiō calculum: ilico colliquesciet cōtractu / ac perforabitur. Accedit q;

istic vbi nō habeat crebros & admodū firmos captus: quib⁹ la-

minæ cōtineantur: facile ventis abstergitur. Accedit etiā q; breui salibus calcis vitiatur atq; exeditur: vt materiæ nimum tutius cōmittatur: ni forte ignes metuas. Sed illic quaq; incōmodo sūt clauī p̄sertim ferrei: q; sole vehementius q̄ calculi ipsi in-

feruescāt: & rubigine circūrodant. Anfas et acus idcirco testudi natis oportet plūbeos: quibus lamīæ tegulæ candenti ferro asolidentur. Oportet & opus subinstratū reddere leui oblinimēto ex cinere salictarū loto admīsta creta albenti. Clavi ex ere minus cōferuescūt: sedūtq; minus erugine. Plumbū stercore allitum vitiat. Idcirco puidendū/ne stationes habeant/ quibus sese apte recipiant aduolātes: aut densior illic materia substituēda est: vbi sterco cadens accumulatur. In sūmo ad templū Salomonis refert Eusebius catenas extenderāt: quibus vasa pēderent ænea. cccc. quorū sonitu alites fugarēt. In testis quoq; ornantur fastigia et stillicidiō: labra & anguli. Apponūtur enim pilæ/ flores/ statuae/ bigæ/ et eiusmodi de quib; mēbratim dicemus suo loco. Nunc quod quidē totū gen; istiusmodi ornamētōrū cōplectat amplius nihil occurrit: nisi vt aptis locis quæq; operi cōdicant apponantur. Aptionū ornamenta plurimū operi afferunt iucunditatis atq; dignitatis.

De apertionū ornamentis/ difficultatibus/ affictō ossib; & colūnis erigendis ope affictō adherente & soluto. Capi. XII.

Sed habet difficultates et graues et multas: quib; nō nisi magna artificis diligētia & graui ipensa puidetur. Lapidib; enī indiget vastis/ integris/ parib; elegantib; raris: q̄ oīa neq; facile inueniuntur/ neq; tractantur/ dirigunt/ dolātur/ cōponunt penit; ad arbitrium. Negasse architectos aiebat Cicero colūnas posse ad perpendiculū statui: quod ipsū cū firmitatis causa tū etiā venustatis gratia in apertionibus omnino necesse est. Sūt et alia incōmoda: sed oib; quoad ingenīū valebit puidēbim;. Apertio natura sui puia est sed interdū paries parietī q̄si pellis vesti affulcīt: quoddāq; fingitur apertionis gen; nō parū: sed pclusū obiecto pariete: quod quidē nō inepte ea re affictū nūcupabim;. Hoc gen; ornamētī vtī et cætera pleraq; oīa ornamenta corroborādī operis et minuen de impensæ grā a fabris tignarijs primo inuentū est. Id lapicidē imitatī egregiā operib; venustatē attulere. Quiduis horū pulchrius erit/ si habebit ossa itēgra vnico ex lapide. Proximū erit cum ita cūctas habebit ptes: vt non appareat vbi iūcte sint. Vtēres maximos colūnarum cætero: q; ossiū lapides etiā affictis apertionibus pri; erigebāt: inq; suis basibus statuebant q̄ parietem attollerēt. Prudētī sane consilio. Nā patebat vsus machi-

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

narū expeditior: et perpendiculara liberiora captabant. Ad ppēs diculū colūna statuetur sic in basi/et ima in colūna: & in sūmo centra circulorū notabuntur. In cētro basis acus ferreus plumbo affirmabitur. Centrū vero imæ colūnæ pforabit/ quoad acū extatē ex basi intra se concipiat. Supra verticē machinæ annotabitur punctū: a quo ppendiculū in mediū cadat basis acū. His paratis non erit difficile pellere sūmum colūnæ scapū: vt sui circuli centrū puncto annotato substituatur ex ppendiculo. Didici ex veterū opibus cōplanari posse marmora teneriora ipsidem ipsis ferramentis: quibus et materia abrasatur. Illud etiā obseruarunt/ vt rudes adhuc lapides astruerent solis dolatis capitibus lapidū et labris: quæ in opere mutuo iūgerentur: obstructo vero ex opere postea quod rude aderat dedolabant atq; leuigabāt. Credo id quidem: vt periculis machinarū q̄ minimū possēt impensæ cōmitterent. Grauius enī dispendiū ex terfo et plane ab soluto lapide accepissent/ si casu aliquo diffractū fuisset q̄ ex ins

Affictorū choato. Adde q̄ tēporibus p̄sultissime p̄spiciebāt. Aliud enim operū duo tempus est operis astruendi: aliud vestiendi atq; expoliādi. Affictorū operū duo sūt ḡna. Vnū quod ita adhæret parieti/ vt q̄ta sui pars iterlateat/ & quota p̄mineat ex pariete. Aliud quod totis colūnis ex pariete solutū exit: & porticū imitari voluisse profert. Illud ea re p̄minens: hoc expeditū nūcupetur. In p̄minens tibus erunt colūnæ aut rotundæ aut quadrangulæ. Prominens re oportet rotundas ne plus/ ne itē minus semidiametro. Quadrangulas ne plus parte sui lateris quarta/ ne minus sexta. In expeditis colūnæ nusq̄ plus q̄ totis basibus et parte amplius quarta secedent a pariete: nusquā minus q̄ vt tota columna et basis exeat ex pariete. In his aut quæ totis basibus et quarta secederint quadrangula ex pariete colūna p̄minens respondeat necessesse est. Trabs in expeditis non continuo per frontē parietis extenditur: sed interserabitur ad pares angulos et libellā contra colūnas: vt illic prorumpētia ex pariete capita intimarū trabiū ad singula colūnarum capita carpenda p̄tendant. Coronæ q̄ trabem parietis ornant etiam porrecta istiusmodi capita circumornabunt. In prominentibus aut licebit vtrū velis aut p̄petuo trabe et coronis nō interruptis toto ædificij ductu vti aut etiam expeditorū rationes imitari simulata intima trabiū eruptione ac prominentia. Diximus de ornamentis quæ ad eas partes

ædificiorū pertineant: in quibus omnia cōueniunt ædificia: de his vero in quibus non conueniunt dicendū erit in proximo libro. Nam hic satis habet amplitudinis. Sed cū hic liber ea sibi sumpsit disquirenda: quæ ad istarū partiū ornamenta pertineant: nihil idcirco negligatur: quod quidē ad eam rē conferat. In tota re ædificatoria primariū certe ornamentū in colūnis est.

CPrimariū esse in colūnis ornamentū earūdem lineæ axis finitor circuli diametri loca plectura retractio: venter nextrū: anulus. axis: ipsiusq; diametri ptes: & partiū pticulæ. Capi. XIII.

MAm & vna plures appositæ porticuz parietē omneq; apertionis genus ornant: et simplices vtiq; non indecoræ sunt. Triua enī theatra plateas honestant: trophaea seruāt: monumēto sunt: gratiā habent: dignitatem afferūt. Difficileq; dictū est quantū in ea re quod esset elegātissima veteres impensæ cōiecerint. Alij enī minime contēti pario numidico alabastroq; marmore et eiusmodi etiā artificū pstantissimorū adiecere manū: fecereq; vt essent refertæ lignis & imaginib⁹: quales in tēplo ephesiæ Dianæ fuisse ferunt numero plus centū viginti. Alij bases et capitula ænea atq; inaurata addidere: qualia in porticu romæ duplici: quā quidē in Octauij consulatu eius qui de Persio triūphauit statuerūt: alij totas colūnas æreas: alij argento vestitas reddidere. Sed ista prætereantur. Teretes esse colūnas oportet omnino et tornatiles. Cōperio Theodorū quendā et Tholū architectos in eorum officinis Theodorū passe turbines apud lemnū: et illic pēdētes colūnas ita librasse: r⁹ et Tholū vt puero circū agente tornarent. Græca historia. Hoc sit ad rem lus egregia. In colūna lineas hasce pensitam⁹ longissimas axim et finitorē. gij column Breuiores autem sunt circuloq; diametri: qui varij varijs locis narū artium colūnam cingunt. Ex circulis quidē istis notissimi sunt plana superficies: quæ in sūmo est capite colūnæ: et plana item altera superficies quæ in imo est: quam eandem planaz appellamus. Axis autem recta est linea per medullam colūnæ ducta a cētro circuli supremi ad centrum infimi: quæ eadem linea medianuz dicitur columnę perpendiculum. In hac ipsa linea axi centra circ Diameculorum omnium sistuntur. Finitor vero linea est ducta a limbo troū in bo extremo supremi circuli ad infimum huic regione opposi columna tum infimo in limbo pūctum. Diametrorum omnium qui per existentū crassitudinem colūnæ sunt extensionem finiens: eaq; ex re rationes.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

non vnica & recta est vti axis: sed multis partim rectis/partim flexis lineis cõposita vti mox explicabimus. Circulorũ pensant dorũ diametri sunt locis per columnã quinq; . Locoz; hæc sunt nomina: proiectura/retractio/venter. Proiectura duplex est: in summo colunę vna: in imo altera. Dictæ q; præceteris prodeat atq; emineat. Retractiones etiã binę piecturis proximę succedũt: tum in imo/tũ etiã in summo. Dictę q; per eas piecturæ ad scapi soliditatẽ retrahãtur. Ventris diameter sub mediã colunę lõgitudine annotatur. Dict⁹ q; illic colũna subinturgescere videat. Rursus proiecturę differũt inter se. Nã quę in imo est solo cõstat nextro & flexione qua ab nextro ad colunę solidũ retrahãt. Proiectura vero quæ in summo scapo est præter nextrum & inflexam hanc obliquitatẽ habet etiã torquem. Polliciti fumus velle me quoad in me sit/latine & om̃ino ita loqui vt intelligat. Fingere iccirco oportet vocabula vbi vsitata non suppeditant: & sumere a rebus nõ dissimilibus nominũ similitudines conducit. Nextrum appellãt apud nos etruscos victã pertenuem qua capillos virgines vinciat atq; innectant. Fasciolam iccirco quę quasi regula circũflexa pro anulo colunę calcem obambit/si ita licet/nextrum appellem⁹. Anulum autem in summo præter nextrum qui veluti funiculus aduolutus supremum scapi ambitum adstringit/torquem appellemus. Demum finitor linea cõparabitur sic: nãq; in pavimento quidem aut coequato aliquo in pariete quem locum picturam nũcupo recta inscribitur linea longa eque atq; futura est columna: quã ex rupe fabri exsecturi sint: hæc linea axis dicẽt. Axim ergo diuidemus certas in partes prout futuri operis ratio & columnarum varietas/de qua suo diceẽt loco: ad quarum partium modũ fiet imę plantę diameter: quã istic in pictura transversa lineola ad pares vtrumq; angulos infimo in axis capite perscribimus. Hanc diametrum in partes diuidimus quattuor & viginti. Partium vnam damus altitudini nextruli: quã quidem altitudinẽ istic in pictura describimus linea pusilla. Rursus ex quattuor & viginti particulis plantę capimus tris: ad istãq; altitudinem in axi ponimus centrum proximæ retractionis. Per hocq; centrum lineam ducimus ad pares angulos equidistantẽ plantæ. Istęc igitur linea erit diameter imę retractionis: cui⁹ lõgitudinẽ fiet breuior q̃ sit ipsa diameter plantę ex illi⁹ septima. Signatis his

Nextrũ
quid.

duabus lineis/hoc est diametro retractionis & nextro a capite nextri soluto ad caput retractionis ducim⁹ lineã inflexam dorso versus axem flexione q̄ id fieri poterit molli atq; gratissima. Eius istius flexionis initiũ quartã habebit circuli pusilli: cuius cicli semidiameter sit nextri altitudo. Post id totam axis longitudinem in partes diuidimus equales septem:& eas diuisiones pũctis annotauim⁹. Quarto igit in puncto a planta numerare incipiẽs constituam centrũ ventris: per qđ suã ducas diametrũ: cui⁹ lōgitudo equalis sit diametro imę retractionis. Sũma deinceps retractio & proiectura cōstituent sic. Nam p colũnę magnitudine de qua suo loco ratiocinabimur/ summi circuli diameter ex diametro imę plantę deducet: atq; in pictura ad supremum caput axis adscribe. Quã quidẽ diametrũ cum erit descripta in particulas diuidemus duodecim. Harũ particularũ integram vnã occupabunt vna torquis & nextrum summe p̄iecturę. Sic nam torquis huius ipsius. xij. tertią capiet bis: reliquum dabit nextro. Sed hac p̄iectura erit retractio: cuius centrũ distabit a centro supremi circuli p̄iecturę ex particulis illius. xij. vna atq; insuper dimidia. Eritq; retractionis ipsius diameter minus diametro maximo p̄iecturę ex illius nona. Post hęc ducetur in flexa linea ductu quali infimã duximus inflexuram. Demũ per scriptis in pictura p̄iectioibus/retractionib⁹/obliquis inflexuris & ventris diametro duces linea recta a capite retractionis superme atq; item a capite imę retractionis ad caput diametri: q̄ ventrẽ notarimus. Itaq; his quas recẽsuimus perscriptionibus linea quę finitor dici cōposita est. Ad cuius lineæ modũ tabula gracilis deformabit/ qua fabri lapidẽ iustum columnę ambitũ & finitiones captent atq; terminent. Scapi imi superficies si erit colũna bene tornata ad pares vtrinq; angulos medijs p̄p̄diculi coequabitur ducto radio a centro circuli/ qui in suprema colũnæ superficie sit. Hęc a veterib⁹ litteris tradita non inuenimus: sed diligentia/studioq; ex optimorũ operibus annotauimus. Quę sequetur ad istiusmodi lineamẽtorum rationes maxima ex parte pertinebunt: erũtq; multo dignissima et ad pictorum delicias mirifice conferent.

SEQVITVR LIBER. VII.

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.
LEONIS BAPTISTAE ALBERTI DE
RE AEDIFICATORIA LIBER SEPTI-
MVS. QVISACRORVMORNAMEN-
TVM INSCRIBITVR.

¶ Resumptis architecturę diuisionib⁹ moeniũ tēplorũ & basi-
licæ religionē sacrã religionis arę et vrbis honestatē & gratiã
exemplis & rationibus ostendit. Caput primum.

Rem ædificatoriã cõstare partib⁹ diximus / &
partiū alias quidē esse quib⁹ omne ædificiorũ
genus qualecũq; ipm̄ sit cõtineat: vt est area
tectũ & eiusmodi. Alias autē esse quib⁹ ædifi-
cia ipsa differãt inter se. De illorũ ornamentis
hactenus recẽsuimus quãtũ ad institutũ per-
tinere videbañ. Nunc de his alteris dicẽdũ est

Habebit quidē hęc disquisitio vtilitatis tm̄: vt ea ne pictores q-
dem venustatũ exquisitissimi sectatores vlllo pacto sibi carẽdũ
esse affirmaturi sint. Habebit etiam iucũditatis quoad non dico
plus legisse nõ poeniteat. Sed velim nõ iprobes / si nouis pposi-
tis finib⁹ nouis primordijs rē aggrediemur. Primordia quidē
aditusq; ex diuisione & p̄scriptione / annotatione ve partiū ex q-
bus tota causa cõstet rectissime panduntur. Nã veluti in statua
ære / auro / argẽtoq; mistis cõffata aliud faber ex p̄dere confide-
rat: aliud fictor ex lineamētis: aliud alij fortassis quẽrent. Ita &
nos alibi partes hęc rei ædificatorię ita distribuẽdas dixim⁹:
vt ordinē satis aptũ atq; expeditum prẽbuerint recẽsendi q̄ illic
ad eã rē facerent. Nũc partitionē prẽfiniem⁹ eã: quę potissimum
venustati decoriq; ædificiorũ satisficiat magis q̄ vtilitati ac fir-
mitati. Tametsi istiusmodi oēs laudes ita inter se cõueniant: vt
in qua re aliquid horũ desideres: in ea quidē & cętera nõ probẽ
tur. Aedificia igiŕ alta publica / alia sunt priuata. Tamẽ & publi-
ca atq; item puata aut sacra quidē sunt / aut p̄fana. ¶ De publi-
cis ædificijs prius dicã. Vrbiū moenia veteres summa religione
statuebãt & numini dicabãt / in cuius tutela futuri essent. Neq;
vlla quidē hoim̄ ratione arbitrabãtur posse mortaliũ res satis
a quoq; moderari: quĩ inter hoies cõtumelia atq; perfidia ver-
sarẽtur: sempq; vel suorũ negligentia / vel finitimorum inuidia
ęque vrbẽ esse / atq; in salo nauim̄ arbitrabãtur casibus pximã /

Moenia
dijs dica-
ta.

periculifq; expositā. Ea re fabulari solitos iterpretor Saturnū
 vt rebus hoīm consuleret quōdam heroas semideoſq; vrbibus
 p̄feciffe: quorū ſapientia tutaretur: q; nō mœnibus ſolum ad
 nos tuendos / ſed deorū etiā ope admodū indigeam⁹. At illi Sa
 turnū id ita egiffe p̄dicāt: q; veluti in armētis nō pecudē ſed
 paſtorē p̄ponim⁹: ita & hominib⁹ p̄ponēdos intelligeret/
 gen⁹ aliud animātū qđ multo p̄ſtaret ſapientia atq; virtute.
 Itaq; dijs dicata mœnia. Alij optimi & maximi dei p̄uidētia ef
 ſectum p̄dicāt / vt cū animis hoīm / tū & populis fatales genij
 aſciſcerent. Mœnia igiſ quib⁹ i vnū ciues cogātur et tueātur ſa
 cra nimirū habebātur: quomq; obſeſſam vrbē aliquā eſſent ca
 pturi: nequid cōtra religionū venerationē egiffe viderētur cer
 to ſacrorū carmine euocabant tutelarios deos vrbis illi⁹ vt nō
 inuiti trāſmigrarēt. Templū quis dubitet religioſum eſſe cū cæ
 teras ob res / tū vel ea re maxime q; illic ſuperis de genere hoīm
 optime merētibus debita gratulatio & veneratio habeat: quæ
 pietas vna eſt primaria iuſtitie pars: ac iuſtitia quidē ipſam per
 ſe diuinū quoddā eſſe munus quis nō aſſentiaſ. Et iuſtitie pars
 etiā eſt huic ſuperiori finitima / et dignitate p̄cipua / ſuperiſq;
 multo gratiſſima / ac perinde ſacraſſiſſima: qua erga hoīes pacis
 trāquillitatifq; gratia vtimur: dū eſſe pro meritis quibuſq; retri
 butū velimus: iccirco baſilicā vbi vis dandū ſit religioni adiu
 dicabim⁹. Quid monumēta rerū dignarū: que ęternitati dicata
 poſteritati cōmēdātur: Ea ni fallor tota ex iuſtitie religionifq;
 rationib⁹ cōſtant. De mœnib⁹ igitur & tēplis et baſilica / & mo
 numētis nobis dicendū eſt: ſi priuſq; iſta attingam⁹: pauca bre
 uiſſime referētur: de ipſis vrbibus nō p̄termittēda. Regione
 vrbis atq; aream vehemēter honeſtabit copia ędificiorū aptiſſi
 mis locis diſtributa & collocata. Platoni ager & area pbabaſ
 diſtincta claſſib⁹ duodecim: & in ſingulis ſingula tēpla / ſacella
 ve conſtituebat. Nos & cōpitalia & minorū etiā iudiciū ſedes / &
 p̄ſidia / & curricula / ludorūq; ſpacia adiiciam⁹. & ſi qua demū
 cū hiſ cōueniant: modo ager quaq; verſus tectorū copia flore
 ſcat. Atqui vrbū quidē alię maxime / alia minores: vti caſtella
 & minuta oppida. Eſt apud Priſcos ſcriptores opinio: vrbes i
 plano poſitas minime vetuſtas eſſe: & iccirco min⁹ habere au
 ſtoritatis. Lōge enī poſt diluuiū cōditas interptātur. Sed certe
 vrbib⁹ plana & aperta: caſtellis autē ardua & difficiliora magis

Plato de
 vrbe con
 ſtituēda.

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

cōducunt ad gratiã atq; amœnitatē. In his tamen mutuavelim esse hæc: vt plana leuissimū in tumulum sese attollant mūditię gratia: & mōtana cōplanatã equabilemq; sibi occupent aream/

Capua. viarū ædificiorūq; causa Capuam vrbē Cicero vīsus est vrbi ro me p̄p̄posuisse ea re q̄ suspēsa collibus & cōuallibus interrump̄ta nō esset: sed patula atq; perēquata. Apud Pharam insulam cōdere vrbem dēstitit Alexander loco alioquin munito et per cōmodo qđ spacio futurã nō amplissimã intelligeret. Ne illud quidē hic p̄tereundū censeo: insigne vrbis ornamentū extare vbi sit ciuū copia. Tygranem legimus cū tygranocetã vrbē cōderet/coegisse maximam vim honestissimorū & splendidissimorum hominū: vt in eã cū fortunis om̄ibus cōuenirent/posito edicto quę qui eo loci nō cōportassent alibi inuēta fisco ascriberētur. Id ipsum quidē vel sponte faciēt finitimi/atq; item exterarū gētium mortales: vbi se istic vitã cū saluberrime/tum & lautissime inter frugi & benemoratos agere putent. Sed præcipuū vrbibus ornamentū afferent ipsa viarū & fori et deinceps operū singulorū situs/ductus/cōformationes/collocationes: ita vt p̄ cuiusq; vsu/dignitate/cōmoditate om̄ia recte parata & distributa sint. Nãq; amoto quidē ordine nihil prorsus erit qđ sese aut cōmodum/aut gratū/aut dignū p̄stet. Benemoratam & bene cōstitutam rempublicã lege cauisse oportere aiebat Plato: ne exterarū gētium delitię in vrbē cōportarētur: neue ciuis quiuis natu minor annis. xl. peregre pficisceretur. Et qui hospites virtutis gratia in vrbē cōuenissent: cū ad tēpus bonis essent imbuti disciplinis: ad suos remitterent. Id quidē qđ istiusmodi peregrinorū contagijs fiat: vt ciues veterē patrum parsimoniã indies dedicāt: & priscos mores odisse incipiāt: ex qua vna maxime re vrbes reddantur deterrimę. Epidaurus refert Plutarchus qđ suos ciues Illiricorū cōmertijs fieri improbos aduertissent: & meminissent malis moribus res nouas ciuitatib⁹ excitari: id veriti ex omniū ciuū multitudine vnū in singulos annos eligebant in primis grauē & circūspectū: qui ad illrios accederet: & quę quisq; suorū mandasset mercareſ atq; cōtraheret. Deum in hac sentētia periti om̄es sunt: vt iubeant omnino curã habendã perq̄ diligēter/ne quid ciuitas aduentitorū admistione vitief. Nō tamen eos imitãdos duco: qui om̄e gen⁹ hospitū excluderent. Apud Gręcos ex veterē more populis nō cōfede-

Tygranes.

Epidaurus mos.

Gręcorū mos.

ratis alioquin tamen nō inimicis si quādo armati ad se appulsi
 sent asseuerant neq; intra vrbē recipere/neq; per inhospitalita-
 tem adigere: sed a pomerijs statuebāt non lōge forū venalium
 quo se reficerēt aduenē/si quid vsui poscerēt:& ciues a periculū
 suspitione essent imunes. Ac mihi quidē Carthaginiēses pban. Carthagi
 tur. Neq; enī nō recipiebant hospites aduenas: neq; illis om̄ia niensium
 cū ciuib⁹ volebāt esse cōmunia. Cētera patebat in forū via exte mos.
 ris. Verū ad secretiora vrbis/ad naualia/& eiusmodi ne aspect⁹
 quidē cōcedebatur. Nos hinc moniti ita vrbis areā partiemur:
 vt nō modo sua peregrini habeāt distincta diuersoria sibi apta:
 ciuib⁹ nō incōmoda: verū & ciues etiā ipsi apte/cōmodeq; inter
 sese p cuiusq; officio & dignitate habitent. Ad vrbis quidē gra-
 tiam perq̄ egregie faciet: si variē fabrorū officinā varios vicos
 & regiones sibi occupabūt locis idoneis. Nāq; ad forū quidem
 argētarij/pictores/anularij. Subinde aromataria tabernā/ve-
 ftuarij/& quē demū honestiores putētur. Extremis autē locis
 obscenorum feditas & fetores/maxime coriariorū sterquilinea
 secludētur: atq; ad septētriones subigent: q̄ illic flatus aut rari
 sint in vrbē/aut adeo vehementes/vt abstergātur magis q̄ im-
 portētur. Effet fortassis quibus placeret nobiliū cōiucinas ab
 om̄i plebicularū colluue esse liberas & purgatas. Alij mallent
 totas vrbis regiones ita ornatas esse/vt quæ vsus poscat/om̄ia
 vbicq; suppeditētur: eaq; re p̄miscuas dignissimorū ḡdibus ha-
 beri tabernas meritorias intermissas nō recusarent. Sed de his
 haften⁹. Aliud nēpe vtilitati/alid dignitati debet. Redeo ad rē.
 ¶ De murorū & temploꝝ apud veteres ḡdificatione primaria.

Caput. II.

Moenibus veteres p̄sertim populi Aetrurię quadratū Moenia
 eundēq; vastissimū lapidē probauerē. Qz ipsum Athe quāto la-
 nā quoq; auctore Themistocle vsurparūt ad pyreum pide
 Visuntur & vetusta oppida cum Aetruriā: tum & vilūbria: tū astruēda.
 etiā apud Hernicos lapide astructa p̄agrādi: incerto/& vasto:
 qđ mihi quidem opus vehemēter probatur. Quādam enī p̄e
 sefert rigiditatem seuerissimę vetustatis: quę vrbibus ornamē-
 to est. Ac velim quidem eiusmodi esse vrbis murum: vt eo spe-
 ctato horreat hostis: et mox diffidens abscedat. Maiestatem as-
 feret latissima/profundaq; fossa/ripis abruptis coercita muro.
 Qualē ad Babylonē fuisse ferūt cubitos regio latam quinquā-

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

ginta & profundam plus centū. Augebit maiestatem altitudo & crassitudo mœniū: quales fecisse legim⁹ Ninum / Semiramim / Tigranē / et plerōsq; om̄es qui animo ad magnificentiā p̄pensī fuerint. In turribus & decursorijs mœnium romæ vidimus pa- uimenta picta opere tessellata / & parietes crustatos venustissi- me. Sed non om̄ia vrbibus om̄ibus p̄babūtur. Coronarū vero et crustationum delitię mœnibus non debent: sed pro coronis paulo abstersiores aliqui p̄lōgi lapides ad regulā & libellam prominebūt. Pro crustatione autē tametiā asperitas frontis vi- tro contumax & quasi minitabūda p̄stabit. Velim tamen lapi- des ita iūctos esse ad angulos lineasq; mutuas / vt astructa nūq; hiatibus dehonestētur. Id cōmodissime assequemur regula do- rica: cui similit̄ oportere legē esse aiebat Aristoteles. Ea enī erat plumbea flexibilis. Nam cum haberēt illi quidem apud se lapi- des p̄duros & intractabiles ip̄ensę ac labori parcentes: nō ad- rectos angulos dolabant glebas: sed incertis ordinibus / vti se- quisq; cubilia caperet apponebāt: ea re q̄ circumferre lapidem quoad locos idoneos & sedē aptam captasset / laboriosissimum esset: flexibilē huiusmodi regulā appingebāt: angulūq; lateraq; iungendi lapidis concingebāt: & obflexa p̄ norma vtebantur: qua structorū lapidū interuacua p̄tentarent: vsurparētq; lo- cos / vbi copulandū lapidē cōfirmarent / atq; deinceps interfere- rent. Tū & venerationis gratia intra pomeria & pro muris ve- lim patulam circūscribi viam / sacrarūq; publicę libertati: quam quidem ne fossa / ne pariete / ne septo / neue arbuſto quidem ho-

Regula
dorica.

De tēplo
Attēde q̄
olīm pri-
mi tēpla
posuerūt

mo quisuis impune compediat. ¶ Venio ad tēpla. Primos tē-
plorū cōditores fuisse comperio Ianum patrē in Italia. Ideoq;
veteres assuesse in sacrificijs perpetuo p̄fari Iano deo. Sunt q;
Iouem apud Cretenses primū dicasse tēpla ferant: eaq; re Io-
uem deum iter eos qui coleretur primariū putari. Apud Phœ-
nices Vsonem primum simulachra igni ventoq; erexisse: & tē-
pla struxisse p̄dicant. Alij Dionysium cum apud Indos pera-
graret: & nullē tum primum per eas regiones essent vrbes / cō-
stitutis a se oppidis adiecisse tēpla: & certos tradidisse cultus
religionum. Alij in Achaia Cecropem primum Opi: & Archas-
das primos Ioui tēpla extruxisse affirmāt. Isim quoq; quam
eādē legiferā deam nūcuparunt / q̄ prima ex deorū genere vi-
rexe legib⁹ suis instituerit: tēplum Ioui & Iunoni parētibus

principio fecisse: sacerdotēsq; decreuisse referunt. Quale autem apud quosq; per eā posteritatē fuerit templū non satis constat. Mihi quidē facile persuadebit fuisse quale apud Athenas in arce: qualeue apud Romā in Capitolio. Habuere etiā florente vrbe opertū paleis & culmo. Sic enī pristinā illam patrum parsimoniam exprimendā ducebāt. Sed cū regum ceterorūq; ciuū opulentia suauisset: vt se vrbēq; suā ēdificiorū amplitudine honestaret: turpe visum est ēdes deorū nulla pulchritudinis laude a tectis mortaliū superari: breuiq; ad id pgressa res est: vt in frugalissima vrbe vnus tēpli fundamētis Numa rex libras argenti quatercētenas decies erogarit. Cuius principis institutū dum pspexit dignitati vrbis/dūq; id tribuit deoꝝ: venerationi quib⁹ om̄ia debemus / vehemēter laudo. Tametsi fuit quidem apud nōnullos qui sapientes habiti sint / opinio: vt superis tēpla fieri non pbarint. His auctoribus Xerxes inflāmasse tēpla Gręcię dicitur q; parietibus includerent deos: quibus om̄ia de templa beant esse patientia: quibusve ipse mūdus pro templo sit. Sed Gręcię redeo ad institutum. flām ab

Quāto ingenio / cura / industria / diligentia cōstituendū & exornandū sit templū: quib⁹ dijs / vbi / & qualia tēpla. Caput. III.

Ota in re ēdificatoria nihil est ī quo maiore sit opus ingenio / cura / industria / diligentia / q̄ in templo constituendo atq; exornando. Sino illud q; templū quidē bene cultū & bene ornatū pfecto maximū & primariū est vrbis ornamentū. Deoꝝ equidē certe est diuersorū templum. Qd si regibus & magnis viris hospitibus ædes ornam⁹: lautissimeq; apparamus: quid superis imortalibus faciemus: quos quidē adesse vocatos ad sacrificiū / & nostras audire pces supplicationesq; volumus? Sed ne curent quidē superi caduca hęc quę hoies facient plurimi a nitentium puritate & numinis veneratione moueant. Proculdubio ad pietatis cultū plurimū interest habere tēpla q̄ aīos mirifice delectēt / detineātq; cū grā atq; admiratione sui. Pietatē veteres tū demū colī assueuerabāt / cū tēpla deorū frequētarentur. His de rebus velim quidē tēplo tm̄ adesse pulchritudinis / vt nulla species ne cogitari vspiā possit ornator: & om̄i ex pte ita esse paratū opto: vt q; ingrediatur stupefacti exhorrescāt rerū dignarū admiratiōe: vixq; se cōtineant / quin clamore profiteātur: dignū pfecto esse locum deo qd

Leonis Baptiste Alber. De reedificatoria.

Templū milesiū. Milesij templum inquit Strabo construxere: quod propter magnitudinē remāsit sine tecto. Id non laudo. Gloria bantur Samij templū apud se omniū maximū: ea non negabo ita ponenda esse vt vix augeri possint. Infinita enī res ornāmētum est: sempq; etiā in pulillis templis relinquitur: vt addi aliquid cū posse tum et deberi videatur. Mihi tamē ea probabunt quæ pro vrbis amplitudine maiora esse nō desideres: tectoꝝq; interea vastitate offendor. Sed illud apprime adesse in templis opto: vt quæcūq; sese oculis obijciātur / oīa sint eiusmodi: vt nō facile statuas artificū ne ingenia et manus: an studia ciuiū in parandis exhibendisq; rebus rarissimis atq; prestantissimis maiore digna laude sint: eadēq; ad gratiā ne magis decoremq; an ad æternitatis perpetuitatē faciant. Cui rei cū cæteris in operibus publicis priuatisq; tū maxime in tēplis astruendis iterum atq; iterum maiore in modū, p̄spiciendum est. Tam multas. n. erogatas impensas cōtra sinistros casus munitissimas esse cōdecet ne pereāt. Et vetustatē non minus auctoritatis / q̄ ornamentū dignitatq; asserre tēplis arbitramur. Sed templa veteres ex discipula Aetruscorū moniti non omnib⁹ dijs omni in loco ponenda censuere. Nā deos quidem qui paci / qui pudicitia: / qui bonis artibus præessent / intra mœniū septa collocādos putarūt. Qui autē voluptates / rixas / incēdia cierent: Venerē / Martē / Vulcanū excludēdos putarūt. Vestā / Iouē Mineruā: quos esse tutores vrbium aiebat Plato: ad mediū oppidi arcēq; ponebant. Palladē opificū deā: Mercurium cui maio mense mercatores facerent / atq; Iliadē ad forum. Neptūnum ad littus maris: Ianum excelsis montibus statuebāt. Aesculapio in insula tyberina templū locarunt: q; ægrotos aqua in primis indigere arbitrabātur. Alii extra vrbem ædes huic deo ponere assuesse aiebat Plutarch⁹ q; illic esset aer salubrior. Præterea varijs dijs varias templorū formas deberi existimabant. Nam ædem quidē Solis Liberiq; patris rotūdā probarunt: Iouisq; tēplum q; semina rerū omnium patefaciat / tecto stare oportere aiebat. Varro perforato. Aedem Vestæ quā esse terrā putarent: rotundā ad pilæ similitudinē faciebāt. Alijs superis ædificia a terra exaltabant. Inferis sub terra. Terrestrib⁹ mediā ponebāt. Fit etiā vt sic interpreter varijs vsibus sacrificiorū varia sibi templorū ædificia adinuenisse. Nā alij quidem sanguine aras perfūdebant. Alij vino et li

bo faciebāt. Alij nouis indies ritibus delectabātur. Posthumij lex apud Romanos fuit. Vinū in rogū ne aspergitio: eaq; de re veteres nō vino libare assuetos referūt: sed lacte. Apud insulā Vartij sa- Hyperboream ad oceanū vbi natā Latonam ferunt: regia vrbs crificiorū Apollini sacrata erat: cuius ciues q; quotidie cantu deum cole- ritus. rent: erat eorū nemo nō cytharista. Apud Theophrastū sophi- stam inuenio solitos in Istmo Neptūno & Soli formicam imo lare. Aegyptijs fas non erat placare deos vllis reb⁹ preterq; pre- cibus intra vrbem: eaq; re Saturno & Serapi extra vrbem tem- pla posuere: q; illis pecudes maclarentur. At nostri quidem ad vsum sacrificij passim basilicas vsurparūt: id quidem tum q; a principio basilicis priuatorū cōuocari & cōgruere consuescent: tum q; in eis summa cū dignitate p̄ tribunali ara collocaretur: et circū aras chorus bellissime habere. Reliquū basilicę vti est ambulatio & porticus populo aut spaciati: aut ad sacrificium adstāti pateret. Accedebat q; cōcionantis pōtificis vox cōmo- dius basilica audire. materiata: q̄ testudinato in tēplo. Sed de his alibi. Faciat ad rē quod aiunt: Veneri/ Dianę/ Musis/ Nym- phis/ & delicatioribus deaz; edes dicādas esse: que; virgineā gra- cilitatē & floridā etatis teneritudinē imiten. Herculi Marti & maximis dijs ita ponenda esse tecta: vt magis auctoritatem ex grauitate q̄ gratiā ex vetustate prebeāt. Demum vbi tēplū col- loces esse oportet celebre/ illustre/ & vti loquūtur superbum: et ab omī profanorū cōtagio expeditū/ ea re p̄ fronte habebit am- plam & se dignā plateā. circuetur stratis laxiorib⁹/ vel poti⁹ pla- teis dignissimis: quoad vnde vis preclare cōspicuum sit.

¶ De templi partib⁹ forma/ & figura/ seu rotunda/ quadrangu- la/ seu polygonia fuerit. Caput.III.

Templi partes sunt portic⁹ & cella interior. Sed in his vehemēter differūt. Nāq; templorū quidē alia rotun- da: alia quadrangula: alia demū angulorū pluriū. Ro- tūdis naturā in primis delectari ex his que; ductu ei⁹ habeātur/ gignātur/ aut fiant in prōptu est. Orbis rerū astra/ ar Forma bores/ animātia/ eorūq; nidificationes/ & eiusmodi quid est vt rotunda referam/ que; oīa esse rotūda voluit: & delectari naturam sexan nature q̄ gulis etiā videmus. Apes enī & crabrones & interfecta quæuis ḡtissima. animātia nō nisi sexāgulas in suis theatris cellas astruere didi- Itē sexan cere. Rotūdā areā ciclo p̄finiemus. In quadrāgulis ferme oīb⁹ gula.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

tēplis maiores obseruauerunt areā producere: vt esset ea quidē lōgior amplius ex dimidia q̄ lata. Alij posuere vt latitudo pte sui tertia a lōgitudine superaret. Alij voluere lōgitudinē duas capere integras latitudines. In quadrāgulis areis maximū erit vitiū deformitatis: si anguli aderūt nō omnes recti. Numero angulorū veteres vtebātur aut sex aut octo: aut itidem & decem. Istiusmodi omnes areę in cicli ambitū angulos terminēt necesse est. Atq; ex ciclo ipso recte deducūtur: nāq; dimidiū quidē diametri in ciclo latus prestabit areę angulorū sex. Qā si duxeris a centro lineas rectas secātes in medio latera singula sexāgule in prōptu est quo pacto areā angulorū. xij. possis efficere. Tum ex duodenaria etiā in prōptu est quo pacto quadrangulā atq; etiā octāgulā efficias: q̄uis octāgulæ perscribendæ alia existat ratio percōmoda. Nā descripto qdē quadrato equilatero atq; rectangulo diametros pduco ad singulos quadrati angulos / & dimidias cuiusq; diametri ptes: a p̄cto sectionis circūduco vt secēt hinc atq; hinc latera quadrāgule. Id enī mediū qd̄ quidē binas inter hæc factas lateri sectiones sit: latus erit octangule. Decē angulorū areā item ex ciclo pficiem⁹. Nā duos cicli diametros sese mutuo ad pares vtrinq; angulos secātes pscribem⁹. Tum ex ipsis semidiamentris vtrā velis diuidem⁹ binas in partes coæ quales. Inde a puncto istic diuisionis ad sublime caput alterius diametri lineā rectā via obliqua adducem⁹. Hac igitur ex lineā sic ducta si ademeris quantū est quarta totius diametri pars / qd̄ illic reliquū residebit / id erit areę latus decangulæ. Adijciuntur tēplis tribunalia: sed alijs plura / alijs pauciora. Quadrangulis enim tēplis nusq; ferme nisi vnicum idq; ad caput intīmū ponetur: vt ingrediētib⁹ illico ad ianuam sese e regione offerat. Aut si demum in lateribus etiam adijciētur / id in eis quadrangulis areis fiet nō indecenter: quę duplo sint longiora q̄ lata: atq; lateribus quidē ipsis apponētur haud plura q̄ singula: vel siquid iuuabit plurima adiecisse: conueniet sin numero impari. Rotūdis areis atq; item / si ita licet loqui / multangularibus percōmode tribunalīū numerus adijcietur. Pro numero enim laterum / aut singulis lateribus singula adijciētur tribunalia. aut alternatim latus hoc immune relinquetur: alterū proximum dabitur tribunalī. Rotūdis percōmode adijciētur sex / aut etiam octo tribunalia. In areis pluriū laterū curandū est ne sint anguli in-

Tribunalia.

ter se nō mutuo cōpares & cōformes. Rursus tribunal aut erit
 rectāgulum/ aut erit ductum ad emicicli ambitū. Quod si erit tribu-
 nal vnicū habendū ad caput tēpli: id in primis probabitur: cuius
 sinus ad emiciclum finiatur. Proxime accedet quadrāgulū.
 Verū vbi confertus tribunalium numerus affuturus erit/ illic ad
 venustatē faciet/ si quadrangula emiciclis mīscēbūtur situ alter-
 nato: & frontibus mutuo respōdentibus. In tribunalibus aper-
 tio faucium sic constituetur. Nāq; cum erit quidem vnicū haben-
 dum tribunal in areis quadrangulis/ diuidam templi latitudi-
 nes in partes quattuor: exq; his dabo faucib⁹ tribunalis duas.
 Aut si spacio ampliore delectabimur/ diuidam latitudinem in
 partes sex: exq; his dabo apertioni partes quattuor. Sic enim q̄
 adhibenda sunt columnarū ornamenta fenestraq; & eiusmodi
 cōmodissime suis locis coaptabuntur. Sin autē circū areā plura
 posueris tribunalia: licebit ea quidē quæ p lateribus sunt æque
 pari facere amplitudine: atq; ipsum est tribunal primariū. Sed
 malim dignitatis gratia primarium id esse grādius reliquis ex
 duodecim. Hoc & interest in quadrangulis: qđ si omnibus late-
 ribus fiat primarium tribunal cōequalibus nō improbabitur:
 in alteris vero lineæ a dextra in sinistram ductę duplam habe-
 ant longitudinē oportet earū quę in recessum protēdātur. Pa-
 rietum pars solida hoc est ossa ædificij/ quę in templis apertio-
 nes plurium tribunalium disseperent/ fient vt sint nusq̄ minus q̄
 ex quinta latitudinis interuacui: nusq̄ ampliora q̄ ex tertia: aut
 vbi occlusissima velis esse ex dimidia. Rotundis autem areis
 si numerus tribunalium erit sex facies vt intercapedines istius
 modi hoc est ossa & solidum parietis sibi habeāt apertionis di-
 midiam. Sin autem octo aderūt apertiones/ tunc facies vt habe-
 ant hęc præsertim in templis maximis equā tribunalibus lati-
 tudinem. Sin autem erit numerus angulorum plurim⁹/ fiet ex
 tertia tribunalis. Nonnullis in templis hinc atq; hinc vetusto
 Aetruscorū more pro lateribus nō tribunal: sed cellulæ minu-
 sculæ habēde sunt: eorū hæc fiet ratio. Aream sibi sumpserit: cuius
 lōgītudo in partes diuisa sex/ vna sui parte latitudinē exce-
 deret: ex ipa longitudine partes dabāt duas latitudini portic⁹/
 quę quidē p vestibulo tēpli extabat: reliquū diuidebāt in ptes
 tris: q̄ trinis cellarū latitudinibus darētur. Rursus latitudinem
 ipam tēpli diuidebāt in ptes decē. Ex his dabāt ptes tris cellis

Leonis Baptiste Alber. De re aedificatoria.

in dextrā: & totidē tris cellis in sinistrā positis. Mediæ vero ambulationi quattuor relinquebant. Ad caput tēpli vnum medianāq; ad cellas hīc atq; hīc aliud tribunal adigebāt. Parietes p faucibus cellarū efficiebant ex quinta vacui interualli.

Templorū porticus: accessus: gradus: ipsiusq; porticus aptio nes et interualla. Capitulum. V.

Porticus in tēplo q̄ modo et vbi ponē da.

NActenus de intimis areis. Porticus quidē ad templā quadrangula erit aut pro frōte: aut itē p fronte atq; etiā in postico: aut cellā circum obfulciet. Qua parte tribunal prodeat/porticus non adiicietur pro fronte Nūq̄ erit breuior habēda porticus in quadrāgulis tēplis q̄ vt integrā tēpli latitudinē capiat: et nūq̄ erit latior q̄ vt sit pars lō gitudinis tertia. In porticibus quæ ad latera tēploꝝ sunt colū næ a parietibus cellæ spatio distabunt intercolūnij. In postico porticus quā velis istarū ipsarū quas retulim⁹ imitabitur. Tem pla rotūda aut porticu circūuallabimus: aut tantū p frōte porticum statuem⁹. In vtrīsq; ratio latitudinis ex quadrangulis tē plis ducetur. Sed porticus quę pro fronte extabunt/nūq̄ fient nisi quadrangulæ: earū longitudo aut totā intimæ areæ latitu dinē capiet: aut cedit ex octaua: aut demuz fiet nūq̄ breuior q̄

Hebreoꝝ ex quarta Apud Hebreos ex lege patrum scriptum erat Sit vo de tēplis bis vna primaria et sacra ciuitas loco oportuno et commodo. ponendis In ea struito templū vnicū: altare vnicū ex lapidibus nō manu institutū. dolatis sed collectitijs albensib⁹ et nitidissimis. Accessus ad tē plū sit non per gradus. Vna enī gens vno consensu et instituto religioni dedicata vno erit deo tuta et munita. Horū vtrūq; nō probo. Illud. n. ab vsu et cōmoditate alienū est: eoꝝ præsertim qui tēpla frequētes petent: vtī sunt vetulæ atq; ibelles. Hoc al terum a tēpli maiestate vehementer alienū est: quod alibi vidē mus ex pxima patrū nostroꝝ ætate astructa sacra: quibus p fo ribus ad limē gradus cōscendas aliquos: et vnde rursus totidē ad sacri pauimentum gradib⁹ descendas/non dicā ineptū fuisse institutū: sed cur instituerit nescio. Mea quidē sentētia areā por ticus et templi toti⁹/qñ id ad dignitatē vehemēter faciat/exage geratā atq; a cætero vrbis solo extātem esse oportet. Sed quē admodū in animante caput/pes: et quæcūq; velis membrum ad cætera membra atq; ad totū reliquū corpus referendū est: ita et in ædificio maximeq; in tēplo cōformandæ vniuersæ partes

corporis sunt: vt inter se oēs correspondeant: vt quauis vna illarum sūpta eadē ipsa cæteræ omnes partes apte dimetiantur. Sic comperio plerosq; oēs veteres optimos architectos suggesti altitudinē statuisse sumptaz ex templi latitudine. Namq; latitudinē quidem diuisere in partes sex: atq; ex his vnā dedere altitudinē suggesti. Fuere et qui in maioribus templis septimā: in maximis autē nonā latitudinis esse id elatum voluere. Portic⁹ natura sui vno tantū constat integro ppetuoq; pariete: cæteris aut laterib⁹ pfohis patet apertionibus peruia. Considerandum igitur est quo genere apertionū vti velis. Nā est genus quoddā colūnationum; cum raræ & inter se plusculū distantes collocatur: alterū vbi confertæ: & alteræ alteris viciniores statuentur. In his vtriusq; insunt vitia. Nā in rariorib⁹ quidē ob interuallorum laxitudines si trabe vtare/rūpitur. Si autē arcu/non satis cōmode colūnis inducitur. In confertioribus autē arctatis interuallis itiones et p̄spectus & lumina impediuntur. Ea de re tertium quoddā genus inuentū est mediū elegās: quod istorū vitij⁹ p̄uideat: cōmoditati seruiat: atq; præ cæteris probeſt. His tribus generibus esse contenti potuimus. Sed artificū solertia duo itidē genera superadiicit: de quib⁹ sic opinor. Nā cum fortassis p̄ aræ amplitudine columnaz numerus deesset ab optima illa mediocritate deflexere ad rariores imitandas. Cū vero colūnaz copia sup̄fuisset placuit nō nihil cōfertiores ponere. Itaq; interuallorum genera quinq; annumerant quæ sic iuuet appellare dispansum/confertū/elegans/subdispansum/subcōfertum. Preterea et illud accidisse opinor: vt cum fortassis lapidis prælongi copia non vsq; suppeditaret: coactū quidem fuisse architectum opus facere colūnis depressioribus. Idq; cœptum cū non satis ad gratiam operis succedere intelligeret murulos colūnis substituisse: quo iustā operis altitudinem assequeretur. Nāq; ex annotatione spectationeq; opæ cōpertum quidē habebat: colūnas in porticibus gratiam non habere: ni ad certas essent rationes altitudinis crassitudinisq; deductæ. Ad hæc rationes quod pertineat sic monēt. Intercolūnia facito imparia. colūnas ne ponito nisi compares. Mediam apertionū quæ e regione ad ostium obstat cæteris facito laxiorem. Vbi intercolūnia arctiora habenda sunt/gratiliores colūnas adhibeto. Latio ribus interuallis crassioribus colūnis vtitor. Itaq; colūnarum

Quo spacio colūnarum in porticibus cōstituentur

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

crassitudines ex interuallis/et interualla ex colūnis moderabūtur his præsertim legibus. Nāq; confertis quidē operibus colūnarū interualla non erunt arctiora q̄ vt capiant dimidiam atq; integram ynā colūnæ crassitudinē. In dispanfis autē capiet nihilo plus q̄ tris additis ex octo vnus colūnæ partibus etiā tris. In elegantibus autē duas capiet crassitudines/ & partē vni⁹ quartā. Sub confertis duæ: sub dispanfis dabunt̄ integræ crassitudines tris. Quæ autē suis in ordinibus erunt media interualla: ea quidē laxiora fient: vt quarta parte sui cætera excedat. Itaq; illi sic monēt. At nos ex dimensionibus veterū ædificiorū medias istiusmodi apertiones aduertimus nō vtrobique ipsdem esse potestas rationibus. Nāq; in dispanfis colūnationibus optimorū nemo ex quarta imo pleriq; ex. xij. posuere prudenti nimis consilio: nequid trabs imoderata longitudine sui sese ipsam non sustineret et defringeretur. Multi demū ex sexta in reliquis: tū & nō paucissimi ex. xij. posuere præsertim apertionibus/ quas elegantes nūcupamus.

¶ Colūnæ: & colūnationū porticus partes: capitula: et capitulorum genera. Capitulum. VI.

Ositis interuallis excitandæ colūnæ sunt: quib⁹ tecta sustineātur. Permagni interest colūnas ne/an pilas excites: arcuatis ne an trabeatis vtare aptionibus. Arcuata et pilæ theatris debētur: & in basilicis etiā arcuata non aspnantur. Sed dignissimis in operibus temploꝝ nusq̄ nisi trabeatæ porticus vifunt̄. De his dicendū est. Colūnationū partes sunt ara infima/et in eā basis: in basim colūna: mox capitulum: inde trabs: in trabē tigna aut fascia. qua refecta tignorū capita aut operiantur/aut finiantur. Supremo loco corona est. A capitulis incipiendū censeo: quib⁹ maxime colūnationes varentur. Hic peto ex his qui hoc nostrū opus exscribant/numeros qui recensentur nō figuris/ sed nominib⁹ latinis litteris referant: vti sic/ duodecim/ viginti quadraginta et eiusmodi. nō xij. xx. xl. Capitula colūnis iponere docuit necessitas: vt in his trabiū trunci iuncti affiderēt. Sed habebat deformitatē rude id et quadratile lignū. Fuere igitur principio apud Doron. si oīa Græcis credim⁹/ qui excogitarint simile quippiā imitari ad tornū: quo rotūdā veluti lanx quadrangulo sub opculo posita esse videretur: hancq; q̄ nimium pressa appareret collo paulo altio

Colūna-
tionum
partes.

Capitula
columna
tionum.

Liber.VII. De Sactoz ornamētis. Fo.CII.

re substituto subleuarūt. Iones prospectis dorici operibus lā-
ces in capitulis probarunt. Sed lancū illā nuditatē colliq; adiū-
tionem nō probarunt: ea re corticē arboris addidere: qui hinc
atq; hinc dependēs et sese in anfractū cōuoluēs latera lancium
cōuestiret. Succedere Corinthij auctore Callimacho: qui nō vt
illi suppressas lances / sed præaltum vas folijs circū obtecluz ad
sepulchrū puellæ suborta acantho hæba cū ita vestitū vidisset
perplacuerat. Tria igitur capituloꝝ gña inuenta sunt / quæ peri
torum vsus reciperet. Doricū tamen hoc ipsū apud vetustissi-
mos Aetruscos in vsu fuisse cōperio / doricum inq; / ionicū & co-
nora. Do-
rynthiū. Et quid putes esse causæ? Numerus capituloꝝ dissimi-
ricū. Ioni-
lium passim offenditur: quæ magna cura / exquisita diligentia cū. Coryn-
effecta sūt ab his qui rebus nouis inueniēdis studuerūt. Nullū
thium.
tamen sese exhibet quod merito præ his cōprobes preter vnū
id: quod ne quidē oīa ab exteris accepta referamus / italicū nū-
cupo. Corinthioꝝ. n. festiuitati adiunxit delicias ionicas: et an-
farum loco pendentes cōuolutas affixit: opus gratū & perq; p-
batum. Colūnas quæ ad operis elegantiam facerēt / sic institue-
rant. Nāq; dorici quidem capitulis columnas deberi eas dixere:
re: quarū ima sui crassitudo septies sumpta longitudinē sui que
a sūmo est vsq; ad imū æquet. Ionicis imam crassitudinem cape-
re nonam suæ longitudinis partem voluere. Corinthijs vero
capitulis columnam octo sui crassitudines longam substituere.
His omnibus colūnis bases altitudine cōæquales iter se: sed li-
neamētis varias substituēdas putarūt. Quid plura? Totis fere
lineamentis partium inter se dissimiles fuere. In colūnarum ta-
men ratione multa ex parte conuenerunt. Nam colūnæ lineamē-
ta de quibus superiore diximus libro cum Ionicū / tū & Co-
rynthij / tum & Dorici probauere: et in hoc etiā cōuenerunt imi-
tati naturam / vt truncos quidem colūnarū in sūmo nunq; non
graciliores habendos ducerent q̄ in imo. Fuere q; dixerint / cras-
siores in imo ponēdas ex quarta q̄ in sūmo. Alij quod intellige-
rent prospectas res eo minores videri / qui vno ab oculo semo-
tiores sint: psultissime idcirco prælongas colūnas minus habē-
das graciles putarunt in summo q̄ æque essent breues: atq; de
his ita cōstituerunt. Imā colūnæ crassitudinē vbi ea quidem ad
pedem vsq; quindenū futura longa sit diuidendā esse in partes
sex: atq; ex his vna parte abiecta reliquas quinq; dandas supre-

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

me crassitudini. Colūnam autem a quindeno ad pedes vsq; viginti ita esse cōparandā putarūt vt ex tribus atq; decē partibus imi scapi vndecim summo relinquerētur. A vigesimo autē ad pedē vsq; trigessimū colūnas imo habendas septem sūmo sex. Inde ad pedes quadraginta ex quindecim imæ colūnæ partibus atq; decē in summo relinquēdas duas: reliquas abigendas. Demū ad pedes vsq; quinquaginta colūnam quidē ad basim fore oportere crassam octo: ad altūz vero septem. Ea deductione deinceps ratiocinandum vt quo altius columnę caput sit: eo & crassius relinquatur. Itaq; in his vniuersa puenere. Sed nos ex operum dimensionibus ista hęc apud nostros latinos non penitus fuisse obseruata compertimus.

De columnarū & earū partiū lineamētis non inutilis repetitio. De basi/choris/orbiculis/anulis/latastro. Lineamentorum particulis: fasceola/gradu/rude/funiculo/canaliculo/gulula/vndula.

Caput. VII.

Repetā igitur de colūnarū lineamentis eadē fere quæ superiore libro trāsegimus: ratione tñ nō eadem/ sed alioquin vtili. Capiā quidē ex columnis quas publicis operibus ponere maiores soliti sint/ eam quæ media sit inter maximas atq; inter minores hęc esse statuo pedes triginta. In hac igitur plantę maximā diametrū in partes diuidis nouē cōequales: ex quibus dabis diametro maximo summę plecturę partes octo. Erit ea de re pportio istarū vti nouē ad octo quā sexquioctauā nūcupant: pariq; proportionē ponā vt sit in imo retractionis imę diamēter ad diametrū plantę. Nā plantę quidē nouē huius istius retractionis octo. Rursus maximā diamēter sūmę plecturę ad summā retractionē ponam/ vt sit sexquiseptima.

Venio ad lineamenta partiū in quibus differunt. In basibus partes hęc sunt. Latastrū/thori/orbiculi. Est quidē latastrū quadrāgula in imo supposita pars: quā sic appello/ q̄ ea quidē quaq; versus in latitudinē diffundatur. Thori sunt crassi Thorus. torques in basi: quorū alter columna ipsa premitur: alter in latro Orbicul⁹ tastro affidet. Orbiculus est in gyrum incauus: qui veluti in tro Dimetiē: clea sic istic inter thoros preffatur. Omnē dimetiendarum partū in cōtium rationē duxere a diametro imæ columnę: atq; sic institue lūna partū principio Dorici. Nam basim quidem crassam effecere ex tū doric dimidia imæ colūnæ: in ea latastrum voluere quaq; versus esse ca ratio.

latum quoad integrū imæ colūne diametrum caperet: atq; insu per diametri ipsius partē nihilo plus dimidiam: nihilomin⁹ tertiam. Altitudinē autē totius basis diuisere in partes tres: ex quibus vnā dedere crassitudinē latastri. Fuit igitur toti⁹ crassitudo basis tripla ad crassitudinē latastri: et latitudo latastri quoq; tripla ad crassitudinē basis: præter latastrū reliquū crassitudinis in basi diuisere in partes quattuor: ex quibus sūmaz dedere sūmo thoro. Rursus illud crassitudinis ī medio/ quod inter supremū thorū et infimū latastrū sit/ diuisere in partes binas: ex quibus infimam dedere infimo thoro: sūmam excauarūt orbiculo: qui inter ambos thoros interpressetur. Constat orbiculus ex canali interscapto et duobus nextrulis/ quæ limbos canalīs ambiunt Nextrulo septimū spatij dedere: reliquū subexcuarūt. In omni ædificatione illud aduertendū esse dixim⁹: vt quæ supastruātur in solido acquiescant. Nō erit solidū si perpendiculū a pede superimpositi lapidis cadēs sub se aerē atq; interuaciū inuenerit. Idcirco cū excuarēt orbiculoꝝ canales cauere ne supastruēdarum perpēdícula istic in fodiendo attingerēt. Thori p̄minēbunt ex dimidia suæ crassitudinis adiecta parte octaua. Tum & thori crassioris amplissimus circulus perpēdiculo sui æquabit extremā in basi lineā latastri. Hæc Dorici. Ionici quidē crassitudinem doricā probauere: sed orbiculos ingeminarūt: mediosq; duos anulos inter orbiculos adiecere. Itaq; bases altas ex semidiametro imæ colūnæ effecerunt: eamq; altitudinē diuisere in ptes quattuor: vnāq; ex his dedere crassitudinē latastri. Atqui latitudinē quidē latastri ex hisce ipsis quartis dedere vndecim. Fuit igitur tota crassitudo basis quattuor: latitudo autē vndecim. Conscripto latastro reliquū altitudinis diuisere in ptes septem: atq; ex his duas dedere crassitudinē imi thori: et rursus quod præter thorū et latastrum esset crassitudinis relictu diuisere in partes tris: ex quib⁹ sūmam dedere sūmo thoro: duas medias dedere duobus orbiculis duobusq; anulis qui quidem inter vtrosq; thoros pressātur. Orbiculoꝝ anulorumq; ratio fuit huiusmodi. Nā spatium quidē ipsum quod inter thoros esset diuisere in ptes septē. ex quibus singulas singulis anulis dedere: reliquas sibi æquis portionibus orbiculi adscribere: proieturas in thoris easdē obseruarunt/ quas & doricī: ī orbiculisq; excauandis pepercere perpendiculis superadiectarum partiū:

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

sed nextrulos fecere ex octo suorꝝ orbiculorū. Alij sic excogitauerunt præter latastrū diuidendā esse basis crassitudinē in partes sexdecī: quas modulos appellamus: ex his thoro infimo quatuor: superiori thoro tris: orbiculo aut̄ inferiori tris et dimidiū: superiori vtiqꝫ et tris atqꝫ dimidiū: duos aut̄ modulos intermedios anulis tribuendos. Hæc igitur Ionici At Corinthij ioniscam atqꝫ item doricam basim probauere: passimqꝫ vtrifqꝫ vsi sunt. Quin ad opus columnationū nihil præter capitulū addidere. Referunt Aetruſcos in basibus latastrum nō quadrāgulū sed rotundū apposuisse: id genus basis nusqꝫ in operibus veterū inuenimus: sed hoc aduertimꝰ in tēplis rotundis ad porticum: qua quidē id tēplum circūdaretur/ assuesse veteres ponere bases latastro in cōtinuum p̄ducto/ vt sit vniuersis colūnis perpetuꝰ veluti subiectus socius ad iustā altitudinē: quæ latastris debeatur. Fecere credo id quidē qꝫ intelligerent quadrangula rotūdis non cōuenire. Vidimus & qui lineas in operculis capituloꝝ ad centrū medij tēpli dirigerēt: quod et in basibus qui fecerint fortassis nō redarguas: tamen non satis pbabuntur. Sed iuuabit

Coryn-
thia ratio

Partes or-
namento hæ sūt. Fasceola/gradus/rudēs/funiculus/canaliculus/gulularū in co-
lūna rigat atqꝫ promineat. Sed id quidem varijs lineis. Nāqꝫ fasceola quidē lineamentum imitatur litteram. L. Estqꝫ fasceola idē Gradus. atqꝫ nextrū: sed est nextro ipso latior. Gradus fasceola est multo Rudens. to prominens. Rudentē addubitaui an hæderā nominarem: dī Funiculꝰ stenſum quidem adhæret: estqꝫ eius prominentiæ lineamentū Canaliculus veluti. C. littera subiūcta ad litteram. L. sic Et funiculus quī lus. dem minutus est rudens. Hæc autē. C. vbi inuersa subiungitur Gulula. litteræ. L. sic. efficiet canaliculū. Quod si S. littera sub eadē Vndula. L. iungitur sic gulula nūcupabitur. iugulū enī hominis imitatur. Sin autem sub ipsa L. adiūgetur iacēs et inuersa S. sic ex flexionis similitudine appellabitur vndula. Rursus particula istiusmodi aut pure habentur/ aut interscalptæ. In fasceola scalpunt conchilia/ volatilia/ et titulos etiā litterarum. In gradu denticulos: quorum ratio hæc est: vt lati sint ex eorum altitudine ad dimidiā et cauū interuallum inter denticulos ex tribus habeat partes latitudinis duas. Rudentem ouiculatum efficiūt: aut interdū folio cōuestiūt: et oua alij integra: alij supne

deacuminata apposuerunt. Ex funiculo baccas quasi infutas filo efficiunt. Gululā vero et vndulā nō nisi folijs integūt. Nextrulum vbiuis purum semp relinquit. In particulis iungēdis hæc est ratio: vt sēper quæ supremæ adsint magis pmineant q̄ infimæ. Particulas a particulis distinguūt nextruli: sūtq; illi quidē particulis procimatio. Cimatiū quidē supremū cuiusq; particule lineamentum est. Cōferunt etiā q̄ leuigata suæ frōtis planitie asperitates inter scalpturarum distinguūt: fuit lati ex sexta eius particulæ cui adiungentur: seu denticuli illi quidem sint. seu ouicula. Verū in gulula fient ex tertia.

De capitulo et eius partibus dorico: ionico necnon corinthio more.

Capitulum.VIII.

M Vnc redeo ad capita. Capitulū dorici effecere crassum æque atq; basim: et totam eius crassitudinem diuisere in partes tres: primā dedere operculo: alteram occupauit lanx collo capituli quod sub lance sit. Vltima tertia relicta est operculi latitudo qua; versus integrū habuit diametrum et amplius partē semidiametri imæ columnæ sextam. Huius operculi partes hæc sunt. Cimatiū et latastrū: et cimatiū istic gulula est: ea capit ex quinque operculi partes duas Labrum lancis extremas lineas operculi accingebat. Circa infimum lancis alij minutos anulos tris: alij gululam ornamentigratia circūcinxere. Occupauit ornamentum hoc lācis partem non plus tertiam. Colli diameter hoc est infima capituli pars: quod in omnibus capitulis obseruatur/ solidum colūnæ nō excessit. Alij vt ex edificiorum lineamentis collegimus/ capitulū doricum effecere altum ex dimidia atq; item ex quarta diametri columnæ imæ: totamq; hanc altitudinem capituli diuisere in partes vndecim: ex quibus operculo quattuor: lanci item quattuor: collo autem dedere partes tris. Mox operculum diuisere in partes geminas: ex quibus fuit superior pars gulula: inferior fascia. Rursus et lancem in partes diuiserunt geminas quarum dederunt infimam seu anulū seu gululæ: quæ subcingeret lancem. Ad collum vero alij rhasas: alij surgentia folia affixere. Hęc dorici. Ionicum capitulum sic efficiemus. Tota capituli crassitudo erit ad columnæ crassitudinem infimam dimidia. Hanc tibi crassitudinem capituli diuidito in modulos ynum de viginti. Operculo igitur dabis modulos tris. Cor-

Cimatiū
quid.

Capitulū
doricum.

Capitulū
ionicum.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

tici dabis quattuor: lanci dabis sex. Infimas autem reliquas sex relinquito volutis: quas hinc atq; hinc faciat dependēs cortex. Operculi latitudo qua; versus habebit diametrū summi scapi suę colūne. Latitudo corticis que est a frōte capituli ad occiput equabitur operculo. Longitudo ipsius corticis pffuet laterib; atq; perpēdebit sese inuoluēs ad cocleā lineā. Umbilicus cocleę qui in dextro est distabit a sinistro compari umbilico modulos duos atq; viginti. Et distabit ab vltima supremi operculi linea modulos duodecim. Cocleam ipsam sic ducito. In punctū quomodo ducitur medij umbilici describitō pūctum pusillū: cuius semidiameter modulum capiat vnū. Et contra notato itidem alterum subtus / in ambitu excelsō notato punctū vnū. Et cōtra notato itidem alterū subtus in ambitu depressiore: tūc in superiore isti usmodi puncto ponito pedē circini stabilē: pedem autē mobilē ducito a lineā que operculū diuidat a cortice: & descēdito vrgēdo in partē capituli extrinsecam / vsq; cōpleat integrum semicirculum: atq; respōdeat e regione sub cycli pusilli puncto: illic restringito circinum: & ponito pedē stabilem subtus in puncto istic infimo pusilli cycli. Mobilem vero pedē ducito ab ichoato vortice hactenus descripto: & ascendito introrsus vsq; summū lancis labrū attingas. Sic enim duobus semicirculis imparib; vorticē vnū integrū effeceris. Deinceps resumito ductū istius modi & cocleam / hoc est anfractus circūductæ lineæ ad oculū hoc est ad pusillum vsq; cyclum iplicato. Lancis labrū pādetur / vt frontib; foris pmineat ex cortice modulos duos: fundo autem sui equabit supremę columnę amplitudinē: cōtracturę volutatum que p laterib; capituli iungūt volutas anteriores posterioribus fiēt graciles ad crassitudinē lancis addita moduli dimidia. Ornamentū operculo adiūgetur: cimatiū gulula vni moduli corticis crassitudo excauabit canaliculo ad pfunditatē dimidiij moduli. Nextruli latitudo ad canaliculū pars erit q̄rta. In medio frontis per canaliculū sculpentur frondes & semina. Partes lancis que p frontib; capituli extant ouiculas faciūt: & sub ouiculis distendūt baccas. Cōtracturas laterū interuolutas squamis aut frondib; circūuestiunt. Tale igit̄ ionicum capitulū est. Corynthiorū autē capitulū altitudo binos capit semidiametros ime columnę. Tota istęc altitudo in modulos diuidetur septē. Crassitudo operculi modulū capit vnum: reliquos

occupat vas:cui⁹ fundi latitudo est/quāta in summo columna est præter plecturas:ei⁹ labrū in summo equat amplitudine sui crassitudinē columnæ infimā.Operculi latitudo modulos implet decē. Sed decussant anguli ad modulū hinc & hinc dimidiū. Aliorū capitulorū opercula lineis constant rectis. Corynthiorū opercula introrsus insinuatur/quoad distent flexitudines inter se quātū est in vase fundi latitudo. Operculi cimatiū ex tertiā crassitudinis finiet:ei⁹ linesmēta erunt qualia summis columnarū scalpīs apponimus. Nextrulū & funiculus vestiunt vas ordinib⁹ foliorū duob⁹ insurgentib⁹:& cuiq; ordini folia tribuūt octo. Primis folijs longitudo est ad modulos duos. Secūde itidem sese ad modulos attollunt binos.Residui autem moduli dant canaliculis præfurgētibus ex folijs/& vsq; ad vasis altitudinē cōscēdentibus.Canaliculorū numerus sexdecim:quorū in singulis frontib⁹ capituli quattuor aduoluūtur/bini in dextrū vnico ex nodo:bini in sinistrū/altero vnico nodo sese ita deducētes/vt extrema pendeāt sub angulis operculi cocleā imitati. Medij autē ad mediā fronte vna iungūtur capitibus sese quoq; in anfractū implicātes. Ad hosce medios flos insignis ex vase superexcellit crassitudinē operculi nō excedens. Crassitudo labri ex vase circum apparet vbi canaliculi non tegunt ea moduli pars est:foliorū cincinationes digitis quinīs distinguūtur:aut si iuuēt septēnis. Cimē foliorū propēdent moduli partē dimidiā venustissimū cum istiusmodi capitulorū folijs:tum & in omni interscalprura est:vt lineamentorū ductus perq̄ aspere infodiātur.Itaq; istiusmodi sunt corynthia. **Capitulū** quotquot in ceteris ornamenta sint suis capitulis adiūxere.Ea **Italicū**. dem enī vasis & operculi/& foliorū/& floris ratio illis est quæ et corynthijs.Sed canaliculorū loco habēt ansas quaternis sub angulis operculi eminētes:quæ duos integros modulos compleant.Frons vero capituli alioquin nuda cū sit/ex ionicis ornāmēta desumpsit.Fundit enī canaliolū iuolutas ansarū:& in star lancis labrū vasis ouiclatū habet.Habet etiā subtensas baccas.Multa præter hæc visunt capitula mista lineamētis istorū/et partib⁹ aut aduētis/aut cōminutis.Sed ea doctis non pbātur.Hacten⁹ capitula:ni illud desit qđ assueuerit supra capituli operculum/aliud quadrangulum minutum et in opere latens operculū descēdere quo subrespirate capitulū/& nō vsq; obrui

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

trabis pressione videretur: & inter struendum quæ partes operis venustiores & graciliores essent minus periclitarentur.

C De capitulorū trabe/tignis/assibus/fascijs/modulis/regulis imbricibus/strijs/& alijs huiusmodi quæ ad columnationes pertinent.

Caput. IX.

Onstituitis capitulis imponit trabs: in trabe tigna/asses & eiusmodi: quæ ad tectū habendum pertineant. In his omnibus cum ceteri/tū Ionici a dorici multo differūt: tamen in aliquibus vna omnes cōueniunt.

Nam trabem quidē ita cōparant/vt infimā eius latitudinē velint summę columnę solidum non excedere: latitudinem autē summam trabis ex diametro imæ columnę amplam efficiant.

Coronice quæ.

Coronices appellamus partes eas supremas/quæ supra tignū promineant. In his quoq; obseruarūt quod in omnibus prominentijs oportere diximus: vt quāta eius partis esset altitudo/tantū ex pariete prominere. Obseruarūtq; coronarū opus hoc ex parte duodecima pclinatū ponere id quidem quod compertū haberent eas partes resupinatas videri/vbi ad rectos angulos porrigerētur. Hic iterū peto ab his qui hæc exscribent/& id iterum atq; iterū peto/vt numeros qui recensēbūtur non figuris/sed suis integris nominibus explicēt: quo minus vitietur erro-

Trabs dorica & eius modus.

ribus. Trabem igit dorici crassam effecere nihilo min⁹ semidiámetro imę columnę. Ad sunt in ea fasciæ tris: & sub prima superiori fascia breues aliquę subtēduntur regulę: ex quibus singulis pendent clauiculi sex subaffixi tignorū retinendorū gratia: quorū capita ex pariete ad ipsas regulas prominēt: id quidē ne regrediantur in trorsus. Totā istius trabis crassitudinē diuisere in modulos duodecim: quibus modulis omnes quæ sequūtur particule dimetiuntur. Primæ infimæ fasciæ dedere modulos quattuor. Proximę huic quę media est dedere sex. Supremę autem relictū duo sunt moduli. Atq; ex modulis quidē sex medianę fascię modulus suprem⁹ vnus datus est regulis & alter clauiculis subpendētibus. Regularum lōgitudō fuit ad modulos bis sex. Spacia quę inter capita regularū pura relictā sunt/modulos patuere duos de viginti. In trabib⁹ sunt tigna: quorum resecta ad perpēdiculū capita extrorsus apparent ex moduli dimidia. Tignorū latitudo æquabit crassitudinē trabis: altitudinē autē addit partē sui dimidiā quoad sit modulos bis nouē. Per

Tigna.

frontis altitudinē in tignis perpēdiculū signant sulci tres recti
 eque inter se distātes p̄scissi angulo normę: quoad hiatu pate-
 ant ad modulū vnū. Hinc vero atq; hinc marginū acies detun-
 dit vsq; vacet modulū dimidiū. Vacua inter tigna vbi est opus
 elegans cōplentur tabulis eque latis: & imponūt tigna perpen-
 diculo sui affideant in solido suę columnę. Tignorū vero capi-
 ta ex tabulis p̄deunt ad modulū dimidiū tabulatum perpen-
 dicula cum infima condicunt fascia trabis substitutæ. In tabu-
 lis istiusmodi sculpuntur capita vitulorum / patinę / rotæve / &
 eiusmodi. Tignis & tabulis quibusq; sua imponitur fasceola ci-
 matij loco / lata modulus duos. His perfectis pluteus superap-
 ponitur: crassus modulus binos: ei lineamenta canaliculus. In
 pluteū / sic enī interpretor pauimētum distēditur: crassum mo-
 dulos tris eius ornamentū: ouicla ducta / ni fallor / ex saxorum
 mutatione / quę inter pauimentū ex fultu calcis emergunt: su-
 pra id mutulos collocat latos eque atq; tigna: crassos eque atq;
 pauimentū. Et locantur singuli / vt sub se singula respondeant
 tigna: & porrigūt sese quoad promineant modulus bis sex: eo-
 rūq; frontes ad perpēdiculū p̄secātur: appingiturq; cimatiū /
 in mutulis gulula ex moduli dimidia & quarta. In spacijs autē
 quę inter mutulos pendētia subapparent / rosa ac acanthus in-
 sculpitur. Supra mutulos frōs operis apponitur: occupatq; is
 modulus quattuor. Constat frons ex fascia & cimatio gulula.
 Occupat enī gulula modulū vnū & dimidiū. Istic si fastigiū im-
 ponendū est operi: coronices oēs ipso in fastigio repetunt: inq;
 singulis ad angulos p̄finitos singulę sui generis ptes captan-
 tur / vt ad vnguē perpēdiculis respōdeant: ac suis lineis conter-
 minent. In hoc differūt opus fastigij a primis coronicib; / qđ in
 fastigio nusq; nō apponit: supremo loco stillicidiū / id quidem
 est cimatiū vndula crassum in doricis modulus quattuor. In il-
 lis autē coronicibus quę fastigiū habituræ sunt / nō apponit: qđ
 vero fastigiū habiturę non sint / apponit. Sed de fastigijs mox.
 Itaq; hęc doricī. Ionici quidē nō imperite cōstituere altioribus Trabs
 colūnis trabem deberi crassiorē: qđ vt in doricis haud quidem Ionica.
 Inepte obseruabitur. Ea re sic diffiniendū censuerūt: vbi colum-
 na futura sit ad pedes alta vsq; viginti: trabs fiet vna ex colūne
 partib; tredecim. Sin autem vsq; ad quinq; & viginti: tunc fiet
 crassa trabs ex duodecima parte lōgitudinis columnæ. Sin de-

Tabulę.

Pluteus.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

mum ad triginta futura erit pedes longa colūna: detur trabis ps
 lōgitudinis vñdecima. Deniq; gradatione istac cætera deiceps
 habebuntur. Trabs ionica tribus præter cimatiū cōstat fascijs.
 Eam diuisere i partes nouē: ex his dedere cimatio partes duas.
 Cimatiij lineamentum fuit gulula. Iterato q̄ esset sub cimatio
 diuisere in modulos duodecim: ex quibus imæ fasciæ dedere
 tris: mediæ quattuor: modulos vero quinq; reliquos dedere fa
 sciæ supremæ: quæ quidem ilico sub cimatio sit. Fascijs sūt qui
 nullum dedere cimatiū: & sunt qui dederint: ex his aliqui gulu
 lam ex quinta: aliqui funiculū ex septima suæ fasciæ appofuere
 Cōperies præterea in operibus veterū lineamenta aut trāslata
 aut mista ex varijs operum rationibus: quæ nō vsq; vituperes
 sed ex omnibus maxime probasse vifi sunt trabem in qua non
 plus duæ adfint fasciæ: quam esse quidē doricā interptor amo
 tis regulis & clauiculis Hanc sic fecere. Totā enī crassitudinem
 diuisere in modulos nouem: ex quibus dedere cimatio modu
 lum vnū: & partē moduli tertiā bis. Sub inde fasciæ mediæ de
 dere modulos tris: et alteri⁹ insuper moduli tertiā. Infimæ au
 tem fasciæ dedere modulos duos reliquos. Cimatiū trabis isti⁹
 habuit in supremo ex dimidia sui spatij canaliculū cū nextrulo
 ex altera rudentē. Fasciæ quidē istic mediæ datus est sub ruden
 te pro cimatio funicul⁹ ex totius fasciæ octaua: et fasciæ infime
 datū est cimatiū gulula ex suæ latitudinis tertia. In trabē impo
 suere tigna: sed eorū capita non apparebāt vti in doricis: ea enī
 refecarunt ad perpendiculū solidi in trabe: et operta effecerunt

Fascia re
 gia.

tabula vna perpetua: quā fasciam regiā appello. Hui⁹ latitudo
 tanta est: quāta est sub se trabis crassitudo. Istic assueuere inscul
 pere aut vasa: & quæ ad sacrificiū facerent: aut bouum capita in
 teruallis disposita: et a cornibus pendēt restes pomorū et fruct⁹
 Huic fasciæ regiæ supappofuere cimatiū gululā altum nihil
 plus q̄ modulos quattuor: et min⁹ nil q̄ tris. Supra id appofue
 re asses pauimenti gratia p̄minentes quoad effecerint gradū
 crassum modulos quattuor. In eos alij insculpsero denticulos
 ex imitatiōe assiu resectorum: alij cōtiguos absq; vlla intercal
 ptura disseparatos reliquere. In asses posuere seu pauimentum
 illud sit: seu trāsuersarium sedile: ex quo mutuli promineant/
 crassum modulos tris: ornaruntq; id spatū ouiclis: inq; id im
 posuere mutulos præet subrectos fascis tabularū. Fascia autez

quę pro fronte est altitudo modulos capit quattuor. Quę vero tegit fundū mutulorū lata est modulos sex & dimidiū. Supra istiusmodi mutulorū frōtem venere imbrices crassi ad modulos binos; eorū ornamus gulula aut rudens. Supremo loco vndula modulos tris: aut vbi ita iuuat quattuor. Hanc in vndulam cū Ionici/tum Dorici sculpebāt capita leonum vomentia cōceptas aquas. Illud cauebāt/ne cadēs vnda templum adentes/aut intima templi aspergeret. Capitibus iccirco istiusmodi quę apertionib⁹ superimminerēt ora occludebātur. Corynthij Trabs conihil ad opus trabiū & cōtignationū addidere præter id si recte rynthia. interpretor/vt mutulos non præfectos ponerent: neq; vti dorici præfectos ad perpēdiculū: sed nudos ac deformatos ad lineamentū vndulę: qui quidē inter sese distarent quātum frōtibus ex pariete prominebāt. In ceteris autē Ionicos secuti sunt. Hactenus de trabeatis columnationibus. ¶ De arcuatis mox dicemus/vbi basilicam tractabim⁹. Sunt aliqua quę ad istiusmodi colūnationes pertineāt minime negligēda. Nam cōpertū quidem est colūnas in aere positas graciliores videri/ q̄ quę in concluso collocentur. Et quo striarū numerus sit maior: eo crassiores colūnas videri. Ea re sic monēt. Angulares colūnas q; libero aere ad prospectū præceteris circūartētur/ crassiores facito: aut striarū numerū augeto. Sed striarū columņę aut canaliculis ductis linea ad imū recta: aut canaliculis ad columnā aduolutis. Apud Dores canaliculi per directū columnę excuātur: hos canaliculos architecti strias appellarunt. Atqui apud Dores striarū numerus viginti: apud cæteros quattuor & viginti. Canaliculos cæteri discriminant nextrulo interducto. Fitq; id nihil minus q̄ ex tertia: nihil plus q̄ ex quarta apertionis canaliculi. Incauāturq; ad lineamētum emicicti. Dores autē amoto nextrulo/ simplices strias/ aut interdum planas ducunt/ aut potius incauant ad partē cicli nō plus quartā: & terminant continuas excuauationes in angulū. Tertiā partē striarū quę infima in colūnę longitudine sit pleriq; omnes opplent rudēte: quo abictu & iniuria illesior colūna sit. Stria quę directā per columnę longitudinē a summo ad imum ducta est/ efficit vt crassior intuitibus videat colūna esse q̄ re ipsa sit. Quę vero aduoluet variabit. Sed quo minus a recta perpendiculari linea diuertet: eo colūna crassior apparebit. Striarū volutiones non plus tres: &

Canalicu
li.
Striæ.

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

nunq̄ minus q̄ integrā vnam ponere affueere. Striam qualē cūq; duxeris a summo ad imū ptinuata & cōpari per duci linea cōuenit: nequid excauationes non cōdicant. Excauandi modū præstabit angulus normę. Est apud mathematicos linea a quo velis puncto in semicicli ambitu p̄stituto a diametri capita per ducta: illi normę angulū rectū constituere. Scalptis igitur striarum laterib⁹ tam funditus deprimēda fossura est: quo ad normę angulus libere terminet. Atqui striatis quibusuis vtrinq; capitib⁹ decens interuallū sinēdum est quo a proximis coronā circūstringētibus nextrūlis vacua striarū distinguātur. De his hæcenus. Apud Memphim circa templū pro colūnis colossos cubitos duodenos affuisse referūt. Alibi colūnas totas volubiles apposuerunt vestitas pampinis auiculisq; diuulsis refertas. Sed ad maiestātē templorū decētius columna terfa & pura est.

Dimensio
nes ad co
lūnarum
cōpositio
nem.

¶ Colligūtur dimensiones quędā quę ad colūnas in opus cōponendas plurimū artificij præstent facilitatis. Nāq; numerantur quidē columnę quę in opere affuturę sunt: ex illarūq; numero cōponendi ratio deducit. Atqui in doricis / vt ab his incipiam / si erūt illę quidē affuturę quattuor / diuidetur frons arę in partes septem atq; viginti. Si affuturę sunt sex / diuidetur in partes vnam & quadraginta. Si autem octo / diuidetur in partes quinquaginta & sex. Exq; his dabūtur partes duę singulis crassitudinibus columnarū. In operibus autē ionicis vbi quattuor columnę apponēdę sunt / diuidet frons arę in partes vnā decim atq; dimidiā. Vbi vero columnę ponētur sex / diuidetur in partes octo & decem. Q; si columnas posuisse oporteat octo diuidetur in partes quattuor & viginti atq; insuper dimidiam ex quibus dabitur crassitudini columnę pars vna.

¶ De templi pauimēto interioribus spacijs arę loco parietibus & parietum ornamentis. Caput. X.

Empli pauimentū & spacia interiora sunt qui p̄bent vbi gradū aliquē cōscenderent: & locū vbi ara sacrificij statuēda sit / oīno celsiorē exigūt. Aditus faucesq; cellarū quę pro laterib⁹ sunt / alij omnino patulas / atq; penitus expeditas nulla parietis parte obducta relinquebant. Alij duas interstatuebant colūnas ductis rationib⁹ trabiū ornamentorūq; a porticu / de qua nuper dixim⁹. Reliquum vacuū qđ istic supra coronas esset / statuis & cadelabris habēdis relin-

quebāt: alij ad cellas huiusmodi pariete hinc atq; hinc pducto
arcebāt fauces apertionis. ¶ Parietes tēpli qui crassissimos atq; Paries
tollehdos putat dignitatis gratia fallit. Nā corpus quidē cui templi.
mēbra plus satis tumeant quis nō vituperet? Adde q; luminū
cōmoditas tollit laterū crassitudine. Ad templū Pantheon præ Pātheon
stantissim⁹ architectus pariete cū esset opus crasso/solis assibus
vltus est: cetera cōplementa respuit: spaciaq; istic q̄ imperiti cō-
pleuissent: scasis & apertionib⁹ occupauit/eoq; pacto impēsam
minuit: molestiā ponderū sustinuit: operiq; elegātiā adiecit.
Paries ex colūnæ rationib⁹ crassus habēdus est: vt in pariete al-
titudinis ratio ad crassitudinē sui æque atq; in columnis respō-
deat. Annotauī veteres in templis assuesse frontē aræ diuide-
re in partes duodecim: aut vbi esset opus robustissimū voluere
in nouē: atq; ex his vnam dedisse crassitudini parietis. Parietē
in rotundis tēplis nemo minus q̄ ex dimidia: cōplurimi duas
ex tribus partib⁹ diametri: aliqui ex quattuor partib⁹ sumpse-
re tris: ad quas interiorē parietē vsq; ad testudinem attollerēt.
Sed peritiores istius circularis aræ ambitū diuisere in partes
quattuor: & earū vnus lineam extenderunt: ad cuius longitu-
dinem parietem istic intimum attollerent q̄ respondeat vti vn-
decim ad quattuor. Qd̄ ipsum in quadrāgulis/seu templis/seu
quibusuis operibus testudinatis imitati pleriq; sunt. Vbi tamē
præterparietem habēndē hinc atq; hinc ad aream cellæ sunt q;
illuc fiat spacij amplitudo sub aspectu laxior: interdum parie-
tis altitudinem ad aræ altitudinem excitarunt. Sed in rotun-
dis non erit altitudo parietis interior eadem æque atq; exteri-
or. Nam finis interioris parietis præstabit primordia testudini
Exterior vero parietis pars ad subgrundia vsq; tollatur conue-
nit. Ergo pars hæc ex tota altitudine testudinis quæ parieti-
bus imposita est/partem occupabit tertiam: si erit illi quidem
tectum gradibus deductum. Sin autem fiet tectum lineis dire-
ctis & displuuiatis: occupabit tum quidem extrinsecus paries
istic altitudinem testudinis dimidiam. Paries in templis maxi Attende
me cōmodus erit testaceus: sed vestiturę ornamētis decorabit. varia pa-
¶ De ornamēto parietum sacrorum varia varij sensere. Apud rietum sa-
Cizicum fuere qui parietem delubri lapidibus ornarint tersis: croc⁹ ap̄
cōmissurasq; auro solido distinxerint. In Elide ad ædem Mi- varios or-
neruæ frater Phidiæ tectorium induxit calce croco subacta & namēta.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

lacte. Monumētum simandiū in quo pellices Iouis conderentur. Agyptiorum reges cixere aureo circulo ad spissitudinē integri cubiti: ambitu vero cubitorum trecentorum et quinq; et sexaginta: in quo per singulos cubitos singuli essent insculpti dies anni. Hæc isti. Alij contra. Cicero Platonē imitat⁹ lege ad monendos putauit suos / vt in templis spreta ornāmētōrū varietate atq; illecebris / candorē in primis probarent. Tamē inquit specimē esto. Mihi quidē perfacile persuadebitur coloris æque atq; vitæ puritatē et simplicitatē superis optimis gratissimam esse: et habere in tēplis quæ animos a meditatione religionis ad varia sensus illectamēta et amœnitates auertant nō cōuenit. Sed sicputo cum alibi publicis in reb⁹ tum in sacris ædibus modo nulla ex parte a grauitate discedas. Laudandus erit qui uolet parietē et tectum et pauimentum esse omni arte excelsuptissimum / atq; multo elegantissimū: et in primis quoad in te sit mansurū. Quare percōmoda erit intestina sub tectis crustatio ex marmore vitro aut contabutata aut circūsecta. Exitimū uero pro more veterū probabitur crusta inducta calce siccis aspersa. In vtrisque curabitur vt signis tabulisq; apta et decentissima loca et sedes cōtribuuntur. Et præsertim in porticu monumenta rerū gestarū picturis bellissime cōmendabunt. In Cæsar du tra uero in tēplo tabulas potius habere uolo pictas / q̄ picturas ctator du parietib⁹ ipsis inductas: uel signis potius q̄ tabulis delectabor as tabu ni forte sint eiusmodi: quas Cæsar dictator vt ædē Veneris gellas talēt⁹ nitricis ornaret duas talentis emit nonaginta. Et picturā ego emit nonaginta. bonam / nā turpare quidem parietē est pingere quod male pingas / non minore uoluptate animi contemplantur / q̄ legero bonam historiam. Pictor vterq; est: ille uerbis pingit: hic peniculo docet rem. Cætera vtrisque paria et cōmunia sunt. In vtrisque et ingenio maximo et incredibili diligentia opus est. Sed uel in templis cū pariete tum et pauimento nihil adfit / quod merā philosophiā non sapiat. In Capitolio affuisse cōperio leges tabulis æneis inscriptas: quibus imperium regerent: easq; cum templum arfisset: fuisse restitutas a Vespasiano principe ad numerum trium milium. In limie Apollinis delij insculptos fuisse uersus memorant quib⁹ edoceren^t homines qua hærbarū cōpositione aduersus oia uenena uerentur. Nos eas apponendas admonitiones ducem⁹: quibus iustiores / modestiores / fru

galioresq; oī virtute ornatiores / et superj gratiores reddamur.
 Qualia sunt quæ legunt. Talis esto / qualis videri velis. Ama / et
 amabere / et eiusmodi. Maximeq; pauimentū refertū velim esse
 lineis et figuris : quæ ad res musicas et geometricas pertineāt:
 vt omni ex parte ad animi cultū excitemur. Assueuere veteres
 cum in templis tum in porticibus res rarissimas ornamenti gra
 tia imponere. Quale illud in tēplo Herculis: qui formicarū cor
 nua ab indis deuecta: et Vespasiani qui coronas ex cinnamo in
 capitolio: et Augustæ quæ in palatijs primario tēplo maximā
 cinnami radicē aurea patera iposuit. Apud Themū in Aetho
 lia quam Philipp⁹ vastauit / fuisse in porticibus tēpli arma fe
 runt numero vltra quidecim milia: et statuas ornamenti gratia
 vltra duo milia: quas oēs Philippus confregisse refert Polibi
 us: præter eas quæ nomen aut effigiem haberent deorū: et for
 armata et
 tassil non rerum istarum magis numerus / q̄ rei varietas pēsā
 da est. Apud Cículos fuere qui statuas ex sale formare institue
 runt. auctor est Solinus. Et statuam inquit Plini⁹ effecit ex vi
 tro. Equidem istiusmodi rarissima erūt ad naturæ atq; igenio
 rum admirationē dignissima. Sed de statuīs alibi. Apponūtur
 columnæ parietibus et apertionibus interserūtur. Earum nō
 habetur istic vti in porticu. Illud aduertī in templis maximis ex sale et
 q̄ columnæ ad tantam operis vastitatem forte non respondi
 sent: perduxisse camurarum cornua / q̄ in eorum arcubus sagit
 ta semidiametrum excederet ex tertia: quæ res etiā ad venu
 statem accessit. Est enim sese in sublime attollens testudinatio
 agilior vt ita loquar / atq; explicatior. Illud hic non prætereun
 dum cenfeo. In testudinationibus arcuum capita ad min⁹ pro
 lixiora semidiametro efficienda sunt: quantum spectantibus
 occupant coronarum prominentiæ ne medio ex templo intui
 possint.

¶ Tēplorū tecta testudinata eē oportere q̄ min⁹ incēdio veluti
 multa subiaceāt fastigiorū quoq; dignitas et structura. Ca. XI.

Emplis tectum dignitatis gratia atq; etiam perpetui Templa
 tatis maxime esse testudinatum velim. Ac nescio qui olim cele
 dem quo id fato eueniat / vt nullum ferme compies bria p̄cre
 templum celebre quin igniū iniuria in calamitatē in
 mata.
 ciderit. Legimus Cambisem quot quot erāt apud Aegyptum Cābises.
 templa combussisse: et aurū atque ornāmētū Persepoli trāstu

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

Amasis. Phlegias Fenix. lisse. Delphicū oraculū ter concrematum extitisse a Tracibus refert Eusebius. Id etiā apud Herodotū inuenio restituisse Amasim cum iterato arsisset sponte sua. Alibi legim⁹ per ea tempora incensum fuisse a Phlegia quibus Fenix litteras nonnullas ciuibus suis adinuenisset. Rursusq; incensum regnante Cyro annis paucis ante Seruij Tullij Romanorū regis mortem: constatq; incensum demū per eos annos fuisse: quibus lumina illa ingenij et doctrinæ Catullus/ Salustius/ Varroq; nati sunt. Tēplum Ephesæ incenderant Amazones Syliuo Postumio regnante. Rursus incensum extitit quo tempore Socrates Athenis venenum bibit. Et in Argis perisse templum legimus igni per eum annum quo sit Athenis natus Plato Tarquino apud Romam regnāte. Quid sacras porticus Hierosolymas? Quid Milesiæ Minerue? Quid templū Serapis apud Alexandriam? et Romæ Pantheon: et ædem Vestæ: et Apollinis templum: in quo sybillæ arsisse carmina meminere quid referam? Cætera ferme omnia templa in calamitatē istiusmodi incidisse prædicant. Solum id quod in vrbe Erice dicatum erat Veneri perpetuo illesum permanisse ad suavisq; tempora scribit Diodorus. Alexandriā aiebat Cæsar ab incēdijs immunē fuisse oppugnāte se q̄ esset testudinata. Atqui et habet quidem sua ornāmēta sua etiam testudo. Apud veteres qualia ornāmēta in pateris sacrificiorū habetor: facerent argentarij: eadē ad testudines sphericas exornandas namēta. architecti transferebāt Qualia vero stratorijs lectorū pannis asueuerunt: talia fornicibus et camuris imitabant. Ea re visuntur quadrāgulæ octangulæ et eiusmodi operū disseminatiōes per testudinem ductæ ad compares angulos et ad lineas cœquales distinctis radijs et ciclis vt ad gratiam addi āplius nihil possit. Et faciat hoc quidē ad rem / ornamenta testudinū p̄cudubio dignissima / quæ alibi passim et apud Pantheon videm⁹ in cauationib⁹ formarum posita qui facerent nō tradidere litteris. Ea nos sic efficere aggressi sumus labore et impēsa leui. Describimus enim futurarū formarū lineamēta ipso in tabulato armamēti siue quadrangula / siue sexangula / siue octangula illa quidem sint: mox quas volo testudinis partes excauatas dari: eas ad constitutam altitudinē compleo latere crudo inducto creta calcis loco. Itaq; istiusmodi veluti tumulus per dorsum armamēti astructis superastruo ex testa et calce testudinē adhibe

ta diligentia/vt eius partes graciliores crassioribus et constan-
 tioribus bene annexa et bene offirmata cōueniant cōclusa per
 inde testudinē dum armamenta subdemuntur. Eximio ex solida
 structura testudinis congestas istas luteas quas p̄icipio dispo-
 sueram accumulationes: eo pacto formarum sculpturæ ad arbi-
 trium ex præscripto subsequuntur. Redeo ad rem. Mihi illud
 vehementer placet quod scribit Varro. Ad testudinē pictā as-
 fuisse formam cæli: et affuisse præterea stellā mobilē et radiū:
 qui quidem quænam esset hora diei: qui tum extra perflaret v̄e-
 tus indicaret. Itaq; istiusmodi perplacet. ¶ Fastigia tantum af-
 ferre operibus dignitatis affirmāt vt ætherea Iouis domicilia
 tametsi illic nunquā pluat seruato decore minime carere fasti-
 gio posse arbitrentur. Fastigia tectis apponūtur sic. Nā ex fron-
 tis latitudine quæ ad coronas est/pars ne plus quarta sumitur:
 ne minus quinta: ad quam vertex hoc est culminis suprem⁹ ang-
 gulus attollatur: extremis subgrundationib⁹ fastigij: inq; illo
 summo cacumine imponentur arulæ statuarum collocandarū
 gratia: his autē quæ in angulis extremis subgrūdationū sunt/
 altitudo erit / quanta est præter fasciam regiā toti⁹ coronicis
 crassitudo. Arula autē iposita medio cacumini fastigij excedet
 angulares parte sui octaua. Buccidē primū ferūt extremis tecto
 rū ibricib⁹ instituisse p̄sonas apponere ornamēti gr̄a ex crecta ru-
 bricata. Postea totis cū tegulis marmoreas ponere assuevere.
 ¶ Templorū apertiones. fenestræ. hostia, valuæ. cum earum
 particulis. rationibus et ornamentis. Buccides
extremis
tectorū ī
bricib⁹ p̄s

Ca. XII. sonas pri-

APERTIONES fenestrarū in tēplis esse oportet modicas
 et sublimes: vnde nihil præter cælum spectes: vnde
 et qui sacrum faciūt / qui ve supplicāt: ne quicquā ab
 re diuina mentibus distrahan̄. Horror qui ex vmbra
 excitatur natura sui auget in animis venerationē: et conficta
 quidē multa ex pte maiestati est austeritas. Adde q; ignes qui tē-
 plis debentur / quib⁹ nihil ad cultū religionis ornamentūq; di-
 uini⁹ habeas / nimia in luce languescūt. Veteres ea nimirū re so-
 la plerūq; apertione hostij p̄tenti erāt. Sed mihi quidē p̄babit:
 vbi adit⁹ in templū oīno erit illustris: interiorq; ābulatio mini-
 me erit tristis Vbi autē ara statuta sit: maiestatiē præse ferat loa-
 cus velim māgis q̄ venustatem: Redeo ad apertioēs luminum.
 Meminisse oportet quod alibi dixim⁹ apertionem constare ex-

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoriã.

Ianua tē.
pli.

vacuo & lateribus & superliminari. Fenestras & hostia veteres
nusq̃ nisi quadrãgula adiunxere. Sed de ianuis primo. Ad ianuas
quidē optimi architecti om̃es cū Iones/tum Dores/tum
Corynthij latera in summo ex parte sui quarta atq; decima gra
ciliora fecere q̃ in imo. Superliminari crassitudinē dedere hanc
quã in summo capite lateris inuenerunt & lineas ornãmētorum
in vtriusq; cōpares effecerunt: & iunctiones ad vnguē contermi
narūt: & ianua coronam summam quæ superliminare foueat
summis columnarū capitulis quę in porticu sint equarūt. Itaq;
in his om̃es quæ diximus obseruarunt. In cæteris vero alij ab
alijs multo differunt. Nam Dores quidē totã altitudinē istanc
diuisere in partes sexdecim: ex quibus dedere altitudini vacui
apertionis: quã eãdem veteres lumen nuncuparūt. Dedere inq;
partes decem: latitudini autem quinq;: lateri autē vnam. Hęc
Doricis. Iones vero primam illã integram altitudinē quę sum
mis capitulis columnarū equatur: diuisere in partes decem &
nouem: ex quibus dedere altitudini vacui partes duodecim: la
titudini sex: lateri vnam. Corynthij diuisere in partes vndeui
ginti: ex quibus datę sunt partes septem latitudini vacui: alti
tudinem autem luminis effecere duplam ad latitudinē: fuitq;
latus hostij septima latitudinis vacui. In quibusq; lat⁹ hoc est
antipagmentum fuit trabs. Et ni fallimur Iones sua delectati
sunt trabe ornata fascijs trib⁹. Dores sua a notis regulis & cla
uiculis & in trabem superliminarē ornamentū gratia quisquis
maxima ex parte suas coronarū venustates adiecit. Sed Dores
in trabem nō posuere apparentia capita tignorū trifulcata: sed
eius loco fasciam regiam latam ex crassitudine lateris quod ad
hostium stet. Fasciæq; addidere cimatum/gululam/ et super
id gradum Plutei purum: & in id ouicla/mox mutulos prætes
ctos suo cum cimatio: & suppremo in loco vndulam sumptis
particularum dimensionibus ex his quæ supra in doricis tra
beationibus trãlegimus. Iones p̃tra nō fasciam regiam quã in
trabibus posuerunt: sed pro fascia imposuere turgentem fasci
culum frondentium ramusculorum: concinã loro crassum
quantum est trabs dempta parte ex trabe tertia. Supra id ci
matio/ & denticulos/ & ouicla/ & crassum gradū mutulorum
contectorum fascia suo cum cimatio frontis & supremã vndu
lam. Præterea addidere ad alterū quodq; extremum lateris sub

gradu crasso tectorū mutolorū: addidere inq̄ præcidētes / vt sic eas appellem / aurículas ducta nominis similitudinē a sagacib⁹ bene auriculatis canibus. Fuitq; auricularū istarū lineamentuz maiuscula. S. oblonga extremis suis capitibus sese in anfractū volutatū implicans hunc in modū. Earūq; auricularum crassitudo in sūmo fasciculo latitudinē æquarit: in imo arctiores fue re ex quarta. Longitudo auricularū pendit vsq; ad sup̄mi va cui æquilibrā. Corinthij integrū colūnationū opus a porticu ad hostia transtulere. Ornantur et ianuæ locis præfertī quæ sub Ianuæ or diuo pateant: nequid hæc alibi repetantur / porticulo ad pacto namentū hunc in modū. Positis enim laterib⁹ & superliminari hinc vnā atq; hinc alterā colūnam appingunt expeditam: atq; etiā interdum prominentē. Colunarum bases inter se distant: q; integrū opus antipagmentorum eo spacio concipiant. Lōgītudo colū narū cum capitulis tanta est: quanta sit ab angulo extremo ba sis dextræ ad angulum extremū sinistre. In hæce colūnas trabs fascia coronæ fastigiūq; imponitur ex rationibus porticus: de qua supra suo transeginus loco. Fuere qui ad latera hostioruz pro trabe adegerint coronarū ornamenta: ex quo hiatū ianuę prepansum effecere: opus magis priuatorum ædium delitij ac cōmodatum præsertim fenestrarū q̄ templorum auctoritati cō decens. In maximis templis hostijs præsertim quibus aliæ nō adfunt apertiones altitudo vacui i partes diuiditur tris: vnaq; atq; eadem suprema linquetur vt pro fenestra sit: æneozq; orna tur rete: reliquum valuis datur. Suas habent rationes particu- Valuæ et larum valuæ. Inter particulas primaria est cardo: istius duplex earū parti est ratio. Nam aut lateri ianuæ cōmēdantur captus ferrei et ar culæ. picones: aut ex angulo value assis emittitur: in cui⁹ cuspidē sta tuta valua inuertitur. Valuæ temploꝝ q; perpetuitatis gratia fiant æneæ atq; maximi ponderis sint axe tutius agūtur q̄ arpi conibus. Non hic refero quas portas apud historicos & poetas legerim vestitas auro / ebore / et signis / tā graues / vt turmis ho minum reserarentur: et strepitu terrorē incuterent: i his ego fa cilitatem laudo aperiendi claudendiq;. Ergo ad cuspidē in axis infimo substituetur sedile q̄reum stagno imisto: excauabit: urq; medullitus cum sedile / tum et caput axis cui valua applexa sit in modum pixidis ad concauū lineamentū lancis / quoad intra se mutuo complexu concipiant pilā ferreā bene teretez et bene

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

terfam. Ad supremū quidē axis caput qđ in value summo est
aderit famella ænea superliminari iterita: et præter id axis mo-
bilem circa se imbuet anulū ferreū vsquequaq; tersum et leuiga-
tum. Sic fiet vt nusquam morosa sit valua: et leui appulsiu ad
arbitriū alludat. Singulis hostijs valuæ erūt gemellæ: quarū al-
tera hoc in lat⁹ tanq; altera in latus alterū sese recipiat. Valuæ

Valuæ or eiuſq; crassitudo fiet ex suæ latitudinis duodecim. In valuis orna-
namēta. mēta sunt fasciæ quæ quidē amplitudinē valuæ superadpactæ
obambiāt numero ad arbitrium aut duplices aut triplices aut
etiā simplices Qđ si erūt geminæ et veluti grad⁹ alteræ sup alte-
ras distētæ capiēt abæ vna ex valuæ latitudie ptē ne magis q̄-
tā: ne min⁹ sextā. Eritq; p̄ma supereminēs ad pacta fascia latior
q̄ substituta ex quinta. Quod si erūt triplices: tunc ex trabe io-
nica lineamēta suscipiēt. Sin autē erunt fasciæ circū simplices:
fient ex quinta vsq; ex septima. Fascijs interior linea erit gulu-
la. Longitudo valuæ diuidet fascijs transuersis: ita vt suprema

Fenestre spatia quintā occupent totius altitudinis. Valuæ bis in tēplis
tēplorū. fenestræque ornantur atq; hostia. Sed earum vacua q̄ proxi-
mam sub testudie celsam parietis partē occupet: suisq; angulis
ad superincuruum testudinati terminet: ea re sub arcu contra
sunt atq; in hostijs. Nāq; latiora quidem duplo sunt q̄ alta: to-
tamque latitudinem diuidunt columnulis duabus interstitu-
tis ex rationibus porticus. Sed columnæ istic fere in omnibus
quadrangulæ sunt. Scaphorum lineamenta quibus pictæ ta-
bulæ statuæq; collocantur ex lineamentis hostiorum sumuntur
altitudine tertiam sui parietis partē implent. Ad fenestras
templorum lumini apponebant pro valuis contra pruinas
et ventorum impetum staturas tabulas tenues alabaſtri tra-
lucidi: aut rete æneum marmoreum ve. Plagas vero interme-
dias ad rete obstipabant non fragili vitro: sed lapide speculari
petito maxie ex Sogobria hispaniæ oppido: aut itē ex Bono-
nia galliæ. Id lamia est raro pedali āplior gypsi tralucidi et per
purissimi. Cui peculiare natura datum est: vt vetustatem non
sentiat.

¶ Ara sacrificij an vna vel plures. de cœnæ cōmunione. opti-
morum coniunctione templi et sacrificiorum luminibus. can-
delabris alacritate crateribus. ceterisq; nonnullis quib⁹ egre-
gie ornantur templa.

Ca. XIII.

D Ost hec spectabit quidem ad rem temploꝝ arā in qua sacrificent statuere loco dignissimo: nimirum assidebit iuste pro tribunali. Aram veteres altam facere pedes sex: latam duodecim: in qua signum statuerent. Aras autē sacrificij gratia intra templū complures disseminare an deceat aliorum sit iudicij. Apud maiores nostros per illa nostræ religionis initia optimi viri in communionem cœnæ conueniebāt: non ea re / vt corpus epulis saturum facerent: sed vt conuictu mutuo mansuescerent: et animo bonis monitis refer- **Nota**
 ti domū redirent multo cupidissimi virtutis. Illic igiꝛ libatis po- **epulandi**
 tius q̄ assumptis quæ in cœnam essent per summā frugalitatē **morē an-**
 apposita Habebatur et lectio et sermo de rebꝝ diuinis. Flagra- **tiquum.**
 bant omnū studia ad cōmunē omnū salutem et ad cultū virtu-
 tis. Demum quisqꝫ prout facultas suppeditabat offerebat in me-
 dium quasi pietati debitū cēsū / et bñmeritorū stipē / id est per
 antistitē erogabat in eos qui ope indigerēt. Oīa isto pacto inter
 eos veluti inter amātissimos fratres erāt cōia. Post id tēpus cū
 per principes licuit publice facere: nō multo quidē a vetere pa-
 trū instituto deuiarūt: sed maiore populo cōfluēte minutiore li-
 bamēto vsi sunt. Sermones autē quibꝫ vterētur disertī per ea tē-
 pora pōtiffices ex patrū cōmentarijs spectare passim licet. Itaqꝫ
 vnica tum quidem erat ara / ad quā cōueniebant. Vnicū indies
 sacrificiū celebraturi. Successere hæc tpa quæ vtinā vir quispiā
 grauis pace pōtifficū reprehēdēda duceret: qui cū ipsi dignitatis
 tuendæ gratia vix chalendis annuis potestatē populo faciāt vi-
 sendi sui. Omnia vsqꝫ adeo circūferta reddidere altaribꝫ / et inter-
 dum nō dico plꝫ. Hoc affirmo apud mortales nihil inueniri ne
 excogitari quidē posse: qđ sit dignius sanctiusqꝫ sacrificio. Ego
 vero neminem dari bene cōsultum puto / qui quidem velit res
 dignissimas nimium prompta facilitate vilescere. ¶ Sunt et
 quædam alia ornamentorum genera non stabilia quibus sacri-
 ficium ornetur. Sunt et quibus alioquin templa honestentur:
 quorum spectet ratio ad architectum. Queritur quid omnium **Attende:**
 pulcherrimum sit triuium ne lætum / ludibunda iuuentute.
 Mare ne refertum classe. Campus ne refertus milite et signis
 victricibꝫ. Forꝫ ne refertum patribꝫ togatis et eiūsmōi: an tem-
 plum alacritate luminū illustre? Sed veli quidē lumina in tēplis
 habere maiestātē. Quæ res minutis in scitillulis facularꝫ quibꝫ

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

hodie vtimur non est. Habebunt non nego venustatē si ad ali-
quam lineamentorū speciē coaptētur: si per coronarū lineas lā
padibus distēdent. Sed multo placent veteres qui candelabris

Candelabrum. maiusculas cōculas odoratis flāmis incendebāt. Longitudo cā
delabri in partes diuidebāt septem. Duę dabanť basi: eratq; ba-
sis triāgula longior ex magis q̄ lata. Inq; imo
erat ea quidē latior q̄ in summo ex . Stylus can-
delabri excitabitur vasis gutturijs alteris in alteras superastitu-
tis. In summo apponebatur cōcula gummis & lignis odoratis

Balsamū sarcita. Mandarūt memorię quātum balsami ex publicis veſti
sacrificijs galibus iusserint principes in singulos dies solennes incēdi ad
incēsum. basilicas maximas Romę. Id fuit ad libras qngētas octuagīta.

¶ Hactenus de cādelabris. Venio ad reliqua quibus egregie or-

Giges. nenť templa. Legimus Gigem crateras dedisse dono Apollini
Nota va Pithio sex ex auro solido pondo milia triginta. Et apud Del-
fa & id ge phos solida ex auro et argēto fuisse vasa quorū quodq; amphi-
nus alia ras caperet sex. Fuere & qui pluris artificū manus atq; inuentū
tēplis olī fecerint q̄ aurū. Apud Samios in templo Iunonis cratere ferre
dicata p̄ is signis circumrefertū affuisse ferunt: qđ olīm Spartę ad Cre-
ciosiffi- sum misissent dono tantę amplitudinis/ vt amphoras ceperit
ma. trecētas. Delphis quoq; Samios dono misisse olim cōperio fer-
ream cortinā in qua miro artificio animantiū capita essent in-
sculpta: quāve colosi cubitos alti septem subnixo genu subſti-
nerēt. Mirū illud Apī deo eđem fecisse Sāniticū ægyptium co-
lūnis & varijs signis ornatissimā intusq; simulacrū Apis dei cō-
tinuo qđ od solem spectādum voluerēt. Illudq; iterū admirabi-

Telū Cupidinis. Ius Cupidinis telum in tēplo Dianę apud Ephesum pepēdis-
se nullis penit⁹ mandatū laqueis. De istiusmodi qđ statuā nihil
habeo: nisi vt suo & decenti ponant loco quoad spectētur cum
admiratione & dignitate.

¶ Basilicę primordia/ portus/ partes/ structura/ et quid nam a
templo discrepet. Caput. XIII.

Basilicam fuisse principio locū constat: vbi sub tectū
ad ius dicendū principes cōuenirent. Huic loco digni-
tatis gratia additū est tribunal. Post id/ quo esset ea q
dem laxior primarijs tectis nō sufficientib⁹ circūaddi-
dere portic⁹ patulas intrinsec⁹ hinc atq; hinc primū simplices/
mox etiā duplices. Addidere insuper alij sm tribunal transfuer

Liber.VII. De Sacrorū ornamētis. Fo.CXIII.

fam alteram ambulationē : quā quidē caufidicam nuncupam⁹
q̄ illic rhetorū turmæ caufidicq; verfarentur . Et iunxere ha- Basilica.
ſce ambulationes inter ſe lineamento ducto ad .T. litteræ ſimi-
litudinem. Tum et ſeruorū gratia additas fuiſſe porticus inter
pretātur extrinſecas. Itaq; basilica ex ambulatione cōſtat atq;
porticibus. Atqui basilica q̄ naturā quidē ſapiat templi/ mul-
ta ex parte cuncta ſibi ornamenta vendicabit quæ tēplis debeā-
tur. Ea tamē ita uſurpabit: ut præ ſe ferat imitari tēpla maluiſ-
ſe q̄ æquari. Exaggerabitur templorū more. Sed ei ex aggeris
altitudine quæ templis debeatur adimetur octaua: in qua uene-
rationis gratia cedat digniori tum et cætera quæ ornamēto ad-
hibebuntur/ nequicquā eam habebūt grauitatē/ quam habeāt
quæ templis imponantur. Præterea inter basilicā atq; templū Quid a tē
hoc intereſt q̄ eam quidē propter frequentiā prope tumultu- plo dif-
antium litigioſorū/ et propter uſum litterarū recognoscenda- fert basili
rum/ ſubſcribendarumq; eſſe oportet itionibus per q̄ expeditā ca.
et apertionibus uehementer illuſtrē: probabiturq;: ſi ita erit pa-
rata ut qui patronos clientes ue ſuos queſitū aduenerint: ubi
ſint primo aſpectu repertum habeant. Hiſ de rebus columnæ
iſtic cum rarioreſ exiguntur: tum et arcuata maxime condecēt
et trabeatas etiam non recuſant. Sed basilicam ſic diffiniem⁹:
ut ſit ea quidem per ampla / atq; admodum expedita quædam
ambulatō circumſpecta ſub tecto porticibus intimis. Nam eā
quidem quæ nuda porticibus ſit/ magis ad rationes curiæ et ſe-
natus pertinere arbitramur q̄ ad basilicā. Et de iſtac ſuo diceſ
loco. Basilicas aream habere oportet ita comparatā ut ſit earū
longitudo ad latitudinem dupla. Conueniet etiam habere am-
bulationē mediā utiq; et caufidicā liberam et expeditā. Quod
ſi forte caufidica amota tātum erit habitura porticus hinc atq;
hinc ſimplices hūc in modū ſinietur . Latitudo enim areæ diuī-
detur in partes nouē: ex quibus dabuntur quinque ambulationi
mediæ: ſingulis autē porticibus binæ. Tum et longitudo itidē
in partes diuidetur nouem. Ex hiſ una dabitur ſinui tribuna-
lis . Amplitudini uero tribunalis in faucibus dabuntur duæ.
Sin autē præter porticiū addēda erit caufidica: tunc areæ latitu-
do diuidetur in partes quattuor: duæ dabuntur mediæ ambu-
lationi: ſingule autē ſingulis porticibus. Rurſus longitudo di-
uidetur ſic. Nam ſin⁹ quidē tribunalis ſibi introrſus capiet cur

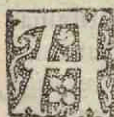
Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

natura sui partem longitudinis duodecimam. Apertura vero interualli capiet duodecimam bis et eius insuper dimidiã. Latitudo quidem causidicæ sibi partẽ longitudinis aræ capiet sex tam. Sin autẽ vna et causidicam et portic⁹ habitura erit dupli ces: diuidetur quidẽ latitudo in partes decẽ: ex quib⁹ dabis me diæ ambulationi partes / tris vero in dextram / et tris alteras in sinistram occupabunt porticus partitis spatij inter se ex dimi dia. At longitudo quidẽ diuidetur in partes viginti: ex quibus dabitur curuaturæ tribunalis pars vna et ãplius dimidia. Ap ertioni autem ipsius tribunalis dabuntur tris: et amplius etiam tertia. Causidicæ dabuntur ite græ partes nihilo plus tris. Pa rietes basilicarum non erunt quidem crassi / vti sunt tẽplorum

Parietes
basilicarum

Non enim testudinum onerib⁹: sed trabibus / et deliquis tecto rum subfundendis excitantur. Fient igitur crassi ex parte vigesi ma suæ altitudinis. Parietum altitudo pro fronte ad sui latitu dinem spatij addet insuper dimidiam et nusquam plus. In an gulis ambulationum porrigẽtur pilæ parietem sese in lineam columnationum parietis extẽdentes nihil minus q̃ vt binas: nihil plus q̃ vt tris crassitudines ei⁹ parietis occupent. Sunt et qui et media longitudinis linea pilam quoq; ordine inter co lumnas excitent firmitudinis gratia. Eius latitudo aut tris quã dem capit vnus columnæ crassitudines: aut ad summũ quat tuor. Columnationes etiam nequicquã habebunt grauitatem quam habeant quæ tẽplis apponũtur. Qua de re si præsertim trabea vtemur columnatione sic rationabimur. Nã si erunt illæ quidẽ corynthie: adimet earũ ex crassitudine pars duodeci ma. Si autẽ ionicæ: adimetur decima. Si vero doricæ: nona. In cæteris deinceps capitulorũ et trabis et falcæ et coronæ et eius modi coaptationibus templa imitabuntur.

C De trabeatibus et arcuatis columnationibus / quales basilicarũ colu næ coronæq; variæ et earũ sedes / necnõ fenestrarũ altitudo / la titudo / reticulatio / de ptinnatiõẽ / de ianuis et eaz⁹ roib⁹. C. XV

Reuatis imitationibus debentur columnæ quadrangulæ. Nam in rotundis opus erit mēdosum ea re q; ca pita arcus non ad plēnũ in solido columnæ substituta affideant: sed quãtũ archa quadrati circuli a se cõ tentum excedit: tantũ in vacuo pendeat. Hoc vt emēdarẽt per tũ veteres superapposuerunt capitulis columnarũ etiã aliud lara

Liber.VII. De Sacrorū ornamētis. Fo.CXIII.

strum quadrilaterum altum alibi ex quarta: alibi ex quinta diametri suæ columnæ. Ad lineamentū vndulæ hui⁹ superadiecti quadranguli latitudo in vno æquauit maximā capituli extensionem: in summo fuere projectiones pares altitudini: hoc pacto frontes et anguli arcus expeditiora habuere sedilia atq; firmiora. Arcuatæ columnationes vti et trabeatæ inter se variæ sunt. Nā aliæ quidem dispanfæ: aliæ confertæ et eiusmodi. In confertis altitudo vacui apertionis dimidiā capiet latitudinis suispecies. In dispanfis habebit altitudo tertiā latitudinis quæ quies. In subdispanfis latitudo istæc erit ex dimidia lōgitudinis Arcuate In subconfertis fiet ex tertiā. Arcum dixim⁹ alibi trabē esse fle et colūnam. Ornamenta igitur arcub⁹ dabunt: quæ eadē trabibus dantur: si in tales colūnas imponerentur. Præterea qui op⁹ esse ornatum volent: directas insuper ducēt lineas perpetuū per parietē in arc⁹ istiusmodi supremū dorsum. Deformabūtq; trabem et fascias et coronas quales ad eā altitudinē colūnationibus deberi intelligant. Sed cum basilicæ aliæ vno porticu: aliæ bino circuantur / coronarū idcirco sedes supra colūnas et arcus erit variā. Nā his quidē quæ vno tantū porticu septæ sint / ex tota sui parietis altitudine cōsensus coronarū præhēdet nonā quinquies / aut vsq; septimā quater. In his vero quib⁹ duplices adsunt portico cōscendēt coronæ: nihilo minus tertiā: nihilo plus q̄ octaua ter. Appingent præterea ornamēti gratiā atq; itē vtilitatis ad parietē supra coronas primas aliæ insuper columnæ maximæ quadrangulæ: quæ in substitutas primarias colūnas medijs centris acquiescāt. Nā cōfert quidē q̄ seruata offiū soliditate et aucta operis honestate pōd⁹ atq; ipensa parietis maxima ex parte leuigabit: adigetq; istis supremis colūnationib⁹ etiā coronarū prominētæ vti operis quæ ratio istic exigat. Ad de q̄ basilicis biporticatis alteræ in alteras colūnationes statuetur nūero a tecto ad imū tris. In illis aut binae. Vbi igit colūnationes apposuerit tris / illic spatium id pietis quæ supra colūnas primas vsq; ad supmā tecti cōtignationē sit / in ptes duas diuidet: eoq; loci secūde coronice finient. Inter pmas coronice et secūdas paries seruabit integer: atq; crustationū figmētis adornabit. Paries vero quæ inter secūdas ac tertias coronice sit: fenestris fiet trāspetus et luminib⁹ pui⁹. Atq; sient quæ supma p in terualla colūnationū in basilicis fenestræ vniformes atq; mu-

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

tuo respondentes. Earū latitudo nō erit arctior q̄ vt tris capiat quartas totius interualli / quod inter colūnas sit. Altitudo vero fenestrarum per cōmode duas capiet istiusmodi altitudines Eadē superliminare summas æquabit colūnas præter capitulū si erunt quadrangulæ. Sin autē erūt fenestræ ipsæ arcuatae licebit arc⁹ dorsum penesq; sub trabē tollere: et diminito etiā arcu licebit istic ad arbitrium vti. Sed is colūnæ proximæ altitudinē non prætergredietur. Subijcietur fenestris pluteus cū cimatio gulula aut ouiclis. Vacua fenestrarū reticulabuntur: sed non obstipabuntur templorum lamis ex gypso. Habeant sane condecet quos acres ventos appellentes et infestas pruinas frangat atq; intercipiat / ne qua molestia inferatur. Alia ex parte assiduo et liberrime respirēt necesse est: ne excitat⁹ ab frequentia pedū puluis officiat pulmonib⁹ vel oculis: Mihi idcirco vehementer probantur istic lamia tenues ex ære plūbo ve

Cōtignatio.

lux penetret / et spiritus motu auræ repurescat. ¶ Contignatio multum erit decora: si fiet itimū in ea cælum subtēsum ad planiciē coæquabilē / atq; tabulis ad vnguē compactis. Deformabunturq; aptis dimensionibus grandes cicli angularib⁹ figuris cōmissi: distinguenturq; mēbratim areolæ lineamētis sumptis a particulis coronatū. Maxime gulula ouiclis baccisq; ac frondib⁹ interfertis: fietq; areolarū limbi circūredimiti fascijs gemmatis digna et prompta rerum prominētia: interq; flores et acanthi insignes splendescāt: Spatiacq; ipsa pictorū ingenio ad omnē venustatis elegātiā expoliantur. Aurū materia ad glutinari leucophoro pulte huiusmodi aiebat Plinius. Miscetur. n. sinopidis pōticæ libræ sex: silicis lucidi libræ decē: infunditurq; mel græcense: nec ponitur in op⁹ ante exactū diē duo-

Glutinū idebile.

decimū. Mastix liquatū oleo linaceo mistū helbica sinopide bene vsta glutinum præbet penitus indelebile. Altitudo ianuæ in basilicis ad porticū referetur. Porticus si pro vestibulo extri secus adiungetur / fiat alta et lata atq; intrinseca. Vacuū latera et huiusmodi ianuarū rationes ducentur a tēplis: sed æneis val

Ianuæ basilicarū

uis non vsq; dignabitur basilica. Fient igitur ex materia cupressu / cedro et eiusmodi: ornabuntq; æneis bullis: coagmentabuntq; omne id op⁹ ad soliditatē perpetuitatēq; magis q̄ ad delicias. Aut si demū venustati plusculū inseruiendū est non inter-

sita minutalia/ quibus picturas imitamur: sed sigilla potius as-
figent modice prominentia: quæ opus ornēt: et sese facile tue-
antur. Basilicas etiā rotūdas facere aggressi sunt. In his medi-
cōceptaculi altitudo tanta est: quanta & totius basilicæ latitu-
do. Porticus vero et columnationes et hostia et fenestræ eius-
mōi hisdē finiunt rationib⁹ quib⁹ et āgulares. De his hacten⁹.

¶ De publicis rerū monumētis iucundiora nōnulla animi re-
leuandi gratia sequēti libro præ inserta. Ca. XVI.

Venio ad rerum monumenta. Iuuat hic animi gratia
paulo esse iucundior / q̄ vsq̄ fuerim. Dum omnis no-
ster sermo in cōmensurationū numeris versabit. Sed
ero quoad potero subcinctus et pressus dicendo. Ma-
iores nostri cum fines imperij deuictis hostib⁹ vi et virib⁹ pro-
pagate prosequerentur: signa et terminos statuebāt: quib⁹ cur-
sum victoriæ indicarent: et partū armis agrū a finitimis nota-
tum distinctūq; redderent. Hinc metæ colūnaeq; et eiusmodi re-
rum dinoscendarum notæ ortæ sunt. Post id superis gratificā-
tes prædæ partem elargiri sacris progressi sunt: et publica gau-
dia religioni commendarūt. Hinc aræ sacella et istiusmōi quæ
ad eam rem facerent. Consulendū etiā nomini et posteritati sta-
tuerunt: nosciq; vult⁹ / et prædicari virtutes suas apud gen⁹ ho-
minū elaborarunt. Hinc exuuiæ / et statuæ / et tituli / et trophea:
quæ ad cōcelebrandā famā facerent / excogitarūt. Hosce subditi
nō modo qui patriā re aliqua iuuissēt: sed etiā scēlices et fortu-
nati quantū per opes eorū ostendas licuit secuti sunt. Sed in re
perficiunda alijs alia placuere. Liberi patris termini quos ad fi-
nes Indie profectionis signū posuit fuere lapides crebris inter
uallis dispositi / et arbores proceræ quarū stipites hedera p̄texe-
rentur. Apud Lisimachiā stetit ingēs ara: quā Argonautæ po-
suere inter proficiscendū. Pausanias apud Hippari ad pontū
cratere statuit æneum crassum ad digitos sex: qđ quidē ampho-
ras caperet sexcētas. Alexander apud Alcestē fluuiū trās ocea-
num aras posuit duodecim ex saxo ingenti quadrato. Et apud
Tanaim quantū spatij castris occuparat: tantū incinxit muro:
opus stadia vsq; sexagita. Dari⁹ castris positus apud Othrisios
ad Artesroun fluuiū quemq; militē iussit lapidē vnū iacere in
cumulos quos videntes posterit et numero et āplitudine maxi-
mos mirarent. Sesostris exercitū agēs eos qui sibi viriliter ob-

Termini
finiū in-
diæ a Li-
bero præ-
deuictarū
Argonau-
tæ.
Pausa-
nias.
Alexan-
der.
Darius.
Sesostris.

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

stitissent: erecta colūna ornabat appositis titulis magnificētis
simis. In eos vero qui sine armis cessissent pudēda muliebria
Iason. adsculpebat monumētis lapidū et colūnarū. Iason templa sibi
per singulas quas peragraffet regiones erigebat: quæ oīa Pars-
menio deleuit: ne cui⁹ esset illic nomē celebre præter Alexātri.
Hæc illi inter expeditionē. Verū et parva victoria/pacatisq; res
Cōpedes bus insuper sic facere vsurparūt. In Palladis solertis tēplo cō-
Lacedæ- pedes quibus vincti Lacedemones fuissent suspendere. Lapidē
monioꝝ. quo rex Machiensū ictus a Phymio rege et perempt⁹ sit/ Euia
Phymius ni non modo aseruarunt tēplo: sed etiā velut deū adorarunt.
Eginitæ. Aeginitæ rostra nauū hostib⁹ arrepta dicarūt tēplo. Eos imi-
August⁹. tatus Augustus victor Aegypti ex rostris nauū colūnas con-
flauit quattuor: quas postea princeps Domitian⁹ locauit in Ca-
pitolio. His Iul⁹ Cæsar adiecit duas: vnā in rostris: alterā ante
curiam victis Pernis nauali certamine. Aut quid ego hic tur-
res/templa/obeliscos/pyramides/labyrinthos et eiusmodi res
ferā: quæ historici collegerūt. Ad id qdē hoc deuenit studiū cele-
brandi sui operibus istiusmodi: vt etiā vrbes posteritatis gra-
Alexāder tia in sua suorumq; nomina cōdiderint. Alexander/ vt cæteros
omittā præter eas quas nomini suo etiā quadrupedi Bucepha-
Pompei⁹ læ astruxit vrbē. Sed meo quidē iudicio/ illud Pōpei⁹ fuit perq̄
decenti⁹. Fugato. n. Mitridate quo loci eū supasset: eo condidit
Seleucus vrbē Nicepolim/ minori sitā in Armenia. Oēs tñ vicisse Seleu-
cus visus est. Nā is quidē vxori Apamias vrbes condidit tres:
matri Laodicias quīq; sibi Seleucias nouē: patri Anthiochias
decē. Alij non tā impensæ magnitudine q̄ nouis aliquib⁹ inuē-
 tis fructū posteritatis captauere. Cæsar ex baccis lauri quam in
triumpho gesserat siluā fatiuā effecit: et sacrauit futuris trium-
Derceta. phis. Apud Ascalū Syriæ insigne fuerat tēplū in quo simulā-
crū locatū est Dercetę vultu hoīs: corpore postremo piscis: q̄
se illac in stagnū præcipitasset: additūq; est ne fastū fore sicutū q̄
piscē e stagno degustasset. Apd lacū fucinū Mutinij Medeā an-
gustē ad serpētis effigiē finxere q̄ ei⁹ ope serpentū iniuria libe-
rati sint. His persimile est hydra Herculis Io et belua lernæ: et
quæ prisce poetæ carminib⁹ expixere: quæ mihi quidē cōmēta
vehementer probant/ modo ferāt præ se quod virtutē sapiat:
veluti illud est qd illi ad sepulchrū Simandis insculpsere. Stat
enī iudex et p̄matū puent⁹ vestiti sacris: eorū ex collo ad pect⁹

pendet suspēsa veritas clausis subnutās oculis. In medio est li-
brorum cum ul⁹ inscriptusq; titulu⁹. Animi hæc vera medicamē
ta sunt. ¶ Sed omniū ni fallor egregi⁹ fuit vsus statuarū. Or-
namēto enī veniunt et sacris et profanis et publicis et priuatis
ædificijs: mirificāq; præstant memoriā cū hominū tū et rerū.
Et profecto præstātissimo igenio quicūq; is fuit: q; eas adinues-
nerit statuas: vna cū religiōe ortas arbitrāt Et statuarū inuēto Statuarū
res Aetruſcos fuisse prædicant. Alij Telchines Rhodios pri- iuētores:
mos fuisse ienē: qui statuas deorū fabricarēt: psuellesq; illas scri qui pmi.
bunt religionib⁹ abdicatas magicis nubes /imbres/ et eiusmodi
inducere: nouasq; formas animantiū ad arbitriū imutare. Pri-
mus græcis Cadm⁹ Agenoris fili⁹ statuas deorū in tēplo cōse- Cadmus
crauit. Apud Aristorelē primas Athenis in foro positas legi-
mus Hermodoro et Aristog toni: q; hi primū tyrannidē sub-
stulissent. Has Alexander abspōrtatas a Xerse ex susis restituit Statuæ i-
se Atheniensib⁹ meminit Arrianus historiēns. Romæ tantā af mensæ.
fuisse copiā statuarū ferūt: vt alter adesse populus lapideus di- magnitu
ceretur. Rapsinates peruet⁹ Aegyptiorū rex Vulcano posuit dinis.
statuas lapideas cubitos altas qnq; atq; viginti. Sosoftris Aegy Rapsina-
ptius se atq; vxorē statua posuit cubitos alta duos et trigita- tes.
Amasis apud Memphī statuā posuit accubātē: ei⁹ magnitudo Sosoftris
pedes erat septē et quadragita: inq; basi duæ astabāt aliaē pedes Amasis.
altæ viginti. Ad Simandū Iouis statuæ appositæ erāt tres Mē Memnō.
nonis op⁹ mirificū: vnico cæsæ in lapide: q̄rū vna sedēs tāta fu-
it: vt eius pes septē excederet cubitos: et præter artificis manū
atq; lapidis vastitatē quod mirere nulla erat in tāta mole fixu
ra aut macula: cūq; lapides ad cōceptas magnitudines nō suffi
cerēt: æreas cōflare posteri aggressi sunt cēt cubites. Sed præ cæ- Semira-
teris Semiramis cū et lapis deficeret. et maius aliqd cōcupisce- midis sta
ret q̄ qd ære posset asseq; apd mōtē Mediæ: q; Bagistan⁹ dicit in tua mirā-
petra stadiorū septē et decē suā in sculpsit effigiē: quā centū viri de vastita
donis venerarēt. Illud de statuīs minime prætereūdū cēseō qd tis.
apd Diodorū legim⁹: statuaros Aegyptios tm̄ valere solitos ar Statuarisj
te et ingenio: vt ex varijs lapidib⁹ diuersis positis locis vnū si- Aegyptij
mulachri corp⁹ psicerēt quētū partiū adeo p̄finito: vt vno loco mirifici.
eodē ab artifice eē p̄fecta viderēt. Miroq; hoc ex artificio cele- Attende
bre illā apd Samios Phythij Apollinis sisachrū extitisse prædi mirū artē
cant: cui⁹ media fuerit ps Thellesij op⁹ reliquam vero p̄tem in ficium.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

Epheso Theodorus perfecerit. Hęc animi gratia dicta sint: q̄
tametsi faciāt ad rem plurimū: velim tñ quasi accepta referant
mutuo ex proximo qui sequet̄ libro: cū de monumentis priua-
torū: r̄asigemus: ad quā rem ista maxime pertinebāt. Nam cū
impēsē quidē magnitudine priuati superari a principib⁹ haud
facile paterētur: cū & ipsi flagrarent auiditate glorię: vehemen-
terq; affectarēt quocūq; daref pacto nominis sui claritatem ef-
fundere: ea de re impēlis quidem quoad fortuna suppeditabat
nō pepercere. Qd̄ autē esset in potestate artificū: & viribus inge-
nij posset occupari: id totis studijs vsurparūt. Ergo lineamēto-
rum elegātia & operis decētia maximis regib⁹ pares esse cōten-
dentes affecti sunt meo iudicio vt in ea re non multo fuerint
postponēdi. Itaq; in librū proximum referuētur. Hoc spondeo
Afferent ea quidē iucunditatem cū legeris. Sed quod hic faci-
at ad rem nōn prætereamus.

¶ **C**An statuę in tēplis ponendę: & q̄ q̄les/vbi/quot. Ca. XVII.

SVnt qui statuas in tēplis ponēdas negēt. Numam re-
gem ex pythagoreorū disciplina phibuisse ferunt: ne
quod in tēplis simulachrū imponeret. Seneca inde se-
suosq; ciues subirridebat. Atqui ludimus inquit pup-
pis vt pueri: sed maiorib⁹ instituti rationē adducētes sic ratio-
cinātur. De dijs quis nā adeo erit ineptus/vt nō intelligat mē-
te nō oculis diffiniendū esse: & formas om̄ino posse dari nullas
certū est: quibus tantā rem aliqua vel minima ex parte imitari
aut fingere liceat. Et cōferre quidē arbitrantur/ si demū formæ
penitus nullę aderunt factæ manu: quo assequamur/vt de pri-
mo rerū principe superūq; intelligētis quisq; sibi animo ea fini-
gat: quę ad suas ingenij vires accōmodētur. Sic enī promptius
altissimi nominis maiestatem multo venerabūtur. Alij secus.
Nāq; species quidē hoīm collatas in deos fuisse dicūt quodam
optimo sapiētisq; cōsilio: quo facilius a vitę prauitate imperito-
rū animi cōverterentur: vbi adessent simulachra/ quę aduertes
deos ipsos adire se crederent. Alij effigies eorū qui de genere ho-
minū benemeriti essent: quos ve in deorū numero memoria cō-
secrādus cēsuisent/ locis sacratis ponēdos/ visendosq; dedere:
quo eos posteri venerātes ad virtutis imitationē studijs glorię
incēderētur. Sed statuas præfertim in templis maximi interest
quales quib⁹ locis frequētes: qua etiā ex materia factas appo-

namus. Nō enim quales in hortis ridiculas illius auistuporis Priapus dei: nō quales in porticu bellatorū hominū & eiusmodi. Neq; in angusto ignobilisq; loco ponendas cenſeo. Sed prius de materia/mox de reliquis trāſigem. ¶ Prilci (inquit Plutarchus) ex ligno simulachra faciebāt vti in Delo Apollinis: vtiq; in vr Simulachre Populonia Iouis ex vite: qđ etiam incorruptū māſiſſe multi chra exferunt. Vtiq; Dianę Ephesię: qđ alij ex ebano. Mutianus ex vitigno ligno. te fuſſe tradit Peras qui templū Argolicā condidit: & filiā an Peras. tiſtitem cōſecrauit/ex trunco pyri Iouem effecit. Fuere q; deos fingi phibuerint ex lapide q; ſit durus & immanis. Aurū itidē atq; argentum reſpuebāt: q; ex terra infeſcūda & inſoelici: q; ve morboſus ei color eſſet. At qui Iuppiter (iquit ille) anguſta vix reſtus ſtabat in æde. Inq; Iouis dextra fictile fulmē erat. Apud Aegyptios fuere qui deum igneum: ethereoq; inhabitare igni putarint: nec poſſe hominū ſenſu capi: ea de re deos ex crifallo voluere. Alij nigro ex lapide deos aptiſſimē fingi arbitrant: q; eum eſſe colorē incōprehenſibilē ducerent. Alij demū auro: q; ſyderib; cōueniret. Ego vero qua ex materia deorū ſtatuas fieri probē addubitauī. Digniſſimā nimis dices materiā eſſe oportere: qua deum ſingas: ſed dignitati pxima eſt raritas. Tamen is nō ſum qui ex fale quales efficere Solinus reſert Siculos conſueſſe: aut quales inquit Plinius ex vitro feciſſe velim. Neq; itē ex puro auro aut argēto: nō id quidem vt illi q; ex terra ortum ſterili et colore morboſum reſuſarint. Multa ſunt me que moeant inter quæ illud eſt qđ ad religionē ſpectare ipſe mihi perſuaſerim: vt quas deorū loco adorādas ponimus/q; prope id aſſequi liceat/dijs ipſis perſimiles apponamus. Perennitate igif quoad per mortales fieri poſſit imortales habēdas cēſeo. Aut quid eſſe cauſæ dicam cur a maioribus acceptā opinionē de iſti uſmodi rebus tanti faciant: vt iſtic audire dei pictam effigiem. Illi vero eiudē ipſius iſtius dei ſtatuam pxima in ſtatione locatam preces etiā vota iuſtorū audire minus opinentur. Quin et quas vulgus maiorē immodum venerabatur ſi trāſtuleris: veluti decoctoribus qui ampli; credat aut ſua cōmendat vota non inuenies. Stabiles igitur & ſuas pprieq; dicatas & digniſſimas habere ſedes oportet. Aiunt ex auro nuſq; ex hominum memoria viſum opus elegāſ quaſi metallorum princeps honeſtari ſucato artificio dedigneſ. Id ſi ita eſt deorum ſtatuas quas

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

esse decētissimas affectamus auro facere non cōdicet. Adde qđ facile quidem acti cupiditate nō barbam potius aureā abstulerint: qđ totos integros deos colliquant: si erunt auro. Ex ære per placebit: ni me purissimi marmoris candor illectat. Sed erit in ære quippiam qđ ex perēnitatis fructu in primis probē: modo fecerim⁹ tales: vt maior sit detestandi facinoris ratio si deleuerit: qđ emolumentū / si alios in vsus conflarit. Tales erunt qui dē quas malleo aut fufura tenui lamia veluti sola ductas cute informarimus. Scribūt simulachrū factū ex ebore tāte magnitudinis / vt id tēpli tecta vix caperēt. Nō laudo. Aptū enim esse oportet magnitudine formæq; lineamētis: & partiū modo. Et fortassis barba & supercilio seueriores maximorū deorū facies cū molliori virginū effigie nō belle cōdicunt. Tū & raritas deorum augebit ni fallimur venerationē. In ara percōmode locabuntur bini: aut nihilo plus qđ tris. Reliquorū numerus per scaphas aptissimis sedibus disponetur. Horū quisq; deorū heroum habitu & gestu suam quoad per artificē id possis vitā & mores exprimat exposco. Nolo qđ pulchrum illi ducūt / pugilem aut ludionē scænicū gestiat: sed ex vultu / totaq; corporis facie gratiam & maiestātē deo dignā præbere de se velim adēntibus: vt quasi nutu & manu benignissime excipere: atq; supplicātibus gratificari / vtro velle videat. Huiusmodi in templis ponendas statuas: reliquas vero theatris & profanis ædificationibus de mandandas statuo.

LEONIS BAPTISTAE ALBERTI DERE AEDIFICATORIA L. OC- TAVVS. QVI PVBLICI PROFANI ORNAMENTVM INSCRIBITVR.

De viarū publicarū siue militariū / seu vrbanaꝝ ornatu. & vbi sepeliendū sit / aut vrendū cadauer. Caput. I.

Ornamenta que operibus adhibeātur ad rem ædificatoriā plurimū facere alibi disseruim⁹: et ornamenta ædificijs nō deberi omnibus eadem satis cōstat. Nam sacra quidē opera præsertim publica vt reddas ornatissima omni arte atq; industria est elaborandum: superis eam enī parant: profana vero non nisi hominib⁹

Ergo digniorib⁹ minus digna cedant cōdecet: suis tamen orna
 mentorū partib⁹ honestabūtur. Sacra publica esse qualia opor
 tet libro superiore trāsegimus. Sequit̄ vt profana recēseantur.
 Explicabimus igitur quid cuiq; ornamentū impartitū dum sit.
CApprime publicū esse interpretor viam. Nā ea quidē cum ci Via.
 uium causa/tū & peregrinorū etiā cōmodis paratur. Sed cū p̄
 ficiscentiū aliq; tellure/aliq; aqua se transferāt: de vtrisq; dicendū
 est. Illud repetas velim qđ alibi diximus. Viā aliam militarem/
 aliā non militarem. Tū & aliter esse habēdam viā intra vrbem:
 aliter per agrū. Militarem viā quæ per agrū sit/vehementer or
 nabit ager ipse/per quē dirigatur: si erit ille quidē cultus/consi
 tus/refertus villis/diuersorijis/ rerū amœnitate & copia: si mo
 do mare/modo montes/modo lacum fluentem/fontesve/mo
 do aridam & rupem/aut planitiē/modo nemus vallemq; exhi
 bebent. Ornamento etiā erit/ si non præceps/ non ardua/ non for
 dida: sed (vt sic loquar) vaga & æquabilis/ & omnino patula oc
 curret. Quas quidem res vt assequerētur/maiores quid non ag
 gressi sunt: Nō illud refero/in centesimum vsq; miliare stratas
 vias lapide præduro: & maximorū lapidum strue coaggratas.
 Appiam viā instrauere a Roma vsq; Brundisiū. Visuntur pas
 sim totis vjjs militarib⁹ p̄scissæ rupes lapideq; delumbati mō
 tes: perfossi colles: æquatę valles: impensa incredibili & operū
 miraculo. Quę oīa & vtilitati & certe ornamento sunt. Præterea
 ornamentum afferēt dignissimum: si frequentes occasiones of
 fenderint viatores: quibus adducātur in sermones rerum præ
 sertim dignarū. Facundus (aciebat Laberius) comes in via pro
 vehiculo est. Et profecto non minimū leuamur ab itineratio
 nis tedio cōfabulatione. Qua de se cum in cæteris maiorum in
 stitutis eorum prudentiam maximi semper feci: tum & in hoc
 vehemēter laudo tametsi maiora spectarint inuēto hoc de quo
 mox dicturi sumus: qđ vt peregre proficiscentibus gratificaren
 tur. Hominē inquit lex. xij. tabularū in vrbe ne sepelito: neue De loco
 vr̄ito. Tum senatus etiam cōsulto peruetusto cautum fecerat: sepulture
 ne mortuum quēpiam intra vrbis mœnia sepelirēt: præter vir apud Ro
 gines vestales atq; imperatorem: qđ hi legibus nō tenerentur. manos.
 Valerijis (inquit Plutarch⁹) & Fabritijis licebat honoris grā se
 peliri in foro: sed eorū posteri cū eo imposuissent: illico face sup
 posita asportabāt: indicātes id licere sed nolle. Ergo sepulchra

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

suorū locabant per agrū locis idoneis et cōspicuis propter vltimam: atq; efficiebāt quoad per eorū facultates et artificū manus licebat/ vt essent illa quidē ornāmētis refertissima. Stabāt idcirco lineamentis astructa exquisitissimis. Non deerat colūnarū copia. Splendebāt crustationes. Nitebāt et statuæ/ et signa/ et tabulæ. Spectabātur ducti ære aut marmore vult⁹ artificio per eleganti. Quo instituto quātū illi quidē viri sapiētissimi et rei publicæ et bonis morib⁹ prospexerint/ non est vt longū profequar. Tantū ea pertigā: quæ ad rē nostrā faciāt. Etenī quid putes viatores si quādo viā Appiā/ aut quauis alia militari viā proficiscebantur: q; eas intuerent mirifice refertas copia monimētōrū: an non maiorē in modū delectabant: cū hoc et illud atq; itē alterum/ atq; item aliud sepulchrū ornatissimū sese offerret: vnde titul⁹ effigiesq; virū illustriū recognoscerent. Quid igitur ex tā multis inditijs veteris memorię/ nū parū præstabat occasionis/ vnde summorū hominū gesta repetentes et viā sermone leuarent: et vrbi dignitatē adaugerent. Sed erat istuc quidē minimum. Illud erat magis pensandū: q; patrie ciuicq; fortunis atq; saluti bellissime ex ea re puideret. Inter præcipua curlegē agrariā diuites recusarint fuisse testatur Appianus hystoricus/ q; impium ducerēt monumēta maiorū ad alienos transire. Quāta igitur patrimonia ad pronepotes peruenisse arbitramur hac vna vel charitatis/ vel pietatis/ vel religionis veneratione atq; obseruatōe: quæ assotus decoctoresq; alea perdidissent. Adde quod erat istud quidē cū familijs/ tum vrbi ornāmētum nominis et posteritatis: quo iterū atq; iterum excitarētur: vt mallēt laudatissimorū virtutes imitari. Demū quid illud quibus nam oculis si quando id ita accidisset insolentem intra suorū monumēta crassabūdūq; intueri hostē potuissent. Quis nam ignauus et vecors non illico exarsisset vindicandī et patriæ et decoris cupiditatē? Et quantū fortitudinis seu indignitatis/ seu pietas/ seu dolor inde susceptus in virorū animis inieccissent. Itaq; laudandi veteres. Nostros tamē non ausim vituperare: qui intra vrbem sacratissimis locis condant: modo cadauer nō intra templū inferāt / vbi patres et magistrat⁹ ad arā vocatis superis conueniant. Ex quo illud fiat interdū: vt sacris ficij puritas contaminetur corrupti vaporis feditate. Quanto commodius hi qui cremare corpora instituere,

De sepulchris / & sepeliēdi multis varijsq; rationibus et modis.

Caput. II.

Sed iuuat hic de sepulchrorū rationib⁹ nō pr̄terire q̄ quidē dicēda videātur. Proxime enī accedūt vt opera putētur publica q̄n religioni cōmendant̄. Vbi corpus demortui hominis cōdas (inquit lex) sacer esto. Et nos id ipsū p̄fitemur: sepulchrorū iura ad religionē pertinere. Itaq; cū oībus rebus religio pr̄ferēda sit / de his quāuis ad priuatorū iura pertineāt: anteq̄ ad publica p̄fana prosequar dicendū cēseo. Nulla pene v̄spiam tā efferata fuit gens: quae nō habēda sepulchrorū rationē senserit: pr̄ter nescio quos Ictyos Ictyophagos quos ex vltima Indorū barbarie pr̄dicāt suos maris solitos defunctos iacere. Parū interesse asseuerantes humo ne aqua / an igne dissoluerētur. Albani etiā curā habere defunctorū nefas esse arbitrabātur. Sabēi corpora defunctorū eque atq; Sabēi stercus ducebāt: quin & reges sterquilinijs deiciēbāt. Trogloditē mortui ceruicem cū pedib⁹ alligabāt: & raptim cū risu & iocis efferebant: nullaq; loci habita cura mandabāt terrē: atq; ad caput caprae cornu apponebant. Sed istos nemo qui humanitātē sapiat approbabit. Alij cū apud Aegyptios / tū & apud Græcos non solū corpori sed etiā nomini amicorū monumēta aedificabāt: quorū pietatē nemo nō laudat. Eos vero apud Indos qui quidē esse omniū pr̄clarissima monumēta dicerēt / q̄ hoīm memoria posteritati mandata seruarētur: quive p̄batissimorū funera nō re alia q̄ eorū laudes cantādo celebrabāt / audiendos in primis puto. Sed eorū causa qui superstites sūt / etiā corporis rationē habendā statuo. Adde q̄ ad nominis posteritatē sepulchra plurimū valere in promptu est. Maiores nostri his qui de republica sanguine & vita egregie meriti essent: vt gratias referrent: ceterosq; ad parem virtutis gloriā excitarēt: cū statuas tum & sepulchra dare publice cōsueuerūt. Sed statuas fortassis dedere multis: sepulchra paucis: q̄ illas intelligerēt interire tēpestate & vetustate. Sepulchrorū autē sanctitas inquit Cicero in ipso solo est: q̄ nulla re deleri neq; moueri potest. Nā vt cætera extinguūtur / sic sepulchra sunt sanctiora vetustate. Atqui religioni dicarūt sepulchra eo spectantes nī fallor / vt cui⁹ viri memoriā structurę et soli stabilitati cōmendassent / deorū metu et religione tuerētur: quo etiā hoīm manu inuiolatū seruare.

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

Hinc illud ex lege. xij. tabularū q̄ vestibulū aditus ve ad sepulchru capere vsu nō licebat. Adde & legē qua pœna grauis indicta erat si quis bustū violasset: aut ex sepulchro columnā disiecisset / fregisset ve. Demū apud oēs gētes bñ moratas sepulchrorū habita est ratio. Tāta fuit apud Atheniēses cura sepulchrorum: vt etiā perēptos bello si quis dux honestare sepulchro ne glexisset capite plecteret. Apud Hebreos lege cauebat: ne hostē quidē insepultū relinquerent. Multa de funerū / sepulchrorūq; generib⁹ referūtur: quę ab re esset psequi. Vti illud est quod de Scythæ. Scythis ferē: eos inter epulas honoris gratia solitos comedere defunctos & alios nutrire canes: a quib⁹ vita functi vorarent. Sed de his hacten⁹. Ferme omēs qui rēpublicā bene constitutā suis esse legibus voluere / in primis curarūt: vt cū funera tum & sepulchra nequicq; sumptuosiora fierēt. Ex Pittaci lege sup terra tumulū aliud nō licebat præter columnellas tris nō plus altas cubitos apponere aut mensurā. Conuenire enī arbitrabant vt in qua re cōmunis oīm natura esset: in ea nullū fortunæ discrimen haberēt: sed essent omīa plebi æque atq; locupletiorib⁹ cōmunia. Ita ex vetere quidē more gleba pura operiebant: idq; recte fieri interpretabātur quādo quidē corpus qd ex terra esset / quasi in matris gremiū cōderent: indixere nequis sepulchru faceret operosius q̄ qd decem hoīes efficerent triduo. Verū qui cū Aegyptiōsissime sepulchra condidere præceteris fuere Aegyptij. Nāq; orū mos. errare quidē genus hominū prædicabāt qui domos breuissimā tēporis diuersoriū lautissimas ædificarent: sepulchra vero vbi diutissime essent requieturi præ illis negligerēt. Sed mihi sic fit Getarū mos. verisimile. Getę tum quidē per illā veterem posteritatē sic instituisse. Nam quo loci cadauer cōdidissent: illic notationis gratia p̄cipio posuisse aut lapidē / aut forrassis quod Platoni suis in legibus perplacuit: arborē et mox cœpisse aliquid super circum ve astruere: nequid fera suffodiendo / eruendoq; foedū efficeret. Cum vero deinceps ea redisset anni facies: vt agrum viderent aut florentē / aut onustum messe / vti cum erat cū sui e vita decessissent: nimirū excitabātur in eorū animis desideria charissimoz quos amisissent: simulq; illoz dicta & facta reperētes locum adibant: & defuncti memoriam quib⁹ poterant rebus honestabant. Hinc forrassis ortū est illud / vt assueuerint cū ceteri sum præsertim Græci bene de se meritorū tumulos honestare

in ferijs. Cōueniebant enī inquit Tucidides illic cū indumen-
torū apparatu: & fructū primitias afferbant. Qd̄ quidē opus
& piissimū & maxime religiosum putarūt: vt etiam publice id
facerent. Ex quo fit vt sic p̄sequar cōiectura. Hinc eos ad sepul-
chra/nō tumulos modo aut colunellas operimēti notationis
ve causa: verū et ponere delubra etiam instituisse: quo haberēt
vbi id sacrū facerēt cū dignitate. Ex quo illud curarūt vt essent
illa quidē perq̄ decentissima: atq; omni ex parte cultissima. Sed
loca vbi sepulchra istiusmodi ponerent/apud veteres fuceva-
ria. Ex pontificia lege publico in loco facere sepulchrū vetabā-
tur. Platoni sic visum est hominē habēdum ita vt neq; viuus/
neq; mortuus vlla ex parte hominū cetui sit grauis. Eaq; de re
cū extra urbē tum & nō alibi q̄ in agro penitus sterili conderēt
edicebat. Hunc imitati fuere quī certum sepulchris locum desi-
gnarint sub diuo: et ab hominū cētū exclusum: quos ego vehē-
menter probō. Alij contra: cadauera cōdita gypso aut sale ser-
uabāt domi. Micerinus Aegyptiorum rex mortuam filiam in
boue ligneo condiderat: apud seq; seruauerat aula regia: iubes-
batq; in singulos dies ei qui mysterijs pr̄erāt parētarent. Soli-
tos refert Seruius veteres pr̄stantissimis filijs atq; nobilissimi-
mis locare sepulchra excelsis et maxime conspicuis in monti-
bus. Alexandrini per Strabonis hystorici tēpora septa & hor-
tos habebant cōdendis corporibus dicatos. Proxima patrum
nostrorum etate facella templis maioribus adacta extruebant
sepulchrorum causa: visunturq; toto in Latio bustuaria fami-
liarum suffossa tellure instructa distinctis per parietem bustu-
lis: quibus crematorum reliquias conderent: statq; breuis titu-
lus etiam pistori/tonsoni/coquo/alipte/et eiusmodi qui in fa-
milia versabantur. Vbi autem putos infantulos condidissent
solacia matrum/eorum effigies gypso expressas in vrna inter-
cludebant. Maiorum effigies pr̄sertim ingeniorū marmoreas
apponebant. Hęc illi. At nos eos non improbabimus vbi vis
corpus condēdum instituerint: quī dignissimis locis nomina
monumenta mandarint. Ceterum quæ istiusmodi in monu-
mentis delectent hęc sunt. Forma operis & titulus. Quam for-
mam ædificandi veteres pr̄cæteris condignam sepulchris pu-
tarint: non facile dixerim. Augusti sepulchrum Romæ structū
marmoreo fuit lapide quadrato: & opertū at bonib⁹ fronde per

Micerin⁹

Alexan-
drini.

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

Augusti petuo virenti. In summo Augusti simulachrū extabat. In insu sepulchrū. la Tyrina nō longe a Carmania Erithræ sepulchrū fuit ingens Erithræ tumulus siluestrib⁹ palmis confitus Zarinę sacrorū reginę sepulchrū. pulchrum fuit pyramis trilatera: & in summo colossus aureus. Zarinę se Arthacheo p̄fecto Xerxis ab vniuerso exercitu tumulus tel-pulchrū. lurę congesta effect⁹ est. Sed apud om̄es qđ primū quęrent v̄i Xerxis se dere videor fuisse vt a cæteris lineamēto differrēt: nō quo alio pulchrū. rum opera vituperarēt: sed quo inuenti nouitate ad se spectandum illectarent: exq; p̄fusa sepulchrorū cōsuetudine & studio nouis indies lineamentis inuētis: eo p̄gressi sunt: vt nihil excogitari ampli⁹ possit qđ illi nō vsurparint/ bellissimeq; perfece- rint: & cūcta demū eiusmodi sunt vt egregie probentur. Sed ex om̄i multitudine hoc aduertimus: alios nihil plus curasse q̄ vt id qđ corpus caperet honestarent. Alios vero amplius quęsisse quidpiam astruere: cui titulos & rerū gestarū famam pulcherri me cōmendarēt. Ergo illi aut marmoreo tantū scrinio cōtenti extitere: aut insup facellū addidere quātum loci religio postu- lasset. Alteri vero colūnam pyramidē/ aut molem & eiusmodi maxima opera superastruxere/ nō ea quidem in primis seruādi corporis gratia: sed vel magis nominis atq; posteritatis. Apud Afon Troadis lapidem haberi dixim⁹ Sarchophagon qui cor- pora cōfestim consumat. In cōgestitio obruderatq; solo cōfe- stim humor absumitur. Istiusmodi minuta nō p̄sequar.

Sarcho-
phagus
lapis.

¶ De facellis / pyramidib⁹ / colūnis / aris / mole / et alijs id gen⁹.

Caput. III.

Sacella.

Vnc quoniā veterū sepulchra probātur: video alibi facella/ alibi pyramides/ alibi colūnas/ alidi aliud vt moles/ et eiusmodi positas. De his nobis singulis dicendū censeo: ac prius de facellis. Velim facella istęc sint veluti pusilla templorū exēplaria. Neq; recusabo si adiunxeris lineamēta a varijs quibusuis ædificiorū generibus collecta: modo ea quidē ad gratiā faciāt atq; etiā ad perennitatē. Nobili ne materia an potius ignobili monumenta hæc quæ æterna esse cōcupiscimus astruxisse cōferat nō satis constat. p̄pter asportātium iniurias. Sed ornatus nimirū delectat: quo/ vt alibi dixim⁹/ nihil ad cōseruādas res posteritatisq; cōmendādas cōmodius est. Ex. C. Cæsaris atq; ex Claudij sepulchris t̄atorū principū/ quę quidē p̄culdubio clarissima fuere/ nihil plus hac tēpestate reli-

Liber. VIII. De Publicoꝝ p̄fanorꝝ orna. Fo. CXXI.

Etum videmus q̄ singulos pusillos quadratos lapides bicubi-
 tales: quibꝰ eorū nomina seruētur. Ea quidē ni fallor nominis
 monumēta si cōmendata maioribꝰ lapidibꝰ fuissent: cū cæteris
 abrepta ornamentis & disfracta iam tū pridē defecissent. Alibi
 alia visuntur sepulchra vetustissima / quę nemo violarit / q̄ sint
 opere reticulato / aut lapide ad alios vsus inutili: vt facile a cu-
 pidorū manibus sese vindicarint. Ex quo illud est q̄ hic monē
 dos putem eos: qui sua velint esse admodū perpetua: vt lapide
 astruāt nō infirmo quidē sed nō adeo elegātū vt ea quispiā aut
 facile cōcupiscat: aut leuiter arripiat. Pręterea p̄ cuiusqꝰ digni-
 tate modū in his habendū puto / vt etiā in regibus p̄fusam im-
 pēsā insolentiā vituperē. Et certe portenta illa operū quę sibi
 ægyptij astruxere ipsis quo superis ingrata detector: quādoquā
 dem illorū nemo in tā fastuosissimis sepulchris humatus sit.
 Laudabunt fortassis alij nostros Etruscos q̄ Egyptijs in ma-
 gnificētia operū similiū non multo cesserint: atqꝰ inter cæteros
 Porfennā qui quidē sub vrbe clusio sibi sepulchrū cōdidit lapi-
 de quadrato: in cuiꝰ basi alta pedes quīquagenos labyrinthus
 fuerit penitus inextricabilis: & supra id pyramides surgebant
 quinqꝰ singulꝰ singulis angulis / vna in medio. Quarū latitu-
 do in imo ad pedes fuerit quīnos & septuagenos: & in earum
 summo aderat orbis æneus: ex quo pendebrāt excepta cathenis
 tintinnabula: quę vērō agitata longe sonitū referebāt. Idqꝰ in
 opus insuper quattuor assurgebāt alię pyramides altę pedes
 cētenos. Et in hacce iterato alię nō modo vastitate verū etiam
 lineamēto incredibiles. Ista mihi prodigiosa et ad nullos opti-
 mos vsus accōmodata nequicqꝰ satis p̄babūtur. Illud Cyri per
 sarū regis p̄barunt: eiusqꝰ moderationē oibus vastissimorum
 operū iactātis pręferendā existimarūt. Nāqꝰ illi quidem apud
 Pasargadas testudinātū domiciliū perpussillū quadrato lapide
 assurgebat porta pusilla vix bipedali. Intus p̄ regis dignitate
 aurea in vrna reconditū Cyri erat corpus. Ēdiculā hanc nemꝰ
 ex omni pomorū genere cōsitum circuibat: & late locus virebat
 prato irriguo: neqꝰ deerāt rhosa passim / & florū copia oīa odo-
 rata leta amena. Cōueniebatqꝰ cū his titulus ascriptus. Homo
 ego ille sum Cyrus Cambisis filius: quē meministis Persis im-
 perū cōstituisse. Non est igit̄ vt inuideas q̄ me hoc habeat do-
 miciliū. ¶ Sed iam redeo ad pyramides. Pyramidē alij fortas-

Ⓝ

Porfennæ
sepulchrū.

Cyri se-
pulchrū.

Cyri epi-
taphium
modestis-
simum.
Pyrami-
des.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

sis triangulã: reliqui omnes quadrãgulã effecere. Earũ placuit al-
titudo quãta & latitudo. Laudat q̄ alibi ita duxerit in pyrami-
de lineas vt a sole ymbrã nõ exciperent; has pleriq; omnes quas
Colũnæ. drato lapide: nõnulli etiã lateritijs excitarũt. ¶ Columnarum
alię ædificatorię: quib⁹ passim in ædificijs vterẽtur. Alię fuere
amplitude ad civiles ædificiãdi vsus minime aptę: sed solum
notationis & posteritatis gratia excogitatę. De his igĩ dicẽdũ.
Eius partes hæ sunt: p̄podio & crepidine surgẽtes ab ipso pau-
mento soli adsunt gradus. In eos ara quadrãgula. In hanc rur-
sus altera eminet ara prima non nihil minor. Tertio loco basis
columnę: mox columna ipsa: in eam capitulum: extremo loco
statua suggesto ip̄posita. Sunt qui inter primã atq; secũdã aram
quippiã veluti latastrũ suggesti loco interposuerint: quo effect
opus celsiori cũ venustate. Istarũ partiũ oim lineamẽta sumenũ
vti in operib⁹ temploꝝ ex diametro imę colũnę. Sed basis istę
vbi vastissima fient opera / vniciũ tantũ habebit nõ plures quas
les ceterę colũnę toros. Diuidẽt iccirco basis crassitudo in par-
tes quinq;: duas dabis toro: latastro autẽ tris. Latastri amplitu-
do quaq; versus capiet ex diametro colũnæ dimidium dimidiij
quinq;es. Arã autem in quib⁹ affideat basis partes habebunt
hæc. Supremo loco qđ ipsum om̄ibus debet partib⁹ structure
prominebit cimatiũ: in imo quidẽ aderit foccus. Sic enĩ simili-
tudinis gratia appello id ornamentũ porrectũ aut gradib⁹ / aut
vndula / aut gulula / quod quidẽ partis alicui⁹ ppria sit basis. Sã
de ara istiusmodi nõnulla dicenda sunt: q̄ ex industria in hunc
locũ destinata superiori libro prætermisimus. ¶ Dixi accidisse
vt colũnis murulos substinẽdos ducerẽt. Cũ igĩ positis muru-
lis itiones expeditiores habere voluissent a motis reliquis ites
medijs rãtum ex murulo sub basib⁹ columnarũ reliquerũt: quã-
Ara. tum ferẽdis colũnis ipsi sufficeret. Id nos sic relictũ aram nun-
cupam⁹. Huic murulo fuerat ornãmẽtũ in summo cimatiũ:
gulula / aut vndula / aut quiduis tale. Tũ & par in imo foccus re-
spondebat. His igĩ ambobus ornãmẽtis aram incinxere: effe-
cereq; ipsum id cimatiũ ad arã ipsius altitudinem ex quita / aut
ex sexta. Aram autẽ posuere crassam nusq; min⁹ q̄ vt ad ampli-
tudinẽ basis colũnę respõderet: nequid latastri suprastructio
in vacuo pẽderet. Alij firmitudinis gratia octauã latastri addi-
dere crassitudini muruli. Cæterum arule altitudo præter cima-

Liber.VIII.De publicoꝝ p̄fanorꝝ orna.Fo.CXXII.

tiū & foccū/aut fuit par latitudinī suæ/aut superauit ex quin-
ta. Itaq; istiusmodi apud elegātes fuisse murulos & aras inueni-
mus. Redeo ad columnā. Sub colūne basi ara statuet̄: q̄ ad ba- De colū-
sim colūnæ vti mox diximus cōmodis dimētionib⁹ respōdeat. na iterū.
Huic cimatiū erit integrū opus coronę præsertim ionicæ: cu-
ius meministi esse lineamenta hæc. Infimo loco gulula: mox
gradus: post rudens: post mutulorum frons prætectus: vlti-
mo supremo loco vndula cum funiculis et nextrulo ordinib⁹
inuertis. Ara vero altera huic substituta itidem parilibus du-
cet̄ur lineamentis: ita vt super eā nihil astructi pendeat in va-
cuo. Sed huic ab solo ipso pauimēti assurgent gradus aut tris/
aut quinq; altitudinibus inter se & retractionib⁹ imparib⁹. Hi
vero gradus vna nihil plus q̄ quartam: nihil min⁹ sextam aræ
supra se impositæ partem omni altitudine sui adæquabunt. In
ara istac adaperietur hostiolum: appingēt̄urq; ornāmēta ei aut
dorica/au Ionica: qualia in templis recēsuimus. In altera autē
sublatiore ara tituli ascribēt̄ur: & exuuiarum cōgeries asculpe-
tur. Siquid inter hæce duas aras subinterponetur: altū fiet ex
tertia suę amplitudinis: idq; spaciū occupabunt signa adpa-
cta vti sunt plaudētes deę. Victoria/gloria/Fama/copia/& eius
modi. Fuere qui supremā aram crustarint ære aurato. Aris ab-
solutis & basi superexcitabilis columna: eius p̄citas septies dia-
metrum complebit sui. In summo scapo colūna si erit amplifi-
sima fiet gracilior q̄ in imo nō plus q̄ ex decima. In cæteris mi-
noribus ea sequemur quæ libro superiore trāsegim⁹. Fuere qui
columnæ altitudinē ad pedes cētenos duxerint: totaq; circum
asperam signis & rerū hystoria cōuestitam reddiderint: intror-
susq; gradus ad cocleā scalpserint: quibus ad summū vsq; con-
scendas. In colūna istiusmodi capitulū apposuerē doriciū amo-
ta colli adiectione supra summū capituli operculū: in minoribus
colūnis trabs fasciæ/coronæq; ornāmēta quaq; circū septa
imponūt̄ur. In maximis autē colūnis ista p̄mittēt̄ur. Tātoꝝ
enī lapidū frustra nō suppeditarēt: neq; facile operi supstituerēt̄.
In vtriusq; supremo loco apponet̄ quippiā: qd̄ ipm pro basi
sit: in qua statua collocet̄. Id si forte erit quadrata ara: tunc illa
quidē suis angulis solidū colūnæ non excedet. Sin autē eadem
erit rotūda: eius amplitudo quadrati isti⁹ lineas nō exibat. Sta-
tuę magnitudo erat ex tertia suę colūnæ. De colūnis hactenus.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

Parietis
ornamen
ta.

Ad molem quidem sic lineamenta veteres ducere assuevere. Primo loco quadrata area tēplorū more exaggerata surgebat. Inde paries attollebat nihil minus q̄ ex sexta: nihil plus q̄ ex quarta lōgitudinis areę. Ornāmēta parieti aut nō nisi in summo atq; in imo/atq; etiam in angulis adigebātur. Aut præter id adpactę per parietē colūnationes p̄minebāt. Sed si non nisi in angulis colūne apponebātur: tunc toti⁹ parietis altitudo p̄ter gradus crepidinū diuidebat in partes quattuor: ex quib⁹ dabātur tris colūne cum capitulo & basi. Suprema vero pars vnica dabat reliquis ornamentis: hoc est trabi/fascię & coronæ. Rurſus pars istę vnica suprema diuidebat in modulos sexdecim: trabi dabantur moduli quinq; fascię itidē quinq; coronę cum vndula dabātur sex. Qd̄ autē erat sub trabe vsq; ad crepidinem aggerationis diuidebatur in partes quinq; & viginti: ex quib⁹ tres dabātur altitudinī capituli: duę autē basi: residuum inter mediū cōplebat colūne longitudo: fiebatq; in angulis istiusmodi semper quadrangulæ colūne. Basis vnico formabat thoro: fiebatq; is ex dimidia toti⁹ altitudinis basis. Columna in imo nextruli loco eadē habebat lineamēta proiecturę sui: qualia in summo scapo latitudo colūne in his operib⁹ fiebat ex quarta suę lōgitudinis. Vbi autē refertus erat paries ordine colūnationis: tūc q̄ in angulis quadratæ assidebant colūne latæ habebātur ex suę lōgitudinis sexta. reliquę vero per parietē colūne earūq; ornāmēta ex tēplorum lineamētis ducebātur. Inter has colūnationes & p̄xime superiores hoc interest: q̄ in illis ab angulo ad angulū tota parietis lōgitudine: cū in imo basis tum & in sūmo torques & nextrulū colūne sub trabe perducit. Id non fit vbi plures colūne adpactæ p̄minēt. Tametsi fuerint qui basis lineamētū esse istic toto operi veluti in tēplis circūduxerint. Intra quadrangulū hūc parietū ambitū sese attollebat rotundū & cōspicuum opus eminēs amplius q̄ parietes iam positi parte diametri sui nihilomin⁹ dimidia: nihilo plus tertia bis. Eiusq; rotūdi latitudo ex maximo istius quadrangulæ areę diametro capiebat nihil minus dimidiā: nihil plus sextā quinquies. Plurimi quintā occuparūt ter: iterabātq; rotunda quadratis: & vicissim secūdo quadrato alterū rotūdum quib⁹ dixi rationibus superimponētes ad quartā vsq; astruccionē: et ornabāt quæ hæcenus recēsuimus. Non deerant per molē ipsam ascēsus com-

modissimi: et facellorū religiones: et præfurgentes a pariete in præcelsum colūnationes: et inter columnas statuarum decus et tituli aptis locis dispositi et collocati.

¶ De sepulchrorū titulis notis et sculpturis. Ca. IIII.

SEdiā venio ad titulos. Eorū fuit vsus et multiplex et vari⁹ apud veteres. Nō. n. sepulchris solū: sed et sacris ædibus et priuatis etiā domib⁹ habebātur: Inscripti bebant inquit Simacus / fastigijs tēpli noīa deorum quibus dicassent: nostri facellis cui et quo essent annorū tēpore dicata inscribere assueuerāt. Quod mihi vehemēter placet. Et Crat⁹ phi ne sit hoc quidē ab re / cū appulisset Cizicū Crates philosoph⁹: losophi atq; passim priuatorū ædibus inscriptos versiculos hosce inue celebre dī niret: Natus Iouis fortissim⁹ vir Hercules hic habitabat: intret ctum. hanc domū nihil mali: irrisit: suasitq; potius inscriberent. Hic paup̄tas habitat. Hanc. n. omne mōstri gen⁹ prōpti⁹ et validi⁹ Epigram abacturā q̄ Herculē. Sed tituli quidē erunt aut scripti: quos epi ma q̄lia grāmata nuncupabant: aut notati signis et imaginib⁹. Sepul- esse debēt chris Plato versus nō plus quattuor scriberēt edicebat. At qui tu media mihi (inquit ille) carmen pone columna: Sed breue: quod currēs vector ab vrbe legat. Et certe nimia prolixitas cū alibi tū maxime in his perq̄ odiosa est. Aut si tandē paulo prolixior est: omnino sit elegans dictū: habeatq; in se quod animū moueat ad pietatē / misericordiā: ad gratiā: quod ve legisse non poeniteat / et mandasse memorie / et pronūciasse iuuet. Laudat illud Omenæ. Si p̄sare aīas snerent crudelia fata: Pensarem pro te cara Omenæa libens: At nunc / quod superest / fugiā lucemq; deosq;: Vt te immatura per styga morte sequar. Et alibi. Aspicite o Ciues senis Ennij imaginis vrnā Qui vestrum pinxit maxima facta patrum Nemo me lachrimis decoret nec fūnera fletu Faxit cur: volito viuus per ora virum Ad sepulchra eorū qui apud Termophilas occidere Lacedemonij inscripserant. Hospes nuncia lacedemonijs nos hic iacere dū eorū iulsa sequimur. Neq; etiā aspernabimur / si quid habebit lepiditā: Attende tis miraculū. Heus viator: hic vir et vxor non litigāt. Quæres lepidum qui sumus: non dicam. At ehodum ipsa dico: hic Belbius bal epigram bus me Brebiam peppā nuncupat. Oeconūx etiam defuncta ma. garris: Istiusmodi perplacent. ¶ Notas litterarū maiores ære Hierogly inauratas marmoribus affigebant. Aegyptij signis vtebantur phica.

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

hunc in modū. Nā oculo deū: vulturę naturā: ape regē: ciclo tēpus: boue pacem & eiusmodi significabāt: dicebantq; quibusq; suas tm litteras notas esse: & futurū olim/ vt earū cognitio penit⁹ pereat: vt apud nos Etruscos euenit per Etruriā ex oppidorū ruinis & bustuarijs defossa vidimus sepulchra litteris vti oēs sibi psuadebāt inscripta Etruscis. Earū notæ imitant Gręcas: imitātur etiā latinas: sed qd moneāt intelligit nemo. Itaq; et cæteris fore futurū vt eueniat id æque autumāt. Suū autem adnotādi gen⁹ quo istic Aegyptij vteretur toto orbe terrarū a peritis viris quib⁹ solis dignissime res cōmunicādę sīnt pfacile posse interpretari. Hos pleriq; imitati varia sepulchris asculpsere. Ad sepulchrū Dyogenis cynici colūna erat erecta: in qua ex pario lapide canē imposuerāt. Sepulchrū apud Syracusas Archimedis vetustate neglectū vt veprib⁹ obrutū: suisq; incognitū ciuib⁹ Arpinas Cicero se inuenisse gloriabatur cōiectura ex dis sepulchylindro & spherula: quā vidisset insculptā eminēti quadā in chrū a Colūna. Ad sepulchrū Simādī Egyptiorū regis sculpta ei⁹ erat cerone mater saxo cubitorū viginti: tria regia insignia supra caput gestans: quo ostēdebat filiā vxorē & matrē fuisse regis. Sardana- Simandi pali Affyriorū regis statuā sepulchro apposuerunt manus collidēte plausu/ atq; subscripserāt. Tarsum Archileūq; cōdidit die Sardana nō ampl⁹ vna. At tu mi hospes agedū comede & bibe cū festiuitate/ iocoq;: quādoquidē cætera q̄ hoīm sunt haud quā hoc digna sunt id est plausu. Itaq; istiusmodi notis & signis illi quidē vtebātur. Nostri vero latini clarissimorū virorū gesta exprimē sculpta placuit hystoria. Hinc colūnæ: hinc arc⁹ triumphales/ hinc portic⁹ referti picta/ sculptave hystoria. Sed in his non nisi dignissimarū/ grauissimarūq; rerū velim monumēta mandes. De his hacten⁹ dixim⁹. Terrestres vias aquarū traiectiones ipsedem gaudebūt reb⁹: q̄ & vijs terrestrib⁹ pbenf. Sz qñ maritimis atq; nō nihil etiam trestrib⁹ vijs specula debeāt: de ea trāsīgēdū est.

Speculæ & earū ornāmēta. structuræ/ sacella/ nodi/ parietes/ colūnæ/ gradus/ ignes/ & imagines. Caput. V.

Speculæ.

Ræcipuū afferūt ornāmētū speculæ: vbi aptis locis posite & lineamētis pmodis eductę sint. Qd si erunt etiā nō rarissimę: ille qdē sese pcul visendas pstabūt cū dignitate. Nō in pximā abhic ad annos ducetos ætatē laudo: quā habuit cōmunis quidē morbus turriū astruē-

darū etiā minutis ī oppidis. Nemo paterfamilias turre potuif-
 fecarere visus est. Hinc passim siluę surgebāt turriū. Sunt q̄ pu-
 tent astro mouēte etiā hoīm animos variari: ad annos abhinc
 ccc. vsq; cccc. tātus viguit feruor religionis vt nati hoīes vide-
 rētur nō aliā ad rem magis q̄ ad sacras edes astruēdas. Nō dico
 plus. Romę p̄ hos dies tametsi de numero plus parte dimidia Attende
 corruerint sacra supra duo milia etiā quingēta lustrautm⁹ tecta authoris
 Aut quid hoc est quod videm⁹ certatim totam Italiā innouari? digressū.
 Quātas vrbes totas afferulis cōpactas pueri videbam⁹: q̄s nūc Specula
 marmoreas reddidere? Redeo ad speculas. Nō hic refero quod Babylo-
 apud Herodotū legim⁹: speculā fuisse in medio tēplo ad Baby- nica mira
 lonē: cui⁹ basis quaq; versus stadiū adīpleret integrum: structu- bilis.
 risq; cōstaret octo alteris in alteris superimpositis. Quod quidē
 opus laudabo in speculis. Structurę enī in altum istic aceruatae
 ad gratiā atq; ad firmitatē faciūt: quādo quidē earū testudinatis-
 onibus cōcatenationes ita interserant: vt parietes bellissime cō-
 tineātur. Specula erit aut quadrāgula / aut rotūda: in vtrisq; al-
 titudo latitudini respōdeat ex quota necesse est. Quadrāgula cū
 gracilis futura est / lata fiet ex sexta suę altitudinis: rotūda qua-
 ter habebit diametrū in altitudine: crassissima quę futura est si
 erit quadrāgula: fiet lata nihil plus q̄ ex quarta suę altitudinis
 Si rotunda diametrū habebit ter. Crassitudini parietis si erit il-
 la quidē ad cubitos alta quadraginta dabis nihil minus pedes
 quattuor. Si ad cubitos vsq; fiet quinquaginta / tūc ei pedes da-
 bis quinq;. Inq; cubitos sexaginta / dabis sex. At deinceps pari
 gradatione prosequere. Atqui hęc quidem puris simplicibusq;
 speculis debentur. Sed fuere qui speculis ad mediū altitudinis
 porticum adiecerint extrinsecam colūnis expeditis: & fuere qui
 porticum hanc ad coclēā lineam circūdlexerint: et fuere qui to-
 tam porticibus quasi coronis cinxerint: & qui totā sculptis ani-
 malibus conuestierint. In his columnationum ratio a cæteris
 publicis operibus nō deuiabit. Verū licebit omnia ad gracilita-
 tem deducere præter pōdus astruētionis. Sed speculam qui vo-
 let tutissimam cōtra vim tēpestatis / & aspectu iucūdistimam fa-
 cere: superadijciat quadratis rotūda / at rursus quadrata rotun-
 dis: deducetq; gradatim opus / vt ex colūnarū ratione gracile: decentissi-
 scat. Describā qualē fore decentissimam arbitremur. Principio mę descri-
 quadrangulę ex area surgēt crepidines: earum altitudo capiet ptio.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

totius pceritatis quę in opere a summo vertice vsq; ad imum pedē futura sit decimā. Latitudo habebit isti⁹ ipsius pceritatis quartā. Colūne p parietib⁹ ad singula crepidinis latera binę in medio: & singulę p angulis appingētur suis cū ornāmētis distinctę: vti mox dixim⁹ in sepulchris. In crepidine istiusmodi adstet quadrāgulū veluti facellū cui⁹ amplitudo capiet altitudinē crepidinis bis. Altū fiet eque atq; latū: appingēturq; huic columnę extrinsec⁹/quales in tēplis dixim⁹ tertio gradu & itē quarto/atq; item quinto. Sacella deinceps apponētur rotunda Erūt igi⁹ rotūda sacella hęc numero tria: & ea nos ab arundinibus ducta similitudine appellabim⁹ nodos. Nodorum igi⁹ singulorū altitudo fiet quāta cuiq; sit latitudo: addita insuper latitudinis ei⁹ ipsius duodecima. Quā partē esse nobis p socco volumus: latitudo autē ducetur a quadrangulo infimo sacello qđ in prima crepidine cōstitutum sit hūc scz in modū. Latus enim sacelli istius quadrāguli in partes diuidet duodecim: ex his abiecta parte vna id quod residuū sit/dabis pximo primo nodo. Rursusq; nodi huiusce primi diametrū diuidito in partes itidē duodecim: exq; partibus his nodo secundo partes dabis vndecim. Tertium vero nodū pari ratione ex sui vndecima graciliorem efficies q̄ secundas. Hac gradatione assequemur id qđ in colūnis pleriq; docti veteres probarunt/vt sit truncū operis imo in pede crassius ex quarta q̄ in vertice. Nodis colūne cū ornāmētis appingentur nihilo plus octaua/nihil minus sexta. Tum & nodo cuiq; atq; itidem sacello aptis locis adaperiētur fenestrę et scasi cum ornāmētis quę illis debeātur. In fenestra apertionis vacuum non plus capiet q̄ dimidiū intercolūnij sui. Sext⁹ summus gradus operis istac in specula qui quidē supra tertiu quem dixi nodū apponetur: quadrangulū erit opus: & statuet eius altitudo atq; item latitudo: vt tertiā diametri ipsius supremi nodi nō plus capiat q̄ bis. Huic ornamento erunt solū colūnæ angulares adpactę pilis: quib⁹ testudo incūbat. Aderunt & trabs/& capitula/& istiusmodi ornamenta. Sed media parietis istius spacia fient veluti in quadriuijs peruia. Septimo et vltimo gradu excitabitur nudis atq; expeditis columnis quaq; vndiq; peruia porticus rotunda. Columnarū erit longitudo cum ornāmētis/quāta & in area istac sit diameter. Diameter vero ipse ex amplitudine sacelli sub se statuti quartā capiet ter. Tectū

Nod⁹ in
specula/
quid.

imponē huic ipsi columnationi circulari sphericū. ¶ In facellis vero quę quidem erūt rectilinea & quadrangula/surgent in angulis extremis cristę. Earū tanta erit p̄ceritas: quāta est sub se coronę fasciæq; & ima trabis altitudo. Primo in facello quadrangulo qđ in imo supra crepidinem sit spaciū medianum ex tota extrinseca sui amplitudine capiet octauam quiquies. Sed apud veteres illud perplacuit regis Ptolomei ad insulam phatolomei: qui ad nocturnos nauigiorū vsus ignes in sublimi specula cōspicuos haberi iussit penfiles & continuo deambulantes: nequid flāmę a longinque sidera esse putarētur. Mobiles etiā imagines monstrantes quę a parte orbis ventus applicet: quæve cœli regione sit sol: et quātum diei peregerit istic pulcherrime facient ad rem. Hactenus de his.

¶ Urbium vię digniores: vt portę/portus/pontes/arcus/triuiu/fores adornantur.

Caput. VI.

Sequitur vt intra urbē ingrediamur. Sed sint vię quędam multo digniores quę quidem esse natura sui et intra urbē & extra urbē possunt: vti sunt quę in tēplū basilicam/spectaculumve ducant. De his igitur prius

¶ Legimus Eliogabalū latiores & digniores huiusmodi vias Ellogastrauisse saxo macedonico atq; porphiritico. Laudat apud historicos via: qua apud Bubastim Ægyptiam urbē iretur in tēplum. Erat enī directa per forū/et instrata lapidibus egregijs. Vię olim eius latitudo plectra implebat quattuor. Hinc atq; hinc vastis structurasime virebant arbores. Apud Hierosolimam fuisse refert Aristoteles arduos per urbē transitus elegātes per quos patres dignioresq; honestius incederent. Id quidem vel ea maxime de re: ne quid sacra ferētes profanoꝝ cōtactu polluerētur. Celebris etiā est apud Platonē via a Gnosio in antrū & sacellū Iouis cupressata. Cōperio inter cęteras apud Romā duas fuisse huius generis vias longe dignissimas admiratione. Vnā a porta ad basilicam vsq; Pauli stadia circiter quinq;. Alteram a ponte ad basilicam vsq; Petri pedes. MMD. opertam porticu ex marmoreis columnis & plūbea tectura. Ornāmēta hæc vijs huiusmodi mirifice cōueniunt. Sed redeo ad militares. ¶ Viarū quidē & earum quę extra urbē sint & earū quę intra urbem sint/caput & quasi terminus quidā est terrestribus porta maritimis nisi fallimur portus. Ni forte sit ea quidē subterranea: quales Ægyptijs

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

Thebis fuisse prædicat vt per eas reges exercitus emitteret / nullo id oppidanorum sentiente. Quales etiam apud Penestrū in latio plurimas fuisse cōperio suffossas a monte summo vsq; ad plana miro artificio. In earum vna Mariū oblidione pressum interisse scribūt. Ex eo qui vitā scripsit Apollonij viā inueni dignam memoratu. Nam Meda inquit mulier apud Babylonē viam lapide astructam et bitamine perduxit latam sub fluminis alueo: qua sicco iretur pede a regia ad alteram domū e regione transfluuiū positā. Sed liceat nō omnia græcis credere

Portæ.

Portus.

historicis. Redeo ad rem. Portæ ornabūt nō sec^o atq; arcus triumphoꝝ: de quib⁹ mox dicturi sum⁹. Portū ornabunt pro ductæ circū porticus crepidine hirta spatij laxæ: et prominens celebre spectatūq; tēplū: et pro tēplo fori amplitudo patula: et ipsi in faucib⁹ colossi: quales cū cæteris in locis plusculis / tum et apud Rhodum: quo loci Herodē tris apposuisse prædicant. Celebratur apud historicos moles in Samo ad portū exaggerata quā fuisse ferunt orgias altam viginti: et ad duo intra mare stadia extensam. Itaq; istæc ornabunt portum: si facta erunt arte elegantī: materia non vulgari: Atq; viam quidē intra urbem præter id q; recte constratam et omnino mundissimā esse oportet bellissime ornabūt porticus lineamētis pariles: et hinc atq; hinc mutuo coæquatæ dom⁹ ad lineam et libellā. Sed vici ipsius partes quibus egregie ornamenta debeantur sunt hæc.

Pons.

Pons: triuiū. Spectaculum vero haud aliud quippiam est / q̄ foris gradibus circumseptus. ¶ Incipiā igitur a ponte / quando is potissima est pars viæ. Partes pōtis sunt pilæ / arcus / et instrutura. Sunt etiā pontis partes via mediā: qua iumenta reptant: et hinc atq; hinc decursoria: quibus togati vadant: et pro late-

Pōs adriani.

ribus spondæ: aliquib⁹ etiā tectū. Quale romæ ad pontē oīum præstantissimum Adriani opus dignum memoratu: cui⁹ etiā vt ita loquar cadauera spectabam cū veneratione. Steterat. n. illic tectum columnis excitatū quadragintaduob⁹ marmoreis opere trabato / tectura ænea / ornatu mirifico. Pontē æque atq; latam viam efficiemus. Pilæ fiēt inter se numero & amplitudine cōpares. Earum crassitudini dabitur spertionis tertia. Pro ræ in pilis producentur aduersus vim aquæ quoad operi dimidiam latitudinem pontis adijciant: emergentq; vsq; supent aliuiones: Puppis itidem æque producet: Non tamē dedeces

Liber. VIII. De publicoꝝ ꝑfanorꝝ orna. Fo. CXXVI.

bit si quid erit ea quidē minus acuminata et quasi retūsa. Placebitq; si ex prora puppicq; anterides firmitudinis gratia ad pontis latera substinēda in altū præsurgēt: quazꝫ crassitudo in imo nihil minus occupet latitudinis pilæ q̄ tertiā bis. Arc^o aptionū totis extabunt capitib⁹ ex aqua. Eorū lineamēta ex ionica aut potius ex dorica ducentꝫ trabe: fientq; crassi ex totius apertiōis in magnis pontib⁹ nusq; minus q̄ ex quinta et decima. Pro spōda pontis firmitudinis gratia disponentur ad lineā et libellam arulæ quadrangulæ: in quib⁹ etiā si libeat colūnas excites tecti supadducēdi gratia. Spondazꝫ erit altitudo cū focco et cimatio pedes quattuor. Spatia inter aras complebis pluteo. Arulis et pluteo cimatiū erit gulula: aut potius vndula per totā spondæ lineam ꝑducta. Cimatio par imo foccus respondebit. Decursoria quæ fm mediā pontis viam ad spondam mulierū et pedum gratia adiecta sint vno atq; itē altero adstabunt gradu celsiora/ q̄ ipsa istæc viā mediā quæ iumētōrū gratia silice insternatur. Colūnarū altitudo cū ornāmētis erit quanta et pontis latitudo. Triuiū et forū sola differunt amplitudine. Pusillū nimis Triuium est forū triuiū. Iubebat Plato ad triuiū haberēt spatia: vbi nutrices cū pueris cōuenirent/ essentq; vna. Credo id quidē quo et pueri validiores redderētꝫ vsu auræ liberioris: et nutrices laudis studio essent lautiores: et minus inter tot ei⁹ ipsi⁹ rei obseruatrices errarēt negligētia. Certe ornāmēto erit et triuijs et foro/ si aderit elegās portic⁹: sub qua p̄res ꝑsidētes aut meridient: aut mutua inter se officia præstolent. Adde q; ludibūdā et certātem spatij laxioribus iuuentutem patrū præsentia ab oī lasciuientis ætatis improbitate et scurrilitate deterrebit. Forū Forum. aliud argētariū: aliud olitoriū: aliud boariū: aliud lignariū et hufusmō: quib⁹ et locus in vrbe et propria debentur ornamenta: Sed argentarium esse omnīū præstantissimū conuenit. Forum græci quadratū constituebant: porticibus amplissimis et duplicibus circuibant: columnis et trabibus lapideis ornabant: supraq; in contignationibus ambulationes faciebant. Apud nostros Italos fori latitudo tertiam bis habebat longitudinis: et q; ex verere instituto illic gladiatoria munera spectarentur: rariore ad porticum columnæ statuebantur. Circaq; ad porticū argentariæ tabernæ adigebātur: et supra in coaxationibus meniana/ et quæ ad vectigalia publica seruirent parabantur. Hæc

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

illi. At nos forū etiā probabim⁹, cui⁹ area duo cōpleat q̄drata portic⁹ et quæ circa astruent certis dimensionib⁹ ad subdualē areā respōdeant cōdecet: ne quid aut vastior appareat/si de pressa circūaderunt ædificia: aut arctior nimīū alta ædificiorū septus aceruatiōe. Percōmoda erit tectorū altitudo: quæ fiat ex tertia latitudinis fori: aut nihil minus demū q̄ ex duodecīa bis

Porticus forenses. Exaggeratas esse porticus velim ex q̄nta suæ ipsi⁹ latitudinis. Atqui latitudo quidē erit q̄nta et columnis altitudo. Colūnatio nis lineamenta ex basilica ducentur. Sed in his coronæ fascia et trabs simul partē colūnæ capiēt quintā. Quod si primas in cōtignationes etiā alteras superastruere colūnatiōes iuuabit: fient illæ quidē graciliores breuioresq; q̄ primæ ex quarta. sub- tendeturq; aggerationis instar focc⁹: cui⁹ altitudo capiat agge-

Arcus triumphal. rationis infumæ dimidiā. ¶ Sed quod forosq; triuiasq; maiorē in modū exornent sunt arcus ad fauces viarū statuti. Est. n. arcus veluti perpetuo patens porta. Inuentū quidē arcū arbitrator ab his qui imperiū propagarunt. Nā hi quidē inquit Tatius ex vetere more pomeriū quoq; ampliabant. Quod fecisse Claudium prædicāt. Ergo aucta vrbe antiquas portas vtilitatis gratia seruandas ducebāt cū alias ob res: tū fortassis etiā vt essent in aduersis casibus cōtra irrūpentīū hostiū vim tutiores. Deinceps q; opus id celeberrimo staret loco: ea re illic captas ab hoste exuias et notas victoriæ deponebāt. Inde cept⁹ ornari arcus est: adiectiq; et tituli et statuæ et historia. Arcum aptissime astruemus illic: vbi via in plateā aut forū terminabit: et præsertim via regīa. Sic. n. appello viā quæ iura vrbē oīm dignissima est. Atqui arc⁹ quidē nō sec⁹ atq; pōs tris hēbit itiones peruias Mediā qua miles. Hic vero atq; hīc quib⁹ matres: suiq; victorē exercitū redeūtē ad patrios deos cōsalutādos comitent: et ouātib⁹ plaudent ac cōgratulē. Vbi arcū ædifices areæ linea quæ secundū viā sit/dimidiū habebit ei⁹ lineæ: quæ qdē trāuersā viā a dextris ad sinistrā intersecet. Et isti⁹ trāuersæ lineæ lōgītudo nihil capiet min⁹ cubitos quinquaginta. Op⁹ hoc maxie pōtib⁹ simile est. Sed cōstat pilis nō pl⁹ quatuor: aptiōib⁹ trib⁹. Ex areæ linea breuiore hoc est quæ fm viam est/octaua ad latus areæ qd forum spectet et rursus ad alterū posticū lat⁹ areæ itidē octaua relinquet/vt eā occupēt arulæ: qb⁹ colūnæ ad arc⁹ excitabunt. Areæ vero altera linea quæ plixior ē: hoc est quæ trāuersā ad

Lib. VIII. De Publicorū pfanorū or. Fo. CXXVII.

viam obducitur / octo in modulos diuideſ: ex quib⁹ duo dabū-
 tur a pertionē mediæ: ſingulis vero pilis et itē ſingulis collate-
 ralibus a pertionib⁹ ſinguli dabuntur moduli. Pilarū quidem
 latera mediana quæ ad perpēdiculū vſq; ad medianæ ipſi⁹ a-
 ptionis arcum ferendū tollent modulos fiēt alta duos addita et
 parte moduli tertia. Eadem erit ratio laterū attollendorū in re-
 liquis duab⁹ collateralib⁹ aptionib⁹. Ad ſua. n. ſpatia ſimili di-
 menſione referent. Teſtudo puiſ aptionib⁹ erit fornix. Orna-
 mēta quæ pilis in ſummo ſub arcu et fornice extendētur capi-
 tulū imitabuntur doricū: ſed habebūt lancis operculiq; loco co-
 ronices prominētes opere corynthio aut etiā ionico: et ſub co-
 rona colli inſtar expeditam habebit fasciam. Subinde quod in
 ſummis colūnarū ſcapis adiungitur / torquē habebit atq; nex-
 trulū. Tota iſtæc ornāmēta ſimul collecta fiēt ex nona altitudi-
 nis pilæ. Rurſus nona iſtæc pars in particulas minutas diuideſ
 nouē: quarum ſupremas quicq; dabis coronæ: tris dabis fasciæ:
 vnā vero dabis torqui et nextrulo. Inflexa trabs hoc eſt arcus
 qui pro fronte vergitur craſſitudine ſui capiet a pertionis nihil
 plus duodecima. nihil min⁹ decima. Colūnæ cōtra medias frō-
 tes pilarū appingētur legittime atq; expedite: ponēturq; ſic / vt
 ſupremo ſcapo æquet a pertiois verticē: lōgitudine autē ſui di-
 ſtendent q̄rum eſt aptionis medianæ laxitas. Sub colūna ſubi-
 getur baſis arulaq; et foccus: ſupraq; colūnā capitulū ſeu co-
 rynthium ſeu italicum: ſupraq; id trabs fasciæ et corona ionica
 aut corynthia. Singula hæc ſuis aptifq; expedientur lineamen-
 tis: de quib⁹ ſupra tranſegim⁹. Supra columnationes iſtiusmo-
 di excrescentiæ nouiſſimi ſupraſtructi parietis vſq; addāt opi-
 etiam dimidiam eius quod eſt a baſi infima ad extremā lineam
 ſuæ coronæ. Hui⁹ ſuperadiecti parietis altitudo in partes diui-
 detur vndecim. Ex his ſuprema dabiſ puris coronis nulla aut
 fasciæ aut trabe ſubſtituta: et in imo pars vna et dimidia dabiſ
 focco: qui quidē habebit ornāmētum in verſam vndulæ ex-
 tia ſuæ altitudinis. Statuæ in capitib⁹ trabiū / qui ſeſe ex opere
 ad columnas prehēdendas porrigunt expedite locabunt: habe-
 buntq; ſub pedib⁹ arulam æque craſſam atq; colūna in imo eſt
 Statuarū altitudo tota cū arula ex vndecim iſtiusmōi ptib⁹ parie-
 tis iſti⁹ capiet. viij. In ſuprema demū operis ſpōda preſerti qua
 forū ſpectet quadrigæ et maiores ſtatuæ et animātia et huiuſ-

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

modi rerum simulachra disponetur. Eis substituetur pro focco vbi acquiscant murulus triplo alt⁹ q̄ est operis proxima et cōtigua sub se corona. Statuarū altitudo quę vltimo et supremo isto in loco apponetur priores quas colūnis imposueram⁹ statuas excedēt nihilo plus sexta: nihil minus nonabis. Per frōtes parietū locis idoneis tituli et sculptræ historiæ ad crustabuntur spatij diffinitis cū circulo tū et quadrangulo. Itione autē peruia vsq; ad dimidiū parietis: in quē fornix mediana incumbat: historiæ ab illius medio supra ponentur bene: ab illi⁹ vero medio infra propter illutationes illæ quidē nō recte habebuntur. Pilis pro focco substituetur grad⁹ alt⁹ nō plus cubitū et semis: nequid axis rotarū abtergat: fietq; decussatus inuersa vndula. Vndula vero fiet ex quarta altitudinis focci. De his quoq; hactenus.

¶ De spectaculis theatris et curriculis adornādis quantaq; sit eorum vtilitas. Caput. VII.

Spectacula.
la.
Epimenidis de spectaculo
sententia
Moyfis
statutū.

Venio ad spectacula. Epimenidem ferūt eū / qui in ses pulchro annos septē et quinquagita obdormiuerit cum Athenis locū ludorū astruerēt / increpasse ciues dixisseq;. Ignoratis quidē hic loc⁹ quātarū causa claudīū futurus sit: id vbi intelligeretis / dentib⁹ discerperet. Et nos stros non audeo improbare pontifices morūq; magistros / si cōsulto spectaculorū vsum prohibuere. Moysem laudāt / qui vni co in tēplo gentē omnē suorū cōuenire solēnib⁹: et comessationes statutis temporib⁹ inter se cōcelebrare instituit. Quid ego hunc spectasse aliud dixerī præter hoc vt vellet cōcilijs et cōmunionē ciuū mitescere aīos: atq; ad amicitie fructū patiores reddere? Sic censeo maiores nostros nō magis festiuitatis iucūditatisq; grā in vrbib⁹ spectacula cōstituisse / q̄ vtilitatis. Et profecto si rē diligētē pensitabim⁹: multa occurrēt cur iterū atq; iterum indoleas: tā præclarū vtileq; institutū iā tū pridē obsoleuisse. Nam cū spectaculorū alia ad oblectamenta pacis et ocij: alia ad studia belli et negocij cōperta sint: in altero quidē certe ingenij mentisq; vigor et vis excitat / aliterq; in altero animi virtūq; robur et firmitas mirifice adaugef. In vtroq; certa et cōstās via inest: quæ maiorē in modū ad patriæ salutē et dec⁹ futurū intenciat. Archades q; essent vita austeri et duri / quo ciuū aīos mitigarēt / ludos inuenisse predicant: quos postea qui dimiserit ita

animis duruisse meminit Polibius: vt tota gr̄acia execrabiles haberentur. Sed ludorū alioquī peruetus memoria est: varijꝫ Varij va- fuisse auctores perhibētur. Nā Dyonisiū quidē saltationē et lu- riorū lu- dos principio instituisse ferunt. Hercule etiā auctorē fuisse cer- dorū iuē- taminū cōperio. Tū agonē apud olympū excogitatū atq; inuē- tores. tum ab Aetholis et Epeis post reditionem a troia predicant. Apud grecos Dyonisiū Lēneū qui prim⁹ tragœdiarū choros inuenerit: primū etiā et spectaculorū sedes cōstituisse referunt. In Italia primū. L. Mūmi⁹ theatrales ludos in triūpho edidit annis ante Neronē principē ducentis: migrarūtq; in vrbē hi- striones ab Aetruscis. Equorū certamina a Tyrijs: oīsq; fere lu- dorū reliqua varietas ab Asia extitit ad Italos deportata. Lu- Versus. Ouidian de ludis. dos ego bonā illā posteritatē quæ Ianū signabat in ære facile crediderī spectasse sub fago aut sub vlnō stantē. Prim⁹ sollicitos inquit Naso / fecisti Romule ludos: Cū iuuit viduos rapta Sabina viros. Tūc neq; marmoreo pende bāt vela theatro. Nec fuerant liquido pulpita iuba croco. Illic quas tulerāt nemoro sa palatia frōdes Sīplicit̄ posita: scæna sine arte fuit. In gradib⁹ sedit popul⁹ de cespite factis: Qualibet hirsutas frōde tēgen te comas. Ferūt tamē yolaū Ipsiclei filiū primū instituisse gradibus extructas sedes in Sardinia īsula: cū ab Hercule Thespia das accepisset. Sed ex vetere more lignea tū primū fiebāt thea- tra. Quī et ea re incularūt Pōpeū: q̄ spectaculi sedē posuisset: nō vt ātea subitarijs gradib⁹ sed mansuris. Postea ad id deue- nere vt intravrbē theatra maxima haberētur tria: et āphithea- tra cū alia plura: tū id quōd hominū milia caperet pl⁹. cc. et cir- cū oīm maximū. Cūcta hęc q̄drato lapide / et marmoreis colum nis īsignia. Adde qd̄ hmōi nō cōtēti etiā tparia spectacula mar more et vitro et signor̄ copia īcredibili excitarūt. Spectac̄z ad id vsq; tēpus oīm capacissimū p̄ bellū Octauiani arsit apud pla cētīāvrbē galliē. Sz de his hacten⁹. ¶ Spectaculoꝝ alia ad ocūū alia ad negociū spectāt. Cōiūcta ocio quæ oblectēt sunt poetæ / musici / histriōes. Quæ vero ad rē belli spectāt / sūt lucta / pugil / cæst⁹ / iacula / curricula et siq; sunt armorū præludia īstiusmōi: quæ hēri quotannis iubebat Plato: q̄ ad reipu. salutē et vrbis dec⁹ mirifice cōferāt: varia īstis debētur opa: varijsq; p̄inde noī bus nūcupātur. Nam cū sint quidē alia in quib⁹ poetæ / comici / tragici et eiusmodi versentur: hæc nos theatra dignitatis gra-

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

tia appellabimus. Alia vero in quib⁹ ingenua iuuetus curricu
 Circus. lis/biga/quadrigeæ exercent: hic Circ⁹ appellabit. Alia demū
 Amphitheatrū. in quib⁹ venationes cōclusis feris habeatur: hoc Amphithea-
 trū dicit. Spectacula ferme omnia structā cornibus ad bellū acie
 imitantur: constantq; area mediana: in qua ludiones/pugiles/
 iuga & eiusmodi exercentur: & gradationib⁹ in quib⁹ spectato-
 res cōsideant: sed differūt lineamento areæ. Nam ex his id quidē
 cui⁹ forma senescēti lunę similis est theatrū nuncupat. Cū autē
 in oblongū cornib⁹ protēdet: ea re Circ⁹ dicit: q; in eo & bigæ &
 quadrigę metas certādo circuant. Atqui in his quoq; certamen
 nauale habebat aqua imissa alibi ex riuo: alibi ex aquę ductu.
 Sunt qui dicāt veteres inter enses & flumina tali sese ludo soli
 tos exerceri: eaq; re Circēses nominatos. Et ludoz; istoz; fuisse
 Monag⁹ Monagū nescio quē apud Helidē alię inuētorē. Quę vero duo
 ludorum bus theatris iunctis frōtibus cōcludebat/caueā nuncupabant:
 inuētor. qđ ipsum opus Amphitheatrū dicit. Spectaculis in primis lo-
 Cauea. ca perq; saluberrima captentur opus est: nequid aure graues &
 soles/ceteraue q̄ primo recēsuimus libro offendāt: & præsertim
 theatrū: qđ mēse Augusto poetas et vmbrales/leuesq; animo
 rū delicias querat popul⁹ omnino esse a sole auersum atq; obte-
 ctum oportet. Nā intra structurę ambitū circū impressus radi⁹
 corpora excoqueret: & humorib⁹ iferuefactis facile in morbos
 inciderēt. Sonorus etiā sit locus necesse est: & minime surdus:
 et habeat cōuenit porticus/aut iunctas operi: aut pximas: qui
 Theatri partes. bus sese populus a repētinis imbrib⁹ tēpestatēq; recipiat. Plato
 theatri sedē pbauit intra urbē: equorū curricula extra urbem.
 Theatri partes hę sunt/expeditū sinus areę medianę subdiua-
 lis. circūq; aream hęc subselliorū gradationes: & p faucib⁹ ex-
 aggetū opus pulpiti: vbi quę ad fabulā pertineāt coaptentur.
 Et in supremo ambitu porticus & tecta: quib⁹ vox diffusa con-
 tineat/ fiatq; sonerior. Sed theatra gręca a latinis differebāt ea
 re q; illi coros & scenicos saltatores mediā in area perducentes
 pulpito indigebāt minore: nostri q; totis ludionib⁹ fabulā age-
 rent in pulpito. Id ea de re habere laxius voluere. In hoc omnes
 cōuenere: vt principio emiciclium in area circūscriberent: emici-
 cliq; cornua pducerent. Sed ita alij rectis lineis/ alij flexis. Qui
 rectis vtebātur lineis: eas pducebāt equidistantes inter se vsq;
 adderēt cornib⁹ emicicli quātū esset diametri quarta. Qui vero

Liber. VIII. De Publicoꝝ p̄fanor̄ orna. Fo. CXXIX.

flexis utebantur lineis illi quidē integrū perscribent circulū: exq; itegro cicli ambitu quartā partā adimebāt. Quod igit̄ residuū esset theatro reliquebāt. Posit̄ areæ limitibꝯ gradatiōes subselliōꝝ expediebant̄. Pricipio statuebāt quā esse altas gradatiōes vellent: ex earumq; altitudine quantum spatij in imo essent occupaturæ diffiniebant. Theatra pleriq; omnes alta edificiebant q̄tum esset area mediana. Depressioribus. n. theatris compertū habebant voces dilabi atq; evanescere: præaltis roborari et dur̄ exaudiri. Sed inter elegantes fuere qui istiꝯ areæ partē quintā dederint altitudini theatri quater. Ex ista totius operis altitudine nusq; occuparunt gradationes minꝯ q̄ dimidiā: aut plusq; tertiā bis. Gradibus subselliōꝝ alij dedere latitudini dimidiā altitudinis bis: alij dedere latitudinis quintā altitudini bis. Nos id opus describemꝯ: quod omni ex parte fore absolutissimū et probatissimum arbitramur. Fundamenta. n. extrema gradationū hoc est parietū quibꝯ desinat supremꝯ conscensus gradationū iacietur tā lōgea cētro emicicli / quantum erit ipsius areæ medianæ semidiameter addita parte ipsiꝯ illiꝯ tertiā Primi ad cōscendēdū gradꝯ non ab solo areæ medianæ inchoabuntur: sed illic ad prima hoc est ad infima gradationū initia maximis in theatris extolleꝯ altus paries ex nona semidiameteri areæ medianæ: vt inde inchoantes gradꝯ sessionum conscendat: in minoribus vero extolletur pedes nihil minus septem. Gradus isti constituentur alti pedē vnum et semis: lati quoq; & semis et pedes binos. Sed gradibus testudinabuntur itiones cōpares et cōmoderatæ directe partim in aream medianam: partim vt inde supremas gradationes conscendas / eruntq; numero ex laxitate quoad eas theatri amplitudo postularit. Sed ex his septem erunt itiones primariæ in cētrum directæ atq; oīno expeditæ: et distabūt earū ingressus inter se paribꝯ interuallis: earūq; itionū vna erit ceteris apertior in medio emicicli ambitu cōstituta. Quā ego apertionē regiā nūcupo q; per eā regia p̄ducatur via. Vnaq; itē itio ad caput diametri dextrū: altera ad sinistrum: Binæ autē subinde hinc: et cōtra binæ alteræ hinc per emiciclum intermediæ itiones cōstituentur. Inter hasce quidē etiam alij meatus habebuntur quales et q̄ multos theatri ābitꝯ patietur. Totas gradationes subselliōꝝ veteres in maximis theatris diuidebant in partes tris: circūducebantq; singulis di-

Gradus.

Itiōes.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

uisionibus gradum illic duplo cæteris latiorē: qui quidem superiores grad⁹ ab inferiorib⁹ quasi interiecta circuitiōis arco la dissepararet. In hæc igitur / vt sic eas appellē / perfectiōes cōscensus per subtestudinata gradationū cōfluebant. Aduerti ali quibus in theatris præclaros architectos et bene p̄sultos artifices prouidisse: vt ad singulas primarias itiones adiūctæ essent hinc atq; hinc scalæ intestinæ: quarum altera cupidiores et agiliores hirto et festino ascensu cōtinuatis gradib⁹ in altū cōoulerent. Aliæ vero scalæ castigatiōres paterent / haberētq; areas interiectas et refractiones quib⁹ matronæ et grandæuifese lento ferrēt gradu: atq; inter conscendēdū interquiescerēt. Hæc de gradationib⁹. Cæterū pro faucib⁹ theatri coaptabātur exaggerata spatia: quo loci versarent personati: qui fabulā agerent: et qb⁹ erat in locis cōsuetudo: vt patres et magistrat⁹ certo & dignissimo loco segregati a plebe cōsiderēt / puta ipsa in area mediana subsellijs positis ornatu elegātī. Fiebat tū quidē pulpitū tam amplum: vt in eo ludiones et musici: et qui choros agerēt multo maiorē nō desiderarēt: Eius ipsi⁹ pulpiti area ad centrū vsq; emicicli sese proferebat: exaggerabatq; pedes nō pl⁹ quinq; quo senatores ex plano gest⁹ oēs artificū bellissime cōspectarent. Quib⁹ vero ex vsu non veniebat vt area mediana togatis occuparet: sed tota saltatorib⁹ et cōcinētib⁹ cōcederet / pulpiti area fiebat pulillior. Verū celsi⁹ exaggerabatur vsq; interdū ad cubitos sex. At qui ornabat quidē hæc pars in vtriusq; colūnis et cōtignationib⁹ alteris in alterā positis ex domorū imitatione: habebatq; aptis locis fores valuasq; vnā medianā veluti regiā ornatu tēplorū: et in proximo alias: quib⁹ proscæniti actores progrediendi et sese recipiendi adit⁹ haberēt: prout fabularum actus postularēt. Cūq; in teatro triplex poetarū gen⁹ versaretur. Tragicū / qui tyrānoz: miserias recitarent. Comicū / q̄ patrū familias curas et sollicitudines explicarēt. Satyricū / qui ruris amoenitates / pastorūq; amores cantarēt. Non deerat vbi versatili machina e vestigio frōs porrigeret expict⁹: et appareret seu atriū / seu casa / seu etiā sylua: prout ijs condicerēt / fabulisq; agerentur. Itaq; et area: et gradatiōes: et artificū scænitorū pulpita erant istiusmōi. Vnā ex primarijs in teatro partib⁹ vocū et sonorū cōfirmatorū gratia inuentā dixim⁹ esse porticū. Hæc supremis erat posita gradationibus et aptionib⁹ colūnationū spe

Pulpitū.

Poetarū
triplex
genus.

Liber. VIII. De publicoꝝ p̄fanorꝝ orna. Fo. CXXX.

ctabat aream theatri medianam. De hac dicēdū est. A philoso Attende.
phis. n. sic acceperant aerē percussu vocis et sonit⁹ fractiōe mo-
ueri orbib⁹ nō secus atq; aqua in ciclos moueatur: cū quippiā
repente emerferit. intelligebantq; veluti in cythara et veluti in
conuallib⁹ p̄sertim nemorolis sonūq; vocēq; multo reddi so-
norioꝝrem et clarioꝝrem: vbi tumescētes (vt sic loquar) motionū
orbis quippiā offenderint: quod radios vocis a cētro exeuntes
veluti īmissam ad parietē pilā sustat atq; ab se repellat. Ex qua
reiectione orbis illi spissiores p̄firmioresq; reddātur. Hic igitur
moti theatra principio ad ciclū esse ducēda instituerunt. Et
ne quid vox interea offenderet quo minus libero fluxu sup̄re-
ma theatri corrip̄eret/ grad⁹ ita posuere/ vt eorū porrectos āgu-
los omnes eadē recta linea contegeret: sup̄remoq; in loco gra-
dationū quod maiore in modū cōferret/ porticū adiunxere spe-
ctantē (vt dixi) areā medianā theatri: cui⁹ frōs apertionib⁹ esset
prorsus expeditissimus. Postica vero eius portic⁹ pars contra
apertiones intercolūniōꝝ penit⁹ esset obclusa pariete perpetuo
Tū et quasi pro focco opis subcolūnationib⁹ etiā parietis spō-
dā subexcitabāt: quo extumescētes vocū orbis cōcogerent: q̄s
quidē ex porticu dēfatus illac aer mollissime excipiet: ite grasq;
pleno appulsu nō reuibraret: sed poti⁹ refirmaret. Adijciebātq;
p̄t̄erea cū vmbraē fouēdæ causa / tū et vocū gr̄a sup̄re t̄pariū
velum pro cœlo theatri: qđ quidē stellis circūallaqueatū disten-
sumq; vmbra sui ex sublimi areā medianā vna et gradationes
et spectantes coopiret. Atq; habebat ista quidē portic⁹ plurimū Porticus
artificij. Namq; isti⁹ vni⁹ substinēdæ gr̄a sub ea substituebātur in Thea-
aliæ et colūnationes et portic⁹ in exteriorē theatri partē patētes tro-
siebantq; in maxis theatris duplices: ne forte si qñ imber vēto
acriore actus et tēpestas insurgeret per eas portic⁹ perambulā-
tes aspergerent. Erantq; aptiones et colūnationes primis istius
modi substitutis porticib⁹ non q̄les in tēplis recensuim⁹ aut in
basilicis: sed ope solido et pariete firmissimo ductis lineamētis
ex arcu triūphorū. De his igit inferiorib⁹ quæ sup̄remarū causa
fiant/ pri⁹ dicēdū est. Apertionū in his porticib⁹ talis est ratio/
vt cōtra singulas itiōes quib⁹ petas areā medianā theatri sin-
gulæ obijciātur aptiones. Tū apertiōes has etiā aliæ certis or-
dinib⁹ comitent̄ necesse est. Singulasq; aptiones cōuenit altitu-
dine latitudie oībusq; deniq; lineamētis et ornamētis inter se

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

alterę alteris respõdeant. Etiã oportet vt peruia lōgitudinis la-
xitas p̄ ip̄am porticū sit quātū est aperiōnis vacuū inter pilas.
Cōuenit etiam pilę ipsę istic murales sint ex dimidia vacui suę
aperiōnis. Quas oēs res solerti industria diligētissime curasse
officij est. Ceterū colūne nō vt in arcub⁹ triūphalibus extātes
expeditę: sed p̄ medijs frōtibus pilarū ad pactę apponēt / sub-
stituēturq; arulę colūnis ex sexta altitudinis colūnationis. Cę-
tera sequētur ornāmēta vt in tēplis. Altitudo vero cū totis or-
namētis colūnarū & coronę fiet ex dimidia perpēdiculi intima-
rum gradationū. Itaq; duos habebit ordines istiusmodi colū-
nationū extrinsecarū / quarū secūda testudinatio summā equa-
bit altitudinē gradationū: ad quā quidem altitudinē ex libella
coęquabit etiam paui mētū portic⁹ eius / quā dixi introrsum arēā
spectare medianā theatri lineamentū arę theatri imitat⁹ vesti-
giū pressum pede equino. His peractis substatuet sup̄ma porti-
cus. Eius frons atq; colūnatio nō vt sub se substituta quas re-
cēsuimus ab extrinsecō recipiēt lumina: sed cōtra vt de ea pri⁹

Circūual
latio The
atri / qd.
diximus spectabit arēā medianā theatri: hoc opus nos cū ea re
fiat ne voces dilabātur sed cōcogātur / plentioresq; remittātur /
circūuallationem appellabim⁹. Hui⁹ circūuallationis altitudo
ter capiet dimidiā altitudinis primæ colūnationis extrinsecæ
partes quidē habebit hasce. Parietē colūnis substitutū: hęc nos
partē suggestū appellabim⁹: & capiet is paries ex tota circūual-
lationis altitudine / quę a supremis gradib⁹ theatri ad sui tecti
operimēta sit in theatris maximis nihil plus tertiā in minorib⁹
nihil min⁹ quartā. In hoc pariete stabūt colūne superinsti-
tutę / & capiēt lōgitudinē sui cū basibus / capitulisq; tantū ex to-
ta altitudine circūuallationis / quātū sit ei⁹ ipsi⁹ dimidia. Hasce
supra colūnas veniēt ornāmēta / et vna qđ basilicas imitet / præ-
surgēt alamentū parietis super colūnas induci. Qui quidē pa-
ries sextā sibi totius circūuallationis partē residuā occupet alti-
tudine. Colūnæ istic erūt expeditę ductis lineamētis earū ex ba-
silica. Numero æquabūt colūnas quę in porticu extrinsecā ad-
pactę sint: inq; radijs eisdē statuētur. Radios appello rectas li-
neas ductas a cētro theatri ad singulas colūnas extiores. In
pariete autē circūuallationis q colūnis substitutus sit: quē eun-
dem suggestū appellam⁹ / adaperiētur vada infimis itionib⁹ in
theatro ad perpēdiculū respõdentia: aptisq; istiusmodi & parili

Lib. VIII. De Publicoꝝ p̄fanor̄ orna. Fo. CXXXI.

bus locis formabūtur scāsi: quibus si libeat ænea vasa inuersa pendeāt: vt eorū percussu vox cū eo appulerit reddat̄ sonior
Hic illa Vitruuij nō p̄sequar: quæ ex musicoꝝ partionib⁹ sum
pta ad quorū rationes p̄ theatrū disponi p̄cipiebat vasa/ quæ
principales/ & medias/ & superexcellētes voces atq; cōsonātes
referrēt: dictū quidē res perfacilis: sed qua id assequi re in prom
ptu sit/ nouere experti. Illud tñ nō aspernabimur: qđ etiā Ari
stoteli persuadet. Vasa quæuis vacua etiā & puteos cōferre vt
resonet vox. Redeo ad porticū ipsam circūuallationis. Hęc qui
dem portic⁹ parietē habet posticū integrū: quo quidē tota val
latio circūclaudit̄: nequid eo appulsæ voces effundātur. Ad cu
ius parietis cutim̄ extimā Theatri quæ ad venientes spectet ap
pingētur ornāmēta colūnarū numero altitudine et perpēdicu
lis/ & istiusmodi partib⁹ respōdentes substitutis colūnationib⁹
quæ sub se in porticib⁹ p̄ fronte sunt. Ex his quę dicta sunt in
p̄optu est quib⁹ in reb⁹ Theatra maxima differant a minorib⁹ et mino
Nāq; in illis quidē extrinseca porticus in imo dupla est: in his
autē simpla. Rursus in illis nō nisi secūda porticus extrinseca
operi attollit̄: in his etiā tertia imponit̄. Hoc etiā differūt qđ ali
quib⁹ in theatris pusillis nō intima porticus adhibet̄: sed solo
pariete & coronis circūuallatio astruit̄: vt habeat isticū im coro
næ ad voces firmādas: qualē in maximo teatro habet circum
uallatio & ei⁹ porticus. In maximis vero aliquibus theatris su
perna istæ ipsa portic⁹ posita duplex est. Cæterū theatris pro
fecto subdiuallia pauimēta crustātur fastigiantq; ita vt stillic
dia in gradationes p̄liquētur. Sed cōceptarū pluuiarū riuuli p̄
impluua inter angulos parietū sorbētur: occultisq; fistulis de
mittūtur in cæcas cloacas. Circa summā extrinsecā theatri co
ronā sedes & mutuli coaptātur: quib⁹ ad ludos publicos ornā
dos nauales mali instituti funiculos & loramēta superextensū
veli excipiāt atq; cōtineāt. Sed cū tāta moles structuræ sit ad iu
stam altitudinē tollēda crassitudo iccirco parietis oneri ferēdo
apte finiēda est. Fiet ergo extremus paries primis colūnationi
bus crassus ex pte quīta & decima toti⁹ future altitudinis ope
ris. Interstitutus vero inter ambas portic⁹ paries qui alteram
ab altera porticu separet: cū erūt porticus duplices cedet exte
riori ex quarta. Deinceps qui parietes his superexcitabūtur ce
dent suis inferioribus ex crassitudinis eorū duodecima.

Attende
Quid iter
se maxima
et mino
ra thea
tra diffe
rant.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

De Amphitheatrū/Circi/ambulationū/stationū/& minorū
iudicū litigiōsæ porticus ornamentis. Caput. VIII.

Amphi-
theatrū.

Actenus de his dixim⁹ theatris. Sequit̃ vt circum &
amphitheatra explicem⁹. Istiusmodi oīa ex theatris
emanarūt. Nā est quidē circ⁹ nil fere aliud q̃ theatrū

Lege hic
ludos
āphuthea
trales.

pductis cornib⁹ in extēsum lineis æquidistātib⁹: sed
portic⁹ adiūctas nō habet natura sui. Amphitheatrū vero duo
bus cōstat theatris iūctis gradationū cornib⁹ inter se ambitu p
petuo. In hocq; differūt q; est quidē theatrū veluti pars amphi
theatri dimidia. Differūt etiā q; arcā habet amphitheatrū media
nam vacuā pulpitis scenicis atq; penit⁹ expeditā. In ceteris ve
ro p̃sertim gradatione atq; etiā porticu itionibusq; eiusmodi
cōueniūt. Amphitheatrū venationū gratia in primis positū in
terpretamur: eaq; de re placuisse rotūda facere: quo illic cōclusa
& vexata fera cū nufq̃ inueniret angulū vbi sese reciperet prom
ptius a cōcertātibus pmoueret. Eo enī imittebātur qui miris
modis cōtra beluas ferocissimas decertarēt. Intra quos alij salu
tu et haste adminiculo obuiū taurū sese in altū attollētes falle
bāt. Alij armaturā ex stimulis cānarū induti sese vltro vrsis at
trectādos p̃bebāt. Alij archa hostiolis peruja crebris flexionis
bus sese subterducētes leonē irritabāt. Alij pallio & malleo fer
reo cōfisi insultabāt. Deniq; siquid cuiq; aut ex ingenio inuētū
ad fallendū: aut ex animi viriūq; firmitate aderat p̃æstatiæ ad
subeūdum in medio periclitabātur/put quisq; aut p̃æmia/aut
laudē appetēdā instituisset. Cōperio etiā in theatris atq; amphi
theatris solitos principes populo spargere poma & demittere
auiculas: quib⁹ raptorū rixē pueriles excitarenf. Amphitheatri
area mediana & si a duob⁹ iūctis theatris circūuallet/non ea in
re penit⁹ oblōga fiet/qā fieret si pducta amborū theatrorū bra
chia in opus venirēt. Sed habebit latitudinis lineā certa ratiōe
ductā ex arcæ lōgitudine. Fuere apud maiores q octauā lōgitu
dinis dederint latitudini septies. Fuere & qui tertiā latitudinis
dederit lōgitudini q̃ter. Cetera p̃secuti sunt vti in theatris. Nā
circū quidē extrinseca porticus: & in suprema itidē gradatione
portic⁹ quā eādē circūualationē appellauimus adhibita est.

Circus.

Sequit̃ Circus. Hūc ex cœlestiū imitatione institutū referūt
Nā ei quidē a domicilijs cœli quoq; .xij. adesse hostiorū ingres
sus ex planetarū numero. vij. impositas habere insignes metas.

Liber.VIII. De publicoꝝ p̄fanor̄ or. Fo.CXXXII.

terminosq; ad orientē adesse atq; ad occidentē lōgo inter se tractu distātes: quo bigę & quadrigę per media circi spacia vti sol/ vtive luna p̄ zodiacū discurretes certēt: exq; horarum numero missilibꝰ p̄fici quattuor & viginti. Certātes itidē q̄ttuor secerni classibꝰ: & suū singulis adesse vestibꝰ colorē: virentē/ quo herbi dū anni tēpus: roseū/ quo estatis ignitū aerē/ albū/ quo expalle scentē autimū: fuscū: quo tristē hyemem significarēt. Ad circos area mediana erat nō expedita vti in amphitheatro: neq; vti in theatris occupata pulpitis: sed per lineā longitudinis/ q̄ in duo curricula hoc est in duo media latitudinē areæ diuideret/ aptis locis metę excitabātur: quas certātes/ seu quadrupedes/ seu viri circuirēt. Metę autē erant p̄marie tris: earꝰ mediana erat oīm Metę clā dignissima/ eratq; quadrāgula & p̄cera sensim graciliscēs. Eaꝰ centes. seꝰq; ita graciliscat obeliscū nūcupabāt. Duæ reliquæ metæ erāt aut colossi/ aut cristę lapideę surgētibꝰ in altū rostris. put eas artifices ad venustatē & grām deformatent. Inter vtraꝰq; hinc binę atq; hic itidē binę seu colūnæ/ seu minores metę interponēbātur. Romæ circū maximū cōperio apud hystoricos lōgū tria fuisse stadia: latū vnū: is hac etate dirutꝰ est: & qualis fuerit ne minima quidē apparet cōiectura. Sed alibi ex dimēsiōibꝰ ope rū sic cōperio. Assueſse veteres areā circi medianā facere latam nihil minꝰ cubitos sexagita: lōgā vero quoad latitudinē caperet septies. Latitudo ī ptes diuidebat geminas coæq̄les/ lineaq; in lōgū p̄ducebat: in qua metę cōstituerentur sic. Nā eā ipsam lōgitudinē diuidebāt in partes septē: vnā dabāt anfractui: quo ex dextro curriculi spacio in sinistrū curriculum certatores p̄pter metā vltimā inuengerent. Deinceps vero alias metas per eādē lineā ita disponebant: vt per lōgitudinē circi equis inter se spacijs distarēt. & caperent totius lōgitudinis septimā quinquies. Ducebaturq; a meta ad metam veluti crepido alta pedes nihil minus sex. Duo illa hinc & hic curriculi spacia ita discriminās/ vt siue iugati/ siue singulares equi certantes declinarēt/ illi quidem quo trāuersum flecterent non haberēt. Adiungebāturq; lateribus circi hinc atq; hinc gradationes nihil plus q̄ ex quinta: nihil minus q̄ ex sexta totius latitudinis areæ medianæ. Et gradus earū a crepidine inchoabant vti in amphitheatris spectatorum gratia: ne quod in se a bestijs periculum incurreret.

¶ Inter publica etiam opera sunt ambulationes: quibꝰ iuuen- Ambula
r iij tiones.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

tus pila/saltu/et armis tractâdis exerceatur: Patres autē deambulatione/ aut si valitudinarij sint gestatiōe recōfirment. Subdiuo aiebat Celsus physic⁹ cōmodi⁹ exercemur q̄ in ymbra: sed quo cōmodi⁹ etiam ymbra id possent portic⁹ adiūgebant qui bus areā circūcluderēt. Areamq; ipsam alij marmorib⁹ et tessellato infernebāt: alij viridātia obijciebāt aspectui: cōplebantq; myrtho/tunipero/citro/et ciparisso. Huic opi portic⁹ a trib⁹ laterib⁹ erant simplices et admodū amplæ: vt porticib⁹ fori adderēt nonā bis. Quarto autē a latere quod meridie spectaret porticus fiebat longe spatiosissima et dupla. Pro fronte habebat colūnas doricæ altas ex altitudine portic⁹. Colūnas anteriores quibus porticus anterior ab iteriore discriminaretur celsiores facere iubebāt q̄ primarias ex quinta ferendū columnas ac displuendi tecti gratia. Ea q; nimirū de re fieri ea docuit ionicas/q; natura sui celsiores ionicæ sint q̄ doricæ. Sed non video in his porticibus cur cœlū tecti coequatū vtrinq; ad libellā fecisse non liceat: ad gratiā certe condiceret. At in vtriusq; colūnationibus crassitudo colūnarū sic finiebatur. Nā in doricis quidem imā colūnæ crassitudo altitudinis suæ integro cū capitulo et basi quintādecimā capiebat bis. In ionicis autē atq; corynthijs dabatur crassitudini colūnæ in imo vna ex octo et dimidia partibus quas integer columnę truncus caperet: cætera diffiniebantur vt in tēplis: adiungebāturq; extremo parieti porticus perq; dignissimæ sessiōes: qb⁹ togati et philosophātes dignissimis de reb⁹ disputarēt. Sed ex his erāt sessiōes aliæ æstiuæ/aliæ brumales. Nā qua parte boreas aquilo ve perflaret/ æstiuas adhibebāt. Brumalib⁹ autē soles lætissimos captabāt imunes vētis. Ea re brumales concludere integris adstabāt laterib⁹: æstiuæ sublato pariete hinc atq; hinc/quo tecta substinerētur: aduersus vero boreā extabāt fenestris vel poti⁹ colūnatione proparulæ: mare/mōtes/ lacūm: et quas vis amœnitates liberrime spectantes: q̄ tumq; poterāt luminis admittētes. Ad dextram autē ambulationis porticū atq; itidem ad sinistram adiungebantur itidem aliæ sessiōes ab extrinsecis ventis circūtectæ: quæ solem matutinū post meridianūq; susciperēt ex cœlo areæ medianæ. Sessiōnū quidem istarū lineamēta erant varia. Namq; aliæ producebantur ad emiciclū: aliæ ad rectas lineas: vtræq; ad aream et porticū aptis respondebant dimensionib⁹. Latitudo operis

totius dimidium habebat longitudinis. Diuidebatur latitudo in partes octo: dabanturq; areæ medianæ subdiuiali partes sex: porticibꝫ autē singulis singulæ. Vbi autē sessionē ad emiciclium producebāt: tunc eiꝫ diameter bis quitam partē areæ subdiuialis capiebat. Sed paries posticus in porticu fiebat ad sessionem ipsam peruius apertionibus. Altitudo emicicli istiꝫ sessionis in maximis operibꝫ tanta erat quanta et latitudo. At in minoribus habebat quartam latitudinis nihil minus quinque. Supra tectum porticus ad frontē emicicli et sessionis apertiones fenestrarum eminebant: quibus intra emicicliū soles exciperentur: atq; locus abūde illustraretur. Sin autē quadrangulæ sessiones adiungebantur: tunc fiebant duplo latiores q̄ porticus: et longitudinē quoq; dabatur duplex latitudo sui. Longitudinē istic appello / quæ fm porticum extenditur. Ergo ingredientibus in sessionē eius lōgitudo a dextris protendit ad sinistram a dextris in sinistram sit. **C**Est etiā inter publica opa porticus litigiosa minoꝝ iudiciū quam sit efficiebāt. Earū amplitudo p̄ minorū vrbis et loci dignitate habebatur minime modica: erantq; ad iudicium porticum iunctæ cellæ in ordinē cōtiguæ quibus de cōsidentiu arbitrio negocia finirentur. Quæ hactenus dixi maxime publica esse videbantur: quod in his et plebei et patricij passim ac libere cōuenirēt. Sed sunt quoq; publica nōnulla: quæ non nisi primarijs ciuibꝫ et publicum negociū gerentibꝫ pateāt: vti est comitium / curia / senatusq; De his nobis dicendum est.

CDe comitorum senatusq; curijs adornandis: lucis etiā et natorijs libris / bibliothecis. scolis. stabulis. nauiu stationibꝫ / instrumentisq; mathematicis vrbes exornari.

Ca. IX.

CLato comitiū haberi tēplo statuebat. Romæ comitiū Comitiū
rum proprius erat dicatus locus. Apud Cerauniā cō
stitus arboribus lucus Ioui dicatus aderat. Quo loci
Achei de repu. cōsultaturi cōuenirēt. Aliæ per plures
ciuitates medio in foro consulebāt. Romanis senatū cogere ni
si augurato loco non licebat: et maxime templis cōueniebant.
Postea curias habuere: et curias duorū esse generū aiebat Var-
ro: alteram vbi rem sacerdotes curarēt diuinā: alterā vbi sena-
tus humanas moderaretur. Quid autē cuiq; propriū sit / nihil
habeo certi: sed sic possumus interpretari: hanc templo / illam
basilicæ similiorem futuram esse. Erit igitur sacerdotum curia

Comitiū

Curiarū
duo ḡna.

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

testudinata: senatoria vero curia opta cōtignatione. In vtrisque
rogati cōsultatores verba habituri sunt: vocū idcirco ratio ha-
benda. Adesse ea de re oportet quod vocem non sinat alti⁹ dis-
fluere/et maxime in testudine / nequid durius in aurē retonet.
Venustatas nimirū atq; in primis vtilitatis gratia coronæ pieti-
bus appingētur. Quadrangulas ex veterū operib⁹ effectas cu-
rias annotaui. In testudinatis habetur paries alti⁹ æque atq; est
operis lata frons/adempta illi⁹ parte septima testudine forni-
cea obteguntur. E regione hostij introeuntib⁹ patet tribunal:
cuius sagitta partē capit cordæ tertiā. Hostij latitudo septimā
occupat illius parietis partē apertione. Circa dimidiā parietis
altitudinē addita etiam dimidiā octaua prominēt extantes co-
ronæ cum fascia trabe et colūnis: quas alij plures alij pauciores
posuere prout cōfertis aut dispanlis delectati sunt: ducta colū-
nationū ratiōe ex porticu tēplorū. Supra coronas dextra atq;
sinistra in pariete i scafis statuæ et q̄ ad religionē faciāt colloca-
buntur. Sed pro frōte operis in pariete ad parē cum scafis alti-
tudinē duplo lata fenestra q̄ altior a lapiebatur colūnellis dua-
bus interstitutis: quib⁹ superliminare assideat. Itaq; huiusmōi
erit pontificia. Senatoria quidē curia sic fiet. Latitudo areæ ca-
piet lōgitudinis tertiā bis: altitudo ad trabs tecti erit quāta sic
areæ latitudo/ addita parte ipsius latitudinis quarta. Circa pa-
rietē coronæ appingentur sic. Nā altitudo quidē a cōtignatiōe
diuidetur in partes nouē: ex quib⁹ dabitur pars vna solido: qd̄
sit pro crepidine: et podio: in quo excitētur colūnæ. Hāc solidi
parietis partem occupabūt subselliorū renes. Quod autē reli-
quum erit supra id diuidetur in partes septem: ex his partes da-
bis integras quattuor colūnationibus primis: in hasce primas
imponentur alteræ: quibus trabs regia et ornāmēta quæ sequū-
tur habebuntq;. Columnationes tam primæ q̄ secūdæ suas ha-
bebunt bases/ capitula/ et coronas/ et eiusmōi: quales basilicis
deberi dixim⁹. Eorum itervalla ad dextrum atq; itē ad sinistrū
parietē numero siet ī pari: et maxime vno: spatia erunt cœqua-
lia. In frontib⁹ vero itervalla fient non pl⁹ tria: ex quib⁹ me-
dianum cæteris erit lati⁹ ex quarta. Per singula itervalla seu
colūnarū seu mutulorū quæ supra medianas coronices sint/ fi-
ent fenestræ. Esse enī oportet curias huiusmodi illustrissimas.
Poncenturq; sub fenestris plutei/ vti in basilicis diximus. Atq;

feneſtrarum quidem ornamenta quæ illis pro frōte in ſummo pariete ſint non excedēt celſitudines columnarum proximæ præter capitula. Altitudo autē apertionis feneſtrarum diuidetur in partes vñdecim: ex his dabūtur latitudini partes ſeptē. Quod ſi amotſcolūnis mutulos capitulorū loco ponere libuerit: tunc his vtemur lineamētis: quibus in portis vterētur iōnici. Perpendebunt igitur hic quales illic auriculæ. Eorū hæc eſt ratio. Mutulorū ipſorū latitudo fiet quātū fuiſſet in columnationib⁹ ſupremus columnæ ſcapus amota torquis et nextruli prominentia. Pendebunt q̄tum fuiſſet altitudo corynthij capituli amoto capituli opculo. Prominētia mutuli iſtius non excedet cimatiū trabis regiæ. ¶ Habuere etiā pleriq; in locis cū ad neceſſitatē tum ad voluptatem nonnulla quæ ornamētum recipere: et vrbē digniorem redderent. Perpulchrum fuiſſe apud Achademiā lucū dijs ſacratum referunt: quē excidit Syl la ad aggerē contra Athenas extruendum. Alexander ſeuerus adiunxit thermis ſuis nemus: thermiſq; antonianis egregias addidit nationes. Agrigentini ſtruxere ex victoria Zeloniſ cōtra Charchedonios narrationē ſtadiorū ſeptem: profundā cubitoſ viginti: ex qua etiam vectigal caperent. Apud Tyburtum publicam et celebrem fuiſſe bibliothecā memini me legiſſe. Li broſ Atheniſ publice poſuit Piſiſtratus primus. Xerſes eam li brorum copiā in Perſas aſportauit. Seleucus reſtituit. In Egy pto Ptolomei reges bibliothecam habuere voluminū ſeptin gentorū miliū. Sed quid publica miremur? In Gordianorum bibliotheca libros fuiſſe ad. lxxij. M. cōperio. In agro laodicco templo Nemēſis maxima cōcelebrabatur medicorum ſchola Zeuſide conſtituta. Apud Carthaginē ſcribit Appianus ſtabu la fuiſſe elephantorū trecenta. et ſtabula itē equorū. cccc. et na ualia quæ caperent naues. ccxx. et armamētū / et horrea / et vbi pabula exercitus conderent atq; ſeruarent. Urbem Soliſ quam Thebem nuncupant / ſtabula habuiſſe publica centum ampli tudinis tantæ vt ſingulis ſub tecto equi ducenti haberentur. In Propontide inſula cizico duo erant portus. In medio erant naualia: ſub quorum tectis naues haberentur ducentæ. Apud Pyreum armamētarium Philoniſ opus celebre / et ſtatio erat inſignis nauium quadringentarum. Naualia ſtruxit Dyoniſ ſius ad portum Syracuſarum partita ædificijs centum ſexa-

Nota hic pulchra vrbium quōdam ornamēta.

Biblio thecæ oli theæ copioſe.

Schola medicorū Stabula elephantorum / Itē et aliſ ſcitu nō indigna.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

ginta: quibus singulis binę caperētur naues: & armamētū quo paucis dieb⁹ plus centū viginti scutorū & incredibilē gladiatorū vim congeffit. Apud Sithicū Spartanorū nauale extitit stadiorū plus centū sexaginta. Itaq; istiusmodi varia apud varios fuisse cōperio. Sed qualia esse oporteat/nihil habeo præcipuū qđ re feram: nisi vt qđ in eis ad vsū futurū sit ex priuatis excipiat: qđ vero ad dignitatē atq; ornamētum esse futurum velis: id ex publicorū rationib⁹ vsurpet. Hoc nō præmittā bibliothecis ornamēto in primis erūt libri & plurimi et rarissimi: præsertim ex docta illa vetustate collecti. Ornamēto etiā erūt mathemati

ca instrumēta cū cætera tū similia: quæ fecisse Possidoniū ferūt. In quib⁹ septē planetæ pprijs motib⁹ mouebātur. Quale etiā illud Aristarchi: quē in tabula ferrea orbis descriptionē et progressus egrē uintias habuisse prædicāt artificio elegantī. Et Tyberius quidē recte imagines veterū poetarum bibliothecis dicauit. Quæ ad publica spectarēt opera exornāda ferme om̄ia mihi videor absoluisse. Dixim⁹ sacra/diximus pfana/diximus tēpla/porticū/basilicas/monumēta/vias:portū/triuiā/foros/pōtem/arcum/theatra/curricula/curtias/sessiones/ambulationes/& eiusmodi vt præter thermas nihil ampli⁹ residuū sit in quo versemur.

De Thermis/earum cōmoditatibus et ornatu.

Caput. X.

Therme.

Hermas fuere qui vituperarint/q; effceminare corpora arbitrarētur. Alij ita pbarūt/vt septies die lauarentur. Nostri veteres medici curādis corporib⁹ lauacro intra urbē extruxere thermas cōplures impēsa incredibili. Inter cætera Heliogabal⁹ thermas fecit locis multis: sed nisi semel in singulis lauari se passus est: mox lor⁹ diruit: ne ex vsu balnea haberet. Apud me nondū satis cōstat priuatum ne magis opus sint an publicū. Certe quātū videre licet ex vtrisq; missū est. Insunt enī multa ducta a priuatis:& multa itē ducta a publicis ædificijs. Thermarū opus cum amplissima indigeat area urbis partes occupabit nō celeberrimas/neq; itē neglectifimas: eo enī & patres & matronæ munditiæ gratia cōueniūt. Thermarū tecta circūūt plateę: plateas vero concludit septum parietis minime depressi. Nec nisi certis / aptisq; locis ingressus præbetur in plateas. Sed tectis mediū est quasi centrū ædis atrii amplissimum & dignissimū cum cellis ex lineamēto tem-

Heliogabalus.

pli qđ esse Aetruscū diximus. In antrū dat̄ aditus ex vestibulo quodā primario: cui⁹ frōs sese porrigit vltro meridiem versus spectās. Ingrediētes a vestibulo septētrionē petunt. Ex hoc vestibulo maximo dat̄ aliud arctius seu vestibulū/ seu potius itio in atriū illud amplissimū. Ex atrio ad septētrionē versus patet ad apertus egressus atq; laxus in areā amplam subdiualem. Ad isti⁹ areę subdiualis dextrū caput atq; itē ad sinistrū per amplā/ et perq̄ spaciōsa habet porticus: penesq; ipsam porticū a tergo adiūgit̄ lauatio frigida. Regrediamur iterū ad atriū primarium. Ad extremū isti⁹ atrij caput dextrū ad orientē versus p̄tēditur itio testudinata admodū patula & plane lata/ cellis hinc fulta ternis: atq; item alteris ternis cōparib⁹ mutuo respōdentibus. Ex itione istac subinde sese offert area subdiualis: quā Xistū ap Xistus, pello circūsepta porticib⁹. Sed ex his ea porticus quę e regione cōtra fauces itionis pateat: penes a tergo sui maiusculā habet sessionē. Quę vero porticus istic p̄ fronte sui meridianū excipi at solem/ habet illa quidē lauatiōē eādē ipsam quā dixim⁹ frigidā. Porticib⁹ etiā areę subdiuali ample subiunctā habet etiā cōtiguam sibi vestiariā. Porticus vero cōtra istac quę e regione obiecta est penes a tergo habet tepidarias lauatiōes: quę a meridie soles fenestrarum apertionib⁹ excipiāt. Adsunt etiam aptis locis ad angulos in porticib⁹ Xisti vestibula minora ingrediētibus: atq; in exteriorē illam plateā/ qua tecta terrarum circuitur egredientibus oportuna. Talis igit̄ series rerū ad dextrum atrij caput protēdet̄ cōtra parēque ad alterū atrij caput sinistrū ad occidentē versus respōdeat. Itio parib⁹ obfulta cellis ternarijs/ & subinde parilis quoq; area subdiualis Xisti cum porticib⁹ sessione/ vestibulisq; angularib⁹. Rursus egredior ad primariū toti⁹ operis vestibulū/ qđ esse cōtra meridiē diximus. Ad hui⁹ quidē dextrā succedūt per lineā in orientē ductā mansiones numero tris: & ad sinistrā quoq; lineā istac versus occidentē in cōtinuū perductā etiā tres: vt sint hæ mulierū v̄sibus: hæ vero alterę virorū. Primis igit̄ māsionibus ponebāt vestē; Mansiones secūdis vngebātur: tertijs lauabātur. Quartas insup māsiones nes there aliqui amplitudinis gratia addidere: fortassis id quidē vt eo factis marum, miliares & comites vestiti exciperētur. Māsionib⁹ istis balnearibus a coelo meridiano fenestris amplissimis sol excipiebatur. Inter istas mansiones atq; cellas illas quas adherere lateribus

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

itionū intimarū diximus / quę quidē itiones ex atrio in aream
Xisti porticatā ptendātur: interliquebat spaciū subdiuale / qua
meridianū latus intestinarū cellarū quę ad itionē ex atrio adia
cent / lumē exciperet. Hūc vniuersum tectorū ambitū circuebāt
(vt dixi) plateę perq̄ spacioſæ: quę quidē etiā ludorū curriculis
Metæ bal sufficerēt. Neq̄ deerāt aptis locis metę / quas certates circuirēt.
nearum. Ad plateā meridianā q̄ p vestibulo extēdatur areę laxamētum
fundebāt aduersus meridiē pductū in emiciclū: cui operi circū
eminebāt gradatiōes ex theatri imitatione. p̄surgebatq̄ paries
quo meridianas auras abarcerent. Et totas plateas istiusmodi
q̄si oppidū extrem⁹ & cōtinu⁹ qdā paries septas & cōclufas p̄ti
Sessiones nebat. Adiūgebāturq̄ septo sessiones dignissimę cū emicicle tū
& q̄drāgulę thermanū tecta p̄maria circūspectātes. His sessionis
b⁹ & soles & vmbas hīc matutinas / hinc vesptinas suis horarę
cōuersionib⁹ ciues ad arbitriū captabāt. Tū & p̄serti ad septētri
onem vltra septū hoc maximū parietis applicabātur areę sub
diuales altitudine mediocres oblongæ finis æ linea ad arcū mo
dice inflexa. Eas areas ambibat in cōflexū porticus reclusa suo
postico pariete: & nihil spectabat ampli⁹ q̄ modicū cœli / qd̄ istic
ex sua area subdiuali iter parietē septi & ipam hanc inflexā por
ticū relictū esset æstiuū diffugiū. Nam eo sol ob areę angustias
& parietum altitudinē vix dū æstiuo solstitio penetrabat. In an
gulis septi maximī vestibula / sacellaq̄ habebātur: quib⁹ vt alij
dicūt purgatiores factæ matronæ dijs ppitiarētur. Itaq̄ sūma
hec erat partiū ex quib⁹ thermę cōstarēt. Earū partiū lineamē
ta sumebātur ex his q̄ supra recēsuim⁹: atq̄ item ex his q̄ mox
dicturi sumus: put magis illis aut istis hoc est publicis aut pri
uatis cōuenirent: operisq̄ totius area in plerisq̄ omnibus qua
dratos capiebat pedes plus centenos decies centies.

LEONIS BAPTISTÆ ALBERTI DE RE AEDIFICATORIA LIBER NO NVS. QVI PRIVATORVM ORNA MENTVM INSCRIBITVR.

¶ Frugalitatē & parsimoniam in ædificijs seruandam esse / seu
publica / priuata / regia / senatoria / p̄toriaue desideres.

Capitulum primum.

Eminisse oportet priuatoꝝ ædificiorum alia
urbana esse/alia rusticana. Ex hisq; alia qbus
tenuiores/alia quibꝰ lautiores vterētur. Nos
de his oibus exornādis trāsīgemus. Sed priꝰ
nōnulla quę faciāt ad rem nō prætermittamꝰ
Apud maiores nostros video prudētissimis
et modestissimis viris vehemēter placuisse cū

in ceteris rebꝰ & publicis & priuatis/tū hac vna in re ædificato
ria frugalitatē atq; parsimoniā/oēmꝰq; luxuriē in ciuibꝰ tollen
dā/cohercēdāꝰ putasse:eosq; huic rei & monitis & legibꝰ omī
studio atq; industria puidisse cōperio. Ergo apud Platonē illi
pbatꝰ/qui sanxissent qd alibi diximus/ne quis illustriores pi-
cturas afferret q̄ quæ tēplo a veteribꝰ pictæ haberētur. Tēplūꝰq; Parsimo
vetuit pictura ornari alia/q̄ vt vnicam pictor vnus vnica absol
uisset die. Deorūꝰq; itidem simulachra aut ligno tantū/aut lapi-
de facerēt edicebat:q; autē ferrūꝰq; ad vsus bellorū quorū essent
instrumēta relinquerēt. Priscorum Atheniensium mores De-
mosthenes suorū temporū moribus longe p̄ferebat. Nā publi
ca inquit ædificia & præsertim tēpla tam multa/tam magnifica/
tam ornata nobis reliquerūt:vt quibꝰ superarētur nullus reli-
ctus sit locus. At priuata quidē ea fecerūt moderatione:vt etiā
præclarissimoz virorum ædes non multo a mediocriū ciuium
ædibus differrēt. Quare inter mortales assecuti sunt:vt inuidiā
gloria superarēt. Sed ne hi quidē laudādi Lacedemonijs vide-
bātur/si forte urbē fabro magis q̄ rerum gloria excoluissent: fe
autē laudandos qui ciuitatē haberēt virtute cultā magis q̄ stru-
ctura. Apd eos ex Lycurgi lege tecta nisi securi/& fores nisi ser-
ra elaborari permittebat. Agesilaus cū in Asia quadratas ædiū
trabes vidisset/arrisit:rogauitq; num apud eos quadratæ si or-
tae essent/rotundas efficerēt:& recte quidem:nā p̄ vetere suorū
modestia priuatam esse domū ad vsus necessitatē ædificādam/
non ad venustatem & delitias arbitrabatur. Apud Germanos
per Cæsaris tēpora cauebatur/ne accuratiꝰ præsertim rure ædi-
ficarēt:nequid inde inter ciues dissensionis causa oriretꝰ cupidi-
tate rei alienę. Valerius Romę cū in Esquilij domum haberet
altissimam:inuidię vitādæ causa diruit/& in plano ædificauit.
Itaq; hanc frugalitatē bona illa posteritas & publice & p̄uati-
m secuta est quoad per bonos mores licuit. Postea vero aucto ipse

Parsimo
nia in pi-
ctura & si
mulachri

Lycurgi
lex Age-
lai dictū.

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

rio tantū in plerisq; omnibus creuit luxuries / præterq̄ in Octa-
 uiano / nam is quidem sumptuosiore ædificatione grauebatur
 quin et villam quoq; nimium profuse extractā diruit / tantum
 Gordia: inq̄ excreuit luxuries in vrbe: vt inter cæteros fuerit ex Gordia
 norū in norum familia qui domū struxerint via prenestina colūnis du
 structura centis vno stilo et pari magnitudine. quarum quinquagīta nu
 luxuries midicas: quinquagīta claudianas: quinquagīta simiadas: quin
 quaginta tusteas fuisse memini me legisse. Quid illud quod etiā
 meminit Lucretius? Aurea fuisse iuuenum simulacra per ædes
 lampadas igniferas manib⁹ retinētia dextris: lumina noctur-
 nis epulis vt suppeditarēt. Quorsum hæc? vt ex eorū pparatiōe
 id statuam ipsum quod a tibi diximus placere quæ pro cuiusq;
 dignitate moderentur: et si me audias malum quidem in priuas-
 tis lautissimi aliquid desiderant / quod ipsum ad ornāmētum fa-
 ciat q̄ vt modestissimi et parcissimi vlla ex parte luxuriē repres-
 hendant. Verum quando posteritati famā tum sapientiæ tum
 etiam potentix reliquēdum omnes assentiamur: eaq; re vt i aie-
 bat Tucidides magna struimus / vt posteris magni fuisse vta-
 deamur. Quando item patriæ familiæq; cōdecorande non mi-
 mus q̄ lautitiæ gratia nostra ornām⁹ quod esse boni viri offi-
 cium quis neger? Placebit nimirum qui partes eas quæ maxie
 publicæ quæve in primis hospiti gratificaturæ sint: vt i est frōs
 ædis / vestibulū et eiusmodi admodū esse decētissimas vouerit.
 Cumq; vituperandos profitear qui modum exceßerit: maiore
 tamen dignos vituperatiōe censeo: qui grandī impensa ita ædi-
 ficarint / vt eorū opera ornari non possint q̄ qui ornatū p' uscu-
 la impensa cōcupiuerint. Sed sic statuo verum certumq; ædifi-
 ciorum ornamentum qui recte volet aduertere / intelliget pro-
 fecto non opum impēdio / sed vel maxime ingenij ope compa-
 ri atq; cōsistere. Credo ne volet quidē qui sapiat in suis priuat⁹
 ædibus parandis egregie differre ab alijs: cauebitq; ne qd sum-
 ptu et ostentatione contrahat inuidiā. At volet contra qui be-
 ne consultus sit in artificis diligentia et cōsilij iudicijsq; laud: b⁹
 a nemine vsquam superari: ex quo omnis pretio et lineamento-
 rum conuentio mirifice cōprobetur / quod ipsum ornandi ge-
 nus præcipuum primariūmq; est. Sed redeo ad rem. ¶ Dom⁹
 Domus regia et illius qui libera in vrbesenator prætorius cōsularis ve
 sit / prima erit omnium / quā esse decētissimā desideres. In his

Liber. IX. De Priuatorū ornamento. Fo. CXXXVII.

qua parte quippiā cōueniat quod publicū sit/ supra qui id orne-
 tur diximus. Nunc vero quæ tantū priuatis vsibus cōmoden-
 tur ornata facere ordiamur. Vestibulum quidē veli pro cuiusq;
 dignitate sese præstet honestissimū atq; splendidissimū. Succes-
 dat et porticus clarissima. Neq; desint spatia magnifica. Demū
 et cætera deinceps oīa ex publicorū imitatione sibi quantū res
 ipsa permittat quod faciat ad dec⁹ dignitatēq; desument. Hac
 rerū moderatione adhibita vt præse ferat longeuenustates ma-
 luisse captare q̄ vllos fastus sequi: ea re vti in libro superiore in
 operibus publicis profana quantū par fuit sacris dignitate cō-
 cesserūt: ita istic priuata in omni ornamētōrū elegātia et copia
 superari se facile a publicis patiētur. Nō sibi quod Camillo in
 ter crimina obijciebat valuas ascisset æneas aut eburneas. Non
 splendent lacunaria multo auro et vitro. Non imeto et pa-
 rio marmore vniuersa collustrabuntur. Templorū, n. ista sunt:
 sed vtetur modiocribus eleganter: elegantib⁹ moderanter. Cō-
 tentus erit cupressu/ larice/ buxo. Crustabit opere albario signi-
 to: picturaq; simpliciore vestiet. Lunensi vel poti⁹ tyburtino la-
 pide coronas ducet Non tamen præclara illa omnia ab se peni-
 tus abdicabit atq; proscribet. Sed quasi in corona gemmas di-
 gnissimis locis parcissime collocabit. Quod si breuissime totā
 rem diffinisse iuuat sic statuam. sacra ita parari oportere/ vt ad
 maiestatem et pulchritudinē admirationē addi amplius nihil
 possit. Priuata autē ita habenda/ vt cōtra adimi nihil posse vi-
 deatur/ quod eximia cum dignitate cōiunctum sit. Cæteris vti
 sunt publica profana id quod inter istæc mediū sit relinquēdū
 censeo. Itaq; in priuatis ornamentis seuerissime cōtinebit sese:
 tamen in plerisq; liberio re vtetur via. Nam columnā quidem
 siquid forte toto erit corpore tenuior/ aut ventre fortassis non
 nihil turgidior/ aut retractione gracilior q̄ publicorum exacta
 ratio permiserit: nō tamē vitio dabit atq; improbabit: modo id
 nihil habeat informe aut deprauatū. Quin q̄a publicis operi-
 bus non conceditur/ vt a grauitate et cōsultissima lineamētōrū
 lege paulo aberreretur: id in istis etiā ad iucūditatē interdū facit.
 Et q̄ illud cadebat puenuste quod festiuissimi assueuerē ad fo-
 res tricliniorū pro laterib⁹ hostij vastas mācipiorū statuas sup-
 liminare in caput sustentātes appāgere: et colūnas in porticib⁹ Colūnæ
 præsertim hortorū ponere: quæ aut arborū truncos nodis de- in hortis

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

fectis: aut falces loro concictos referrent: aut quæ volubiles et palmatæ et asperæ frõdibus et auiculis riuuliscq; refertæ essent. Aut etiã vbi robustissimum esse op⁹ voluissent: quadrangulã columnam / cui dimidia rotunda hinc: atq; altera hinc dimidia promineret. Tum et pro capitulis aut fiscellas pendentib⁹ ramis fructibusq; plenas: aut reuidentem summis caulib⁹ palmã: aut anguim globos varijs íplexib⁹ cõnodatos: aut alis plaudentes aquilas: aut gorgoneos vultus colubribus inter se rixãtibus imponerent: et quæ similia longũ esset prosequi. Sed his quoad poterit artifex dignissimas ptũ formas productis arte linearum et angulorum finib⁹ tuebit: et voluisse non fraudare opus decenti membrorũ concinnitate: sed visentes loco ludere venusto / vel potius oblectare inuenti lepiditate videatur. Cumq; tricliniorũ et itionum et cõceptaculorũ alia popularia sint: alta occlusoria et prorsus intima: in illis seruiet splendori forensi cum publica vrbis põpa nequaquã odiosa. In his autẽ reconditoribus paulo sublasciuire ad arbitriũ licebit:

¶ Vrbanaum et non vrbanaũ ædiũ diuersus ornatus. In suburbanis tñ et villicũ et vrbanaũ probabitur ornãmẽtũ. Ca. ij.

Ed cum priuatorum ædiũ aliã sint vrbanaũ / aliã nõ vrbanaũ: quod cuiq; ornamenti cõdicat cõsideremus inter ædes vrbanas et villã præter illa quæ superioribus libris diximus hoc interest / q; vrbanaum ornãmẽta præ illis multo sapere grauitatẽ oportet: villis autẽ oẽs festiuitatis amoenitatiscq; illicebat cõcedetur. Tum et hoc iter est / q; in vrbanis multa ex vicini perscripto modereris necesse est: quæ villa liberiore iure prosequemur. Exaggeratio cauendum est ne multo supbior sit q; vicini ædificij cohæsiõ postulet. Porticus etiam ex cõiunctorũ parietũ ductu sibi modũ statuet laxitudinis. Parietũ crassitudo et altitudo romã nõ ad arbitrium finiebatur. Nã ex vetere lege crassiorẽ ducere non licebat. Cavit et Iulius Cæsar ob ruinarum picula necubi intra vrbem paries attolleretur supra. His legibus villa non tenetur. Babilonijs ciuibus dabatur laudĩ q; in ædibus pignationũ quattuor habitarent. Romã votiua oratione Aelius Aristides orator laudã / in oratione admirabile illud prædicabat q; maximas domos maximis domibus superimposuissent / grata assentatio. Sed populi amplitudinẽ is magis q; opum rationes cõproba-

Aelius
Aristides

Liber. IX. De Priuatoꝝ ornamēto. Fo. CXXXVIII.

bat. Tyrū aut̄ altitudine domorū supasse Romā: ex eaꝝ re olī Tyrus. parū abfuisse qn̄ tota terremotib⁹ corrueret: ædificijs cū ad cōmoditatē tū et in primis ad gratiā faciet: si nullas habebit pl⁹ satis cōscendendi aut descendēdi necessitates. Et recte illi quidē admonēt: q̄ scalas esse ædificiorū pturbatrices prædicāt: ab quarū ipeditiōne veteres valde cauisse vīdeo. At villavt altera imponat alteris ædificia nulla cogit necessitas. Nā fusiore qdē laxamēto sibi spatia decētissima vēdicabit: quib⁹ æquali gradu alia ex alijs subueniant. Quod ipsum mihi etiā in vrbib⁹ mō id liceat vehemēter placebit. ¶ Est et gen⁹ quoddā ædificij priuati: qđ vna ædiū vrbanaꝝ dignitatē et villæ iucūditates exigat: quod superiorib⁹ libris huic loco prætermisim⁹ destinātū. Hi sunt horti suburbani: q̄s minime negligendos duco. Faciet. n. horti sub ad breuitatē: cui vehemēter studeo. Nā vna qdē quid cuiꝝq; ge- urbani. nerū istorū deceat explicabim⁹. Sed pri⁹ est vt de horto ipso ali quā referā non prætermittēda. Qui apud veteres aut̄: qui agrū parauit: domū vēdat vrbana: Cui vrbana cordi sunt/ rustica nō sunt opus: fortassis eo tendūt: vt esse hortū cōmodissimū statu ant. Aere monēt phisici fruamur q̄ id fieri possit liberrimo et purissimo. Hoc nō inficior præstabit alto in secessu positavilla Alia expte vrbanaꝝ ciuiliūq; negociorū ratio patrēfamilias exigat: vt p̄q̄ frequēt̄ sese habeat foro/ curia/ tēplis ve. Hoc facile vt possis dom⁹ dabit vrbana. Sed illa negocijs: hec valitudinī aduersat. Cōsueuere duces mutare castra: nequid fetores graui⁹ offendāt. Quid tu futurū ex vrbe cēseas: in qua tot sordium tāris tēporib⁹ accumulatiōes seruata q̄q; vndiq; euaporēt? Hæc cū ita sint oīm quæ ad vsus cōmoditatē ædificent̄ p̄marū saluberrimūq; esse hortū statuo: qui neq; ab reb⁹ vrbanaꝝ agendis detineat: neq; nō sit aeris ipuritate imunis. Curabat Cicero sibi per Atticū hortos pari loco celebri. At ipse nō adeo veli celebres/ vt nunquā p. forib⁹ esse absq; toga liceat. Illū veli p̄stari cōmoditatis qđ ille apđ Terētiū se cape gloriabat̄ dicēs. Ne vlla mē aut villæ aut vrbis satietas teneat. Belle apud Martialē. Versus Rure morās qđ agā/ rīdeo pauca rogāti. Prædeo/ potō/ cano/ Martialudo/ lauo/ coeno/ q̄esco Inde lego/ phœbūq; cio/ musq; laceffo lis Cocī. Et vrbis sane vicina iuuāt/ facilesq; recessus: Vbi quæ libeāt/ ex Villa q̄lis libidine liceāt. Celebritatē dabit vrbis ppingtas: viæ claritas: esse debet regionis amœnitas. Delectabit istic ædificatio: sic cū primū ex

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

vrbe egressis tota se facie videndā obtulerit letā: ac si ad se p̄ficiscientes illeſcet atq; p̄ſtoleſ. Velim ea re elatula: & velim in eū locū via p̄ſurgat cliuo molli adeo vt vadentes fallat: quoad cōſcēdiſſe nō ex alia re q̄ circūſpectato agro id ex altitudine loci ſentiāt. Prati ſpacia circū florida: & cāpus perq; apricus: & ſyluarū vmbre ſubgelide: & limpidiſſimi fontes ac riui: & natationes: & que alibi villis deberi dixim⁹ nō deerūt ad voluptatem eque atq; ad vſum. Ceterū tota ædiū facies atq; cōgreſſio / qā in om̄i ædificatione iterū atq; iterū cōciliat ad gratiā peruelim penitus ſit quaq; vndiq; illuſtris atq; admodū p̄ſpicua celo latiſſimo plurimū admittat lucis / plurimū ſolis / plurimūq; ſalubri auræ. Nolo ſpecteſ vſpiā aliquid qd̄ triftiore offendat vmbra. Arrideāt om̄ia aduētu hoſpitis atq; cōgratulētur. Sub teſta ingreſſi in dubio ſint malint ne animi gratia iſtic reſidere vbi ſint an vltiora petere: quorū hylaritate ac nitore prouocētur. Ex quadrāgulis areis rotūdas: ex rotūdis rursus angulares: ex his in eas p̄greſſus detur: que neq; totę rotundę / neq; lineis om̄ib⁹ rectis cōcludātur. Cūq; ad ſinum interiorem domus inieris / nō aderit vbi gradū deſcēdiſſe oporteat. Verū in vltimū vſq; cōclauē / aut equabili ſolo / aut limitib⁹ modicis penetrabitur.

Ædificiorū partes et mēbra tam natura q̄ ſpecie differre / vaxioq; modo lineamentis & ornatu decorari debere. Caput. III.

Sed cū partes ædificiorū iter ſe multū differāt natura ſc̄z & ſpecie: de his oibus nobis cōſiderāda cēſeo quæ alibi etiā huic loco deſtinata reliquim⁹. Nā ſunt quidē que tu ſeu rotūda facias / ſeu quadrāgula / modo recte ad vſum cōferāt minimi intereſt. Quāta vero eadē ſint / & quibus locis diſponant plurimū intereſt. Et earū alię maiores ſiāt neceſſe eſt: vt ſunt ædiū ſinus. alię minore indigent area: vt eſt cōclauē penetrāliaq; om̄ia. Alię ſunt medię vt cœnacula atq; etiā veſtibulū. Mēbro cuiq; in ædibus q̄ nam apta diſpoſitio ſit alibi dixim⁹. Areis vero qui differāt iſta inter ſe nō eſt vt referā Sūt enī multa ex parte arbitrij et ex varia locorū viuēdi ratiōe immutātur. Veteres aut porticū ædib⁹ / aut ſeſſionē apponebāt: vtrūq; nō ſemp lineis rectis / ſed inſinuatis in theatri modū. Ad porticū adigebāt veſtibulū ferme oēs rotūdū. Inde erat itio in ſinū ædiū: et que ſuo loco dixim⁹: quorū ſi p̄ſequar lineamēta nimū plixus ſim. Sed que faciāt ad rē hec ſunt. Area ſi erit ro-

Lib. IX. De Priuatorū ornamento. Fo. CXXXIX.

tunda dimetiet̄ ex lineamētis tēplorū: ni hęc differāt q̄ altitudines parietū celsiores istic debētur q̄ in tēplis: quid ita sit modo videbis. Si erit quadrāgula: tūc erit quidē in quo ab his differat quę de sacris / & quę de publicis p̄fanis diximus. Aliquid tamen habebit qđ cū senatu & curia etiā cōsentiat. Ex vulgato veterē maiorū more atriū aut latum erit ex tertiā longitudinis bis: aut lōgitudō quidē ipsa latitudinis tertiā habebit quinque: aut dabit̄ longitudini quintā latitudinis septies. Cui vis istarū sic instituisse veteres videbātur / vt parietē in altum attollerent quoad pars longitudinis areę tertiā altitudini daret̄ quater. Nos ex operū dimētionibus sic cōpertū habemus: altitudinem poscere quadrangulas areas in pariete: aliam vbi testudinatur: aliam vbi contignetur. Item in maximis ædificijs aliud providendum: aliud in minusculis. Non enim par in vtrisque p̄portio interuallorum est a cētrico spectantis radij p̄ucto ad extremas conspectas altitudines. Sed de his alibi. Areaꝝ magnitudines ex tecto: tecti vero ex trabiū lōgitudinē / quibus operimento opus sit diffinimus. Tectū esse dicā mediocri / cui ferendo mediocris sufficiat arbor & materia. Et sunt quidem præter istas quas recēlebamus cōplures alię linearū concinnissime dimētionēs & correspondentię quas conabimur succinctē & dilucidissime explicare hūc in modū si erit areę longitudo ad latitudinem dupla: tūc in cōtignatis fiet altitudo quāta & latitudo: addeturq; insup̄ et eius ipsius dimidia. In testudinatis vero parieti addes latitudinis tertiā. Hoc in mediocrib⁹. Verum in maximis ædificijs si erunt testudinata: tunc altitudo a summo ad imū quartā habebit latitudinis quinquies: in contignatis vero quintā septies. Sin autē erit areę lōgitudō tripla ad latitudinē tūc si cōtignabit̄ / addetur quarta latitudinis ter. Si testudinabitur / fiet altitudo equalis latitudinē addita & dimidia. Sin autē erit quadrupla in testudinatis capiet lōgitudinis dimidiam. In trabeatis vero diuidet̄ latitudo in partes quattuor. Atq; ex his dabis altitudinē partes septem. Si erit quincupla / fiet altitudo vti in quadrupla: et eius ipsius altitudinis addetur sexta. Qđ si erit sexcupla / fiet vti in pxima: sed addetur pars nō sexta vt ibi sed quinta. Si erit area lateribus comparibus / excedet altitudo testudinatorū vti in triplis: trabeatę vero non excedent. Quin et in maiusculis areis licebit deprimere quoad latitudo superet

Atriū q̄
latū esse
debeat.

Attende
q̄ de lineis
hic scribuntur.

altitudinē ex quarta. Quib⁹ longitudo excedet latitudinē parte
 fui nona / fiet vt eque altitudo ab latitudine excedatur ex nona
 fui: hac nō nisi in trabeatis vrimur. Cū habeat lōgitudo tertiā
 latitudinis quater / tolles in altū parietē quātū est integra latitu
 do addita & ampli⁹ eiusdē sexta in cōtignatis. Sin autē testudi
 nabit addito insup vt habeat integrā ipsam quidē latitudinē
 atq; etiā lōgitudinis partē sextā. Cū dabis lōgitudini dimidia
 latitudinis ter: tūc in cōtignationib⁹ altitudo excedet latitudi
 nē ex parte septima. In testudinatis vero addes partē lineæ. vij.
 lōgioris / qua area circūclaudat. Si deniq; hæc habeat linearū
 cōiūctiones vt sit linearū altera. v. altera. vij. aut altera tres / al
 tera quinq; & eiusmodi / quas aut loci necessitas / aut inuēti var
 ratiō / aut ornāmētōrū ratio postularit: Tūc ambē iūgenī lineæ
 et altitudini dabis dimidia. Hic illud non prætereo. Atria nusq;
 fieri oportere longiora q̄ vt sint ad latitudinē dupla. Cōclauia
 nunq; fieri lōgiora q̄ vt sint lata ex tertia min⁹ q̄ longa. Tripla
 vero & quadruple / & deinceps istiusmodi lōgiora porticib⁹ des
 bētur: q̄ & ipse sexcuplā nō excedēt. In pariete habebūtur aper
 tiones & fenestrarū & hostiorū. Fenestra si adaperiet in pariete
 latitudinis / que natura sui breuior est q̄ sit areæ lōgitudo / tunc
 fiet nō plus vnica. Atqui erit illa quidē ita posita: vt in ea lati
 tudinis linea breuior sit linea altitudinis: aut cōtra vt ei⁹ latitu
 do amplior sit q̄ altitudo: qđ gen⁹ fenestrarū accubatiū dicit. Si
 igif erit latitudo vti in forib⁹ retractior: tūc dabis vt sit vacuū
 aptionis a dextra in sinistrā pars tot⁹ parietis itimi nihil plus
 tertia / nihil min⁹ quarta. Apertionisq; ipsius infima linea dista
 bit a pauiūto nihil plus q̄ ex nona totius altitudinis quater:
 nihil minus q̄ eadē ex nona bis. Lōgitudo apertionis capiet di
 midia latitudinis ter. Itaq; sic fiet si erit in apertioe latitudinis
 linea q̄ altitudinis breuior. Sin autē erit apertio a dextris ad si
 nistrā laxior: & ab imo ad summū pressior: tūc ex tota parietis
 linea dabis amplitudini apertionis nihil minus dimidia / nihil
 plus tertiā bis. Altitudo autē in ea fiet itidem aut ex dimidia la
 titudinis: aut bis partē illius occupabit tertiam. Sed binę inter
 stituētur colūnellæ superliminaris sustinēdi gratia. Qđ si erunt
 fenestre habendę in pariete plixiore / tunc fiet plures / & nume
 ro impares. Numerum pbase in his maiores video ternariū /
 et fient hunc in modū. Tota parietis lōgissima linea diuidetur

Fenestra
 accubans

In partes nihil plus seprē: nihil minus quinq;. Ex quib⁹ tibi sumito ptes tris: eaq; fenestris singulas singulis distribuito. Altitudini autem apertionis dabis quartā latitudinis septies: aut quintā nouies. Qd si demū placuerint fenestræ numerosiores: tūc id opus quādo naturā sapiat porticus ab illis & præsertim a theatralibus dimēiones apertionū / quas suo loco diximus / trāsumētur. Hostiorū apertiones fient quales senatui curiæve deberi diximus. Fenestras ornabis opere corynthio: primariū hostiū Ionico. Fores tricliniorū & cellarū / & eiusmodi dorico. Hęc de lineis quātum ad rem facerent hactenus.

¶ Quib⁹ edes priuatę / pauimēta / porticus / areę / horti picturis plantis / vel statuīs ornentur. Caput.III.

Sunt p̄terea q̄ adigas ornamēta priuatis ædib⁹ aliqua nō p̄termittēda. Veteres in pauimētis portic⁹ quādrāgulos / rotūdōsq; labyrinthos pingebāt / qb⁹ pueri exercerent. Vidim⁹ p̄ areas pictā herbā volutilē flagellis vndātib⁹ late circūfusis. Visunt̄ & qui tapetes in cubiculis instratos finxerint tessellatura ex marmore. Alij corollis & ramusculis insperere. Laudarūt Os illi⁹ inuentū: qui pauimētum pergami strauerit: in quo reliquix a cœna remissæ apparerēt: opus cœnaculo nequicq; indecēs. Agrippā percōmode fecisse arbitror: q̄ crustis figulinis pauimēta cōstrauerit. Odī sumptuositatē. Delectāt q̄ ingeniū ad venustatē et lepiditatē attulerit. In crustationib⁹ parietū nulla picturę pietatio erit gratior atq; spectatior q̄ quę lapideas colūnationes exp̄mat. Porticū q̄ spaciari cōsuesset Titus Cęsar ter sis foeniceis lapidib⁹ distincterat: quorū splēdore quasi ex speculo oīa viderētur. Antoni⁹ Caracalla princeps in porticu pinxit gesta & triūphos patris. Ip̄m id etiā effecit Seuerus. Agathocles autē nō patris res gestas / s; suas pinxit. Apud Persas pingere aut aliud fingere ex vetere lege nō licebat q̄ cędes a suis regib⁹ feratū interfectarū. Et certe suorū ciuiū fortia & memoratu digna facta vultusq; tū in porticib⁹ / tū in triclinijs aptissime p̄gent atq; applicabunt. Statuas eorū q̄ rēpublicā auxissent. C. Cęsar sūma cū oīm approbatiōe sua posuit in porticu. Mihi hi quidē p̄bant. Sed parietē nolim affatim refertū esse aut simulachris / aut signis / aut penit⁹ operatū hystoriaq; occupatū. Videre hoc licet in gēmis atq; maxime in margaritis: si gregatim cōpingātur / sordescunt. Velim iccir-

Os nobi
le pauis
mētum.
Crustatis
ones opti
mę quæ.
Persarū
mos.

170 Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

co certis aptis dignisq; locis distinctas haberi p parietes formas lapideas / vbi collocent cū statuae tū et tabulæ : quales triūpho detulit Pōpeius : in quib⁹ laudes rerū a se gestarū mari et terra pictæ intuebātur. Vel adesse potius veli quæ poetæ ad bonos mores cōfinxerint: vti illud Dædali: qui ad Cumas in foribus Icarū volārē pīnixit. Cumq; pictura et poetica varia sit: alia quæ maximorū gesta principū dignissima memoratu : alia quæ priuatorum ciuū mores : alia que aratoriā vitā exprimat. Prima illa quæ maiestātē habet publicis et præstantissimorū operib⁹ adhibebitur. Vltima hortis maxime cōueniet / q; oīm sit ea qui dē iucundissima. Hilarescimus maiorē in modū animis cum pictas videm⁹ amœnitates regionū / et portus / et piscationes / et venationes / et natationes / et agrestiū ludos / et florida et frondosa. Illud etiā Octauiani principis faciat ad rē: qui quidē maxi

Attende. morū animalium ossa inuisa imania ornamēto suarū ædiū apponebat. Antris et criptis affluere crustam veteres adigere asperam ex industria ad pactis minutis glebis ex pumice aut spu

Tyburti- ma lapidis tyburtini: quā Ouidius viuū appellat pumicē. Et vi
n⁹ lapis dimus qui carā viridem induxerint: quo muscosi antri lanugine
ab Oui nes fingerent: Illud vehementer delectauit quod vidimus ad
dio pu speluncam quo loci aquæ fons erūperet crustam ductam ex va
mex viu⁹ rijs cōchis ostreisq; maritimis alijs inuersis / alijs incumbēt: b⁹
dictus. compactis ex colorum varietate inter se artificio sane lepidissima

Crusta ex mo. Vbi vxorib⁹ cōueniant nō nisi dignissimos hominū et for
conchis mosissimos vultus pigas monēt. Plurimū. n. habere id momē
et ostreis tī ad conceptus matronarū et futurā speciē prolis ferūt. Aqua

Attende rum spectare fontes pictos et riuulos maiorē in modū febricit
ad hæc tantibus pfert. Experiri hoc licet / si quādo per noctē somn⁹ cu
notatu bantē frustrabitur: tunc lipidissimas quas vspiā videris aquas

non indi fontium / riuorū / aut lacus vbi mente repetere institeris / illico
gna. vighiarum illa siccitas humectatur / irrepitq; sopor / quoad dul
cissime obdor. niscas. Accedēt et hortī plātārūq; delitiæ / et por
ticus hortēsis / qua soles / qua itē vmbas captes. Aderit et area
festiuissima. Prærupent aquulæ præter spem locis compluscu
lis. Itiones diffinient plātæ: quæ perenni vireāt folio. vallabis
parte obtecta buxo. Nam aperto cœlo et vento et præsertim ma
ris aspergine leditur atq; marcescit. Aprico autē loco sunt qui
myrthum / q; æstiuo tēpore lærum fieri dicant exponunt. Sed

Liber.IX. De Priuatorū ornamēto. Fo. CXLI.

gaudere myrthū laurū hæderāq; vmbra Theophrastus asserit: eaq; re breui serendā interuallo putat: quo solis æst⁹ mutua vitet vmbra. Neq; deerunt cupressi vestiti hædera. Præterea et cili et emicicli: et quæ descriptiones in areis ædificiorū probent ex lauro ex citro / ex iunipero deflexis ac sese mutuo cōplectētibus ramis cōcludentur. Phiteon agrigētinus trecenta vasa la Phiteo pidea in sua priuata domo habuit: quorū quodq; caperet annū vasa phoras centum. Talia in hortis vasa pro fontibus ornamento lapidea sunt. Vitē veteres qua stratas horti obtegerēt colūnis marmo trecenta. reis imponebant. Earum crassitudo longitudinis habebat decimā opere corynthio. Arborū ordines ad lineā et interuallis comparib⁹ et angulis correspondētib⁹ ponent / vt aiūt ad quīcuncem. Herbis rarioribus / et quæ apud medicos in præcio sint hortū virentē reddet. Gratū id quod apud maiores villici assue uere dominis applaudere inscriptis eorū nominib⁹ per aream buxo aut hærbis odoratis. Sepē obijciet rhosa: inectet corilos et punicas. At ille corna inquit vepres et pruna ferat et querc⁹ et ilex. Multa fruge pec⁹: multa dominū iuuat vmbra. Sed ista villis fortassis cōuenient fructuarijs magis q̄ horto. Quin et illud democriti quod ferūt. Parū prudenter eum facere / qui aut lapide aut lapidea structura circūsepiat hic non i probat. Lasciuientium. n. proteruitæ prospiciendum est. Statuas ridiculas p hortū non reprobo: modo nihil obscœni. Itaq; istiusmodi quīdem erunt horti. ¶ Urbana aut̄ domus intestinis pietib⁹ cōcla Dom⁹ vr uiorum cœnaculorū ve festiuitate nequicq; cedet hortētib⁹: sed bana. extimis vt̄ est portic⁹ et vestibulum non ita festiuitates captabit vt non multo meminisse grauitatis videat. Atq; præstantif simorū quidem ciuium porticum trabeatā esse cōdecet: medio crium autē arcuatā. In vtrisq; testudinata perplacebit. Ornamēta et trabis et coronarum quæ colūnis imponentur capiēt columnationis quartā. Si in primas colūnationes colūnæ alteræ supponent / fient secundæ breuiiores primis ex quarta. Quod si et tertiæ superexcitabunt / fiēt illæ tū quidē ex quīta breuiiores q̄ substitutæ. In istarum singulis arulæ et plutei quæ columnis subiguntur partē suæ colūnæ habebunt quartā. Vbi autē vnica fiet columnatiōe ptentus ad rationes publicorū opum quæ profana sint se accomodabit. Fastigiū priuatis ædibus non ita fiet / vt templi maiestaté ylla ex parte sectet. Vestibulum tū ip̄

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

sum fronte paulo sub elatiori atq; etiam fastigij dignitate honestabitur. Reliquū parietis vtrinq; leni surgente crista coronabitur. Et præsertim primarios angulos ædificij stare crista non nihil supbiore conferet ad elegantiam. Mihi non probantur qui ædibus priuatorū ciuiū pinnas et minas imposuere. Arcis. n. ista sunt vel potius tyrānorū aliena a ciuib⁹ pacatis et bñ ifitura repu. quādo quidē aut cōceptū metū / aut paratā iniuriā significent. Meniant opus pro frōte ædis præstabit lepiditatē si erit non vastum / non profusum / non indecens.

Cædificiorū formā / dignitatem / venustatē / velut in aialibus ex corporis partib⁹ disquirendā esse vnde cōcinitatis mun⁹ asurgat velut ex numeri paribus quidē aut imparib⁹ finitione musicis vocibus et tonis rerum naturæ cōsistunt.] Ca. V.

Nunc quod dicturos polliciti sum⁹ ad ea venio ex quibus vniuersa pulchritudinis ornamētōrūq; genera existant : vel quæ potius expressa ex oī pulchritudinis ratione emanarint : difficilis nimirū peruestigatio. Nam quicquid vnū illud quod ex vniuerso ptium numero et natura exprimēdū seligēdumq; sit / aut singulis impartiūdū ratione certa et cœquabili / aut ita habendū vt vnā in congeriē et corpus plura iūgat / cōtineatq; recta et stabili cohæsiōne atq; consensu : cui nos hic persimile quippiā quærimus : profecto ipsum id eorū omniū vim et quasi succū sapiat necesse est : quib⁹ aut cohærescat aut imisceat : alioqui discordia discidijsq; pugna rēt atq; dissipatētur . Quæ sane pquisitio atq; selectio cū cæteris in reb⁹ minime prōpra / minime expedita ē : tū egregie in his de quib⁹ dicturi sum⁹ oīm anceps atq; piculosa est : tā multis constat res ædificatoria ptib⁹ : tāq; varijs ornamētōrū generib⁹ singulæ se vti vidisti ptes dignari postulāt. Sed nos ex instituto p ingenij virib⁹ rem psequemur : non illa repetētes qua ratiōe ex partiū numero solida itegrorū cognitio picipiā. Verū qd faciat ad rē hic ordiemur / notātes qd nā sit qd natura sui pulchritudinem efficiat. A peritissimis veterū admonemur rationib⁹ et alibi dixim⁹ esse veluti aīal ædificiū in quo finiūdo naturā imitari op⁹ sit. Peruestigem⁹ igif⁹ quid ita sit in corporib⁹ a natura pductis cur alia pulchriora alia min⁹ pulchra : aut etiā deformia dicantur. In prōptu est ex his quæ in pulchrorū numero ceseāsur non eiuismōi cūcta esse / vt inter se protin⁹ nihil differāt : quā

vel ea re maxie qua non cōueniūt eadē ipsa re inesse quippiam
aut ipressum aut ifuffusum sentim⁹. Cur quæ dissimillima sint
tamē vna esse admodū venusta pfiteamur. Vtar exēplo. Puel-
lam aliquis teneritudine gracilē cupiet. Ille apud comicū cæte-
ris puellis anteponebat virginē illā q̄ esset illa quidē habilior
et suci plena. Tibi fortassis pplacebit vxoris forma: quæ neq; te
nuitate in validos: neq; mēbrorū spiffitudine rusticanos pugi-
les imitef. Sed q̄tū illi addi/ huic detrahi seruata dignitate pos-
sit: tantū in ea reperiaf. Quid igit q̄ istarū alterā aut alterā ma-
uis/ ea de re cæteras esse forma nō liberali et digna statues mini-
me. Sed istæc vt præ cæteris placeat efficere potuit quippiā/ qđ
quale ipsum sit nō regro. Vt vero de pulchritudine iudices nō
opinio: verū animis innata quædā ratio efficiet. Id ita esse appa-
ret: quando quidē turpia/ informia/ obscœna nemo est quin illi
co intuēs offendat atq; oderit/ Vñ aut is animi sensus excitef &
prodeat/ etiā nō regro fundit⁹. Sed ex his quæ vltro sese offert
q̄tū ad rē faciat pēlitē. Est. n. informis pfecto et figuris ædi-
ficatorū aliquid excellēs pfectūq; naturæ qđ animū excitat eves-
tigioq; sentiaf. Credo equidē formā/ dignitatē/ venustatē/ et
quæuis similia in his cōsistere: quæ si ademeris aut minuas si-
ue imutes: illicovitiētur et peant. Hoc si psuadet/ haud erit qđē
prolixū ea recēdere quæ adimi/ augeri/ mutari ve præfertī in for-
mis atq; figuris possint. Cōstat. n. corp⁹ oē partib⁹ certis atq;
fuis quib⁹ nimirū liquā ademeris: aut maiorē minorē ve rede-
geris: aut locis transposueris nō decentib⁹/ fiet vt quod isto in
corpore ad formæ decētiam cōgruebat vitief. Ex quo statuiffe
possum⁹/ ne cætera istiusmōi plixi⁹ psequar/ præcipua esse tria
hæc in quib⁹ oīs quā querim⁹ ratio psumet numer⁹: et quā nos
finitionē nūcupabim⁹ et collutatio. Sed est ampli⁹ quippiā ex
his oīb⁹ cōpactis atq; annexis: quo tota pulchritudinis facies
mirifice collucescat. Id apud nos cōcinnitas nūcupabitur: quā
eandē pfecto oīs esse gratiæ atq; decoris alūnam dicim⁹. At-
qui est quidē concinnitatis mun⁹ et paratio partes/ quæ aliogn
inter se natura distinctæ sunt pfecta quadā ratiōe cōstituere/ ita
vt mutuo ad speciē respondeant. Hinc fit/ vt cū seu visu siue au-
ditu seu quavis ratione admoueant ad animū/ concinna cōfe-
ssim sentiantur. Natura. n. optima cōcupiscim⁹/ et optimis cū
voluptate adhæremus: neq; in toto corpore aut ptibus viget

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

magis cōcinnitas q̄ in se ipsa atq; natura: vt eā quidē esse animi
rationisq; cōfortē interpreter: habetq; cāpos latissimos vbi ex-
erceat atq; efflorescat. Totā cōplectit̄ hominis vitā & rationes:
totāq; pertractat naturā rerū. Quicquid enī in mediū pferat na-
tura/id om̄e ex cōcinnitatis lege moderat̄. Neq; studiū est mai⁹
vllū naturā q̄ vt quæ pduxerit absolute pfecta sint. Qd̄ ipsum
amota cōcinnitate minime assequeret̄: summus enī qui operat̄
cōsensus partiū interisset. Sed de his hæcten⁹: quę si satis cōstāt
statuisse sic possum⁹ pulchritudinē esse quēdā cōsensum & con-
spirationē partiū in eo/cui⁹ sunt ad certū numerū finitionē/col-
locationēq; habitā/ita vtī concinnitas hoc est absoluta prima:

Ædifican riacq; ratio naturę postularit. Hęc ipsam maiorē in modum res
di ratio. ædificatoria sectatur. Hac sibi dignitatē/gratiā/ auctoritatē v̄
dicat/atq; in p̄cio est. Cūcta quæ hæcten⁹ dixim⁹ cū ita esse ex
ipsa rerū natura percepissent maiores nostri: nec dubitarēt his
neglectis se nihil assecuturos/qd̄ ad operis laudē & decus face-
ret: nō iniuria naturā optimā formarū artificē sibi fore imitan-
dam indixere. Ea re leges quib⁹ illa in rebus pducendis vtref̄
quoad hominū industriā valuit collegerūt: suasq; ad rationes
ædificatorias trāstulerūt. Spectātes igit̄ quid natura & integrū
circa corpus & singulas circa partes assueuerit/intellexere ex pri-
mordijs rerum/corpora portionibus nō semper æquatis con-
stare. Quo fit/vt corporū alia gracilia/alia crassiora/alia inter-
media producātur: spectantesq; ædificium ab ædificio/vtī supe-
rioribus trāsegimus libris/sine & officio plurimū differre. Ea

Ædiū ex- re haberi varium oportere. Natura itcirco moniti tris & ipsi ad
ornādas inuenere figuras ædis exornandę: & nomīa iposuerē ducta ab
figuræ his/qui alteris aut alijs delectarētur: aut forte vtī ferme inuene-
tres. rint. Vnum fuit eorū plenius: ad laborē/perennitatēq; aptius:
hoc Doricū nuncuparūt. Alterū gracile lepidissimum: hoc dixere
Corynthium. Mediū vero qd̄ quasi ex vtriusq; cōponerent Io-
nicum appellarunt. Itaq; integrum circa corpus talia excogita-
runt. Post hæc cū tria illa quæ recensebamus aduertissent præ-
cipuę ad pulchritudinē assequēdam facere: numerum/finitionē
nem/collocationem: his tribus quomodo vterent̄ naturę ope-
ribus p̄sitis cōpertū fecere principijs vtī opinor ductis hinc.
¶ Namq; ex numero quidē ipso primū intellexere alium esse
parē: alium imparē. Ambobus vsi sunt. Sed paribus alibi: im-

Liber. IX. De Priuatorū ornamēto. Fo. CXLIII.

paribus itē alibi. Ossa enī ēdificij naturā secuti hoc est colūnas
& angulos/ & eiusmodi numero nusq̄ posuere ī pari. Nullū enī
dabis aīal qđ pedib⁹ aut stet/ aut moueat īparib⁹. Tū & cōtra
nusq̄ pari apertiones numero posuere: qđ īpsū naturā obser-
uasse in prōptu est/ qñ animātib⁹ hīnc atq; hīnc aures/ oculos/
nares cōpares quidē: sed medio loco vnū & ppatulū apposuit
os. Verū inter numero pares atq; īpares nonnulli sunt/ & fami-
liares naturę magis q̄ ceteri: et apud sapiētes in p̄mis celebres:
quos sibi in cōponēdis partib⁹ ædificiorū vsurparūt architecti
ea maxime de re q; habeāt in se quippiā: quo merito dignissimi
cēseant. Etenī naturā quidē ternario cōstare principio philoso-
phātes omnes asseuerāt. Et quinariū cū tā multa/ tāq; varia/ tāq; De nume
admirabilia p̄sīto quę aut in se quinariū obseruet: aut a quina ro quina-
riū habētibus/ quales sunt hoīm man⁹/ p̄dierint: nō iniuria di-
rio.
uinū & merito dijs artū Mercurioq; in primis dicatū assentior De nume
Et septenario cōstat summū rerū opificē deū maiore in modū ro septe-
delectari: qui septē posuerit cœlo vagātes stellas: & quem suas nario.
esse delicias voluerit hoīem ita moderet/ vt & ꝑcipi & ꝑfici &
adolescere/ & cōfirmari/ & huiusmodi oīa ad hunc īpm redege-
rit numerū septenariū. Veteres inquit Aristoteles nato infanti
nomen ante diē a natiuitate septimū nō imponebāt/ quasi non
prius salutī destinato. Nāq; & in matrice semē & natus infans
ab sui ortu plurimū infra diē septimā periclitat. Ex īparib⁹ etiā De noue
numeris celebrāt nouenariū: ad quē numere solers natura sphe nario.
ras apposuit cœlo. Tū & apud physicos cōstat naturā p̄ parte in-
tegrī nouenaria multis & maximis in rebus vti affuisse. Nona
enī ex annuo ciclo solis pars dieꝝ est circiter quadraginta. Hūc
ad numerū formari in vtero foetū aiebat Hypocras. Tū & mo-
tus a grauiorib⁹ plerisq; valitudinib⁹ ad cōualescētiam ex qua
dragesima terminari die passim cōspicimus. Purgari desinūt q̄
cōcepere/ si erit mascul⁹. Et rursus post partū natomasculo ad
istā hāc diē purgari incipiūt matres. Et infantem īpm ante qua
dragesimā quoq; diē inter vigilandum neq; ridere/ neq; lachry-
mas fundere visum affirmāt: dormientē vero fecisse vtrūq; refe-
rūt. De īparib⁹ hacten⁹. Ex parib⁹ autē fuere iter philosophan De qua-
tes q̄ diuinitati cōsecratū dicarint numerū q̄ternariū: eoq; sibi ternario.
p̄stari maximū iusturādū voluerint: & senariū iter rarissimos Senarius
perfectū nomināt: qui suis oibus integris cōstet partib⁹. Octo- numerus

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

Octona- nariū in rerū natura vim habere maximā conspicuū est. Menſe
rius. præterq̄ in Aegypto qui nascūtur octauo vitā p̄duxisse nullos
videm⁹. Quin et si peperit mēse pregnās octauo/ & foetus mor
tuus sit: matrē etiā subinde moriturā dicunt. Tū si concubuerit
mēse octauo parēs/ fiet infans oppletus lētoris mucosi/ & cute

Decimus reddetur foeda atq; ostreacea valde obscœna. Decimū putabat
Aristoteles numerū oīum haberi p̄fectissimū: ea fortassis re vt
interpretatur/ q; quattuor cōtinuis collectis cubis ei⁹ quadratū
compleat. Itaq; his passim inde vsi architecti sunt. Sed paribus
quos apertioni destinariūt denariū: imparibus vero nouenariū
trāsgressi maxime in rēplis nō sunt. Nūc sequit̄ vt de finitione

Finitio dicendū sit. ¶ Finitio quidē apud nos est correspondētia quædā
quid. linearū inter se/ quib⁹ quātitates dimetiānt. Earū vna est lōgi
tudinis: altera latitudinis: tertia altitudinis. Finitionis ratio
aptissime ducit̄ ex his quib⁹ perspectū quidē & cognitū est na
turā sese nobis spectandā/ admirādamq; p̄bere. Et p̄fecto iterū
atq; iterū affirmo illud Pytagore. Certissimū est naturā in om̄i
bus sui esse persimilē. Sic se habet res. Hi quidē numeri p̄ quos
fiat vt vocū illa cōcinnitas aurib⁹ gratissima reddat̄/ iisdem ipsi
numeri perficiūt/ vt oculi/ animusq; voluptate mirifica cōpleā
tur. Ex musicis igit̄ quib⁹ hij tales numeri exploratissimi sunt:
atq; ex his p̄terea quib⁹ natura aliquid de se conspicuū dignūq;
p̄stet tota finitionis ratio p̄ducat̄. Sed nō longius p̄sequar q̄
ad rē faciat architecti. Sinamus ergo q̄ ad singularū vocū ordi
nes/ quæque ad tetrachordorū rationes p̄tinēt. Quæ aut̄ ad opus

De armo nostrū faciāt hęc sunt. Armoniā esse dicim⁹ vocū cōsonantiam
nia. suauē aurib⁹. Vocū alię graues/ alię acute. Grauior vox a lon
giore neruo resonat: acutæ a breuiorib⁹. Ex vocū istarū varia
disparitate varię habētur armonię: quas ex cordaz cōsonantiū
mutua cōparatione veteres ad certos numeros collegere. Con
sonantiarū ista sunt noīa. Diapente: quę eadē sexquialtera. Dia
tesseron: quę sexquiertia. Tū & Diapason: quę dupla. Et diapa
son diapente: quę tripla. Et Disdiapason: quę quadrupla nun
cupat̄. His addidere tonū: qui & sexquioctauus dicit̄. Cōsonan
tię huiusmodi quas recēsuim⁹ chordarū inter se cōparationib⁹
sic se habent. Nāq; sexquialtera eo dicta est/ q; istic neruus ma
ior lōgitudine sui integrū minorē atq; insuper alteram in se mi
noris partē cōtineat. Qd̄ enī apud veteres sexqui dicebatur/ sic

Liber. IX. De Priuatorū ornamēto. Fo. CXLIII.

nos interpretamur dictū. In sexquialtera igit̃ maiori dabit̃ neruo
 numerus ternari⁹: minori autē binarius. Sexquitertia dicta/in
 qua maior chorda minorē cōtineat integrā/atq; insuper mino
 ris ipsi⁹ partē quoq; tertiā. Maiori ergo dabis numerū quattu
 or: minori tria. In ea vero cōsonantia quæ Diapason dicit̃/ nu
 meri habētur respōdentes ex dupla vti binarij ad vnitatē/ & to
 tū ad sui dimidiā. In tripla ternarij ad ipsam eādē vnitatem/
 aut integri ad sui partē tertiā: in quadrupla quaternarius ad ip
 sam itidē respondet vnitatē vti integrū ad sui quartā. Numeri
 demū ipsi musici/vt eos summatim colligā/hi sūt. Vnus/duo/
 tres/quattuor. Est etiā vt dixi tonus: in quo maior neruus ad
 minorē cōparat⁹ eū superat ex minoris parte octaua. His omni
 bus numeris vtūtur architecti perq̃ commodissime: & binatim
 sumptis vtī ponēdis foro plateis et areis subdiualibus in quib⁹
 solū duæ cōsiderātur diametri latitudinis & longitudinis.
 Ternatim etiā sumptis vtūtur veluti in sessionibus publicis &
 senatu ponendo atq; aula & eiusmodi: in quib⁹ vna comparāt
 longitudini latitudinē: & vtriusq; istorum altitudinē volunt ad
 armoniam correspondere.

C Numerorū in dimetiēdis areis correspondētia/diffinitionis
 ratio armonijs & corporib⁹ non innata. Caput. VI.

A E his nobis dicendū est. Prius de areis: in quib⁹ bina **Arearum**
 tim diametri coaptātur. Arearū alię breues: alię plī ratio.
 xiores: alię medię: oīm breuissima est quadrata: cui⁹
 latera quęuis mutua lōgitudine sūt equalia: & angu
 lis respōdēt omib⁹ rectis. Proxima est istic sexquialtera/tū & in
 ter breues areas annumerabit̃ sexquitertia. Tres igit̃ istiusmo
 di respōdētię q̃ eadē apud nos simplices nūcupātur breuib⁹ de
 bētur areis. Mediocrib⁹ quoq; eque tris cōueniunt. Earū opti
 ma est dupla: huic pxima quę a sexquialtera duplicata cōponit̃
 Atqui pducit̃ ea quidem sic: posito minimo areę numero puta
 quattuor/ pducit̃ prima sexquialtera: fient sex. Huic etiā addis
 rursus etiā isti⁹ alterā: sūt nouē. Excedet igit̃ longitudo maxi
 ma istic breuissimā ex dupla atq; amplius ex duplę tono & me
 diarū etiā erit quā dederis bis sūpta sexquitertia pari ducta ra
 tione vtī pxima. Erit igit̃ ex hac re sūpta pductione linea istic
 minor vt nouē/ lōgissimayt sexdecī. Ergo hic maior linea exce
 dit a dupla minoris vno min⁹ tono. In pliorib⁹ areis rō ducit̃

III Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

tur sic. Nam aut iungit̄ dupla cum sexquialtera et fit tripla: aut iungitur duplæ etiam sexquitercia / et fiunt extremi numeri vti tres et octo: aut sumuntur vt respondeant mutuo diametri ex quadrupla. Diximus de breuiorib⁹ arcis in quib⁹ numeri respōdeant aut ex æquo / aut vti duo ad tres aut vti tres ad quattuor. Et de mediocribus arcis in quib⁹ respondēt numeri: aut ex dupla / aut vti quattuor ad nouē / aut vti nouem ad sexdecim. Vltimo recensuimus prolixiores in quibus respondent ex tripla aut ex quadrupla / aut vti tres ad octo. Ternatim autem vniuersos corporis diametros / vt sic loquar / coadiugabim⁹ numeris his: qui aut cum ipsis armonijs innati sunt: aut sumpti aliunde certa et recta ratioe sunt. In armonijs isunt numeri / ex quorum correspondentijs proportiones earum cōplētur vti in dupla / tripla / quadrupla. Nam dupla quidē ex simplici habetur sexquialtera: cui adiūcta quoq; sit sexquitercia exemplo huiusmodi. Esto sit duplæ numerus minimus duo. Ex hoc produco per sexquialterā ternariū: ex ternario inde per sexquiterciā habebitur quaternarius: qui idem numerus ad binariū duplus est. Aut itidem sic. Esto sit minim⁹ numerus tres: produco sexquiterciam: fiunt quattuor: addo sexquialterā: habent̄ sex: qui relati ad tris complent duplā. Tum et tripla cōponitur ex dupla et sexquialtera simul iūctis. Esto sit numerus istic minim⁹ binarius: Is ex dupla fiet quaternarius: huic addo sexquialteram: fit senarius: qui quidē senarius numerus respondet ad binarium ex tripla. Aut istuc itidē sic. Posito codē binario minori capio eius sexquialteram fiet ternarius. Addo etiam duplā ternarij: habemus senarium ipsum minoris triplum. Similib⁹ extensionib⁹ producitur quadrupla ex quibus cōponit̄ dupla addita illis altera quoq; dupla. Nam fit ea quidem ex dupla duplicata: quæ eadē disdiapason appellatur. Fitq; in modū hunc. Esto sit numerus istic minimus duo: hunc duplo / et fit diapason: quæ respondet vti quattuor ad duo. Hanc iterum duplo: et fiunt bisdiapason: in qua respondent ad duo octo: Componitur etiam quadrupla istec additis ad duplā sexquialtera et simul sexquitercia. Id qui fiat ex proxime dictis cōspicuum est. Nam quo sit explicatio istæ aptior posita pura dualitate per sexquialteram fit ternarius: qui per sexquiterciam fit quaternarius. Qui demū quaternarius per duplā fit octonarius. Aut sic

Nam posito quidē ternario habes ex dupla istius fenariū : cui addis alteram sui partē: fiunt nouē huic addis tertiā / dabunt duodecī: q̄ quoq; ad sui minimū tris quaternari⁹ est. His numeris quales recensuim⁹ vtunt architecti nō cōfufe et promiscue: sed correspōdentib⁹ vtrinq; ad armoniā. Vti qui parietes velit attollere in area fortassis: cuius longitudo sit ad sui latitudinē dupla: is isticyta⁹ respondentijs non quib⁹ tripla: sed ijs tantū quibus eadē ipsa cōponatur dupla. Acq; itidē sequet in area tripla: nam suis quoq; vtetur respondentijs: vtetur inq; non alijs q̄ suis. Itaq; diffiniēt diametros ternariū numeris quos recensuimus: vti accomodatiores eos venire suum ad opus intelligat. Diametris etiā finiūdis innatæ sunt quædā correspōdētix quæ numeris nequicq; terminari possunt: sed captātur radicib⁹ et potentijs. Radices sunt latera quadratorū numerorum. Potētix Radices quidem sunt ipsorum quadratorū areæ. Ex arearū accretione et potentia concipiunt cubi. Cuborū prim⁹ cuius radix vnitas diuinitati tix qd in consecrat⁹ est / ea re q; ex vnitate product⁹ tot⁹ ipse quaq; vnus areis. sit. Accedit quod aiūt vnū esse omniū figurarū in primis stabilē Cubus. et in omnē basim æque constantem et pmanfurū. Sed vnitas si non ipsa numerus est: sed numerorū scaturigo sese ipsam cōtinens atq; profundes: primū esse numerū fortassis licebit dicere dualitatē. Ex radice hac producis areā quaternariā / quā qui in altū sustulerūt ad radicis parilitatē pplebitur cub⁹ octonarius: ex cubo istiusmōi finitionū cōstitutiones habebūtur. Nāq; in primis quidē istic se offerret ipsum cubi latus / quod cubica dici Cubica tur radix: cui⁹ area numerorū est quattuor: et cubi ipsius pleni radix. tudo octo. His accedit linea ab angulo areæ ad oppositū angulum: per quod directū ducta quadratū areæ diuidēs in duo æq; lia / ex quo diameter dicta est. Hæc. n. quāta sit ad numerū ignoratur. Sed esse hāc cōstant radicē areæ octonariæ. Estq; subide et diameter cubi: quā certo scim⁹ esse radicē numeri duodenarij Postremo est linea in triāgulo rectāgulo maxia / cui⁹ qdē triāguli duo minora latera rectū angulū cōtinētia sint: eorū alterū radix q̄ternarię areę: alterū vero lat⁹ sit radix duodenariæ. Ter tiavero linea maxia recto angulo subtēsa radix nūerorū existat sexdecī. Tales igi q̄les recensuim⁹ diametris finiūdis et nūerorū et quātitatū correspōdētix innatæ sūt. Istorū oīm vsusest / vt minima linea detur areæ latitudini: maxia vero huic correspon-

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

dens longitudini. Mediæ vero dentur altitudini. Sed interdū pro a difficiore cōmoditate cōmutabuntur. ¶ Que autē diffinitionis ratio non innata armonijs et corporib⁹: sed sumpta aliunde ad diametros ternatī iungēdos subseruiat nūc dicēdū est. Etenī sunt quidē triū diametrorū in opus coaptādorū ānotationes quædā valde cōmodę ductæ cū a musicis / tū a geometris / tū etiam ab arithmetis: quas iuuabit recognouisse. Has philosophantes appellarūt mediocritates: earū ratio et varia &

Mediocris multiplex est. Sed in primis apud sapientes captādarū mediotatum capacitatum modi sunt tres: quoruū oīm finis vt positus duob⁹ exptandarū tremis medius quidā cōparet numerus ambobus illis positis mōitres correspondēs certa cū ratione. hoc est / vt ita loquar / affinitatis Mediocris quadā adiunctione. Hac in disquisitione terminos cōsideram⁹ tas.

Arithmetica. tris: duos / quorū alter hinc maxim⁹: et contra hinc alter minimus dica⁹. Tertius vero intermedius vtriusq⁹ correspondeat ex mutua relatione interuallorū: quib⁹ interuallis hic medi⁹ numerus ab vtriusq⁹ distet. Ex trib⁹ quas in primis probarit philosophātes / facillima inuētū mediocritas est: quā arithmetica dīcunt. Positis enī extremis numerorū terminis: hoc est hinc maximo / puta octauo: atq⁹ hinc e regiōe minimo / puta quatuor: hos ambos in vnā iūgis summā: fiet igitur duodeci: quæ summa cōpositarū in duas partes diuisa accipiā ex eis alterā: ea erit vnitatū sex. Hunc numerū senariū istic esse arithmetici mediocritatē statuūt: quæ quidē iter illos positos extremos quatuor atq⁹ octo æquo ab vtriusq⁹ distet interuallo. Altera vero mediocritas geometrica est: ea captā sic. Nā minim⁹ quidē terminus puta quattuor in maximā puta nouē ducit. Ex his ita multiplicatis fit summa vnitatū sex et triginta: cui⁹ summe / vt i loquuntur / radix / id est lateris numerus totiens sumpt⁹ quotiēs in eo adsit vnitas ipsam compleat arā numerorū triginta sex. Erit igitur radix istac sex: nā sexies sumpta arā dabunt ipsam triginta sex. Hanc arithmetica mediocritatē perdifficile est vbi nis adinuenisse numeris: sed lineis eadē bellissime explicā: de

Mediocris quib⁹ hic non est vt referā. Tertia mediocritas quæ musica dicitur paulo est q̄ arithmetica laboriosior: numeris tamē bellissime diffinitur. In hac proportio quæ minimi est terminorū postorum ad maximū / ista eadē proportione se habeāt oportet distantiæ hinc a minimo ad mediū: istinc a medio ad maximū ter

minorū exemplo istiusmōi. Esto sint positi numeri: minor tri-
ginta: maior vero sexaginta: hi quidē istic sese habēt ex dupla.
capio igitur numeros qui minores esse in dupla non possunt:
hi sunt hinc vnus: hinc vero cōtra duo: iūgo eos / sūt tres. Di-
uido exinde totū illud interuallū quod inter maximū datū nu-
merum sexagita et minimū trigita est in partes istas ipsas tris:
erit hinc singula triū partiū istaz decē: adiungā ea de re minori
terminovnam istarū ptiū hoc est decem / fient quadragita. Hæc
erit quæ sita mediocritas musica: quæ distet a maxio numero
ex duplo interualli eius: quo mediū ipse numer⁹ distat a mini-
mo. Hac enī proportione maximū extremorū respōdere ad mi-
nimum proposueram⁹. Huiusmodi mediocritatib⁹ architecti
et totum circa ædificium et circa partes opis q̄ plurima dignissi-
ma adiuenerē quæ lōgū esset psequi. Atqui mediocritatib⁹ qdē
istiusmōi ad altitudinis diametrū extollēdā apprime vsi sunt.

De columnis modo et dimēsiōne ponēdis: collocatiōe et fi-
nitioe.

Caput. VII.

Sed columnarū ponendarū modū et dimēsiōnē quā
illi tria in genera pro triū tempoꝝ varietate distinxe-
runt / pulchrū erit intellexisse. Hominē enī contēplati
colūnas sibi ex illius similitudine faciūdas censuere.

Itaq; diametros hoīs metiri a latere ad alterū lat⁹ sextā: ab um-
brilico autē ad renes decimā esse partē lōgitudinis iuenerē. Qd
ipsum nri sacrorū interpretes aduertētes arcā per diluuiū factā Hominē
ad hoīs figuratiōnē autumāt. Ad tales dimēsiōes fortassis co-
lūnas posuerūt: vt essent aliæ ad basim sexcuplæ: aliæ vero de veteres
cuplæ. Sed nature sensu animis inato / quo sentiri dixim⁹ cōcin qd de co-
nitates tātā istic crassitudinē / et p̄tra hic tantā gracilitatē nō de-
cere moniti abdicarūt vtrāq;. Deniq; hos inter excessus esse qd
nēdis cen-
quærerēt existimānt. Ea re arithmeticos in primis imitati am-
sueræ.

bo illa extrema in vnū coegere: et summā iūctorū per mediā di-
uisere. Ex quo eū qui a senario et denario numero spatij cōpa-
rib⁹ distaret / numerū esse octonariū cōpertū fecere: placuit atq;
adeo ea de re lōgitudini colūnæ octies diametrū dedere basis /
et ionicis nūcupauere. Doricū vero colūnarū gen⁹ qd crassiori-
bus debet ædificijs eadē ipsa ratiōe qua ionicū habuere. Nāq;
iunxere quidē minimū illū t̄minorū qui fuit sex medio huic cō-
stituto ionicis / qui fuit octo: et facta summa est denū et q̄tuor.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

Hæc summâ diuisere in partes æquales: & datus est inde numerus septenarius ad quæ numerû colūnas duxere doricas / vti essent illis quidē bases scaporū ample ex parte septima lōgitudinis sui. Tū & graciliores quidē quas corynthias appellarūt / ex medio illo ionico numero cū maximo terminorū iūctis / & iunctorū sūma quoq; p mediū diuisa cōstituerūt. Nā fuit quidē ionicarū numerus octo: maximi vero terminorū numer⁹ decē: q collecti vnā in sūmā dedere numeros octo & decē: cui⁹ erit pars altera nouē. Itaq; nouies diametrū imi scapi dedere lōgitudinī corynthiaz: columnaz. Ionicis autem octies. Doricis septies.

Collocatio.

De his hæcten⁹. ¶ Sequit̄ vt de collocatione dicendū sit. Collocatio ad sitū & sedē partiū pertinet: ea magis sentitur / vbi male habita est / q̄ intelligat̄ per se qui decēter ponēda sit. Nā ea quidē multa parte ad iudiciū insitū natura animis hoīm refer̄. Et multa etiā parte finitōnis rationibus cōdicit. Tñ ad rē de qua agit veluti genera sint hæc. Suo quidē positē loco partes etiam minime q̄ per opus sint / aspectu venustatē afferūt. Alieno aut̄ ac nō se digno & cōdecēri loco positē vilescūt: si elegātes sunt: sin autē min⁹ vituperant̄. Eccū & in operib⁹ naturē illa quidē / et si forte catello asini auriculā fronti appegerit: aut si pede pro dabit quispiā pegrādū: aut manu altera vastiore / altera vero p̄ pusilla: is quidē informis sit. Et oculo spectare altero cesio / altero migrātī: ipsi etiā iumētis nō p̄bat̄: itā ex natura est / vt dextera sinistris om̄i parilitate correspōdeāt. Quare iprimis asseruabim⁹ vt ad libellā / & lineā / & numeros / & formā / & faciē etiam minutissima queq; disponātur: ita vt mutuo dextera sinistris: summa infimis: pxima pximis / æqualia æqualib⁹ æquatissimē cōueniant ad isti⁹ corporis ornāmētū: cuius futurę partes sint. Quin & signa / & tabulæ / & qcquid insigne applicabil̄ ita coaptētur necesse est: vt innata locis accōmodatiorib⁹ & veluti gemella videātur. Veteres hanc parilitatis coequationē tāti fecere: vt etiā ponendis marmoreis tabulis noluerint quātitate / qualitate / circūscriptione / & situ / & coloribus exactissime respōdere. Illud egregiū apud Priscos: in quo artis prestantiā valde admirari solitus sum. Statuis cū alibi / tū in fastigijs tēplorū ponendis curarūt / ne istic positē alteris positis e regione vlla ex parte aut lineamēto / aut materia differrēt. Bigas. n. & quadrigas videm⁹ æquorū / & ductorū / & adfistentiū statuas vsq; adeo mutuo simi

les vt in ea re naturā superasse possum⁹ attestari: in cui⁹ operib⁹ ne nasum quidē naso similē intueamur. Itaq; & quid nā sit pulchritudo: et quib⁹ constet partibus/ & quos ad numeros nostri maiores: & quali finitione collocarint hactenus.

¶ Summę quędā & perbreues annotationes/ ac veluti leges p totius rei ædificatione & exornatione. Ctput. VIII.

S Equit vt summas & breues quasdā admonitiōes colligam: quas veluti leges cū in tota exornatione pulchritudinūq; cōparatione/ tum & in tota re ædificatione obseruasse necesse est. Faciet etiā ad ip̄m id qđ pollicebamur nos veluti epilogū collecturos. Pricipio quidem qđ vitia oīa deformitatis lōge fugiēda fore diximus: vitia iccirco p̄sertim graua in mediū p̄ferem⁹. Vitiōrū alia ex cōsilio ac mente: vt iudiciū/ electio. alia ex manu: vt ea quę fabrili opere tractātur. Cōsiliij iudicijq; errores atq; peccata priora sunt natura sui & tēpore/ atq; in se magis graues: atq; item post cōmissum peccatū ceteris lōge min⁹ emēdabiles. Ergo ab his ordiemur. Vitio quidē dabitur/ si regionē insalubrē/ impacatā/ infecūdā/ infœlicē/ tristē/ malisq; tū patentib⁹/ tū etiā occultis obnoxiam vexatāq; elegeris/ vbi opus ponas. Erit & vitiū/ si areę modum præscripseris nō aptū/ nō accōmodatū. Si mēbra mēbris adiūxeris: quę nō mutuo inter se cōsentiāt ad vsus incolarū atq; cōmoditatē. Si nō singulorū ordinib⁹. Si nō toti familiæ liberorū/ seruorū/ matronarū/ puellarū/ vrbanorū/ rusticanorūq; cōmodis satis cū dignitate cuiusq; p̄uisum sit vna & hospiti etiā atq; saluatorib⁹. Si aut nimīū vasta: aut nimis pusilla/ aut nimīū patētia/ aut plus satis recōdita/ aut nimis cōiuncta/ aut nimis disseparata/ aut valde plura/ aut pauciora effeceris q̄ res potest. Si deerūt quib⁹ estū/ quib⁹ frigora tolleres sine molestia. Si nō aderūt diuerforia: quib⁹ te p̄ bonā valitudinem exerceas atq; oblectes: quib⁹ etiā ab inualidis & nō bene habētibus cœli tēporūq; offensiones phibeas. Adde si nō erit ab hoīm iniuria a subitis casib⁹ satis munita & tuta. Si erit paries aut gracilior q̄ vt sese ferre & tectum possit: aut lōge crassior q̄ firmitudo exigat. Si tecta inter se stillicidijs (vt ita loquar) altercantia. Si imbrū vim in parietē intra itionē fundētia. Si nimīū excelsa/ aut nimīū depressa posueris. Si apertionū hiatus ventos infectos/ pruinas molestas/ soles iportunos. Aut contra si obstrusiores

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoria.

cæcitatē odiosam intulerint. Si ossib⁹ parietū non pepercerint. Si perpediti anfractus itionū. Si foeda/obscœnaq; offenderint et istiusmodi quę superiorib⁹ libris qualia esse debeāt explicauimus. Cæterū quę inter ornamētōrū vitia in primis odisse oportorū vitia teat/erūt veluti in operib⁹ naturę liquid forte preposterū/man cum/exuberās/aut vlla ex parte informe intercesserit. Nā si id quidē in natura improbat/atq; monstro habet/quid in architecto: qui vsus sit partib⁹ indecēter. Et si sunt partes quidē/quib⁹ circa formas vtať/lineę/anguli/extēlio et talia. Ergo recte asseuerant qui dicūt reperiri vitiū nullum deformitatis obscœnius atq; detestabilius q̄ aut angulos/aut lineas/aut superficies numero magnitudine ac situ nō diligēter examineq; inter se cōparatas/coęquatas/atq; cōpactas intermiscere. Et quis non vehemēter redarguat eū qui vbi nulla cogat necessitas ex aberrāntis lumbrici imitatione ducat parietis lineas horsum/istorūq; incōposite/incōsiderate alias oblōgas: alias minuscultas/angulis iparib⁹ cōpactione informi: eadēq; p̄sertim in area istic obtusiore/ex aduerso acutiore/cōfusa ratione: pturbato ordine/cōsilio non p̄cogitato & castigato. Et vitiū erit ita rē duxisse/vt cū alioquin ex fundamētōrū rationib⁹ sese habeat nō pessime: tamen ita sit/vt cū ornamēta desiderēt/tñ excultiora reddi ornamētōrū elegātia nullo pacto possit veluti q̄ in parietib⁹ nihil curarit p̄terq̄ vt tecta sustineāt: nihil vspiā reliquerint vbi apte atq; distincte aut colūnarū dignitatē/aut statuarū decus/aut tabularū & picturæ venustatē/aut crustationū lautitiē recte possis ipartiri. Huic vitio pene cōiunctū est: si q̄ pari potueris ipensa efficere/vt essent illa quidē lōge pulcherrima & multo venustissima/nō id totis virib⁹ assequi elaboraris. Est enī informis p̄fecto & figuris ædificiorū aliquid excellens p̄fectūq; a natura qđ aim excitat/evestigioq; sentit si adsit: si vero desit maiorē in modū desideret. Et sunt p̄sertim oculi natura p̄cupidi pulchritudinis atq; cōcinnitatis: & in ea re sese p̄stant morosos & ad modū difficiles. Neq; scio vnde sit: cur magis qđ desit flagitēt: q̄ p̄bent qđ adsit. Querūt enī cōtinuo qđ addi ad nitōrē/sp̄lendorēq; possit: & offendūtur quidē ni quātū a curiosissimo atq; perspicacissimo/atq; etiā diligētissimo p̄uideri fieriq; potuisse iudicent: tantū videāt artis laboris industrięq; expositū. Quin & interdū quid nā sit qđ offēdat nequeunt explicare præter vnū id

Liber.IX. De Priuatoꝝ ornamēto. Fo.CXLVIII.

q̄a immoderatā spectādē pulchritudinis cupiditatē nō habeāt
 qui penit⁹ adipleant. Quē cū ita sint / p̄fecto erit officij om̄i stu-
 dio opera & diligētia eniti vt quoad in nos sit / quē astruam⁹ or-
 natissima sint: & p̄sertim q̄ esse ornata om̄es cōcupiscūt. Quo in
 genere sunt publica et in primis sacra. Ea enī extare nuda orna-
 mētis homo perpeti poterit nemo. Erit etiā vitium / si quæ publi-
 cis debent ornamēta / ea priuatis adiūxeris: aut cōtra / quæ pri-
 uatis / tu ea publicis apposueris: p̄sertim si erūt illa quidē suo in
 genere minima. Si erūt nō māsura veluti qui futilia caduca pu-
 tidulaq; picturæ illimēta publicis adegerit. Eterna enī esse pu-
 blica oportet. Et vitium p̄fecto graue est / q̄a ipsū apud nōnul-
 los ineptos videm⁹: qui opera vix inchoata fūco picturę & scul-
 pturę insignib⁹ expoliūt atq; explēt. Ex quo fit vt caduca istę Deioes
 prius deleātur q̄ opus eductū sit. Nudū enī absoluisse oportet Medorū
 opus anteq̄ vestias: vltimū erit vt ornes: cui rei & tēporū & re-
 rū occasio & facultas sese tū demū p̄stabit: cū id cōmodissime Ecba-
 et sine ylla ipeditioe poteris. Sed ornamenta quę adigas veli na vrb̄s
 bene multa ex parte sint eiusmodi / vt in his p̄ficiūdis cōplures muro se-
 mediocriū artificū man⁹ exerceātur. Si qua vero placuerint ele-
 pteno & gātiora et cultiora vt statuę tabulęve / quales Phidię Zeufisve versicolī
 illę quidē q; rariores habeātur / locis æque rariorib⁹ & dignissim̄s
 incincta. mis collocabunt. Deiocē illū Medorū regē nō laudo qui Ecba Callicu-
 tanā vrbē septeno incinxit muro / distinctq; colorib⁹ vt essent la-
 mar- alij purpurei: alij cerulei: alij argēto tecti: alij etiā aurati. Odi & moreum
 Calliculā qui equile habuit marmoreū: p̄æsepe eburneū. Quæ equile / &
 ædificabat Nero cūcta erant auro tecta distincta gemmis. Elio eburneū
 gabbalus insanior / qui strauit auro pauimēta / dolēs q; nō pos-
 set electro. Et vituperādī nimirū hi operū imo insanię ostētato
 buit. res: qui subsidia mortaliū / hoimq; sudores i ea re p̄fundāt / quā
 Eliogab- neq; vsus / neq; inchoati opis ratio exposcebat: quāve nulla aut
 balus au- ingenij admiratio honestet: aut inuēti gratia cōmēdet. Hęc igi-
 ro pauit- tur vitia vt vitētur / iterū atq; iterū admoneo p̄f q̄ opus aggre-
 diare: totā rē & ipse tecū p̄sentes: & vna peritos cōsulas exēpla-
 strauit. rib⁹ ad modulus deducis. Ex qb⁹ veli bis / ter / quater / septies /
 Quomō- decies / cū itermis / tū resūptis tpib⁹ oēs repetas futuri opis p-
 & qd ate- tes / qad a radicib⁹ imis ad sūmā vsq; tegulā nihil neq; abditū
 edificati- neq; ppatulū / neq; magnū / neq; puū toto sit in opere futurę
 qd onē confi- nō tibi & diu et multū p̄cogitatū / p̄cōstitutū / destiatūq; habeas derandū.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

quibus rebus / locis / ordine / numeroque locasse / adiunxisse / præfississeque deceat aut præstet. Itaque sic efficiet bene consultus : parate accurateque res aggredietur : cõdiscet vires naturaque soli / vbi ædes ponat : discetque cum ex veteribus ædificijs / tum ex vsu et consuetudine incolarum quid sub eo coelo / quo ædificandũ sit / quilibet lapis / quid arena / quid calx / quid materia ex eo loco sumpta / quid etiã aliunde importata valeat contra tẽpestates. Statuet fundamentorum pedamentorumque latitudinẽ / altitudinẽ et primos ortus. Tum parietibus et corticibus et infarcturæ et nexuris et ossibus repetet quid quale ve singulis debeat. Repetet etiã quid aptionibus / quid tecto / quid crustationi / quid pauimento subdualibus / quid opus intestino debeat. Præscribetque loca / vias / argumẽta / quibus superflua noxia fœdæque deriuent / auertantur / cohæreantque sunt pluuiarum egerendarum cloacæ : et arearum exsiccandarum fossuræ : prohibendarum humectationum præmunitiones : vt etiã sunt quæ irruentium ponderum / impetentium vndarum lacescentiũ ventorum vim / molẽ / iniuriã frustrent atque superent. Denique omnia diffinit / nihil relinquet / cui non quasi legẽ modumque præscribat. Hæc ferme omnia tametsi ad firmitatẽ vsumque pertinere in primis videant / tamẽ de se hoc præstant / vt si negligant / vitium afferant perque maximum deformitatis. Quæ potissimum ad ornamenti elegantiã faciãt / hæc sunt. Exactã esse oportet cõdecorandi operis rationẽ / atque portu elegantiam / ro expeditã rebus illustribus non nimium crebre cõfertis / non inculcatis / vnãque in cogeriẽm coactis : sed ita diffinite apte appositisque distributis et collocatis : vt qui mutarit omnẽ cõcinitatis iucunditatẽ perturbatã sentiat. Præterea nihil habẽdũ est quauis parte operis neglectũ atque expis artificij : nõ tũ omnia æquabiliter esse ornatu eximio perducta / et diuitijs referta veli : sed copia vte non magis quam varietate. Ex præstantissimis alia ponet locis primarijs : alia etiã collocabit media inter minus elegantes : alia iterum inter postremas. Illud in ea re cauebit / ne preciosissimis nimium friuola / ne gradioribus minutissima / ne retractioribus angustioribusque multo perfusa atque amplissima coniungat : sed quæ erunt inter se dignitate dissimiles et generibus non vsque pares artificij cõformatione cœquabunt. Vt cum alia grauitatẽ maiestatemque præferant : alia incunditatẽ et festiuitatẽ exhibeant. Omnium ratio et ordo ita componentur : vt non modo ad opus honestandum certatim cõueniant : sed ne altera quidẽ sine alteris per se cõ-

stare/aut satis suā seruare dignitatē posse videāf: iuuabitq; cer-
tis locis paulo neglectiora intermiscere: quo ex cultiorib; lumē
comparatione sui reddatur illustrius. Illud omnino cauebit/
ne lineamētorū rationes peruertant. Id fieret si corynthijs do-
rica/vt dixi/ aut doricis ionica miscerēt et eiusmodi. Ordini etiā
suā dabuntur partes: nequid interrupte/ nequid cōfuse diffemi-
netur: sed locis et suis et aptis collocetur. Media enī medijs/ et
quæ a medijs pariter distabunt pariter collibrabuntur. Erūt de-
niq; oīa dimensa et nexa et compacta lineis/angulis/ductu/co-
hæsiōne/ cōprehensiōne: nō casu/ sed certa et diffinita ratione:
præbebūtq; se vt per coronas/ per intercapedines/ oēm q; p inti-
mā extimāq; faciē operis quasi fluens libere et suaue decurrat
intuitus voluptatē augēdo ex voluptate simulum dissimiliūq;
rerū: neq; qui spectent satis diu contemplatos ducant se quod
iterum atq; iterū spectarint atq; admirētur: ni iterato etiā iter-
abundū respectēt. Et cum satis quæsierint toto in opere nusq;
offendāt aliquid non æquabile: non correspondēs: et totis nu-
meris ad decus gratiāq; cōsentiens. Itaq; huiusmodi ex modu-
lis excogitabūt atq; pensabuntur: neq; solum quæ inchoes/
sed etiam quæ inter efficiendū vsui futura sunt ex ipsis exēpla-
ribus admoniti præ cogitem; necesse est / atq; etiam paremus.
Quo cœpto ope non hæsitandū non variādū / nō supersedendū:
sed tota re breui et circūscripta quadā explicatiōe pcepta quæ
apta commodaq; sint exquisita collecta prōptaq; suppeditēt.
Itaq; hæc sunt quæ et cōsilio et iudicio curasse architectū oportet:
Fabriles autē errores non cōuenit repetere: sed curabit fa-
bros/vt perpēdiculis/linea/regula/normaq; recte vtātur. Apti
autē temporib; ædificabit/intercalabit/resummetq; opus attē-
perate:pura/incorrupta/impermista/ solida/ sincera/cōmoda/
accomodata/valida/ponet disponetq;/suis et aptis locis atq; se-
dibus/collocabit/vt stent/iaceant/incumbāt/ fronte/latere seu
patēti seu aperto: vti cuiusq; natura et vsus exigat.

¶ Quæ architect; cōsiderare debeat: quæ cōferāt ac necessaria
sint: quæ que ad eū pertineant. Caput.IX.

Ed quo in his rebus curādis/parādis/exquendis sese
recte atq; ex officio gerere architectus possit/nōnulla
sunt minime negligēda. Cogitādū ei qd suscipiat mu- Officiū ar
neris/quid profiteat/quem sese haberi velit/ quātā rē chitecti.

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

aggrediatur/ quātū laudis/ quantū emolumēti/ quantū gratiæ
atq; etiā posteritatis/ si suo recte functus fuerit officio nāscat.
Et contra si quid impite/ incōsulte/ incōsiderate inchoarit: quā
tum vituperationis/ quantū odij subiturus sit/ q̄ dicax/ q̄ aptū/
patens assiduūq; testimoniū stultitiæ suæ generi hominū exhibi-
biturus sit. Magna est res architectura: neq; est oīm tantā rē ag-
gredi. Summo sit ingenio/ acerrimo studio/ optima doctrina/
maximoq; vsu prædit⁹ necesse est: atq; in primis grati sinceroq;
iudicio et cōsilio qui se architectū audeat profiteri. De re ei ædi-
ficatoria laus oīm prima est iudicare bene quid deceat. Nā ædi-
ficasse quidē necessitatis est: cōmode ædificasse cū a necessitate
id quidē: tum et ab vtilitate ductū est. Verum ita ædificasse/ vt
lauti approbent: frugi non respuant: non nisi a peritia docti et
bene cōsultiet valde cōsiderati artificis proficiscetur. Præterea
facere quæ vsui cōmoda videantur: et quæ posse pro instituto
et fortune ope fieri nō dubites/ non magis architecti est/ q̄ ope-
rarij fabri. Sed præcogitasse ac mente iudicioq; statuisse quid
omni ex parte perfectū atq; absolutū futurū sit: eius vni⁹ est in-
genij quale quærim⁹. Ingenio igitur inueniat: vsu cognoscat:
iudicio seligat: cōsilio cōponat: arte perficiat oportet quod ag-
grediatur. Quarū rerū omnium esse fundamentū statuo prudē-
tiam et cōsiliij maturitatē: reliquas autē virtutes/ humanitatē/
facilitatē/ modestiā/ probitatē nō in eo magis delidero q̄ in cæ-
teris cuius artificio deditis hoīb⁹. Ista enī sunt quæ qui nō ha-
beat/ ne hominē quidē putādū cēseam. Sed oīno ei fugiēda est
leuitas/ peruicacia/ iactātia/ intēperātia/ et si qua sunt/ quæ bo-
nam gratiā minuāt in ciuib⁹: odiū ve augeāt. Cæterū sic gerat
velim sese vti in studijs litterarū faciunt. Nemo enī se satis de-
disse opam litteris putabit: ni auctores oēs etiā non bonos le-
gerit atq; cognorit: qui quidē in ea facultate aliquid scripserint
quā sectetur. Sic istic quotquot vbiq; aderunt opinione et con-
sensu hominū probata opa perq̄ diligentissime spectabit: man-
dabit lineis: notabit numeris: v olet apud se diducta esse modu-
lis atq; exemplaribus: cognoscet/ repetet ordinē/ locos/ genera
numeroq; rerū singulariū/ quib⁹ illi quidē vsi sunt: præserti q̄
maxima et dignissima effecerint: quos fuisse viros egregios cō-
sectura est: quādo quidē tantarū impensarū moderatores fue-
rint: non tamen vasta illa exaggeratione operū mouebit/ vt in

eo acquiescat. Res magna est/inquit ille/quā colonus facit: sed
 in primis disquiret quid in quocūq; sit artificij p̄cogitati et recō
 diti aut inuenti ratione rarū et admirabile: assuescetq; secum ni
 hil probari/nisi quod oīno sit elegās dignūq; admiratiōe inge
 nij: et quicquid erit vbiq; probabile ad se recipiet vt imitetur.
 Quæ autē multo fieri posse lautiora intelliget: ea tractabit arti
 ficio et meditatione vt corrigat atq; emendet. Quin et quæ alio
 quin erūt nō pessima eniteſ ingenij virib⁹ reddere meliora: sem
 perq; acri et cōcitata rerū optimarū peruestigatione maiora cō
 cupiscens ingeniuū exercebit atq; augebit. Eoq; pacto nō disper
 sas mō et q̄si disseminatas/verū etiā intimis penetralib⁹/ vt ita
 loquar/ naturæ cōditas laudes oēs ad se colliget: aīoq; p̄cipiet/
 quas in suis opib⁹ cū mirifico laudis et gloriæ fructu cōferat.
 Gaudebit et aliqd in mediū suo deprōptū īgenio afferre: qđ ad
 miremur/forte q̄le fuit illi⁹ inuētū: qui ædē struxit sacrā nullo Aedē sa
 adhibito ferramēto. Quale ve illi⁹ qui romæ stātē trāstulit co
 lossū atq; suspēsū: cui opī q; etiā faciāt ad rē q̄ttuor et vigin adhibito
 ti exercuit elephantos. Quale ve illi⁹ qui ex fodina labyrinthū ferramen
 aut tēplū aut q̄duis vtile v sibi⁹ et præſpē effecerit. Neronē ar
 chitectis vsum referūt prodigiosis: quib⁹ nihil veniebat in mē
 tē/nisi qđ efficere hoies vix possent. Hos nequicūq; p̄bo. Vex ita Attende
 velim cōpent sese/vt semp oī in re vtilitati et frugalitati p̄mas opa factu
 dare ptes voluisse præse ferāt. Qui et cū ornamēti gratia oīa se mirabilia
 cerit/tū ita pabit vt in primis vtilitat; gratia id fecisse nō neges.
 Et probabo si nouis inuēt; opm p̄batissimæ rōnes veterē/et il
 lis noua ingenij cōmēta nō deerūt. Itaq; hūc in modū vires in
 genij sui v su et tractatione rerū quæ ad hāc eruditiōnē multa
 cū laude assequēdā p̄ferāt excitabit: officijq; putabit nō eā solū
 facultatem habere/qua si careat/ nō is sit / quē sese esse p̄fiteat.
 Verū bonarū oīm artiuū cognitione et cultu quantū ad rē faciat
 ip̄m se muniet: prōptū expeditūq; reddet/quo ad plura aut ma
 iora in ea re adiuuēta doctrinæ nō desideret: sibiq; nūq; ponē
 dum studium: nunquā cessandum statuet ab industria/vlq; sen
 tiat se his esse persimilē: quorum laudib⁹ addi ampl⁹ nihil pos
 sit. Neq; sibi satisfactum putabit: siquid vspiam erit vlla ex p
 te conferens: quod arte et ingenio possit consequi: ni id præhē
 derit: penitusq; tenuerit: atq; pro virib⁹ egerit/vt in se sit ip̄m id
 laudis ad vltimam sui generis speciem formamq; redactum.

Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoriã.

Nota q̄
archite-
cto scitu
ip̄imis
necessa-
ria.

¶ Quæ autē cōferant / imo quę sint architecto penitus necessa-
ria ex artibus hæc sunt. Pictura & mathematica. In cæteris do-
ctus ne sit nō laboro. Nā qui architectū dixerit iuriscōsultū esse
oportere / q; aquarū arcēdarū / finiū regūdorū / operū nūciando-
rū iura / et quę multa huiusmodi interdīcto diffiniunt inter ædi-
ficandū tractētur nō auscultabo. Astrorū etiã in eo exactā perti-
tiã nō postulo ea re / q; ad boreã bibliothecas: ad occidū solum
balnea posuisse cōueniat. Ne musicū etiã esse oportere dixerō
ea re q; in theatris vasa resonātia apponātur. Aut rhetorē q; q̄
acturus sit p̄docuisse redemptorē iuuet. Satis enī rerū earum
de quib⁹ dicturus sit / cogitatio / peritiã / cōsiliū / diligētia prestā-
bit: qđ apte ac cōmodateq; ad rē et prudēter loquat. Qđ ipsum
in eloquētia primariū & p̄cipuū est. Nolo quidē elingūē: no-
lo aurib⁹ ad armoniã penit⁹ obtulis. Sat erit si nō in publico / in
aleno ædificari: nō luminib⁹ offererit: nō stillidīo: non deri-
uatione: nō itinere seruitutē indixerit p̄ter interdīctū. Si ven-
tos qua parte orbis / et quib⁹ nominib⁹ appellēt tenuerit. Qui
si tamen instructior fuerit nō recusabo. Verū pictura & mathe-
matica non carere magis poterit q̄ voceet syllabis poeta. Atq;
De pictu-
ra. haud scio an sit ea satis vel mediocriter p̄cepisse. De me hoc
p̄fiteor / multas incidisse sepius in mentē cōiectationes operū /
quę tū quidē maiore in modū p̄barim eas cū ad lineas redegis-
sem / errores inueni in ea parte ipsa quæ potissimū delectasset &
valde castigādos. Rursus cū perscripta p̄sitauī / & numero me-
tiri adorsus sum / indiligentiã cognoui meã / atq; redargui. Pos-
tremo eadē cū modulis / exēplaribusq; mādassē: nōnunq; sin-
gula repetēti euenit / vt me etiã numerū sefellisse deprehēderim
Sed ne Zeusim quidē esse pingēdo / aut Nichomacū numeris /
aut Archimedes angulis & lineis tractādis volo. Sat erit si nos-
tra quę scripsimus pictura elemēta tenuerit. Si eam etiam per-
ritiam ex mathematicis adeptus sit / quę angulis vna & nume-
ris / & lineis mista ad vsum est excogitata. Qualia sunt quæ de
ponderibus / de superficiebus / corporibusq; metiendis tradun-
tur: quę illi podissimata / embadaq; nuncupant. His artibus ad-
iuncto studio & diligentiã sibi gratiam architectus opes nomi-
nisq; posteritatem & gloriam nanciscetur.

¶ Vnum hic non p̄terisse iuuet / quod ad architectum perti-
net: nō vltro oībus qui se ædificaturos p̄dicant / opera pollicē

cenda tua est. Qd̄ leues & gloriæ plus satis cupidi certatim faciunt. Equidē haud scio an expectandū sit vt iterū & iterū exposcant. Tibi enī credāt oportet spē tua qui tuo se vti velle cōlilio pre se ferant. Aut quid ego vt mihi vn^o alterue iperitus cre-
 dat vltro meas dignas & vtilis excogitationes explicatur^o p-
 deam nulla repēsa gratia. Te enī vt meis monitis peritiorē effi-
 ciam in ea re: in qua aut maximo te leuē dispendio: aut cōmo-
 dis & voluptati vehemēter cōferā/ premiū mereſ nō mediocre
 Dignitatē iccirco seruasse cōsulti est/ fidū consiliū poscētī/ casti-
 gataq; lineamenta prestītisse sat est. Qd̄ si forte ad te susceperis/
 vt operis curator & finitor esse velis: vix erit vt vites ne omnia
 aliorū vitia/erroresq; /seu iperitia/ seu negligentia cōmissa sint/
 ad vnū te ipsum referātur. Adstitoribus ista quidē solertib^o cir-
 cūspectis rigidis demandanda sunt: qui que factō opus sit dili-
 gētia/ studio/ assiduitate procurēt. Velim quoq; quoad liceat cu-
 res/ sit res tibi nō nisi cū splēdidis/ & harū rerū cupidissimis p-
 cipibus ciuitatū. Opera enī quibusuis p-stita nō dignis vilescit.
 Quid putas summorū viroꝝ auctoritates quib^o in primis in-
 seruendū cēsueris/ tibi ad fructū laudis cōferat: Ego vero p-ter
 id qd̄ pleriq; omnes nescio quo pacto videmur interdū ex fortu-
 natoꝝ sensu & iudicio plus lōge sapere vulgo q̄ sit in re. Is sum
 qui cupiā architecto prope abūdeq; ea prestari/ q̄ ad opus effi-
 ciendū exigant. Hoc tenuiores persepe cū min^o possint/ etiā mi-
 nus volunt. Adde his qd̄ videre licet: vbi alioquin par sit artifi-
 cis ingeniu & industria illic que atq; istic in opere cōparari: tñ
 ex p-ccio & p-stantia rerū quib^o id opus cōstet gratia in altero
 multo habebit q̄ in altero accumulator. Postremo glorię cupi-
 ditate nusq; quippiā p-sertim insuetū atq; inuisum temere ag-
 grediaris moneo. Pensata digesta sint ad minimū omnia quæ in
 mediū afferētur. Aliorū enī manu perficere quæ tuo p-prio in-
 genio cōmētatus sis laboriosa est res: & alienis velle vti pecu-
 nijs ad arbitriū quis nō intelligit q̄ nusq; futurū sit vacuū que
 rimonia? Tum & cōmune illud vitiiū quo sepius fiat/ vt ferme
 nullū maximorū operū grauib^o atq; valde vituperādis errorib^o
 bus careat peruelim abs te lōge abigas quotus crit oim qui nō
 affectet vite/ artis/ morū/ institutorū tuorū emēdator/ modera-
 tor/ directorq; videri. Maxima queq; ædificatio ad vite homis
 breuitatē & operis magnitudinē vix nunq; dabit/ vt p- eundem

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

absolui possit qui posuerit. At nos, p̄caces qui sequimur omnino aliquid innouasse cōtēdimus & gloriamur. Ex quo fit, vt aliorum bene inchoata deprauētur & male finiātur. Standū quidē cēseo auctōrū destinationib⁹: qui per maturitatē illas excogitarunt. Potuit enī primos eos constitutores aliquid mouisse, q̄d ipsum te diuti⁹ & diligētius perscrutantē atq; rectius cōsulentē quoq; non latebit. Tamen quicquid attērandū institueris, id nō nisi de peritissimorū cōsilio vel poti⁹ edictō aggrediaris mo neo. Sic enī & cōmodis ædificationis & tibi ab obtreceptorū in simulationib⁹ bellissime cōsuleris. Dixim⁹ publica: diximus priuata: diximus sacra: dixim⁹ p̄fana: quæ ad vsum/ quæ ad dignitatē/ quæ ad voluptatē. Nūc qd̄ reliquū est/ siquid aut architecti īperitia atq; indiligētia: aut tēporis hoīmve iniuria/ aut si nistris īp̄meditatiscq; casib⁹ p̄ ædificiū manarit vitij/ dicemus q̄ pacto id corrigi/ restituiq; possit. Fauete hijs studijs litterati.

LEONIS BAPTISTÆ ALBERTIDĒ RE AEDIFICATORIA LIBER DECIMVS ET VLTIMVS. QVI OPERVM INSTAVRATIO IN SCRIBITVR.

De operum vitijis. Vnde pueniāt. Quæ ab architecto emendari possint/ & quæ nō. Quenā cœlū grauefaciāt. Caput. I.

I de operū vitijis emēdandis deinceps disputādum est/ p̄siderasse oportet quæ nā ea quidē et qualia sint vitia quæ manu hoīm emēdent. Sic enī & phisici arbitrātur maximā remediorū partē ex morbi cognitione pendere. Edificiorū vitia cū publicorū/ tū priuatorū alia ab architecto sunt veluti insita atq; innata: alia

importātur aliūde. Et rursus horū alia emēdari arte possunt & ingenio: alia penit⁹ emēdari nequeūt. Ab architecto ea sūt qualia p̄ximo superiore libro quasi digitū intēdentes ostēdimus.

Animi &
manus
vitia.

Nā alia quidē animi sunt vitia: alia manus. Animi electio: partitio: distributio: finitio: p̄p̄ostera/ dissipata/ confusa. Manus autē vitia sunt paratio/ collectio/ astructio/ coagmētatio neglecta atq; desidiōsa/ & eiusmodi in quæ vitia male cōsulti atq; indiligētes facile incidūt. Quæ autem importentur vix recenseri posse arbitror/ tam multa & tam varia sunt/ inter quæ illud est

quod aiunt/omnia vinci auro: et insidiosa nimiumque valida esse tor Infima
 menta vetustatis: nec posse aduersus foedera naturę nisi corpo hec omnia
 ra quin senectutē subeāt: vt vel ipm coelum mortale arbitretur tempore
 nonnulli ea re que corpus sit/sentimus quid ardor solis/quid vni senescere.
 bre gelatio/quid pruine/quid vni valeāt. His tormētis actos
 cernimus fatiscere & putrescere etiā durissimos silices: & altis a
 rupibus auelli protrudique saxa imania tēpestate: vt multa cū par
 te montis corruāt. Adde his hominū iniurias. Me superi interdū
 nequeo non stomachari/cū videam aliquorū incuria/nequid
 odiosum dicā dicerē avaritia/ea deleri/quibus barbarus & furēs
 hostis ob eorū eximiā dignitatē pepercisset. Quę tēpus perui Tēpus re
 cax rerū psterator aeterna esse facile patiebat. Adde casus repē rū pster
 tinos incēdiorum: adde fulgura/terremotus/& aquarū impetior nator per
 atque inundatiōes: & quę multa indies prodigiosa naturę vis pos uicax.
 sit afferre/inaudita/inesperata/incredibilia/quibus omnis bñ dedu Nota
 cta ratio architecti vitie atque disturbetur. Athlantem insulam hec scitu
 Epyro non minorē euauisse aiebat Plato. Ex hystorijs accepit n̄ idigna
 mus burā/helidēque alterā hiatu/alteram vndis deletam fuisse. q̄ olim ci
 Tritonidāque pauidem e vestigio disparuisse. Et cōtra apud Ar to perie
 gos subito exundasse paludē Stympthalidā. Apudque Terame rūt/vel
 nem repente insulā cū aquis calidis excreuisse. Et ex pelago in apparue
 ter Thyresia & Therā prupisse flammā/quę totū mare itegros runt.
 dies quattuor estuās ardensque reddiderit: subinde insulā emere
 sisse stadiorū duodecim in qua Rhodij templū tutori Neptūno
 aedificarint. Et mures alibi adeo multos cocreuisse/vt sequuta
 sit pestis. Et ab Hispanis legatos ad senatū missos/qui auxilia
 peterēt cōtra lepisculorū iniurias: & quę multa his similia in
 eo collegimus opusculo qui Theogenius inscribitur. Sed non
 omnia quę importātur aliunde vitia talia sunt vt emendari ne
 queant. Neque ab architecto siquod aderit vitium tale semper erit
 emendari vt queat. Corrupta enī funditus et omni ex parte pe
 nitus deprauata emēdationes non suscipiūt. Quę item sic se ha
 bent/vt nisi totis lineis puertant reddi nequaquam possunt melio
 ra: ea quidē non emēdātur magis que vt noua illic facias demolitū
 tur. Sed non hic insisto. ¶ Nos ea psequamur que reddi manu pos De vrbe
 sint comodiora. Ac primū quē publica. Horū maximū & amplius emēdāda
 simū est vrbs vel potior/si id ita itēptari libeat/vi bis regio. Re
 gio qua indiligēs architectus vrbe cōdiderit hęc forte patietur

1110. Leonis Baptistę Alber. De re ædificatoriã.

vitiã emendata. Nã aut contra repētinas hostium excursiões erit non satis tuta: aut celo erit immitti et parũ salubri / et quæ ad vsũ faciẽnt non abunde suppeditabũt. De his igitur transigemus. Ex Lidia in Ciliciã iter est perq̃ angustum a natura inter montes vt regioni facere voluisse portã dicas. In faucib⁹ iugi quas græci pilas nũcupant iter etiã est: quod terni custodiãnt armati: via prærupta crebris aberrantib⁹ riuib⁹ / qui ex radicibus montiũ manant. Similes in Piceno ferræ: et quas vulgo fossumbronias nuncupant: et alibi cõplures. Sed hi aditus natura muniti non vbiq; ad arbitrium habent: posse tamẽ videmur multa ex parte naturã imitari. Quod ipsũ locis pleriq; hæc mira facere prudentissimi veteres. Nam hi quidẽ quo regionẽ cõtrabília quõ hostium excursions munitã redderẽt sic rem parunt. Referãdã opa. ex gestis præstantissimorũ principũ breuissime quæ ad rem faciãt. Apud Euphratẽ Artaxerxes fossa lata pedes. lxx. lõga passus. suum miliũ decẽ ab se hostẽ exclusit. Murũ per Britãniã Cæsãr Adrian⁹. res inter quos Adrianus milia. lxxx. duxit: quo barbaros a Romanorũ agro separet. Antoninus etiã Pius eandẽ per insulã nus. murum astruxit cespiticeum. Seuerus post hunc transueriam Seuerus. per insulam vtriq; ad fines oceani perduxit vallũ milia passuũ Anthioch⁹. c. et duo et viginti. Apud Margianã regionẽ Indiã Anthioch⁹ chus. foter quo loci Anthiochiã condidit: muro ambitũ regionis circ Seofosis. cundedit longo stadia. M. quingẽta Duxit et Seofosis murum a latere Aegypti Arabiã versus a Pelusio ad vrbem vsq; solis quam Thebẽ nuncupãt deserta per loca stadia itidẽ quingenta et mille Neritõ ad leucadem cum fuisset cõtinẽs absctio Isthmo mari perducto fecere vt esset insula. At Chalfidenses et Boetij Eurippo aggerẽ duxere: quo Euboia Boetiã iungeret: vt esset Alexãder altera alteri subsidio. Ad Oxum fluuiũ Alexander sex cõdidit opida inter se non multo distantia: ne subitis hostib⁹ laceffitit tyrles qd̃ procul essent auxilia petẽda. Tyrles appellantur altovallo munita præsidia castellis simillima: quib⁹ contra hostium aditus passim vtebãtur. Persæ iactis cataractis fluuiũ impedierãt Tygrim / ne qua possit nauis hostiliter ascendere. Eas Alexander quod esse animi op⁹ diceret ignauĩ diruit: suasitq; potius viriũ virtute cõsiderent. Sunt qui regionẽ aquarũ copia inducta esse fecere vt esset similis arabia: quam paludibus et stagnis ab Euphrate contra hostium ingressus fuisse munitissimã ferunt. Re

gionē igitur præsijs talibus contra hostē munitā reddidere.
 Hisdem artibus effecere vt esset quidem hostium regio imbecil
 lior. Quæ autē sint quæ cœlū grauefaciant / suo prolixius loco Quæ cœ-
 diximus: ea tu si collegeris / ferme esse generib⁹ hæc inuenies. Iū graue
 Nam aut soles immodici / aut crudæ umbræ / aut graues afflat⁹ faciant.
 obijcientur: aut ex terra malis vaporib⁹ inficietur: aut ex ipso
 erunt cœlo quæ nocuum importēt malū. Cœlū quidē vix posse
 putant vllis artib⁹ emēdari hominū: ni illud cōferat quod scri
 bunt / placatis superis deorū ve monitis vti clauo per cōsulē af
 fixo acres interdū fuisse sedatas pestes. Contra soles ventosq;
 incolis oppidorū et villarū quid forte iuuet non deerit. Sed re
 gioniv niuersæ quid satis cōferat cōpertū nō habemus: tamen si
 magna ex parte vitia quæ ex aura important emēdari posse nō
 negē: vbi euenerit / vt vapores ex terra noxij tollantur. Quā ob
 rem non est vt illa prosequar. Solis ne vi: an cōcepto viscerib⁹
 intimis ardore tellus duo illa spiret: anhelitū. s. qui sublatus in
 aerem frigore in pluias niuesq; cōcogat: et siccum spiritū / quo
 putant fieri / vt ventorū impulsus moueant. Tātū cōstet apud
 nos spirare vtrūq; ex tellure: ac veluti ex corporib⁹ aialū qui
 exalāt vapores ipsum id sapere sentim⁹: quale illud sit corpus
 a quo effunditur: ex pestilenti pestifer: ex odorato suauis et hu
 iusmodi. Interdū etiā fieri in prōptu est / vt qui sudor et vapor
 alioquin suapte natura minime molestus sit / vestitū tamē nido
 re infectus terrū oleat. Sic in tellure. Namq; qui ager neq; aqua
 bene opertus sit / neq; etiā satis siccus sit: sed ex vtriusq; lutescat:
 is quidē plurib⁹ de causis anhelitus spiritusq; fundet infectos
 et noxios. Et faciat hoc quidē ad rē. Nam vbi mare altū sit frigi
 das / alibi vero tepētes inuolui vndas sentim⁹. Id ea re fieri præ
 dicant / q; profundius imergi / et altius penetrare solis ardores
 non possunt: atq; vti ignitū candēs q; ferrū si forte in oleū dimi
 seris / fueritq; tum quidem oleū modicū / illico fumos excitabit
 acres turbulentos. Id vero si oleū multo supnatabit extinguet /
 fumosq; non dabit. At nos de his qua coepimus breuitate pro
 sequemur. Palude iuxta quoddā oppidum exsiccata / et ex ea re
 orta cum esset pestilentia / Apollinem scribit Seruius rogatum
 iuisse penitus exsiccarent. Apud Tempe lata stagnabat aqua:
 Hercules ducta fossa purgauit. Hydramq; quo ex loco eruptio Hydra.
 nes aquarū propinquā ciuitatē vastarent vti ferunt exussit: in-

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

de factū aiunt vt consumato humore superfluo soloq; densato exundantiū stillarū meatus abradi sint. Oli Nilus pl⁹ æquo ex creuerat absq; luto multa et varia animātia cōcreta restiterāt. Siccato igitur solo putruerāt: inde ingens manarat pestis. Sub

Mazara. Argeo monte ciuitas inquit Strabo Mazara bonis quidē abūdat aquis: si æstate quo fluāt nō patet: aerē ea reddāt insalubrē et pestilentē. Tum et in Libya ad septētrionē / atq; itē in Ethiopia non pluit: ex quo sæpe lacus ob siccitatē frunt cœnosi. Ea q; de re cum cætera istiusmōi animātia orta corruptionibus / tum maxime locustarū ingens copia exuperat. Contra istiusmōi festores et putredinū vim Herculis vtraq; remedia percōmoda adhibebuntur fossa ducta / nequid ex mora stagnantis aquæ solū illutescat: proxime pandēs solib⁹ / Nam hi quidē ignib⁹ vsum Herculé interpretamur. Et confert saxo / tellure / harena ve cōplere. Quo aut pacto cōcaua stagnantiū aquarū possis facile ha

Rauenna rena cōplere ex fluuio / suo dicitur loco. Rauēnā inquit Strabo per sua tempora q; plurimo inundare mari solitā affici odore terro: aere tamē fuisse non pestilēti. Et mirātur quid ita: ni forte quod euenire vrbib⁹ venetiārū dicūt id fiat ea re q; circūfluentes paludes ventis æstuq; maris actæ nunquā conuiescant: Huic persimilē quoq; fuisse Alexādrīā ferunt: Sed ibi per æstatem Nili incremēta idvitiū amouere. Natura igit admonemur quid facto op⁹ sit. Nā iuuabit qdē aut penit⁹ exiccare: aut redde re bñ aquosam riuis / fluēto / mari ve imisso: aut demū tellure ex emptavsq; ad itimā scaturitatē aquæ infodere. De his hacten⁹

¶ Quæ ad vsum necessaria / et iprimis aqua / quā et maiores nostri multi semper fecerūt / aquarū quoquæ varietas. Caput. II.

Vnc si quid ad vsus necessitatē deerit / id ne desit provideam⁹ Necessaria quæ nā sint nō longius repeto / in prōptu sunt. Esca: vestis: tectū: et in primis aqua. Aquā milesius Tales principiū esse rerū et humanæ conuictionis dixit. Plus mille vicos se inqt vidisse Aristobol⁹ desertos quia Indus fluui⁹ alio diuertisset. Ego vero esse aquā animātib⁹ veluti pabulū calorū / vitæq; alimētū nō negari: aut quid plātas referā: quid cætera / qb⁹ mortales vtunt⁹. Sic existimo quæ in terris crescant et coalescāt oīa / si aquā ademeris / fore vt futura sint nulla. Apud Euphratē pecora a pastu pellunt q; pratis pl⁹ satis feracib⁹ nimīū pinguelcāt: ei⁹ rei causam pu-

Vide aq
utilitatē.

tant humoris exuberantiā esse. Mariq; imanissima vigere cor-
pora ea potissimum causa asseuerāt: q; ex aqua nutrimenti copia
multa suppeditet. Regib⁹ Lacenarū meminit Xenophō digni Mos La-
tatis gratia dabat vt stagnū aquæ haberent pro forib⁹ ante do- cenarum
mū. In nuptijs in expiationib⁹ ac ferme oib⁹ deniq; in sacris ve
tustissimo ritu aquā adhibem⁹. Quæ oēs res indicio sunt quāti
maiores nostri aquā fecerit. Sed quis negarit eius copiā multj
modis plurimū generi hominū iseruire atq; opitulari/ vt nusq;
adesse non modica putāda sit / nisi cū affluētissime oēs ad vsus
abundarit. Ab aqua igit⁹ quādo ea vti aiūt per bonā et malā va-
litudinē vtimur ordiemur. Massagetæ multis locis scisso Ara- Vide hīc
go fluuio regionē aquosam reddidere. Ad Babylonē q; esset in fluuioz
siccō ædificata Tygris et Euphrates immissi sunt. Aquæ ductū duct⁹ mī-
in vrbē Ecbatanā induxit Semiramis p̄fosso mōte alto stadia rables.
viginti quiq; fossura lata p̄des quīdecī. Ab choro fluuio arabīæ
vsq; in deserta et arida loca Arabs rex eo loci Cambisem expe-
ctans aquā deduxit facto/ si oīa credim⁹ Herodoto/ ex taurorū
pellib⁹ aquæ ductu. Apud Samios rara inter opa admirabātur
fossam stadia longā septuaginta/ ductā per mōrē altū orgias cen-
tum quīnquagīta. Admirabant⁹ et cuniculū Megaræi op⁹ altū
pedes viginti: quo fons in vrbē deducere⁹. Sed meo iudicio vrbs
Roma oēs facile et opm magnitudine et ducēdi artificio/ indu-
ctarum aquarum copia longe supauit. Aquam vnde ducas nō
semper amnes fontes ve patebunt. Puteos Alexander iussit fo-
di secus marē et litus persicū vt classē aquaret. Hānibal cū a
Scipione vrgeretur inquit Appianus ad Collīā vrbē medijs in
agris q; aqua nō adesset puteis effosis militū necessitati prouī-
dit. Adde etiā q; aqua nō oīs inuēta vsib⁹ hominū accommodat⁹
Nam præter id q; aliæ calidæ/ aliæ frigidæ repiunt: q; ve aliæ. Aquarū
dulces: aliæ acidæ: aliæ amaræ: aliæ purissimæ/ aliæ limosæ/ species va-
viscosæ/ vnctuosæ/ piceæ/ aliæ quæ etiā immissa reddant vt sint rix.
saxea: aliæ cursu eodē partim claræ partī fluāt turbulēte: et ali-
bi aluo eodē hic dulces: alibi falsę amaræ ve. Sunt etiā alia me Vide hīc
moratu digna: quib⁹ aquæ inter se natura et vī multo differāt/ aquarū
quæ plurimū ad salutē et p̄nitē hominū faciāt. Et liceat quoq; miracula
nobis aliqua de aquarum miraculis recensere: quæ oblectēt. Ar scitu q;
siones apud Armeniā vestes eo lotas lacerat. Diana ap̄d Came dignissī-
rinū nō coit cū viro. In Debrī oppido garamāthū fōs die friget ma-

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

noctu feruet. Apud Segestanos Helbesus in medio cursu subito efferuescit. In Epyro fons sacer / quo ardentia immissa extinguitur: extincta incēdant. In Eleusina fons ad sonitū tybiarū exultat. Peregrina animantia si ex Indo potarint colores mutant. In littore quoq; maris Erytrei fons est / quē si oues biberint illico mutant vellus in colorē atrū. Sunt et Laodicensiu fōtes / apud quos cōceptus quadrupes colore enascitur giluo. In agro cadareno aqua est / quā si gustarit pecus pilos et vngues amittat. Ad mare Hyrcanū est lac⁹ / quo lotus quiuis incidat in scabiem: et solo curetur oleo. Susis aqua est / quæ discutiat dentes. Apud stagnū zeloniū fons ex quo steriles fiāt: aliusq; mox ex quo reddant fæcūdæ. Et in Chio qui ispiētes reddat. Et alibi quæ non pota modo / sed vel gustata risu in mortem soluat. Est qua etiam si laueris iterimat. Et in Archadia apud Nonagram aquæ genus alioquin purissimū: sed tantam habet venenivim / vt nullo queat metallo cōtineri. Et contra sunt quæ bonam instaurent validudinē puteolanæ / senenses / volaterranæ / bononienses / et quæ passim per Italiā celebrānt. Sed illud mai⁹ quod de Corsica referunt aquā affuisse / quæ ossa confracta resolidaret: qua et venena pessima curarentur. Sunt et alibi quæ bonū ingenū diuinantemq; inspirēt. In corsica itē fons oculis vt illis: si quis fur corā furto negarit sacramento / et oculos lauerit cæcatur. De his hæctenus. Cæterum aqua locis aliquibus neq; pura neq; impura penitus inuenietur. Cisternis ea re pluuiam excipere et asseruare passim per apuliam asueuerunt.

¶ Quattuor circa rē aquarū cōsideranda / Et vnde generetur / aut erumpat / quo ve defluat aqua. Caput. III.

Vattuor igitur circa rem aquarū sunt / quæ ad opus faciant. Vt inuenias: vt ducas: vt feligas: vt asserues. De his nobis dicēdū est. Sed nonnulla præcensenda sunt: quæ ad vniuersum vsū aquarum pertineant. Aquā nō nisi in vase detineri posse arbitror: et illis assentior / qui ea de re moti mare quoddā immēsum esse vas autumāt: eorumq; similitudine fluuium esse quoq; vas valde oblongum in interpretant. Sed hoc interest q; in his aquæ nulla extrisec⁹ adhibita vi suapte natura perfluāt et moueant. Alteræ vero facile acquiescerēt / ni ventorū appulsu agitarēt. Nō illa philosophātū hic prosequat / petāt ne aquæ mare quasi quietis locū: radio

Liber. X. De Operū instauratione. Fo. CLV.

ne fiat lunę vt mare momentis augeat / vicissimq; diminuat. Nihil enī ad rē nostrā pferent. Illud nō prętereūdū est qđ ipsīs oculīs pspicimus: aquā natura petere ima: nec pati aerem vīpiā esse depressiorē se: odissēq; oīm tū leuiorū / tū grauiorū q̄ ipsa sit. **Aque na** corporū mīstionē: & cupere complere oīes in quascūq; influat tura. cōcauitatū formas: & suis quo magis vti phibeas virib⁹ / eo cōtumaciū illuctari aduersum atq; inniti: neq; iter quiescere quo ad p virib⁹ assequat q̄ ad quietē affectat. Adeptis vbi p̄quiescat sedib⁹ sese tm̄ cōtentā esse: mīsta oīa cætera aspernari. Superficiēq; sūmā sese ad coęquatā altitudinis parilitatē limbo / extremitēq; labris collibrare. Et qđ etiā ad aquas ptineat memini ex Plutarcho. Querebat enī an ifossa tellure aqua veluti sanguis **Nota ex** in vulnus instillaret. An potius veluti māmās nutricis lac sen Plutar- sim generatū cōfluere. Sunt q̄ aquas q̄ perennes fluāt: nō velu cho. ti ex vase cōceptas effundi: sed locis vnde manarit assiduis mōmētis generari asseuerāt ex aere nō quidē oīni: sed eo qui demū paratior sit vt fiat vapor. Terram enī et p̄sertim montes veluti spongiā esse meatib⁹ referēt: per quos cōcept⁹ aer inspissē frigore / atq; cōcoctat. Id cū ceteris inditijs / tū vel hinc p̄beri vt ita existimāt q̄ maxīma quoq; flumina maximis a mōtib⁹ orta in tueātur. Alij nō penit⁹ istorū auctoritati acquiescunt. Etenī cū plures alij / tū pyram⁹ inquit fluuius minime exiguus / nauigabilis enī est: quid ita nō ex mōtib⁹: sed media exorī planitie. Quare qui dixerit tellurē humores imbibere imbrīū / qui quidē grauitate sui atq; subtilitate penetrēt: inq; vacua locorū insillēt / fortassis erit minime redarguēd⁹. Nāq; videre quidē licet regiones: vbi imbres rarissimi sint / aquis omnino deficere. Libyā q̄ si lipygiā dictā ferūt q̄ raro ibi pluat: ergo aqua idigeat. Aq̄s demū vberimas iueniri vbi plurimū pluerit quis negabit. Facit etiā ad rē cōsiderandā qđ videm⁹ puteū sodiēti nō prius p̄beri aquas q̄ ad fluminis libramētū descēderit. Apud volsconīū mōtanū oppidū Etruriæ puteo pfundissimo / ducētos enī ac viginti pedes anteq̄ venas vllas attigerint descēderūt / aq̄ nō pri⁹ reperta est q̄ ad fontīū libramētū ventū est q̄ suis locis de mōtis latere scaturiat. Idē ipm̄ quidē montanis puteis euenire locis ferme oībus intelliges. Cōpertū habem⁹ spongiā ex aeris humectatione cōmadescere: indeq; librā efficim⁹: qua ventorū aerisq; grauedines & siccitates pōderamus. Atqui ego vero ne

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

quicquid negarim succum nocturni aeris a leui tellure attrahi: aut sponte meatibus ingredi facileque posse in humore verti. Tunc quod affirmem nihil satis apud me constitutum habeo: tam varia de istiusmodi rebus apud scriptores comperio tam multa et diuersa vltro sese consideranti offerunt. Et constat quidem locis pluribus aut terremotu / aut sponte sua repetere fontes erupisse / & fluxisse diu / & temporibus defecisse varijs / vt alique quidem per aestum / alique per hyemem euanuerint: et fontes posteaque aruissent rursus aquarum affluetia exuberasse. Et aquas fontium non a tellure modo: sed etiam medijs ex fluctibus maris dulces emanasse. Iplis etiam ex platis aquas preberi affirmant. In insula quadam apud eas que fortuite dicuntur surgere aut ferulas ad arboris magnitudinem: ex quibus que nigre sint succum expressas amarum: ex albis vero aqua excillet potui commodissima: mirabileque in motibus armenie quod scribit Strabo sane grauis auctor inueniri animalia vermes media ortos in niue qui pleni sunt aqua potui optima. Apud ferulas / apud etiam Vrbinum quis motanæ sint vrbes / aqua ilico fodientibus preesto est: id quidem que sint petrosi & petrae compactæ creta. Adesse etiam glebas purissimam aquam tunice sue verticulo continentes. Que si ita sunt profecto naturam nosse minime facile & valde obscurum est.

CInueniende latetis aque indicia / fossuraque duplex. Capi. III.

REdeo ad rem. Latentes aque indicia inuenies. Indicia preestabit forma & facies loci / terreque generum quo aquam requiras: & quidam que hominum solertia adinuenit. Natura sic se habet vt que locus sinuosus & subincauo fissis fit: is quidem quasi vas ad aquam continendam paratum esse videatur. Vbi plurimum soles possint / quod humores illic radio exuratur: aqua aut exigua / aut nullæ reperientur: aut si que tandem in capes tribus apparebunt / graues ille quod est & letose / salinosæque habebunt. Ad septem trionem in motibus / et vbi opacissima vmbra est / per propria succedet aqua. Motus que diu niue operi stent aque exhibent vberissimas. Hoc aduertit motus qui in sublimi habeat pratam coplanatam aqua nunquam defecisse. Et oes ferme amnes non aliunde quam ab locis istiusmodi exoriri comperies. Aduertit etiam fontes non scaturire alibi quam vbi sub se atque circum habeant solam telluris integram & solidam: supra vero se aut planities incubat sidens / aut tellure sint operi rareti & soluta: vt si re pensites quasi fracto catini latere collectam emanare aquam non inficiaris. Hinc illud est que tellus desior minus

Liber. X. De Operū instauratione. Fo. CLVI.

aquarū & eas qdē nō nisi in sūmō p̄bet. Solutior verō tellus plus humoris / sed nō nisi in p̄fundo reddat. Aliquib⁹ locis q̄ filua cæsa sit / aquā exortā fuisse meminit Plinius: meminit Tātius Moysen cū p̄ deserta peregrinare & siti periclitaret / ex cōiectura soli herbidi aquarū venas adiuuente. Emili⁹ cū haberet Emilius exercitū apud Olympū: & aq̄ penuria laboraret: ex viriditate siluarū admonit⁹ iuenit. Querētib⁹ aquā militib⁹ puella virgūcula venas q̄sdā via collatina mōstrauit: quas secuti fossores verberimū patefecere fōrē: & fonti ædiculā iūxere: & rei memoriā apinxere. Terra si vestigijs p̄ssa facile cesserit / et vna pedib⁹ adherit / aquā subesse idicat. Sūt etiā indicia p̄ximiora illc̄ subesse. Aq̄ subli aquā vbi ea nascātur & vigeāt q̄ aquas optent / aut aquis p̄ducā tescensitur: salicta / camuscula / iūcus / hēdera / et q̄ nō nisi multo humo indicia. ris nutrimēto ad eā q̄ sint puenire āplitudinē possint. Quæ tera vites bñ frōdosas alit: quę v̄ p̄fertim hebulū et trifoliū prunāq̄ siluestre ferat / bonū solū et dulces p̄stare venas inquit Columella. Tū & ranulę & lūbrici copia et culices & cateruę pusillorū vermiū alatorū vbi volitādo inglomerātur / illic sublitescere aquā indicāt. Quę aut ingenij p̄spicacitas idagarit hęc sūt Aduerterūt enī p̄scrutatores cū reliquā omnē tellurē / tū maxie Quib⁹ simōtes p̄stare cutib⁹ q̄si paginib⁹ alijs dēsiorib⁹ / alijs rariorib⁹ / gnis aq̄ p̄ alijs tenuiorib⁹. Et mōtib⁹ aduerterūt esse cutes hęc alteris aliscrutāda. teras sup̄impositas atq̄ exaggeratas / ita vt extrinsec⁹ exaggerationū ordines / & lineę cōpactionū a dextris in sinistra sint ad libellā ductę: introrsus aut versus mōtis cētrū cutes dep̄manē ad lineā obliquā tota sublimi sup̄ficie in p̄nū coeq̄bili / sed ductu sui atq̄ successu ad itimū nō cōtinuato. Nā in quosq̄ singulos cētenos ferme pedes in trāuersū descēsu cutę abruptę gradib⁹ subsidūt. Ac deiceps ordinū interruptione istiusmodi parili gradatiōe vsq̄ ad mōtis cētra vtroq̄ ex mōtis latere p̄currūt. His igit̄ p̄spectis acres ingenio viri facile itellexere aq̄s seu genitas seu pluias p̄ intercutes atq̄ interpasturas paginarū excipi: ex q̄ intima mōtis madida redderent. Inde argumētū sūpsere / vt suffosso mōte aq̄s collitescētes peterent: ex eo p̄fertim loco vbi gradationū descēsus & ordinū lineę mutuo cōcurrant. Qui locus maxime p̄optus est illic / vbi musculi montiū alter alteri coherentes sinū aliquē effecerint. Præterea compertum fecere cutes inter se varia & diuersa esse natura ad aquas imbibendas ve ex-

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

bibendas ve. Rubra enī saxa ferme nunq̄ inueniri non aquosa: sed assuesse fallere quod per iteruenia quib⁹ id gen⁹ lapidis abū dat/dilabant. Et silicē lapidē oēm succosum et rediuiū: qui in radice montis interfractus et admodū asper sit/aquā facile exhibere: Terram quidē tenuē etiā exhibere copiā aquæ: sed esse malo sapore. Sabulū vero masculū et harenam quæ carbūcul⁹ dicitur aquas præbere minime incertas valde salubres et phenes. Contra euenire in creta: q̄ enī nīmīū dēsa sit ex se aquā nō præbere: sed aduētitiā sustinere. In sabulo admodū exiles et limosas/et in profundo sidentes inueniri. Ex argilla aquā manare tenuē: sed cæteris dulciore. Ex tofo frigidiorē. Ex nigra tellure limpidiorem. Glareā vero si solutior sit. spe fodi nō certa. Vbi vero dēfior cœperit profundius fodi nō penitus incerta. In

Nota

modū aq̄
iueniēdæ

vtrūsq̄ inuenta vbi sit/ haberi sapore bonā. Arte etiā adhibita admonent. Cælo sereno mane ad diluculū procūbito: mētūq̄ firmato ipso in solo: inde circū proximā regionē quaq̄ vndiq̄ lustrato: quod sicubi surgentes vapores videris crispare aere q̄ les gelida hyeme hominū anhelit⁹ solēt: illic aquā putato non deesse: sed quo fias certior fodito locū fouea p̄funda et lata cubitos quattuor: in ea circa solis occasum collocato: aut testā nuper ex fornace exemptā: aut vellus lanæ succidæ: aut fictilæ crudum: aut nudū æneū vas inuersum et perunctū oleo/et operito asserib⁹ foueā terraq̄ in sternito. Postridie mane si pōderi multum accesserit testæ: si infusa lana sit: si cōmaduerit fictile: si stilla ad vas hærentes pendebrūt: itē si ardēs lucerna illic interclusa minus olei cōsumpserit: aut si illic factō foco tell⁹ fumarit: proculdubio aquæ nō deerūt. Ista quo tēpore fieri magis cōducatur nō satis explicarūt. Sed apud scriptores alibi sic iuenio. Per

**De dierū
canicula-
riū natu-
ra.**

sydus caniculæ terrā et animatiū corpa multo humescere. Ex quo fit vt per eos dies arbores sub corticib⁹ admodū cōmadescant humoris exuberantia. Tū et per id tēporis in hoib⁹ alius soluitur: et præ nimia corporū humectatiōe crebræ infestāt febres: aquas etiā per id tēp⁹ pl⁹ emergere solito. Causas rei arbitratur Theophrastus / q̄ austrī tū flarent/ qui natura sui vdi et nebulo si sint. Aristoteles assererat cogi terram vt vapores emitat ab ingenito igne q̄ viscerib⁹ imistus sit. Hæc si ita sunt ea nō mirum tpa cōueniēt: quib⁹ ignes huius aut validiores sunt/ aut mi-

Liber. X. De Operū instauratione. Fo. CLVII.

nus ab humoris copia pressabuntur: quib⁹ ve tell⁹ ipsa nō penitus arens vstaq; sit reddita. Ac mihi quidē tpa ad eā rē pban⁹: fictoribus in locis ver: vmbrosiorib⁹ autūnus. Spe igif ex his quæ dixim⁹ inditijs cōfirmata fodere aggrediemur. ¶ Fossura De fossura erit duplex. Nam alia puteus in profundū: alia cunicul⁹ in ob ra. longum. Puteū fodientes nōnunq̄ piclitant. Firid aut malova pore surgente: aut fossuræ laterib⁹ corruentib⁹. Serui apud veteres aliquo ex maleficio dānati ad fodinas metallorū mittebantur: quo loci ex aeris pestilētia breui cōficerētur. Contra vapores sic monemur. Aerē assidua vētilatione pmoueam⁹: et lu Pestilens cernas ardētes adhibeam⁹. quo si forte vapor leuis est/ cōficiat vapor q̄ flāmīs. Si grauior: tūc habeāt fossiores vñ muniti nocuū malū mō in pu attemperate fugiant. Graui enī vapore incessante flāma extin teo cauen guetur. Si autē ingruescēt/ pseuerabunt ve vapores/ fodito in dus quiunt vtrīq; in dexterā sinistrāq; ad lat⁹ æstuaria: quib⁹ liber rime vis mala vaporis aspīret. Contra ruinā piculū sic op⁹ ducito. Primo in solo vbi puteū fodere instituas coronā insternito marmoreā aut firmissima ex materia tantā quantā velis esse putei amplitudinē. Ea tibi erit tollēdi operis basis. In hāc igif astruito putei latera alta cubitos tris / finitoq; siccescat. Cū sic cuerit infodito intimū putei: atq; eximito quæ int⁹ sint. Fiet vt quanto fossurā deprimat/ tāto sese structile opus imprimat p fundumq; petat. Tu inde additamētis cū fossuræ tū structuræ tuto ad quantam voles altitudinē deuenies. Parietē putei sunt qui extrui sine harenato velint: ne venæ obstruātur. Alij tripli Structura cem abduci iubent parietē: quo aqua ex imo fundo instillet nira putei. tidior. Sed maxime interest quo fodias loco. Nā cū habeat qdē tellus cutes alteras in alteris varias: sit vt interdū imbrīū aquæ sub cōgestitia tellure illico in prima densiore cute inuēta contineant: eandē q; impura quidē sit aspīnabimur. Contraq; interdum eueniet: vt aqua inuēta vbi adhuc pfundū excauare prosequaris/ illa euanescat/ absq; oculis depda. Fit adeo id ea re q; vasis quo ea p̄trinebat fundū pfoderis. Qua de re per placēt qui puteum structura finiunt huiusmōi. Quasi enī vegetē effecturi circulis ligneis tabulisq; obuallāt intima effossi putei vallationis lorica duplici: ita vt inter vtrāq; intersit spatiū cubiti: in idq; intervacuū quod inter loricas ipsas est refundunt pultē ex glarea mauscula: aut poti⁹ ex siliceis marmoreisue fragmētis sub

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

actis calce: Sinuntq; menses sex opus inter hæc vallationum formas siccescere atq; durescere. Id op⁹ integri vasis vicē et munus præstat: a cuius fundo nõ aliunde surgēs pleuis purataq; aq̄ influat. Cuniculū si feceris eadē fossorib⁹ cõtra vapores obseruabuntur quæ recēsuim⁹. Neq; vero incaput ruat fultura ac deinceps etiã testudinato ꝓmuniatur. Sed per cuniculū crebra æstuaria pducent partī ad perpēdiculū / ꝓtim in linea obliqua. non ea re tantū / quo vapores nocuos vetēt: verū et maxie quo eximēdi atq; exhauriendi defecta subreptaq; operis exit⁹ expeditiores pateāt. Quærentib⁹ aquas inter fodiēdū ni affiduo humectiores glebæ respondebunt: et ferramēta facilius descendērint frustrabitur spes aquæ inueniendæ.

¶ De aquarū vsib⁹ quæ salubriores: v⁹ optimæ / vel ꝓtra. Ca. V.

Nuentis aquis veli non temere vsib⁹ hominū denē / sed cum vrbib⁹ aquæ copia nõ solū optat / vt potēt / verum etiã vt lauēt / vt hortis / coriarijs / fullonib⁹ / cloacis: vt etiã in primis subitis icēdiōrū casib⁹ abūde supeditet: optima nimirū seligēda erit / quā potui des. Cæteræ de mum vti quibusq; cõferāt accomodent. Aquā asserebat Theophrastus quo frigidior sit / eo plantis esse cõmodiorē: tū et luto sa atq; turbulēta / quæ præserti a solo delabi fertili reddi agrū validiorē cõstat. Equi purissimis aquis nõ delectant: muscosis tepentibusq; pinguescunt. Fullonib⁹ crudissimæ in præcio sunt Apud physicos sic inuenio: necessitatē aquæ ad tuendā mortaliū vitā esse duplicē: vnā vt sitim sedet: alterā vt quæ iter velsēdum sumplerit nutrīmēta quasi vehiculū pducat in venas: quo depuratus coctusq; inde succus in mēbra adigat. Et siti aūt ap petētā esse quādā humoris in primis frigidi. Et frigidas putāt aquas præserti post cœnas bene valentib⁹ stomachū corroborare. Paulo autē gelidiores etiã firmioribus stuporē inducere: præcordia tūdere: neruos quaterere: et cruditate virtutē cõcoquē

Ox⁹ fluuii di extinguere. Oxus fluui⁹ q; semp sit turbulentus / ea re potui us potui insaluberrim⁹ est. Accolas Romæ cū ab aeris incõstātia: tū a no insaluber æurnis fluuij vaporib⁹ / tū etiã post meridianis ventis graues ximus. excitare febres occupāt. Nam hi quidē p æstatē nona diei hora q̄ maxime corpora æstu ferueāt algētes ꝓfāt: venasq; obstipāt Sed mea sententia et febres et mali pleriq; oēs morbi maxima ex parte a tyberinis aquis eueniūt / quas cuncti ferme nunq nõ

turbidas potāt. Neq̄ sit ab re quod physici veteres curādīs fe-
 brīb⁹ romanis squillitico potissimū abscisiuīs vtamur monēt.
 Ad rē redeo. Optimā inuestigem⁹ aquā. Ex aquis Celsus phy- **Aquarū**
 ficus sic statuit: lenissimā esse pluuiatilē. Secūdo loco fontanā. **gradaria**
 Tertio fluētī. Quarto putei. Postremo loco eā quæ ex niue aut **qualitas.**
 glariæ liquata sit. Grauiorem his esse quæ ex lacu. Omnīū autē
 pessimam quæ ex palude. Sub Argo mōte ciuitas Mazara aq̄s
 abundat alioqui bonis: sed q̄ æstate quo fluāt nō habeāt / sunt
 insalubres et pestilētes. Ista quidē in sentētia periti oēs sunt: vt
 aquam natura sui dicāt corp⁹ esse impmīstū et simplex: cui frigi-
 ditas et humiditas inest. Eā igit̄ optimā dicem⁹: quæ a natura
 sui minime aliena minime prauata sit. Quare ni purissima et oī **Vitia ex**
 lentitudinis mistiōe oīsq̄ saporis odorisq̄ vitio īmunis fuerit / aq̄ ipura **aq̄ ipura**
 proculdubio salutī plurimū officiet / ītestinos vti loquū̄ euēta **subnaſcē**
 tionū meat⁹ obstruēdo: venas oblimādo: spūsq̄ ministros vitæ **tia.**
 intercludēdo atq̄ obfocādo. Hīc est qd̄ aiūt / pluuiā q̄nqdē ex te **Aqua**
 nuissimis vaporib⁹ coactis p̄flet / merito esse oīm optimā. mō id **pluuiā.**
 ei non adſit vitiiū / q̄ asseruata facile putrescit / et fetore inficiat̄ /
 crassiorq̄ reddita a lui duritiē īducit. Dixere aliq̄ fieri id q̄ a nu-
 bib⁹ ex nimīū varijs et diuersis inynnū cōmistis aq̄s hauſtæ sint:
 puta ex mari: in qd̄ oē fontiiū gen⁹ cōfluat: et nihil ad corruptio-
 nē dari apti⁹ paratiusq̄ q̄ dissimiliū cōfusam cōmistiōnē posse.
 Cōfusus inynnū multarū uarū succ⁹ vesi utat̄ ipatiēs est. Apd̄ **Lex He-**
 Hebr̄eos puetus fuerat lex neqd̄ semīa nisi selecta et ſiplicia se **br̄ox̄ de**
 minaret̄ / naturā indicātes dissimiliū p̄mistiōnē penit⁹ abhorre **semīnib⁹.**
 re. Qui autem Aristoteli assentiuntur / et haustos a terra vapo-
 res in parte aeris quæ algida sit frigore primum veluti in caligi-
 nem cogi: et mox in guttas depluere arbitrantur / aliter ſenti-
 unt. Cultas arbores aiebat Theophrastus ocus in morbos
 incidere q̄ siluestres. Has enim rigidas duritiē indomita aduē-
 titijs impressionibus acius resistere. Has vero alteras teneritu-
 dine sui exhibere sese ad repugnādū inualidas / q̄ sint ad obse-
 quium domitæ disciplina. Simile et illi in aquis ducuntur / quo
 teneriores dederis / eo vt suis vtat̄ verbis / esse passibiliores. Et
 fieri asseruerant hinc vt decoctæ aquæ et ignibus factæ mitio- **Aq̄ fonti**
 res ocissime frigeſcant / ocissime iterato feruescant Sed de plu- **ualis / flu**
 uia satis. Proxime ad istas nemo nō probat fontes Sed qui flu **uialis / pu**
 mina fontibus præferunt / sic inquit̄. Quid nam aliud esse flu- **tealis.**

Leonis Baptiste Alber. De re edificatoria.

men dicemus q̄ exuberantiam fluxūq; plurimorū fontū vnā in cōiunctionē atq; corruationē solibus/motu/vētisq; nimirū cōmaturatā. Puteū etiā fontē esse arguūt/sed pfundiorē. Qd̄ si radiū solis aliquid aquis cōferre nō negabim⁹/qui nā istoꝝ crudior sit in prōptu est. Ni forte igneū versari spiritum viscerib⁹ terrē cōsentimus: quo aque subterraneę cōcoquātur. Aque puteorū inquit Aristoteles estate post meridiē fiūt tepidę. Sunt q; asseuerāt aquas puteorū estate nō esse sed videri comparatione feruentis aeris gelidas. Tū cōtra multorū inueteratā opionē experiri licet haustas nuperrime nequaq; irrorare: si id quo exceptę sint/vitrū satis tersum & nō perunctū sit. Sed iter principiorū quib⁹ vniuersa cōstant/cū duo maxime ex pythagoreorū sentētia esse mascula dicātur/calor atq; frigus: sitq; caloris natura & vis penetrare/soluere/rumpere/rapere ad se hūmorē atq; depasci. Frigoris vero cōprimere/cōstringere/in duritiē cogere atq; cōformare. Ab vtrisq; tamen aliqua ex pte præsertim in aquis par ppe effectus manat: si adsint illi quidē imo dici/aut plus satis assidui. Inferunt enī ambo ferme pares consumptiones partiū tenuissimarū: vnde aritudines vsitionū subsequūtur. Ex quo illud est q; arbores calorib⁹ vstas atq; etiam easdē frigore quoq; etiā vstas dicim⁹. Id quidē quoniā mollioribus absumptis partib⁹ cōfectisq; a gelu/a soleve materiē scabrá & torridā relictā videmus. Itaq; pari quidē ratione aque & solibus létosę & gelu cinerosiores reddūtur. Sed inter pbatas aquas alia rursus differētia est. Nā coelestes quidē aquas plurimum interest quo anni tēpore/qua diei hora imbrib⁹/quo flāte vēto collegeris: quo etiā loco asseruaris: q̄ etiam diu asseruatę sint. Aquas post brumā grauiiores dari e celo putāt. Collectā

Prime p̄ per hyemē esse affirmāt dulciore/q̄ quæ æstate colligat. Primæ caniculā post caniculā pluuię amarę et pestilētes sunt. Adustis enī terrę pluuię mistionib⁹ inficiūtur: & terrā quidē ob eam rē sapere amaritū amarę & dinē dicunt/q; solibus adusta sit. Hinc est q; collectā tectis q̄ ex pestilētes area præferūt: & collectā tectis alteram ex priore pluuiā dilutis haud insalubrē putāt. Physici qui punica scripsere lingua sic asfirmant. Pluuiā q̄ per estate præsertim cū tonitru ceciderit ipu tonitruam esse/& salitudine nocuam. Nocturnū arbitrat Theophrastus salstitus imbrem præstare diurnis. Ex his salubriorem putāt eam dine imz quæ ceciderit flāte aquilone. Aquā pluuidā Columella fore ait pura.

Liber. X. De Operū instauratione. Fo. CLIX.

nō pessimā/si tubulis fictilibus ducat in cisternā contextā. Sub
 diuo enī & solibus facile putrescere: ligneo etiā vase asseruata
 vitijs obnoxia. Aquæ fontiu etiā inter se differunt: eas quidē q̄ Aquæ fō
 a mōticuloꝝ radicib⁹ scaturiat̄ putabat Hypocras esse omniū tiales q̄
 optimas. Tū de fontib⁹ veteres sic statuebāt/vt inter optimos modo in
 primo haberēt loco fontē/qui septētrionalē/qui ve equinoctiū ter se dif-
 ad solē oriētem spectet. Vltimo ponūt loco fontē/qui meridiē ferant.
 Proximos optimis eos putāt qui ad exortus hyemales sint:et Qui fons
 occiduos etiā non vsq; quaq; penitus aspernant. Qui locus rores opti-
 et plurimo & leuissimo esse vdosus solet/is quidē suauissimas mi-
 prebebit aquas. Ros enī nō nisi quietis puris temperatisq; aere
 locis inspergiē. Theophrastus aquā terra infici arbitrat̄ nō sec⁹
 atq; in fructibus succus vitis arborūq; qui oēs terrā quā suxe-
 rint et eas res quę radicib⁹ iunctæ sint sapiant. Tot genera vini
 haberi dixerē veteres/quot sint terre glebæ/vbi vitis plāterur.
 Patauina dicebat Plini⁹ vina salicē sapiūt/qua illi maritant vi-
 tes. Caro vites docet vbi medicētur veratro herba ad aluū sine
 periculo ducendā/manipulis ei⁹ herbe ad radices iter ablaque
 andū delectis. Hinc est q; aquas præferēdas putāt/quę ex petra
 rediuita erūpant/q̄ quę ex limoso subgemūt. Sed præstare omī-
 bus arbitrātur quę ex ea tellure extillatint:quā tu si in peluim
 aquæ admiscueris vt lutescat sedato motu confestim fidat. Et
 aquā colore/sapore/odoreq; nō omīno ipuro relinquat. Eadē
 ratione aquas q̄ per saxa præcipites voluātur putabat esse opti-
 mas Columella q; aduēritijs mistionib⁹ non inficiant. Sed aq̄
 nō omīs q̄ per saxa fluat eiusmodi est/vt eā egregie pbem. Nā si
 alueo decurrat cæco ripisq; multo vmbrosis atq; pfundis icru
 descit. Sin autē alueo defluat patulo/tūc Aristoteli facile assen-
 tior. Nā feruore quidē solis parte leuiori cōsumpta reddet cras-
 sior. Scriptores Nilū fluminib⁹ omībus præferūt his de causis Nilus p̄
 Primo quidē q; cursu descēdat multo:q; ve terras secet purissi- ritate flu-
 mas/& nullis infectas vitijs putredinis aut licci nocui conta- uijs oib⁹
 gione vitiatas:q; ve septentrionē petat. q; ve alueo fluat pleno p̄ferēd⁹.
 & purgato. Aquas quę quidē cursu lōgiore & tardiore veniant
 negādū nō est motu min⁹ crudas: lassitudineq; magis extenua-
 tas/atq; inde bene defecatas reddi/sordiū sarcina inter fluendū
 destituta. Tū & in hoc veteres oēs cōuenere/aquas non modo
 esse tales/qualis sit terra:vti nūc dicebamus/vbi quasi in paren-

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

eis gremio asseruētur: verū etiā tales reddi/ quale ip̄m sit solum
qua p̄stuat: q̄lis etiā sit succus herbarū quē lauerint: nō ea p̄ser-
tim re q̄ eas desfluēdo libet: q̄ vel maxime ea re q̄ sudores imi-
scuerit terræ isti⁹ in qua pestilēs herba vigeat. Hinc est q̄ aiunt
degeneras herbas p̄bere aq̄s nimirū insalubres. Pluuiam aliq̄n
senties fetentē/atq; fortassis etiā amarā. Id fieri ex loci infecti-
one aiunt: vnde primū is sudor euaporarit. Succū etiā terrestrē
vbi natura digestū & maturū est/dulcia: & cōtra vbi indigestū/
amara oīa reddere quib⁹ admisceat̄ p̄dicāt. Quæ septētrionē pe-
tant aquæ/eas forte ea re dices esse cōmodiores q̄ frigidiores
sint. Nam radios quidē solis p̄cipites fugiūt: & lustrātur sole
poti⁹ q̄ vrātur. Cōtra sunt q̄ in austrū. Nā ille quidē sese veluti
in flāmas vltro ingerūt. Igneū spiritū corporib⁹ a natura imi-
stū aiebat Aristoteles borea v̄eto retūdi q̄n gelidus sit/atq; inti-
mum cōcogi/nequid euanescat: ex quo aq̄ coctiores reddūtur:
et spiritū eūdē ipsum hūc flāma solis dissipari cōstat. Puteos &
aquarū fontes sub tectis vaporē nō emittere ex peritorū sn̄a re
ferebat Seruius. Id quidē ea re fit/q̄ aerē densatū ex pariete te-
cto cōprehēsum atq; grauē tenuis ille missus anhelit⁹ p̄findere
peruadere/sūmouereq; non pōt. Libero autē & soluto cœlo lig-
dius efflat/& q̄si anhelit⁹ soluit atq; expurgat. Hic est q̄ puteū
sub diuo p̄bat: cōtectū autē ædificio nō p̄bat. In cæteris ea fer-
me om̄ia puteis desiderantur/q̄ in fontib⁹ exigunt. Genere enī
puteus & fons cognati sūt: nullaq; re differūt præterq̄ fusionis
motu. Tametsi nō infrequētes iuenias puteos: quorū venę lar-
go fluxu moueant. Affirmātq; nullas perēnes dari posse aquas
motu penitus imunes. Immota enī aqua vbi vis insalubris est
Qd̄ si multa in singulas horas aqua ex puteo hauriat̄: erit is q̄-
dem eo eque atq; inde reddit⁹ vt sit veluti dep̄ssior fons. Cōtra
si fons ipse nō redūdet/sed quiet⁹ resideat: erit is qd̄ modice p̄-
fund⁹ pute⁹ potius q̄ fons. Sūt qui putēt nullas dari aquas vti
aiūt iuges & perēnes/q̄ nō ad fluētis torrētisq; pximi fluxū mo-
ueātur. Qd̄ mihi quidē p̄bat. Apud iuriscōsultos iter lacum &
stagnū hoc interest: q̄ lacus quidē aquas habet perēnes: stagnū
vero tēporales & collectas hyeme. Lacus ipse triplex est. Alter
quidē statarius/vt sic eū appellē qui suis cōtētus aquis sese cō-
tineat: nusq̄ redūdet. Alter qui fluminis parēs aquas p̄fundat.
Tertius qui quidē aquas aliunde influētes excipiat: iterūq; per

Cōtectū
ædificio
puteū nō
p̄bant.

Lacus.

fluentē remittat. Primus stagni naturā sapit. Secūsus fonti si-
millimus est. Terti⁹ ni fallor dilatatus eo loci fluuius est. Ergo
ea repetēda nō sunt/que de fonte & flumine dixim⁹. Hoc addē-
dū tectas qualescunq; aquas vmbra frigidiores & clariores/ sed
crudiores esse q̄ sint quas lustrarit sol. Cōtra multo excoctas so-
le aquas salinosas & lentosas reddi. In vtriscq; pfunditas pdest
istic vt æstus feruētes/ illic vt gelationes tolleret sine incōmo-
do. Demū stagnū ipm nō semp vsq; quaq; detestandū arbitrant̄
Nā vbi anguille scātēt/ aquas haberi non oīno incōmodas pu-
tant. Stagnatiū pessimā dicūt esse aquā/ quæ sanguisugas alat: Stagnan-
que tela supinducta pigruerit: que fetore nauseā cierit: que co-
lore atro & liuenti: que spissitudinē in vase multū asseruet: que rum quæ
mucosa grauitate lentescat: que si manus ea laueris/ tarde sicce
scat. Sed vt de aquis summatim q̄ dicta sunt colligā: leuissimā
esse aquā oportet limpida/ tenuē/ pellucidā. Addēda itē his sūt
que primo attigim⁹ libro. Præterea ex vsu veniet: si menses ali-
quot pecudē & potā & lotā ex ea quā ceteris prestare dixim⁹ in
spexeris q̄ mēbris totoq; corporis habitu valeat. Exq; iocinez
habitu didiceris an bene sit. Nā omne quidē quod ledat/ ledere
aiunt tempore: & possunt nimirum grauius ledere que tardius
sentiantur.

¶ De aquarū ductu et vsibus bellissime & aptissime. Capi. VI.

 Eniq; inuēta & pbata aqua puidēdū est vt bellissime
ducat: aptissimeq; vsib⁹ præbeat. Aque ducendę ratio
duplex est. Nā aut deriuat aquario sulco/ aut cogit̄ fa-
stulis. In vtriscq; aqua non mouebit̄/ nisi quo ea ducat
locus depressior sit q̄ vnde motū inchoarit. Sed hoc interest qd
deriuata quidē aqua cōtinuo descēdat opus est: coacta autē in-
surgere tantisper aliqua itineris parte potest. De his nobis di-
cendū est. Ergo prius nōnulla recēsenda quæ ad rē faciant. Ter-
ram qui ista inuestigarunt esse aiunt sphericā/ tamen si multa ex
parte mōtib⁹ asperā: multa etiā ex parte vestitā mari. Sed ma-
ximo in orbe vix sentiri asperitatem: esseq; id veluti in ouo: qd
cum asperum sit/ tamen in ea ambit⁹ magnitudine minutas il-
las prominentias non putari. Et constare quidē maximū terre
ambitū stadia esse ducentorū quinquaginta duum milium: tes-
te Eratosthene. Et inueniri montem nullum adeo excelsum
neq; aquam adeo profundam/ cuius perpendiculū milia exce-

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

dat cubitorū quindecim. Ne caucasus quidē: cuius cacumen ad
tertiā vsq; noctis horā illustret sole. Est in Archadia mōs oīm
maximus Cyllenus. Ei⁹ perpēdiculū metiti stadia nō excedere
viginti attestātur. Et mare putāt habendū nō secus atq; illini-
mentū: qđ sit veluti in pomo æstiuus ros. Sunt qui loco dicant
Iocus de mūdi opificē cōcauitate maris veluti sigillo vsū fuisse: cū pri-
terra & mari dī- mo formaret mōtes. His addūt geometræ qđ egregie faciat ad
ctus. rem. Rectā lineā quę terrę globū cōtigerit si a puncto cōtactus
ad mille passus in lōgū pducāt/fore vt interuallū illic qđ inter
eā & maximū terrę ambitū sit nō plus denos excedat digitos:
ea re sulco aquario aquam nō moueri/sed stagnari in singulis
octonis peractis stadijs vado sit depressiore pedē integrū q̄ fuit
Incile. locus/vnde incisa ripa sit: quē locū iuriscōsulti Incile nūcupāt
dictū a saxi terræve incisione: quæ fiat aque ducēde gratia. Sin
autē eo stadiorū octonū spacio pedes declinarit plus sex/cursū
aque reddi putāt nauib⁹ rapiditate incōmodū. Ab Incile autē
superficies vadi ad fossurā deriuationis excauati: vtrū depref-
sior sit: & quātū obliquitas descēdat: quo pacto dinoscat instru-
Obligatas mēta quēdā & ars perutilis inuēta est. Eā rem imperiti fabri co-
fossurę q̄ gnoscūt pila ipsam in fossionē posita: quę si rotet / satis pcliuē
modo co ductū fore arbitrātur. Peritorū instrumēta sunt libella/norma
gnoscēda atq; deniq; similia omnia quę angulo recto finiātur. Ars paulo
secretior hęc est. Sed eā nō nisi quātū ad vsū faciat explicabi-
mus. Fit quidē intuitu et spectatione/nā ea nos puncta nuncu-
pamus. Si erit illic planities expedita/qua ducēda est aqua erit
intuitus dirigēdi ratio duplex. Nā aut modicis interuallis aut
lōgioribus terminis certa quēdā signa & limites ponētur: pun-
cta extrema interualli quo magis erunt inter se finitima: eo a
flexo terrę ambitu directio intuitus min⁹ abscedet. Quo autem
erunt interualla ipsa pductiora/ eo terrę ambit⁹ solūq; ab recta
librę linea esse pcliuus iueniet. In his obseruabit vt in quosq;
mille passus digitos vsq; declines decē. Sin autē non erit plani-
ties expedita: sed interextabit tumult⁹: tūc in his quoq; duplex
erit ratio: vna vt altitudinem hinc ab Incili: hinc vero cōtra ab
emissario cōdiscas. Emissariū appello destinātū vsui locū/ quo
velis aquā puenire/vt inde aut libera/aut ad certos vsus emit-
tat. Discunt altitudines istic pductis dimētionum gradib⁹. Ex
graduū similitudine quib⁹ in tēplum cōscendim⁹ hic grad⁹ ap-

pello: quorū vna est linea radius intuit⁹ pduct⁹ ab oculo spectā
 tis ad parē oculi altitudinē. Id fit libella atq; etiā normis. Alte
 ra vero linea est q̄ ab oculo ipso spectātis dimensoris ad pedes
 cadat ex perpēdiculo. In istiusmodi gradib⁹ adnotato ex eorū
 perpēdiculo q̄ nā sūma lōgitudinū excedat/ hinc ne qua cōscen
 das ad verticē ab Incili: an contra/ qua ab emissario. Altera erit
 ratio/ vt lineas ducas ab Incili summū vsq; ad cacumen tumu
 li q̄ interfurgit: & inde quoq; lineas ad emissariū / angulosq; ex
 geometrarū rationib⁹ directos annotes q̄ iter se cōueniāt. Sed
 ratio hęc cognitu subdifficilis quidē est: factu etiā nō satis fida
 Magno enī interuallo anguli error q̄ ad oculū intuētis causēt
 q̄uis modic⁹ sit: plurimū tñ habet momēti ad rem. Sed rationi
 huic cōsentanea erūt q̄dā/ vt mox dicem⁹ quibus quidē si forte
 trāffosso mōte aqua in oppidū ducēda sit: ad directiones habē
 das vtamur peroportune. Id fiet sic. Sūmo in mōtis cacumine
 vnde hinc Incile/ hīc emissariū sese visendū p̄stet cōplanato in
 solo signabis circulū pedes latū decē. Is circulus orizon nuncu
 pat. In circuli cētro figis hastile/ vt stet ad perpēdiculū. His per
 actis director artifex extrinsec⁹ ambibit circulū q̄ritās q̄ loci li
 nea intuit⁹ ad alterū aq̄ ducēde terminū intēta terminū ipm pe
 tat: & ima cētricū illud infixū hastile p̄tingat. Loco igit̄ istoc in
 orizonte circuli certo & nota artifex ipam hāc signabit lineā di
 rectionis vtrimq; hinc atq; hinc p̄scriptū circuli ambitū secantē
 Erit hęc nimirū linea cicli ipsi⁹ diameter: q̄n per cētrum directā
 vtrimq; coronā secet circuli. Eadē ipsa hęc linea si eque p̄trario
 ab intuitu in lōgū & directū p̄ducta hinc Incile/ hinc emissariū
 petierit/ rect⁹ ea ductione p̄stabit ducēde aquæ cursus. Sin autē
 non petierit: sed alia q̄ Incile spectet/ alia q̄ emissariū spectet dia
 meter diuersam petierūt directionē/ tūc ex mutua lineaz istarū
 intersectione ipm ad cētricū hastile facta patebit q̄ differāt illæ
 quidē directiones iter se. Nos circuli isti⁹ adminiculo ad vrbū
 puinciarūq; descriptionē adnotandā atq; pingendā: ad cunicu
 los etiā subterraneos p̄ducēdos bellissime vtimur. Sed de his
 alibi. Quo vis igit̄ riuo adducat aqua seu modica ad potum: seu
 multa ad nauū vsus sit/ his vtimur directionib⁹/ q̄s hacten⁹ re
 cēsuim⁹. Sed riuū parandi opus non idē erit in maiore aq̄ copia
 eque atq; in minori. Nos hīca p̄sequimur vtī cōepim⁹ q̄ ad po
 tum: postea suo loco nauigabilē trāfigemus. Opus riuū aut erit

Nota di
 rectionis
 artificii.

Leonis Baptiste Alber. Dere ædificatoria.

Riuus q̄ structile aut fossile. Fossa erit duplex: aut quæ per agrū ducatur
mō parā- in plano aut quæ montis intima puadat/ qđ cuniculū nūcupāt
duſ In his omnib⁹ vbi lapidē/ aut tofum/ aut dēſiorē cretā/ aut qđ
 tale quod aquā nō cōbibat inueneris/ ſtructura op⁹ nō erit. Vbi
 vero ſolū aut latera nō ſolida ſubſequē: tūc fiet ſtructile. Foſ-
 ſa eadē ſi ducetur per telluris viſcera/ tūc quib⁹ ſupra dixim⁹ ra-
 tionib⁹ ſuccidetur. Cuniculis ſingulis quoſq; in pedes cētenos
 puteorū æſtuaria adapient: et foſſura atq; vti telluris firmitas
 exiget ope ſtructili firmabūf. Vidim⁹ puteos in Marſis ad emiſ-
 ſarium fucini lac⁹ ſtructos ope elegāti lateritio cocto altitudi-
 ne incredibili. In vrbe annos abyrbē condita quadringētos et
 vnū et quadraginta Romæ nulli fuerāt aquæduct⁹ ſtructiles.
Flumina Poſtea eo deuenit res yr etiā fluia pēſilia inducta ſint. Et fuiſſe
penſilia. ſtructiles duct⁹ Romæ prædicāt vno tpe q̄ plurimos quorū af-
 fluentia ois dom⁹ abūdaret. Sed in principio cōpere fruere du-
 ctus ſubterraneos. Id habuit cōmoditates Nāq; latēs opus id
 minus patebat iurijs. Tū et aquas q; neq; gelicidijs neq; æſtui
 caniculæ eſſent expoſiti præbebāt paratiōres et frigidiores: nec
Aquæ facile ab excurrentib⁹ hoſtib⁹ itercipiebāf. Poſtea delitiarū grā
ductus vt ſubſilientes aq̄s fontib⁹ hortorū et balneis haberēt / ducere
uarij. ope arcuato aggreſſi ſunt ſtructura locis nonnullis alta pedes
 plus cētum viginti/ pducta paſſus ſexagies milies. Id etiā habe-
 bat cōmoditates. Nā cū alibi tū et tranſtyberī ex aq̄ductu mole
 bant fruges: quo deſtructo ab hoſtib⁹ faciūda tyberī molēdina
 curarunt in nauib⁹. Adde q; aquarū copia vrbes facies et ſpiri-
 tus purior atq; purgator effect⁹ eſt. Adiuſere etiā architecti q̄
 ad vſus ciuiles horarū et tēporū ſumma cū rerū illic motarū fe-
 ſtiuitate facerēt: puſilla enī pro frōtib⁹ emiſſarij ſimulachra ex
 ære obābulantia et ludos triūphiq; pōpā repræſentabāt. Audi-
Organa ebantur et muſica organa/ vocūq; cōcinnitates perq̄ ſonoræ et
motu aq̄ ſuaues mouēte aqua. Structiles riuos opiebāt teſtudine paulo
ſonātia. craſſiore: neqđ aq̄ in tepeſceret ſolib⁹/ cruſtabātq; intrinſec⁹ cru-
 ſta qua pauimēta cruſtari dixim⁹, craſſa digitos nemin⁹ ſex. Cæ-
Riui fru- terum ſtructilis riui partes hæ ſunt. Ad incile obijciſ ſeptū: deī
ctilis par- cept⁹ per interductū interſerunt caſtella. Vbi vero prominētius
tes. ſolū offenderit: ſpec⁹ fodit extremo loco ad emiſſariū adiūgit
 calix. Iſta ſic a iuriſcōſulto diffiniūtur. Riuus loc⁹ eſt per lōgitu-
 dinē depreſſus. Septa ſunt quæ ad incile apponūtur aquæ deri-

Liber. X. De Operū instauratione. Fo. CLXII.

uāde gratia. Castella receptacula sunt / quæ aquā publicā susci Castellū
piunt. Specus sublat⁹ est ripis loc⁹ / ex quo aqua despicitur. Cas- in riuo
lix extrema est ducti pars / quo aqua fundit. Cūcta hæc pariete quid
firmo et fundo perq̄ stabili et crusta itegra minimeq̄ futili pfi Item Cas-
cian⁹ necesse est. Pro faucib⁹ septi obijciē⁹ porta / qua possis tur lix.
bidiorē fluentū excludere valis obductis: et op⁹ ad arbitriū si-
quid vlla pte collapsum sit / reficere aqua nō īpediēte: subappin
geturq; cribrū æneū / quo aqua relictis frōdib⁹ et surculis cadu-
corūq; impuritatib⁹ nitidior īfluat. A septo in cētenos deiceps
cubitos castellū / et rursus in cētenos alios cubitos itē castellū
aut specus interstruito latū pedes viginti / longū triginta / profun-
dum sub riuo duct⁹ ad pedes quindecim. Id qdē adeo vt terrenæ
labētis aquæ mixtiones impetu raptæ et cōiectæ inuēta inter
quiescendi sede e vestigio sidāt: vndāq; riuo defecatiōrē admit-
tant. Calix modū aquæ fundendæ ex fluentis appulso atq; ex fi-
stulæ qua vomat habitu variabit. Quo erit enī aqua ex largo et
celeri fluente excepta: quo ve erit eadē via ducta expeditiore et
pressura accumulatiōe augebit modū. Segnitics qdē duct⁹ dep-
dit fundēdi modū. Fistula ad librā atq; ī directū collata modū Fistulæ.
seruabit: fistulāq; ipsā q̄ mittas aquā p̄ptū habēt / vt sic loq̄r / mi-
eturitu aq̄ de ī mari: et nullū metalli gen⁹ dēsius resistere q̄ auz⁹
Qui ḡit et fossili et structili ope aq̄ deriuēt hactenus. ¶ Ceteræ
cogēt qdē aq̄ fistulis plūbeis vel poti⁹ tabulis. Nā plūbeas qdē
physici intestinorū exoriationes inducere attestant. Par vitiū
dabit æs. Quæ potētur et quæ edātur ex vase terreo saporatio-
ra esse periti affirmāt. Naturalē enī bene q̄scēdi sedē tū aquæ /
tum rerū quas terra tulerit nimirū esse terrā profitent. Lignæ
fistulæ ad tēpus aliquod aquā colore / sapore / nō grato inficiūt.
Fistulas esse firmissimas oportet: vasa ænea inducunt epilētiā /
cancrum / epatis dolorē et splenis. In fistula vacui diameter ha-
bebit solidi lateris crassitudinē nil minus quater p̄xidatis cō-
missuris. Tubuli alter in alterū inibit: calce viua ex oleo leuiga-
bunt et cōmuniēt structura validissima / ponderēq; graui accu-
mulatione firmabunt: præsertim vbi curuo ducas aquā tractu
vbi ve īdepressius dimissa rursus præsurgat: vbi ve in anfractū
inuerfiones coarctiores reddātur: Nā ex pondere quidē īpræs-
santis aquæ / exq; illabēdi mole atq; impetu facile tubuli tolle-
rentur et durūperent. Id piculū vt euitarēt periti maxime in ge-

Leonis Baptiste Alber. De re edificatoria.

miculis lapide rediuuo præserti rubro ad opus pforato vtebatur. Vidimus marmora pedes longa plus duodeci a summo ad imū traiecto foramine puia lato palmū: quod effecisse ænea fistula tornatili et harena aptissimis cōiecturis idicijsq; ex ipso lapide intellexim⁹. Id etiā vitū vt euites eruptiōis tardabis aq; celeritatē flexionib⁹ alioq; minime geniculat⁹ sed modice flexis / ita vt mō in dexterā flectant⁹ mō in leuā: modo etiā subeāt / mō scandāt vicib⁹ iterat⁹. Ad dicit⁹ etiā his qd sit septi castelliq; loco cū nitidificādæ aq; grā: tū etiā vt siqd vitij apparuerit facili⁹ qui locus emēdādus sit pateat. Sed ne pone⁹ quidē castellū in imo decursu vallis: neq; vbi aq; pressius cogat⁹ cōscēdere / sed pone⁹ vbi perpetuā cursus æq; bilitatē seruet. Quod si forte duct⁹ agendus erit / vt stagnū lacūve trāscēdat / leuissīma id fiet impēsa hūc in modū. Habeto tigna ilicea: in eaq; p tigni longitudinē cauas bis sulcū latū et pfundū ad tubuli modū: inq; sulco isto tubulos coaptato et leuigato calce / firmissimīsq; firmato æneis. Post hæc ratib⁹ per lacū ad lineā exposit⁹ tigna istiusmōi alternis capitib⁹ alternis tignis iniūgito et innectito hūc in modū. Habeto quidē fistulas plūbeas crassitudine cōpares: tubulis lōgas pedes quoad habilissime vbi id ita opus sit inflectant⁹: has fistulas sic liceat loqui tubulis impixidabis et calce ex oleo subacta cōpacturas illutabis: atq; æneis nexib⁹ affirmabis: eoq; pacto cōponito et porrigito suspensum ex ratib⁹ op⁹ tignorū vsq; a ripa ad alterā pueniat ripā capitib⁹ opis ambobus illa et ista in ripa residentib⁹ in sicco. Postea vbi lacus altior est / primū si nito illic materiam hāc ipsam tignorū quā tubulis cōparasti in profundū sensim et cœquabiliter: reliq; vna subcomitāte cogērie istac descēdere fumū admiculis fiet illic vt plūbeæ fistulæ quantū res postulet inflectant⁹. et op⁹ tignorū sele aptissime in fundo lac⁹ collocet. Paratis igi⁹ ductib⁹ prima imissione aquæ simul imittis fauillā / vt siqua sint nō satis oblita coagmēta illiniant⁹. Dabis et aquas sensim nequid ea ingurgitanter infusa spiritus per fistulas introuertant⁹. Incredibile dictū est quanta sit naturæ vis vbi spūs istiusmōi coherceatur / et in angusto cōstrigant⁹. Inuenio apud physicos ossa tybiarū in homine ex cōcepti vaporis eruptione obcrepuisse. Ydraulica aquas cogūt ex vase in sublime profilire aere duas inter aquas interstricto.

¶ Cisterna duplex / ad potū alta scz alta ū ad cētos vs⁹. C. VII.

Venio ad cisternas. Cisterna grandius quoddā aquarū Cisterna.

est vas castello nō dissimile. Fūdo igit/ oībusq; lateri-
 bus bñ cōpacta & solida & cōstās sit necesse est. Atqui
 ea quidē erit duplex. Alia vt aq; ad potū: alia vt cæte
 ris vsibus puta incēdiorū seruiat. Illā nos ex vetere more/vti q;
 argentū nūcupabāt escariū/ ita et nos potoriā appellabim⁹. Al
 terā vero q; solū ad qualescūq; aquas cōtinēdas paref/capacita-
 teq; pbeť capaquā dicemus. Potoriā quidē cisterna purā ne an Potoriā
 impurā aquā p̄beat plurimū interest. In vtrīsq; curasse oportet/ vt aqua recte imittat: recte asseruet: recte vsibus ipartiat. cisterna.
 Ductib⁹ aquā ex fluuio fonteq; mitti in cisternā prōptum est: Capaga.
 atq; item ex tectis areave colligere pluuias passim consueuere.
 Sed mihi perplacuit architecti inuentū: qui ad vastā & nudā in
 supremo collis vertice petrā p̄minentē circūexcidit scrobem p
 fundā pedes decē q; veluti corona circūducta ex nudo illo mō-
 tis vertice oēm cadentē pluuiā exciperet. Depressiore aut in lo-
 co sub colle in plano ædē capaquā circūquaq; peruiā extruxit
 lateritiā ex calce altā pedes trigīta: latā quadraginta: lōgā qua-
 dragita. Inq; hāc per subterraneū ductū a scrobe superiore im-
 brē exceptū tubulis inducebat. Nā erat illa quidē scrobs mul-
 to sublimi posita q; esset operis capaquā tectura. Si angulari
 glareā aut harena fluuiatili maiuscula bene lota cisternā infra
 ueris vel poti⁹ quota ex parte ipleueris/ putavsq; ad pedes trīs
 p̄stabit aquā purā/ sincerā/ frigidam. Quoue instratura istec erit
 crassior: eo dabit aquā limpidiore. Cisternis aqua interdū efflu-
 it per iteruenia male astructe & rimose capaquē. Interdū foedi-
 tate aqua ipsa vitiať. Atqui aquā quidē parietū carcere cōtinere
 perdifficile est: nisi structura firmissima & p̄sertim lapide facta
 sit ordinario. Et in p̄mis opus ipm sicissimū sit oportet anteq;
 aquā imittas. Nā illa quidē de grauitate p̄mit/ & humectati-
 onibus exsodat: iuētisq; poris eos extillando abstergit: quoad
 largiorib⁹ veluti fistulis liberrime effluat. Maiores huic incō-
 modo vt p̄quiderēt p̄sertim in angulis parietū multiplici ha-
 renationū illimēto puidebāt: cutimq; operi obducebant sūma
 diligētia marmorato. Sed nulla re cōmodius aque istic prupti Remediū
 ones cohercebunt/ q; creta inter cisternę parietē atq; fossurę la- ne aq; in
 tus ingesta & valde addēfata acri pinsatione. Nos creta ad hu- cisterna
 iusmodi opus yterent iussim⁹ sicissimā: et in puluerē contrita. putrescat

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

Sunt qui putēt si vitreū vas plenū sale bene obturaueris calce subacta oleo nequid aqua in vas penetret: idq̄ imiseris vt medias iter aq̄s cisterne p̄deat / fore vt aquæ illic nulla putrescāt mora. Addūt aliqui etiā argētū viuū. Nōnulli putāt: si vas nouum fictile acri plenū aceto vti dixim⁹ bene obturatū imiseris / mucosam ocuis aquā instaurari. Cisternā puteūq̄ aiūt pisciculis iniectis reddi purgatorē. Piscis enim aque mucore terræq̄ vligine ali atq̄ depasci arbitranf. Ferē Epigentij vetus illa sn̄ia: que semel putruerit aqua spacio defecari / & rursus instaurari: post id amplius nō putrescere. Que putrescere cœperit aqua vhemēter subagitata iterū atq̄ iterū trāslata et cōmota foetorem amittet. Qd̄ ip̄m etiā euenire mucoso cōstat vino atq̄ itē oleo Cū incidisset (inquit Iosephus) in aridū locū Moyfes: & nō ad esset alia nisi puteus amarę aque & sordidę iussit exhauriri. Id eū fecisset miles excussione / exagitationeq̄ istiusmodi potabilis reddita est. Coctura certū est aq̄s atq̄ extillatiōe purgari. Nitrosę itē amaręq̄ aque polēta inquit addita mitigātur / vt iter duas horas possis bibere. Sed potorijs cisternis p̄terea vt aqua purgator p̄beat adsciscef puteolus p̄prio & suo pariete circūclusus: loco positus oportuno: fundo paulo de p̄ssiore q̄ cisterna. Habebitq̄ puteus hic ad latus sui fenestrellas obrusas aut spōg/a / aut pumice: nequid aqua ex cisterna int⁹ in puteū hunc nisi crassiorib⁹ mistionib⁹ dimissis et bñ liquata penetret. Apud Tharacōnē Hispanię pumex cādidus inuenit minutissimis re fertus meatib⁹: quib⁹ aqua e vestigio limpidissima extillet. Li quabi⁹ etiā si hostiolū quo puētura sit obstruxeris vase crebris foraminib⁹ om̄i ex parte p̄tebrato: & mox cōpleto harena flu uiatili / vt aqua tenuissimā p̄ harenā penetret. Apud Bononiaꝝ tofum habēt harenacū fuluū: per quē aqua guttatim stillet le uissima. Sūt qui aqua maris panes efficiāt: qua nihil ad morbū procliu⁹. Tantā habēt istiusmodi quas recēsum⁹ instillatiōes vim vt eā salubrē reddāt. Marina aqua inqt Solius arzilla si percolef dulcescit: & salē adimi cōpertū est / vbi tenui torrentis harena iterū & iterū colef. Vas fictile bene occlusum si habuerf immersum mari implebit⁹ dulci. Et hoc fit nō ab re / vbi turbulenta Nili fluminis aquā posuere / si quid supra limbū et marginē aque amigdalā perfricaris / e vestigio clarescet. Hæc satis. Si quī vero fistularū ductus limo fieri obstrusi cœperint / imittito aut

Epigentij
sentētia.

Pumex
Tharaco
nensis.

Aqua q̄
modo co
letur.

Liber. X. De Operū instauratione. Fo. CLXIII.

gallam/aut pilam factam cortice suberis/ illigatā filo tenui & prelongo. Cū igitur pilā fluens vnda perductū ad imum caput perduxerit: filo huic tenui aliud firmius ac deinceps funiculū ex sparto alligato. Post id trahendo & retrahendo funiculo abterrentur quę obstitant.

¶ De esca & veste quę agricultura paranda: agriq; colēdi/ minusq; feraci regioni subueniendi modus. Capfm. VIII.

Vnc ad reliqua veniamus. Dixim⁹ escā et vestē debere accolis. Has res dabit agricultura: q̄s artes psequi ad institutū nō pertinet. Sūt tñ ex architecto aliqua quę aratori cōferant. Id quidē vbi ager ad cultū seu siccitate/ seu aquarū nimietate & molestia aptus nequicq; sit de his aliqua breuissime cōsuisse iuuet. Vineā in prato et humecto facies sic. Infodies ab oriente in occasum lineis directis & equi distātib; foueas q̄ maxime id liceat pfundas: latas pedes nō distantes inter se pedes quindecim: & quā exemeris ex fossa tellurem accumulabis in area interualli: vt accliuitate meridianū excipiat solē. Istiusmodi colliculis factis manu vitis turtior erit et feracior. Contra in colle & sicco facies pratū sic: fossā oblongam nō decursoriam sed stagnātem in parte sublimiore facies margine ad libellam collibrato & coæquabili. In eā deriuabis aquam ex pximis fontib⁹: ea superfluēs a latere cōtinua parilitate substitutū corrigabit agrum. In campestri Veronensi faxis globosis referto et alioquin nudo atq; penitus infœcundo nōnullis locis crebra irrigatione effecere vt cutis obducetur cespiticea: & pratum excreuerit letissimū. Silua vti crescat in palustri versabis agrum aratro: oēm q; extirpabis cespitē radicitus: post id ad exortum spargito glandē ex robore. Hac factione locus plantarū copia refertus reddet: quibus maxima ex parte humor exuberās exhauriat. Tū et radicū accretione cadu corūq; foliorū et surculorū accumulatione indies solū reddetur subelatius. Turbulentas etiā alluiones si imiseris vt quiescāt sidosis superobduces crustā. Sed de his alibi. ¶ Sin autē aquarū molestia regio vexabit: qualē vidimus Gallia ad padū. Quales Venetię & eiusmodi: sunt q̄ cōsiderasse oportet. Nā aut nimietate/ aut motu vexabūt/ aut vtriusq;. De his nos breuissime trāsi fossis mō gemus. Apud lacum Fucinum Claudius perfodit montem: et tib⁹ dedu aquę nimietate obduxit in fluium ripam. Et lacū Velinū for. cti.

De vite i

Vt silua crescat.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

tassis quoq; ea re. M. Curius eduxit vt flueret in mare. Et lacū nemorensem itidē videm⁹ suffosso monte deductū in laurētem lacū: ex quo hortorū illa amœnitas et lucus fructifer sub nemorenſi aqs libera relicta ſit. Cæſar foſſas cōplures facere apud Hylerdā inſtituerat: quib⁹ ptē aliquā Sicoris fluuij auerteret. Herymanthius crebris flexionib⁹ curuat⁹ ab accolis agrū rigātib⁹ cōſumitur adeo vt reliqas ſine noīe remittat in mare. Cyr⁹ Gāgē plurimis factis ductib⁹ abſcidit. Numero eos fuiſſe dicit Eutropius cēties quat et decies ſex: ad eāq; demū exiguitatē redactū: quat et decies ſex ex parte maxima ancille effecere lacus eſt colous factus manu deductus ad excipiēdas alluuiōnes. Lacū effodit Myriſ apud Meſopotamiam ſupra urbem ambitu ſtadia trecēta et. lx. profundum cubitos quinquaginta: quo Nilū ſi qñ acrius inſurgeret exciperēt. Ad Euphratē ne tectavrbis diripiat præter moles qb⁹ cohercere retur nonnullos etiā lac⁹ qui excipiāt vī fluminis addidere. Ad didere etiam cauatos ſinus ingētis magnitudinis: quib⁹ ſtantē et quietā aquā vndis īpetentib⁹ pro aggere obijcerēt. De aquis igiſ vbi ſupfluant/et nōnulla ex pte vbi motib⁹ iſeſtæ ſint diximus. Si quid vero ad eā rē deerit/ dicem⁹ proxime: vbi de flumine et mare tranſigem⁹. ¶ Sequiſ vt q̄ nō poſſit ex ſe alimēta regio præbere icolis/ illud aliūde quoad id fieri poſſit commoduſcipiat Ad hanc rē facient itinera et viæ: quæ quidē habenda ſunt ita vt perq̄ facile comodeq; poſſint oportunitis temporib⁹ neceſſaria cōportare. Itinerū/ quod alibi ſuo loco attrigim⁹/ duo ſunt genera: terreſtre atq; aquaticū. Luſoſa carriſq; corrupta ne ſit via præſt exaggeſtiōes/ de quib⁹ alibi dixim⁹/ curādū eſt vt plurimū capiat ſolis: plurimū vētorū: minimū vmbre. Apud luſonā via ſi cum Rauēnæ per hos dies q; viā abſciſſis arborib⁹ dilatarit/ ſeri poſſit leſq; imiſerint/ ex corruptiſſima percōmoda reddita eſt. Videre cōmoda. iſtuc licet ſub arborib⁹ quæ propter viā ſunt/ q; ſolū illic rardi⁹ ſicceſ fouentē vmbra fieri ex quadrupedū attritu lacuſculos: q; collecto imbre ſemp cōmادهſcāt atq; dilatenſ. Aquatica vero via erit duplex: vna quæ coherceri poſſit / vt flumen et foſſa aquatica. Altera quæ nō poſſit/ vti eſt mare. Et dicere poſſe videor fluminib⁹ æque ad eſſe atq; in vaſe vitia vbi fortatte fundo ſint aut lateribus nō aptis/ nō integris/ non accomodatis. Nam cū ferēdis nauibus opus aqua ſit non modica: ea quidē in laterib⁹ fir-

mis cōtineat prorūpet. Agrūq; vastans late manabit et dissipa-
 bitur: vt etiam terrestriū itinerū vsus turbetur. Præterea si erit
 fundū obliquū, quis dubitat nauī cōtrariā vnda præceps refu-
 tabit. Adde etiā siquid erit a fundo surgēs salebrosū aut dor-
 suosū impediēt. Conuecto Romā obelisco ex Aegypto intel-
 lexere Tyberim nauigationib⁹ cōmodiorē esse q̄ Nilū. Illū fa-
 ne profusa patere laxitudine: hunc alterū esse profunditatis al-
 titudine potētiorē. Neq; enī magis aquarū copia hunc ad vsum
 nauium q̄ altitudine indigem⁹. Tamen si etiā faciat latitudo ad
 rem. Ripis enī aquæ tardiores redduntur. Fluuio fundū cū erit
 nō stabile: huic etiā latera minime erūt valida. Instabile ferme
 fundum est omne præter id quod structuræ operib⁹ probari di-
 ximus: hoc est quod ipsum soliditate sui ferrū aspernes. Eritq;
 omnino mobile quod ripa in creta/ plano in campo globosq;
 et rotabilī instratū sit solo. Cui fluuio latera infirma sint: huic
 et alueus erit salebris ruinarūq; extremētis et truncorū aut la-
 pidum transuersarijs mollibusq; impedit⁹. Omnino ifirmissil-
 ma et momētis mutabilia erūt latera/ quæ alluio imposuerit.
 Ex hac laterum labilitate sequitur quæ de Meandro Euphrate-
 teq; ferunt. Nam ille quidē q; solum secet infirmitatē/ multas in-
 dies flexiones innouat. Euphrates vero canales quib⁹ inducit
 sæpissime obstruit laterū ruina. Istiusmodi laterū vitijs maio-
 res prouidebāt fructo in primis aggere. Atqui aggeris quidē
 ipsius modus ad cæteras ædificationū rationes refertur. Nā in De agger-
 tere est quidē qua ducat linea/ aut quo astruat firmeturq; opere. re ad flu-
 Qui agger recta fm flumē ducetur linea: is quidem vndis non uium faci-
 elidetur. Aggerē vero quē transuersum fluui⁹ offenderit/ si erit endo.
 inualid⁹ prosterneret. Aut si erit depressus supfluitabit. Qui istic
 non prosterneretur agger / indies augebitur fundotenus. Nam
 cōuecta quidē eo cōpinget/ et quasi ad conscendendū succumu-
 lās alueo sese attollet: et destitutis illic quæ lōgius vectare aut
 propellere nō liceat alio deflectet. Si prosterneret aggerē vi sui et
 mole: tunc quib⁹ naturis dixim⁹ vtetur: cōplebit vacua: dispel-
 let aerem: et rapiet quæcūq; aduersent. Sed grauis et quæ ægre
 moueantur vna cum præterlabendi ipetu sensim vadendo des-
 tituet. Hinc est q; in faucib⁹ eruptionū inundatio quæ in agrū
 fit harenā crassiorē relinquit præaltā. Deinceps vero leuior et
 limosior accretio telluris inuenitur. Sin autem superabit allu-

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

uio aggerem atq; superfundet: tunc ruentiũ vndarũ appulsu solum illufum commouebitur: et commota fluxu aſportabuntur/ quoad ſubacta foſſione opus ſubrutum collabefcat. At qui vnda quidẽ fluens ſi neq; directũ ne tranſuerſum/ ſed ex infra-ctu aggerem offenderit/ pro ipſius flexione et fluminis latitudine ripam vtrãq; non minus hanc qua excipiatũ q̃ alterã inquam retũdetur / preſſabit atq; conficiet. Et ſapit quidẽ tranſuerſi naturã flexio. Quare offenſiones perferet eaſdẽ quã tranſuerſis inſeſte ſunt: et vna duris abſterſionib⁹ delibabitur. Quã quidem tanto erũt acriores moleſtioresq; quanto illic vertiginos ciciores/turbidiores/vt ita loquar ebuliant. Terebra quidem fluenti inuoluolus aquarũ et vertigo eſt: cui nulla durities diu queat reſiſtere. Videre id licet cum ex pontib⁹ lapideis q̃ illi quidẽ parte inferiore ſint alueo cauato et profundo: tum ex his locis fluenti/ quã ripis coarctata ſunt vbi ex faucib⁹ anguſtioribus in ſpatia laxiora proruperint / q̃ illa qdem cadendo et ſeſe inuergendo late circumuoret atq; abſumat q̃ quid ri- parum aut fundũ offenderit. Pontẽ Adriani Romã audeo dicere omniũ quã homines fecerint operum eſſe validiſſimũ: tñ alluiones adduxere vt dubitẽ diutius poſſe reſiſtere. Stipitibus enim et ramis quos ex agro alluiones arripuerunt/ pilas annuis moleſtijs onerant: et fauces arcus multa ex parte obturatas reddunt. Fit ea re vt aquã intumefcãt: atq; inde ex alto præcipites et moleſti vortices corruant et p̃uergantur. Ergo pilas puppi ſubruunt: molem q; operis perturbãt. Haftenus latera.

Pons
Adriani.

De fluuiã Nunc de fluminis fundo. Nicotrix apud Meſopotamios ſcribit Herodotus nimiũ concitatũ Euphratis curſum curuo tor-
Nicotrix tuoſoq; retardauit ductu. At proxime quidẽ accedit/ vt diutius aſſeruetur vbi tardĩ⁹ effluat. Tũ et ſimile quippiã iſtud eſt. vt ſi quis arduo ex monte deſcãdat via non præcipiti: ſed nũc in dextram nunc in ſiniſtram cliui. Et fluuij nimia velocitas vtrũ a p- no eueniat alueo ſatis cõſtat. Fluenti curſus nimiũ citus et cõ- tra piger vterq; v ſib⁹ nocuus eſt. Is quidem ſubruiat ripas: is al- ter facile hærbefcit/ et facile in glaciẽ cogitur. Amnẽ qui angu- ſtarit/ aquas fortaliſſis reddet altiorem: et alueum qui excauarit/ habebit profundiores. Excauandi/ impedimenta tollendi/ atq; purgandi eadem ferme ratio, et finis eſt de quib⁹ mox dicemus. Sed excauatio iſtic erit fruſtra/ niſi infra verſus mare fundũ ad

defluxus rationes eque depressum subsequatur.

De fossis / ne aq̄rū copia desit / ne v̄v̄sus ei⁹ impediā. Ca. IX.

Enio ad fossas. Optandum ne copia aquarum desit: ne ve vsus ad quos instituta est impediatur. Ne desit duplex erit ratio. Prima vt aliunde deriuata abunde influat: altera vt cōcepta diutius afferuetur. Deriuatur

fossura ex his quæ superi⁹ dicta sunt. Ne autem impediā iam deductæ vsus assequemur cura et diligentia. Siquidem sæpe purgabitur et importata deplebunt. Sed fossam aquariam Fossa aq̄-
fluuium esse cōsopitū dicit: ei⁹ ferme omnia debent / quæ flu-
ento et in p̄mis fundi laterisq; soliditas et firmitudo exigat: ne-
quid immittas aquas absorbeat: aut per interuenia deperdat.
Et itē profundiorē esse oportet q̄ latā: id quidē cū nauis ferendā
gratia tū & a sole minus exhauriatur / min⁹ hærbescet. Mul-
tæ ab Euphrate in Tygrim fossæ perductæ sunt / q; sit ille quidē
aluo sublimior. Gallia ps Italię quæ circa ifimū Padū et Athi-
sim est / tota fossis enauigatur. id illic facile præstitit planities.
Ex Nilo Ptolemeus inqt Diodorus / cū nauigaret fossam apie-
bat: enauigata claudebat. Vitijs remedia erunt hæc. Cohercio /
purgatio / clausuræ. Aggere flumina cohercenē. Aggeris lineā
ducito / vt non repente / sed sensim præmat latera atq; interstris-
gat. Vbi vero ex faucib⁹ angustiorib⁹ laxiora in vada dimissu-
rus sis: nō abrupto imisso sed p̄ducto canali finito vt deinceps
dilatatis v̄ndis sese fluui⁹ in pristinā āplitudinē v̄dicet: neq; ob
repētina libertatis licētiā petulantib⁹ inuoluulis et vorti-
ginib⁹ lædat. Cōfluebat fluui⁹ Melas in Euphratē / cupiditate
fortassis noīs adductus Artanax rex exitū fluuiio obstruxit
regionēq; late inūdauit. Nō multo post moles iterpellatæ aq̄-
tantis turbinib⁹ tātoq; abruptit iperu vt multa secū arua traxe-
rit: multaq; ex pte Galatiā Phrigiāq; vastarit. Hoīs insolētiā
senat⁹ multauit talētis trigita. Et facit ad rē quod etiā legim⁹
Iphicratem cum Stiphalim obsideret aquā Erasij / qui fluuius
mōtē subintrat: et in agrum argiuum resurgit obcludere co-
natus spongijs innumerabilibus adiectis. Sed Iouis monitu
reuocatum destitisse. Quæ cum ita sint / sic admonuisse iuuer.
Opus aggeris facito validissimum. Validitatem dabit mate-
riæ soliditas et operis ratio atq; amplitudo. Qua partē v̄nda
superuadendo excidat non ad perpendicularum id latus extrina-

Fossa aq̄-

ria.

Artanax

Melæ flu-

uis exitū

obstruxit

Iphicra-

tes.

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

secum / sed modice castigatū dimittito / vt perq̄ lenissime & nulla cum vertigine defluat. Q̄ si cadendo cœperit excauationes facere / cōfestim cōpleto nō minuta materia: sed saxo amplo / in tegro / stabili / angulari. Proderit & fascēs sarmentorū conijcere quo procidēs aqua non nisi infracta et lasa fundū petat. Apud Romā videm⁹ Tyberim multa ex parte opere structili coarctatum.

Semiramis.

Semiramis nō cōtenta lateritio asphaltū etiā superinduxit aggeri crassum cubitos q̄ttuor. Quin & muros induxit multa per stadia altos vt vrbis mœnia coequarent. Regia hæc sunt

Nicotrix

Nos aggere cōtenti erimus terreno / quali Nicotrix apud Assyrios ex limo: quali et apud Gallias maxima flumina quasi pētilia videm⁹: quoad locis nōnullis interdū superent libella: mapaliū culmina. Sat quidē erit si pōtes structili opere cōfirmabūtur.

Agger fluuiatīl ex quib⁹ construi debet.

Aggeri⁹ extruēdis sunt qui cespite herbofo ex prato succi sos pbent. Mihi etiā pbātur. Radicularū enī cōplexu ferruminātur modo vehemēti pinsatione assolidētur. Tota quidem aggeris cōgeries et p̄sertim ea pars quā vnde lambūt duret oportet spissitate ipenetrabili atq; dissolubili. Sūt qui vimineas perticas aggeri intertextunt. Firmū id sane opus: sed natura sui tēporariū. Nā cū sint perticæ facile putrescibiles / sit vt radij aquarū locos materię putrefactæ occupēt. Atq; inde peruadētes auctis meatuū fistulis grādiore riuī cōsequātur. Hoc tamen minus verebimur si perticis vtemur virentibus. Alij salictam / alnum / populū / et quę aquas amāt arbores per ripam ordinibus frequentes plantant. Habet id quidem cōmoditatem. Seruitiū subest id quod de perticis dicebām⁹. Nam interdum stipitibus carie cōfectis demortuarum arborū perterebrationes et cuniculi manant. Alij / qđ mihi in primis placet / virgulta & omnē herbarum copiam quæ viuax aquis / quę radicibus q̄ ramis ferax sit / ad ripam cōplantant. Quo in genere præcipua est saluicula / iuncus / cannuſcula / & in primis vitrex. Nam is quidem multa & populosa subcreſcit radice / prælongisq; & rediuiuis fibris sese profundit: ramis contra surgit humilibus et flexulis: qui vndis alludantur / et minime irritent: & quod mirifice confert planta hæc aquarum auiditate continuo sese per fluuiū immerſum prouehit. Quo autem loci fm fluminis rigorem agger directus erit nudam et tersam penitus esse ripam oportet / nequid offendant / quo fluendi lenitas irritetur. Vbi vero sese

Liber. X. De Operū instauratione. Fo. CLXVII.

in flexu agger obiecerit fluuiio/quo illic robusti⁹ obsistat plutes
is obfirmabit. Sinaut tota fluminis moles trāsuerso erit obice
depellēda aut sustinēda:tūc p̄statē vbi erit aqua minor alueo
patēti facito cratē iunctis stipitib⁹ robusteis p̄longis:cratēq; fi
bulis bñ cōpaginato & cōcatenato:ponitoq; stipites directū p
alueū/vt frōtib⁹ vndā defluentē excipiāt: p̄figitoq; quoad per
id solū liceat p̄fundū in alueū palos p̄acutos inditos forami
nib⁹ ad eā rē factis. Qua obfirmata insternito alternis transuer
sarijs tignis:& in cratē hmōi exaggerato lapidū molē: eāq; ad
glutinato calce:aut vbi per ip̄sam nō liceat fascib⁹ iuniperi in
termistis annectito. Fiet inde vt pōderis imānitatē/cratiscq; fir
mitatē nequeāt pmouere. Qd si vorticibus subruere instraturā
p̄sequētur/cōferet/iuuabitq; rē. Nā p̄stabit quidē vt p̄mēdo/
et sese inferēdo in p̄fundū pōdus ip̄m sedem illic petat firmissi
mam. Sinautē fluuius perenni erit altitudine vt ratis hasce po
fuisse non liceat:tunc his vtemur argumentis quibus pōtium
pilas excitari suo loco diximus.

¶ De in littore maris aggerib⁹ & corroboracione/deq; portuū
munitione et aque fluuij clusione. Capm. X.

Corroborabit etiā littus maris aggerib⁹:sed nō isidē
quib⁹ & fluēs. Nā fluentiū quidē aque iniurijs lēdūt
via nō eadē/q̄ fluctus maris. Etenī mare aiūt suapte
natura quietū esse atq; tranquillū. Sed ventorū agi
tari pelliq; p̄ssura: fieriq; hinc vt surgētes vndarū ordines litt⁹
petāt:quo loci si trāsuersum & p̄sertim asperū quid atq; hirtū se
se illis obiecerit:totis illē quidē illic pectorib⁹ ipetunt:relixēq;
resiliūt & infrigūtur: atq; sic ex alto irruētes solū cōmouēt: assī
duaq; molestia excauāt atq; demoliunt quicquid obuersē. Hoc
ita euenire indicio sunt fundi altitudines: quas ad rupes mariti
mas iuenias. Sinautē facili et depressa accliuitate sese littus sub
actum vndis p̄stiterit/nō habens perinde cōmotū mare/qui cū
ēstu feruidiore pugnet/ponit ipetus/& in se vndis molliorib⁹
reciprocas remorāt:& si quid ex cōmotionibus harenae corri
puit atq; cōuexit/Interea destituit/& loco reliquit quietiore:ex
quo littora q̄ istiusmodi porrigunt ex humili cāpo indies intra
mare excrēta esse sentim⁹. Vbi vero p̄montoriū offenderit ma
re/& subinde in sinū arcūve littoris p̄fluxerit linea incurua/ile
lic scdm littus citatū discursitat atq; obuergit. Ex quo fit vt lo

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

cis eiusmodi passim p littore excauati pductiq; canales habentur. Alij mare suapte spirare & respirare p̄dicāt/annotarūtq; hominē nūq̄ expirare a vita/nisi estu decedente quasi argumentū hoc de se p̄stet:cū n̄ra hoīm vita ipsi⁹ maris aiām motūq; aliqd habere affine & cōsonū. S; de his hæcten⁹. ¶ Ceterū maris qdē ciproca- incremēta & decursus alioquin locis mutari palā est. Calcicidū tio in flu mare singulos p dies sexies alternat fluctus. Ad Bizantium nō xu & re- mutat nisi excursionē in Ponto. In Propontidē suapte natura fluxu. mare cōtinuo ab se quecūq; a fluminibus inuecta sint reijcit ad littora. Quæ enī agitationib⁹ cōmouētur/vbi quieti data sedes est imoranf. Sed cū littorib⁹ plerisq; oibus vim harenę aut lapides reiectos intueamur/iuuat id referre qđ apud philosophā tes inuenio. Harenā alibi dixim⁹ fieri ex limo: quē sol densarit: postq̄ id estus in minuta corpuscula disciderit. Lapides a maris aqua gigni autumāt. Nā sole quidē & motu aquā dicūt in tepe- scere/exficari/ac perinde inspissari partib⁹ leuiorib⁹ exhaustis: duciq; ad eā crassitudinē vt si qñ mare paululū iterquiescat:sen- sim cutim obducat mucosam/& admodū bituminosam:rūpiq; gignunt. mox cutim hęc/et dissipari nouissimis motib⁹ & collisionib⁹ in globescere: fieriq; quippiā spongijs persimile:deserriq; globos hosce ad littus. Quo loci harenas illic cōmotas adglutinat sibi atq; ad se cōprehēdit. Apprehēsas autē vi solis & salis exficari dēsiusq; cōcogi:& tēporib⁹ durescere vsq; vt fiat lapis. Hęc illi. Nos tñ videm⁹ ad fluminū hostia passim excrescere littora:pre- fertim si sint illa quidē flumina/q̄ per agros solubiles fluāt: in que plures torrētes cōfluāt. Nā ea qdē p faucibus ad littus ma- ris hinc atq; hinc multū harenarū & calculorū exaggerant: lit- tuscq; pducūt. Id ita esse manifestāt Hyster & Phasis Colchorū/ et alij maximeq; Nilus. Egyptū veteres Nili domū appellaue- re/& olim mari opertum fuisse vsq; ad paludes Pelusias asseue- rāt. Tū & Cilicię magnā esse agri partē a fluuio adiectā referūt. Aristoteles motū esse rez cōtinuū arguit:& futurū spacio tēpo- ris vt locū mare mōtesq; cōmutent. Hinc ille. Quicquid sub ter- ra est (inquit) in apertū pferet ætas. Defodiet cōdetq; latentia. ¶ Redeo ad rem. Habet hoc p̄terea fluct⁹ in se/vt ad maceriem obiectā appellēs infestus arietet atq; insurgat: recedēs autē q̄ al- to cadāt propulseq; aque tñ multo harenas excauēt. Videre licet istuc q̄ ad rupes & scopulos pfundius subūstet mare; multo ibi

Liber. X. De Operū instauratione. Fo. CLXVIII.

illidat q̄ vbi nullos iterpellatores p̄ter molle castigatq; littus
offenderit. Quę cū ita sint / magna nimirum erit opus industria
solertiq; ingenio / vt maris vim spiritusq; coherceas. Artes enī
multa ex parte manūq; frustrabit mare: et nō facile virib⁹ ho-
minū peruinceſ. Proderit quidē quā alibi deberi pontib⁹ exag-
gerationē diximus. ¶ Sed si res postulabit vt portus muniēdi Portus q̄
gratia moles p̄ducēda in mare sit / a cōtinenti & sicco rē incipie modo
mus: addit amētisq; deinceps opus p̄ducemus in mare: curabi- muniēd⁹
musq; in primis vt id perq̄ stabile ponat solo: & vbiuis posue-
ris p̄fusa maximorū lapidū accumulatione coaceruādū est / ita
vt stet maceries cōtra fluctus ad lineā sensim p̄cluem: quo ap-
pellens vndarū moles & vt sic loquar minacitas deinceps in-
stinguat: & nō inuēto qui cū totis pectorib⁹ conflictet / recurrēs
nō pruat: sed lenissime dilabat. Sic enī refluxēs vnda post se no-
uissime appellentes fluct⁹ excipiet atq; retardabit. Ad rationes
portus etiā pertinere fluminis hostia vident / qm̄ sese eo loci na-
ues a tēpestatib⁹ recipiāt. Hostia in primis cōmuniri & coartari
velim p̄tra fluctus maris. Aiebat Propertius. Vinceris aut vna
cis hęc in amore rota est. Sic fit istic. Nāq; hostia quidē sempit-
erne aut mari contumacius incessante superatur / harenāq; ob-
struūtur: aut cōtra peruincit assiduitate ipetus & vincendi per-
uicacia. Quare perplacebit si duob⁹ diuersis ramis modo aquę
suppeditet / fluuiū dimittas in mare. Non id quidē tātū quo na-
uib⁹ mutatis ventis prōptiores ingressus pateāt: verū etiā vt
si qua tēpestatū vis obstrerit aut exitus alter forte austro fiāte
obstrusus sit tumidiores actę alluiones redūdent in agrū. Sed
pateāt qua libero excipiātur mari. De his hactenus. ¶ Sequit̄ Purgatio
purgatio. Cæsar maximā adhibuit curā purgādo Tyberi. Erat fluminū.
enī iniectis ruderib⁹ repletus. Extāt effecti ex textis ex flumine
exēptis montes imodici nō lōge a Tyberi cū in vrbe tū extravr-
bē facti. Tantā materiā tā viuūdo ex fluuio quib⁹ nā argumētis
eduxerit legisse me nō memini. Sed vsos quidē septis arbitror:
quib⁹ discluso fluuio atq; exhausta aqua ipedimenta cruerint.
Septa sic fiēt. Parabis tigna dolata ad rectā lineā: et a sūmo ad Aquariū
imū eorū caput p̄ lateris amplitudinē sulcos induces vtrimq; p̄ septum q̄
fundos digitos q̄tuor: latos ad tabulę crassitudinē: qb⁹ ad op⁹ arte parā
vsus futur⁹ sit: & parabis tabulas eq̄li iter se lōgitudine: eq̄uali
etiā crassitudine. His paratis figito tigna q̄ dixim⁹ vt stēt ad p̄-

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

pēdiculū interuallis inter se moderatis ad tabularū paratæ lō
gitudinē. Tignis statutis et recte firmatis imittito tabulas capi
tibus/ vt per sulcos tignorū descēdant in pfundū. Simile opus
vulgo cataractas nuncupāt. Tu vero sup iniūgito alteras alte
ris tabulis atq; cōprimito vt bene cohæreāt. Mox disponito lo
cis aptis et oportunitis cocleas aq̄rias/ et sucones/ et siphones/ &
situlas/ et oē exicariū instrumētū/ atq; adhibeto manū opariā
perq̄ numerosam: et cōfestim ope irrequieto atq; nequicq̄ inter
misso iclusam a septo aquā exhaurito. Si quauero imingit/ ob
struito cētonibus. Succedet op⁹ ex sentētia. Int̄ istiusmōi septū
aquareū et aliud quo astruendis pontib⁹ vsi sum⁹ hoc interest:
Nam illud quidē stabile et diu māsūrū esse oportuit/ quoad pi
læ non perficerent modo/ verū etiā extractæ p̄solidarent. Hoc
istic temporariū est: atq; postridie limo depleto amouendū et
transferēdū. Sic moneo siue septo istoc purges / siue obuertas
fluuium/ caueto ne cū tota aq̄rū copia et vi vno eodēq; cōcertes
loco: sed additamētis mēbraticq; opus p̄ducito. Opera quæ qdē
cōtra aquarū molē et impetū fient/ si ducta in arcū sint dorso cō
tra pondus aquæ vrgentis obiecto validi⁹ obstabūt. Torrentē
excauabis si trāsuerū feceris obicē ita vt aqua se in altū suble
uet: cogatq; multo cōrumescere. Assequere enī hinc vt supua
dens vnda suo casu fossam deprimat: rursusq; quantū inferiore
a parte riuī depressius infoderis: tātū alueus vsq; ad fontē exca
uabitur. Promēs enī aqua cōtinuate p̄mouet: perturbatq; solū
atq; absportat. Quī et riuū fossamq; aquariā bu bulis immis
sibus purgabis sic: Occludito vt aquæ insurgāt: mox coge pec⁹ vt cre
bris et cōcitatis motib⁹ aquā limosam reddāt: cōfesti adapito/
vt præceps pfundat atq; abluat. Quod si forte in flumīe demer
sum aut infixū quippiā impediērit/ præter cæteras quas noue
re fabri machinas illud aptissimum est vt nauī onultā adigas:
atq; firmissime id ipsū hoc siue sit pal⁹/ seu quid vis eruendū
adlaquees: mox nauī leues onere: fiet ide vt sese leuigata attol
lens nauis radicibus reuallat alligata. Iuuabit si clauis modū
furgente nauī palū inuenteris. In agro prænestino madētē cre
tam vidim⁹ / in qua si fustē gladiūq; infixeris/ non in pfundū
plus cubitū/ nulla vi manu possis trahendo euellere. Sin autē
inter trahēdū paulo iuenteris/ vti q̄ terebrāt facile sequet. Ap̄t
Ianuā latēs sub vndis scopulus fauces ad portū ip̄diebat: in

uentus homo est per nostra tempora mira præditus arte et natura qui diminuit: aditusq; longe patefecit. Hunc rumor est solitum sub aquis durare: et multā per horā anhelitus causa non emergere. Limū ex profundo hauries rete ostreaceo vespito fac Limus
 co: trahendo enim implebis. Hauries etiā vbi mare modicū sit/ qm̄ ex
 palatia in spumēto. Id fiet sic. Habeto mioparones duos in ho hauriēd⁹
 rum altero ad puppim firmabis axim: in quo nō sec⁹ atq; in li
 bra ludat antēna prælōga / in cuius antennæ capite / quod e na
 ui perstat / affixa sit pala pedes lata tris: longa sex. Hanc opartij
 immergendo limū desumēt: et in altero ad id parato mioparone
 ne exponēt. Ex his principijs multa fiēt simillima et vtiliora:
 quæ longū esset hic psequi. Hacten⁹ de his. ¶ Sequitur clausu Aq; deflu
 ra. Claudeſ aq; defluuū cataractis: cludeſ et vallis. In vtriusq; la uiū quo
 bra lapidea pilarū ope firmissima debent. Cataracte pōd⁹ tolle artificio
 mus sine hoīm periculo adhibitis ad tractatoriū fusū rotis dē claudēdū
 tatis quas veluti in horologio moueam⁹ / dentib⁹ alteri⁹ fusi ad
 id opus et motū adactis. Sed omniū cōmodissima erit valua: q; Valua
 medio sui habeat fusum statutū ad ppendiculū vertibilē. Fusio fluuij
 appinget valla qdrangula: vt panſa adest veluti in oneraria na emissoria
 ui quadratū explicat velū qd hoc et hoc sui brachio possit ad p
 ram versus puppive circūagi. Sed value isti⁹ brachia erūt non
 cœqualia: altero enī paulo erit retractior ad digitos vsq; ad tris
 Nam fiet tū quidē vt vno a puero referet: et rursus spōte claudatur
 vincēte pōderib⁹ latere plixiore. Duplices facito clausuras
 secto duob⁹ locis flumie: spatio intermisso qd nauis longitudinē
 capiat: vt si erit nauis cōscensura cū eo applicuerit: inferior
 clausura occludat: aperiat superior: sin aut erit descēsurā: cōtra
 claudatur superior: aperiat inferior. Nauis eo pacto cū istac
 dimissa pte fluenti eueherur fluuiū secūdo. Residuū autē aq; superior
 asseruabit clausura. Illud nō prætermittā quod ad vias
 pertinet: nequid ista repetam⁹ per oppidū viā nō ipōnēdo atq;
 aggerando ruderib⁹: qd praua cōsuetudine fit: sed poti⁹ adimēdo:
 et late circum explanādo atq; abspōtando bene tersam beneq;
 auersam facito: ne insule et superficies vrbs stratarū accumulationib⁹
 imergant. ¶ Nūc cetera minutiora quæ emendari patiantur q̄ id potero
 breuissime psequar. Locis nōnullis q; aqua inducta sit: regio effecta
 est calidior: et cōtra nōnullis effecta est frigidior. Apd Larissam
 Tessaliæ ager stagnāti et pigra

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

erat opertus aqua ea re aerē habebant crassum atq; æstuosum. Postea educta aqua exsiccatoq; agro facta est regio frigidior: adeo vt posthac olea quæ pri⁹ multa passim excreuerat circum: nulla supuixerit. Cōtra apd Philippeos: illic ei meminit Theophrastus educta aqua exsiccatoq; lacu effectū est vt minus rigerent. Harū rerū causā ex puritate impuritateq; illic spirantis aeris esse interpretatur. Nā crassum quidē aerē tardi⁹ moueri: sed diutius seruare quæ a gelu æstiuue ipressa sint prædicāt. Tenuē vero aerem sese haberi gelationi aptū: et cito radiorū p̄mutationib⁹ affici. Et aiūt agrū incultū et neglectū aerē præstare crassum et immitē. Vbi etiam materia excreuerit cōferta: ita vt eo neq; sol

- Auernus lacus.** neq; venti penetrēt: nimirū erit aer crudior. Auerno in lacu antra syluarū densitate ita ambiebant: vt exalans sulphur alites per angustias supuolantes necaret. Cæsar detectis syluis expe
- Liburnū.** stilētū reddidit amoenū. Apd Liburnū maritimū oppidū Aeturiæ grauissimis febrib⁹ singulas p̄ caniculas vexabant: obiecto ad mare muro accolæ bñ se habuere. Post vero fossis aq; munitionis grā inducta iterato piclitanē. Scribit Varro cū exercitū haberet apud. Corcyrā et passim peste caderēt: oclusisse oēs fenestras quæ austris paterēt: et eo pacto exercitū seruasse. Mura
- Muranū.** no celebri venetiārū oppido raro in pestē incidūt: cū proxima metropolis ciuitas et frequēs et grauiter infestē. Euenire id arbitrant copia vitrariorū. Nā certū quidē est aerē maiore in modum purgari ignib⁹. Et odisse venena ignē inditio est q; annotarunt venenosa animalū cadauera nō gignere vermes vt in aliorum: ex ea re q; veneni natura est: necare atq; p̄tin⁹ extinguere vim oēm vitæ. Sed eadē si tacta sint fulgure: gignere tū qdem vermes: eo q; sit eorū venenū extictū igni. Gigni autē in cadauerib⁹ animalū vermes nō aliū de q̄ ab vi qdā nature ignea mouēte humidū id illic aptū ignib⁹: quos extinguere p̄priū est veneni: vbi superet: vbi vero superet igne: nihil posse. Si herbas extirparis venenosas et præfertī squillā: fiet vt malū id terre nostrimētū ad se bone hariant plantæ: eoq; alimēta inficiēt. Iuuabit syluā præfertī pomariā nocuis vētis obijcere. Nā plurimū
- Remediū pro ptisicis.** interest aurā qua foliorū vmbra excipias. Syluā piceā aiūt p̄desse. Contra vero arbores: quæ amaro sint folio: nam illæ quæ dem auras præbent isalubres: sicubi erit sidosus: paludescēs:

vliginosusve locus: iuuabit bene patulū et bñ illustrē reddere. Nam fetores et noxię bestiole quę insurgunt aritudine et ventis cito cōficientur. Apud alexādrīā loc⁹ publicus est: quo non alibi vrbis excremeta et purgamenta ruderū exponant. Iamq; mōtem excitarūt tā altū: vt nautis multā oportunitatē præbeāt ad hostia petenda. Quāto cōmodi⁹ humilia et concaua huiusmōi lege cōplebunt. Venetię: quod vehemēter pbo: p mea tēpora purgamentis vrbis areas intra paludes ampliārūt. Qui agrum apud egyptias paludes colūt inquit Herodot⁹: quovī culicum et muscarū vitēt altissimis pnoctant turrib⁹. Ferrarię ad Padū intra vrbē culices haud multę apparent: extravrbē insuetis execrabiles sunt Pelli ab vrbe igniū et fumi copia arbitrātur. Musca vmbroso et frigenti et ventoso in loco nō versat: p̄sertim vbi fenestras habuerit in sublimi. Sunt qui dicāt muscas nō ingredi quo lupi cauda sepulta sit: et squilla suspensa abigi venosa. Miores nostri cōtravī æstus plurimis vtebant remedijs Inter quę delectāt criptoportic⁹ et testudinata: quę quidē nisi nisi summo vertice lumē acciperēt. Delectabāt etiā aulę fenestris patulis atq; auersis a meridie: q̄ p̄sertim vmbrosas auras a cōtectis acciperent. Metell⁹ Octauia Augusti sorore genit⁹ fo-

Metellus

rū iumbravit velis: vt salubri⁹ litigātes versarent. Sed aurā ad refrigerādū pl⁹ valere q̄ vmbra: intelliges velo stratis i ducto: ita vt auræ min⁹ pueniāt. Plini⁹ pceptacula vmbraū in edib⁹ fieri solita meminit. Ea q̄lia essēt nō describere. Sed q̄liacūq; sit: natura in eis imitāda est Spectare licet vbi ore apto oscites: aiā emittis tepetē. Vbi vero labijs p̄ssiorib⁹ sufflas: tūc missus aer subgelid⁹ appellit. Sic istic in ædificio vbi laxo veniat aura spatium p̄serti lustrato sole tepet: vbi vero arctiorē p callē vmbrosūq; cōfluat: illic citatior refrigeratiorq; est. Feruēs aq; si ex fistula p aliā frigētē aquā ducta sit: refrigerat. Par qdē ratio erit in aura. Quærūt qd ita sit: q̄ in sole pambulātes nō fuscant: cōsidētes fuscant: prōptū est. Nā motu cieri auras: qbus radij vis frustret. Rursus vmbra ex se vt gelida sit pderit tectū tecto: et parietem pieti obducere. Atq; hi quidem quo plus inter se distabunt: eo erit vmbra æstus validior. Quoad loc⁹ ita contextus et circumseptus minus inferuescat. Interstitium enim hoc inter vtrosq; parietes vim ferme habet eā quā haberet parilis crassitudinis murus. Sed eo etiā p̄stat: q̄ murus a sole conceptum

Leonis Baptiste Alber. De re edificatoria.

ardorē tardius exiit: & iportatū etiā frigus diuti⁹ tenet. Inter hosce quos dixim⁹ parietes duplices tēperamētū aeris equabiliter p̄seuerat: in locis vbi solis ardores offendant: paries ductus ex pumice incalefactiones min⁹ suscipiet: ac minus asseruabit. Hostia ad cōclauia si fuerint valuis cōduplicata: hoc est si valuis exteriorib⁹ atq; item alteris valuis interiorib⁹ occludatur: ita vt inter primas & secūdas valuas aer medi⁹ ad spaciū cubiti cōcludat: efficiēt: vt q̄ int⁹ loq̄nt̄ ab exclusis neq̄ant subaudiri.

¶ Minutiora q̄dā que ad ignis vsū conferunt. Caplm. XI.

Vnclī edificādum sit loco nimium algenti: vt emur igne. Vfus ignis varius est. Sed oim cōmodus erit is q̄ habebit loco patulo et collucenti. Nā si excluso fumorū: aut testudinatorū p̄stabit: aerē male affectum dabit: q̄ oculis inducat scaturiginē & aciē hebetet. Adde q̄ ipse flammarū & lucis aspectus ex viuo foco perq̄ hylaris vt aiūt/comes est patrib⁹ ad larē cōfabulantib⁹. Sed in media gula fumaria superne adesse oportet ferreā trāuersam valuā: quā tu quidē vbi omnis fum⁹ euacuerit: & pruna cādore nitēs sese ipsam fouere cœperit/inuertas: gulāq; occludas: nequis extern⁹ aurē flatus p̄ eā apertionē possit inferri. Paries siliceus/marmareus ve cū et algidus: tūc et humectuosus est. Nā acrem frigore suo cōcogit: & i sudorē vertit. Tosineus atq; itē Testace⁹ cōmodior est: vbi penit⁹ sicuerit. Nouos & madētes itra parietes p̄sertim testudinosos qui p̄noctabit: graues subibit ægrotatiōes doloris febriliūq; & pituita. Inuēti sunt q̄ ea re vsū amiserint: neruis obtorpuerint: mente animisq; ceciderint: & vecordes facti sint. Vt autē oculus siccescant: peruię apertiones discursitātibus vētis relinquēde sunt. Oim erit cōmodissim⁹ paries valitudini: qui fiat crudo latere per bienniū ante exsiccato. Crusta ex gypso inducta aerē spissitudine insalubrē reddit: & pulm onib⁹ cerebro q̄ nocua est. Materia p̄sertim abieginea aut itē populea si parietē cōuestieris erit loc⁹ salubrior: & bñ satis hyeme tepēs estate ū haud multo erit calēs: sed forice & cimice fortassis fiet infest⁹. Id vitabit: si iteruacua oppleueris calamo: siue latebras omnes: & p̄fugia bestiis obstruxeris. Creta & rapillo et amurca subacta rectissime obstruētur. Oleū enī genus omne id animantis q̄ ex putrefactione ortum sit: penitus abhorret.

¶ Quomodo serpētes/culices/cimices/musce/mures/pulices //

Attēde q̄
lis paries
inhabitā
dus.

tineę & id gen⁹ molesta nocuaq; perdant & arceantur. Ca. XII.

Sed qñ i ista icidim⁹: iuuat hic referre nōnulla q̄ apud graues auctores legim⁹. Edificiū omī vacet molestia optandū est. Oetes Herculi sacrū fecere: q; eos a culici bus liberasset. Et Meliuntę q; cāpas abegisset a vineis Eoles sacrificabāt Apollini p̄ copiā murū. Magnū id quidē be neficiū. Sed q̄ nā pacto ista efficerēt: nō tradidere. Tametsi apud aliquos sic iuenio. Assyrijs pulmone vtolato: cepe itē squilla ex sup̄liminari hostij pēdens venenosa omīa fugari aīalia. Serpē- Vt serpē- tes inqt Aristoteles ex ædib⁹ odore dispelles rutę. Et in ollā si tes expel- carnes inieceris igressam vesparū copiā cōcludes. Et sulfure ori las. ganoq; agresti latebris formicarū ipositis exterminabis formi Vt formi- cas. Sabin⁹ Tyro ad Mecenatē scripsit limo marino/ aut cinere cas exter- obturatis eorū foraminib⁹ tolli. Ffficacissime ait Plini⁹ elitro- mines. pio herba curant. Alij aquā diluto latere imissam iimicā putāt. Apud veteres hoc testant mutuas a natura qbusdā reb⁹ & ani- mātib⁹ inter se inatas esse iimicitias acres: quoad alter alteri pe stem/ pernicięq; afferat. Ex quo illud fit q; mustela nidore vstę felis: & serpētes odore fugētur leopardi. Et aiūt ad sanguifuge caput: vbi mēbris hoīm pertinaci⁹ hēret: si cimicē applicaris: il lico soluet: lāguidaq; decidet. Et p̄tra fumo vstę sanguifuge ab itimis diffugijs cimicē discuti atq; depelli. Puluerē inqt Solin⁹ Vt cimi- sumptū ex insula Athamo: q̄ in Britānia est: q; insparserit: illico ces depel- serpētes oēs fugiēt. Idē ipsum aiūt hystorici efficere terrā: q̄ ple las. risq; alijs locis: & maxime ex ifula Eubusso sūpta est. Quę vero ex insula Galeon Garamathū: scorpiones/ atq; itē serpentes in terimit. Strabo apud Lybiā ppter metū scorpionū pedes cum Vt scorpī- eant dormitū lectos illinire solitos allio. Cimices quēadmodū ones & interfici oporteat scribit his verbis Sasernas. Cucumerē angui serpētes y- num cōdito in aquā: eāq; infundito q̄ voles: nullę accedēt. Aut iterimas: felle bubulo cū aceto misto vngito lectū. Alij fece vini latebras Itē vt ci- oblutari iubēt. Radix cerrei (inqt Plini⁹) aduersat scorpionib⁹ mices in- et cōtra istiusmodi noxias bestiolas: maximeq; serpētes vim hz terficias. Fraxin⁹ egregiā. Filicis folia serpētes nō recipiūt. Capillo mu- Vt imu- liebri: aut cornu caprino/ aut ceruino/ aut scobe cedri/ aut gut- nis ab iū- ta galbanī: aut sileris/ vitētisq; hederę/ iuniperocq; icēsis p̄liga ria serpen- bunt/ iuniperiq; semine vncti penit⁹ imunes ab iniuria serpen- tum fias. tū sunt. Haxū herba odoratu aspides inebriat: sopiuntq; vt tor Haxus

Leonis Baptiste Alber. De re edificatoria.

aspidem peant. Cōtra erucas palo iubēt iponas in hortis ossa equini ca
 inebriat. pitis ex femella. Platani aduersant vesperilio mb⁹. Decoctā ex
 Contra Sambuci flore si asperferis cūctas necabis muscas. Id fiet prō
 erucas re ptius helleboro. Tū & musca & decocta ex helleboro nigro nes
 medium. cabif. Dens canin⁹ vna cū cauda pedibus ve in aula (vt fert) fea
 Cōtra ye pult⁹ muscarū molestias abigit. Stelliones croci odorē nō per
 spertilio ferūt. Crematorū lupinorū fum⁹ culices iterficat. Mures aconi
 nes et ti odore quīs a lōginquo necabant. Tū & mures atq; itē cimices
 muscas. fumos odore atramēti. Pulices si locū decocta ex coloquintida
 Remedii asperferis: aut itē tribuli marini oēs euanescent. Si vero hirci san
 cōtra stel guine asperferis: eo cateruatī oēs curfabūt: fugant odore bras
 liones. sicē: & lōgi⁹ oleādri. Vasis patulis plenis aqua p pauimentū di
 In culicef spolisitis temere saltitātes pulices facile pdenf. Tineę absinthio/
 In mures anicicq; semine / sabinęq; odore fugabūtur. Vestē a tineis nō tan
 In cimi- gi q̄ fuerit in funē p̄dicāt. Sed de his hacten⁹ que fortassis fuere
 ces. plura q̄ grauissim⁹ lector postulasset. Sed dabis veniā: si nō alie
 In puli- na sunt ab emēdādis locorū vitijs: tā & si cōtra molestiā / odio
 ces. famq; assiduitatē infestissimarum istiusmodi pestium nihil sit
 In tineas quod satis cōferre posse videatur.

¶ De parietib⁹ auleis vestiēdis / & locis calefaciendis / ipsorūq;
 parietū vitijs reformādis et emendādis. Caplm. XIII.

REdeo ad rē. Mirū qd ita sit. Parietē atrij si vestias au
 leis intextis lanificio locū habebis tepentē: si ex lino:
 fiet frigidior. Locus si erit nimii v liginosus infodito
 cloacas et fossas puteales: easq; completo pumice aut
 glarea: nequid aq̄ iterputrescat. Postea solū insternito carbone
 stratura alta pedē. In idq; sternito sabulonē: aut poti⁹ et cōmo
 dius tubulos: supne pauimētato. Oīno pderit si aer sub pauī

Cōtra fo mento spirarit. Sed cōtra solis ardores et cōtra hyemis sequitiē
 lis ardo- bellissime faciet: si alioqn solū nō humectū sed succū sit. Fodito
 res & hye areā cenaculi fossione ad pedes duodeci: et hūc stabulato mate
 mis seui- ria nuda: pauimēto crusta iduta itro aerē dat supra quā posses
 tiem. credere frigidissimū adeo vt etiā vestiti socco pedes ea frigeſcāt
 materia nullo imposito pauimēto p̄ter tabulas: tectū vero ce
 naculi isti⁹ ad sublime supra caput testudinato: mirabere quānū
 estate subalgid⁹: hyeme tepens sit. Qd si forte eueniet qd ille in
 satyra q̄rit. Vt eripiāt somnū redarū trāsū⁹ arcto. Vicoꝝ inflexu
 et instātis itonet. cōuitia mādræ. Ex q̄ eger strepitu vexat⁹ labo

Liber. X. De Operū instauratione. Fo. CLXXII.

ret. Huic icōmodo discim⁹ ex ep̄la Plinij iunioris q̄ pacto bellissī
me subueniat his verbis. Iūctū est cubiculū noctis & sōni: nō il-
lud voces fuulorū: nō maris murmur: nō tēpestatū mot⁹: nō sul-
gurū lumē: ac ne diē quidē sentis: nisi fenestris aptis tā alti abdi-
tiq; secreti. Illa ratio est q̄ interiacēs ad rō parietē cubiculi hor-
tiq; distinguit: atq; ita oēm sonitum media inanitate cōsumit.

CVenio ad pietes. Parietū vitia hęc sunt. Nā aut rimā faciūt: Vt vitia ī
aut dissoluunt; aut ossa p̄fringūt; aut a ppēdicali rectitudine di parietib⁹
scēdūt. Istoz maloz varię sunt cęę varia etiā remedia. Causaz emēdāda
alię manifestę: alię occultiores. et nisi p⁹ acceptū detrimētū qđ
cōferat nō satis cōstat. Et alta p̄terea neq; obscura sūt: sed for-
tassis non tm̄ ad perniciē opm valere quātū valeāt sibi ignauia
hominū psuasit. Causa in pietē prōpta erit hęc: puta vbi sit p⁹
satis gratilis: vbi sit nexuris nō cōmodis: vbi aptionib⁹ refert⁹
nocuis: vbi deniq; ossa cōtra iūrias tēpestatū nō satis munita
sint. Quę autē occulta et p̄ter spē eueniāt hęc sunt. Mot⁹ ter-
rę: fulgura / soli natureq; oīs inconstātia. Sed ī primis quid vni- **Caprific⁹**
uersis opm partib⁹ plurimū obsit est hominū negligentia atq; parietib⁹
incuria. Surdus (inquit ille) aries parietib⁹ est caprificus: neq; surdus ē
dictu credibile q̄ immania viderim saxa cōmota et distrusa vi- aries.
et cuneo radicū inter fissuras obortę: quam siq; tū primū te-
nellā absterxisset: op⁹ peste imune pdurasset. Mihi vehemēter
probanī veteres qui familias ex publico cōstituebāt vt opa cu-
rarēt publica atq; tuerēt. Fuere quos reliqt Agrippa ascriptos
numero huic. cc. et quiquaginta. Quos Cæsar. cccc. et sexaginta:
dicarūtq; operi pedes quinos denos p̄ximos: vt circū ad aq̄rū
duct⁹ vacarēt: ne radicib⁹ insurgētū arborū cameratiōes late-
ra ve soluerent. Id quoq; priuati spectasse visi sunt in his opib⁹
q̄ esse æterna optarent. Nā in suis qđē monumēt; sepulchrorū
īscribebāt qđ pedes in agrū dicarēt religioni. Alij denos quos:
alij vigenos. Sed ne ista reperā: adultas arbores iterimi abole- **Vt arbo-**
riq; arbitrant: si per eos dies quib⁹ sol caniculā īgrediat vñ ad **res enecē**
pedē recidant: et facto foramine per medullā oleū qđ petroleū tur-
nūcupāt īfundat: sulfuris farina imista: aut si decocta ex puta-
minib⁹ fabarū vltis abūde īspargāt. Syluā extirpa bis inqt co-
lumella: lupini flore succo cicurę vno die cōmacerato et īper-
so radicib⁹. Menstruo tacta arbor amittit frondē inqt Solin⁹.
Alij etiā necari afferūt Radice pastinacę marinę arbores cōta-

Leonis Baptiste Alber. De re ædificatoria.

Parietē ste necant inq̄ Plini⁹. Nūc redeo ad supiora. Paries si erit pl⁹ parietī ap satis gracilis: tūc aut nouissimū alterū parietē applicabim⁹ ve-
plicare terivt fiat vn⁹: aut ipenſe vitādē grā ossa tm̄ interstruem⁹: hoc
docet. est pilas colūnas ve trabeales. Applicabif paries pietific. Nā
in veterē pietē plusculis locis capt⁹ lapidei validi ex lapide redi
uiuo pfigent: puta obfirmabunt p̄minentes vt nouissimū quē
attollis pietē ineant: ac veluti duas inter crustas p̄ nexura sint:
et nō nisi ordinario nou⁹ astruet paries hic lapide. Pilā p̄ parie
tem excitabis sic: ei⁹ futurā latitudinē signabis in vetere parie
te rubrica Post id ab ipso fundamēto incipiēs murū perfodies
fenestra cui⁹ latitudo sit pte aliq̄ maior q̄ p̄scriptū illud in pietē:
qd̄ rubrica signasti. Altitudo vero fenestræ erit nō multa. Mox
summa diligētia q̄drato lapide ordinibus æqtis obstruet. Fiet
hoc pacto: vt illa pietis pars quæ intra prescriptionē rubricę re
licta est: pilę crassitudine cōprehēdat: et p̄ies constabiliaf. Pari
deinceps ratiōe qua primā pilæ istius pte substulisti deiceps/res
liquas supinducito ptes ad summā vsq; opis finitionē. De gra

Nexura i cilitate hactenus. ¶ Nexure vero vbi deerūt ferreis vel potius
pariete. aneis illaqueationibus vtemur. Sed cauēdū ne vulnerib⁹ ossa
debilitent. Sed si forte pōd⁹ irruētis tellurj vrgebit lat⁹: aut hu
meatatione vitiabit: ducito fm̄ pietē fossā latā vti res postulet:
et emiciclo extruito: qui qdē pōderis vī incūbētis tellurj exci
piāt: et nares plusculis locis adigito: qb⁹ instillās humor fūdat
atq; expurget. Aut tigna isternito: q̄ frōtib⁹ p̄tūsum ab irruēte
tellure pietē captu p̄hēdāt atq; detineāt: tigna q; istęc trāsuerſa
rijs adfibulato ac deinceps cōgestijs onerato. Cōferet quidē id
Nā densabit aggesta congeries priusq̄ materiæ neru⁹ deficiat.

¶ De his quæ nō prouideri sed iā effecta emēdari possint / q̄lia
sunt fissuræ fundamēta / colūnæ / ossa ædicularū / proclinatōes /
parietes et pauimēta. Caput. XIII.

Enio ad ea quæ non puideri: sed iā effecta emendari
possint. Fissura in pariete atq; linearū pclinatio inter
dū fiet a testitudine q; arc⁹ parietis trudāt: aut q; im
positā pōderū iniquatē nō tollerēt: sed grauita ferme
Fissi pari oīa vitia istiusmōi nō nisi a fundamētis veniūt: verū aliūde an
etis reme a fundamētis sint iditijs intelligem⁹. Nāq; fissura quidē parie
dium. tis: vt ab ea incipiā: quā in partē surgēdo deflexerat: illic subel
se vitijs causam idicabit. Sin autē in nullā partē fissura deflexe

rit: sed sursum recta p̄scēderit in summo dilabit. Cōsiderabim⁹
 hinc et hinc lapidū ordines. Nā hi qdē quā in parīe a libella de
 scenderint illic subesse fundamentū ifirmū demōstrabūt. Sin
 autē in summo illesus fuerit paries: et ab imo rimæ plures hiaz
 bunt labris. quę sese capitib⁹ suis intersurgēdū cōtīgāt: tūc firmos
 esse angulos parietū. sed vitū adesse indicāt in media lon
 gitudinis fundamēti. Sin autē vnica tantū istiusmōi erit rima:
 quo illa quidē erit in summo adaptior tanto in angulis factā
 commotionē indicabit. Itaq; fundamētis prouidisse vbi opus
 sit: tunc p̄ opis magnitudine et soli firmitate iuxta parietē āgu
 stum fodito puteū: sed profundū vsq; solidū firmūq; inuenias:
 suffosioq; illic infimo pariete cōfesti ordinario lapide suffarcia
 nato: et finito dure scat. Cum duruerit: alū similit̄ alibi puteum
 infodito: pariq; ratione subastruīto: finitoq; sicescat. Hoc igi
 pacto traductis fossuris parieti firmamētū substitues. Quod si
 ex sentētia solū constās nō prestabitur: tunc certis locis paulo
 ab angulis distantib⁹ hinc atq; hinc ad radices parietis vtroq;
 latere hoc est in area q̄ sub tecto est: et area quę extra est e regio
 ne factis puteis figent̄ pali in solo confertissimi: et instruent̄ tignis
 oī ex parte firmissimis fm parietis longitudinem. Post id
 trajicientur crassiores et longe validissimę trabes per transuer
 sas parietis radices: ita vt tignorū staturas infideāt: et dorso pa
 rietē quasi pontes iuga ve sustineant. In oib⁹ istiusmōi quas re
 censuimus instaurationib⁹ prouidēdū est ne sit nouū hoc quod
 adiungis opus aliqua ex parte sui imbecillius q̄ vt onus suscep
 tum dūq; beneq; pferat. Nā illico tota parietis moles in hāc
 ipsam imbecillio rem ptē sidēdo cōfluere. Sin autē illic funda
 mēta ad mediū parietis erūt cōmota: & supnē ptes illesę cōstāt:
 tunc signabis in parietis facie arcū rubrica amplū quātū exigit
 res: hoc est vt p̄cipiat sub se in totū qd cōmotū sit. Tū ab altero
 quouis capite arcus isti⁹ incipiēs transfodito parietē foramine
 nō maiore: q̄ q vnicum ad se capiat lapidē arcus: quē nos lapi
 dē alibi cuneū nūcupauim⁹: cuneūq; hūcipsū ad suas lineas in
 stituito vti radi⁹ a cētro isti⁹ cicli p̄duct⁹ diriget. Post id pximū
 aliud cōtiguū foramen ad aperito: similiq; cuneo repleto: ac de Ad colū
 inceps opere successiuo arcū p̄ficito. Succedet istitutū nullo cū nē & os
 periculo. ¶ Colūna & ossa sicubi erūt debilitata: sic restitues. sis debilia
 Substruīto ad trabē opis arcū validū tegula & gypso subiectis tatem.

Leonis Baptistæ Alber. De re ædificatoria.

quoq; ex gypso pilis ad eã rē accōmodatis: vt arc⁹ istic q̄ nouissi-
me subducent apertiones veteres bñ cōpleat: fiatq; astructio hęc
sūma festinãtia nulla opis intermissione. Gypsi natura est vt iter
siccificedū excreseat. Ergo astructio hęc nouissima humeris suis
quoad erit in se susceptū subleuabit onus veteris parietis forni-
cis ve. Tu paratis reb⁹ illinc lęsam colūnã eximito: & loco inte-
grã substituito. Qđ si ex materia fulcire & subijcib⁹ eniti libue-
rit: ex trabib⁹ stateras submittito: & pductū earū sportulis ha-
rena onerato. Extollēt pōdus sensim sine vlla q̄ssatione coe q̄bi
liter: & paries si a ppēdiculo discesserit: statuito tigna vt hereāt
adpacta parieti. His singulis adjuncto singula fulcimēta ex ma-
teria bñ valida pedib⁹ imis a pariete diuarcatis. Tūc vectibus
aut cuneolis sensim stringito: vt parietē vrgeāt. Sic distributis
conatib⁹ cōpingēdo paries ad perpēdiculū restituet. Si id nō li-
cuerit: firmabis fulctura trabiū firmo in solo: & traves bñ pica-
bis pice et oleo: nequid calcis cōtactu vitiētur. Mox astruito q̄-

Vt collos drato ex lapide anterides: ita vt picata fulctura cōuestiat. ¶ Cin-
sum vel cidet forte vt collossus ediculave in alterã partē tota cū basi p-
ediculã a clinati sint: tunc subleuabis qua subsidāt: aut subdemes q̄ p̄sur-
pclinatu gant. Audax vtrūq; opus. Pri⁹ igit & basim & q̄ dissolui motu
subleues possint tignis & omī illa q̄atione bñ cōiugato & cōcingito. Cin-
mus. gēdi gen⁹ cōmodū: ergastula cuneis pstricta subleuabim⁹ sub-
missa trabe in modū vectis: qđ ipm staterã nūcupauim⁹. Subde-
mes fossura sensim pducta. Ea fiet sic. Nā incipies a medio late-
ris sub ad radices imi pedamēti: & illic ad pfundū subcides ap-
tionē nō multū latã: altã vero quoad eã ordinarijs lapidib⁹ fir-
missimis substitutis positis ad arbitriū subinfernere. Apertio-
nē hęc substruēdo nō ad summū vsq; penit⁹ cōpletã reddes: s;
palmos aliq̄t reliques in vacuo: q̄s cuneis robusteis nō inter ra-
rissimis cōplebis. Pari deinceps opere totū suffulcies latus istic
facelli: qđ inde p̄sius fidere velis. Ista vbi onus susceperint: tu-
belle & cautissime cuneos ipsos submoueas: pnū parietē ad ius-
tam ppēdiculi rectitudinē restitues. Mox q̄ iter cuneos iterua-
cua pateāt subfirmabis cuneis ex lapide firmissimo. Apud Ro-
mam ad basilicã Petri maximã q̄ aq̄ parietū in colūnis a ppē-
diculo declinãtes ruinã tectis minent: sic excogitarã. Pronã pa-
rietis singulã partē eã: quã colūna quis sustineat: istituerã ab-
scindere: atq; e medio amouere. Idq; parietis qđ dēptū esset: res-

Lib. X. De Operū instauratione. Fo. CLXXIII.

situere ope ordinario ad ppēdiculū relictis iterstruēdū hīc atq; hinc dētib⁹ lapideis anseolisq; validissimis: quib⁹ reliq; struēdū rē inouatio annecterē. Deniq; ad testū trabē cui pclinata muri pars subadimēda esset cōmendassem capreis machinis supra testū erectis: firmatis hinc atq; hīc machinaz; pedib⁹ in testi parietisq; pte stabiliore. Hoc deiceps in alteris atq; alteris colūnis quātū res postulasset effecissem. Capra nauticū instrumentū est Capra tignoz; triū: quoz; sūma capita in vnū cōiuncta sibulant & cōno nauticū i dātur: pedes autē in triangulū collocant. Hac machina adhibi strumētū tis trocleis cocleave ad onera tollēda vtimur commodissime.

Crustā vetusto parieti aut pauimēto nouissime inducturus De crusta pri⁹ obluito aq; pura liquētisq; flore: calcis imista farina marmo parietis pēniculo dealbato / sic harenatiōes tenebit. In pauimēti sub aut pauis diualis rimulā si cineres in cerniculo puratos oleo p̄sertim lina mēto in ducēda. ceo subegeris atq; infuseris stagnabit. Huic operi cōmodissima ducēda. erit creta calce viua bñ subacta et furno excocta / & illico i ducta ex oleo fissura prius omī puluere imuni reddita. Id fiet terfura pinarū & multa follīū suffiatura: & operis etiā elegantīā nō negligam⁹. Parietes si forte sint altitudine iformi ducito aut opere adpacto coronas / aut pictura sectiones: q̄ illā altitudinē aptj locis diuidāt. Sin autē erit paries nimīū oblongus: inducito a sūmo ad imū colūnas nō nimīū frequētes: sed subdispāsas. Cōsistēt enī & remorabit ituit⁹ q̄ si diuersorijis offensis vbi itorq; scat atq; min⁹ offendať vastitate. Hoc etiā faciat ad rē. Multa quidē q; in loco dep̄ssiore sita / q; ve parietib⁹ cincta humiliorib⁹ sint q̄ rō postulat: ea re minora & angustiora videbunt q̄ re ip̄a sint Cnotraq; multa postea q̄ elatiora reddita sunt: adauctis pauis mēto parieteve lōge vīsa dehinc maiora sunt q̄ pri⁹ videbātur. Et apertionib⁹ cōmodatis: hostiove aptiore loco posito: fenestrisve in pte parietis celsiore adapertis: coenacula & māisiones redactas cōstat: vt digniores / multoq; elegātiores habeātur.

CLeonis Baptiste Alberti Florētini viri clarissimi De re ædificatoria Opus elegātissimū & q̄ maxime vtile accuratissime Parisius In sole aureo Vici diui Iacobi Impressum: Opera magistri Bertholdi Rembolt / & Ludouici Hornken in eodem vico ad intersigniū trium coronarū e regione diui Benedicti cōmorant. Anno domini. M. D. XII. Die vero. XXIII. Augusti.

